F. XVII.
18
32107/B/2

43. B. 11226

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

https://archive.org/details/b30508812_0002

DE
NOXIIS PALUDUM EFFLUVIIS,
Eorumque Remediis.
LIBRI DUO.

DE NOXIIS PALUDUM EFFLUVIIS, Eorumque Remediis.

LIBRI DUO.

Auctore

JO: MARIA LANCISIO

Ab intimo Cubiculo, & Archiatro

SANCTISSIMI PATRIS

CLEMENTIS XI.

PONT. MAX.

Jo. Paſsari In. *Ja. Freÿ Sc. Ro.*

ROMÆ Anno MDCCXVII. Typis Jo. MARIÆ SALVIONI
In Archigymnaſio SAPIENTIÆ.

SUPERIORUM FACULTATE.

11226

Ἱπποκράτης Ἀβδηριτῶν τῇ βουλῇ, καὶ τῷ δήμῳ.

ΚΑὶ μακάριοί γε δῆμοι, ὁκόσοι ἴσασι τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐρύματα ἑωϋτῶν, καὶ οὐ τοὺς πύργους, οὐδὲ τὰ τείχεα, ἀλλὰ σοφῶν ἀνδρῶν σοφὰς γνώμας.

Hippocrates Senatui, Populoque Abderitarum.

BEati profectò ſunt Populi, qui ſciunt bonos viros ſua eſſe munimenta, & non turres, neque muros, ſed ſapientum Virorum ſapientia conſilia.

WELLCOME HISTORICAL MEDICAL LIBRARY

Eminentiſſimis, ac Reverendiſſimis Principibus

SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIÆ

CARDINALIBUS

Conſultationi Civitatum, & Terrarum Status Eccleſiaſtici præpoſitis.

JO: MARIA LANCISIUS FELICITATEM.

I qua bonarum Artium ſtudia mandare literis, atque in,

Com-

Commentarios relata offerre Principibus convenit, illa certè mihi præcipua videntur, Eminentissimi Patres, *quæ omnibus eorum poteſtati ſubjectis prodeſſe valent. Hâc ſanè impulſus ratione, cùm plures annos non tam ingenii, quo deſtituor, acumine, quàm improbo labore pernicioſos corruptarum aquarum effectus, pro virili parte animadverterim: cùmque imperio veſtro conſilia non pauca, nec fortè inutilia ad conſervandas, inſtaurandaſque aliquot Eccleſiaſticæ Ditionis Civitates, paluſtri labe penè deletas, opportuno tempore exhibuerim; nonnullas tandem obſervationes, ac valida præſidia collegi, quæ hoc uno comprehenſa volumine vobis ſiſtere non erubeſco. Quanquam verò probè ſcio, multa nunc à me nec nova, nec ignota in lucem emitti; pleraque tamen partim ab*

aliis

aliis nondum obſervata, partim etiam Curatorum, ac Civium indiligentiâ penitùs neglecta, ſaluberrimum judicavi, ut ex privatis Actis digeſta ad publicam poſterorum memoriam, uſumque traducerentur. Enimvero non majori laude celebrandi ſunt Principes, quòd Colonias recèns deducant, quàm quod jam conditas ab interitu, exitioque eripiant. Sollicitudine itaque veſtrâ, AMPLISSIMI PATRES, *ſub excelſis potiſſimùm Sanctiſſimi Pontificis* CLEMENTIS XI. *Auſpiciis, fortè non indignum reputabitur opus, quo Epidemica hujus generis lues à populis in poſterum avertatur. Quemadmodum igitur Vos,* EMINENTISSIMI CARDINALES, *incredibili curâ, & vigilantia communem incolumitatem ſartam, tectamque ſervare ſatagitis; ita ipſe in ſpem erigor fore, ut benevolentiâ,*

& patrocinio veſtro meas haſce ad Reipublicæ commodum exaratas lucubrationes excipere, ac tueri non dedignemini.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiſſimo Patri Sac. Palatii Apoſtolici Magiſtro.

N. Card. Caracciolus Pro-Vicar.

JUDICIUM DE HOC OPERE.

L*Ibros duos* De Noxiis Paludum effluviis, eorumque remediis, *quibus vir, multis nominibus aliàs in Republica literaria ſpectatiſſimus, Jo: Maria Lanciſius, publicæ populorum utilitati conſulere ſatagit, magna animi voluptate perlegi, miratus in illis lucidum ordinem, ſummam perſpicuitatem, & parem in dicendo elegantiam, quibus Vir ſtrenuus philoſophicas, medicasque vigiliarum ſuarum obſervationes cum penitioris rei geographicæ, & hydrographicæ, a ceteris ferme neglectæ, explanationibus copulavit, ut humanæ ſalutis ſtudioſis commodè ſuppetat, unde morbis ingruentibus occurrere poſſint. Quare celeberrimi Scriptoris, & Archiatrorum noſtri ſæculi facilè Principis, lucubrationem, in qua nihil non conſonum Catholicæ Fidei, & bonis moribus reperi, editione, & omnium plauſu digniſſimam cenſeo. Juſſu Reverendiſſimi Patris Magiſtri Sacri Palatii Apoſtolici hæc ſcripſi* VI. *Idus Octobres Anno Domini* 1716.

Juſtus Fontaninus manu propria.

IMPRIMATUR,

Fr. Gregorius Selleri Ordinis Prædicat. Sacri Palatii Apoſtolici Mag.

CARMEN
D. ANTONII COCCHII
MEDICINAE DOCTORIS
In Opus Illuſtriſſimi
LANCISII
De Noxiis Paludum effluviis.

Pande Opus egregium latebras, & nocte fugata
Rumpe moras, ut luce tuâ velamina tandem
Naturæ retegas: tibi nam promittit Apollo
Æternam annorum ſeriem: tibi deſtinat orbis
Ire per ora Virûm, laudumque inſigne trophæum.
Quæ latuere diu pateant, genioque rebelli
Ut mutent elementa fidem, patriumque tenorem
Conjurata neci, præſens melioribus ætas
Audiat auſpiciis. Grata eſt, cum murmure rauco
Huc illuc jactata fugit torrentis ad inſtar,
Atque per anguſtas rupes iraſcitur unda:
Najades excuſſi laticis tormenta queruntur,
Queſtibus alliciunt, invitant Morphea planctu.
Aſt ubi limoſis cœpit reſidere lacunis,
Et curſu, motuque carens argenteus humor,
Deſtituunt proprias humentia Numina ſedes.
Exul ab Oceano, captivaque marmore lympha
Jam velut in ſolio ripas oblita priores
Majeſtate fluit: cæſo caudata juvenco
Dolia cum præceps ſubiit, ſtridente per Urbem
Evehitur plauſtro, atque imbrem mentita ſerenum
Temperat æſtatem; non ſolâ Tibridis undâ
Conſpicimus, Gradive, tuos geſtire Nepotes.

Flumina cùm ceſſant, mediis elapſus ab auſtris
Tunc errat tumidus ſepteno gurgite Nilus,
Et fundit blandas hyemes. Hinc ſubdita Cancro
Regna levamen habent. Thetidis ſed turpe cadaver
Stagna tacentis aquæ fœcundant æthera tabo,
Effluviis nocitura magìs, quàm lympha Jugurthæ.
Sacra Jovis ſoboles, nempe ad commercia Cœli
Natus homo, ceu piſcis aquis, ſic tranſigit ævum
Aëre libratum: totum quæ circuit orbem
Pars vitæ melior generoſo pondere Nitri
Mobile demittit ſecreta in pectora robur.
Eſt veluti flumen nativo murice tinctum
Venarum rapidis perlabens fluctibus alveos
Artubus hinc vigor eſt: alternos cordis ad ictus
Itque, reditque vias, & paſſim viſcera ſuccos
Quæque ſuos cribrant: cerebri falcata Poteſtas
Exprimit in nervos laticem, quo remige noſtri
Juſſa animi tranant, cui non mortalis origo.
Hic veluti Rector ſummâ, quâ deſpicit, Arce
Subjectam molem, tenuit quoque nobile rerum
Imperium, ſua cùm repetit prætoria greſſu,
Tum vigiles umbræ veteris veſtigia ſenſus
Ordine ſe produnt. Spirantia mollius æra
Non aliter ſervat regalis Principis Aula.
Cùm minor eſt radius ſolis, corrupta Mephitis
Subſidet, & labem, concretis frigore lymphis,
Exhalare nequit: torpent in ſemine morbi.
At cùm findit agros urenti lampade Titan,
Sirius aut flammas latrat, fermenta paludum
Excitat, & ſtagnis admixta metallica: quidquid
Aut genus amphibium, vel turbida lina relinquunt,
Quidquid ſegne jacet, tunc acre volatile reddunt,
Inque auras tollunt rabioſi tempora ſigni.
Aëre quæ veniunt, minimas tu finge cohortes

Inſtru-

Inſtructas gladiis, pharetratas concipe turmas,
Quæ nos inſidiis teneant, vitæque minentur;
Sanguinis & lymphæ rumpunt dum fœdera, regnant,
Et pede tunc tardo vitalis volvitur humor:
Hinc ſubitò languent vires, ſævique dolores
Sinciput infeſtant: ægri ſitientis omittunt
Arida labra dapes; ingeſtas rejicit offas
Convulſus ſtomachus, nigrâ caligine fervet
Lingua animi interpres: febrisque inſania vexat:
Balbutit fatuas invitus ſcurra loquelas,
Et ſtupet attonitus, ſtygioque papavere merſus
Stertit, & à Siculis ſecuræ cantibus aures
Tinnitum referunt: aurito pollice dextram
Si tremulam tangas, chordis vix aſſonat Echo
Torva ſupercilio facies, & lumine mœſto
Sponte cadunt lacrymæ, ſimul & pro ſemmate morbi
Effulgent maculæ, quæ mox livore notantur.
Pernicoſa lues multas graſſata per Urbes
Et furit, & quamvis gelidos imitata rigores,
Acrior igne tamen violenta in funera Cives
Implacata rapit cæco ſævire tumultu:
Nec ceſſaret adhuc; ſi non Tua Lancea felix,
Lancea morborum domitrix, qua vindice nobis
Redditus eſt CLEMENS; *fatali vulnere tandem*
Sterneret Eumenidem, Romanæ Gloria Gentis,
Inclyte Phœbi Heros, cujus ſub jure, togâque
Creſcunt, quos novit proprios Natura Miniſtros.
Divinoque Seni tantum nec Græcia debet,
Quantum Roma Tibi: Te Dictatore triumphat
Coa iterum virtus, melioraque ſæcula ducit.

Εἰς τὸ παρὸν σύνταγμα

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ

ΛΑΓΚΙΣΙΟΥ

Περὶ λιμναίων ἀτμῶν στίχοι

ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ ΤΟΥ ΛΑΜΑ.

Εἴ ποτε μουσάων θεοείκελος ἱεροφάντης,
Ὃς Κάδμοιο πόλιν κατελάμψατο καλλιθέμετλον,
Εἶπεν ἄριστον ὕδωρ· οὐ θαυμάγε πρῶτον ἀείδειν
Τοῦτο πολυφροσύναισι κεκασμένον ἔξοχα πάντων.
Οὐδὲν ἐπεὶ καθαροῦ τοῦ νάματός ἐστιν ἄμεινον,
Ὁππόταν ἀέναόν τε διαδραμῇ, ἠδ' ἀθόλωτον
Οὔρεος ἐν βήσσαισιν ἐπὶ χαλίκεσσι φαεινοῖς,
Πάντοσέ τ' ἀργυρίῳ ἐναλίγκιον. ὡς μερόπεσσιν
Ἀργαλέην μὲν δίψαν ἀποσβέσαι, ἄσχετον ἠδὲ
Καῦμα καταψύχειν, καὶ τὸ σθένος αὖθις ὀρίνειν·
Ἡνίκα δὴ φλογερὰν θεριναῖς ἐπὶ ἄντυγα κάμψῃ
Ἠέλιός γε τροπαῖς, καὶ πυρπολεῖ αἶθος ἅπαντα,
Λυσιμελεῖτε κόπῳ δ' ὀλιγοδρανέουσι δαμέντες
Ὅσσοι ναιετάουσιν ἕδος βαρύποτμον ἀρούρης.
Τηνίκα παμβασίλειαν ἴδοις πόλιν ἑπτακόλωνον
Πάντοθεν ἀρδομένην ἱεραῖς προχοαῖσι κλεεννοῦ
Θύμβριδος· εἰς ἀγορὰν καὶ δὴ μέγα θάμβος ὁρῶντι,
Ἧχι κλέους πέρι μαρνάμενοι ἀρχῆθεν ἀγῶνας
Ἐννάεται γ' ἐτίθενθ', ἑνὸς ἐκ κρουνοῖο ῥεόντων
Τέσσαρας ὑδροχόους ποταμῶν ἀπὸ ἀργυροδινῶν
Ἀρχομένοιο θέρους βαθυκύμονα πόντον ἰάλλειν,
Ὡς πόλεως μεσσηγὺς ἐφιγμένον οἶδμα θαλάσσης
Τοὺς μὲν ὕδωρ πρὸς ἅπαντα βιωφελὲς ἀνθρώποισιν.
Ὥς τε πόσιν παρέχειν ζωῆς ὀχυρώτατον ἕρμα,
Καὶ μόνον ἀλθαίνειν μαλὰ παντρόφον οὖθαρ ἀρούρης.
Εὖτε διαινομένη ζαθέοις ὑπὸ ῥεύμασιν ἀνθεῖ·
Καρπὸν ἀπειρέσιον παντῇ μερόπεσσι φέρουσα.
Κείνου δ' αὖτ' ἀπάνευθε πανώλεθρος αὐχμὸς ἐφήκει·
Δένδρεα γὰρ ποίας τε καὶ ἔρνεα καὶ βιότοιο
Κρουνὸν ἀειναόντα, πυροὺς Δημήτερος ἁγνῆς
Ῥιζόθεν αὐαίνει, καὶ ἀπόλλυσι δηιόωσας

Ὡς

Ὡς τε μόρον πάντεσσι καὶ αἴσιμον ἦμαρ ἱκάνει
Ἀλλ᾽ ὁπόταν θνητοῖσι μὲν ἄφθονον αὐτὸ πάρεστι,
Εὐπορίαν βιοτῆς, εὐδαιμονίαν τε παρεῖναι.
Αὐτὰρ ὅταν μὲν ὕδωρ βαθυκόλπῳ γ᾽ ἔνδοθι λίμνῃ
Ἠκαλὸν, ἀστεμβὲς καταπύθεται, οὐδὲ διαῤῥεῖ,
Τῆμος ἐπισμυγερὸν, πολλῷ τ᾽ ὀλοώτερον ἄλλων
Γίνεται, ἀργαλέας τε νόσους καὶ πότμον ἐφίησι
Θαυμάσιον δ᾽ ὅσον ἔνθα παχύνεται ἦκα σεσηπός.
Ἐν δὲ βαθεῖ πάμπολλα τρέφει κακὰ θηρία κόλπῳ,
Καὶ διερὸν κατὰ λαῖτμα, πεφυκότα ἔνδοθεν ὠῶν
Ποικίλῳ ἐν σύρφακι, καὶ ἄλλοθεν εἰσπιπτόντων.
Τῶν δ᾽ ἄρα μιγνυμένων καταθαλπομένων τε παρ᾽ ὄχθας,
Ἠελίου περιτελλομέναι τηλαυγέος ὧραι
Κρύβδα νεοττεύουσιν ὑφ᾽ ὕδασι πῆμα βροτοῖσι,
Λεπταλέων γένος ἑλμίνθων, νήριθμον ἰδέσθαι.
Ἠνίκα δὲ συγεροῖσιν ἐπέχραεν ἀκτίνεσσιν
Ἥλιος, ἀστράπτα Προκύων δ᾽ ἐπὶ τέρμασιν ὥρας,
Καύματί τ᾽ αὐλῶνας λιμνῶν καὶ βένθος ἔθαλψε.
Καρπαλίμοις πτερύγεσσιν ἐπ᾽ οὐρανὸν ἀρθὲν ἱκάνει
Σμῆνος ἀπειρέσιον, καὶ τοὺς πέλας ἀμφιποτᾶται
Ἠερόεντι ζόφῳ κεκαλυμμένον, οὐδὲ θεητόν.
Τῆλος᾽ ἐπειγόμενον καὶ πολλ᾽ ἀνεμώδεσι δίναις
Ἀτμοῖσιν παχέεσσι μεμιγμένον, ἠδὲ συναρθὲν,
Οὖς σέλας αἰγλήεντος ἐπ᾽ οὐρανὸν ἀστέρος ἧκε.
Εἰδ᾽ ἀμενηνὰ βροτῶν εἰς σώματα δῦσεν ἀϋτμὴ
Λύματος ἰλυόεντος, ἅτ᾽ ἐξ ἐρέβευσφιν ὀροῦσα,
Πήματα λυγρὰ φέρει, πυρετῶν βαρυαλγέα μοῖραν.
Πρῶτα γὰρ ὠκυπόρου ῥόον αἵματος εὖτε παλάσσει
Ἀτμίσιν οὐλομέναις, τοῦτο γ᾽ αἰψηρά κέλευθα
Φραξαμένη περινοστῆσαι παλίνορσον ἐέργει
Κἆτα παροξύνει στρυφνοῖσιν ἀλέεσσι ταράττων
Βυσσόθεν ὀρνυμένοις, καὶ τὴν πάρος ἰσομέρειαν
Εὐκρασίαν τε πάνυ στυφελίζεται, οὐδέ τις ἔνδον
Ἐστὶν ἰσοῤῥοπία, τῇ γοῦν βίος ἤραρεν ἡμῖν.
Καί νυ κυκᾷ μὲν ἅπαντα μεθ᾽ αἵματος ἠρέμα πρῶτον
Ἐν ταναοῖς ἴνεσσι φορούμενα· νῦν δὲ μιγέντα
Ἐσσυμένως βράζουσ᾽ ὥς περ πυρὸς αἰθομένοιο
Λεπταλέοι δ᾽ ἕλμινθες ἀν᾽ ἔντερα καὶ μυχὸν εὐρὺν
Νηδύος αὐξόμενοι, ὅτε μὲν σφέας ἔνδον ὄρωρεν
Ὀξυβελοῦς πυρετοῖο μένος καὶ νύξεν ἀκωκὴ,
Ἀμφιπεριστρωφῶνται ἀολλέες ἀχνύμενοί τε.

Κ' ἥπερ ἐλυσσώθησαν ἅπαξ ὀδύνῃσι βαρείαις,
Παντόσε τὰς χολάδας κατέδουσιν ἀπαυστὶ δακόντες,
Ενθα διωλύγιον κακὸν ἕσπεται ἄλγος ἀτειρὲς
Γυῖα κατατρύχει δμηθέντ' ὀλεσήνορι νούσῳ.
Πνῖγος ἐπιβρίσαν δ' ἄθλιον δέμας ἐξαλαπάζει·
Ευθεν ἄχη μὲν ἄτεγκτα καρήατος, ἔνθεν ἄνοια,
Ἠ'δὲ παραφροσύνη καὶ μόρσιμον ἔχθος ἐδωδῆς.
Ασβεστος δ' ἅμα δίψα καὶ ἄπλετος. αἱματόεντι
Οὔτε γ' ῥόος ποταμῶ ῥεθέων περί ἐστιν ἄειρκτος.
Αλλά νυ πορφύρει πεπεδημένος, ἠδ' ἀποκλύζει
Φθειρόμενος, καὶ κῆρα φέρει πύματον κακὸν. οὐδὲν
Τῆς δε γὰρ ἂν ταραχῆς φθισίμβροτον ἄλκος ἀμύνοι.
Πολλὰ δ' ἀμαυροβίων θνητῶν πανάποτμα κάρηνα
Αϊδος ἀχλυόεντα ἐπὶ δόμον ἄμμιγα βάλλει
Ως γὰρ ὀπωρινῆς σθένος ὄμβριμον αἶκεν ἀέλλης
Εἶθαρ ἐπισκήψει συνηρεφέσιν νεμέεσσι
Ρηϊδίως πάνυ φύλλα χέει θραυσθέντα χάμαζε·
Εἶθ' ὁπόταν Δηοῦς βαθὺ λήϊον ὀξέϊ χαλκῷ
Πάντοθεν ἀμητῆρες ἀποῤῥίπτουσι τεμόντες,
Νήριθμοι στάχυες γ' ἐπὶ οὔδατι ἐγκατάκεινται·
Τὼς μερόπων κεφαλὰς τότ' ἀποδρέπει αἴσιμον ἦμαρ
Οὐδέτι μῆχος ἄρ' ἐστ' ἄκος εὑρέμεν, οὐδέ τις ἐξῆς
Παῦλα κακῶν ἔσται πρὶν χείματος ὀκρυόεντος
Ρίγεϊ καὶ ποταμοὺς, καὶ θ' ὕδατα πάντα παγῶσι·
Δάκρυα δ' οὗτος ἅπαξ ἀπομόρξεται, οὗτος ὀδυρμοὺς
Παύσει καιρὸς ἄελπτον ἀποιχομένοιο κακοῖο
Τοῦτον ἀοσσητῆρα μόνον θέμις ἐστὶ δοκεύειν·
Πικρὸν ἐπεὶ κρύος ὥσπερ ἀλυκτοπέδησιν ἅπαντα
Ισχανάᾳ, ἔνοσίν τε πολυφθόρον οὐλομενάων
Αργαλέην τε βίην κατερύκεται εὐθὺς ἀϋτμῶν.
Κειμερινὸς δ' ἀφίησιν ἀπόπροθεν ἥλιος αὐγὴν
Κάρτα μινυνθαδίην καὶ ἀνάλκιδα, οὐδέτι θέρσει.
Πρόσθε δ' ἐφιεμένῳ κακὸν οὐκ ἀλαπαδνὸν ἀλέξειν
Αὐτίκα μὲν τενάγη καὶ τάφρους ὑδατοέσσας,
Εἴ τινες ἀμφὶ πόληος ἐπικλύζωσιν ἀπ' ὀχθῶν,
Βυσσόθεν ἐκ δαπέδοιο πανωφελές ἐστιν ἀφύσσειν,
Οππότε μὲν τάρφειν ἐνδέξεται. οὐ γὰρ ὀπίσσω
Ενθεν ἐπειγομένη εἰς οὐρανὸν εὐρὺν ἀϋτμὴ
Πυθομένων ὑδέων μιανεῖ γ' ἄμπνευμα βρότειον.
Τώς γέ νυ Ρωμαϊκῆς βασιλεὺς πανυπέρτατος ἄκρας
Νηλέος ἐκ θανάτοιο συχνὰς ἐσάωσε πόληας.

Εὖτε

Εὖτε δ' ἰωλύγιος λιμνῶν ἀπὸ πυθομένων
Λοιμὸς ἐπισκήψας φόνον ἰλαδὸν ἔρδεν ἀπήνη.
Δηρὸν ἐπισμύχων ἢ κάμμορα γυῖα τέρυσκεν
Τήνικα μὲν πανάριστος ἄναξ, ἱερεύς τε μέγιστος
Ἄφθονα πάντα νέμων ἐπαλέξεε τειρομένοισι.
Χ'ὡς θέμις ἣν παλάμην ἤκοπον ἀντιφέρεσθαι·
Σπεῦδε κακοῖς, πλοῦτόν τε βαρὺν κατὰ δῆμον ἔχευσε
Ὡς ποτε χρυσόῤῥους Τάγος. οὔλιον ἦμαρ ἀλάλκειν
Ἱέμενος δ' εὐχῆσι μέγαν Θεὸν ὑψιμέδοντα
Ἱλάσκει, καὶ παῦλαν ὀϊζύος ὅππι ταχίστην
Δίζηται· σαπρὸν ὕδος ἄφαρ καὶ φυκιόεσσαν
Ἰχμάδα μυδαλέων ἐκ λιμνῶν πάμπαν ἀφύσσειν,
Καὶ ῥόον ἐμβάλλειν κέλεται· τάδε πάντες ἔρεξαν.
Καὶ τύγα θεσπεσίοιο διήδοχε πᾶσιν ἀγητὲ
Ἱπποκράτους προάγων ταύτην ὁδὸν ἡγεμόνευες,
Ἠέρος ἢ λύμην πολυπήμονα θᾶσσον ἀμύνοις,
Ἀδμήτους τε νόσους· καὶ γὰρ βασιλήϊδα Ῥώμην,
Ἠνεμόεν τ' Ἔρβανον, ὅγ Αὐσονίην ὄφ' ἰέντες
Ὀρβιετὸν καλέουσιν, ὁμώνυμον ἠδὲ Πίσαυρον
Νάματι, δυστήνους τε Φερεντίνοιο πολίτας
Καὶ Βαλάνειον ἔτι Βασιλήϊον ἀνδροβόροιο
Ἐξ Ἀΐδαο πυλῶν γε δεδόρκαμεν αἶψα ῥυθῆναι.
Λαμπρότερόν τε φάος σκεδάσαν γνόφον ἐξανέτειλε,
Φαίδιμον ΑΛΒΑΝΟΥ φῶς ἀστέρος, οὔποτε λαῖτμα
Δυσόμενον, καθαρῷ λάμπον φλογὶ ἀγχιμάλιστα.
Μηδ' Ἀνάκων φωστῆρα ναοσσόον, οὐδὲ θυελλῶν
Σωζομένους ναύτας ψευσαὶ κλείουσιν ἀοιδοί.
Οὗτος ἀπ' Ἀλβανῶν ὀρέων τιν ἐφημμένος ἀστὴρ,
Πανδαμάτειρα πόλις, τεῒν ὄλβια πάντα δίδωσι
Αἰὲν ἀποστίλβων, θείᾳ τ' ἰότητι φιλάσσων.
Ἀλλ' ὅτε λιμναίοις ἐν ἀπείροσιν ὕδατα κόλποις
Πύθεται εὐρυτέρως τετανυσμένα, οὐδέτι μῆχος
Αὐσταλέας θέμεναι βαθυπύθμενάς ἐστι φάραγγας
Εἰ μηδεὶς σμαραγεῖ ποταμὸς πέλας, οὐδὲ θάλασσα,
Πᾶσαν ὅποι κατάγειν λίμναν ὀχετοῖσι δύναιντο·
Εἰδέ τι ῥεῦμα πέλας, θινές δ' ἁλὸς ἀτρυγέτοιο,
Ὁππόταν αἰπύτεροι τοῦ πυθμένος εἰσὶν ἑλώδους·
Πᾶσα γ' ἀμηχανία περιγίνεται, οὐδέ τις ἐλπὶς
Ἐλδομένῳ τείρειν τόδε πω τετελεσμένον ἔρξειν.
Αὐτόματον γὰρ ὕδωρ ἐπὶ βένθεα αἰὲ καταῤῥεῖ
Καὶ τόκα μὲν ξυλόχους τε καὶ ὕλας εἰνοσιφύλλους

Πάντοσε τῶν πολέων κατεναντίον ἐστὶ φυτεύειν.
Ἀτμίδας ὀρνυμένας ἵνα ταρφέα φύλλα δέχωνται.
Ῥηϊδίως δ' ὅτε καῦμ' ἐπὶ οὐρανὸν αὐτὰς ἀέρσει
Μεσσόθι κλειομένας κατερητύσκωσι διαῤῥεῖν,
Καὶ πέραν ἐς πόλεας γ' ὀλεσίμβροτον ἰὸν ἐλάσσαι
Ὡς ἄραγε προβλῆτες ἐπ' ἠϊονέσσι βαθείαις
Κρημνοὶ ὀκριόεντες, ἐπεί γ' ὀρόθυνεν ἄελλαν
Ἢ Νότος, ἢ ζαμενὴς Βορέας, Ζέφυρός τε δυσαὴς,
Ἀντίον ἰσχανόωσι πελώριον οἶδμα θαλάσσης
Ἶφι κυλινδομένης ποτιδεγμένοι ἄσχετον ὁρμήν.
Ἤλιθα σμερδαλέος δ' αὐτοὺς ῥόθος ἀμφαραβίζει,
Κ' ἀχνύμενος ῥοιζηδὸν ἀναῤῥοφεῖ ἄσπετον ἀφρὸν.
Ὣ δε προβαλλομένη γ' ἕλεσιν ἐειούνιος ὕλη
Ἀτμὸν ἐρυκανέουσα βιοφθόρον· οὕνεκα λόχμας
Πωμετίας ἑλέων κατεναντίον ἑστηκυίας
Καββάλλειν ἐθέλοντας ἐρητύσασκες ἁπάντων
Κηδόμενος βιότοιο, πολυθρύλλητε Μαχάον,
Καί γε μάλ' ἀτρεκέως, πανυπερτάτου Ἀρχιερῆος.
Ταῦτα δὲ σὺ πυκινῇσι καὶ ἀχαμάτῃσι μερίμναις
Δηρὸν ἐρευνήσας ἀνάγειν εἰς φῶτα πρείλου
Τοῖς νυνὶ μερόπεσσι καὶ ἐσσομένοις μέγ' ὄνειαρ.
Ὄφρα μάλ' ὀτρηροὶ κακὸν εἰδότες ὦσιν ἀλεύειν,
Μηδέτι μέμφωνται πολυπήμονος ἤλιθα μοίρης.
Σοὶ δ' ἄρα τοιούτων γέρας ἄφθιτον ἔσσετ' ἐυεργέων,
Ἀϊδία τε χάρις, καὶ κῦδος ἀθέσφατον αἰεί.

INDEX CAPITUM,

Quæ in primo libro de Noxiis Paludum Eſſluviis continentur.

Occaſio ſcribendi pag. xxxi

PARS PRIOR.

CAPUT PRIMUM.

Q*Uid veniat nomine Paludum* pag. 1

CAP. II.

De Atmoſphæra, terraqueis eſſluviis, eorumque clementia, vel inclementia 4

CAP. III.

Ex tellure ſicca locorum ſalubritatem. ex paluſtri verò, ac malè olente inſalubritatem oriri exemplis oſtenditur 9

CAP. IV.

Occurritur objectionibus illorum, qui eſſluvia à rebus putreſcentibus cum fœtore emiſſa, non ſolùm non inſalubria eſſe; ſed contra, inſalubritati aëris mederi opinantur 13

CAP. V.

Quæ Paludes magìs, minùsve noxiæ 18

c 2 *Qui-*

CAP. VI.

Quibus ex cauſis Stagnantes aquæ, aperto cœlo per æſtatem potiſſimùm corrumpantur 26

CAP. VII.

Qua ratione fluxus etiam aperto cœlo corruptionem in aquis impediat 30

CAP. VIII.

Præcedentis Doctrinæ Corollarium. Lini macerationem in aquis interdum innoxiam, plerumque tamen peſtilentem, & quare 32

CAP. IX.

Quid hærentes aquæ calidis tempeſtatibus ad lædendos Accolas emittant ſecundùm Antiquorum ſententiam 35

CAP. X.

De iiſdem Effluviis ex Recentiorum opinione 38

CAP. XI.

Nonnulla de paludum effluviis partim inorganicis, partim organicis, & animatis opinioni noſtræ præmittenda 41

CAP. XII.

De Differentiis inorganicorum effluviorum ſecundùm diverſas anni tempeſtates, & quæ ſint cauſæ, quibus eadem ex paludibus attolluntur in aërem. 44

CAP. XIII.

Quì fiat ut inorganica paludum effluvia tum à ventis auſtralibus, & Euronoto, tum maximè à rubigine, ac nebulis deteriora ſemper evadant 48

Inor-

CAP. XIV.

Inorganica paludum effluvia, per quas vias in Accolarum corpora ſe ingerant 50

CAP. XV.

Inorganica paludum effluvia quam labem, & quomodo inurant 53

CAP. XVI.

Multa Inſecta paludibus innaſci, atque ſub organicorum effluviorum forma per circumfuſum aërem diſpergi 56

CAP. XVII.

Organica, atque Animata paludum effluvia in eas noſtri corporis cavitates admitti, quæ cum aëre, tum ambiente, tum influente ad contactum ſunt poſitæ 61

CAP. XVIII.

An, quando, & quomodo animata paludum effluvia humanis corporibus noceant 62

CAP. XIX.

An inter animata Paludum effluvia ſint aliqua cæteris minutiora, quæ intrà ſanguinea vaſa deteriùs multiplicanda ferantur; & quæ ſit veræ peſtis, ac peſtilentium morborum differentia 70

CAP. XX.

Synopis eorum, quæ vel ſparſim hactenus dicta ſunt, vel adhuc explicanda ſuperſunt de pernicie utriuſque generis effluviorum, & quo pacto caſtrenſes febres inducant 73

CAP. XXI.

Cur juxta paludes noctu præſertim indormientes magìs quàm vigilantes lædantur 77

LI-

LIBRI PRIMI PARS POSTERIOR.

DE *Paluſtrium effluviorum remediis in genere Præfatio* pag. 81

CAP. I.

Paludes, ubi datur, tum ad Terræ fertilitatem, aëriſque ſalubritatem inducendam, tùm potiſſimùm ad acuenda, fovendaque ingenia ſunt exiccandæ 82

CAP. II.

De modo ſiccandarum Paludum 86

CAP. III.

De tempore ſiccandarum paludum, & quæ illis exhauſtis agenda ſunt 91

CAP. IV.

Aqua jugis, atque innoxia, cùm palus aut omnino exiccari nequit, aut exhauſta cœnum per æſtatem reliquum habet, ad eam temperandam utiliter corrivatur 95

CAP. V.

Accenſis ignibus paluſtre cœlum ab offuſa halituum malignitate purgatur 96

CAP. VI.

De Lucis generatim, deque Sylvarum utilitate, præſertim ubi palus exhauriri non poteſt 98

Auctoris Conſilium de Sylva Ciſternæ, & Serminetæ nonniſi per partes excidenda 105

Confutatio rationum, quæ ab Excellentiſſimi Ducis Cajetani Defenſoribus adversùs ſuperiorem diſſertationem allatæ ſunt; novumque Auctoris Conſilium de Ciſternæ ac Serminetæ Sylvarum exciſione 141

Illu-

Illuſtriſſimi Præſulis Proſperi Lambertini de eodem Argumento Diſſertationis ſumma 151

Exitus ſupplicis obſecrationis Excellentiſſimi Ducis Cajetani cum Chirographo Summi Pontificis 155

CAP. VII.

Quæ uſui eſſe debeant paludum accolis, quo minùs à noxiis effluviis lædantur 165

SYLLABUS CAPITUM,

Quæ in ſecundo libro de Noxiis Paludum Effluviis continentur.

Præfatio ad Lectorem pag. 187

PRIMA EPIDEMIA.

Quæ Romæ in Leonina Urbe vagata eſt 191

CAPUT PRIMUM.

De pluviis, deque auſtrinis tempeſtatibus, quæ & Tiberis alluviones, & paluſtres aquas Romanæ Epidemiæ cauſas induxerunt 193

CAP. II.

Deſcribuntur nonnulla phænomena, quæ per id temporis noxias paluſtrium effluviorum vires in Leonina Regione palàm oſtenderunt 196

CAP. III.

De certis hujus epidemiæ limitibus, quos lethifera cœnoſarum aquarum effluvia minimè prætererierunt 198

De

CAP. IV.

De mechanica ratione, qua ejuſmodi epidemia ſub in itium averti, depellique potuiſſet 201

CAP. V.

Duplex Febrium epidemicarum natura, & quæ maximè ægros ſymptomata afflixerunt 204

CAP. VI.

Quæ in cadaveribus decedentium propter epidemicas febres obſervata fuerint, eorumque rationes afferuntur 207

CAP. VII.

Per ſummam Innocentii XII. charitatem novum in Civitate Leonina Noſocomium pro ægris mulieribus excitatur 210

CAP. VIII.

Quænam remedia in noſtra epidemia maximè profuerint, & primò de methodo curandi tertianas perniciosſas 211

SECTIO PRIMA.

De locis, ac tempore, quibus veſicantia adhibebantur; & cur miram utilitatem hiſce in febribus afferant 214

SECTIO II.

De vſu Chinæ Chinæ, tanquam altero ſpecifico hujus epidemiæ, & quibus ea modis utiliter fuerit propinata 216

SECTIO III.

Recenſentur alia præſidia, & quænam victus ratio adhibita 218

CAP. IX.

Quæ profuerint in febri continua peſtilenti 219

CAP. X.

De Remediis vermes necantibus 223

De

CAP. XI.

Do Parotidibus, earumque curatione 225

CAP. XII.

De duplici dyſenteria, quæ in Caſtrenſi Romana febri fuit animadverſa 232

Exitus Romanæ Epidemiæ ſub initium hyemis 235

SECUNDA EPIDEMIA.

Caſtrenſium Febrium, quæ per aliquot annos uſque ad 1705. in Urbe Veteri graſſatæ ſunt 237

CAP. I.

Urbis Veteris deſcriptio, & ſitus 239

CAP. II.

Cauſæ graſſantis per æſtatem multis ab hinc annis Epidemiæ 242

CAP. III.

Natura, Symptomata, & Medela epidemicarum febrium exponuntur 244

CAP. IV.

Ætiologia hujuſmodi febrium breviter expenditur 247

CAP. V.

Conſilium exhibitum Sanctiſſimo Patri ad avertendam Epidemicam luem Urbe Veteri ſævientem 249

CAP. VI.

Hujus Conſilii ſucceſſus 260

TERTIA EPIDEMIA.

Caſtrenſium Febrium Balneoregii graſſantium propter nuper inductas lacunas aquarum dulcium, ac mineralium per æſtatem anni 1707. 261

CAPUT PRIMUM.

De Urbis Balneoregii etymo, ac ſitu 263

CAP. II.

Balneoregienſis Epidemia literis Illuſtriſſimi illius Civitatis Epiſcopi ad Auctorem datis primùm Romæ innotuit: Conſilia utcunque frugifera ad illius, populique præſervationem accommodantur 265
Epiſtola Illmi Onuphrii Eliſei Epiſcopi Balneoreg. ad Auctorem 266
Reſponſio Auctoris 268

CAP. III.

Lapſus integri Collis prope Rhodam in Urbe Balneoregii; unde rivus interceptus, & complures lacunæ apertæ ſunt 273

CAP. IV.

Juſſu SANCTISSIMI PATRIS *mittuntur Balneoregium Medicus, Chirurgi, Pharmaca, & multa pecunia, ut excitato Noſocomio, quàm citiſſimè periclitanti populo ſuccurratur* 276
Accedit Auctoris in id Conſilium 279

CAP. V.

Erectum Balneoregii Noſocomium; Res Medica diligenter procurata; ac Supplicationes, aliæque ad Deum preces per Epiſcopum inſtitutæ 285
Epiſtola Epiſcopi Balneoregienſis, qua gratias agit Auctori pro Officiis in Balneoregienſem populum collatis 287
Reſcribit Auctor non ſibi, ſed Sanctiſſimo Patri gratias deberi pro ſummis acceptis à Balneoregienſi Populo Beneficiis 288
Epiſtola Balneoregienſis Epiſcopi ad Sanctiſſimum Patrem pro acceptis per univerſam illam Civitatem Beneficiis 290
Eminentiſſimi Cardinalis Paulutii a ſecretis Status Eccleſiaſtici ad Balneoregienſem Epiſcopum Reſponſio nomine SS. Patris 293

CAP. VI.

Latiùs de Natura, deque fine ipſius epidemiæ ex Epiſtola Medici Flaſchi, in qua tum quæ juverint præſidia, tum quæ in cadaveribus inventa ſunt, narrantur 295
Epiſtola Joſephi M. Flaſchi ad Auctorem 296
Reſponſio Auctoris 301

CAP. VII.

Quo tum tempore, tum modo deſævierit Epidemia, & in quos morbos

bos verterit. Remittuntur Romam Medicus, & Chirurgi cum literis Balneoregienſis Epiſcopi 302
Epiſtola Balneoregienſis Epiſcopi ad Auctorem 304
Auctoris Reſponſio ad Epiſcopum Balneoregienſem 305

CAP. VIII.

Proponuntur animadverſiones Eminentiſſimis Patribus Sacræ Conſultæ ab Auctore exhibitæ ad lacunas, quæ in Balneoregienſi agro extiterunt, tutò exſiccandas 306
Epiſtola Balneoregienſis Epiſcopi, quæ & acceptorum beneficiorum gratum rurſus animum atteſtatur, & nova ad exhauriendas paludes à Sanctiſſimo Patre deprecatur 310
Reſponſio Eminentiſſimi Cardinalis Paulutii à Secretis Satus Eccleſiaſtici ad eundem Balneoregienſem Epiſcopum 312

CAP. IX.

Exhauſtis per hyemem lacunis cautum fuit, nè unquam poſthac Balneoregii rediret Epidemia 313
Epiſtola Balneoregienſis Epiſcopi, qua ſignificat ejus Vicarium Generalem maligna febri laborare, exponitque timorem recrudeſcentis Epidemiæ 314
Auctoris Reſponſum 315
Totius negotii exitus 316

QUARTA EPIDEMIA.

Caſtrenſium febrium Piſauri ob ſtagnantes aquas tum ex fluvii alluvionibus, tum ex lento, ac ſæpe interrupto curſu per Urbem illam fluvioli, necnon ex viarum immunditiis per æſtates annorum præſertim 1708. *& ſubſequentibus deſævientium* 317

CAPUT PRIMUM.

Piſauri Etymon, ſitus, ejuſque temperamentum ex ventorum, & aquarum qualitatibus 319

CAP. II.

Piſaurum adventitiæ olim inſalubritati, præcipuè autem propter aquas ſtagnantes obnoxium fuiſſe, graviſſimorum etiam Auctorum teſtimoniis confirmatur 321

Epiſtola Jo. Colle Nobilibus, & Civibus Piſaurenſibus; Quomodo Urbs Piſauri ſit præſervanda ab imminentibus malis, & quibus præſidiis 322

CAP. III.

Caſtrenſes febres ex cœnoſis potiſſimùm aquis Piſaurum ſub annis 1708. *& ſubſequentibus divexarunt* 327

CAP. IV.

Conſilium extemplo ab Auctore exaratum, in quo tam qualitas febris Illuſtriſſimi Viri de Oliveriis, quàm remedia in commune Piſaurenſis Populi commodum exponuntur 329

CAP. V.

Hiſtoria Piſaurenſis Epidemiæ ex literis Medici illius Civitatis ad Auctorem datis clariùs explicatur 333

Epiſtola Horatii Bartholomæi Traverſarii ad Auctorem ibid.

CAP. VI.

Alterum Auctoris Conſilium, in quo diligentiùs expenduntur cauſæ, & proponitur curatio Piſaurenſis Epidemiæ 340

Epiſtola Auctoris ad D. Horatium Bartholomæum Traverſarium 341

Reſponſum D. Traverſarii, quo gratias agit Auctori pro accepta ejuſdem epiſtolari diſſertatione, quam ſummopere laudat. Significat epidemiam in ſummo æſtu propter aquam canali reſtitutam remiſiſſe: Pollicetur ad illius opinionis confirmationem duas obſervationes à ſe factas de conſimilibus Epidemicis febribus 365

CAP. VII.

Improbatur à quodam Anonymo Chinæ chinæ uſus in febribus Piſauri epidemicè graſſantibus, cujus epiſtola ab Etruſco in Latinum converſa huc traducitur 368

Epiſtola Anonymi ad Amicum 369

CAP. VIII.

Diſſertatio Apologetica D. Traverſarii ad Auctorem in qua oſtenditur perutilis chinæ chinæ uſus in febribus pernicioſis 375

CAP. IX.

Ad confirmandum animum Domini Traverſarii immeritò ab Anonymo

mo inſimulati, Auctor tum hujus objecta refellit, tum illius argumenta corroborat 394

CAP. X.

Conſilium ſcripto datum à Doctiſſimis Bononienſibus Archiatris in dubio recurſuræ Piſaurenſis Epidemiæ ab Eminentiſſimo Urbini Legato ad Auctorem miſſum 398

CAP. XI.

Agitur preſſiùs de cauſis, quæ noxia effluvia ad Piſaurenſe Cœlum labefactandum per æſtatem potiſſimùm, & autumnum emittunt, & quibus amovendis juſſu CLEMENT. XI. *trium annorum decurſu conſultum eſt* 399

CAP. XII.

Quæ peracta fuerint, ut Iſauri aqua per Canalem Vallati ad liberum fluxum reſtitueretur 402

CAP. XIII.

Proponuntur duæ opiniones de mutatione alvei Piſaurenſis Vallati ad antevertendas alluviones, quæ per hyemem in inferiori Urbis parte, atque extra mœnia contingunt, ac primò expenditur, & & excluditur obliquus percutiendus canalis in fluvium prope Portum 404

CAP. XIV.

Vallati Fluviolum novo aperto alveo per lacunam antiqui portus rectâ ad mare deducendum, ut ſimul antevertantur inferiores Piſauri exundationes, atque ipſa lacuna per alluvionem exiccetur 407

CAP. XV.

Quomodo poſt multas difficultates Vallati alveus per majorem lacunam ad mare deductus fuerit; Deque magno indè emolumento tum ad antevertendas exundationes, tum ad lacunam ipſam exiccandam 411

CAP. XVI.

Piſauri ſtatus ſub anno 1716. circa ea, quæ de arcendis amovendiſque cauſis paluſtrium effluviorum ſuperioribus Capitibus enarrata ſunt 416

Epi-

Epiſtola Auctoris ad Eminentiſſimum Cardinalem Daviam 417
Summa rerum Piſauri promulgandarum Principis Edicto 419
Reſponſum datum ab Eminentiſſimo Cardinali Davia 420
Eadem confirmantur ab Eminentiſſimo Cardinali Tanara 421

CAPUT ULTIMUM.

Quid ad præcavendas Piſauri Epidemias adhuc præſtandum eſſet. pag. 422
Exemplar Latinè redditum literarum, quas Piſaurenſis Magiſtratus pro acceptis beneficiis ad Auctorem dedit 425
Exemplar in Latinum Converſum Epiſtolæ, quam Auctor Piſaurenſibus reddidit 426

QUINTA EPIDEMIA.

Caſtrenſium Febrium, quæ Ferentini, Anagniæ, Finitimisque locis Anno 1709. *graſſatæ ſunt* 427

CAP. I.

De Situ, Planicie, & Aquis Ferentini, Anagniæ, & Fruſinonis 429
Auctoris Epiſtola ad D. Antonium Cocchium Medicinam apud Hernicos exercentem 433

CAP. II.

Febres Caſtrenſes ex Ferentinenſium Aquarum ſtagnatione apud Hernicos Anno 1709. *epidemicè graſſantes deſcribuntur* 435
Epiſtola D. Cocchii ad Auctorem 436

CAP. III.

Auctoris reſponſio, qua idea, cauſæ, & curatio Caſtrenſium earum febrium perſtringitur 442

CAP. IV.

De modo, & Fine Ferentinenſis Epidemiæ 450

CAP. V.

De Præſidiis per Summum Pontificem adhibitis, nè aquæ in poſterum in Agro Ferentinenſi reſideant 452

OCCASIO SCRIBENDI.

De Paludum effluviis nullum hactenus abſolutum opus editum eſt.

VEtuſtatis memoriam repetenti mihi, & populorum clades ab aquis ſtagnantibus paſſim illatas, cupido inceſſit inquirendi quidnam à paluſtribus aquis noxii ac lethiferi efflueret, quo lues in accolas graſſaretur, & qua ratione ei occurrendum, vel etiam prævertendum. Itaque ſcrutari primùm inſtitui quinam tantam rem, conſervandæ hominum valetudini perneceſſariam deditâ Opera, copioſèque tractaverint. Cumque à pleriſque ſcriptoribus prætermiſſam, à multis obiter duntaxat indicatam, à nemine, quod ſciam, rectè, abſolutèque excuſſam & explicatam vidiſſem; neque inutilem publicæ ſaluti, neque Lectoribus ingratam operam me præſtiturum exiſtimavi, ſi quæcunque diuturnâ obſervatione, ac lectione collegeram, integro ſyntagmate in publicum emitterem. Novi enim utiliora ſemper, & gratiora legentibus eſſe, quæ ſolus quis, aut ſaltèm cum paucis non indiligenter ſcripſiſſe comperiatur. Huic certè conſilio momentum graviſſimum addidere multæ Epidemiæ, quæ noſtra ætate, & me potiſſimùm pro munere meo animadverſiones excitante, Eccleſiaſticam ditionem variis in locis divexarunt, atque afflixerunt, quibus de operis neceſſitate admonitus, non ultra differendum cenſui. Et quanquam negotiorum multitudo ſcribentem ſæpe interpellaverit; ſtudium tamen hominum valetudinis, & communis utilitatis fovendæ id tandem effecit, ut objecta impedimenta ſuperarem.

Ex hujuſmodi effluviis ortæ Epidemiæ in Eccleſiaſtica Ditione.

rem. Nam de iis & rebus, & periculis propulſandis agitur, in quibus (vt præclarè ſcripſit [*a*] Hippocrates) non in mœnibus, ac propugnaculis, ſed in ſapientibus conſiliis ſpes ſalutis eſt collocanda. Atque hoc ſanè nec pro dignitate politum opus, nec ſatìs ornatum æquis lectoribus commendaturum confido, ut in ipſo non ingenii præſtantiam, ſed juvandi voluntatem quærant, & humaniter complectantur.

[a] *In Epiſt. ad Senatum, & Popul. Abderit.*

Campiglia inv. Lempach sculp.
Romæ Typis I.M. Saluioni

DE NOXIIS PALUDUM EFFLUVIIS,

Eorumque remediis in genere.

Liber Primus.

Pars Prior.

De Paludibus, earumque effluviis.

CAPUT PRIMUM.

Quid veniat nomine Paludum.

PALUS, apud [a] Varronem, dicta eſt quòd aquæ in palude *paululùm in altitudinem, & palàm latiùs diffuſæ ſint*. Unde palus appellatur etiam ab [b] Hydroſtaticis lata, ſed parum profunda aquarum collectio, quæ, tametſi fluvium alicubi admittat, & remittat, nihilo tamen minus maximâ circumferentiæ parte, ac præſertim

[a] *lib.4. de ling. Latin.*

[b] *Gulielmin. de Flumin.nat.cap.6 pag. mihi 181.*

Paludis etymon ac definitio.

prope ripas muſco, juncis, & arundinibus implicatur, atque impeditur, ferèque immota, niſi ventis agitetur, manere ſolet; quo fit, ut jure ac meritò vel apud vulgus aquæ etiam fluminum, & lacuum, quibus in locis quieſcunt, atque herbeſcunt, paluſtres vocentur. Aliis placet à Græco παλαιὸς *vetus* deducere, ut paludum propriè ſit aqua inveterata. Παλαιὸς enim eſt à πάλαι, hoc eſt *olim*, & *quondam*. Etymon arceſſit [c] Voſſius ex Hebræo בלה *balèh*, hoc eſt *vetus*, ſive בלה *balàh*, *inveteraſcere*. A Dorico quoque παλὸς pro πηλὸς, quod lutum denotat, Scaliger, & Nunneſius paludis originem ducunt; nam palus omnis limoſa eſt. Palus etiam dicitur Guicharto ab Hebræa voce אובל *ovàl*, *rivus*, *fluvius*, & ſecundùm D. Hieronymum palus, abjectâ principe ſyllabâ.

[c] *In Etymologico ling. Lat.*

Paludis deſcriptio.

Nè autem in quærendis nominis originibus operam nos ludere quis putet, ſedulò advertat, quas memoravimus, paludis etymologias argumento noſtro plurimum utilitatis afferre. Etenim paludes conſtituuntur ab aquis quæ cum externo, & circumfuſo aëre communionem habentes, magnâ ut plurimùm amplitudine, paucâ profunditate, nullo penè motu donatæ, multo plerunque cœno, limoque obnoxiæ ſunt: immo verò variis inſectis, ſeminibus, herbiſque (quæ idcirco paluſtres vocantur) refertæ, per æſtatem potiſſimùm corrumpuntur, & malè olent. Quamobrem Mæotis, etsì vulgò palus nuncupetur, hoc tamen nomine ſignanda minimè videtur; cùm, præter ſummam, quam habet, profunditatem, multa flumina nihil olens excipiat, eique cum ipſo Mediterraneo mari perpetuum commercium ſit.

Quæ ſit hujuſce vocabuli latitudo.

Sed nè in poſterùm eandem ſemper vocem cum Lecto-

Lectorum faſtidio repetamus, paludes, ſtagna, & lacunas, modò deſides, cœnoſaſque aquas contineant, in commune accipiemus. Quidquid in contrarium ſcripſerit Jo: Boccatius [d], qui grammaticum potius, quàm philoſophum agit, ubi nomen paludis à ſtagni voce ſecluſit. Hinc foſſas, cloacas, lacus, ſcrobes, alioſque terræ ſinus, modò depravatos, corruptoſque latices imbiberint, maleque olens cœnum contineant, ad Paludum genus referri volumus. Meritò proinde ſcripſit Fortunatus [e] Fidelis: *Paludes non ſolùm eas eſſe, quæ plurimas, eaſque perpetuas habent aquas, & quæ non expedito fluunt alveo: ſed hoc etiam nomen lutoſis, limoſiſque terris, & quæ ſuo humore madidum reddunt ſolum, convenire: nam hæc etiam loca craſſam, & caliginoſam ex ſe auram reddunt.*

[d] *De Stagn. & Paludib.*

[e] *De Relat. medicorum lib.* 1. *c.* 5

Huc etiam ſpectare videntur quæ in actis Lipſienſibus [*f*] deſcripta legimus ex Hiſtoria Naturali Lancaſtriæ per Carol. Leigh, diligentiſſimum cæteroqui Scriptorem exarata *lib.* 1. *cap.* 2., ſcilicet loca paluſtria eſſe *compagem foliorum, ſeminum, florum, caulium, herbarum, radicum, fructuum &c.* quæ omnia microſcopio ſe deprehendiſſe teſtatur; eaque ſimplicia modò oriri & multiplicari, modò putreſcere & corrumpi. At enimverò, præter quam quod neſcio, an hic Auctor innumerabilium inſectorum, paluſtria loca incolentium, meminerit; certè quòd ex fruſtis arborum, fructuumque exoticorum, ut pinus, quam Anglia non producit, conjicere conetur, eas eſſe Noachini diluvii reliquias, lectoribus fortaſſe minimè probabitur; cùm exotica ſemina, & fruſta multis modis vel per aves, vel per ventos, vel etiam peregrinarum adventu mercium deferri & poſſint,

[f] *Dec.* 2. *tom.* 10 *ann.* 1701. *pag.* 511.

 & ſo-

& ſoleant. Nam longè magis ætas noſtra ab ævo univerſalis diluvii diſtat, quàm loco diſtet Anglia ab Europæ regionibus, pineta ferentibus.

CAP. II.

De Atmoſphæra, terraqueis effluviis, eorumque clementia, vel inclementia.

Quid ſit aër.

PHilosophis experimentalibus dubium eſſe non poteſt, quin aër nobis circumfuſus, quem atmosphæram dicimus, ſit corpus fluidum, tenue, poroſum, ac terraqueo globo levius, naturâ ſuâ perſpicuum, mobile, & maximè omnium comprimi patiens, ac reſilire contendens. Sed quoniam aër perpetuò deorſum truditur, denſior eſt, & gravior in infimis, & quò magis aſcenditur ad ſuperiora, eò minùs gravis eſt, ac denſus. Per eam verò ponderis, ac preſſionis vim intrà poros cùm aquæ, tum terræ, quà patet via, ipſemet aër urgetur, & contentis quoque organicis, inorganiciſque corporibus ad præclaros uſus perpetuò ſociatur.

Aëris qualitates

Hæ tamen ſunt qualitates aëris, quaſi dixerim, elementaris, quippe quæ ubique locorum plus, minuſve ſimiles in pneumatico hoc fluido ſolent occurrere. At enimvero cùm idem aër medius ſit cœleſtia inter, & aqueo-terreſtria corpora, utrorumque neceſſariò, pro varia conditione locorum, particeps ſit naturæ; ac propterea, ut ætherem, motum, lucem, ignemque cœleſtem à ſuperis aër ipſe mutuatur, ita multigenas particulas, aqueas potiſſimùm, ſalinas, terreas, volatiles, atque oleoſas à terraqueo orbe paſſim admittit, quas ignis, motuſque vel externus elicit, vel internus pellit,

pellit, atque extrudit: quibus fit, ut meritò aër aliquibus dicatur ſpongia, chaos, & abyſſus, cum ſales e. g. toto genere inter ſe diverſi ab eodem per capita, ut chymici appellant, mortua èxtrahantur.

Aër ex triplici materia compoſitus.

Atmoſphæra igitur eſt corpus liquidum, & pellucidum huic noſtro globo innitens, & circumfuſum, quod ex tribus potiſſimùm conſtat.

1. ex materia liquidiſſima, quam ætherem dicunt.

Primò ex fluidiſſima, ſummæque agilitatis, ac pernicitatis materia ætheris nomine communiter appellata, quæ perenni ſolis turbinatione in orbem noſtrũ elabitur propelliturque; cui ſanè inteſtinum mixtorum motum, atque elaterem jure tribuunt recentiores: cuncta enim corpora circumdantur, urgentur, ac penetrantur ab æthere, qui cum duplici motu, vorticoſo nimirum, ac recto ſemper agitetur, idcirco ut à ſole in hunc orbem propellitur, ita hinc versùs Solem invariabili proportione ſemper recurrit.

2. ex corpuſculis figuræ globoſæ.

Secundò congeries immenſa molecularum figuræ veroſimiliter [a] rotundæ, quæ proinde in mutuo contactu poros, atque interſtitia relinquunt: hæ quidem moleculæ ad ætheris tranſitum cavæ ſunt, immo ex flexili materia ab uno in alterum polum ſpiraliter coagmentatæ. Unde vel proprio invicem pondere, vel externa vi compreſſæ tranſeunt plus minus in figuram ſphæroideæ analogam, in qua tum internæ diſtantiæ ſpiralium revolutionum, tum externi poruli inter unam, alteramque ſphærulam per denſationem minuuntur, atque anguſtantur; quamobrem æther, qui patulis, atque hiantibus ſpatiis facilè, liberèque procurrit, ab iis quoquo modo anguſtatis renixum patitur, eumque, quâ poteſt vi, ſuperare conatur, tam ſpirales revo-

[a] *Vide Gugliel-min. Diſſertat. de Æthere, adnexa Diſſertat. de Princip. Sulphur. pag. 413.*

revolutiones, quàm intermedios porulos diducendo, atque ampliando; in qua ſanè ſe ſe dilatandi, ac diſtendendi potentia totus elater poſitus eſt.

3. ex particulis terreſtribus.

[b] *De contentis in aëre plura, eaque curioſa vide apud Ramazzinũ in Ephemerid. Baromet. pag. 18. & Frid. Hoffman. Diſſertat. 5. n. 15. pag. 240.*

Denique atmoſphæra conſurgit multitudine tenuiſſimorum [*b*] fragmentorum, quæ ex terreo-aqueis corporibus per vim Solis, ætheris, ſubterraneorum ignium, atque heterogeneorum ſalium, aliorumque moventium abſciſſa, tenuata, & pulſa (comitantibus ſæpe abreptis per ventos vegetabilium, atque inſectorum ſeminibus) intrà aëris porulos, & interſtitia ſuſtentantur, donéc mutuo acceſſu, variâque combinatione ad eam molem, ponduſque perveniant, quibus ejuſdem aëris motum, adhæſionem, ac gravitatem vincere, deorſumque ferri poſſint, ſeu quod eòdem recidit, ipſamet corporum fragmenta ſenſibiliter, aut inſenſibiliter in terraqueum globum cadant; quo univerſalis illa, cum orbe ipſo duratura, circuitus aſcendentium, ac deſcendentium vaporum, exhalationum, nebularum, roris, rubiginis, pluviarum, uno verbo effluviorum conſtituitur.

Unde multiplex aëris temperatio, & qualitas enaſcatur.

Ex varia autem, confuſaque permixtione particularum in atmoſphæra libratarum, atque ex diverſo earundem motu, cœlique aſpectu oriuntur non ſolùm omnia phænomena, quæ Meteora dicuntur; ſed variæ quoque aëris hìc, illicque proprietates, calida ſcilicet, frigida, vel temperata; tenuis, vel craſſa; ſalubris, inſalubris, vel mediæ naturæ. Et ſicuti quatuor illæ obviæ aëris qualitates, quas ſimplices vocant, calor nempe, frigus, ſiccitas, & humiditas, à locorum ſitu, indoleque, habitâ etiam ad Solem ratione, nec non facili, vel difficili ventorum auſtralium, vel ſeptentrionalium aditu potiſſimùm proficiſcuntur; ita tenuitas, vel craſſities, ſalu-

ſalubritas, vel inſalubritas à diverſo quoque concurſu aliarum particularum, quas atmoſphæra à ſubjectis, aut vicinis ſibi corporibus, & plagis excipit. Unde ſcitiſſimè [c] Lucretius.

[c] *Lib.6.de Rer. Nat.*

. . . . : primum multarum ſemina rerum
Eſſe ſupra docui, quæ ſint vitalia nobis:
Et contra, quæ ſint morbo, mortique, neceſſe eſt
Multa volare. Ea cùm caſu ſunt forte coorta,
Et perturbarunt Cœlum, fit morbidus aër.

Quanquam verò non in qualibet atmoſphærâ ſalubritas, aut inſalubritas, habito ad homines reſpectu, ab eadem omnino particularum mixtura, motuque dependeat: noviſſe tamen juvat, quænam in genere corporum combinatio, moduſque clementem, ac ſalubrem, quænam contra inclementem, atque inſalubrem aërem efficiant.

Quid cœlum ſalubre conſtituat.

Salubrem conſtituunt I. moderata ſiccitas, & frequens ſerenitas. II. juſta fluxilitas, mobilitas, ac diſcurſio, quæ ſicuti ab aqua putredinem arcent, ita aërem à cohæſione, ac marcore immunem præſtant; hæc autem fluxilitas locorum apricitati, Cœli aſpectibus, luciſque vi potiſſimùm innititur, quibus libertas diſcurrendi aëreo fluido opportunè exhibetur. III. particulæ è terra non cœnoſa, nec pravis mineralibus ſcatente; aquis non paluſtribus, plantis, atque animalibus minimè venenatis emanantes, ſed potius ſubtiles, volatiles, balſamicæ, ſubacidæque, quas invicem complexas, & coagmentatas ſal nitro-aëreum Mayovius, & univerſale ſulphureum Frid. Hoffmannus appellavit. Ex his verò maximum illud ſalubritatis in aëre præſidium confovetur, ætheris ſcilicet vivida, pervia, & pernix energia, quâ liquidus aër infusâ veluti animæ virtute vegetatur; & unde non tantùm

tùm ſolidæ noſtri corporis partes neceſſarium tonum, ſeu vim elaſticam accipiunt; ſed liquidæ etiam (interpoſitis aëris particulis unam inter, & alteram ſuarum molecularum) fluxilitatem, volatilitatem, ac per minimos quæque tubulos agilem diſcurſionem, & expeditum per ſecretoria vaſcula ſeceſſum nanciſcuntur, in quibus univerſa vitæ, atque incolumitatis ratio poſita eſt.

Quid contra inſalubre efficiat.

Inſalubrem è contrario atmoſphæram reddunt I. vel immoderata ſiccitas, vel nimia humiditas, ſerenitatis inimica, quam tantopere damnavit Hippocrates. II. lentor, ac cohæſio particularum aëris, quibus diſcurrendi libertas ſociari non poteſt. Lentorem autem potiſſimùm inducit, & mobilitatem detrahit loci natura ſubſidens, montibus circumvallata, nec luci, nec ventis ſatìs objecta: Idcirco particulæ tum deſuper cadentes, tum à terraqueo orbe aſſurgentes, quæcunque illæ fuerint, in ambiente aëre conveniunt, & cohæreſcunt. III. effluvia corporum ſuapte naturâ craſſa, lenta, minùs, vel nimiùm volatilia; aut nimis acida, alcalina, aliove peculiari, aut venefico vitio affecta. Quamobrem partim conſtipatis, partim oppletis aëris porulis pernicitati ætheris aditus ferè obſtruitur. Unde in ſolidis humanorum corporum partibus robur, ac vis reſiliendi minuitur, atque enervatur; fluidis verò recenſita ſuperiùs commoda æque benè obtingere non poſſunt; immo multa ſuperveniunt coctionibus, excurſionibus, ac ſecretionibus infeſta, & contraria, in quo Cœli inclementiam actu reponimus.

Quænam effluvia noxia ſint.

Sed ut ex toto genere ad partem, de qua acturi ſumus, hoc eſt ad paluſtria effluvia deſcendamus; inſalubria dicimus, quæ ſolaribus radiis, ac inteſtino

ſtino fermentationis motu elevata, ventorumque præſertim auſtralium impetu abrepta corporibus noſtris magnam afferunt labem; quia ſcilicet partim recrementorum perſpirationem præpediunt; partim detrahunt quæ incolumitati ſuffragantur; partim (quod maximè advertendum) multa ingerunt, quæ ſanguini, ſpiritibuſque noſtris; immo etiam ſolidis partibus peculiaria inferunt detrimenta.

CAP. III.

Ex tellure ſicca locorum ſalubritatem, ex paluſtri verò, ac malè olente inſalubritatem oriri exemplis oſtenditur.

ERuditè non minùs, quàm diligenter Frid. (*a*) Hoffmannus collegit ſcriptorum teſtimonia, quibus apud Ægyptios, Græcos, & Germanos à ſicco ſolo aërem ſalubrem, à paluſtri verò, & cœnoſo inclementem, immo etiam peſtilentem extitiſſe demonſtrat; cui ſanè præluxiſſe viſus eſt magnus (*b*) Hippocrates, ubi ſcripſit: *Ex anni conſtitutionibus in univerſum ſiccitates imbribus eſſe ſalubriores, & minùs mortiferas*. Nos verò edocti cladibus illuſtrium, ac frequentium Italiæ Urbium, quæ à ſolis paludibus vaſtatæ ſunt, adhuc non inveſtigatis rationibus, aut quæſitis aliorum teſtimoniis, ipſi oculis intuemur, quanta ſit ſtagnantium aquarum pernicies. Aquileja, Civium quondam multitudine florentiſſima, adeò ut ad Metropolitanam, ac deinde Patriarchalem dignitatem evehi mereretur, vix noſtro ævo reliquias ædium, & veteris

[a] *Diſſert. phyſ. med. V. pag.* 226.

Exēpla collecta ab F. Hoffmanno quibus oſtenditur ſiccum aëra ſalubriorem eſſe quàm humidum.

[b] 3. *Aphor. XV.*

Clades Italicarū Civitatum à paludibus.

teris fortunæ veſtigia retinet, nullis aliis armis everſa, quàm corrupto ex aquis hærentibus aëre. Brunduſii Urbis quondam celeberrimæ vicem his verbis dolet Antonius (*c*) Galatheus, quæ ad rem noſtram plurimum conducunt: *Quin etiam, & Urbes ſub ſalubri cœlo poſitæ deletæ ſunt. Sicut homines, ſic & Urbes fata habent ſua; ſed civium negligentia Urbem hanc infamavit, quæ, ſi aquæ ſuos exitus apertos habuiſſent, nunquam tale nomen aſſequuta fuiſſet.* Virgilius(*d*) etiam urbem Acerras vacuam appellat, hoc eſt civibus infrequentem propter lentiſſimum Clanii Fluminis curſum. -- *Et vacuis Clanius non æquus Acerris*. Eandem fati inclementiam ſubiere tot aliæ Civitates, atque Oppida, quorum funera proſequi longum eſſet. Sufficit enim ſi quis animo Italiæ oras, ejuſque mediterraneas regiones peragraverit; ſiquidem deprehendet non aliade re puriſſimo cœlo frui Inſubres, Ligures, magna ex parte Etruſcos, Neapolitanos, Brutios, ac Salentinos, uſque ad Apuliam, quàm quia per illorum terras aquæ in torrentes, fluvioſque liberè devolvuntur ad mare; immo verò quòd ejuſdem maris undæ duriſſimis montium radicibus, vel ſaxeo litore prohibentur, quominus per telluris poros citeriùs pervadant, ſolumque humidum efficiant. Contra verò maligno ferè per æſtatem, atque autumnum aëri obnoxios eſſe Piſanos, Senenſis oræ maritimos, Romani Agri incolas, ac præſertim Portuenſes, Oſtienſes, Tarracinenſes, Fundanoſque, tum etiam Salernitanos in Picentinis, Apulos pleroſque planam regionem tenentes, humilis Romandiolæ habitatores, Comaclenſes, denique populos nonnullos qui meditullium Italiæ obtinent, ſcilicet Viterbienſes, Volſinenſes, Fulginates, Brachia-

[c] *De ſitu Japygiæ pag. 66.*

[d] *Virg. 2. Georg* 45.

Quinam Italiæ populi ſalubri cœlo fruantur, quique inſalubri tenentur.

chianenſes, alioſque; propterea quòd aquarum multitudo vel ad linum macerandum, oryzamque alendam, vel proprio loci ingenio, ut in lacubus, aut hominum negligentiâ, ut in paludibus reſtagnat. Denique ſi quis pleniorem hujuſce rei notitiam adipiſci cupiat, noſtram adeat de Romani Cœli Qualitatibus diſſertationem, ad quam deſcribendam locus ſanè hìc aditum aperuit.

Piſaurum exiccatis paludibus ſalubrius redditum.

II. Contra verò Principum beneficentiam experti Piſaurenſes (*e*) puriorem aërem, paludibus exſiccatis, ducere cœperunt; atque ubi olim pauciſſimi mortales annum 50. vel attingebant, vel ſuperabant, teſtimonio Leandri (*f*) Alberti, hodie quàm plurimos longè ultra ætatem illam alit, inter quos Amitam SS. D. N. CLEMENTIS XI. Juliam Albanam de Oliveriis honoris gratiâ commemoramus, quæ decrepita in ætate ultra annum octogeſimum quintum mentem ſanam, acrem, ac ſapientiſſimam ſervat. Sed caveant cives illi, nè ſuas aquas rurſus indiligenter tractantes, antiquâ (*g*) iterum aëris labe plectantur.

[e] *A Franc. Maria primo Urbini Duce exiccata tellure, aër Piſauri ſalubris redditus, teſtibus Jo. Colle in ſuo Coſmitor.* iii. *pag.* 200. *& Amato Luſitano Cent. Med. V. curat.* 69. *pag.* 526.

[f] *Deſcript. Ital de Piſauro p.* 292

[g] *Vide Epid. Piſaurenſem lib. ſeq. deſcriptam, Epid.* 4.

Idem accidit Stugardiæ, quod oppidum caput eſt ducatus Vvirtébergenſis.

III. Dum hæc ſcriberem humaniſſimas accepi literas à Roſino Lentilio Conſiliario, & Archiatro Ducalis Wirtenbergenſis, mihi ſummâ amicitiâ conjunctiſſimo, in quibus pari amore in Patriam, & ſtudio erga rem medicam hæc habet: *De Noxiis Paludum effluviis quæ meditaris, non poſſunt non eſſe pulchra, & utilia. Magnum in ea re ſitum eſſe momentum nemo facilè dubitet. Unicâ jam obſervatione rem declarabo; Stutgardia, quæ eſt Sereniſſimi mei Principis Sedes, circumquàque montibus cingitur, exceptâ ſolâ plagâ orientali, quà versùs Nicrum Fluvium unius horæ intercapedine illinc diſſitum, patet nonnulla planities. Ad mœnia Civitatis, orientem, & planitiem illam*

illam verſùs, olim fuit piſcina, ſeu ſtagnum ampliſſimum plurium jugerum. Infamis autem à multis annis fuit eadem noſtra Stutgardia febribus intermittentibus fermè non ampliùs epidemicis, ſed endemicis, valde rebellibus, ac diuturnis, quæ proinde nomen tulerunt, quòd vocarentur Stutgardianæ febres. Accidit autem ante hos 15. *annos, ut ſtagnum illud, certo fine exiccatum, in pratum amœniſſimum converteretur, & ab eo tempore febres intermittentes adeò raræ ſunt factæ, ut nè ſemel quidem epidemiarum nomen meruerint, ſed ſporadicæ ſaltem nunc hunc, nunc illum invaſerint, etiam hactenus curatu faciliores. Apparet indè febres ab effluviis illius ſtagni putidis extitiſſe, quæ flante euro ſublata civitati invecta fuerunt, eo quòd ventus, alliſione ad montes factâ, quaſi repercuſſus, effluvia dicta longinquiùs provehere non poſſet. Nunc adhuc minores quædam paludes circùm Urbem viſuntur muſco planè obductæ, ac valde cœnoſæ, ranarum, & buſonum habitacula, quibus immerguntur canales lignei, tubulis aquarum ſubterraneis, vel aquæductibus inſervituri. Sæpe queſtus ſum de canalium horum diuturna in aquis his cœnoſis maceratione, cum Stutgardiæ adhuc Protophyſici munere defungerer, auribus autem ſurdis canebam.* Hujus verò graviſſimi Profeſſoris teſtimonium eo nobis locupletius accidit, quòd noxia aquarum effluvia memoret etiam in iis regionibus, in quibus, ut capite V. exponemus, latices corruptioni minùs patent.

Aliæ præterea cauſæ ſunt exitialium vaporũ.

IV. Hæc cùm à nobis inculcantur, non eò pertinent, ut paludum vicinitas ſola, atque unica ſit aëriæ labis cauſa: non enim inficiamur tum cadavera inſepulta, tum ſubitò apertos vel terræmotibus, vel humano artificio telluris ſinus, ſepulchra, ac putre-

tre-

treſcentis frumenti puteos, tum aggeſta purgamenta, ſordeſque domorum, ac præcipuè culinarum; quin etiam auras, & ventos ex peculiari mephiti venientes, aliaque hujus generis multa Cœlum ita afficere poſſe, ut morbidum fiat, peſtiferumque. Quæ ſanè, etiam nondum veſtigatis rationibus oſtendere diſcentibus, opportunum duximus, quia priùs aliquid num ſit, quàm cur ſit, cognoſcendum eſt.

CAP. IV.

Occurritur objectionibus illorum, qui effluvia à rebus putreſcentibus cum fœtore emiſſa, non ſolùm non inſalubria eſſe; ſed contra inſalubritati aëris mederi opinantur.

QUanquam à noſtris tum moribus, tum ſenſibus alienum ſit, cujuſquam placita convellere; quia tamen expoſitam ſuperiori capite doctrinam, valetudini hominum ſubſervientem, pro viribus tueri tenemur; idcirco quæ à nonnullis empiricè duntaxat objecta ſunt, non empiricè ſolùm, ſed ratione pariter diluenda eſſe arbitramur.

Infirmantur adverſariorum rationes.

II. Primùm aliqui corruptorum corporum, aquarumque paluſtrium effluvia à cenſu noxiarum cauſarum, quàm longiſſimè abeſſe facilè ſibi perſuaſerunt, quòd legerint, ea ipſa peſtilentibus quibuſdam conſtitutionibus interdum remedio fuiſſe. Sic Alexander (a) Benedictus narrat, *ſe à quodam Cretenſi mercatore accepiſſe in ſæviſſima peſte Medicum canes omnes interimi, & per vias, perque vicos abjici juſſiſſe, qui tetro odore cœlum impleverunt, quo remedio*

Paluſtres, ac putidas exhalationes adversùs peſtilentem aëra remedio fuiſſe dicunt.

[a] *Lib. de Peſte cap. 6.*

dio ſtatim civitas ſanitati reſtituta eſt ; & Sarmatas id remedium factitare ſolitos ; cui porrò hiſtoriæ affinis eſt alia à Georgio [*b*] Pictorio relata : qui audivit *ex Utopia affirmantem in Epidemicâ lue nihil ſalubrius , ac præſtantius eſſe , quàm ſi quis ter in die latrinas olfaciat, aut ovile ſtabulum* . Sic etiam Joſeph [*c*] Quercetanus familiare Pariſienſibus exemplum adducit, fœtoris nempe platearum Lutetiæ, qui fugandæ corruptioni aëris idoneus à multis Medicis exiſtimatus eſt . Nec deſunt aliæ graviſſimorum Scriptorum auctoritates à Gaſpare à [*d*] Rejes collectæ , quibus à malis odoribus nonnunquam præſidium naturæ accedere confirmatur .

[b] *Dial.2.de bona valet.*

[c] *In ſuo peſtis Alexicaco cap. 6. pag.139.*

[d] *In Camp.Elyſ. Jucund. quæſt.65*

Objecta diluuntur. Allata experimenta refutantur.

III. Sed iis multifariam reſpondere nihil veremur, & primò quidem Alexandrum , & Pictorium, experimenta non à ſe ipſis tentata, verùm ab aliis narrata propoſuiſſe ; dum alter a Mercatore Cretenſi , alter à quodam ex Utopia veniente hiſtoriam audiviſſe narrant: quamobrem de facti veritate non ſatìs conſtat . Verùm quamvis hoc certiſſimum eſſet ; conſilium, tamen de malè olentibus animalibus , & latrinarum olfactu meritò docti omnes , ut ſubdit à Rejes [*e*], *ablegandum* tanquam damnatum cenſent; & experimenta cum ſuis Auctoribus ad barbara illa loca , à quibus deducta ſunt , iterum releganda , quemadmodum benè docuit [*f*] Sennertus , & [*g*] Quercetanus , quorum poſtremus illi opinioni tanquam erroneæ non ſuffragatur , quia , inquit , *malum eſt ſemper malo addere , & venenum veneno miſcere* . Videantur quæ hac de re collegit Paulus [*h*] Zacchias : multumque propterea ætate noſtra idem , ſi viveret , Quercetanus lætaretur , cum Magnanimi Regis Ludovici XIV. juſſu Lutetianas vias non ampliùs ſordibus inquinari ; ſed ipſis bono publico

[e] *Loc. cit.nu.4.*

[f] *Lib.4.de feb. cap.5.pag.152.*

[g] *Loc.cit.p.142*

[h] *Quæſt. Med. Leg.lib.*ix. *tit.*vi. *quæſt. unic.nu.6. &* 7.

blico deterſis, à luto jam non arceſſere ſibi nomen Lutetiam videret. Sed tametſi præſidium ab Alexandro Benedicto de interficiendis canibus tempore peſtis experientiâ confirmatum exiſtimaremus, ejus tamen utilitatem non in fœtore, ſed in ipſius interceptione contagii, quod per canes potiſſimùm de loco in locum à Medicis paſſim deferri animadverſum eſt, poſitam arbitraremur. Eòuſque interdum humanæ mentis imbecillitas nos progredi ſinit, ut, niſi ſedulò advertamus, effecta pro cauſis aſſumantur, & confundantur.

Deinde effluvia è putidis corporibus in ſicco volatili ſale abundant, ac faciliùs expelluntur.

IV. Ratio deinde ſuadet, quòd fœtida effluvia corporum in ſicco putreſcentium, cujuſmodi in exemplum allata ſunt, ex multò ſubtilioribus, ſolutiſque, hoc eſt majori ſalis volatilis copiâ donatis particulis conſurgunt, quàm quæ ex cœnoſis laticibus elevantur: hæc enim craſſiora ſunt, & mucoſa, quippe impuro ſulphure, crudoque ſale, ac phlegmate referta: quo fit, ut magis cohæreant, ac proinde intrà noſtra corpora admiſſa difficiliùs diſcludantur, ac diſſipentur. Neque verò omnia hìc fœtida damnamus, cum probè noverimus in certis caſibus, puta apud hyſtericas, e. g. ſpaſmos ſæpe ſæpius malè olentibus ad nares admotis ſedari; quia nempe vel convulſus nervus recentibus quaſi ſtimulis contrario motu cieri, prioremque amittere ſolet, vel cauſa ipſa intrà nervorum villos intercepta diſcluditur, ac diſſipatur. Quid? quòd mixtura corpuſculorum fœtidæ rei, cicurare etiam valet eas particulas, quæ convulſionem intentant. Sed quis indè ad publicam avertendam peſtilentiam malè olentes deſides aquas contra tot ſeculorum experimenta in auxilium adducere audebit? cùm idem Alexander [*i*] Benedictus, qui primus fœtidorum

[i] *Lib.* 5. *de Peſt febr. cap.* 2. *pag.* 505. *num.* 10.

dorum patrocinium ſuſcepit, atque ab iiſdem opem ſperandam admonuit; ubi poſtea ex proprio animi ſenſu de cœnoſis aquis loquitur, has omnino noxias putet: *Aquæ*, inquit, *peſtilentes, quæ in abdito latent, & quas uſus non exercet, aut nunquam aura liberior verberat, peſtiferum in ſe corporibus noſtris habent venenum.*

2 Ratio deducta à proſpera valetudine incolentium prope coriarias officinas Romæ ac Bononiæ peſte graſſante.

V. Secundò à nonnullis deducuntur argumenta majoris in ſpeciem momenti, ab experimentis tum Romæ, tum Bononiæ peſtis tempore habitis: utrobique enim ii Cives à contagione tutiores fuerunt, qui vias coriariorum officinis addictas, maliſque propterea odoribus graves inhabitarunt. Indicio ſanè, ut ipſi putant, manifeſtiſſimo, quòd putredo, quæ ab aquis etiam acceleratur (cujuſmodi eſt fraceſcentium pellium) tantùm diſtat à crimine inferendi hominibus noxam, ut eos maximè à peſtilentia tueatur.

Refutatur ex peculiari modo quo pelles ibidem concinnantur.

VI. Verùm eſt hìc, ut candidè cum Boylio admoneamus, difficilem eſſe à quibuſdam experimentis ad alia inductionem; ſedulò enim omnes differentias, quantumvis opinione minimas, in ſingulis rebus animadvertere oportet, quas poſtea maximas re ipſa comparando deprehendemus. Itaque in caſu, de quo agimus, conſiderandum primò eſt, pelles nec Romæ, nec Bononiæ, nec uſpiam in deſidibus omnino aquis diù ad putreſcendum damnari, ſed claris primùm undis ad horas aliquot tantùm, æſtate præſertim perlui, diluique; unde quidquid carnoſi membranis illis, ineſt, laxetur, ac dehiſcat; deinde in aquam calcis ad macerandum infundi, & datis temporibus cultro duriter tractari, ut quidquid ſuperfluit facilè detrahatur. Contra verò ſe res haberet, ſi ad ripam lacus, vel in ſtagno per menſem

cor-

corruptio iſta promoveretur; non enim dubitamus, quin illinc effluvia per æſtatem potiſſimùm accolis pernicioſa exilirent: quo ſanè factum eſt, ut inſignis ille Medicus Gometius [*k*] Pereira, cujus opera in magno nunc ſunt pretio, inter cauſas peſtilentium febrium recenſeat fœtorem etiam coriorum. Opportunè ſuccurrit exemplum loci, ad quem Romæ cadavera equorum, mulorumque deferuntur, ut ab illis pelles detrahantur, carneſque ſaturandis venaticis canibus, & domeſticis felibus abſcindantur: ibi ſanè cùm negotium negligenter tractatur, ſcilicet cùm viſcera, reſiduique lacerti in flumen projecti proximis ripæ ſinubus hærent, tunc quidem vicinæ gentes ſtatim infamis aëris effecta perpeti coguntur, malignis, ac peſtilentibus febribus tentatæ. Adeò verùm eſt corruptelam, quæ in humido hærente excitatur, eſſe penitùs exitioſam.

[k] *Novæ Med. par.1.cap.66.pag. m.880.*

2. Ex pellium conditura.

VII. Quod verò nos admonet quàm ſint faciles etiam ſapientum lapſus, ſi minùs cautè pedem figant, illud eſt, adverſarios antidotum pro veneno, remedium pro noxâ uſurpaſſe. Enimvero in Coriariorum officinis pelles diù non ſimplici aquâ, ſed calce macerantur, maceratæque condiuntur mixturâ, quam rite paratam omnino alexipharmacam dixerimus: nec pellium fœtor, ſed calcis, myrti, & quarundam orientalium baccarum, quas valloneas dicunt, odor ſalubris aliquando peſtilentiam, & corruptionem aëris avertit.

Quid de aqua ſaponaria Rob. Boylius adnotavit.

VIII. Cæterùm nemo non legit Rob. Boylium de Nat. determinata [*l*] effluviorum tum ſuâ, tum Celeberrimi [*m*] Diemembroekii experientiâ compertum habuiſſe, *tempore peſtis, in illis ædibus, in quibus nulla lues adhuc erat, ſi linteamina ſordidâ aquâ, & ſapone lavarentur, eâ ipſa die, vel inter-*

[l] *Cap.4 pag.m. 662.*

[m] *Tract.de Peſte lib.1.cap.3.*

dum poſtridie duos, tresve ſimul peſte correptos fuiſſe, ipſoſque ægros teſtatos, fœtorem aquæ ſaponatæ illis primam, & maximam alterationem intuliſſe: addiditque particulas ante jam per aërem diſperſas, ſed nondum aptam indolem ad lædendum adeptas additione effluviorum aquæ ſaponariæ deleterias evaſiſſe. Idem poſtea Diemembroekius citato loco *num.* 8. (ſi quis alius) fusè tractat argumentum de pernicie fœtidorum vaporum, diluitque è contrario adductas difficultates.

C A P. V.

Quæ Paludes magìs, minùsve noxiæ.

Varii paludum gradus.

UT res cæteræ naturales ſortiuntur ſuarum proprietatum, & facultatum gradus; ita & Paludes, habito cum inter ſe, tum ad homines reſpectu, ſunt magìs, minùs, vel minimùm noxiæ. Hæc profectò diſcrimina ſuas per cauſas ſingillatim hìc recenſebimus.

Quæ cauſæ paludum noxam augeant vel minuãt

II. Paludes majorem vel minorem inſalubritatem aëri inferunt. I. propter diverſam naturam, copiam, & mixtionem aquarum, aliorumque corporum eiſdem permixtorum. II. ob varia anni tempora. III. propter ſitum regionum. IV. ad hanc ipſam aëris paluſtris inſalubritatem augendam, aut minuendam incolarum habitus, & diſpoſitio plurimùm conducit.

Quot ſint aquarum ſpecies, ad paludes inducendas conſpirantes

III. Quod ſpectat ad primum, cùm quinque ſint aquarum ſpecies, quibus Paludes, & ſtagna induci poſſunt. I. fluvialis; II. fontana dulcis. III. fontana mineralis; IV. pluvia; V. marina; omni ſanè dubio

dubio procul eſt, eas Paludes deteriores eſſe, quæ fiunt à magna copia, & mixtura diverſarum aquarum, præſertim verò mineralium: hæ namque, ſi per æſtatem exiccari non contingat, longè validiùs, ac perniciofiùs propter diverſa, ſibique contraria principia fermentari, corrumpique ſolent. Nocentiores ſunt, ac ferme peſtiferæ quæ multo, ac multiplici cœno refertæ ex cadaverum præterea inquinamento computreſcunt, quæque proinde viſu graves, tactu denſæ, guſtu acres, odoratui fœtidæ, externis primùm advenarum ſenſibus bellum inferunt, deinde univerſæ hominum machinæ vim, atque ruinam intentant: quo fit, ut in Agro Romano, Ferentinenſi, atque alibi, ubi thermalium aquarum, præſertim ſulphurearum, & acidularum eſt multitudo, ſemper morbi, qui indè oriuntur, graviores ſint, quàm ubi ſimplices, ac dulces aquæ, etiamſi copioſæ, reſtagnant. Atque hinc ſanè monendi ſunt lectores, ut cauſas deducant, cur epidemicæ febres, quarum hiſtorias lib. 2. perſequemur, quanquam ab eodem paluſtri aëris inquinamento ſubortæ ſint, minimè tamen ſibi ſimiles ubique fuerint, ſimiliaque ſymptomata præſetulerint; neque iiſdem pariter antidotis, ac remediis áuſcultaverint.

Quæ nocentiores

IV. Minùs profectò, aut etiam nihil nocent parvæ paludes, quæ à ſolis aquis pluviis coaleſcunt; videlicet, cùm à proximis collibus, montibuſque in valles magnâ copiâ imbres devolvuntur, tandem ad aliquem terræ ſinum; unde nullus in fluvios patet aditus, perveniunt; ibique cum pauco, aut nullo cœno ſubſiſtunt, quos propterea collectitias aquas appellant. Enimvero hujuſmodi Paludes, quo tempore noxiæ eſſe poſſent, æſtu inva-

Paludes ex pluviis aquis collectæ minùs noxiæ ſunt.

invaleſcente, aut penitùs, aut ferè exareſcunt. Accedit quòd ſtagnorum hoc genus non tantùm hominibus plerunque non nocet, verùm etiam eſt admodum utile, quia multam terram noſtris uſibus per hyemem, ac ver ſummopere neceſſariam, ab alluvione [*a*] vindicat; de quarum certè paludum commodis locutus eſt Theophraſtus, cùm illas ad irrigandos hortos utiliſſimas eſſe ſcripſit, iiſque jumenta, & ſues delectari in potu, eoſque pingueſcere, nec ubi ex labore, aut citato incaluerint itinere, dolorum pericula incurrere, ut cùm frigidas bibunt, & crudas.

[a] *Vide Dominicum Gulielminum de Flumin. nat. cap.6.pag.m.*180.

Innoxię ſunt quę recenti ac pura lympha perluuntur.

V. Innoxiæ quoque ſunt, ſed contrariâ penitùs ratione, ferventibus etiam æſtubus eæ paludes, quæ affatim recenti, purâque lymphâ diluuntur, ac deterguntur. Exemplum præ cunctis celebre apud [*b*] Strabonem legimus de Alexandria, quæ licèt juxta paludes conſtructa ſit, ac propterea gravem aërem, & ſuffocantem habere per æſtivos ardores deberet, tempeſtivo tamen Nili incremento undique perfunditur, ut cœnoſum nihil remaneat, quod vaporationem pravam efficiat; præſertim cùm eteſiæ ex locis borealibus, tantoque pelago ſpirare incipiant.

[b] *lib.* 17. *Geograph.pag.m.*278

Itidem amplæ, ac profundæ paludes, & piſcoſæ nihil nocent.

VI. Similiter paludes amplæ, profundæ, agitatæ, à dulcibus, aut à marinis ſolùm aquis inductæ cum pauco cœno, piſcibuſque donatæ, minùs ſunt inclementes; præſertim ſi margines habeant, nullis, quod rariſſimum eſt, arundinibus, aut juncis impeditos.

Marina aqua in paludibus ob ſalis copiam innoxia eſt, ſi pura ſit.

VII. Porrò marina aqua, ſi ſola, ſeu impermiſta reſideat, propter nativas proprii ſalis particulas, corruptioni, ac putredini potiſſimùm obnitentes, vermeſque paluſtres, ut paſſim hirudines, enecan-

cantes, omni ferè noxâ vacat: quemadmodum hac in re graviter philoſophatur Ludovicus [*c*] Teſtius agens de ſalubritate Veneti aëris, qui, etiamſi multas lacunas à mari inductas perpetuò lambat, nihilominus eſt ferè innoxius, quòd ſpiritum acido-volatilem, è mari jugiter expirantem, admixtum habeat.

[c] *Diſinganni, overo ragioni fiſiche ſopra l' aria di Venezia eſſer ſalubre.*

VIII. Secus verò inſalubria ſunt ſtagna, in quibus marinus latex aliis, ac præſertim pluviis, & mineralibus aquis ſociatur: Nam aqua dulcis, inquit Jo: Baptiſta Donus, ſalſæ commixta citiùs, ac faciliùs putreſcit. Itaque infamis eſt aër, ubi prope litus depreſſior ſit locus, inque illum maris undæ influant per canalem, qui aut memoriâ hominum ſemper patuerit (ſubſtratum enim hiſce paludibus ſolum baſis olim, & fundum extitit ejuſdem pelagi, qui arenarum aggeratione ab antiquo paulatim litore receſſit) aut impetu procellarum, aut denique humano artificio apertus ſit; & in eum etiam locum è proximis collibus, tumuliſque pluviæ cum ſordibus conveniant.

Contra verò ſi pluviis, aut metallicis aquis permixta ſit, aut ſordibus impurata.

IX. Hujuſmodi ſtagnorum nonnulla ſunt in Agro Ferrarienſi, ac Ravennati; atque in Romano præſertim prope Oſtiam, ad marinum ſal calidis tempeſtatibus eliciendum. Quibus certè in regionibus illud animadverſione dignum eſt, quòd ſi impediatur jugis marinæ aquæ in ſtagna influxus, effluxuſque per euripum, paulò poſt concluſi latices propter æſtivos calores facillimè circa ripas putreſcunt, & piſces etiam enecant: id quod experimento ſe vidiſſe narrat in Comaclenſi lacu N. Cabeus [*d*]. Similiter neſcio quid vitii, inquit Fortunatus [*e*] Fidelis, contrahit *locus, qui ad portus litora eſt conſtitutus: ibi enim frequentia navigia immora-*

Stagna in agro Ferrarienſi, Romano, ac Ravennati ad ſal conficiendum.

[d] *In Ariſt. Meteorol. lib. 2. text.* xix. *quæſt.* 1. *pag.* 122.

[e] *Lib.* 1. *de Relat. Med. pag. m.* 24.

morari, ſordeſque omnes deponere, atque univerſæ item Civitatis Cloacæ immundicias latè expurgare ſolent: quo circa, etſi maritima aſpectio ſpem aliquam valetudinis pollicetur; illa tamen aliena commixtio vitium apportare conſuevit. Jure igitur ſcripſit Plinius [*f*], *afflatus maris noxii; in plurimis iidem utiles: quibuſdam ſatìs è longinquo aſpicere maria, jucundum: propiùs admovere ſalis halitum, inutile: Quare experimentis optimè creditur.*

[f] *N.H. lib.* 17. *cap.* 4.

Litus arenoſum, ac humile minùs ſalubre, quàm quod præruptis rupibus munitū eſt.

X. Et quidem teſtantur exempla ambientem aërem non eâdem ſalubritate pollere ubi litus arenoſum eſt, nec profundæ ſunt aquæ, quàm ubi maritimis urbibus litora objacent rupibus terminata, & profundo pelago ſepta. Enimvero in arenoſo, & tenues undas admittente litore, ſordes identidem in terram revomuntur, nec facilè diluuntur, ac reſorbentur; quemadmodum ſtatim in fundum dejiciuntur, ubi altum eſt mare, ut nihil proinde noxii in atmoſphæram attolli poſſit. Accedit etiam ad incommoda arenoſi litoris augenda, quòd aqua maris facili negotio, fuſiſſimè per arenam ſubit, & quaquaverſum trajicitur. Quamobrem cavato paululùm ſolo ſtatim fovea marino latice impletur, qui, cùm maximam ſalis partem in terræ cuniculis relinquat, tanto ſanè calidis tempeſtatibus pronior fit ad corruptionem, quantò major per ea tempora fuerit acceſſio tum ventorum meridionalium, tum aquarum pluvialium, quæ multigenas impurorum ſalium, ſulphuriſque particulas, atque inſectorum ovula in aëre librata, eluendo, ſecum rapuerint. Idcirco hujuſmodi litora humida, ſuiſque rimulis paluſtria ſemper occurrunt, facilèque circumfuſum aërem inquinant. Quod ſanè apud Priſcos in Romana plaga minimè omnium obſervabatur,

tur, quia eadem frequentibus ædificiis, ac ſylvis, necnon multitudine incolarum, derivandis laticibus perpetuò incumbentium, quoad fieri poterat, exiccatione ſalubris reddebatur.

Quo tempore paludes ſalubres ſint vel inſalubres.

XI. Quod verò attinet ad anni tempora, certè cujuſcumque generis paludes mediâ hyeme, & vere, donec flaverint auſtri, aliique venti, quibus incaleſcat verna tempeſtas, innoxiæ ſunt; immo verò ſalutares quibuſdam hominum temperamentis eſſe ſolent, qui ſalibus acribus redundant, cujuſmodi ſunt tuſſiculoſi, graciles, atque ad tabem inclinantes. Noxiæ verò per æſtatem uſque ad autumnale æquinoctium, aut etiam ultra, æſtu, & ſiccitate cum auſtris perdurante. Quinam autem certi inſalubritatis gradus procedant, ſeſeque prodant pro ratione curſus æſtatis, & autumni, ſuo loco exponemus.

Situs regionis quid conferat ad excipienda vel arcenda paludū effluvia.

XII. Tertium inclementiæ momentum à ſitu regionis pendet; montanis enim populis, vel ſaltem ad Boream converſis ſtagna minùs nocent, etiã per æſtivos calores, quippe quia effluvia ex ipſis emiſſa tum pauciora, tum minùs maligna ſunt, & faciliùs etiam ventorum vi diſperguntur. Conſule quæ a Joſepho [g] Ceredo de hoc argumento eleganter ſcripta ſunt in diſſertatione tertia Italicè edita circa Methodum educendi aquam ex locis imis. At è contrario peſtifera ſunt planitiē, aut vallem inhabitantibus, maximè verò ſi eaſdem paludes ab auſtrali regione habeant; quia nimirum vapores illinc uberiùs elevati, deteriores ſunt, minùſque etiam à ſiccis ventis diſſipantur. De qua ſanè re vide ea, quæ a Vitruvio exarata fuerunt ſuæ architecturę lib. 1. cap. 4. Quinimmo tanta eſt noxa paludis ad meridiem ſitæ, ut, etiamſi oppida in ſummis collibus extru-

[g] *Sopra il modo di alzar l' acqua pag. m. 92.*

extructa ſint, illuc etiam ab auſtris, aut etiam africis verſa effluvia propellantur, & lædant. Idoneum hujuſce rei teſtimonium habemus in aëre Gandulphiano, qui olim à ſubjecto Turni lacu ad Africum poſito nocentes auras, nihil ſuffragante loci ſublimitate, excipiebat, quem proinde ab aëris infamia vindicare Paulus V. P. M. non aliter potuit, quàm lacu arefacto; cujus beneficii hoc legitur exceptum marmore monumentum in fronte Pontificalium ædium Gandulphianarum.

PAULUS. V. PONT. MAX.
OPPIDUM AQUARUM PENURIA
ET NOXIA E' TURNI LACU ASPIRATIONE
INFREQUENTIUS
AQUA TERTIO AB HINC MILLIARIO
DERIVATA, ET LACU EXSICCATO
SALUBRIUS, LÆTIUSQUE REDDIDIT
AN. DOM. MDCXI. PONTIF. SUI VII.

Educatione, & conſuetudine fit ut paluſtres exhalationes accolis minimè noceant.

XIII. Denique in deſignandis inſalubritatis gradibus maximè animadvertendus venit hominum habitus, & vivendi ratio. Quandoquidem qui prope paludes naſcuntur, & educantur, etiam in eo inſalubri aëre bonâ utcunque valetudine fruuntur. Pueri enim, vel ipſis venenis modò mitioribus, lentè, minimâque doſi propinatis paulatim aſſueſcunt. Nimirum quia parvula irritantia, aut figentia toxica, ſi ſenſim noſtris liquidis, ſolidiſque applicentur, tenuiſſimo ſuo momento horum vires, & reniſum, quæ per ætatem illam ſummopere vigent, non excedunt; immo utraque cum tempore mirificè inter ſe congruunt, magnumque illud diſcrimen inducunt, quod Divinus [h] Cous *inter corpus, & corpus*,

[h]*Hipp.lib.6.de Flat. n.8.*

pus, inter naturam, & naturam dari ſcripſit. Unde [*i*] Plinius optimè ait, *aſſuetos etiam in peſtilentibus durare*. Præterea uſque adeò quibuſdam locis paludes non ſunt noxiæ, ut apud [*k*] Mexicanos non ſolùm ova paluſtrium muſcarum, & piſcium, ſed cœnum etiam grave olens in illorum alimentum cedant. Hac aſſuetudine fit, ut inſulæ in ſtagnis, & lacubus incolas alant, quos etiam parvæ illæ, quæ ventis circumpulſæ natantes appellantur, admiſiſſe, & aluiſſe compertum eſt; eas enim ſe vidiſſe [*l*] Secundus ſcribit in lacu Vadimonis. P. Cabeus [*m*] in paludibus Ferrarienſibus, noſque ipſi in Albulæ lacu conſpeximus.

[i] *H.N. Lib.*18. *cap.*5.

[k] *Vide P. Nierembergiũ lib.*11. *hiſt.nat.a cap.*29. *uſque ad* 48.

[l] *Lib.*8. *Epiſt.* 20.

[m] *Loc.ſupracit. lib.* 1. *text.* 69. *queſt.*1.*pag.*404., *ubi tradit modũ, quo primum hujuſmodi inſulæ ſiunt. Vide plura de natantibus inſulis apud P. Caſatum diſsert.* 3. *de Innat.ſolid.pag m.*94.*uſque ad* 97

XIV. At verò qui puro è cœlo ad paluſtre ſe conferunt, eò deterius afficiuntur, quò feliciori aſſueverint, & connutriti fuerint; præſertim ſi longiores ibidem moras trahentes ſomno indulſerint. Quanquam ejuſmodi detrimenta noxii aëris ſaltèm minuere, ſin minùs omnino vitare poſſint, qui ſibi in ſex rebus non naturalibus diligenter temperare didicerint. Intemperantes enim citiùs, & graviùs ubique locorum ægrotant.

Contra inaſſuetis graves ſunt, atque exitiabiles

XV. Ex his, quæ hactenus tradita à nobis, & explicata ſunt, liquidum eſt, quo ſenſu ſcripſerit [*n*] Hippocrates: *Paluſtres aquas pernicioſas eſſe*; nimirum ex præmiſſis obſervationibus, pro ratione admixtionis, & molis aquarum, tum etiam pro anni temporibus, ſitu, poſituque regionis, ac denique habitu, victuque incolarum, & advenarum.

Huc uſque dictorum ſumma.

[n] *De Aëre loc. & aq.text.*13.

CAP. VI.

Quibus ex cauſis Stagnantes aquæ, aperto cœlo per æſtatem potiſſimùm corrumpantur.

Aquæ nullã in ſe ipſis putredinis cauſam continẽt.

Naturalem aquarum texturam, earumque particulas reputantibus ſatìs perſpicuum fit, nullum ipſis ineſſe corruptionis principium, quo computreſcere, atque aërem inficere poſſint; ſed putredinis cauſas extrinſecùs eiſdem accedere. Etenim ſi pura, & dulcis aqua ſuis è venis proſiliens illico vitreo vaſe excipiatur, illudque hermeticè, ut ajunt, claudatur, impedito cum atmoſphæra commercio, ad annos, immo fortè in perpetuum incorrupta ſervabitur, ut de Nucerino latice nos ipſi multis ab hinc luſtris habemus experimentum. Idcirco ab externis principiis omnis infectionis origo erit repetenda.

Quid ſit aqua.

II. Porrò ſimplex aqua corpus eſt liquidum, compreſſionis expers, moleculis teretibus, lubricis, atque flexilibus conflatum, admittens inter latera particularum ſe ſe contingentium exigua ſpatia, per quæ ætherea ſubſtantia, unde fluitat, nec non etiam aër, & non modicum ſalis, ac terræ ſemper, & undique diſcurrunt. Hæc itaque extraneorum corporum permixtio, pro ſua varietate, variam aquarum indolem inducit.

Corruptionis cauſa in aquis eſt diverſorum corporũ permixtio: cui accedunt calor æſtivus, & quies.

III. Externa autem, & materialis in aqua corruptionis cauſa una quidem eſt, heterogenea ſcilicet diverſorum corporum, quà mineralium, quà vegetabilium, quà etiam animalium, inſectorumque commixtio, quæ in deſidibus lymphis innaſcuntur, & confluunt: geminæ tamen adjuvant aliæ (ſinè quibus

bus nulla in aquis futura eſſet corruptio) æſtivus nimirum ſolis calor, quo veluti agente, confuſorum corporum corruptiva fermentatio promovetur; & eorundem laticum quies, propter quam impedimenta corruptionis minimè removentur.

IV. Profectò omnium verſatur ob oculos, paludes & ſtagna eſſe congeriem multorum vegetabilium, atque inſectorum, quæ ſive ibidem orta, ſive alibi nata, atque aliunde advecta putidum viventium Seminarium conflant: & quidem inter plantas aliæ deſidibus aquis ſupernatant, aut fluitant, quemadmodum lens, muſcique paluſtres, ac tribulus aquaticus; aliæ fundum tenent, atque oras obſident veluti potamogitones, ſpargania, typhæ, aliæque hujuſmodi, arundineam, ac junceam ſepem conſtituentes. Inter autem inſectorum ovula, præter illa, quæ telluri ſunt ingenita, non pauca auris etiam, ventiſque huc illuc tranſvecta, cùm ad paluſtrem locum pertingunt, humido leniuntur, atque in multigenos vermes, necnon ranas & bufones, deſidum aquarum hoſpites, facilè manifeſtantur. Similiter ex proximo paludibus ſolo in eas urgentur, tranſportantur, influunt, aut repunt alia tum inanima, tum animata corpora; multitudo nimirum foliorum, fruticum, atque arborum, præſertim mali temperamenti, ut ait [a] Foreſtus, ſcilicet taxi, ficus, nucum, ſambuci, ebuli, braſſicæ, cannabis, lini, ac ſimilium; quinimo, anguium, ſerpentum, & brutorum etiam quadrupedum, quæ pro explenda ſiti paſſim allecta, atque in iis ſubmerſa latices illos magis magiſque fœdant, & inquinant.

Quàm varia corpora in paludes confluant.

[a] *De Feb. Epid. pub. graſ. lib. 6. obſ. 9. in Scholio.*

V. Quæ autem inſecta in paludibus hoſpitantur, eaſdem etiam, cùm viva ſunt, contaminant. Nam licèt multa in alimentum abſumant, quæ aquas cætero-

Inſecta vero aquas maximè inficiunt.

teroquin contemerant; nihilominus, quam utilitatem deſidibus lymphis, ſumpto cibo, afferunt, multiplici nocumento rependunt, [*b*] ſpoliis nempe, ac fecibus, quæ ad fundum delatæ, & cum extraneis aliis ſubſtantiis permixtæ teterrimum illud, fœtidumque cœnum maximâ ex parte conficiunt.

[b] *De ſpoliis culicum aquarum fundũ petentibus agit P. Sangallus in ſuis experimẽt. de generat. culicum pag. 11.*

Ex iis omnibus putrida congeries exiſtit.

VI. Ex iis igitur omnibus partim terrarum, ſaliumque inquinamentis, partim fraceſcentium vegetabilium, partim animalium cadaveribus, partim denique eorum, & inſectorum ſordibus, exuviiſque exiſtit putrida illa congeries, ex qua deſides aquæ labem, noxiamque calore ſolis verberatæ concipiunt, & circumfuſum aërem ſolent inficere.

Solis calore ex putrida illa materia fœdi vapores attolluntur.

VII. Sole autem radiis, & calore in aquas quieſcentes agente, præparatam jam corruptionis materiam, hactenus à nobis expoſitam, computrefieri manifeſtum eſt ex eo, quòd quamvis per hyemem eadem ferè omnia in paludibus jaceant; tamen, niſi ad æſtatis initium atmoſphæra incaleſcere cœperit, nihil plerunque ſit à paludibus pertimeſcendum: immo inter media æſtatis tempora in regionibus ad ſeptentrionem rigentibus, vel ſubterraneis locis, aut montium objectu, utcunque à ſole protectis, aut nulla, aut minima fit aquæ, aëriſque corruptio, ut paſſim in puteis, ciſterniſque diligenter cuſtoditis contingere animadvertimus.

Quo modo id fiat.

VIII. Tota verò ſolis actio in ſolutione, fermentatione, atque ebullitione heterogeneorum corporum, in aquis deſidibus contentorum poſita eſt. Nam, cùm ſol ſit verus ignis, atque undique cœleſtem, tenuemque æſtum propellat, & urgeat, non ſecus atque ſublunaris ignis objecta corpora calefacit, commovet, agitatque. Unde quæ in paludi-

ludibus ſubſidebant, mutatis gravitatis momentis, & proportionibus, exiliunt, quæque innatabant, ad ima, & latera protruduntur, fitque omnium nova, mira, atque inordinata confuſio, ex quâ pleræque mixtorum particulæ, quæ, rite permeante æthere, mutuò quaſi articulabantur, partim ſolvi, partim variè cohærere incipiunt, noxiaſque tincturas ex impuro ſulphure, & androgynis ſalibus ortas componere, ſeu, ut cum vulgo loquamur, putredinem, & corruptionem concipere.

Hujuſmodi ſolis actio ab Auſtro vento adjuvatur.

IX. Hæc autem ſolis actio ab auſtris plurimùm augeri ſolet, cùm ipſi igneas particulas à plagis ſub zona torrida ſecum advehant: quo ſanè fit, ut paludes, quæ calidis ejuſmodi ventis non patent, ſint minùs nocentes. Contraria autem ratione accidit, ut quieſcentes in paludibus aquæ tum per hyemem ubique in Europa, tum etiam per æſtatem apud eas regiones, quæ minùs à ſole tanguntur, corruptionem ferè nullam ſubeant, vel quam ſubeunt, minimè prodant; ac proinde non noceant; ſcilicet quia extranea corpora in deſidibus aquis penè immota detinentur: qua de re corruptivam illam ſolutionem, confuſionemque concipere non poſſunt, quibus opus eſt, ut noxios halitus in aërem emittant. Aquis enim perinde, atque reliquis corporibus propter atmoſphæræ calorem perſpiratio promovetur, & quemadmodum, frigore conſtipante, humani corporis, cæterorumque animalium, necnon terræ etiam ſuperficies effluvia de ſe aut nulla, aut multò minora emittunt; ita paludes quoque per frigus, quo ſubſidentium, & permixtorum corpuſculorum motus præpeditur, mephitim minùs exhalant.

CAP.

CAP. VII.

Qua ratione fluxus etiam aperto cœlo corruptionem in aquis impediat.

Cur aquæ fluentes, quãvis iiſdẽ ſordibus inquinentur, tamen non corrumpantur.

REliquum nunc eſt, ut explicemus, quo pacto, cùm fluentibus ſub dio aquis eadem ferè accidere ſoleant, tam ex permixtione extraneorum corporum, quàm ex ſolis calore, non tamen eadem labes afferatur, quæ paluſtres contaminat; quave ratione motus ille devolutarum ac decurrentium lympharum prohibere corruptionem poſſit; ſive, quod eòdem recidit, quomodo ad corrumpendas aquas concurrat quies. Quod ſanè antequam explicemus, nolumus quietis nomine abſolutam partium aquearum ſtationem intelligi, ſed reſpectivam; non enim inficiamur liquidorum particulas perpetuo interno, & incoſpicuo motu cieri, etiamſi univerſa moles in vaſe, alveo, vel ſinu aliquo quieſcere videatur. Rurſus negari non poteſt, vix uſquam eſſe tantam in paludibus quietem, quin leniter ſubinde pluviis, auris, volatilibus, inſectis, aut aliter externis, interniſque corporibus agitentur: neuter tamen motus ad corruptionem, de qua agimus, avertendam quidquam conducit, modò cætera in eandem conſpirent.

Tria ſunt quietis effecta quæ corruptionem afferunt.

II. His ad explicationem præmiſſis, tria ſunt præcipua capita, ad quæ actio quietis corruptiva reduci debet. Primùm quia in quiete facilior, ac vehementior fit mixtorum fermentatio. Secundùm quia quieſcentibus liquidis firmior, & inordinatior eſt heterogeneorum corporum cohæſio. Tertiùm quia iiſdem reſidentibus, nec aliis ſuccedentibus lym-

lymphis, externorum corporum coacervatio, atque admixtio, necnon ſolis actio in unam, eandemque aquæ ſectionem continenter exercetur.

III. Faciliorem perfici mixtorum fermentationem in quiete, quàm in motu non eget, ut multis argumentis probetur. Nam Chymici omnes id ipſum aſſiduis experimentis oſtendunt, & ratio potiſſimùm in aquis ſuadet. Etenim per quietem depelli, atque extrudi particulæ illæ non poſſunt, quæ inteſtinam turbationem excitant; quemadmodum fieri compertum eſt in motu præſertim ſoluto, ac libero, quo fontium, fluminumque lymphæ feruntur, quæ, cùm agitationem etiam quaquaverſum in aëre excitent, addito quaſi flabello, noxias particulas à ſe ipſis depellunt.

In quiete facilior fit mixtorum fermentatio.

IV. Præterea in quiete multorum corporum fit concurſio fortuita, ut quæ diviſa innoxia erant, mutuâ cohæſione evadant pernicioſa. Patet hoc in menſtruis, ut vocant, ac regiis aquis, quarum ſales ſecreti non eam vim habent, quam variâ commixtione adipiſcuntur. Teſtantur autem majorem hanc partium cohæſionem in deſidibus aquis, tum quæ in ſuperficie, tum quæ in fundo cogi, ac reſidere obſervamus.

In quiete varia corpora mutuò conglutinantur.

V. Poſtremò fluxus aquarum, in quo maxima avertendæ corruptionis cauſa poſita eſt, illud præ cæteris præſtat, ut, undis ſe ſe trudentibus, non eadem aqua ab incurrentibus corporibus, & ſolis calore afficiatur; ſed quæ heſternæ e. g. actioni obnoxia fuit, hodiernæ jam ſubducta ſit: nam perenni motu illa præteriit, & nova ſucceſſit. Itaque in flumen, etſi corpora putrida, vel ad putredinem prona decidant, aut projiciantur, duorum alterum efficitur (quorum alterutrum ad corruptionem arcendam ſufficit) ut videlicet vel corpora in fundo hæ-

Præterea quum aquæ defluunt, nunquam eadem undarum pars mixtis corporibus, & ſolis calore contingitur.

hæreant, & aqua delabatur, vel ut ſimul cum lymphis illa devolvantur; quorum primum præſtat, ut non eadem ſemper aqua tabifico contactu inficiatur; alterum verò, ut ſuccedentes latices corpora unà cum præcedentibus aquarum ſectionibus jam devoluta non attingant. Neutrum autem in paludibus evenit, quarum aquæ iiſdem ſemper putreſcentibus corporibus circumfunduntur; neque ullo fluxu, fugâque proripere ſe ſe ab ea pernicie poſſunt: quamobrem perenni, ac pertinaci infuſione, eâque aliis, atque aliis ſubinde decidentibus mixtis identidem renovatâ, atque adauctâ deſides aquæ pernicioſo cohalitu, & confuſione vitiantur, & contabeſcunt.

CAP. VIII.

Præcedentis Doctrinæ Corollarium. Lini macerationem in aquis interdum innoxiam, plerunque tamen peſtilentem, & quare.

Ingens fuit controverſia de lini maceratione, nú ea cœlum contaminet.

EX iis, quæ hactenus de motus actione ad aquarum corruptionem avertendam, deque earundem quiete ad tabem inducendam expoſuimus, pronum erit ſtatuere circa celebrem illam inter Scriptores controverſiam, quæ eoſdem ſæpe non ſinè animorum, ac verborum acerbitate inter ſe commiſit. Ecquid de lini, cannabiſque maceratione ſentiendum, utrum illa noxia, & peſtilens ſit, an verò penitùs innoxia?

ApudAnglos vetitum nè in publicis aquarum alveis linum maceretur.

II. Enimvero magni nominis Auctores non ſolùm aquas damnant, in quibus linum, & cannabis intabuerint, tanquam potu nocentes: unde apud An-

Anglos [*a*] ſub gravi pœna cautum eſt, nè cannabis, aut linum in fonte, ſtagno, aliove receptaculo aquarum publico, ubi pecudum greges, & armenta ſolent aquari, macerentur; verùm etiam maximè quòd peſtilentes auras emittant, valetudini hominum ſummopere infeſtas, quos inter Hiacynthus [*b*] Alpherius, qui auctoritatem quoque adducit ipſius [*c*] Avicennæ; Petrus [*d*] Foreſtus, Petrus [*e*] Salius Diverſius, Ludovicus [*f*] Septala (qui licèt lini macerationem à peſtis cauſis ſubmoviſſet, ubi tamen in aërem plus nimio humidum, & calidum incidat, apertè aſſerit putredinem facillimè excitare) Alexander [*g*] Benedictus, Lazarus [*h*] Riverius, P. Kirckerus [*i*], P. Zacchias [*k*], Card. Gaſtaldius, [*l*] & Diemembroechius [*m*] peſtiferarum febrium, atque ipſius peſtis cauſas evadere poſſe non dubitarunt.

III. At contra ab omni penitùs inficiendi aëris nota vindicant cannabis, linique emollitionem Petrus P. [*n*] Pereda, qui proponit etiam exempla multarum Hiſpaniæ Urbium, in quarum vicinia cannabis copia ſeritur, ac mollitur; incolæ tamen valetudine, ac longa ſenectute fruūtur. At miror Peredam Avicennæ auctoritatem in jus ſuum adducere, cùm citato textu nullam cannabis, aut lini mentionem faciat; meminit utique alio [*o*] loco, atque in hæc verba ſententiam ſuam producit Avicenna: *Et hæc ſunt cauſæ generantes putredinem, quas inter eſt aër lacunarum, & locorum infuſorum, in quibus madefiunt res, ut linum, & aſphaltum*: Quid verò clarius?

IV. Et quidem noſtrâ memoriâ de lacu Aniano inter Neapolitanos [*p*] Medicos conviciosæ, diuturnæque turbæ excitatæ ſunt, aliis contendentibus epi-

[a] *Mangeti Biblioth. pharm. pag* 471.

[b] *Lib. 1. de Peſte cap. 15. pag. 61.*

[c] *Fen. 1. Tract.* 4.

[d] *De feb. Epid. pub. graſſ. lib. 6. obſ. 9. in Scholio pag. 202. cap. 2.*

[e] *De feb. Peſtilenti.*

[f] *Lib. 4. cap. 4. de Peſte.*

[g] *Lib. 5. de feb. peſtil. cap. 7. pag. 570. num. 10.*

[h] *Prax. Med. lib. 17. ſect. 3. cap. 1. pag. 383.*

[i] *De Peſte ſect. 1 cap. 3. §. 1. n. 8.*

[k] *Quæſt. med-Leg. lib. 3. quæſt. 4. n. 7. pag. 317.*

[l] *De avertenda Peſte cap. 258. §. 21. pag. 763.*

[m] *Lib. 1. de Peſte cap. 8. prop. 4. pag. 54.*

Quinam contra ſentiant.

[n] *In Medica Diſput. adnexa in fine lib. 2. de Curand. Morb. pag.* 211.

[o] *Fen. 1. lib. 4. tract. 2. cap. 1.*

Eadē contentio de Lacu Aniano exorta eſt, in quo cannabis, & linum intabeſcunt

[p] *Vide Apolo-*

getic. diſſert. inſcriptas. Il Lago d'Agnano utile, ed innocente con l'infuſione de' Lini L'innocenza d'Agnano trovata colpevole ne' delirj di teſta libera &c.

epidemicas conſtitutiones, per eos annos Neapoli vagantes, tribuendas macerationi cannabis, linique, quæ in eo lacu perficiebatur; aliis è contrario omnem culpam ab ea emollitione depellentibus.

Ita diſſolvitur queſtio: videlicet nihil obeſſe lini maceratione in aquis fluentibus; contra verò in ſtagnantibus.

V. Hæc porrò cùm diligenter, & ſedulò excuſſiſſem, cauſam, utrique parti adjudicandam reperi, ſi modò, quæ de motu, & quiete aquarum ſuperiori capite dicta ſunt, ob oculos habeantur. Etenim nemini dubium eſſe poteſt, quin prorſus innoxia ſit prædicta maceratio, ubi liber, atque aſſiduus patet undis fluentibus curſus; cùm nimirum ſuccedentibus ſibi diverſis ſemper aquarum ſectionibus, nunquam eadem aqua diu in cannabis, linique contactu hæret; quo pacto apud pleroſque alligatis, aut pondere aliquo depreſſis, coërcitiſque juxta ripam, vel intrà foveas lini manipulis, in perenni fluento fit maceratio: quo ſanè ſenſu accipiendi ſunt, qui lini, & cannabis emollitionem ſævos morbos non parere aſſeverant, quos inter eſt magni nominis, raræque doctrinæ Auctor Gometius [q] Pereira, à quo narratur, in Gallia, & in quibuſdam Hiſpaniæ provinciis ingentem lini copiam in fluminibus quotannis æſtate macerari, nec tamen ob id peſtem illinc provenire. Contra verò ejuſmodi macerationem peſtilentem eſſe conſtat, ubi paluſtres deſident aquæ, ventiqüe ſilent; vel ubi, ad accelerandam ope fermentationis putredinem lini, ab ipſis decurrentibus undis in ſcrobes (quod plerunque uſu venit) ut longo tempore reſtagnent, aquæ derivantur. Sæpe enim accidit, quod nunquam ſatìs deflere poſſumus, ut lucri cupiditate populorum incolumitas peſſundetur: immo, ut quod cum periculo civium non niſi timidè inceptum

[q] *Veræ Med. part. 1. cap. 66. de feb. peſtil. pag. 880*

tum fuit, mox cum præmio, & audacia defendatur.

VI. Itaque eos, qui noxiam eſſe lini emollitionem contendunt, deſides lymphas, & cum lymphis aërem reſpexiſſe oportet; qui autem innoxiam pronunciarunt, de fluentibus eſſe locutos. Neque utriſque & ratiocinium, & exemplorum copia, atque auctoritas defuit. Quod ſanè quieſcentium, ac fluentium aquarum diſcrimen in hac definienda cauſa nuper ipſimet obſervavimus in Urbevetana, & Interamnẽſi cannabis maceratione; in priori enim pernicies civibus creabatur; cùm prope Urbem linum in ſcrobibus ſtagnante aquâ per æſtatem tabeſcebat, & cujus epidemiam lib.2. trademus. At in poſteriori nihil labis emergit, eò quòd infuſio cannabis, & lini aquarum fluxum non remoratur. Quod ſanè ubique locorum quàm diligentiſſimè, ne accolæ lædantur, curandum eſſe arbitramur.

Conciliantur pugnantes auctorũ ſententiæ.

CAP. IX.

Quid hærentes aquæ calidis tempeſtatibus ad lædendos Accolas emittant ſecundùm Antiquorum ſententiam.

NULLA fuit unquam ætas hominum, quæ paludum perniciem non fuerit experta; ita ut Græci eandem fabuloſis narrationibus, & monſtrorum nominibus ad ſalutarem horrorem populis objiciendum, deſignaverint. Hinc enim orta ſunt poëtica commenta de Hydro, Hydraque, quorum vocabula ab aquis deducta, beſtias, atque ſerpentes paludum indigenas, halitumque mortiferum

Quibus fabulis veteres paludum perniciem deſignarint.

ſpargentes ſignificant. Hinc etiam quæ de Pythone monſtro ab Apolline interfecto conficta ſunt, quod ipſum à putredine, & corruptione nomen accepit. Quid verò ex limoſis aquis efflaretur non fabularum coloribus, ſed philoſophorum lineamentis expreſſum, quo & atmoſphæra, & qui ipſam inſpirarent accolæ vitiarentur, non una primùm fuit veterum ſententia.

Varro. & Columella aliique putarunt minutorũ inſectorum copiam, quæ è paludibus emittuntur, morbos efficere.

[a] *De Re Ruſtica lib. 1. cap. 12.*

II. Nam ex Latinis ea de re olim diſputantem legimus M. [*a*] Varronem, & labis cauſam aſſerentem inſectorum copiam: *Advertendum*, inquit, *etiam ſi qua erunt loca paluſtria, & propter eaſdem cauſas, & quòd areſcunt, creſcunt animalia quædam minuta, quæ non poſſunt oculi conſequi, & per aëra intus in corpora per os, ac nares perveniunt, atque efficiunt difficiles morbos*. Hujus verò opinionis fundamentum jecit etiam Lucretius ubi phyſicam veritatem poëtico ſtylo delineans cecinit.

. . . . obnoxia cuncta putrori
Corpora, putrores inſecta animata ſequuntur.

[b] *Lib. 1. de Re Ruſtica cap. 5.*

III. Non abſimile Varroni fuit Columellæ [*b*] Judicium, ſcribentis: *Nec paludem vicinam eſſe oportet ædificiis, nec junctam militarem viam, quòd illa caloribus noxium virus eructat, & infeſtis aculeis armata gignit animalia, quæ in nos denſiſſimis examinibus involant. Tum etiam natricum, ſerpentiumque peſtes hybernâ deſtitutas uligine, cœno, & fermentatâ colluvie venenatas emittit, ex quibus ſæpe contrahuntur cæci morbi, quorum cauſas nè Medici quidem perſpicere queunt.*

[c] *De Re Ruſtica lib. 1. tit. 7.*

IV. Eòdem ferè ſpectant quæ tradit Palladius, [*c*] dum inquit: *Palus omni modo vitanda eſt, præcipuè quæ ab auſtro, vel occidente, & ſiccari conſuevit æſtate, propter peſtilentiam, vel animalia inimica,*

quæ

quæ generat. Horum omnium ſuffragia in hoc conveniunt, ut vermibus præcipuè ex paluſtri latice emiſſis, atque humana corpora ſubeuntibus pernicies, vitiumque tribuatur.

V. Aliquantò diverſam ejuſdem noxæ rationem attulit [*d*] Vitruvius, ubi docet, *vitandam paludum propinquitatem*, *eò quòd*, *dum auræ matutinæ cum ſole oriente ad ædificium perveniunt*, *adjunguntur his ortæ nebulæ*, *ac ſpiritus beſtiarum paluſtrium venenatos cum nebula mixtos in habitatorum corpora flatus ſpargunt*, *& locum peſtilentem efficiunt*. Itaque noxam Vitruvius non in ipſis paluſtribus beſtiis in habitatorũ corpora ſe ſe inſinuantibus ponit, quemadmodum ſenſerant M. Varro, & Columella, ſed in flatibus collocat, exhalationibus, ac ſpiritibus ab iiſdem inſectis potiſſimùm emiſſis.

Vitruvius causã confert in halitus venenatos eorundem cum nebula mixtos.

[d] *Lib.*1. *Architect. cap.*4.

VI. Et quidem tametſi multa Priſcis illis tradita fuerint naturæ, & veritati conſona, ſunt tamen, & explanatiùs enucleanda, & rationibus, experimentiſque illuſtranda, quod præſtare conabimur in ſequentibus; eò ſanè ſtudioſiùs, quò magis Galenici ferè omnes uſque ad [*e*] Sennertum univerſam vim ad lædendum, quæ cœnoſis, ac paluſtribus locis data eſt ſub nudis vaporationum, exhalationum, halituumque vocibus comprehendentes venenatis quibuſdam qualitatibus adſcribunt. Hæ verò excuſſo verborum cortice nihil ferè in medullis habent, quamobrem Lectores planè vacuos, ac jejunos relinquunt.

Eadem hic ſubtilius enucleanda ſunt.

[e] *De Feb.lib.*4. *cap.* 2. *de peſtil. cauſis pag.* 797.

CAP.

CAP. X.

De iiſdem Effluviis ex Recentiorum opinione.

Recentiores veterum ſententiã quã expoſuimus, amplexi ſunt.

QUanquam ab Antiquis diverſi non nihil abierint Recentiores in explicanda paluſtrium effluviorum natura, plerique tamen ita cum iiſdem conveniunt, ut priſcorum placita in lucem revocaſſe videantur; quare in ipſos non ineptè quadrat quod ait Terentius in Eunucho: *nihil dictum, quod non dictum priùs*.

Athan. kircherus idem ſenſit.

II. Varronis ſententiam reſuſcitavit P. Athanaſius Kircherus in ſuo Scrutinio peſtis; etenim ubi diri hujus mali cauſas [a] expendit: *putridas recenſet exhalationes iis in locis expiratas, quæ ſtagnorum, paludumque cœnoſo limo abundant*: has quidem exhalationes nihil aliud eſſe affirmat, *quàm* [b] *ſpirabiles quaſdam mixti particulas ejuſdem cum toto proprietatis, ac naturæ, eoſque vitâ carere, ſed mox in innumerabilem inſenſibiliũ vermiculorum ſobolem excludi; ita ut quot corpuſcula in effluvio concipiuntur, tot indè vermiculos enaſci certum arbitretur*; quæ porro animata effluvia *tantò periculoſiora fundere contagia* ſcribit, *quantò majori vigore, & efficaciâ prædita fuerint*.

[a] *Sect.* 1. *cap.* 3. §. 1. *pag.* 10.

[b] *Cap.* 7. *pag.* 30 & 37.

Concinit Chriſtianus Langius.

III. Hujus dein hypotheſis ſtrenuum ſectatorem ſe præbuit Chriſtianus [c] Langius, qui ex putreſcentibus corporibus ſpiritus fracidos venenatos, ſeu miaſmata verminoſa elevari putavit, quæ poſtmodum ſive inſpirationis medio attracta, ſive per ſpiracula cutis intrantia virus ſuum per viſcera ſpargere non dubitavit. Sed [d] Mangetus mediam ſequutus viam hujuſmodi inſecta non cauſas, ſed effe-

[c] *In Pathol. animat. animad. ad* §. 3. *de Peſte pag* 573.

[d] *Bibliot. pract tom.* 4 *tit. Peſtis pag.* 22. *cap.* 1.

effectus, ut cujuſcunque rei, quæ corrumpitur, exiſtere faſſus eſt.

IV. Alii verò Vitruvii opinionem rurſus ad vitam revocant, cùm noxias quidem, ſed penitùs inanimes à ſtagnantibus aquis exhalationes efferri commemorant. Hos inter magni nominis recenſetur Joſeph [e] Quercetanus, qui, quemadmodum Avicennæ opinionem de corruptione aquarum cum lino, tanquam unâ ex cauſis peſtiferorum morborum rationi conſonam putat: ita non veretur aſſerere, eundem Avicennam corruptionis gradus, ac diviſiones prætermiſiſſe; non enim ab omni corruptione contagioſas ægrotationes exiſtere arbitratur, ſed ab illa ſolùm, quæ ſpiritus arſenicales, napellinos, & aconitales emittit, à quibus, utpote qui [f] ſalutaribus, ac vitali nectare plenis ſpiritibus naturalibus è diametro adverſantur, omnem contagionis cauſam deducit.

Alii Vitruvii opinionem probant, ut Joſeph Quercetanus.

[e] *In Peſt. Alexic lib.* 1. *cap.* 6. *pag.* 139.

[f] *pag.* 142.

V. Similiter Franciſcus de Le Boë [g] Sylvius, etiamſi de ſtagnantibus corruptiſque laticibus, unde epidemicus affectus ſævìit in Leydenſes, diligentiſſimè ſcripſerit, nihilominus altum tenet de verminoſo miaſmate ſilentium, contentus fusè diſſeruiſſe de vaporibus, qui ab iiſdem aquis elati, in aëre duntaxat inferiori permanent, neutiquam verò ad nubium uſque regionem ſublevantur. Hos autem vapores num. 61. ſalſo-ſulphureæ indolis opinatur, & cum ambiente aëre intrà noſtrum corpus admixtos maximè nocentes eſſe demonſtrat.

Franciſcus Sylvius de le Boë verminoſũ miaſma repudiare nititur.

[g] *In Append. tract.* 10. *à n.* 147. *uſq. ad* 161.

VI. Hujus egregii Scriptoris veſtigia æternâ cum laude ſequutus eſt amicus admodum colendus D. Ramazzinus, ubi agit de Mutinenſis Agri [h] Epidemiâ; quæ à pluvioſa tempeſtate, & ſtatariis aquis exorta eſt. Siquidem aëra partibus volatilibus

Huc accedit Ramazzinus de Mutinenti epidemia.

[h] *Anni* 1690. §. 26.

bus deſtitutum, acidis verò, ac multis, tetriſque exhalationibus à terra lutulenta, ac veluti fermentata, inquinatum intrà vitæ hoſpitia exceptum fuiſſe, febriiemque diatheſim induxiſſe non dubitat. Hanc verò diatheſim in eo potiſſimùm collocat, ut maſſa ſanguinea à naturali ſuæ dulcedinis, & fluiditatis ſtatu deſciſcens, craſſior fiat atque concretior, indeque proportio tollatur inter bilem, & ſuccum pancreaticum, illâ quidem languidiori, hoc verò fortiori reddito.

Eadem eſt ſentētia Friderici Hoffmanni.

VII. Clariſſimi tandem Ramazzini placitis ſuffragatur Frid. [*i*] Hoffmannus, vir ſanè admirabilis eruditionis, qui humidarum tempeſtatum noxam inquirens, ait: *Cauſa horum omnium jure meritoque transfundenda in Atmoſphæram* propter paluſtria effluvia *ignavam, languidam, elatere deſtitutam, quæ non inſervit ſpirituaſcentiæ, ſeu expanſioni ſanguinis, & humorum intimæ, ſed fibrarum tonum relaxat, eas flaccidas reddit, unde progreſſio, & circulatio ſanguinis debilitatur. Ubi verò tardior ſanguinis progreſſio, ibi ſecretiones, & excretiones etiam retardantur; ibi ſanguis craſſus, viſcidus, & minùs ſubtilis fit, & indè multi impuri humores in corpore accumulantur, & ad prædictos morbos, maximè omnium verò ad putredinem diſponuntur. Quod ſi verò excretiones tardæ fiunt; invalidè etiam, & languidè per tubulos procedit ſanguinis fluor, excrementa remanent, & mutua in ſe actione inteſtinum putredinoſum motum totam craſin humorum diſſolventem producunt; unde etiam omnes graves epidemici morbi, maligni, contagioſi, & peſtilentes, immo peſtis ipſa à putredine humorum ortum ſuum nanciſcuntur.*

[i] *Diſſert. phyſ. med.* 5. *de tempor. Anni inſalub.* §. 8 *&* 11.

VIII. Hactenus diximus de omnibus ferè, qui ante

antea de ſtagnantium aquarum effluviis egerunt; ea modò ſuperſunt depromenda, quæ nos ipſi probabiliora cenſemus.

C A P. XI.

Nonnulla de paludum effluviis partim inorganicis, partim organicis, & animatis opinioni noſtræ præmittenda.

NE obſcuri, neve nimis effuſi Scriptoris notam incurramus, quædam animadvertenda lectoribus volumus, priuſquam de propoſita theſi quid judicio noſtro ſentiendum ſit, exponamus.

II. Primùm effluvia è paludibus prodeuntia, non quidem promiſcuè ſingulis anni tempeſtatibus, regionibus, aut aquarum collectionibus ejuſdem omnino eſſe naturæ, atque eoſdem morbos inferre; ſed multò inter ſe diverſam indolem nacta, varias ſecundùm varia prædictarum rerum diſcrimina, atque mixtionis gradus, ægritudines inducere arbitramur. Nam fœdiſſimarum etiam paludum propinquitas mediâ hyeme plerunque innocua eſt: nimirũ quia tunc temporis nihil noxii ab aquarum ſuperficie, vicinoque ſolo effluit, coactis, compreſſiſque à rigido atmoſphæræ contactu ac pondere iis particulis, quæ hominibus eſſent nociture.

Paludum nõ ubique, nec ſemper eadem ſunt effluvia, ſimiliſvæ naturæ.

III. Quid quòd tepor, qui inter ipſos algores ſinuoſis iis locis à ſolaribus radiis excitatur, valetudinaria etiam corpora mirificè fovere, affectiſque pulmonibus mederi ſolet? E contrariò autem eò magìs noxia maligna, & peſtifera ſunt ejuſmodi effluvia, quò magìs à calidis tempeſtatibus itur ad

Tepor ſudo cœlo è paludibus excitatus medetur pulmonibus.

autumnum; præcipuè autem, ſi aquæ ad meridiem converſæ multiplicibus, cum ab aëre, tum à tellure derivatis corporibus, computreſcant. Idcirco apud Scriptores legimus hujuſmodi epidemias raro inter ſe omnino ſimiles fuiſſe, tum qualitate, & gravitate ſymptomatum, tum malorum exitu ad ſalutem, aut ad mortem. Quamobrem fateri neceſſum eſt, vapores à fraceſcentibus lymphis aſſurgentes noxios utique, & plerumque malignos eſſe; ſed ſingulos ſub una, eâdemque ſpecie comprehendi non poſſe; ac propterea Medicos illos à vero quàm longiſſimè abire, qui unam ſemper, certamque in omnibus ejuſmodi effluviis particularum naturam aut quærunt cum ſpe inveniendi, aut ſe jam inveniſſe exiſtimant.

Non ſemper una eademque eſt natura paluſtrium effluviorum.

IV. Ut autem ſecundo loco in re admodum dubia, aliquid ratum, compertumque habeamus, obſervandus eſt ordo, & progreſſus ægrotationum, quæ paludum incolas, advenaſque à Kal. Julii uſquæ ad hymale ſolſtitium divexare ſolent: nam per ea tempora inveniemus varias à varietate ſymptomatum definitas morborum ideas, præſertim ſi eædem paludes ad meridionales plagas converſæ (cujuſmodi plures ſunt in Latio) multiplici tum mineralium, & pravorum ſeminum, foliorumque, tum vel maximè cadaverum atque inſectorum copiæ obnoxiæ, fœdatæque ſint. Itaque principio æſtatis febres ut plurimùm tertianæ non malignæ corripiunt: adaucto verò æſtu, febres continuæ, atque etiam exitiales urgent; longè tamen deteriores evaſuræ, & planè peſtilentes circa Æquinoctium autumnale, præcipuè ſi pluviæ, nebulæ, rubigines, ventique auſtrales acceſſerint. Tandem circa hyemale ſolſtitium de pernicie ubique remittunt

Obſervandus eſt ordo & progreſſus morborum ab æſtatis initio ad ſolſtitium autumnale, ut certi quidquam decerni poſſit.

tunt; ſed in chronicas affectiones abeunt: qui enim ab ejuſmodi Caſtrenſibus febribus liberantur, ferè ſemper contumacibus viſcerum obſtructionibus, & quartanis longo dein tempore duraturis divexari ſolent.

V. Tertiò notamus à cœnoſis, paluſtribuſque locis nebulas, ignes (vulgo [a] fatuos) halitus fœtidos, aliaſque varii generis exhalationes, etiam judice oculo excitari, quæ non ſunt corpora organica, & animata, ſed invicem confuſæ, permixtæque earundem aquarum particulæ unà cum tenuiſſimis fragmentis aliarum rerum, quæ deſidibus aquis diu jam immerſæ fuerunt, atque in eaſdem partim fortuitò concurrunt, partim ex congruentia coaleſcunt, tandemque per vim ſolis in atmoſphæram, promoventur, perinde ut à ſulphureo-arſenicalibus venis mephitici vapores per ſubterraneos ignes attolluntur.

Diverſi generis exhalationes è paludibus exurgunt.

[a] *Ex multor. obſer., ſed præcipuè Ol. Nevvon. lib. de Lumin. in princip.*

VI. Denique non eſt prætereundum, tametſi aliàs id monuerimus, paluſtrem aquam calidis anni tempeſtatibus feraciſſimum eſſe inſectorum nidum; quo fit, ut quibus è locis illorum agmina erumpunt in aëra, ibi quidem populares plerunque futuræ affectiones præmonſtrentur, ut notant (*b*) Valeriola, [*c*] Plempius, ac Frid. [*d*] Hoffmannus, & nos non uno ſolùm, ſed multis locis animadvertimus. Porrò malignæ febres paluſtri afflatu progenitæ lumbricorum etiam ſatellitio ſemper ſtipantur; neque enim id genus epidemiarum uſquam vagatum eſt, quin ſimul ejuſmodi copia ferarum, quo nomine lumbricos deſignavit [*e*] Hippocrates, fuerit obſervata. Harum verminoſarum febrium teſtimonia non ſolùm habemus apud Dominicum Ravicinum Ducis Guaſtallæ olim Phyſicum in libello (*f*) Ita-

Paluſtris aqua per æſtatem abũdat inſectis.

[b] *Lib.* 1. *obſ.*2. *pag.*95.

[c] *In Avicen. de Febrib. pag.*62.

[d] *Diſſert.*5.§.13 *pag.*236.

[e] *VI. Epid.ſect.* 7. *text.* 6. *ubi lumbrici vocãtur* θηρία.

[f] *Cap.*4.

Italicè conſcripto de vulgari conſtitutione morboſa ex enormibus Padi inundationibus orta; atque apud Bernardinum [g] Ramazzinum in pereleganti deſcriptione febris epidemicæ ex cœnoſa tellure; ſed nos etiam id ipſum oculis noſtris uſurpavimus Romæ ſub anno 1695. in epidemia ex deſidibus, corruptiſque laticibus producta, cujus hiſtoriam dabimus ſequenti libro, Epidemiâ primâ.

[g] *De Conſtitut. anni 1690. n. 11.*

Duo effluviorum genera in univerſum: organica ſcilicet vel animata, & inorganica vel inanimata.

VII. Hæc itaque viam nobis ſternere videntur ad inquirendum diligentiùs in variam naturam paluſtrium effluviorum, quæ ad duo potiſſimùm genera revocabimus, ſcilicet ad effluvia, quæ ſunt inanima, & inorganica; atque ad ea, quæ organica, & animata. Et primò.

CAP. XII.

De Differentiis inorganicorum effluviorum ſecundùm diverſas anni tempeſtates, & quæ ſint cauſæ, quibus eadem ex paludibus attolluntur in aërem.

A Kalend. Juliis ad hyemale ſolſtitiũ pro variis menſium temperamentis diverſi generis exhalationes è paludibus oriuntur.

SEd jam tempus eſt, ut id oratione noſtrâ perſequamur, quod ad Medicos maximè pertinet, & de quo præcipuam tractationem polliciti ſumus. Quoniam rationi, atque experientiæ conſonum eſſe ſuperiori capite demonſtravimus, ex ipſis paludibus ad meridiem præſertim converſis, à Kalendis Juliis uſque ad hyemale ſolſtitium ſecundùm varia ſibi ſuccedentia menſium temperamenta, varia quoque in aërem ferri corpuſcula, ſeu particulas ſolutas, & caſu potius, quàm certâ lege ſociatas, quæ in noſtrum corpus ingeſtæ minorem vel majorem noxam

noxam inferunt, prout minùs, vel minimè inter ſe temperata, aut etiam ad veneni prope naturam evecta ſunt: conſequens eſt, ut per certos quoſdam gradus incommoda valetudinis, vitæque pericula hominibus intentent.

II. Ad perſpicuè autem intelligendam compoſitionem, mixtionemque, ad quam ſenſim efferuntur, ſibique variæ ſuccedunt qualitates ejuſmodi inorganicorum in aëre effluviorum; nihil accommodatius eſſe arbitramur, quàm exemplum ab arte Chymica, ac præcipue ex ſimplici deſtillatione deſumptum. Nam ſicuti ex varia, confuſaque mixtura fraceſcentium paluſtrium aquarum, unà cum earundem cœno intrà phialam excepta, per admotum ignem elevari primùm cernimus ſimplex, & ferè inodorum, atque in acidum facilè conceſſurum phlegma; deinde liquidum ex commixto impuro ſulphure malè olens; mox etiam acro-volatiles ſales, tandemque oleum fœtidiſſimum, ingratum, & planè veneficum.

Explicatur ejuſmodi varietas Chymica deſtillatione aquæ paluſtris.

III. Ita non abſimili modo rem procedere cenſemus in ea effluviorum ſucceſſione, quæ ex paludibus, perinde quaſi ex maximo, atque effuſiſſimo quodam naturæ matracio per ſolis radios æſtivis menſibus uſque ad autumnale æquinoctium ſolet contingere.

Primò attollitur acidũ phlegma, tum liquidũ ſulphureum; poſtea ſales acro-volatiles: tandem oleum fœtidiſſimum.

IV. Etenim cùm ſol ſit verus ignis; omnibus perſpicuum erit paludes, cùm primùm ſolari ab igne caleſcere incipiunt, nempe ineunte æſtate, à ſe dimittere nudum ac fere purum phlegma, inodorum quidem at ſubacidum: deinde verò, ſole ad noſtrum verticem propiùs ſe convertente, auctâ vi propter ipſam etiam radiorum quaquaverſum, è tumulis, collibus, cæteriſque circumpoſitæ telluris aſpe-

Eadem corpora è paludibus exhalari putandum eſt.

aſperitatibus reflexionem, impurum ſulphur, acerrimos ſales, & oleum fœtidiſſimum, ac planè veneficum protrudere, quod ſanè eò peſtilentius evadet, quò magìs juxta æquinoctiũ autumnale propter longiores noctes eadem effluvia, quæ ſub dio à paludibus emiſſa fuerant, denuo recidunt in eaſdem: unde Chymica illa operatio perficitur, quam cohobationem, ac circulationem appellant, quæque plùs cæteris præparationibus valet ad acuendas virtutes, & facultates extrahendorum, ac deſtillandorum corporum. Nam oriente ſole, & flantibus ventis, quidquid per noctem in paludis ſuperficiem deciderat, rurſus in atmoſphæram attollitur, & quidem eò deteriùs, quò ſol per id temporis minùs urget, premitque, atque adeò effluvia non ſublimiùs, ſed vix ad domorum faſtigia elevat, proinde ab incolis facillimè reſpiranda.

Quare paludum accolæ æſtatis initio tertianis, mox cõtinuis ac malignis, deinde peſtilentibus, ac tandem quartanis febribus corripiantur.

V. Cognitum itaque, perſpectumque Medicis erit, ideo primùm ſub æſtatis initium tertianas paludum habitatores adoriri; poſtea continuas, ac malignas febres; deide etiam peſtilentes; tandemque eoſdem longiſſimis morbis implicari, maximèque quartanis, quæ per univerſam hyemem, & proximum ver ægros ſolent exercere; quia nimirum paluſtria effluvia novam ſenſim magiſque implexam naturam induunt, exuuntque; quamobrem in accolarum corpora admiſſa ſenſim majora, ac deteriora; dein minora ac longiora mala ſolent inducere, de quibus ſigillatim ſuo loco dicemus.

Eædem exhalationes non terminantur certo ac definito tempore.

VI. Illud tandem hìc minimè reticendum, quod omnes non phyſiologos tantùm, ſed Cives etiam, & incolas paluſtrium locorum latere non debet; malignas videlicet, & peſtiferas, de quibus loquuti ſumus, aſpirationes non raro menſem Julium antever-

tevertere, interdum ultra ſolſtitium hyemale produci. Etenim, ubi ver frequentibus imbribus, & auſtralibus ventis ſordeſcit, æſtuſque approperat; ibi quidem paludes ante vernum ſolſtitium noxiæ, ac deleteriæ habitatoribus obtingunt. Similiter, ubi ſeptentriones venti, largæque pluviæ hyemale ſolſtitium ad everrendas, temperandaſque particulas deleterias non præceſſerint; ibi certè paludum hoſpitium etiam poſt Kal. Januarias ſuſpectum erit: atque idcirco alicubi acriùs interdum, ac vehementiùs epidemici incendii cineres recaluiſſe vidimus, & Romanos potiſſimùm juxta Oſtiam, ac Portum propriæ identidem luiſſe pœnas confidentiæ.

VII. Sed mittamus hæc, quæ accidiſſe doluimus; quæramus cauſas, & rationes, unde fiat, ut effluvia è paluſtribus locis in aërem perducantur. Enimvero expoſita jam ſucceſſio qualitatum, & gradus vitiorum, quæ in iiſdem exhalationibus à Kal. Julii uſque ad Æquinoctium hyemale animadvertuntur, clarè oſtendunt inter cauſas excluſionis eorundem unam eſſe primariam, duas verò ſecundarias: primaria quidem eſt adaucta ſolis vis; ſecundariæ autem ſunt fermentatio paluſtrium aquarum, nec non auræ, ac venti, qui illas commovent, & everrunt.

Quæ cauſa in aërem propellat effluvia.

VIII. Quod attinet ad vim ſolis, evidens res eſt: etenim cùm jam experimentis demonſtratum ſit, paludes per hyemem innoxias eſſe, noxias verò fieri poſt vernum æquinoctium, ſeu, quod eòdem recidit, ob receſſum, & acceſſum ſolis ad noſtrum verticem; certum quoque erit, effluvia, quibus eædem inſalubres redduntur, à ſolis radiis ſurſum urgeri: ita ut, quemadmodum inſectorum ovula, ſolis calore fota, ſuos fœtus facilè excludunt, ſimili-

militer propter vim ſolaris ignis inorganica etiam effluvia è paluſtribus aquis minimo negotio extricantur, attenuantur, atque in aërem pelluntur.

IX. Vis autem ſolis quanta ſit ad ſolvendas corporum texturas, indèque validè excludendas pellendaſque non tantùm diffluentes, ſed ſolidas etiam partes, abunde ipſius ſtibii calcinatio ad ſolis radios tentata patefacit: ignei namque radiorum cunei arctiſſimum illum penetrant, ſcinduntque ſulphuris, mercurii, & ſalium nexum, quo eadem in ſtibio mutuò juncta ſunt: unde inſtar fumi in auras expelluntur.

Calida tempeſtate levior atmoſphæra minus renititur paluſtribus exhalationibus.

X. Accedit denique ad faciliorem effluviorum è paludibus excluſionem, quòd calidis tempeſtatibus atmoſphæra, cùm poroſior, minuſque gravis ſit, minùs quoque renititur, hoc eſt ſubjectas particulas promptiùs emanare permittit.

CAP. XIII.

Quì fiat ut inorganica paludum effluvia tum à ventis auſtralibus, & Euronoto, tum maximè à rubigine, ac nebulis deteriora ſemper evadant.

Quid Auſtri, & Euronoti, rubigines ac nebulæ ad effluviorum perniciem conferant.

SÆpe uſu venit, ut noxiæ paludum aſpirationes, quæ vel ipſo Auguſto menſe, aut nullo modo, aut leviter duntaxat Accolas læſerint; poſtea ſtatim atque venti auſtrales, & Euronoti ex paludibus adversùm illos flare incœperint, vel rubigines, aut nebulæ per noctem deciderint, veneficam vim exercere, ac manifeſtare incipiant. Jure itaque horum eventorum rationes ex mechanicis quærendas ſuſcipimus.

II. Enim-

II. Enimvero quod ſpectat ad recenſitos ventos, hi quidem primùm nocere ſolent, quia paluſtria effluvia, quæ, vigentibus antea ſummis ſiccitatibus, auriſque ſilentibus, ad perpendiculum rectà in ſupernam atmoſphæræ partem facilè attollebantur, poſtea ab Euronoto, vel ab Auſtro per directionem horizontali proximam versùs accolas procliviùs tranſducuntur. Quamobrem quilibet ventus, tametſi ſaluberrimus, malum iſtud ſola impulſionis vi producere valet; & contra ipſemet auſter interdum tueri,& conſervare ambientem aërem alicubi poteſt (ut nos Romæ in Leonina Civitate animadvertimus) quoties aliò, ac potiſſimùm in contrariam plagam malignos halitus validiſſimè transfert.

Quo pacto venti ſola vi impulſionis effluvià in accolas immittāt

III. Rurſus nocentes evadunt hujuſmodi venti, quia, cùm per loca ut plurimùm marina, ac paluſtria tranſeant, ſales erodentes, noxiaſque particulas illinc everrunt, iiſque ſuppetias ferunt, quæ nondum ſatìs momenti ad lædendum uſquam nactæ fuerant. Et quoniam auſtris, præſertim turbidis magna ineſt vis fermentativa, ut aliàs docuimus; idcirco, cùm per æſtatem flaverint, actionem ſolis adjuvant. Scilicet propter admixtam ſalium, ac ſulphuris copiam, validiſſimi ſunt ad novam, eamque majorem inteſtinam paludibus agitationem, & corpuſculorum excluſionem promovendam, ac proinde ad ambientem aërem inquinandum.

Cur venti Auſtrini plerunque nocentiores ſint.

IV. Facillimè verò rationem quoque reperies, cur nebulæ, & rubigines hiſce temporibus tantopere officiant, ſi animadvertas idem planè contingere in fluido aëreo, pneumatico, & compreſſili; (modò variis jam extraneis particulis ſit refertum) quod paſſim fieri cernimus in liquidis compreſſionis expertibus, & ſub tactum cadentibus; puta in va-

Cur nebulæ aut rubigines tantopere officiant Chymico exemplo docetur.

riis tincturis, & præſertim in aquis, quas Chymici regias, ac ſolventes appellant, quibus ſiquid ſalino acidi, ut ajunt, vel alkalici recens infundatur, ſecundùm variam, quam invenit, cum incolis particulis, fluidoque continente proportionem, varios quoque effectus producit; nimirum illas nunc acuit, nunc obtundit, modò claras reddit, modò turbidas, & quod noſtrâ ſcire magis refert, plerunque contenta in iis, & natantia priùs corpuſcula reſpectivè graviora reddendo, ad ima detrudit; quod præcipitando fieri à Chymicis aſſeritur.

Venti, nebulæ, atque rubigines paluſtria effluvia præcipitant.

V. Itaque cùm venti, de quibus paulò ante dicebamus, cùmque nebulæ, ac potiſſimùm rubigines ſalinis, acribuſque particulis inſtruantur, plerunque paluſtria effluvia in aëre uſque ad id tempus innocua, ad lædendum armare ſolent; præſertim cùm eadem ſæpè effluvia, quæ in aëre quidem, ſed in ſuperiori parte quaſi pendula, ac ſinè noxa erant, quoniam ſupra illam atmoſphæræ ſectionem, quam nos reſpiramus, locabantur, mox graviora in ſpecie reddita, atque depreſſa, veluti peſtiferæ ſagittæ in habitatores conjiciuntur.

CAP. XIV.

Inorganica paludum effluvia, per quas vias in Accolarum corpora ſe ingerant.

Quatuor aditus patent aëri, quibus humanum corpus ſubeat.

NEmo, arbitror, dubitabit, quin eædem viæ ſordido aëri pateſiant, quæ in nobis ſalubri apertæ ſunt. Quatuor verò cuniculorum genera ambienti aëri intrà corpus occurrere, tum vivorum Anatome, atque innixa experimentis philoſophia, tum noſter Hippocrates luculenter oſtendit.

II.

II. Primò ſe ſe offerunt ſpiracula cutis, quæ ut perpetuò patent topicis medicaminibus, ac potiſſimùm balneis, quorum dulces, vel thermales ſint aquæ penetrant in viſcera, nec exiguam partem per urinæ vias rejiciuntur; ita obſtructa minimè eſſe poſſunt aëri, cujus particulæ nec fluiditate, nec ſubtilitate laticibus cedunt; immo verò aquea corpuſcula, præſertim prope paludes, ſecum jugiter deferunt. Jure itaque magnus Præceptor 6.epid.ſect.6. ſtatim ab initio *carnes* appellavit *attractrices & ex ventre, & extrinſecùs*; ſubdens, *indicio eſt ſenſus ipſe, quòd expirabile, ac inſpirabile eſt totum corpus*. 1. Cutis ſpiracula

III. Secundò cranii foramina variis cum narium, tum aurium locis patent atmoſphæræ; quæ, ſiquidem ſalubris, aut inſalubris eſt, vigorem addere, vel labem Cerebro ſolet inſpergere: ac propterea ex odoribus pravis ſimiliter, ac ſuavibus, (modò peculiaris intercedat idioſyncraſia) affecto ſtatim Cerebro, homines lædi, aut refici videmus. Cæterùm Ant. M. [a] Valſalva inter ſæculi Anatomicos celeberrimus, & inter amicos noſtri amiciſſimus clarè demonſtrat externum aërem, quo tum os, tum nares aſſiduè plenas habemus, cùm illi, qui tubas, & tympanum replet, continuetur, proximè duram Matrem contingere; atque idcirco prout externus aër varius eſt, ità varias in eandem, & in Cerebrum vires ſtatim exercet. Meritò idcirco laudatus Cous de Morbo ſacro num. 17. *Cerebrum* dixit, *primùm Aëris interpretem*: *ſapientiam autem ipſi Cerebro ab aëre exhiberi*. Et Marinellus in Commentario, Cerebrum *primum omnium membrorum aërem percipere ſalubrem, vel inſalubrem aſſeveravit*. Per has autem narium, auriumque aëreas vias purulenta, malèque olentia liquida ex Cerebri mem-

Cranii foramina ex naribus, auribuſque in Cerebrum.

[a] *De Aur.hum. pag.*107.

branis utiliter prodire non rarò animadvertimus.

Narium, & oris viæ patent aëri in pulmones, & ſanguinem illapſuro.

IV. Tertiò Narium pariter, oriſque viæ per laryngem in pulmones, atque illinc in ſanguinem trajectioni aëris apertiſſimæ ſunt; quod multò magis à Recentioribus Anatomicis variis experimentis confirmatum habemus. Neque id ab Hippocrate ignoratum, qui multis in libris, ſed præcipuè de flatibus num.6. non ſolùm demonſtrat neceſſitatem ducendi, reducendique aëris in omnibus Animalibus, ſed veroſimile etiam putat non aliunde morbos evenire, *quàm ab aëre, quatenus is, aut plùs, aut minùs, aut cumulatior, aut morbidis ſordibus inquiatior in corpus ſe ingerit.*

Ex ore, & Naribus per pharyngem in ventriculum ſubit.

V. Quartò denique ex iiſdem humanæ fabricæ veſtibulis, ore ſcilicet, & naribus liber aperitur aditus aëri per pharyngem, atque œſophagum in ventriculum unà cum ſalivâ, cibis, & potibus Quamobrem idem Hippocrates eodem de Flatibus lib. num. 9. *Omnia*, inquit, *quæ eduntur, ac bibuntur ſpiritus in corpus inferunt, aliquando plures, aliquando pauciores. Id autem indè manifeſtum fit, quòd plurimis eructationes poſt cibos, & potus evenire ſolent, diſcurrente nimirum aëre incluſo, ubi perruperit bullas, quibus fuerat incluſus.*

VI. Hæc autem itinera, per quæ partim irrepit, partim urgetur noxius paludum aër, nobis prælucebunt ad cognitionem, atque intelligentiam multarum rerum, quæ ſunt magis abditæ, & de quibus in poſterum agendum erit.

CAP.

CAP. XV.

Inorganica paludum effluvia quam labem, & quomodo inurant.

PRÆFARI hìc haud oporteret, ſed tamen expedit, non de quibuslibet, verùm de noxiis ſolùm per æſtatem, atque autumnum à palude aſſurgentibus effluviis hoc loco ſermonem à nobis inſtitui: humidæ enim exhalationes, quæ nebularum, & vaporum inſtar, Vere potiſſimùm illinc ſolent efferri, accolarum tranſpirationem prohibendo (ſunt enim ſalino-aqueæ) rheumaticas affectiones, febreſque lentas cum viſcerum obſtructionibus ſæpe ſæpiùs inducunt. Effluvia verò calidis tempeſtatibus uſque ad autumnale æquinoctium, cùm ſint ex noxiis corpuſculis magìs compoſita, tum accolas, tum præſertim advenas longè deteriùs afficiunt. Hoc igitur mali genus quale ſit, & qua ratione proveniat, inquirendum nobis proponimus.

Hìc de paluſtribus duntaxat effluviis per æſtatem & autumnũ noxiis verba facimus.

II. At enimvero, quanquam inorganica, atque inanima paludum effluvia organicis, animatiſque ad perniciem noſtram plerunque ſociari contingat, (ut ſuo loco dicemus) inficiari tamen nemo poteſt, inorganica per ſe ſola paſſim eſſe lethalia, atque exitioſa; quemadmodum exhalationes ex terræmotu, aut ex ſingulari telluris indole animalium corpora, ſinè ulla organicorum effluviorum ſocietate, labefactant.

Inorganica effluvia per ſe ſola mortifera ſunt.

III. Et quoniam ſuperiori capite quatuor oſtia indicavimus, per quæ inorganicis effluviis in noſtra corpora patet aditus; pronum erit, opinor, animad-

Qua ratione id fieri poſſit.

madvertere, quæ indè non levia detrimenta, & quo pacto naſcantur. Nimirum, cùm, quæcunque particulæ per expoſitos hiatus liquidis noſtris recèns infunduntur, ſint omnino exoticæ; ſcilicet nativæ, & conſuetæ illorum temperationi, motui, ac fermentationi minimè obſecundantes, neceſſe eſt, ut eorundem fluidorum craſis, & actiones maximè perturbentur.

Quænam ſint cōditiones ſalubris aëris, quidque ille conferat animati corporis œconomiæ.

IV. Ut autem ejuſmodi lædendi ratio à tyronibus facilè intelligatur, in animum rurſus inducant oportet, quæ cap. 2. hujus libri de conditionibus ſalubris aëris præmonuimus. Nam, cùm ſalubris aër is ſit, qui ſubtilis, æthereus, elaſticus, & particulis plerunque ſiccis, hoc eſt ſale quodam volatili acidiuſculo abundat; neceſſariò in ſtatu naturali ubivis externas, vel internas noſtri corporis ſuperficies contingit, & qui in tubulos fluidis noſtris permiſcendus ſe ingerit, ſicuti ad illas abſtergendas aptiſſimus eſt; ita hæc fluidiora, atque agiliora reddit: quamobrem ad naturalis œconomiæ actiones, ac præſertim fermentationes, ſecretioneſque perficiendas plurimùm confert.

Quid noceat paluſtris aër.

V. E contrario paluſtris aër, cùm craſſus, minùs mobilis, minùſque elaſticus, immo, quod pejus eſt, impuro ſulphure, acribuſque ſalibus ſit inquinatus; naturales certè functiones alterabit, liquidiſque noſtris admixtus eorundem craſim, motuſque vitiabit, fibrarum quoque inducta laxitate.

Subtiliùs ejuſmodi effectum explicatur.

VI. Et quidem (ut preſſiùs loquamur) quoniam ejuſmodi effluvia ex confuſis ſalino-aqueis, & ſulphureo-terreis fragmentis conſurgunt, atmoſphæram craſſiorem, ſimulque acriorem conſtituunt; idcirco cùm cutis foramina, cranii meatus, pulmonum oſtiola, œſophagi, ſtomachi, atque inteſtinorum

norum parietes, glandulas, & vaſcula contingunt, minimas paulatim obſtructiones, ſimulque leviuſculas cum atonia irritationes inducunt. Unde fit, ut quæ noſtris è corporibus perſpirare deberent vel noxia, vel ſaltem inutilia corpuſcula, magnam partem prohibeantur effluere (cujus effectus ſignum è veſtigio eſt vitiatus in advenis color, inductaque corporis laſſitudo) rurſumque deteriora, propter extraneorum admixtionem effecta, in ſanguinem, in præcordia, atque in cætera viſcera refundantur; quibus locis eò uſque accreſcunt, & cumulantur; donec, naturalibus ſolidorum, ac liquidorum viribus ſuperatis, febrem accendant, reliquis comitatam ſymptomatis, quibus caſtrenſes, ac peſtiferæ ſtipari ſolent.

Quænam ex paluſtris auræ craſſitudine, & acritie incommoda ſequantur.

VII. Cùm autem paluſtrem auram duplici noxâ inficere memoraverimus, craſſitie ſcilicet, & acritie, (volumus id nobis dari) ex priori quidem qualitate conflatur in ſolidis languor, & laſſitudo; in liquidis verò principium veluti ſeminale, quo totius ſanguinis ad coagulationem proclivitas, exanthemata, ſitis, linguæ, fauciumque aſperitas, comatoſi affectus, parotides, aliique decubitus, qui cùm interni, tum externi per decurſum febrium progignuntur: ex poſteriori verò ſimile quoddam in ſolidorum fibris irritationis primordium ſtabilitur; unde viſcerum ſpaſmi, vomitus, convulſiones, ac deliria, morbis ejuſmodi valde familiaria, exiſtunt, atque augentur.

Preſſius eadem in ſecundo libro tradentur.

VIII. Hìc verò univerſam ſeriem ſingulorum ſymptomatum, quæ in febribus à paludibus ortis animadvertuntur, evolvere, atque explicare ſuperſedemus, quod nobis in ſecundo libro per varias earundem febrium hiſtorias inſtitutum eſt explanare.

re. Nam breviùs per exempla, quàm per præcepta ad veritatem iter paratum eſt.

CAP. XVI.

Multa Inſecta paludibus innaſci, atque ſub organicorum effluviorum forma per circumfuſum aërem diſpergi.

HActenus eas particulas proſequuti ſumus, quæ à variis, corruptiſque intrà paludes corporibus per vim æſtus partim abſciſſæ, partim emiſſæ, ſpiritum, quem ducimus, inficiunt; nunc quæ de verminoſo ibidem ſeminio comperta habemus, haud multa illa quidem, ſed non parvo labore conquiſita, perſtringamus.

Paludes inſectis ſi quid aliud, maximè abundant.

II. Illud in primis tanquam dicendorum fundamentum (licèt cap. 10. & 11. obiter jam indicaverimus) præterire non poſſumus, experimentis ſcilicet conſtare, paludes copioſum eſſe inſectorum ſeminarium; quorum non illa duntaxat eaſdem incolunt, quæ paſſim obſervantur, videlicet bufones, ranæ, aliaque à [a] Priſcis memorata; nimirum Muſcæ, Cantharides, Scarabæi, Tipulæ, Attelabi, Aracnoides, Squillæ, Scrophulæ, Hirudines, multaque ejuſmodi; ſed potiſſimùm moleſtum illud chryſalidum genus, quod venit ſub culicum nomine, & Virgilius humoris alumnum, Politianus verò fertilibus, ut Venus, ex aquis natum appellat. Nam locis apertis, atque etiam in cubiculis, ubi calidis tempeſtatibus ſtagnant aquæ, ocyſſimè ſolet fœtificare: de iis autem, & ſimilibus inſectis plura affert ſuis in Epiſtolis celeberrimus [b] Leevven-

[a] *Vide Rondeletium de Piſc. paluſtrib. Aldrovãdum lib. 7. de Inſectis cap. 1. & 2. Charleton de Diff. animal. de inſectis præcipuè pag. m. 60.*

[b] *Tom. 1. Epiſt. 71. & Tom. 2. Epiſt. 96.*

vvenhoekius, qui addit reperta quædam in aquis animalia adeò minuta, *ut aliquot illorum centena ſimul ſumpta craſſum arenæ granum mole non æquent*.

III. Culicum copiam in paludibus mirum in modum augeri Græcis etiam hiſtoriis memoriæ proditum eſt. Legimus enim, [c] Mæandrum, limoſum alioqui flumen, obturatis, advecto luto, faucibus, quibus in mare devolvebatur, ſenſim juxta Myontem Urbem induxiſſe paludem, ex qua tanta culicum vis enata fuit, ut Myontii moleſtiâ, tædioque affecti, Civitatem, patriaſque ſedes relinquere, ac Miletum populariter migrare coacti fuerint: atque hinc ſanè inventum eſt conopæum, & Ægyptiis militibus, utpote juxta paludes ſtativa caſtra facientibus, ab Horatio exprobratum.

Culicum ingens copia in paluſtribus locis.

[c] *Apud Pauſaniam in Achaicis.*

IV. Et quoniam latiſſimus philoſophicæ hìc curioſitatis campus ſe aperit diſſerendi de hujus inſecti ortu, ac metamorphoſi, nonnulla ſcitu fortè non injucunda, breviter ſubnectemus. Culices ſunt papiliones illorum vermium, qui per æſtatem in aquis libero cœlo quieſcentibus magno numero, atque incredibili celeritate natare ſolent. Figuram hujus inſecti, cùm in aquis degit, penè anguillarem capite antennis adornato, thorace inſuper, & caudâ, videbis apud Jo: [d] Svvammerdamium. Sed planè miraberis [e] Plinio ſinè ullo Microſcopii præſidio non modò culicis in Chryſalidem mutati figuram; verùm etiam ſingularum partium texturam dictu minorem innotuiſſe; ut non dubitaverit aſſerere, hujus inſecti telum, tametſi propter exilitatem cerni non poſſit, ita tamen à natura concinnatum fuiſſe, *ut fodiendo acuminatum pariter, ſorbendoque ſanguini fiſtuloſum eſſet*.

De culicum ortu & transformatione.

[d] *Inſector. Hiſt. general. tab.* 2.

[e] *N.H. lib.* 11. *cap.* 11.

V. Cæterùm hujuſmodi animalcula mirâ gau-

Eorumdē fœcūditas mirabilis.

dent fœcunditate; nam cùm, ruptis exuviis, explicatiſque alis, in papiliones tranſierint, rurſus in deſides aquas proprio tanquam in nidulo ova deponunt, quæ propriis oculis vidit Petrus Sangallus, deſcripſitque in Epiſtola ad Franciſcum Redium. Ex eo autem, quod intrà cubiculum, & in exigua plerunque phiala contingit, gradus fieri poteſt ad incredibilem illam inſectorum multitudinem cognoſcendam in aperto aëre, ac maximis paludum ſinubus, quibus præter conſuetam fœturam, multitudo illa ovulorum accedit, quæ ex matutino rore, pluviiſque defertur.

Auctoris obſervationes.

VI. Neque hoc ſuper argumento noſtras ſilentio committere libet obſervationes, quippe quæ plurimùm tam ad inſectorum hiſtoriam, quàm ad hunc de Noxiis Paludum effluviis locupletandum tractatum conferre poſſunt. Nam de culicum ortu, tranſmutatione, aliiſque proprietatibus multa comperimus.

Ex Nucerina aqua culices naſcũtur ſi aëri exponatur.

VII. Et primò ſi media æſtate duæ Nucerinæ aquæ moles totidem in phialis excipiantur; quarum una libero aëri exponatur; altera è contrario hermetico, ut ajunt, ſigillo ab ambientis contactu liberetur; illam quidem obſervabimus brevì vermiculis inquinari, qui ad aquæ ſuperficiem delati, rupto cortice, mirandâ metamorphoſi in ſtridulos culices vertuntur: hanc verò (quam nunc etiam hujus veritatis teſtem ſervamus) ad multa luſtra ab omni vermium contagione penitùs vindicatam conſpicimus. Adeò verum eſt, culices per aëra volitantes ova ſua in ſtagnantibus lymphis, ut innuimus, tanquam in propriis nidulis, collocare.

Citius verò ex aqua pluvia exoriuntur.

VIII. Neque verò hìc diſſimulandum eſt, aquam pluviam per æſtatem, ſi aperto in vaſe detineatur, culi-

culicibus longè citiùs, & copioſiùs quàm quævis alia fœdari. Nimirum quia ejuſmodi inſectorum ovula propter urentis vim ſolis tabo abſumpta, ac leviſſima reddita, minimo negotio ventis obediunt; unde à pluviis delabentibus rurſus in terram comportantur.

IX. Secundò vidimus unà cum Illuſtriſſimo Blanchino in aquâ, culicum vermibus refertâ, ad phialæ fundum decidiſſe corpuſcula quædam ſubrotunda obſcuri coloris, quæ aliis noſtrorum ſodalium ovula, aliis terræ granula viſa fuerunt; ſed re vera nihil aliud deprehenſa ſunt, quàm fæces ab ejuſmodi inſectis egeſtæ, quæ alioqui cum in paludibus ab immenſo animalculorum populo copioſiſſimè dejiciantur; indè fœtidum, craſſumque cœnum exiſtit, & cumulatur. — *Fæces à culicum vermibus in aqua egeſtæ.*

X. Tertiò animadvertimus quoque vermiculos, qui apertâ in phialâ mirabili agilitate movebantur, quique ſe invicem piſcium inſtar comedebant; mox eâdem diligentiſſimè per ceram, quam dicunt Hiſpanicam, clausâ brevì motum amiſiſſe. Eo uſque patet ab atmoſphæra aliquam vitalium motionum cauſam cunctis animantibus advenire. — *Iidē vermes qui antea movebantur, obturata phiala interierunt.*

XI. Quartò verò nè cui dubium oboriatur, quin hujuſmodi ovula tum in paludibus deponantur, tum flantibus auris obſecundent, ſequens experimentum à nobis etiam tentatum adducimus. Sumatur per æſtatem, vel autumnum panni lanei, aut goſſipini longitudo palmorum, e. g. 20. cujus pars cerato linteo contegatur, compliceturque; altera verò explicata libero aëri ad regionem, in quam ex palude ventus ſpirat, vel ſaltèm adverſo oriente exponatur: deinde ſequenti die utraque panni pars à paluſtri loco amota telâ obvolvatur in — *Vermium óvula à ventis deferũtur: idque experimento demonſtratur planè novo.*

angulo domus per hebdomadem ſervanda. Tandem aperiat quis, & evolvat utrumque panni ſegmentum: videbit porrò, & mirabitur, ſi ſuos præſertim oculos inſtruat microſcopio, partem illam, quæ explicata paludis halitus liberè excepit, plenam vermibus diverſarum figurarum, atque etiam minutiſſimis ovulis cinerei præcipuè coloris inſtar lendium, quorum ſanè alia uno latere turbinatam, alia penè ſphæricam, alia denique ovalem figuram referunt: ex iis verò, quæ turbinata ſunt, & cochlearum ovula referunt, vermes, rupto cortice, in papiliones abire animadvertet. Contra verò portionem panni, quam tela cerata paluſtribus effluviis inquinari prohibuit, nullis prorſus fœdatam vermibus, vel ovulis deprehendet. Argumento, ut arbitror, certiſſimo, ex palude quaquaverſum, & ad eam maximè regionem, ad quam ventus movetur, nobis etiam non videntibus, inſectorum ovula cum cæteris effluviis diſpergi, & quò patet aditus, in corpora præſertim villoſa, viſcoſa, poroſaque ſubitò illabi, arctiùſque implicari; ubi ſanè paulatim illorum pulli (modò neceſſaria humiditas non deſit) veluti in nidulo foventur, excluduntur, & augentur. Sunt enimvero cunctorum inſectorum ovula in aëre, aut in tellure, quemadmodum ranarum, & bufonum ova, quæ tametſi arido in pulvere tabo veluti confecta, & conſepulta videantur, cùm tamen improvisò à pluviæ guttulis madefiunt, fœtus emittunt, quos exilire cernimus, atque exultare.

XII. Itaque conſtat experimentis minima inſecta paludibus innaſci, & ut cætera inanima effluvia, in aërem inſilire, & quaquaverſum diſpergi, quod erat oſtendendum.

CAP.

CAP. XVII.

Organica, atque Animata paludum effluvia in eas noſtri corporis cavitates admitti, quæ cum aëre, tum ambiente, tum influente ad contactum ſunt poſitæ.

CUM liber, ac promptus ſit excurſus organicorum effluviorum à palude in aërem, liber quoque, promptuſque erit eorundem ingreſſus proximè, vel remotè in eas humani corporis cavitates, quæ, tametsì internæ, cum externo tamen aëre ſubeunte continuæ ſunt; unde ipſæ quoque externas ſuperficies habere dicuntur, licèt ſint partium internarum.

Organica effluvia cum aëre in corpus penetrãt.

II. Proximè quidem cum aëreo fluido, quod alternè inſpirantes per os, ac nares, in fauces, & pulmones ducimus. Nam, quanquam per ipſius cutis porulos, niſi vulnere aperto, nec vermes, nec ovula admitti poſſe videntur; nihil tamen eſt, quod obſiſtat ingreſſui ejuſmodi corpuſculorum per foramina, quæ diametros ſuapte natura multò latiores habent, quàm ſint moleculæ diſcurrentium per aëra ovulorum. Quamobrem non raròpanis micæ, atque etiam oſſicula, quæ majora ſunt quovis aërio inſecto, in laryngem, & tracheam inter comedendum illabuntur.

1. Per aëris inſpirationem ſubeunt.

III. Remotè verò cum potibus & cibis multò evidentiùs hujuſmodi animata effluvia in ventriculum detrudi ſolent. Etenim ſuperiori capite demonſtravimus, culices, aliàque inſecta per æſtatem in aquis nidificare. Facilè itaque eſt intellige-

2. Cum cibis admixta in ventriculum detruduntur.

re

re prope paludes, ubi tot ſunt illorum genera, & unde eorundem multitudo per ambientem aërem diſpergitur, aquas etiam, quibus incolæ in potum utuntur, iiſdem animalculis infici.

IV. Poſtremò patet aditus vermibus, eorumque ovulis cum cibis aſſumptis. Etenim confertiora ſemper inſectorum agmina, dulcedine pabuli illecta, ad quamlibet eſcam convolare, atque in iis ſubſiſtere, nidumque ſuis ovulis ſeligere deprehendimus. Ita profectò fructus, lac, panis, carnes, & quodvis aliud edulii genus, maximè circa paludes, vermibus contemerantur; ut propterea exploratum ſit, cibaria quoque magno ejuſmodi animalium ſatellitio ſtipata, noſtrum corpus neceſſariò ſubire.

C A P. XVIII.

An, quando, & quomodo animata paludum effluvia humanis corporibus noceant.

Animata effluvia cum cibis & potu aſſumpta nocent corporibus

Quoniam nonulli ſibi perſuadent animata effluvia, quæ cum cibis, ac potibus ingeruntur, demitti quidem in ſtomachum, ſed æquali facilitate per ſeceſſum emitti, nullâ interim vel fibris, vel ſuccis illatâ pernicie; propterea demonſtrandum ſuſcipimus, tametſi eadem per hyemem, vernumque tempus, aut etiam longè à paludibus innoxia eſſe poſſint; per æſtatem tamen, & autumnum eos, qui paluſtria loca incolunt, maximè lædere. Quod ut rite valeam explanare, duo hæc ob oculos ponam.

1. Animalium ejuſdem ſpeciei diſcrimina pro locis, ac temporibus anni conſideranda.

II. Et quidem ſedulò primùm conſideranda ſunt diſcrimina, quæ inter eadem unius ſpeciei anima-

malia, pro diverſitate regionum, & temporum, ſæpe ſæpius intercedere animadvertimus.

III. Nemo Italorum non novit, Araneos non ubique locorum, ſed in Apulia præſertim morbum inducere, quem vocant *choream S. Viti*. Canes hominum fidos cuſtodes, non quavis anni tempeſtate, ſed per ſummum aut æſtum, aut algorem in rabiem agi. Angues, & Stelliones, referente [*a*] Plinio, lethiferos in Græcia morſus inferre, planèque innoxios in Sicilia ſerpere. Crabrones item, qui plerunque innocua impingunt vulnera, tempore peſtis eſſe nocentiſſimos, qua de re celebris narratur hiſtoria apud A. [*b*] Kircherum cujuſdam, *qui in peſte Neapolitana, neſcio quid ad feneſtram obſervabat, ecce autem crabro advolans naſo, & promuſcidis ſpiculo eidem infixo tumorem quemdam effecit, quo ſenſim creſcente, ac intrà viſcera ſerpente veneno, intrà biduum contractâ peſte extinctus fuit*. & Kirchero priùs retulit Mercurialis, *muſcas, peſtis tempore infirmorum, & cadaverum ſucco ſaturatas, mox in alias domos vicinas tranſmigrantes, dum ſordibus ſuis comeſtibilia inficiunt, hominibus iis veſcentibus contagium attuliſſe*.

Aranei in Apulia tantùm noxii ſingularem morbū inferunt.

[a] *N. H. lib.* 8. *cap.* 31.

[b] *Loc. cit. ſect.* 2. *cap.* 4. *pag. m.* 145

IV. Quemadmodum igitur ſecundùm varias paſcuorum, aquarum, cœlique differentias, varia pecudum, volucrum, fructuum, herbarumque genera, ſapida magis, ſalubria, aut inſalubria, immo noxia etiam ſunt, & venefica; ità profectò inſecta pro earundem rerum diſcriminibus magìs, aut minùs nobis nocentia evadunt. Scilicet quia illorum aculeis, ac viſceribus hærent, inque noſtra vaſa immittuntur liquida iis particulis referta, quæ ab inſalubribus, noxiiſque alimentis, & aëre proficiſcuntur. Inſecta itaque in paludibus per æſtatem orta, & con-

Crabrones ac muſcæ peſtis tēpore pernicioſi.

& connutrita aliis deteriora eſſe rationi conſentaneum eſt.

Omnis generis venena vim nocendi habent in peculiari fluido ſitam.

Venenata animalia non occidunt vulnere, ſed infuſo per vulnus venetico liquido

V. Secundò, diligenter perpendendum omnis generis venena, quæ ab animalibus, inſectisque nudo oculo obviis in vaſa noſtra infunduntur, vim totam in peculiari fluido poſitam habere: morſus autem, & vulnera viam duntaxat aperire, per quam toxico cum ſanguine pateat commercium. Ita viperinus dens, niſi lethali ſuo tabo maderet, innoxius eſſet. Contra verò acicula, cujus vulnus ferè ſemper innocuum eſt, ſi ejus cuſpidem vipereo veneno (ut olim Scythica tela ſucco lethifero) illinias; perinde quaſi mordens vipera occidit: ut propterea ſoli fluido vel ſaltèm corpori inorganico univerſa ferè in venenatis ictibus lædendi facultas videatur tribuenda. Hæc cùm ita ſint, pronum eſt intelligere, omnia animalium venena, quatenus ictu lædunt, non denti, aut promuſcidi, ſed peculiari ſucco vim omnem, atque energiam acceptam referre. Itaque videri paradoxon minimè debet, ſi ſtatuamus, inſecta, atque animalia venefica, quæ non niſi microſcopio cerni poſſunt, non morſu, non vulnere interficere, ſed infuſo per morſum, vulnuſve in tubulos noſtros venefico fluido, quod inorganicam quidem ſubſtantiam, licèt in corpore organico elaboratam, arbitramur. Idcirco, cùm in paludibus oſtenderimus, ex varia congerie putreſcentium corporum per æſtatem moleculas evehi omnino exitiales; ſequitur, ut eædem ſive in auras, hoc eſt in effluvia inorganica cum atmoſphæra diſperſæ, in noſtra corpora proximè influant, ſive ab ipſiſmet inſectis advehantur in accolas, uno ſemper, eodemque modo necem inferant; quòd ſcilicet liquorem craſi, mo-

tui-

tuique lymphæ, ſanguinis, ac ſpirituum noſtrorum penitùs hoſtilem, noxiumque infundant, admiſceantque.

VI. His poſitis ea nunc perſequamur, quæ præcipuum quæſtionis ſunt argumentum; videlicet in quo propriè conſiſtat deleteria vis animatorum effluviorum è paludibus exeuntium. Exploratum quidem nobis videtur, organica, atque animata effluvia à paludibus prodeuntia triplici potiſſimùm modo noſtrum corpus vitiare. I. per ſe ipſa irritando, vulnerandoque. II. quod fortè deterius eſt, pravos ſuos ſuccos cum noſtris liquidis permiſcendo. III. denique indigenas lumbricos nutriendo, ſaginandoque.

Quot modis organica effluvia noſtrum corpus corrumpant.

VII. Et primò quidem de irritatione, & vulnere nulli certè dubium eſſe poteſt, qui per æſtatem juxta paludes unicum diem egerit; indè enim propter infenſiſſimas culicum, & crabronum irritationes, ac vulnera, citò coactus fuerit aufugere: irritationes verò, & vulnuſcula, conſiderata etiam ſejunctim à venefico principio, ſomnum, ac liquidorum curſum turbant, nervorumque compagem ita alterant in accolis, ut, dum inorganicæ adſpirationes maligna ſua effecta noſtris in liquidis moliuntur, momenti aliquid, non planè aſpernandum, poſſint adjungere.

Inſectorum vulnera momentum addunt inorganicis effluviis.

VIII. Hìc tamen hæremus in ſalebra; ſcilicet an in vulnuſculis, quæ ab inſectis per ſuperficiem corporis aperiuntur, ut ſalivalia eorum liquida ſemper infunduntur, quæ naturæ noſtræ non ſunt omnino conſona; ita eorum quoque ova deponantur. Nam, cùm ejuſmodi animalcula ab ambiente aëre in omnia foramina, quæ habent oſtiola paulò latiora, quàm ſint illorum moles, ſoleant irrumpere:

Dubitatur an inſecta dum cutem morſu ſauciant, ova ſua deponāt.

re: ubi tamen anguſtiora invenerint, fieri poteſt, ut cunei more, diffindendo, vulnerandoque, ampliora reddant, idonea nimirum excipiendis illorum ovulis. Probabilem verò ejuſmodi conjecturam faciunt ea, quæ nos ipſi contingere videmus apud illos paluſtrium locorum incolas, qui ſtatim atque nocens illud hoſpitium experiuntur, faciei colorem in deteriùs mutare, variiſque puſtulis, atque exanthematibus fœdari ſolent. Poſſe verò animata corpuſcula extrinſecùs intrò ſub cutim ferri, clarè docent tum vermes, quos (*pellicelli* vulgò dicuntur) in ſcabie per contagium inducta, crebrò animadvertimus; tum ea (modò vera ſint) quæ in Africa adultos homines ([*c*] Dracunculorum nomine) & in Germania [*d*] Crinonum, pueros adoriuntur. Interim verò probabile videtur, minuta hæc animalia frequenti etiam morſu interna viſcera lædere, cùm in fauces, ac præſertim in ſtomachum, atque inteſtina ſæpe ſæpius viva perveniant; ſimulque ſuperficiem texturæ minimarum illarum partium mechanico inſtrumento diſſolvere quoquo modo valeant. Sed iſthæc læſio, non tantùm à veneno liquida noſtra afficiente, quantùm ab irritante, exedentique ſolido profecta dici debet, ut latiùs infra de indigenis lumbricis dicemus.

Paludum incolæ vitium ſtatim in colore contrahunt.

[c] *Vide VVelſchium de vena Mediana.*

[d] *Et Ettmullerum ſuper hoc argumento.*

IX. Deinde nulla certè apud Artis peritos controverſia oriri poteſt de noxa, quam paluſtria inſecta, pravos ſuos ſuccos cum ſalivâ ſucciſque ſtomachico, & inteſtinalibus permiſcendo, nobis inferunt. Nam, cùm ſuperiùs fusè probaverimus, eorum promuſcidem madere, ut & illorum omnia viſcera ſcatere deleteriis liquidis, fieri non poteſt, quin devoluta cum cibis, & potibus, in ſtomachum, ibi quidem confundantur cum

Paluſtria inſecta noxium ſuccum infundunt, & eorum vermes noſtro chylo paſcũtur.

no-

noſtris fermentis; ac proinde, ſicuti ex alimentis inſalubribus lædimur; ita juvari nullo modo poterimus ab eſca tot impuris inſectis contemerata, quæ, cùm fæces etiam emittant, ultrò vitiabunt noſtrum chylum, quem cæteroquin veroſimile eſt ab iiſdem viventibus vermiculis in proprium alimentum aſſumi; unde hac etiam ratione hominem offendent: pluries enim vidimus fructuum vermes tenuiſſimos à pueris ingeſtos mole etiam majores per alvum excretos. Quamobrem conjicere poſſumus, paluſtria inſecta incolarum corporibus permixtione quoque exitialium ſuccorum, & ſubtractione utilium, quæ in nobis ſunt, plurimùm obeſſe.

Lædunt quoque ſubtrahendo bonos ſuccos.

X. Poſtremo eædem beſtiolæ ægros non parum lædere poſſunt, quia abeunt in alimentum lumbricorum. Cùm enim piſces puſilli à grandioribus; bruta minora a majoribus; minutæ aves ab ingentibus, & rapacibus comedantur: ſimiliter inſecta iis, quæ minora ſunt, veſci ſolent, ut aliàs de vermiculis in aqua natantibus à nobis indicatum eſt: idcirco quæ pravis ſuccis redundant inſecta pravos etiam ingenerabunt ſuccos in iis, à quibus devorantur; proindeque fieri poteſt, ut lumbrici inteſtinorum indigenæ in peſtilentibus affectionibus ideo ferini tandem evadant, ac rabidi, non ſolùm quia febrili ægrotantium æſtu vexantur, verùm etiam quòd noxia tum ova, tum inſecta edunt, quæ à paludibus proficiſcuntur.

Minuta hæc animalia in lumbricorum eſcam cedunt.

XI. Ubi autem multa inſectis eſca parata eſt, ibi quidem primùm ſaginantur, luxuriant, & multiplicantur. Atque hinc fortè ducenda eſt cauſa mirandæ illius propagationis lumbricorum, quam paſſim cernimus apud paludum habitatores, qui cùm aquis, cibis, & aëre, minimorum inſectorum

Quo facto in paludũ accolis inſecta, & lumbrici multiplicētur.

copiâ refertis aſſiduè utantur, facilè fit, ut lumbricis adeò fertilibus, ac fœcundis ſcateant, qui poſtea ideo ad lædendum ægros ſunt paratiores, quia ob loci anguſtias, febrilem calorem, ſuccorum quæ acredinem, inter ſe ad rixam conciti arma ſua contra inteſtinorum parietes convertunt: irritant enim, ac vulnerant majori quidem ob rabiem, deteriori verò ob pravos ſuccos morſu. Quod, ut clarè cognoſci queat, animum admovere oportet ad ea ſymptomata, quæ apud practicos à lumbricis profecta memorantur: ſcilicet ad magnas febres, pectoris dolores, ſpurias pleuritides, convulſiones, ac deliria.

Hiſtoria ab Hippocrate narrata de lumbricorum effectis.

[e] 4. *Epid. nu.* 28. *vide elegantiſſimi Franciſci Valleſii Commentar.*

XII. Pulchrior eſt hiſtoria ab [*e*] Hippocrate deſcripta, quàm ut hìc præteriri debeat. *Ægrotabat*, inquit, *cum uxore ſua; furioſum quid in ſe habebat; poſtea verò, ubi prodiiſſet ab ipſo lumbricus ſubcraſſus, ſtatim ſedatus eſt, ac dormivit.* Deceſſit tamen æger, quia mala tum à verme, tum à pravo humorum apparatu jam inducta id effecerunt; ut in eo videre contigerit quod paſſim accidit in vulneratis; quorum è viſceribus, tametſi enſis auferatur, adhuc tamen vulnus perſiſtit, ac necat.

Laurentii Bellini ſentétia de morbis qui à lumbricorum morſibus oriuntur.

[f] *De Febr. prop.* 29.

XIII. Ut verò Artis tyrones ætiologiam morborum, qui à lumbricis inteſtina corrodentibus, oriuntur, perſpicuam habeant, exſcribemus hìc integram paragraphum clariſſimi Laurentii [*f*] Bellini, noſtri, cùm viveret, amiciſſimi: *Vix*, inquit, *quidquam mali ſub initium generati vermis producitur: neque enim ullum eſt vitium in ſanguine, aut cæteris humoribus: mox autem incipiat ſe movere vermis, incipiat veſci, alvum dejicere; hæc etenim omnia à verme effici conſtant ex ejus anatome; inſtructi ſunt enim ſuis inteſtinulis, fæcibus, ore, ano; igitur à chylo de-*

lo depaſcentur aliquid, quod eſſe poterit tale, ut ipſum vitiet; fæces vermis chylo permiſcebuntur; unde vitiabitur fortaſſe citiùs; ſed & punget admordendo membranas, vel eaſdem vellicabit allabendo, rependo; hærendo. Ab hoc ſolo ſenſu univerſi corporis perverſio fieri poterit, & primò propter doloris ſenſum refluxus mille nullo ordine, ac lege ſpirituum, ex quibus deliria, læſa imaginatio, læſa memoria non rite motis, ſed per impetum refluxus quaquaverſus diſſilientibus ſpiritibus; convulſiones, & convulſivi motus eodem de nomine; deliquia, turbationes viſus, & auditus; vigiliæ; ſtridor dentium; conſtrictio labiorum; vomitus; clamor præter occaſionem motis earum partium violentiùs per refluxum muſculis; hinc ira, hinc vexatio corporis, hinc inconſtantia pacatè, aut cum impetu pro vehementia refluxus, ac moderatione. Et quæ ſequuntur digna etiam ut à doctiſſimis quibusvis identidem legantur.

XIV. Multò igitur gravior noxa erit à lumbricis illata; cùm non ſolùm irritando, mordendoque; ſed pravos ſuos ſuccos noſtris liquidis infundendo, ac permiſcendo noceant, quod in peſtilentibus febribus ex paluſtri halitu ortis, eſt frequentiſſimum.

CAP.

CAP. XIX.

An inter animata Paludum effluvia ſint aliqua cæteris minutiora, quæ intrà ſanguinea vaſa deteriùs multiplicanda ferantur; & quæ ſit veræ peſtis, ac peſtilentium morborum differentia.

Doctorum virorum opinio de minutiſſimis vermibus, qui in vaſa ſanguifera ſubeant.

[a] A. *Kircherus in Peſtis Scrutinio ſect.* 1. *cap.* 7. & 8. *Chr. Langius in Pathol. anim. capit.* 63. *Mangetus Biblioth. Med. tom.* 4 *pag.* 22. *cap.* 1. & 4 *A. Valiſnerius in Epiſt. hetruſca lingua, de cauſis contag. morbor. in bobus.*

SCio non deeſſe inter doctiſſimos [*a*] Viros, qui cauſam peſtis æquè, ac peſtilentium morborum putant congeriem minutiſſimorum vermium, cum ſanguine quaquaverſum per viſcera debacchantium, qui peculiari mole, figurâ, & qualitate inſigniti extrinſecùs in vaſa nidificaturi penetrent, quique juſtiſſimæ iræ Dei adminiſtri perniciem huc illuc per terrarum orbem importent. Sed quemadmodum inficiari non auſim, ejuſmodi hypotheſim locum habere poſſe in vera peſte, quæ propagatur per ſolum contactum, aut vicinitatem poroſorum corporum, quippe quæ præfatis vermibus infici poſſunt, vel ſi ſalubri cœlo, & victu laudabili utantur; ſinè ulla videlicet communi cauſa, quemadmodum e. g. viperæ homines, aut bruta invadere, ac necare ſolent; ita profectò probabiliſſimum ducimus, peſtilentes morbos, qui peculiaribus unius provinciæ locis, propter communem ibi cauſam, atque inquinatum præſertim ex paludibus aërem, epidemicè vagari ſolent, non vermibus, qui intrà ſanguinem nidos ſibi parent, ſed noxiis halitibus, & organicis effluviis occaſionem omnem, principiumque debere; illis quidem in ſanguinem, & uſque etiam in nervos; his verò

non

non ultra nares, fauces, pulmones, ventriculum, & inteſtina ſe ſe ingerentibus.

II. Atque in hoc potiſſimum diſcrimen genuinæ peſtis à peſtilenti, & caſtrenſi febre poſitum eſſe cenſemus, quòd ipſius peſtis ſeminium ſint virulentiſſimi vermes, qui de longinquis etiam regionibus tranſvecti abſque ulla deinde univerſali cauſa, atque inſonte penitùs aëre illius loci, in quem recèns deſævire incipiunt, per corpus poroſum, & villoſum in corpus ſimile moventur, ut denique ad genus illud animalium perveniant, cujus ſuccis, & ſanguine potiſſimùm gaudent, & nutriuntur: peſtilentes verò epidemicæ febres oriantur à principio communi, ſcilicet vel ab aëre, vel à cibis, vel à potibus, vel ſimul ab omnibus ad perniciem vitiatis, quæ ſenſim agunt, fluida primarum maximè viarum inquinando; & ſi quid verminoſæ labis iiſdem ineſt (ineſt verò ſemper paluſtribus in oris, ut ſuperiùs demonſtravimus) ſanè ſuam perpetuò in ſtomacho, atque inteſtinis tragœdiam pariter excitat. Quamobrem peſtilentiales febres ab effluviis paluſtribus ortæ, quas hìc pertractamus, quemadmodum lumbricis aſſiduè copulantur, ita tertianarum typum ab initio plerunque ſervant: quia nimirum hypochondriorum fermenta malè affecta cum nato inde chylo ejuſdem indolis in vaſa tertio quoque die deteriùs influunt. Exinde verò luculentiſſima ratio deducitur, cur in genuina peſte inutilia ferè ſint ad avertendam cauſam ea remedia, quæ purgando aëri adhibentur: hæc enim ſi aliquid præſtant (eſt autem tenuiſſimum) hoc faciunt, impediendo, nè incolarum corpora ad peſtem ſuſcipiendam magìs diſponantur. Contra verò populi utiliſſimum experiuntur conſilium, quo omnis externæ con-

Quæ ſit differentia genuinæ peſtis à febre caſtrenſi.

Cur febres à paluſtribus effluviis ortæ principio tertianæ ſint.

contagionis occaſio interdicitur, ac prohibetur. In peſtilenti verò febri, quæ ab aëris labe proficiſcitur, ea tantùm juvare ſolent, quæ vel ad corrigendam atmoſphæræ indolem, vel ad intercipiendum ejuſdem motum, & influxum admoventur.

Dubitatur an in caſtrēſibus febribus vermes ſanguineis vaſis ſe ſe inferant.

III. Porrò vatem, non philoſophum agerem, ſi experimentis deſtitutus affirmare auderem, in caſtrenſibus ejuſmodi febribus vermes ad ſanguinea quoque vaſa penetrare, atque aſcendere. Oporteret enim febri laborantibus ex paluſtri aëre identidem ſanguinem mittere, quod rarò medica ratio patitur; ac microſcopio ejuſmodi inſecta, ſi qua ſint, ipſo in cruore diligenter explorare, quod huc uſque nobis conceſſum minimè fuit. Sed, quanquam vermes in educto ſanguine conſpicerentur, attamen in dubium adhuc veniret, an inſecta illa conſideranda eſſent tanquam malorum cauſa; an ſecus, quod probabilius putaremus, tanquam effecta diſſolutæ fluidorum compagis; unde minutiſſima quæque ovula, ſanguineis particulis priùs obvoluta, in libertatem vindicarentur, aut ab externo aëre ſuggererentur. Nullâ igitur inſtructi autopſiâ de peſtilentibus hiſce inſectis in ſanguine ſententiam ferre non poſſumus; ſed ingenuâ potiùs noſtræ ignorationis confeſſione contenti, illud fateri candidè debemus, neque in abſceſſibus naturâ, vel arte apud ægros excitatis, qui è vicinis paludibus frequentiſſimi Romam veniunt, neque in cadaverum extiſpiciis, inſecta aliis in viſceribus, quàm in ſtomacho atque inteſtinis ubi ſpatium, quietem, & alimentum faciliùs, quàm alibi inveniunt, à nobis animadverſa fuiſſe. Cæterùm per ſummum Divini Numinis beneficium nunquam curandæ peſti adfuimus; & propterea hac etiam ratione à ferendo certo judicio

cio de peſtiferis in ſanguine vermibus, tanquam de re nobis penitùs ignota libenter abſtinemus.

C A P. XX.

Synopſis eorum, quæ vel ſparſim hactenus dicta ſunt, vel adhuc explicanda superſunt de pernicie utriuſque generis effluviorum, & quo pacto caſtrenſes febres inducant.

TAMETSI cap. 15. & 18. ſeparatim egerimus de modo, quo inorganica pariter, & organica effluvia incolarum corporibus noxam afferunt: nihilominus de utriſque nunc communiter diſſerere haud inutile futurum arbitramur; præſertim cùm ad inducendas caſtrenſes febres, non ſeorſum, ac ſimpliciter, ſed ſimul conjunctimque tum nudæ adſpirationes, tum multa, variaque inſecta labem corporibus noſtris inferant, atque importent: neque verò Medicus, cùm ejuſmodi Ægros curaturus eſt, ſeparare aut poteſt, aut debet diverſas cauſarum naturas, atque illatarum affectionum ideas.

In curatione caſtrenſium febriū conjunctim earū cauſæ conſiderandæ ſunt.

II. Ut autem rectè intelligamus utrumque lædendi modum repetendum eſt ex phyſiologicis, hominum vitam, ac valetudinem nihil aliud eſſe, quàm perennem placidumque fluxum, ac refluxum aëris, ſanguinis, & liquidi nervorum per ſua quæque vaſa, & organa majoris, ut dicunt, uſus, quæ tamen probè conſtituta, & mutuò, atque alternè agitata, & agitantia ſint oportet. Hoc ſanè magnus [a] Hippocrates paucis quidem, ſed diſertis verbis expreſſit, dum in hominibus tria contemplanda nobis exhibuit, *continentia* ſcilicet, *contenta*, & *quæ cum impetu moventur*.

Vita eſt motus aëris, ſanguinis, & liquidi nervorum per organa majoris uſus, quę agitata, & mutuo agitantia ſint oportet.

[a] *6. Epid. ſect. 8. nu. 19. ſecundùm Fœſii diviſionem.*

Tria ad vitæ cõſervationem neceſſaria. 1. corpora quæ motum imprimunt. 2. quæ excipiunt & conſervant. 3. quæ eundem moderantur, & propagant.

III. Porrò ad perfectorum animalium, atque ad hominis præſertim vitam conſtituendam, conſervandamque opus eſt. I. quidem iis corporibus, quæ motum imprimunt, & communicant. II. multis, quæ communicatum excipiunt, & conſervant. III. pluribus, quæ impreſſo motui reſiſtunt, eumque moderando quaquaverſum communicant: ita tamen, ut alia aliis eâ lege reſpondeant, ac ſubſerviant, ut in ſingulis certa ſit moles, figura, & conſiſtentia, certuſque ſit modus, ac menſura vigoris; quemadmodum accidit in horologio, in quo vis ponderis, aut elateris, quæ motum imprimit, neque nimiùm excedere, neque infra renixum rotarum, ac ſufflaminis poſita ſit oportet, ſed momento reniſuum ita temperari debet, ut alterum ab altero magno viciſſim exceſſu minimè ſuperetur: hinc enim rotæ, ac poſtremò index (modò rite conſtructa ſint omnia) per æquales gradus blandè moventur, vitaque quodammodo ipſius horologii ſervatur incolumis.

Horologii exemplo res clariùs exponitur.

Primi motores ſunt aëris & ætheris particulæ, quæ pulmonum veſiculas, & cerebri membranas premunt.

IV. Sunt enimvero noſtris in corporibus primi motores particulæ aëris, atque ætheris, quæ pulmonum veſiculas extrorſum, cerebrique membranas introrſum prementes contenta liquida ad motum agunt, iiſdemque ſenſim admixta, fluiditatem, atque elaſticam vim conciliant; quam ob cauſam villi, fibræ ac lacerti tenduntur, ſeu tonicum robur acquirunt, eoque ſecundùm varias muſcularium partium texturas adaucto, acceptum motum aëri, & liquidis per vaſa diſcurrentibus viciſſim reddunt, atque reſtituunt.

Tria quoque in aëre conſideranda, pondus, elater, & conſiſtentia.

V. Cùm verò in aëre, quo circumfundimur, tria potiſſimum ad noſtrum argumentum conſideranda ſe ſe offerant, ſcilicet pondus, elater, & conſiſtentia; cùmque ejuſmodi res ex varia craſi, ac

ac mixtura extranearum particularum variari ſoleant, nemo philoſophantium non intelliget a paludum effluviis vitiari ſenſim in atmoſphæra primò pondus, cùm aqueæ moleculæ aëriis graviores ſint: eſſe autem graviorem ſpiritum propè paludes perſpicuè etiam ex barometris, nudiſque ſenſibus patet: ſecundo elaterem, quoniam eædem aqueæ interjectæ particulæ, cùm ſint incompreſſiles, contiguis, ac reſilientibus aëris ſpirulis obnituntur, eaſque proinde maximè implicant, & enervant: denique craſim, & conſiſtentiam turbari, quippe quæ craſſior evadit, ac ſexcentis admixtis quà organicis, quà inorganicis corporibus contemeratur.

Quo pacto hæc tria paluſtribus effluviis vitientur.

VI. Finge modò corpus hominis cum in ſolidis, tum in fluidis optimè conſtitutum, ad paluſtre tamen cœlum per æſtatem, vel ſub autumnum ſe conferre; ibique unum diem moram trahere; quis non ſtatim ſuos ante oculos proponet ab aëre illo propter enervatum elaterem fluida, ac ſolida debere in hoſpite enervari, & de impreſſo motu multum remittere? Quis non cognoſcet propter adauctum in paluſtri atmoſphæra pondus, craſſioremque redditam conſiſtentiam, ſpiracula cutis, oris, pulmonum, cæterarumque ſuperficierum, quæ ab eadem continguntur, validiùs premi, atque obſtrui, quod perinde eſt, ac liberam tranſpirationem ibidem repulſam pati? Quis animo non reputabit, propter varium pernicioſorum illi aëri intermixtorum corporum concurſum, vias, cavitates, vaſaque penè omnia conſpurcari? Unde neceſſum ſit apud advenam labefactari inteſtinum liquidorum motum, diminui fluxilitatem, atque inquinari temperiem, ac mixturam; ſimul etiam oppilari cutis porulos, enervarique circumpellentium viſcerum facultatem,

Quæ damna inferat valetudini paluſtre cœlum.

1. Fluidorum ac ſolidorum motū retardat.

2. Obſtruit corporis meatus, & perſpirationem præpedit.

3. Vaſa conſpurcat, & inquinat variis corpuſculis.

tem, uno verbo univerſum corpus labaſcere, atque in deterrimum morbum incidere, quem perniciofam, caſtrenſem, ac peſtilentem febrem appellamus. Nam volatilior ſanguinis pars, quæ naturaliter dulcis, oleoſo-balſamica, ſummæque pernicitatis

4. Sanguinis tẽperatura vitiatur.

eſſe debet, quæque vitæ (ubi ſolidorum ſtructura reſpondet) non comes duntaxat, ſed ferè auctor haberi ſolet, acris, pungens, atque erodens evadit; quamobrem ubique locorum excitat irritationes, ac pro diverſo partium uſu, officioque diverſa quoque ſymptomata ciet: in primis verò inducit præternaturalem ſanguinis fermentationem, invicem conſpirantibus tum iis corpuſculis, quæ, cute non perſpirante, repelluntur, tum iis, quæ ab aëre, & cibis omninò extranea, atque hoſtilia cum chylo, lympha, bile, aliiſque hypochondriorum ſuccis jam vitiatis in vaſa infunduntur.

Symptomata, quæ ab inquinatis liquidis proficiſcuntur.

VII. Neque interim de ſingulis meminero ſymptomatibus, quæ ab inquinatis irritantibus liquidis, hìc aut illic interceptis, fuſis vel coactis proficiſcuntur, ad quod genus referri poſſunt in lingua, & faucibus aſperitas, & nigror; in cute papulæ; in ſtomacho nauſea, & vomitus; in inteſtinis diarrhoeæ; in abdomine tenſiones; in artubus jectigationes, rigores, & convulſivi motus; in præcordiis anxietas; omniaque pulſuum, ac reſpirationis phænomena; in cerebro deliria, & ſopores; in parotidibus tumores; milleque alia, quæ, ubi peculiariter de hujuſmodi febribus agemus, fusè recenſebimus; ea tantùm hoc loco noſtris lectoribus ſedulò retractanda proponimus, quæ cap. 18. jam perſcripſimus: ſcilicet paluſtria inſecta, quæ cum cibis, potibus, atque aëre ingeruntur, multis modis obeſſe, ſed potiſſimùm indigenarum lumbricorum multiplicationem,

nem, & feritatem promovendo, à quibus vulnuſcula in ipſis inteſtinis inferuntur, quæ ſtatim veneficis ſuccis adſperſa, non ſolùm dyſenteriam inducunt, ſed etiam gangrænam contrahunt, mortemque Ægrotis accelerant: ut in Romana epidemia latiùs docebimus.

CAP. XXI.

Cur juxta paludes noctu præſertim indormientes magìs quàm vigilantes lædantur.

NEmo, arbitror, de facti veritate dubitabit, qui diu Medicæ Arti operam dederit. Nos certè Romana Noſocomia per æſtatem, & autumnum plena videmus miſeris agrorum colonis; ac per Urbem ſæpe dolemus incautos venatores, ac peregrinos, quamquam non longo tempore paluſtria loca incoluerint; quia tamen brevem ſomnum prope lacunas ceperunt; malignis febribus afflictari. Labem autem hanc ex ſomno præſertim contrahi animadvertit quoque M. A. [a] Severinus, qui ubi mortem deflet egregii Juvenis Jo. Martini Brendelii, ſcribit ad Michaelem Rupertum Beslerum in hæc verba: *Sed nihilominus accuſandus, quòd rei Medicæ, ac diſcriminis peregrinantium peritus, ultro aëris inclementiæ, morboſæque contagionis aleæ ſe ſuppoſuerit; ac quod majus eſt, periculum auxerit pernoctatu nocturno ſuſpicioſæ ſpirationis ad lacuſtria Romanæ plagæ, ſub qua & alii complures peracuto morbo periere.* De quo ſanè periculo Româ ſecedentes ad ſalubriora loca ſeriò admonuit Jo. Baptiſta [b] Donius; nè ſcilicet medio itinere in locis gravibus, noxiiſque moram trahant, præcipuèque nè *dormiant.* Subdit enim: *atque indè accidere puto, ut multi æſta-*

Per æſtatem paluſtria effluvia crebriores morbos creant, præſertim ſi indormieris.

[a] *In Epiſt. M.S. data die* 18. *Octobris an.* 1653. *quæ noſtra in Bibliotheca aſſervatur, tom.* 1. *pag.* 57. *à tergo.*

[b] *De Reſtit. ſalub. Agr. Rom. pag.* 115.

æſtate Florentiam petentes intereant; multoque plures qui Neapolim proficiſcuntur.

Cavendũ à ſomno in iis locis per æſtatem; eſt enim exitioſus.

II. Opportunus porrò hìc ſe aperit campus admonendi eos, qui paluſtres plagas ſuſpectis temporibus adeunt; ut eò majori ſtudio à quiete, ac ſomno iis locis ſe abſtineant, quò magìs paluſtris aër (cùm craſſior ſit, & ſanguini lentorem inferat) vegetis etiam, ac vivacibus ſpiritibus compedes ſolet injicere, atque ad ſoporem comparare; id quod primus nos admonuit diſertiſſimus in Re Chirurgica, mihique olim in Anatomica Præceptor Gulielmus Riva; qui, cum ſæpè per agrum Romanum digrederetur, ac ſemper vim ſibi factam ad dormiendum ſuperaſſet, ſemel tandem per Autumnum Anni 1676. poſt venatum ſub arbore juxta cœnoſam terram ſomniculoſus incautè conſedit, atque ad Urbem mox reverſus ex peſtifera febri diem ſuum ante ſeptimum obivit.

Cõprobatur interitu Guliel. Rivæ.

Longa etiã mora in iis locis, victus immoderatus, nativorumque ciborum, & veneris uſus periculum afferunt.

III. Sed quandoque accidit, ut etiam non dormientibus prope paludes febris, vitæque periculum obtingat: ſecus atque vulgus opinatur, quod totam noxii aëris labem ſomno aſſignat. Nam, ſi quis longam iis in locis moram trahat, ſi aquis, fructibus, oleribus ſub eodem cœlo natis utatur; ſi denique imprudens Baccho, Venerique litet; potiſſimùm verò ſi malo corporis habitu antea laboraverit; aëria lue, quamvis non oſcitans, nec dormitans, corripitur. Etenim cunctatio, maluſque victus vim peſtilentis aëris adauget; dum mala valetudo, atque otium cum vitiis conjunctum, vires noſtras in vigilia imbecilliores ad repugnandum reddit.

Cur dormientes faciliùs labem excipiant.

IV. Ratio autem, propter quam qui cœnoſis ſinuoſiſque locis indormiunt, citiùs, ac promptiùs aëris

aëris noxam ſolent contrahere, petenda eſt, partim à noſtris corporibus, quæ in ſomno ad labem ſuſcipiendam proniora fiunt, partim etiam ab ipſis effluviis, quæ per noctem præcipuè deteriora evadunt. Et quidem, quod ſpectat ad dormientium corpora, certum eſt in ſomno ſanguinem lentiùs moveri, cùm ſolis tunc temporis urgeatur præcordiorum muſculis; deſtituatur verò eâ lacertorum in artubus preſſione, quæ vigilantibus ſubſidio venit ſanguini, ut celeriùs ad cavam recurrat. Quod intellexiſſe videtur [c] Hippocrates, ubi agens de viribus ſanguinis ad prudentiam, ait: *Quum ſomnus corpus invaſerit, ſanguis frigeſit; à natura enim ſomno frigefaciendi* (hoc eſt minùs movendi) *vis eſt. Infrigidato autem ſanguine, languidiores fiunt ejus meatus.* Hoc autem languore efficitur, ut, irrumpentibus undequaque malignis effluviis, patentiores ſint aditus, & propulſandi facultas imbecillior.

1. Quòd ſopito corpore difficiliter expelli poſſint peſtiferi halitus.

[c] *Lib. de Flat. n.*20.

V. Quod verò attinet ad effluviorum pravitatem, certè eadem poſt ſolis occaſum pernicioſior eſt. Quidquid enim per vim ſolis attenuari, diſſiparique contingit, eo recedente, concretione gravius efficitur, terræque rurſus incumbit, & dormientes infeſtiùs adoritur. Enimvero atmoſphæra, cùm adveſperaſcit, ob ſolis receſſum, cœleſti igne, ac luce movente deſtituitur: unde variæ particulæ, quæ diviſæ, ac mobiliores commercio vividioris ætheris altiùs, & quaquaverſum movebantur, denſari, ac mutuò quaſi adhærere incipiunt; quare corpuſculis duntaxat aqueis dilutæ in nebulam, rorem, humoremque, non ampliùs pneumaticum, ſed tactilem, in eam terraquei orbis regionem deſcendunt, à qua per vim ſolis evectæ fuerant; ac proin-

Quamobrēm noctu paluſtria effluvia pernicioſiora ſint.

proinde dormientium corporibus incubant, quæ majorem illorum copiam & perniciem faciliùs imbibunt. Quod quidem adeò per ſe luculentum videtur, ut pluribus explicare ſupervacaneum cenſeamus.

VI. Neque verò ſolùm dormientibus noxius eſt per noctem paluſtris aër; ſed etiam iis, qui vigilantes per cœnoſa loca iter faciunt. Qua de re monitos vellem quotquot vel Neapoli Romam, vel Româ Neapolim contendunt, ut diurnos potiùs æſtus ſubeant, quàm nocturni frigoris voluptate decepti contemeratam ambientis aëris vim excipiant; ita tamen, ut meridianos æſtivi temporis ardores ſedulò vitandos intelligant; vel ſi qua expediti itineris urgeat neceſſitas, compoſitis pro tempore umbraculis; immo etiam per viam ſæpe ſæpius jugi aqua madefactis, ferventiores ſolis radios repellant, ac temperent. Quod quidem à peritis, & ſapientibus viris feliciter factitatum accepimus.

DE

DE NOXIIS PALUDUM EFFLUVIIS,

Pars Poſterior.

De paluſtrium effluviorum remediis in genere.

PRÆFATIO.

INUTILE planè, atque importunum fuiſſet oſtendere (quod huc uſque fecimus) paludum adſpirationes noxias eſſe, niſi proximè demonſtraremus tum quibus præſidiis eædem vel omnino tolli, vel ſaltèm temperari, minui, aut quominùs noceant, intercipi poſſint; tum quibus auxiliis accolæ, incolæque tuendi, ac conſervandi ſint: peculiaribus idcirco Capitibus remedia, nunc cautioneſque perſtringemus, quibus non modò paludum noxa, ubi fieri poteſt, penitùs antevertatur; verùm etiam ab hominum corporibus pro virili parte repellatur: Præſtat ſiquidem non ægrotare, quàm ægrotantibus mederi; potiſſimùm cùm cæteros pleroſque morbos, quoniam vel à ſubitis, vel non ſemper præviſis cauſis oriuntur, tunc perſequi tantùm datum ſit, cùm illati jam ſunt: epidemica verò à deſidibus, corruptiſque aquis inducta lues, niſi prævideris, nè accidat (prænoſcitur enim facilè)

Hujus diſſertationis propoſitum.

cùm evenerit, ut plurimùm ſua ſeu conſilia, ſeu pharmaca inutiliter exquirit Medicus, aut implorat.

CAP. I.

Paludes, ubi datur, tum ad Terræ fertilitatem, aërîſque ſalubritatem inducendam, tùm potiſſimùm ad acuenda, fovendaque ingenia ſunt exiccandæ.

Quęnam paludes difficiliter exiccari in perpetuum poſſint.

Etsì paludes omnes naturâ quidem, atque hominum viribus exhauriri poſſint; ſunt tamen nonnullæ, quæ partim immenſo prope riparum circuitu, partim profundiori gurgite, quàm ſit proximi, aut fluminis, aut maris ſuperficies, tum Artificum induſtriam, operamque, tum Principum Ærarium deterrent, ac ſpem omnem eripiunt, ſi minùs tentandi, ac perficiendi, certè conſervandi operis. Hujus ſanè generis ſunt in Latio Pomptinæ paludes, quarum exiccationem licet feliciter pertentaverint inviĉtiſſimi olim Romanorum Imperatores, hinc Horatius in Arte poëtica.

Pomptinæ paludes fruſtra toties exhauſtæ.

Sterilisque diu palus, aptaque remis,
Vicinas Urbes alit, & grave ſentit aratrum.

Ac poſtremò etiam Xyſtus V. inter Pontifices Maximus: nihilò tamen minùs, quia continua, ſedulaque ars, atque impenſa ad eandem conſervandam eſſet neceſſaria, (quibus de rebus Benedictus Caſtellus in diſſertatione de hoc argumento, Italicè ſcripta, ſigillatim agit) ideo juges aquæ ex finitimorum fluminum alveis in amplum illum telluris ſinum, ad paludem etiam nunc pertinaciter perpetuandam, evomuntur. Sed quibus locis ſtagna, & pa-

& paludes abſumi poſſunt, id certè tam ut augeatur annona, quàm ut tollatur circumfuſi aëris inſalubritas, diligenter præſtandum, tuendumque eſt.

II. Primùm verò intereſt Reipublicæ, ut ſolum illud, quod diu paluſtre infrugiferum fuit, fertiliſſimum in poſterum evadat. Terra enim, quæ abſumptis aquis detegitur, ubertate frugum aliis omnibus propter hærentem cœno pinguitudinem facilè antecellit. Unde proverbium apud Græcos manavit, *Paludes emere oportet*: eâdemque ratione Principes non tantùm laudare, ſed immunes quoque ab oneribus illos reddere conſueverunt, qui paludes exiccaverint; ut [*a*] Jac. Cujacius animadvertit ex Codice Juſtiniani. Nam, cùm loca hæc ſint omnino ſterilia, & ſquallida, ſi ſemel à poſſeſſoribus proprio ſumptu, operâque fertilia fiant, jurè ac meritò nec à Fiſco vendi, nec à Principe donari, nec tributis onerari ſtatim ſolent. Hanc porrò immunitatem mereri videtur is, qui agrum paluſtrem, & inutilem exiccavit, exaravit, excoluit. Plura autem huc afferre poſſem exhauſtarum paludum ad fœcunditatem inducendam monita atque exempla: ſit tamen pro cunctis illud [*b*] Auguſti, qui, victis M. Antonio, & Cleopatra, cum Ægyptum ob Nili inundationem acceſſu difficilem, ac paludibus penitùs inviam offendiſſet, foſſas multo limo jam clauſas labore militum ita patefecit, ut copioſiorem Urbis annonam effecerit.

Terra paluſtris feraciſſima.

Qui paludes ſiccarint publicis oneribus eximũtur legum beneficio.

[a] *Paratitl. l. 7. tit. 41. pag. 554.*

[b] *Sveton in vita Auguſti Cap.* 18.

III. At enimverò longè utiliſſima eſt paludum exiccatio ad illam aëris labem funditus abſtergendam, quam à deſidibus, corruptiſque laticibus ſpecie veneficorum corporum, tum organicorum, tum inorganicorum, æſtu invaleſcente, neceſſariò ele-

Longè utilior paludis ſiccatio ad morbos præcavendos.

vari per ſingula ferè capita prioris partis hujus libri demonſtrare conati ſumus. Etenim ſublatâ, quæ alicubi reſidet, aquâ, ſtatim tollitur menſtruum, ut Chymici loquuntur, quo exotici ſales, aliæque particulæ ex terra, ſpirituque eliciuntur, & quo maligna inſecta foventur, ac nutriuntur. Quamobrem graviſſimus, & peſtilentiſſimus, qui circùm paludem movetur, aër purus ac ſalubris evadit, lætiùſque proinde, ac ſecuriùs impoſterum reſpirant homines. Et quidem nequeo mihi temperare, quin, rejectis tot tantiſque Priſcorum monumentorum exemplis, huc traducam perſpicuam clariſſimi Petri [c] Salii, tametsì alio loco repetitam obſervationem de exiccatis foſſis, quæ prope mœnia Patriæ illius ſtagnatione aquarum malè olebant, unde *Cives à peſtilentibus febribus, quibus quot annis circa finem æſtatis vexabantur, feliciter vindicati fuerunt*.

[c] *De febr. peſtil. cap.* 20. *pag.* 130.

Quid tenuius cœlum cōferat hominum ingeniis.

IV. Neque verò fertilitas ipſis tantùm agris, aërique ſalubritas, ſed accolarum etiam ingeniis robur, ac fœcunditas exiccatis paludibus accedit. Nam hominum mens divinæ particeps auræ, ubi quis craſſo, nebuloſo, paluſtrique aëre utitur, non niſi craſſos, ac nebuloſos ſpiritus elicit, per quos trajecta veluti per opacum vitrum objectorum ſimulacra ideaſque ſubobſcurè ſolùm videt, tardè cognoſcit, ac negligenter expendit: quare intelligendi modus non niſi obſcurus, inchoatus, rudis, atque hebes poteſt evadere. Unde Bœoti, quòd craſſiote cœlo uterentur, ſtupidi, atque hebetes audiebant; id quod in proverbium abiit. *Bœoticum ingenium*. Quapropter Horatius Epiſtol. L. 2. Ep. 2. ubi Alexandri carpit inſcitiam, quod Cherilum ineptiſſimum poëtam ingentibus donis cumu-

cumulaſſet, hæc cecinit . . . . *quod ſi*

Judicium ſubtile videndis artibus illud
Ad libros, & ad hæc muſarum dona vocares:
Bœotum in craſſo jurares aëre natum.

Ita Bœotiæ ſtoliditatis cauſam in aëris craſſitudinem confert, quam a rei veritate minimè alienam eſſe phyſiologica ratione demonſtravimus. Ubi è contrario purus, ventilatus, ſubtiliſque circumfluit aër; ingenium pariter viget, ac micat. Quamobrem divinus [*a*] Hippocrates cùm experimento deprehendiſſet *Sapientiam cerebro ab aëre exhiberi*, *ad intelligentiam*, inquit, *internuncius eſt cerebrum. Cùm enim homo ſpiritum in ſe ipſum attraxerit; primùm quidem ad cerebrum pervenit, relinquens in cerebro ſuum ipſius vigorem, & quid quid prudens, ac ſapientiâ præditum fuerit*, in cujus commentario Marinellus meritò ſubjungit, *Cerebrum primùm percipit aërem ſalubrem, vel inſalubrem*. Atque hinc ſanè fit, ut qualis eſt natura cœli, in qua naſcuntur, & aluntur homines; tales quidem adamuſſim reſpondeant corporum craſes, atque indoles animorum. Proinde qui juxta paludes vivunt, quoniam pigro, inerti, atque humifero aëris ſucco perpetuò madent, tum artubus languidi, tum mente torpentes degere conſueverunt: cujuſmodi deſcribuntur apud eundem [*b*] Hippocratem Phaſiani, qui, cùm vitam agant in paludibus, longè diverſi à reliquis hominibus evadunt: adeò colore pallidi, viribus hebetes, ingenio ſunt tardo, muliebrique. Si quis igitur paludes exiccaverit ipſum aërem nativæ perſpicuitati, ac temperiei reſtituet, propter quam præſtantiora, acutiora, & ad intelligendum aptiora fiunt ingenia, ut ad rem ſcribunt Cæl. Rhodigin. [*c*] & Jo: Imperialis. [*d*] IV. Sed

[a] *lib. de Morb. Sacr. num.* 17.

[b] *De aëre loc. & aq. n.* 37.

[c] *Lect. Antiq. lib.* 2. *cap.* 2.

[d] *De Ingen. diſ. lib.* 2. *cap.* 9.

IV. Sed quoniam non omnes paludes unâ eademque methodo exiccari poſſunt; idcirco ſequenti capite ſingillatim in hoc argumento, quantum ad Medicos pertinet, breviter verſabimur.

CAP. II.

De modo ſiccandarum Paludum.

Siccandarum paludú ratio, quatenus à medico tractari poteſt.

QUANQUAM in præſentia hydrometriam, & hydroſtaticam (quod Aquilegum, & Architectorum eſt) agitare non ſit animus; mei tamen muneris eſſe duco ea ſaltèm de modo ſiccandarum paludum oſtendere, quæ nefas eſſet ignorari à ſapientibus Medicis: nemo enim optimus conſiliarius eſſe poteſt, qui dandi conſilii prorsùs rudis ſit, atque imperitus.

Non hìc agitur de exiguis paludibus, ſeu lacunis ex pluvia aqua conflatis.

II. Veruntamen noſtrum non eſt hoc loco propoſitum, de iis paludibus agere, quæ exiguæ cùm ſint, inductæque ex collectis poſt pluvias in terræ ſinus aquis, nullam ferè profunditatem habent, nec multo cœno laborant: has enim partim æſtivus calor; partim ventorum flatus diſſipat, ac reſolvit; partim humus ipſa combibit, atque exhaurit; quamobrem nihil habent reliquum, quod per æſtatem putridos halitus poſſit expirare. Sed in eo planè totius ſuſcepti operis ſumma verſatur, ut eas paludes induſtriâ hominum velimus emulſas, ſiccataſque; quæ aut magnæ, profundæque ſunt, aut, quanquam parvæ, multo tamen limo inquinantur, quæque, Sirio approperante, non tantùm non areſcunt; verùm obortâ fermentatione putreſcunt, noxiumque ſpiritum, ſimul etiam inſectorum examina

mina ſolent emittere. Ad ejuſmodi porrò ſtagna noſtræ animadverſiones, obſervationeſque collineant, quippe quæ cùm areſcunt, non ipſis tantùm Accolis proſunt, verùm ſummam etiam finitimis Populis utilitatem afferunt.

Facilè exhauriuntur paludes in accliviocibus locis poſitæ.

III. Principio itaque notandum eſt, neque unam, neque ſimplicem eſſe hujus operis perficiendi rationem: nam pro diverſa locorum, & aquarum ſtagnantium vi, atque natura, diverſa pariter ad eaſdem exiccandas adhibenda eſt ars, atque induſtria: Ubi enim paludes ex inerti humore conflatæ, atque in acclivioribus locis poſitæ ſunt, nullo ferè negotio, modò Principes non renuant, exhauriri poſſunt; ſiquidem inciſis per decliviora, & in proximum mare, vel flumen deductis foſſis, aqua omnis facillimè derivabitur; quem ſanè in ſenſum accipienda videtur priſcorum fabula de Hydra [a] ſeptem capitum: erat enim (ut rectè cenſet Jo: Baptiſta Albertus) Palus Lernæa, quæ non niſi incilibus, huc illuc deductis, ferro, igneque extingui potuit.

[a] *Vide Parœmiā, quam Strabo commemorat lib. 8. ſuæ Geograph. & de qua Eraſmus in Adagiis tit. Lerna malorū.*

Si jugis aqua in paludem influat, vel ibidem ſcateat, aut deductis aliorſum rivis, aut aperto relictove poſtaggeſtionem in palude canali derivanda eſt.

IV. Præterea non ſatìs eſt paluſtrem aquam apertis ſcrobibus ad amnem, atque etiam rectâ ad mare deduxiſſe: nam Architectorum animus ad id etiam convertendus eſt, nè palus iterum, quod ſæpe ſæpiùs accidit, renovetur. Etenim, cùm ad magnas lacunas producendas perennis ſemper humor vel aliunde influat, vel è ſcatebris intrà paludem dehiſcentibus aſſurgat, accuratè providendum, nè jugis aqua in cavam terram relabatur, neve ampliùs, quæ innaſcitur, ſubſiſtat: & quidem prohibetur, nè confluat, ſi eadem, priùs quàm in ſinum moritura pertingat, percuſſis inclinatiſque aliò ſulcis deducatur; vel ſi id fieri ingenium loci prohibeat, ſaltèm adnitamur, ut aggeſtâ humo in emunctæ jam palu-

dis

dis ſolo foſſula, ſeu canalis aperiatur, per quem aqua tum aliunde illuc influens, tum innaſcens foràs perenniter derivetur: qua ſanè in re ſtudendum etiam, ut nunquam non ſingula impedimenta, quæ libero lympharum excurſui per nuper inciſas foſſas fluminumque alveos, in quos immiſſa paluſtris aqua devolvitur, ad paludem exhauriendam, objici ſolent, quàm diligentiſſimè removeantur. Hujuſmodi profectò ſunt arborum rami, arundines, junci, eorumque radices, multitudo cœni, aggeres ad molas frumentarias, vel ad piſcatum parati, aliaque multa, quæ præpediunt, quò minùs latices per emiſſaria effluant æquales illis, qui per immiſſaria in paluſtrem alveum evomuntur, ac ſubſidere conſueſcunt.

Si proxima paludi loca editiora ſint, per hydraulicas machinas humor exhauriēdus, vel palus aggere complenda.

V. Ubi autem conſtiterit per optimum Libratorem (multi enim nomine tenus duntaxat habentur) omnia circùm loca, & proximum quoque litus paludis fundo aliquantum editiora eſſe, tunc vel per hydraulicas machinas elevandus eſt humor, ac, ſi fieri poteſt, univerſa palus evacuanda; vel per aggeſtionem implendus eſt ſinus.

Scriptores, qui Antliam, & paludum ſiccationem pertractarunt.

Joſeph Ceredus Placentinus primus poſt Archimedem ea de re ſcripſit.

VI. Quod ſpectat ad lacunarum exhauſtum per machinas, quæ attollunt latices, ſpontè dein ſua per apertas in declive foſſas effluxuros; artem porrò hanc quamplurimi Scriptores docuerunt, atque poſt Archimedem primus forſitan inter recentiores tractavit Joſeph Ceredus Placentinus profeſſione Medicus, qui librum edidit Hetruſca lingua: *De modo elevandi aquas ab imis locis*, ibique appoſitâ etiam figurâ accuratiſſimam implendæ perficiendæque rei methodum tradit: animadvertit tamen inutilem planè eſſe hujuſmodi machinarum uſum, quo loco moles aquæ intrà paludem influentis major eſt eâ, quæ per cochleam regeri, emittique poteſt. Atque ob id

ob id nos ipſi in Valle Cœlia omnino fruſtraneas ejuſmodi antlias, ut mox dicemus, experti fuimus: His profectò machinis vento obſecundantibus aquas è paludibus, quæ oceani ſuperficie ſunt profundiores, paſſim exhauriunt Hollandi, quos utinam Itali imitari didiciſſent; certè apud nos tum aëris ſalubritas, tum camporum fertilitas quàm facillimè, & quàm latiſſimè inſtauraretur.

VII. Interdum verò lacunæ, quas jugiter implet aqua fluens ex occultis riparum, vel fundi venis, faciliùs exiccantur per aggeſtionem; quo fit, ut ſinus, inductâ terrâ, ita oppleatur, ut altitudini proximæ telluris, ad quam paluſtris humor nequit aſcendere, exæquetur, & areſcat.

Quandonam aggere implenda ſit palus.

VIII. Aggeſtio autem duobus modis excitatur, ſcilicet vel advectâ per operas humo, vel per alluvionem: illa quidem locum non habet, niſi ubi hærens aqua mediocris ſit tum amplitudinis, tum profunditatis, quæque per admotos ſiphones, per aptatas cochleas, antliasque vel apertos canales ægrè poſſit effluere. Experimentum hujus rei ante ſex circiter annos habuimus Romæ in Valle Cœlimontana prope Baſilicam Lateranenſem, unde ſecundùm mœnia itur ad Portam Latinam. Cùm enim magna olim ibidem ex lateritio lapide extructa eſſent ædificia; cùmque ad novas in Urbe conſtruendas ædes de veteribus parietibus lapides abſcindi ſoleant; Poſſeſſoris avaritiâ factum fuit, ut, effoſſis ibidem plus juſto ſaxis, atque apertâ centum, & ampliùs paſſus tellure, humor ex ſubjectis antiquis aquæductibus aſſurgeret, ſinumque illum paulò ante ſolſtitium æſtivum oppleret, atque in paludem converteret: tum verò æſtate ſumma ingens culicum, lumbricorum, ranarum, & bufonum

Quibus modis fiat aggeſtio.

Hiſtoria Paludis Cœliæ nuper inductæ.

num vis orta eſt gravi cum odore, quotidianiſque accolarum querelis; quinimò, cùm indè in proximis cœnobiis, & Noſocomio S. Joannis febres pravi moris obſervarentur, è veſtigio Sanctiſſimum Pontificem ſupplex oravi, ut ad antevertendam epidemiam peritorum ſtatim conſilium advocari juberet. Itaque coacto mox apud Illuſtriſs. de Auguſtinis tunc viarum Curatorem vigilantiſſimum cœtu, in quo ſententiam meam ipſe quoque aperui, deliberatum fuit tentandum illico, an ſtagnans aqua per binas antlias in palude immerſas extra mœnia in Marianam poſſet emitti. Verùm cùm, periculo facto, conſtitiſſet plus laticis ex aquæductibus ingeri, quàm per ſiphones illos regeri, ſubitò ventum eſt ad aggeſtionem, quam certè profuturam animo jam tenebamus; ſcilicet comportatâ vehiculis ſumptu non modico ex vicino colle in eam vallem terrâ, ita complanatus eſt locus, & ſepulta palus, ut vel inter æſtivos ardores ab hoc non minùs celeri, quàm proſpero operis effectu accolarum corpora ociſſimè ſalubriora eſſe cœperint: quare hoc ipſo feret me poſteritas ambitioſum, quòd quotieſcunque Summi Pontificis gloria cum Civium incolumitate jungitur, ſtatim ad perficienda quæ ſunt mearum partium vehementer incitor, atque accendor.

Quandonam alluvio tentanda ſit ad paludes aggerandas.

IX. At enimvero quoniam paludes latiſſimè effuſæ, altèque campos obducentes aggeſtâ per operas humo ad ſolidæ telluris faciem redigi non poſſunt: nam Principum opes, atque hominum vires exhauriendus labor ſuperaret: tunc quidem per alluvionem res ipſa perficienda erit; ſcilicet derivando in ejuſmodi ſtagna turbidam vicini fluminis aquam, quæ, cùm ex anguſtis elicibus in peramplum illorum ſinum deſcendit, ſenſim de concepta velocitate

citate amittere cogitur, eâque ratione graviores, quas ſecum defert, terræ particulas demittit ad fundum, qui proinde, novis ſuccedentibus alluvionibus, elatior evadit, præſertim ſi clarus interdum, limpidusque latex apertis cataractis aliò corrivetur.

X. Hujus porrò per alluvionem feliciter excitatæ aggeſtionis perſpicuum habuimus experimentum Piſauri, ubi rivus ab Iſauro deductus per inciſum nuper canalem commiſſus fuit antiquæ propè litus lacunæ, quæ, cùm aliis omnibus exiccandi modis repugnaſſet, magnam partem aggerata eſt, & complanata.

Piſauri palus alluvione ſiccata.

XI. Si quis verò plura de hoc argumento ſcire cupit, adeat Ariſtotelē[*a*], Joſephum Blancanum[*b*], Petrum Caſtellum [*c*], Cabeum [*d*], Gulielminū [*e*], multosque alios, qui modum, ac rationem etiam tradunt dirigendorum fluminum in paludes, *nè pro ubere gleba*, ut idem Cabeus ait, *ſterilem arenam excipiamus*.

[a] *Meteorolog. lib.1.text.69.*
[b] *In loca Ariſt. Mathem. Meteorol. tit. de Terr. Rotund.*
[c] *Apud Baratterium par.2.ſuæ Architect. lib.* 4. *cap.*5.
[d] *In Com. text.* 69. *lib.*1. *Meteorol. Ariſtot- q.*1.
[e] *De Nat. flumin. ferè ubique, ſed præcipuè cap.* 6. *&* 13.

C A P. I I I.

De tempore ſiccandarum paludum, & quæ illis exhauſtis agenda ſunt.

UT Accolis per ipſarum paludum exiccationem optimè proſpiciamus, expendendum ſupereſt, quo præcipuè anni tempore illinc aquæ deducendæ, pronæque in flumen, aut mare demittendæ ſint. Nam, emunctis per exhauſtum lacunis, ac ſtagnis, limoſus ſemper fundus detegitur, atque relinquitur, in quo ex immundis vermibus, eorumque ovulis, fraceſcentibus herbis, aliisque mucidis corporibus cœnum odore grave conſurgit: propterea di-

Lacunæ exhauriendæ longè ante æſtatis initiũ.

ligenter vitandum, nè id fiat approperante æſtu; peſſimè enim fermentatur; indèque deleteriæ moleculæ in aërem partim exiliunt, partim urgentur. Quare audax non minùs, quàm periculoſum eſſet conſilium exhauriendi lacunas ſub finem veris, ac ſub æſtatis initium; effluvia enim deteriora ex ſuperſtite limo, quàm ex paluſtri aqua in aërem aſſurgerent. Id ſanè vel ipſa Antiquitas, quæ plerunque fabularum corticibus ſuaviſſimos verarum præceptionum ſuccos tegere conſuevit, apertiſſimè docuit. Etenim finxit ſerpentem, quem ſicuti, cùm aqua in lacunis reſidet, hydrum appellavit; ita è contrario, humore per æſtatem deficiente, cùm in ſicco degere cogitur, cherſydrum dixit (intelligens nimirum corruptum, malèque olens cœnum) quo tempore, infeſtante ſiti in calidis regionibus, virus multò nocentius habet, & acrius. Hinc Virgilius: [a]

Quid Hydri, & Cherſydri nomine intelligédum ſit.

[a] *Georgic. lib. 3.*

Poſtquam exauſta palus, terræque ardore dehiſcunt:
Exilit in ſiccum, & flammantia lumina torquens
Sævit agris; aſperque ſiti, atque exterritus æſtu,
Ne mihi tunc molleis ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas.

Atque hinc locum habet, quod apud Marſilium [b] Cagnatum tribuitur Antipatro Stoico: *Terræ ſcilicet humidæ exhalationem Mæandro in ſuperna volubili impetu, atque inde ſe ſe, poſtquam calefacta eſt, inſtar ſerpentis mortiferi in inferiora revolvendo, vi putredinis omnia corrumpere*: ac propterea non immeritò Heraclitus [c] Tarent. ſolares radios Apollinis ſagittas appellavit, utpotè qui in humido putredinem gignunt.

[b] *De Tiberis Inundat. pag. 16.*

[c] *In Allegoriis ſupra Homerum.*

Tempus deducẽdarum aquarum vere ineunte.

II. Itaque opportuniſſimum tempus deducendi aquas è paludibus erit raro initium, plerunque finis hyemis, videlicet circa Kal. Martii; tunc enim, quo-

quoniam ceſſare ſolent hybernæ pluviæ, nivesque diſſolvi, tellus ſe facilè in foſſas ſcindi patitur, atque integra ſubſequentis veris tempeſtas ſupereſt, cujus decurſu exhauſtâ palude, quæcunque ad cœnum ſubigendum, vertendum, ſerendum, vel alio quovis modo corrigendum neceſſaria exiſtimantur, antea quam æſtas urgeat, ad uſum tutiſſimè poſſunt revocari. Equidem paluſtres aquas in proxima fluenta, vel flumina hyeme jam inclinata derivandas ſemper curavimus, felicemque exitum experti ſumus tam in lacunis prope Urbem veterem, ac Balneoregium, quàm in campis Ferentini, ſtagnisque Piſauri, de quibus ſuis locis ſingillatim. Eſt tamen, ut hìc animadvertamus foſſas arcium, & camporum, nec non Urbium cloacas ſæpe etiam ſub initium hyemis, vel ea vigente, purgandas eſſe: quia decurſuris pluviis aquis liber exitus parandus eſt.

Ad corrigendum paluſtre cœnum locorum natura eſt obſervanda.

III. Quæ verò poſt emunctam paludem fieri debeant, nè cœnum perſpiratu noceat, decerni non poteſt, niſi perſpectis locorum ingenio, lacunarum magnitudine, & propinquitate, vel longinquitate ad Urbes, atque Oppida. Nam ſi limoſus putridusque fundus ſuperſit in Urbium cloacis, in foſſis arcium, viarum, pratorumque, ac de inſtantis tempeſtatis calore dubitetur, primùm per dies aliquot tentandum erit, ut decurſu jugis aquæ temperetur, quemadmodum ſequenti Capite latiùs oſtendemus.

Satius quidem eſt cœnum evehere, aut ſepelire.

IV. At enimverò idem cœnum, quod tantarum ſæpe calamitatum eſt origo, quàm primùm fieri poteſt à cloacis, arciumque foſſis penitùs extrahi, & vel ad proximum flumen, ut rapidis undis liquetur, abripiaturque, vehiculis convehi, vel apertis in proxima tellure foſſis ſepeliri debet.

Quod

Quando cœnum conſerendum ſit.

V. Quòd ſi res ſit cum magnis paludibus, longèque ab Oppidis poſitis, negotium aliâ ratione, minorique forſitan cum impenſa, immò etiam cum magno fœnore perfici poterit, ſcilicet ſparſis per amplum illum terræ ſinum fœni, aliorumque vegetabilium ſeminibus, ut quidquid inſenſibiliter per aëra ſummo cum accolarum incommodo, ac detrimento effluere ſolebat, inpoſterum per radicum, cauliumque fibras, ac tubulos diſcurrendo, intercipiatur, vitamque recipiens nocendi vim omnino dimittat. Ubi verò modicè ſiccus ager bipalio, vel aratro ſubigi valet, vertendus illico, conſerendusque eſt; ita enim & publica annona, & privatorum opes, mirum quantum! augebuntur.

Loca intrà Urbes, corruptis corporibus contemerata, purganda ſunt vel hyeme, vel ſaltem ſub dio.

VI. Quæ hucuſque ad purgandas paludes, ſtagna, lacunas, foſſas, cloacasque præcepta dedimus, profectò adhibenda etiam ſunt ad detergendas ſubterraneas cellas luto, cœnoque ab alluvionibus relicto contemeratas; ad ciſternas quoque, puteos, ſepulchra, latrinas, & ſi quæ ſunt alia loca, graveolentibus corporibus affecta, perpurganda, atque everrenda. Quod enim non niſi hyeme, vel ſaltem per noctem tutò tentari poteſt; ſcilicet nè corrupta, & vitioſa effluvia æſtu urgente, vel ſub dio latiùs ſpargantur, & per apertas domorum feneſtras facilem aditum habeant in hominum præcordia. Hæc autem non prudentes duntaxat Medicos, verùm bonos etiam Cives noſſe, atque opportunè meminiſſe oportet.

C A P. I V.

Aqua jugis, atque innoxia, cùm palus aut omnino exiccari nequit, aut exhauſta cœnum per æſtatem reliquum habet, ad eam temperandam utiliter corrivatur.

SÆpe obſtante præſertim æſtivo tempore paludes exhaurire non licet, aut exhauſtas propter limum malè adhuc olentem purgare non expedit: tunc igitur erit è re publica, ut dulcis, ac perennis lympha illuc derivetur ad cœnoſas, corruptasque particulas eluendas, temperandasque. Nam, ubi mollis, putida, ac deterrima tellus fermentationis motu agitatur, omnium primùm dulcibus, affatimque decurrentibus aquis diluenda eſt, ut miteſcere incipiat: mole ſiquidem, motuque recens advenientis laticis diluuntur acres, corruptæque particulæ, ſenſimque ſummotæ per emiſſarium, opportunè aperiendum, aliò abripiuntur: quamobrem noxia illarum vis neceſſariò minuitur, atque hebetatur. Quod apertiſſimo experimento ipſe ego teſtari poſſum in Hadrianæ Molis foſſa; quæ, cùm ſub anno MDCCIX. paluſtri præcipuè cœno inquinata eſſet, neque illico exhauriri potuiſſet, deductâ ex Vaticanis hortis lymphâ, ſic temperata fuit, ut accolas minimè læſerit. Vide modum, quo tum uſi fuimus in Comment. noſtris de Rom. [*a*] Cœlo.

Quandonã aqua jugis in foſſas, & ſtagna derivari debeat.

[a] *In Epid Rheumat. Cap.V. pag.* 235. §.*IV*.

II. Neque verò aut recens, aut meum eſt inventum deducendi puras, jugesque aquas, ut tabeſcentes in paludibus de malignitate remittant: Nam, præter quam quod apud Strabonem legitur propè

Repetita ex antiquitate hujuſce conſilii exempla.

propè Alexandriam in Ægypto paludes perniciem omnem amittere, quoties Nilus illas pervadit, ac diluit; præclarum habemus teſtimonium Selinuntiorum, quos cùm Empedocles, divino vir ingenio, propter putorem leniſluentis amnis peſtilentibus morbis vexatos conſpexiſſet, duos vicinos fluvios in ſtagnantem derivari juſſit, quorum fluentis concito hærente flumine, purgatus eſt alveus, ſenſimque dulceſcentibus aquis peſtilentia graſſari deſiit, ut refert Laërtius [b]. Eodem planè conſilio uſum ſe narrat Pater Salius [c] Diverſ. per hæc verba: *Si occaſione aquarum ſtagnantium peſtilentes febres oriantur, primum omnium faciendum eſt eis ſuperinducere aquas fluentes; vel eaſdem exiccare; cujuſmodi conſultum fuit in Patria mea, circa cujus mœnia ſtagnabant aquæ in foſſis publicis; unde hæ æſtate putreſcentes erant in cauſa, ut in fine æſtatis, & in autumno plurimæ ſingulis annis vigerent peſtilentes febres.*

[b] *Lib. 8. ſegm.* 70.

[c] *De Feb. peſt. cap. 20. pag. m. 129. & ſeq.*

C A P. V.

Accenſis ignibus paluſtre cœlum ab offuſa halituum malignitate purgatur.

Ignis aërem purgat.

EST quoque ignis efficacitas valentiſſima ad aëris vitia emendanda (etſi Marſilius Cagnatus [a] eam non admodum laudare videatur) præſertim ſi eluentis aquæ vis præceſſerit in paludibus: nam utraque atmoſphæræ miaſmata, animata ſcilicet, atque inanimata, per accenſum ignem validè disjici, longèque diſpelli ſolent.

[a] *In diſput. de Tiber. Inundat. pag. 20.*

Quæ ſit hujus effecti ratio.

II. Neque ſanè hujus effectus vera ratio modusque perſcrutantibus ſe occultat: etenim, quæ cum

cum aëre moventur, noxia corpora continuo fluxu ad ignem, quod minor circa illum ſit aliorum corporum reniſus, propelluntur, ſtatimque ab eodem igne ſoluta comburuntur, flammæque admixta partim in cinerem, partim in fumum abeunt: quo fit, ut aër, qui craſſus, atque impurus ad ignis viſcera ingreditur, ſubtilis illico, & purus egrediatur. Et quidem incendiorum omnium individuus comes eſt ipſe ventus; tametſi aër priùs immotus circumquaque fuiſſet, atque tranquillus. Facit ad rem quod narrat [b] Verulamius, videlicet, *Cùm Gaſconia eſſet Anglicanæ ditionis, exhibitum fuiſſe Regi libellum ſupplicem per ſubditos ſuos Burdegalliæ, & confinium petendo, ut prohiberetur incenſio ericæ in agris Suſſexiæ, & Hamptoniæ, quia gigneret ventum.*

[b] *Hiſt. Ventor. pag.*462.

III. Enimvero qui luculento camino, ac præſertim, qui ardentibus fornacibus adſunt, clarè ſentiunt, videntque aërem inſtar venti per infernam oſtii partem horizontali penè latione invehi, perennique per ſupernam inflexo motu ſub ſolius fumi, aut etiam flammæ forma pari velocitate extruſum erumpere: ut non ſit ambigendum, craſſum noxiumque aërem ab igne validiſſimè diſſolvi, atque purgari; præſertim ſi ex reſinoſis, odoriferiſque lignis eliciatur: unde meritò ſcribit [c] Plinius: *eſt & ipſis ignibus medica vis peſtilentiæ, quæ ſolis obſcuratione* (nimirum præviis nubibus, pluviis, nimioque humido) *contrahitur. Ignis ſuffitu multiformiter auxiliari certum eſt. Empedocles, atque Hippocrates id demonſtravere diverſis locis*: quod de Hippocrate narrat etiam [d] Galenus. Vide hac de re quæ fusè ſcripſit [e] Amat. Luſitanus. Sed quid opus eſt priſcis, externiſque teſtibus, ubi nos præſentia, & domeſtica docent

Qualis ſit aeris ad ignem motus.

[c] *N.H. lib.*36. *cap.ult.*

[d] *De Theriac. ad Piſon. cap.*16.

[e] *Cent.*7.*curat.* 27.

Exemplum ex fornacibus ſumptum.

exempla? In Urbe ſiquidem Roma fornaces, in quibus lateres coquuntur, extra portam cognomento *de' Cavallegieri*, loco alioquin cavo, udo, ac ſuâpte naturâ inſalubri, poſitæ ſunt,& tamen propter ardentes perpetuò ignes ſalubritatem cœlo illi conciliant. Eſt enim verò ipſe ignis cujuſque monſtri, ſed paluſtris præſertim aëris maximus domitor; ut proinde Hercules inter Deos olim relatus fuerit, quòd hydram, nempe paluſtre ſolum, igne domuerit. Quam ſanè rationem veriſſimam cognovit protulitque, etiam Virgilius, ubi in Georgicis de incendendis agris cecinit:

..... ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium,atque exudat inutilis humor.

C A P. V I.

De Lucis generatim,deque Sylvarum utilitate, præſertim ubi palus exhauriri non poteſt.

Insalubres paludum halitus conſitis nemoribus coërcendi.

Tanti refert populorum curam tenere, atque illorum ſaluti conſulere; quibus extinctis, aut malè valentibus vacuum planè eſt Principis nomen; ut, ubi propter ingenium paluſtris loci adversùs naturam ipſam, deſperato exiccationis ſucceſſu, luctandum ſit; ſaltèm inſalubres adſpirationes modis omnibus avertere, atque intercipere, conſitis nemoribus, expediat: unde quàm minimum à vicinis civibus detrimenti capiatur.

Sylvarum utilitates.

II. Et quidem cum ſylvarum, lucorumque uſus ad naturalia, civiliaque hominum commoda, alendamque diverſorum animalium ſobolem; tum ad religioſos mores in ſolitudinibus efformandos, expoliendoſque; tum denique ad tuendam cœli ſalu-

bri-

britatem a noxiis paludum, ventorumque effluviis plurimum valeat; factum tamen eſt, ut interdum homines eaſdem ſylvas, lucoſque vel inconſultò ſucciderint; vel ſcelerum officinas, atque aſyla conſtituerint; vel eaſdem ſalubribus ventis, aut aquarum curſibus impediendis objiciendo, publicæ inſalubritatis cauſas, & fontes effecerint. Adeò nihil eſt vel ad virtutem colendam, vel ad vitam, valetudinemque ſervandam opportunè conducens, quod pravis ingeniis ad vitia, atque ad perniciem converti non poſſit. Propterea ſapientiſſimi Principes quemadmodum ſylvas, cum aut aëri, aut moribus corrumpendis inſervirent, excidendas omnino, ac ſubvertendas curaverunt; ita plerunque (ut ex 12. Tab. Romanos Patres olim juſſiſſe tradit [a] Cicero LUCOS IN AGRIS HABENTO.) ad œconomicos uſus, ac præcipuè contra paluſtres exhalationes diligenter ſerere, & conſervare ſtuduerunt.

earumdē abuſus

[a] 2. *De legib.*

III. Porrò, ut aliquot exempla ſubverſorum nemorum, quibus nequiſſimi olim homines ad patranda ſcelera utebantur, huc traducamus; ſatìs eſt ad memoriam revocare in Divinis literis legi exciſos lucos, propterea quòd in illis Idolorum cultores impia ſacra, horrendaque flagitia perpetrarent *Præcepit Deus diſſipandas eſſe gentium Aras, & confringendas ſtatuas; lucos quoque igne comburendos, atque idola comminuenda*: Similiter juſſit Dominus Gedeoni: *Tolle Taurum Patris tui, & nemus, quod circa aram eſt, ſuccide, & ædificabis Altare Domino Deo tuo*: & inferius *viderunt deſtructam Aram Baal, lucumque ſucciſum*.

Exempla ſubverſorum lucorum religionis cauſa.

Deuteron. cap. 12. *v.* 3.

Judicum cap. 6. *v.* 25. *&* 26.

verſ. 28.

IV. Contra verò prudentiſſimi cæterarum gentium moderatores, cùm variam ſylvarum uti-

litatem animadverterent, ad continendos in officio multitudinis animos rem efficaciſſimam, religionem ac metum Deorum incuſſerunt. Hinc cunctis penè numinibus lucos, ac nemora conſecrarunt, ut eſſent inviolabilia, & conſentaneis ejuſmodi conſilio opinionibus hominum mentes imbuerunt; ita ut vulgo perſuaſum eſſet cognatas quaſdam eſſe cum quercubus, aliiſque arboribus Nymphas, cumque iis adoleſcentibus adoleſcere, ac pereuntibus interire, quas Græci Hamadryadas appellarunt. Nota eſt Eriſichthonis fabula, qui, quòd ſacram Cereri quercum, & Nympham obtruncaſſet, inexplebili fame vexatus eſt [b] Tum Dryopes in arborem verſæ, propterea quòd flores è loto decerpſiſſet: unde illa filium admonens inquit [c].

Antiqui omni ſtudio ſylvas cõſervare ſatagebant.

Quid ſint Hamadryades quid Dryopes.

[b] *Ovid. Metam. lib. 8. fab. 11.*

[c] *Metam. lib. 9. fab. 8.*

. . . . . *nec carpat ab arbore flores,*
Et frutices omnes corpus putet eſſe Dearum.

V. Ea quoque manaverat in vulgus opinio, fontes ac nemora fontanis, atque agreſtibus diis obtineri; qua propter nè ingredi quidem ſylvas quaſdam ſinè piaculi metu audebant, nec fluvios, ſcatebraſque turbare: quod quidem non ſinè publico incommodo impunè fieri licuiſſet. Unde Paliliorum die Romani paſtores certo ritu luſtrabantur, & admiſſa facinora confitentes Palem Deam ſibi propitiam precabantur, & ejuſmodi criminum veniam expoſcebant. [d] Ovid.

Veterum opinio de diis ſylveſtribus, & fontanis.

[d] *Faſt. l. 4.*

Sive ſacro pavi, ſedive ſub arbore ſacra:

& paulo poſt.

Seu nemus intravi vetitum, noſtriſque fugatæ
Sunt oculis Nymphæ, ſemicaperve Deus.
Seu mea falx ramo lucum ſpoliavit opaco,
Unde data eſt ægræ fiſcina frondis ovi.

Ne

Ne noceat turbaſſe lacus, ignoſcite Nymphæ,
Mota quod obſcuras ungula fecit aquas.

VI. Ex lucorum autem Inſcriptionibus agnoſcimus ſuos cuique ſacerdotes fuiſſe. Nam Peruſiæ habemus.

Lucorum ſacerdotes.

C. Betuo C. F.
Sacerdoti III. Lucorum Pr.
Umbriæ.

VII. Quinimo ſylvas Conſulibus ad conſervandum commendatas fuiſſe colligitur non tantùm ex [d] Svetonio in Cæſare, ſed ex illo [e] Maronis in Bucol.

Conſulibus mandata ſylvarum cura.
[d] *Cap.19.*
[e] *Ecloga 4.*

Si canimus ſylvas, ſylvæ ſint conſule dignæ.

Nimirum doctiſſimum Poetam reſpexiſſe veterem morem, quo Conſulibus, ne ſylvarum, & collium uſus peſſum iret, ſtudium & cura injungebatur. Similiter LUCUM ÆSCULAPIUM, atque Minervium, Religione ſacrum fuiſſe legimus apud [f] Gruterum, ut non ſit dubitandum, quin ſylvæ priſcis etiam temporibus ad arcendam aëris labem; (ut de Luco Mephitis prope Vicum Patritium ad radices exquiliarum communis eſt Romanorum [g] ſcriptorum opinio) conſitæ fuerint, ferroque illas temerare nefas crederetur.

[f] *Pag.40.n.4.*
Sylvæ noxios vapores intercipiũt
[g] *Nardin. Roman. Antiq. lib.4. cap.3. ubi Feſtum etiam in teſtimonium adducit.*

VIII. Neque ſolùm ſumma olim fuit cautio, ut nemo lucos excideret, ac penitùs everteret; verùm etiã ne illorum uſquam ramos nimiùm luxuriantes, frondeſque lumini officientes decideret, quod conlucare appellabant, auderet; piaculum enim ducebant id, ſi aliquis pertentaſſet, niſi ſacro priùs facto illi Deo, vel Deæ, cui nemus ſacratum fuiſſet. Nec certè mihi riſum movet (quemadmodum fortaſſe nonnullis, qui Antiquorum ritus indiligenter attendunt) quod M. [h] Cato ad lucum conlucan-

Quâ conditione collucare liceret.
[h] *De Re Ruſtic. cap.139.*

candum Romano more proponit. *Porco*, inquit, *piaculo facito. Sic verba concipito. Si Deus, ſi Dea, cujus illud ſacrum eſt, ut tibi jus ſiet, porco piaculo facere, illiuſque ſacri coërcendi ergo. Harumque rerum ergo, ſive ego, ſive quis juſſu meo fecerit, UT RECTE' FACTUM SIET. Ejus rei ergo te hoc porco piaculo immolando bonas preces precor, ut ſies volens propitius mihi, domo, familiæque meæ, liberiſque meis. Harumce rerum ergo macte hoc porco piaculo immolando eſto*. Etenim ſolertiſſimi venerandæ antiquitatis legislatores voluerunt, ut, ſi quis in animum ſuum induxiſſet lucum coercere, ac deputare, quod priſco verbo *coinquere* dixerunt, id non ſinè metu Deorum, hoc eſt, RECTE' ſemper, ſeu modum nunquam excedendo, faceret.

Ratio ſacrificiorum detegitur.

Inſcriptiones ad eam rem facientes.

IX. Unum hic præterire non licet veteris ſtudii ad conſervandos lucos documentum, quod opportunè nobis ſuccurrit in Inſcriptionibus Fratrum Arvalium, quas Raph. [*i*] Fabrettus collegit, cujus fragmenta adhuc jacere in Archivo Baſilicæ Vaticanæ, conſcriptaque fuiſſe arbitratur Veſpaſiani Cæſaris ævo.

[i] *Cap. 6. n.* 51. *pag.*445.

X. In eo autem deſcribitur ſacrificium *ad purgandum piaculum, factum ob ferrum inlatum intrà lucum per calatorem*. In fragmento autem inſcriptionis apud Gruterum p. 121. piaculare ſacrificium factum memoratur à Porcio Priſco Arvalium Fratrum Magiſtro Coſs. Tuſco, & Dextro *ob ferri inlationem ſcripturæ, & ſcalpturæ marmoris cauſa*: excitatum enim in luco fuerat monumentum. Eouſque temporibus illis vetitum erat ſecurim, ſecuriculam, falcem venaticam, ſcalpellum aut aliud quodvis cædentis ferri genus in ſacras ſylvas inferre.

XI. Et

XI. Et profectò plura occurrunt teſtimonia, quibus oſtenditur propter everſos lucos ipſis accolis peſtifera mala eveniſſe. Pulchrum fortè iis, qui cupiditate flagrant intelligendi abditos quoſdam antiquorum ſcriptorum locos, habebitur factum, quod narrat Angelus [*k*] Politianus, ubi ſecularium ludorum originem repetit, de viro nomine Valeſio, unde nomen Valeriæ familiæ. *Erat* inquit, *ei nemus ante Villam proceris maximè arboribus, quæ ſtatim fulmine ictæ conflagrarunt. Nec multò poſt filii duo, & filia correpti peſtilentiæ morbo ad deſperationem uſque Medicorum laborabant. Cùm ſe ſe igitur laribus familiaribus advolvens pater pro liberorum ſalute ſuum, matriſque puerorum capita devoveret, vox è nemore, quod tactum de cœlo, ſtatim audita, ſalvos fore eos ſpondens, ſi Tiberi ad Tarentum pervecti calfactam Ditis, & Proſerpinæ foco de fluvio ipſo biberent aquam*, & quæ ſequuntur: quibus procul dubio docemur, nemus illud fuiſſe ſacrum, objectum ſcilicet vel proximæ paludi, vel inſalubribus ventis, ejuſque incendio demptum munimentum Villæ. Quamobrem non multo poſt filii, filiaque (quippe ob tenellam ætatem morbis magìs obnoxii) peſtilenti malo correpti fuerunt; neque priùs ab eo liberati, quàm cœlum mutaverint: quod hiſce in caſibus paſſim accidere animadvertimus.

Exemplum ingruentis peſtilẽtiæ ob everſam ſylvam.

[k] *Miſcellan.cap* 58.

XII. Quàm igitur nefarium facinus ſylvam Deorum alicui ſacram cædere, veteres exiſtimarent, neceſſe non eſt docere, inquit, P. [*l*] Victorius; pleni ſunt hujus rei omnes Poetarum libri; [*m*] Dionis tamen accurati hiſtorici teſtimonium adducemus, quod etiam utile eſſe poterit, quia ſermo eſt de Turullio, cujus mentionem fecit in epiſtola ad Cice-

Quam deteſtandum facinus fuerit ſacram ſylvã cædere.

[l] *In* 7. *famil. Epiſt Cicer.*21.

[m] *Lib.*51.*Hiſt. Rom.*

Ciceronem C. Coſſius, illum deſcribens Quæſtorem alterius Claſſis, quam anno priore in Bithynia Tullius Cimber comparaverat. Erat autem Turullius ex interfectoribus Julii Cæſaris, & cum in Inſula Co ſupplicio affectus eſſet, viſum eſt hoc non ſinè conſilio, ac voluntate Deorum factum eſſe. *Nam non multò ante ille ad claſſem ædificandam ÆSCULAPII LUCUM ibi inciderat, & ex ea materia naves fabricaverat.*

XIII. Pauca hæc generatim de nemorum, lucorumque uſu, atque abuſu dixiſſe ſufficiat; nunc ad ſingularia deſcendamus, nimirum ad oſtendendum pro noſtri inſtituti ratione ipſas ſylvas maxima eſſe valla & aggeres ad ventorum, paluſtriumque halituum perniciem intercipiendam.

Occaſio ſequentis diſſertationis

XIV. At enimvero, dum hæc ſcriberem, animoque agitarem ea omnia, quæ ad hujus argumenti explicationem, eruditionem, ac demonſtrationem facerent, opportunè accidit, ut Excellentiſſimus Dux Serminetæ Michaël Angelus de Cajetanis ſupplicem libellum Sanctiſſimo Pontifici offerret, à quo fieret ſibi poteſtas incidendi ſylvam Pomptinis Paludibus, & auſtralibus, africiſque ventis objectam poſtulabat; qua de re factum eſt, ut graviſſimo Summi Principis juſſu, quæ jam ſponte mea pertractare conſtitueram, urgente etiam publicæ ſecuritatis occaſione, alacriter, ac properè fuerim exequutus.

XV. Quoniam igitur, in ea, quam tuli, ſententiâ mihi capita omnia hujuſce tractationis exhauſiſſe videor, nè actum agam, lucubrationes illas unà cum Sanctiſſimi Patris Decreto Lectoribus offerre non abs re exiſtimavi.

JO: MARIÆ LANCISII

Intimi Cubicularii, & Archiatri Pontificii

DE SYLVA CISTERNÆ, ET SERMINETÆ NONNISI PER PARTES EXCIDENDA

CONSILIUM

Exhibitum in Cœtu aliquot Eminentiſſimorum Patrum qui in hanc rem habitus eſt IV. Idus Septembris Anno MDCCXIV.

IN ÆDIBUS

Eminentiſſimi, ac Reverendiſſimi

JO: BAPTISTÆ SPINULÆ S.R.E.

CARDINALIS CAMERARII

JVSSV

S. D. N.

CLEMENTIS PP. XI.

Interfuerunt huic Cœtui à Summo Pontifice delecti.

Eminentiſs. & Reverendiſs. Domini Cardinales.

Jo: Baptiſta Spinula S. R. E. Camerarius.

Laurentius Caſonus.

Petrus Marcellinus Corradinus.

Nicolaus Grimaldus.

Curtius Origus.

Illuſtriſſimi, & Reverendiſſimi Præſules.

Patricius Seleuciæ, Theſaurarius Generalis, nunc S. R. E. Cardinalis.

Ferdinandus Nuptius Archiepiſcopus Nicænus, nunc S. R. E. Cardinalis.

Sylvius de Cavaleriis Archiepiſcop. Athenarum.

Proſper Mareſuſcus Epiſcopus Cyrenenſis Auditor Sanctiſſimi.

Antonius Bancherius Secretarius S. Conſultæ.

Guido De Palagio Secretarius Congregationis Boni Regiminis.

Fauſtinus Criſpoltus Auditor Eminentiſſimi Cardinalis Camerarii.

Jo: Maria Lanciſius Archiater Sanctitatis Suæ.

Gaſpar Turchus Commiſſarius Cameræ Apoſtol.

DD. Dominicus Gagliardus Protomedicus Generalis, Vincentius Antonius Gattuccius Phyſicus Collegialis, & Jo: Carolus Piancaſtellus Subſtitutus Commiſſarius ejuſdem Cameræ Apoſtolicæ.

EMINENTISS.MI PATRES

ET ſi plurimis, iiſque graviſſimis Chriſtianæ Reipublicæ negotiis Clementissimus Pontifex per hæc tempora diſtineatur; ita curat tamen majora, ut haud unquam leviora prætereat, nec privatas ſingulorum fortunas reſpicere dedignetur. Hinc veſtræ auctoritati, ac providentiæ, Eminentiſſimi Patres, veſtræque, Illuſtriſſimi Præſules, dignitati, fidei, atque ſolertiæ dijudicandam commiſit hanc cauſam de Ciſternæ, ac Serminetæ nemoribus excidendis: utrum ſcilicet per partes tantùm cædi, an tota oppidis illis finitima, ac circumjecta Sylva evertenda ſit. Ego verò, cùm eam rem mecum attentiùs reputo, facilè perſpicio, quantùm commodi, atque emolumenti in clariſſimam vetuſtiſſimamque Cajetanorum ſamiliam, de Apoſtolica Sede optimè meritam opportunè rediret. Aſt eodem temporis momento luctuoſiſſimæ calamitates obverſantur animo, quæ non univerſæ modò Volſcorum provinciæ, ſed Romæ ipſi, haud longè diſſitæ, ex inſalubri cœlo impendere videntur. Quapropter, cùm mihi hodiernâ die loquendi partes impoſitæ ſint, quòd pro muneris mei ratione ſalubrem, aut morbidum cœli ſtatum probè cognitum perſpectumque habere debeam, haudquaquam ſciens prudenſque committam, ut proditæ veri-

De Serminetæ Sylva excidenda deliberatio delectis Cardinalibus, ac Præſulibus commiſſa à Summo Pontifice.

veritatis reus agi poſſim. Præſertim verò cùm meæ fidei, ac diligentiæ Summi Pontificis ſalutem creditam, commendatamque conſidero, evidenter agnoſco, voſque ipſi agnoſcitis, Eminentiſſimi Patres, adnitendum mihi eſſe pro viribus, ut non certas ſolum malorum cauſas, ſed leviſſimas quoque ſuſpiciones amoliar; ne & publica incolumitas, & Summi Pontificis vita, è qua ſalus omnium, & fortuna pendet, in diſcrimen objiciatur.

II. Ut autem ratione, & via procedat oratio, quam pro rei propoſitæ gravitate limatiſſimo veſtrorum omnium judicio libenter ſubmitto, hunc ego in diſſerendo ordinem tenere decrevi.

Cõſultationis diviſio.

III. Ac Primùm quidem oſtendam ſtudioſiſſimè cavendum, nè tota Sylva, de qua agitur, undique evertatur. Deinde, ſicubi connivendum eſſet, cauti hominis operam deſiderari in negotio, quod mercatorum arbitrio neutiquam permitti debet: neque promiſcuè, ſed certis dumtaxat in locis, certiſque adhibitis cautionibus ſucciſionem fieri oportere, de quibus in fine monebo.

Demonſtratur integram Sylvam non eſſe recidendam. Si per partes excidenda ſit, certis legibus id fieri debere.

Primũ argumentum, ne tota Sylva ſuccidatur, ductum ex inſtituto, & more majorum.

IV. Primò autem probaturus eam poſitionis partem, quæ totius Sylvæ exciſionem reſpuit, atque averſatur; uti poſſem argumentis ad vulgarem, popularemque ſenſum accommodatis, inter quæ prima fortè ea ſunt, quæ ab inſtituto, & more majorum ducuntur. Poſt homines natos, quod ſciamus, nunquam ea Sylva prorſus everſa eſt: quare meritò iis accenſeri poteſt, quas Romani ſacras eſſe voluerunt: *Lucos nimirum, quos cædere olim, aut eruere minimè licebat; hocque facinore, immò pluſquam ſacrilegio Deorum iras, atque offenſas inexpiabiles contrahi putabatur*, ex vetuſtiſſimis Auctoribus collegit [a] Hoffmannus. Hujuſmodi autem Syl-

[a] *Lexicon. tom.* 3. *verbo* Lucus *pag.* 863. *cap.* 2.

Sylvis adeò cavebant ſacræ leges; ut nè luxuriantes quidem ramos ac frondes decidere fas eſſet, nedum totas radicitus excindere. Simpliciores autem, ac vulgares animas ineptâ ſuperſtitione implicitas, is pervaſerat error, ut crederent, degere in Lucis Deos arborum Præſides: at longè alia mens in ſagaciſſima gente, quæ non ita ſtultè ſapiebat, ut tale quid ſibi perſuaderet. Solemne huic erat prætendere religionem, ubi de Reipublicæ utilitate agebatur. Non admodum igitur diſſimile veri videtur, quoſdam Lucos integros, & inviolatos ſervari, rem tanti momenti viſam eſſe Romanis ad præcavendos morbos, ut imbutis Deorum opinione animis, ad religionem id pertinere perſuaſum eſſe voluerint. Hinc ſtrenuos alioquin, ac fortes Cæſaris milites prope Maſſiliam tacitus horror corripuit, ubi ſubvertere juſſi vetuſtam Sylvam, imperiis parere detrectarunt, veriti loci religionem, ut cecinit [*b*] Lucanus

[b] *Pharſal. lib. 3. v. 429.*

- - - - - motique verenda
Majeſtate loci, ſi robora ſacra ferirent,
In ſua credebant redituras membra ſecures.

Quare arripiendum fuit Cæſari ferrum: & ut cunctantes ignavo metu ſolveret, primus recidendæ Sylvæ audaces manus admovit.

- - - - librare bipennem
Auſus, & aëriam ferro proſcindere quercum.

His addere poſſem complures Sylvas, quæ apud Antiquos pro ſacris habebantur, dicatas fuiſſe [*] Æſculapio Medicinæ Præſidi, & ut rebantur, ſanitatis Numini, & Servatori. Hinc rectè colligimus ad tuendam ſanitatem fuiſſe ea loca arboribus conſita, & conſecrata.

[*] *Vide Not. P. Victorii in Epiſt. Famil. Cicer. lib. 7. epiſt. 21. edit. Pariſien. ann.* 1557.

Alterū argumentum à rei novitate petitum.

V. Huic proxima, & fortè gemina eſt ratio, quæ

quæ petitur à novitate rei. Dubium enim atque infelix omen habet novitas; nec temere, & inconſideratè quicquam immutandum; cùm infauſtos aliquando exitus habeant innovationes. Ab ultimâ quidem antiquitate Sylva illa ſuccrevit, nec à primo ævo uſque ad noſtram ætatem memoriæ proditum eſt, fuiſſe unquam temeratam. Longa nos docuit dies, quid opus facto. Et ſi bene ceſſit majoribus noſtris à ſucciſione hujus Luci abſtinere, quorſum à priſco eorum Decreto recedimus, & nobis mala, aut malorum pericula arceſſimus, & provocamus? Liceat hic mihi juſtas metus, ac diffidentiæ cauſas exaggeraturo altiùs vocem efferre: Peccat in leges prudentiæ, qui nova ancipitis exitus, & plena periculi præfert antiquis, longo ævo, multoque uſu probatis: nova autem molimur, ſi Sylvam ſuccidi permittimus; veteris inſtituti tenaces ſumus, ſi Sylvam ſuccidi vetamus: præſtat igitur immotam ſinere hanc Camarinam. Huc bellè cadit, quod refertur à Tacito [c]. Ubi actum eſt in Senatu ab Aruntio, & Atejo, num ad moderandas Tiberis exundationes, ſolito alveo deducenda eſſent flumina, & lacus, per quos augeſcit; Senatores omnes in ſententiam Piſonis conceſſerunt, *qui nihil mutandum cenſuerat*. At ego ſolicitus veritatis conquiſitor, qui non multum exemplis, auctoritatique tribuam, niſi & experimentis, & rationibus innitantur, omiſſis hiſce popularibus argumentis, ea tantùm producam, quæ ſolidiora, nec infra veſtram dignitatem videri poterunt. Interim, nè rationi deſit experientia; ambæ ſiquidem ad improbandam ſucciſionem amicè conſpirant; tria mihi pro certis ſumenda ſunt, quibus nemo jure reclamet.

[c] *Lib. 1. Annal.*

VI. Pri-

VI. Primò in rem noſtram magni eſſe puto præmittere Sylvas incæduas conſitas prope loca paluſtria, obverſas in ventos inſalubres, quales apud nos ſunt Euronotus, Auſter, & Africus, ſi incumbant, aut immineant noxiis exhalationibus, firmiſſimum, atque aptiſſimum eſſe veluti munimentum, quo finitimæ Urbes, Oppida vel Pagi ab exitialibus effluviis protegantur, quamvis ipſis Sylvis altiùs emineant: imò ſtatuendum puto, hoc Sylvarum obice effluvia meliùs coerceri, quàm ſi obſtaret collis editiſſimus, & ſupra Sylvam aſſurgens.

Tria Auctoris poſtulata ad impediendam totius Sylvæ ſucciſionem.

Sylvas ab exitialibus adſpirationibus ac ventis finitimos locos munire.

VII. Secundò Auſtrinos ventos, iiſque proximos peculiaris cujuſdam naturæ eſſe, cujus vis Septentrionalibus prorſus adverſatur; hoc eſt ventos Auſtrinos ſurgere ab imo, & lambentes ſummam terram, indè ſemper ſurrigi ad montana; ubi Boreales à ſummis ad ima deſcendunt, præmuntque ſubditam regionem: Ea verò iſtiuſmodi ventorum proprietas non vulgus modò fallit, ſed alicujus etiam nominis Scriptores præterivit.

Auſtrales ventos ſurgere ab imo, & ſumma petere: ſeptentrionales contra.

VIII. Tertiò Pomptinas Paludes, & proxima iis loca, etiam apud veteres Romanos, laboraſſe invidiâ iniqui cœli: noſtrâ autem ætate hanc invidiam, ni auctam, certè non eſſe depulſam, nec imminutam.

Pomptinas Paludes fuiſſe, & eſſe inclementiſſimi cœli.

IX. Notius fortè eſt primum poſtulatum, quàm ut in hoc eruditiſſimo Conventu demonſtrari neceſſe ſit; at quia illi potiſſimùm innitor, & mei inſtituti ratio eò ſpectat, ut oſtendam nihil æquè conducere ad tuendam ſalubritatem, quàm ſi hæc Sylvæ intactæ relinquantur; primùm quidem rationes, deinde exempla, quæ ad rem faciunt, in medium adducam.

Rationes, quibus aſſeritur Sylvarum incæduarum utilitas ad tuendam cœli ſalubritatem.

X. In-

X. Incæduas Sylvas efficiunt proceræ, & in eximiam altitudinem editæ arbores, quæ denſæ, ac frequentes in ingens ſpatium porriguntur: Hinc nemo non videt, eas colligi in ſpeciem vaſti corporis, ſed flexilis, & quod irruentibus ventis facilè cedat: quia verò hàc tument collibus, illac vallibus cavæ ſunt; & ex arboribus aliæ aliis, vel humiliores vel editæ magis, inæquali ſurgunt cacumine, & variis nexibus intricantur; ne dum in interiore receſſu; verùm etiam ſupernè in medio aëre, diſtinguere eſt varia, eaque inæqualia ſpatiorum diſcrimina, quæ aptiſſima ſunt excipiendis, & inde ſeparandis, & coërcendis, immo quodam veluti Vanno, aut Qualo excernendis, ac percolandis aëris ſordibus, quæ humidiores, pinguiores, & glutinoſæ, nunc leni motu, nunc vaſto impete inter eos arborum anfractus, & veluti labyrinthos interceptæ diſſipantur, atque diſpereunt. Quo fit, uti æther jam purior, excretis inde noxiis, imò dum calet æſtas, ferventioribus particulis, ad proxima deinde loca perlabatur. Et ſi ex mechanica amuſſim mathematicam rei philoſophicæ adhibere velimus, facilè perſpiciemus, ſic interceptos halitus minùs nocere, quàm ſi colle aliquo objecto vel montis jugo exciperentur. Nudus collis ſuſtinere utique poteſt, & utcumque frangere, & moderari recto impetu illatos, at enervare omnino non poteſt, nec purgare aërem lethiferis ſordibus, quæ dum in lævigatam, & curvatam ſuperficiem ſolidi, & nudi collis impingunt, impactæ per lineam obliquam facilè elabuntur, & reſiliunt.

Quomodo Sylva meliùs quàm collis à noxiis effluviis oppida tueatur.

XI. Multùm quoque id genus Sylvæ juvant loca aut fœda paludibus, aut referta foſſilibus indolis pernicioſæ; tunc enim exitialis fluor, & halitus mor-

morboſus, qui è ſolo efflueret, ut notavit Plinius, partim permeat arborem, & in truncum, & ramos, totamque plantam diſtribuitur per ſurculos, & canales, in quibus vitam concipiens, nocendo non eſt; partim inter ramos, & frondes interceptus diſſipatur.

XII. Hæc præcipua ſunt rationum momenta, quibus efficitur, ut ſalutare admodum ſit hoc genus Sylvarum, ut mirari minimè ſubeat, ſi Majores noſtri, nè incenderentur, aut reciderentur, alicui Numini ſacras eſſe voluerint, obtendentes religionem, ubi humanarum legum præſidio non foret conſultum ſatìs.

Eadem Sylvarum utilitas hiſtoriarum teſtimoniis vindicatur.

XIII. Nec minorem vim, ut puto, habebunt exempla, ſatiſque erit in manus ſumere Famiani Nardini [*d*] Romanas antiquitates, ut videamus tot Romæ fuiſſe Lucos, & ſacras Sylvas, quot erant loca, quæ aut ſtagnabant aquis, aut gravè olebant. Et nè paludes Pomptinas dimittamus, eò loci, ubi ſubſidunt novæ paludes, quondam, ut in ſuo eruditiſſimo Latio [*e*] perhibet Eminentiſſimus noſter Corradinus, medius inter Pometiam, & oram litoralem Tyrrheni extabat ad meridianam plagam Lucus, & Templum, in quo Dea Feronia colebatur. Hic autem Lucus maximo erat uſui, & commodo Urbi illi ad avertendos halitus maris; & de ea vicinia locutus ſummus Philoſophus, & naturalis Hiſtoricus [*f*] Theophraſtus, qui quinto Seculo ab Urbe condita inclaruit, ubi meminit aquarum, quibus jam tum largiter ſcatebat ager Romanus, ſtatim addit denſa nemora, & ſaltus, quibus cingebatur: *Latinus autem ager aquis totus abundat, & plana Laurum Myrtumque habent ejus amplitudinis, & altitudinis, ut pro Carina Etruſcis navibus poſſit ſuffi-*

[d] *Roma antica lib.* 4. *cap.* 3.

[e] *Lib.* 3. *cap.* 6.

[f] *Lib.* 5. *Hiſt. Plant. cap.* 9. *pag. m.* 538.

cere. Et propiùs adhuc loquens de tractu ad montem Circæum, qui ſcilicet juxta Paludes Pomptinas aſſurgit, ita ſcribit: *Circæum verò, quod vocant, excelſum quoddam promontorium, tradunt frequentiſſimum arboribus, & robore, Lauro, Myrtoque majori ex parte ſcatens*.

Recentioribus exemplis idem confirmatur.

XIV. Quorſum verò antiqua commemorare, cùm nova habeamus ad manus, ſi vetera faſtidimus. Secundùm littora noſtri maris, quà meridiem ſpectant, duobus ab hinc non ſolidis ſeculis, latiſſima ſurgebant nemora, quæ ab agro Romano inſalubres ventos arcerent. Verùm neſcio cujus, iniquo certè nobis conſilio, ſub Gregorio XIII. divitiarum improbè cupidi de illis excidendis cogitarunt, rati ſe uberiorem quæſtum facturos ex aucto ſolo arationi idoneo, quàm ex otioſo, & inerti in ſpeciem nemore. Fruimur ſanè optatis, & cùm vis ingens frugum indè provenerit, facti ſumus noſtro malo ditiores opum, at ſimul inſalubri cœlo evaſimus infeliciores: mox enim ab illa inciſione incubuit major malorum cohors. Id uno omnes fatentur ore: At quia res eſt plena periculi, ſtudia & facta Principum, præcipuè dum vivunt, damnare, inter Auctores ejus temporis, unus duntaxat, quod viderim, recenſetur Theodorus (*g*) Amaydenus, qui apertè conqueſtus eſt, noſtras oras fuiſſe arboribus denudatas, quia hâc veluti datâ portâ irruerunt venti inſalubres.

[g] *M. S. delle Famiglie di Roma*.

XV. Nec deſunt exempla Sylvarum, quæ proximis Urbibus certo præſentique auxilio ſunt. Præclariſſimus (*h*) Aldrovandus in ſuo de Plantis, & Arboribus libro teſtatur, nemus à meridie ſitum mirè juvare Bononiam, nè quid noceant pernicioſi Auſtrorum flatus: *Nemora* (ipſius utor verbis) *magnæ*

[h] *Lib. 1. tract. 2. cap. 2. de Fago*.

gnæ ſunt conſiderationis, *quemadmodum illa*, *quæ in meridionali Apennini jugo*, *quo ad nos Bononienſes ſita ſunt*, *à quibus auſtrales venti noxæ nobis utiliſſimè impediuntur* Præterea apud Joſephum (*i*) Ceredum Medicum, eumdemque aquarum Architectum legere eſt, nunquam fore, ut Placentia ipſius patria aëris adeò ſalubris uſurâ frueretur, niſi ab Auſtrina plaga, præter montem, contra noxios ventorum impetus oppoſitam haberet Sylvam conſitam ſupra murorum aggeres.

[i] *Nel 3. diſcorſo del modo di alzar le acque da luoghi baſſi pag.* 29.

XVI. Sed fruſtrà ſolicitus moror externa, ubi in eodem ipſo agro Romano noſtra præſto ſunt experimenta. Marianum, vulgo *Marino*, frequens in Latio Oppidum incæduo nemore ſeſe tuetur adversùs maleficos impetus Auſtrorum. Hi procul dubio modicum inflexi vi ventorum occiduorum ſub veſperam ingruentium, in vapores inciderent Lacus Albani, qui ad eam partem ſuas decliviores alluit ripas: quamobrem perinde foret de ſuccidendo eo Luco cogitare, ac velle Marinenſi populo gravem inferre noxam, quam Paulus (*k*) Sanquiricus narrat Tolfæ Oppido Tuſciæ illatam fuiſſe everſo nemore, quod Oppidanos ab Euro-notis ventis tuebatur. Ex eo enim tempore in vulgus epidemici morbi cœperunt ingraveſcere; quod ejus loci ſeniores ſæpiùs antea accidiſſe memoriâ repetebant, quotieſcunque eidem nemori ſecuris illata fuiſſet. Proinde non immeritò P. Eſchinardus (*a*) in libello de Agro Romano ab quarundam Sylvarum excidio deterius factum eſſe Oſtienſe cœlum arbitratur. Et hac de cauſa Seraphici Eremitæ vulgò *Padri Capuccini* nullius unquam Monaſterii adeunt poſſeſſionem, quin priùs Sylvam conſeverint contra inſalubres ventos, & exhalationes, quibus alioquin forent obno-

[k] *In Italica diſſertatione* di migliorare l'aria di Borgo.

[l] *Cap.*10.§.168

[m] *In tract. de Peſte cap. 258. num. 17.*

xii. Quid? Quod Eminentiſſimus (*m*) Caſtaldus rationi ſociam addens, & comitem experientiam, providè ſcripſit: *Peſtilentiæ, quæ ab Auſtris oriuntur, non ſtatim poſſumus cauſam removere, aut ventos humanâ arte propellere: poſſumus tamen futuræ ſalubritati proſpicere, ac regionem, quæ ab Auſtro læditur, imposterum munire Sylvis versùs meridiem plantatis; incurrens enim ventus in arbores, fractus in Urbem incidit, minùſque noxius: & ſanè ad hunc uſum optima cenſentur Laureta, ex quibus ſalubres, & ſiccæ exhalationes evolare videntur: qua de cauſa Medici conſuluerunt Commodo Principi, ut ſæviente peſtilentia, Laurentum peteret, ubi plurima Laurus conſita erat.*

Sylvas in planitie conſitas etiã montana loca ab auſtralium ventorum inſalubritate tueri, quòd auſtrales vẽti ab imis ad ſumma, tendunt.

XVII. Pauca verò iſthæc ſive experimenta, ſive rationes, ni fallor, efficient, Eminentiſſimi Patres, ut plura, eaque majora celeri mente complectamini, quò ratum magis, certumque habeatur, nobis admodum utile eſſe & ſalutare, interpoſitu, interjectuque Sylvarum defendi. Si cui verò ea inſediſſet opinio, ut crederet à Sylvis in planitie conſitis protegi non poſſe ea Loca, quæ ſummum aliquod montis jugum occupant: hunc illi facilè eximam errorem, ſi ad ea ſatìs attendat, quæ ad ſecundum Poſtulatum dicenda occurrunt. Ibi demonſtrandum propoſueram ventos auſtrales, nè dum loco, & adversâ veluti fronte, ſed vi quoque & ingenio planè pugnare cum Borealibus. Prodeunt illi ab imo, ſummamque terram radunt, unde ſublimè elati, etiam in ſumma Montium evadunt. Primus id fortaſſe Homerus deprehendit ab A. [*n*] Gellio laudatus, ubi quærens qua de cauſa flante tantùm Borea mare intumeſcat, (eo enim ſilente tranquillum fit) At contra, etiamſi Auſter reſederit, mare ingentes fluctus impellat,

[n] *Atticarum Noctium l. 1. cap. 30.*

atque

atque æſtuet: ita diſſolvit quæſtionem. *Auſtri verò, & Africi ad meridianum orbis circulum atque ad partem axis infimam depreſſi inferiores & humiles per ſuprema æquoris euntes protrudunt magis fluctus quàm eruunt: & idcirco non deſuper læſæ, ſed propulſæ in adverſum aquæ, etiam deſiſtente flatu, retinent aliquantiſper de priſtino pulſu impetum.* Deinde allatis Homeri verſibus Ariſtotelis quoque laudat problemata, ut oſtendat mare ab auſtris funditus commoveri. Sic autem ille: *Cur auſtro ſpirante mare cœruleum ſit, Aquilone obſcurius atriuſque? An propterea quod Aquilo minus mare perturbat: omne autem quod tranquillius eſt, atrum videtur.* Præterea idem Philoſophus Peripateticorum [*o*] Princeps inquirens, quid cauſæ ſit, cur Auſter in vaſtas Ægypti regiones non excurrat, ita diſſerit: *An quoniam Terra Ægyptus cava ſecundùm partes ſuas interiores eſt, ſuperiores, ſemotioreſque eminentiores. Hinc enim Auſter, ut cava intacta ſupergredi, ſic excipi ab eminentioribus poteſt.* Et reapſe Majores noſtri, ubi in agro Romano nullæ extabant arbores, quæ ventorum moleſtiam depellerent, maluerunt in demiſſo potiùs, quàm in acclivi ſolo domos exſtruere, propterea quòd ima loca tuta magis arbitrabantur ab Auſtro. Siquidem Auſter excluſus, & impulſus abs Terra, quam jugis, & incitatiſſimus ſub zona torrida afflat calor, indè ſecundo ſole ad nos delatus, multùm habet æſtuoſi; quoniam ſecum trahit maximam copiam corpuſculorum igneorum, ſalinorum, & æſtuantium, & eo fermè modo, quo in doliis, aliiſque vaſis ſubſidentes fæces turgent, commoventur, & laxantur; ita ut, ſpirante Auſtro, vina, cæterique heterogenei liquores, ex perſpicuis turbidi fiant, & confuſi; non ſecus item ac

[o] *Sect.26. Problem. quæſt.46.*

ac ex quolibet alio corpore, in quo ſulphurei, & viroſi cohibentur halitus; poſtquam inteſtino ejuſdem venti motu funditus exagitati fuerint, ac surſum evecti, teterrimus quaquaverſum odor efflatur; haud aliter, inquam, à putri ſolo, vaſtiſque paludibus ac ſtagnis Auſter commovere ſolet, ac ciere, & imminuto pondere in altum abripere inſalubria corpuſcula.

XVIII. Hujuſmodi verò directionis ab imo in altum apertiſſimè etiam meminit eximius Piloſophus [p] Verulamius in ſua Hiſtoria ventorum, his, quæ ſubdimus, verbis: *Auſter magis humilis eſt, & lateralis, Boreas celſior, & ſpirans ex alto, neque hoc de elevatione, & depreſſione polari dicimus, de qua ſupra; ſed quod origines ſuas habeat plerumque magìs in vicino auſter, magìs in ſublimi Boreas.* In eandem opinionẽ conſentit etiam Carteſius, qui in ſuis Meteorologicis [q] quęrit, & evidenter demonſtrat: *Cur ventus auſtralis flare ſoleat ex imo in altum.*

[p] *Qualit. & Poteſt. Ventor. n. 7 pag. 28.*

[q] *Cap. 4. pag. 332.*

Experimentis idipſum demonſtratur.

XIX. At enim mihi, imò & ſummis à me ſupra laudatis viris tantùm auctoritatis non vendico, ut hanc unam, citra omnem rationem, valere velim. Docendum quod dicimus; & ſi quis lector experimentis magis, quàm allatis teſtimoniis credere velit, accipio conditionem. Miſſis igitur, quæ ex vetuſtis Annalibus bene multa allegari poſſent exempla; nupera tantùm, & non ita pridem ſub noſtris oculis poſita in memoriam redigam. Epidemia, quæ Anno 1695. in regionem, quam vocant Urbem Leoninam, Romæ ingruit, non aliunde profecta eſt, quàm quòd in Pratis Neronianis, & in Arce Hadriana, nec ex elicibus aquæ deductæ fuerant, nec foſſæ limo purgatæ. Hinc ea morborum colluvies, quam declinare non potue-

tuerunt Incolæ Montis Gundii : *Monte Mario* : Siquidem ferè omnes in illos inciderunt, & plerique abſumpti ſunt ; ſi eos excipimus, quibus veluti pro aggere erat ſylva vulgò dicto *di Madama*. Non alia de cauſa id factum eſt, niſi quia, crebrò flantibus menſe Auguſto, & Septembri Auſtro, & Euro-noto, hi ab imo pratorum ad culmina ejus montis, quâ parte deſtituebatur arboribus, ſecum abripuerunt viroſos halitus. Et jure mirum videri potuit, hos ventos indolis alioquin inſalubris tutatos tamen fuiſſe ſuburbium vetus, & ſuburbium Sancti Spiritus ab ea morborum vi, quæ proximè ſerpebat, & vagabatur : quia nimirum in oppoſitam plagam propellebant noxias exhalationes, eaſque à ſubjectis locis ad ſumma montium juga urgebant, quò certè non evaſiſſent, ſi in æquore camporum, aut juxta foſſas conſita fuiſſet ſylva exceptura, & cohibitura ſordes effluviorum.

XX. Interim è diverſo abunde intelligi potuit Boream, eique proximos ventos reſiſtere, & ab alto ad imum refrangi : imò uſque adeò non attollere inſalubriores vapores è terra vel aquis emiſſos, ut compeſcant potiùs & ad ima detrudant. Flant enim adverſi radiis ſolaribus, & multùm nitri ſecum convehunt, quo ut cùm maximè aër concreſcit, & gravior proinde fit. Hoc volens prætereo quoniam præſenti meo inſtituto ſat eſt probaſſe, maligna, & peſtifera effluvia de facili à ventis auſtralibus altiùs efferri ad ipſa quoque montium cacumina, præcipuè ſi modico aſſurgant jugo, & eorum flatibus è regione obverſentur.

Ejuſdem aſſerti argumentum ex Arce Gādulphi, & Pontinis paludibus ductum.

XXI. Et ſi vereor ne abutar EE. PP. patientia veſtra, facere tamen non poſſum quin hìc exemplum ſubjiciam Arcis Gandulfi. Hoc oppidum in

[r] *Ex Lapid. in exterfacie Domus Pontif. Arcis Gādulph.*

in editiſſimo colle ſitum, olim ante tempora [*r*] Pauli V. graves experiebatur, & ſubinfeſtos vapores antiqui Lacus Turni, quamvis poſitus eſſet ad occidentem, & ſpatio non exiguo diſtaret à ſummo colle, qui ad duo milliaria demittitur in ſubjectam vallem, ubi is Lacus deſidebat. Auſim profectò aſſerere id mali conferendum fuiſſe in exciſam, & everſam eam ſylvam, quam veteres Romani ad litora Lacus, quâ parte collem reſpicit, providè conſeverant, ut colligere eſt ex illo [*s*] Virgilii verſu.

[s] *Lib. 9. Æneid in princip.*

. . . . . Luco tum fortè parentis
Pilumni Turnus ſacratâ valle ſedebat.

Nonnulla hujus ſylvæ portio viſitur adhuc in Hortis Pontificiis Albani, ejuſque interpoſitu ab hac eadem Urbe vapores illius Lacus efficaciter arcebantur. Ubi verò ſupra laudati Pontificis juſſu Lacus exiccatus eſt, ipſi acceptum ferimus, quòd liceat uti meliore cœlo, ibique ſalubriorem animam ducere: quod ſanè beneficium non ſemel Sanctiſſimus Pontifex Clemens XI. expertus eſt.

Exemplum è Pomptinis paludibus repetitum.

XXII. Tertio loco ſuccurrunt tandem animo Pomptinæ Paludes. Inſalubritas ejus regionis notior eſt, quàm quæ indigeat rationibus probari. Tractus omnis vaſtis paludibus, aut obducitur, aut alluitur: è regione poſitos habet Lacus deſides, & Flumina lenti, ac inertis motus, præcipuè contra Africum, & Auſtrum, & non exiguâ ſui parte contra Euro-notum. Iniquior autem fama de cœlo illo ita percrebuit, ut ſatìs ſuperque omnibus id perſuaſum fuerit, & præ cæteris Eminentiſs. Cardinali Corradino Setiæ nato, & Eminentiſſimo Grimaldio, qui in Latio ſumma cum laude diu verſatus eſt, illi ditioni regundæ præfectus: Rogare igitur poſſem

poſſem hoc mihi tanquam compertum, & exploratum dari, ſecutus opinionem Fortunati [t] Fidelis in Tractatu de relationibus Medicorum, cui univerſi conſentiunt: *De Lacubus verò*, (inquit ipſe) *atque Paludibus multa ſcribere nihil neceſſe eſt. Hujus generis aquas nemo non deteſtatur, ac morboſiſſimas illas regiones ubique experimur, quibus vicini ſunt Lacus*: Nihilominus hoc ipſum, nè quid ultra requiratur, rationibus, & experimentis probandum ſuſcipio.

[t] *Lib. 1. cap. 5. pag. m. 38.*

XXIII. Et ſanè priſco eo tempore, quo res Romanæ florebant, & Latium ut cùm maximè à frequenti populo colebatur, eo, inquam, tempore, quo Oſtia, Portus, quas modò veriti infeſtum cœlum immanè averſamur, ſuo erant in pretio; adhuc tamen ora maritima, eâ parte, quâ ab Antio uſque ad Tarracinam porrigebatur, unà cum conterminis locis, invidia laborabat damnati aëris [u] Strabo (ut de Silio Italico taceam, Pomptinum campum peſtiferum appellante) celeberrimus ille Geographus, qui ſcripſit, regnante Tiberio, de eo regionis ſtatu ſic loquitur: *Omne Latium felix eſt, & omnium rerum ferax, exceptis locis, quæ paluſtria ſunt, atque morbòſa, qualis eſt Ardeatinus ager, inter Antium, & Laviniam, uſque ad Pometiam, & Setini agri quædam, & circa Tarracinam, & Circæum*: His verbis rem, & rei cauſam complectitur clariſſimus Auctor, cùm ait: *Loca quæ paluſtria ſunt*: Eoque magis id notatu dignum eſt, quòd Strabo ſcribebat eo tempore, quo Julius Cæſar, & Auguſtus Pomptinas Paludes non ita pridem exiccari juſſerant, & curaverant. Per hæc eadem Auguſti tempora [x] Vitruvius ſummus Philoſophus, & Architectorum facilè Princeps, & Magiſter non alia de cauſa eas

Pōptini cœli inclementia florétibus etiam Romanorum opibus oſtenditur.

[u] *Lib. 5. Geograph.*

[x] *Lib. 1. ſuæ Architect. cap. 4. circa finem.*

eas ſpectavit, ut immanes hiatus, & promptuaria pravarum exhalationum, niſi quia: *Non habent exitus profluentes, neque per flumina, neque per foſſas; ſed, ſtando, putreſcunt, & humores graves, & peſtilentes in iis locis emittunt*. Nos autem in eo agimus ſeculo, in quo enormiter auctæ ſunt paludes, & eouſque excreverunt, ut celeberrimæ quondam Urbes, primùm innatantibus aquis obrutæ, dein longâ oblivione ſepultæ, vix ac nè vix quidem nomen ſervaverint poſteris memorandum. Si igitur eæ paluſtres, & reſides aquæ, quamvis intrà anguſtiores ripas receptæ concluderentur; adhuc tamen noxiis halitibus erant infames; ubi noſtra ætate, alvei minùs patientes, largiùs, & latiùs excurrunt, & deſident, cui veriſimile fiet correcta eſſe vitia, quæ aucta eſſe oportet? Quis ſibi perſuadeat puriorem eſſe aërem, & ab effluviis magìs expeditum, ubi finitimi campi majore copiâ aquarum ab Aſtura affluentium obruuntur, nec minùs exitialibus ventis infeſtantur? Aliud addam, quod apud Philoſophum valeat plurimum: nimirum alto limo paluſtrium aquarum, quas Ager ſtagnantes fovet, à proximo quodam ſulphurato fonte, novas aquas, quæ à putore nomen habent, & vulgò dicuntur: *Acqua puzza*, ſe ſe inſerere, & immiſcere, eaſque maximâ ſui parte, unà cum Ufente, influere in Paludes, ibique perire.

Paludes in Latio noſtra ætate ſunt auctæ, & ideò inſalubriores.

XXIV. Rationem ſequitur, & excipit experientia, quâ monemur, exeunte Julio uſque ad Menſem Octobris, eò recurrere morbos anniverſarios, eoſque malignos. Quòd ſi in pleriſque Indigenarum obſervare liceat, & deprehendere vultus non illiberales, & coloris utut non invenuſti, non ſtatim aliquid certi de aëris ſalubritate concludi poteſt:

Eadem inclemētia medicis obſervationibus ulteriùs confirmatur.

poteſt: id enim facilè tribuas, quòd ſuo illi climati, & cœlo aſſueverint. Nimiùm profectò ne crede colori, nam auctore [y] Plinio: *Salubritas loci non ſemper Incolarum colore detegitur*, mox ſubdit: *nihil autem ſalutare eſt, niſi quod toto anno ſalubre*: Nec conſtans, nec perennis eſt ſub eo cœlo corporum habitus: quis enim ſobrius Româ menſe Auguſto, aut ſeptembri Setiam, aut Privernum concederet ruſticaturus, ibique ſecurus ageret? meritò igitur fateri cogimur Pomptinam regionem in earum cenſum eſſe rejiciendam, quas inſalubris aër infamat. Hinc vitio ejus cœli adeò vehemens peſtis corripuit Volſcos (id nomen quondam huic populo) ut nulla gens, aut ætas, quòd meminerint homines, acriorem paſſa, non ſinè comploratione prodatur à [z] Dionyſio: tot enim millia hominum abſumpta ſunt, ut vix decima pars miſeræ ejus gentis ſuperaverit: *Tanta*, inquit, *repentè Volſcos invaſit peſtilentia, quanta nuſquam, nec apud Græcos, neque Barbaros fuiſſe narratur; nulli parcens ætati, nulli conditioni, nulli ſexui ſive in debiles, ſive in validos incideret; cujus cladis magnitudo ſatìs liquere poteſt ex nobili ejus gentis Urbe Velitra, quæ magna priùs, & populoſa, ſic tum exhauſta fuit, ut decima tantum Incolarum pars reliqua permanſerit, cæteris omnibus extinctis*.

[y] *N.H. lib.* 18. *cap.* 5.

Incolarum color non eſt certum ſalubritatis indicium.

Immaniſſima peſtis Volſcis à Paludibus Pomptinis illata.

[z] *Antiq. Rom. lib.* 7.

XXV. Sed quorſum in re tam obvia, & perſpicua vos conficio EE. PP., cum ſufficiat teſtem producere P. Athanaſium [aa] Kircherum, qui de exhauriendis Pomptinis paludibus rogatus ſententiã, hæc habet: *Anno* 1650. *quinta Novembris Setiam me contuli, omnem paludum rationem excepi, Uſentem ligno divagatus, litorum, fluminis, foſſarum, & paludoſi campi conditionem ſummo ſtudio conſideravi*:

Athanaſii Kircheri ſuffragio Paludum Pomptinarum inſalubritas confirmatur.

[aa] *Lib.* 4. *cap.* 3. *pag.* 352.

Re dein non minùs operosè, quàm accuratè perpensâ, ſentit, abjiciendos non eſſe animos, perinde quaſi res deplorata foret; poſſe genti illi provideri, eâdemque viâ proſpici Romano cœlo. Ad præſentem rem noſtram aptior eſt locus, quàm qui poſſit à me præteriri, aut mutilus, & mancus adduci: [bb] *Accedit ex peracta cultura maximi ſanè momenti emolumentum; & eſt bonitas aëris culturam conſequens. Cùm enim regio continuis paluſtrium, mortuarumque aquarum noxiis exhalationibus non vicina tantùm loca, ſed etiam ipſam Urbem nocivæ qualitatis impreſſione infeſtet; fiet quoque ut ſublatâ causâ, tollatur effectus, ideſt contingat, ut ſimul ac terra putridis exuta humiditatibus, ſicciorem temperiem nacta fuerit, aër quoque ſalubriorem conſtitutionem, ut ſortiatur, neceſſe eſt. Et quidem* (hæc digniſſima ſunt, quæ obſerventur) *Sanctè affirmare auſim, aëris tam pernicioſi Urbi dominantis (præſertim vento Syrophœnicè, quem vulgò* ſcirocco *vocant, flante) aliam cauſam non eſſe, niſi putridas exhalationes; quæ à dicto vento Romam delatæ, ibidem eos effectus cauſant, quos non infirmi tantùm, ſed & ſanioris etiam conſtitutionis homines non ſinè incommodo, & moleſtia experiuntur.* Eandem P. Kircheri de Pomptinis paludibus opinionem attulit Jo: Baptiſta Donius [cc] cum infames illas, & morboſa finitima loca vocitaverit.

[bb] *Loc. cit. cap. 5. pag. 263.*

[cc] *Lib. de reſtit. ſalub. Agri Rom. pag. 75., & 86.*

XXVI. Niſi meus me fallit animus in re omnibus obvia, & teſtata fortè nimis multa, non ſinè laboris, & operæ diſpendio: ſi quid tamen in ſuperioribus ingratâ prolixitate peccavit oratio, brevitate penſabit, ubi ex principiis ſtatutis & expeditis concludet, abſtinendum eſſe à totius ſylvæ ſucciſione.

Sylvæ univerſæ ſucciſio improbatur ex ejuſdē ſitu.

XXVII. D. Caſolius egregius horum operum Ma-

magiſter ejus Nemoris conſpectum ita exhibuit in tabula; Illuſtriſſimus verò D. Chriſpoltus ex ordine, & per partes retulit omnia, & ſingula explicavit, ut res non narrari, ſed ob oculos poni videretur; putaremque, me agere, & reipſa verſari in ſylva, mihi alioquin nunquam conſpecta. Latiſſimus eſt ejus campi modus, quem nemus occupat; ita ut ad millena & millena jugera porrigatur, quæ in viginti ſex portiones commodâ partitione diſtribuuntur. Aliquâ ſui frontis parte, eâque ad Euronotum reſpicit paludes Pomptinas, quæ jam tum, cum res Romana ſtabat, ob inſalubre cœlum infames erant: à Meridiana regione ſpectat mare, & finitimos habet nonnullos Lacus ſegnes, exigui fundi, & lenti motus: quà ſol occidit, ſpectat *Foce vèrde* Antium, Neptunium, Concam, & Caſtrum Romanum: & tandem ad Boream Ciſternam, Velitram, aliaque Oppida, & Pagos, qui vergunt ad Septentrionem. Si ita res eſt, ut eſt profectò; non auſim certè totius ſylvæ exciſioni aſſentiri; imò juſtiſſimus, & qui multa minatur, metus adeò non aſſentiri permittit, ut cogat altùm reclamare. Si enim occurſu, & interjectu ſylvarum, ut ſupra abundè probatum eſt, ab inſalubribus ventis, & ſtagnantibus aquis opportunè præmuniuntur, ea quoque loca, quæ collibus inſident, qui fieri poteſt, ut auctor ſim excidendæ ſylvæ, quæ cohibet, & intercipit exhalationes, & effluvia; proindèque potis eſt juvare quàm maximè Pomptinas regiones, utpote quæ objecto nemore, etiam demiſſiore, contra ventos Euro-notos, & Auſtros proteguntur?

Deindè etiam ob fœtidas & metallicas aquas

XXVIII. Ut modum teneam, nimius non ero in urgendo argumento, quod cæteroqui maximi eſſet ponderis apud æquos, & induſtrios rerum æſti-

æſtimatores, quibus cordi, & amori ſit veritas. Ex multorum fide reſcivimus in abdito ſylvæ receſſu, non procul ab eo tractu, qui dicitur *Foce verde* deſidere lacunam aquæ metallicæ, & ſubobſcuræ, atque adeò fœtidæ, cui procul dubio ſua ſubeſt matrix, emiſſura jugiter, & confertim, quaquaverſùm, pro varia ventorum ſtatione, & directione, luridos halitus, ni à circumſtante nemore prohibeatur. Et quia, ubi duæ ſunt fodinæ, eſto ad plura milliaria diſtent, proclive eſt, & æquum ſuſpicari, eas occultâ veluti venâ conſentire, & in eo, quod intereſt, ſpatio utriuſque foſſilis conditiones, & qualitates convenire; ne ſylva Ciſternæ, & Serminetæ quantaquanta eſt excidatur, illud redit argumentum, multum ſubeſſe periculi, ſi medium illud ſpatium denudetur arboribus; propterea quòd ubi dein excipiet liberum ſolem, & aperto fruetur aëre, facilè efflabit ingentem copiam exhalationum iis locis noxæ futuram, quò à ventis in ortu ſuo, vel progreſſu abripietur.

Paludes lacuſq; præterea prohibent, ne tota ſylva excidatur.

XXIX. Infelix deinde vicinia paludum, & trium lacuum, nec non crebræ fluminis alluviones nos hìc commodè monent, vel citra Principes, & Cardinales ventos, ſubnaſci genti illi ſuos quoſdam alios familiares, qui dicuntur Regionarii, ut notavit magnus [dd] Hippocrates, ubi de ventorum cauſis diſſerens, ait: *Neceſſe eſt omnes ventos ſpirare à fluminibus, ac ſtagnis, terrâque humectâ*. Quocirca Philoſophi omnes, cùm de ventorum natura, & origine diſputant, producunt exemplum Æolipilæ, in qua ſubiti, iique violenti excitantur, & cientur venti, ubi æneus globus leni igni admovetur, & incaleſcère, & extendi incipiunt partes aquæ, quas continebat. Hujuſcemodi familiares venti, quos

[dd] *Lib. 2. de Diæt. n. 2. & 4.*

quos amnes creant, & paluſtris aqua, ſecum efferunt ingentem copiam noxiarum particularum, quæ niſi ab hoc vaſtiſſimo Nemore irretirentur & atterrerentur, huc atque illuc, nullo coërcitæ obſtaculo, liberiùs divagantes, facilè vicinas Urbes & Pagos invaderent; præcipuè ſi dum in ſua metantur regione, alium Principem ventum (quod non raro uſu venit) Euro-notum, Auſtrum, aut Libycum haberent ſtipatorem; quoniam tum vehementiore impetu commoti, & impulſi longiùs, & altiùs morbida effluvia propellerent.

XXX. Nec novum, aut inſolens videri poterit illi, qui in naturali hiſtoria verſatus ſit, & norit ingenium ventorum, cuique vento, pro varia locorum conditione, certas ineſſe noxias, aut ſalubres qualitates. Hujus doctrinæ ſpecimen proferre ſtudui in [ee] opere, quod inſcripſi: *De nativis, deque adventitiis Romani cœli qualitatibus*. Inde fit in Palæſtina anxiis votis Auſtrum, certò profuturum, expeti, & advocari unde illud [ff] Canticorum: *Veni Auſter, perſla hortum meum*: præterit enim arentes, innoxias, & ſalubres terras, ideòque ſecretus ab omni inquinamento appellit in Palæſtinam. Contra verò in Agro Romano imbutus marino ſale, & noxiæ ejus oræ, nec non paludum exhalationibus abundans, multò infeſtior evadit; ita ut ſæpenumerò graves inducat morbos, & fœda quandoque lue inficiat corpora: quod animadvertunt noſtrates Scriptores, & ſuadent perſpicuè rationes Chymico-mechanicæ, quas in hanc rem accuratè pro ſuo more refert, & expedit præclariſſimus Boyle in ſuo Tractatu: *de natura determinata effluviorum*.

Ventorum quoq; indoles vetat, quo minus tota ſylva ſuccidatur.

[ee] *Part.* 1. *c.*3.

[ff] *Cant.*4.*v.*16.

XXXI. Rem hìc ſilere non poſſum, cui alius quiſquàm fortè minùs attendiſſet. Illuſtriſſimus D. Chri-

Eadem veritas ex adaucto indigenarum numero ampliùs illuſtratur.

Chriſpoltus datum hoc ſibi negotium præclarè, ut cætera, curaturus, de cenſendis indigenarum capitibus cogitavit, eorumque numerum deprehendit decem ab hinc annis auctum potiùs, quàm imminutum. Hoc ſtatuto, ſic necto argumentum. Ex adaucto indigenarum numero evidens fit, plures ibi locorum per annum naſci, quàm denaſci ſoleant: hujus autem rei quotquot hìc ſumus non aliam certè cauſam invenerimus, quàm quòd intrà decennium ſalubrior facta ſit cœli temperies: ad hunc autem effectum duas cauſas conſpiraſſe intelligimus; nimirum quòd nuper curatæ ſint Pomptinæ paludes, ac proinde imminuta fuerit malorum origo; ſecundò, in incædua ſylva, dum ex arboribus, aliæ ſubinde naſcuntur, aliæ augeſcunt, & novis luxuriant ramis, firmiorem contra exhalationum noxas habemus aggerem: eòdem autem recidit, ſive mali cauſas tollas, & imminuas; ſive malo novum obicem opponas: quod autem in eo tractu læta ſatìs ſint omnia, res eſt profectò nova, & mira in regione, quæ non admodum ab aëris ſalubritate commendatur. Quorſum igitur miſeræ genti tantum bonum invidemus, malè auſpicatò conniventes illius ſylvæ exciſioni, in qua ad tuendam, & augendam valetudinem præſidium conſtitutum eſt maximum.

Non permittenda totius ſylvæ conciſio, ne publica incolarum ſalus in diſcrimen adducatur.

XXXII. Ad exitum primæ partis properat oratio, & Ego injurius forem Principi viro, niſi perſuaſum haberem, nihil apud eum valere ſtudia privati commodi, ubi cum publica utilitate componitur. Apertè ille teſtatur, non ſinè ſpectato generoſitatis exemplo, eum ſe eſſe, qui vel graviſſimis ſuis rationibus hanc potiorem ſemper haberi velit. Religioni ducerem, vel in dubium id revocare: ſingulare enim eſt, & præclarum hujus clariſſimæ Familiæ

liæ decus, quòd pro ſalute publica opes lubens impenderit, imò & ſanguinem profuderit. Sed quid moror publicam ſalutem? res hìc potiſſimùm agitur Ciſternæ, aliorumque oppidorum, quæ ejus ſubdita ditioni omnium prima miſerandum in modum darent pœnas, hanc exciſionem certò conſequuturas. Præterquamquòd ſummus dolor, & ſera pœnitentia nihilum profutura ſubiret animum generoſiſſimi viri, ſi quid lævi accideret: referens enim cogitationes ad inſtituta majorum, perſpiceret, quàm miſerè illi ceſſerit ab eorum decretis receſſiſſe, paſſus ſubverti Sylvam, quam intactam multis jam retro ætatibus à Proavis acceptam, intactam pariter tranſmitti volebant ad Poſteros, rati ſe maximam gratiam inituros apud ſuos, & apud vicinos qui præſens in ea habebant ſuæ incolumitatis præſidium

XXXIII. Interim ſuſceptum munus eam mihi impoſuit neceſſitatem, ut à reprehenſione vindicem, quæ hactenus ſtatuta ſunt. Dixerit aliquis ſtare Theſim, labare Hypotheſim; fatebitur fortè utilitatem, quæ univerſìm redit ex occurſu, vel interjectu Sylvarum inter Urbes, & Loca paluſtria; addet tamen rationem, & experientiam vetare, id ſemper credi neceſſarium: quoniam multæ regiones ſunt Paludibus finitimæ, & appoſitæ, ceu Venetiæ, ad tuendam aëris ſalubritatem nihil egentes Sylvarum, quas etiam quandoque profuit excidiſſe, ut accidit Ferrariæ. Fieri igitur poteſt, ut Campi Pomptini in eorum cenſu ſint, qui Sylvis minimè indigent; & conjecturam in re, de qua agitur, confirmat ſucciſio cujuſdam nemoris prope Ciſternam, quæ multùm juvit ejus cœli temperiem.

Occurritur objectis, & explicatur ratio, qua interdum noxam non inferat exciſio Sylvarum.

XXXIV. Primæ objectionis parti pro me reſpondet prælaudatus [gg] Ceredus Phyſicus, & Architectus, quem de arte exiccandarum Paludum diſſerentem, ut optimâ producam fide, ita ſua lingua loquentem induco: *Non ſarebbe ſe non da temere, che l' umidità delle paludi, riſcaldata, e non diſſipata da' raggi del Sole, cagionaſſe putrefazione nell' aere, e foſſe origine a' vicini abitatori di qualche infermità univerſale, e pericoloſa, in quei luoghi ſpecialmente, che non ſono eſpoſti a' venti Settentrionali: perciocchè in quelli, a i quali quei ſignoreggiano, l' umidità dell' aria ſi conſuma, e non vi può ſeguire danno di conſiderazione: come ben ſi legge appreſſo di Strabone autore graviſſimo di Aleſſandria maggiore in Egitto, e di Ravenna in Italia, con le quali ſi può anche annoverare Venezia* (addo Ferrariam) *perciocchè con tutto che ſieno edificate in mezzo alle paludi, e di ragione doveſſero eſſere ſottopoſte a malattie pericoloſiſſime, ſi preſervano nondimeno* (Hæc notatu digna ſunt) *con l' ajuto de' venti freddi, e ſecchi boreali, che ſovente ſoffiano in quelle regioni*.

[gg] *Loc. ſup. cit.*

Sylvæ ad Septẽtriones conſitæ, quum ſalubrem ventum intercludant excidendæ.

XXXV. Ubi igitur Septentriones venti per Paludes liberè expatiantur, nihil Sylvarum egemus; immò quoties à plaga Boreali ſuccreviſſent excidendæ forent, alioquin nociture, ut de maximo Ravennate Pineto diſſerit idem Ceredus. Quare mirari non ſubeat, impunè tum in Germania, tum in Anglia ingentes, & propemodum immenſas Sylvas everti; quoniam ibi locorum aut nullæ ſtagnant Paludes, aut iis ſummis, & totis viribus incumbunt venti Hyperborei. Perperàm igitur indè ducuntur exempla, ad valles, campoſque paluſtres, qui perpetuo monitum jugo, oppoſito veluti aggere, & vallo, aditu prohibent Aquilones: contra verò

quà

quà ampliſſimum habent ad mare proſpectum, Auſtrinis ventis liberè, latèque patent. Tales autem procul dubio ſunt Pomptinæ Paludes: Næ igitur imperitum eum eſſe oportet, & in natura Climatum parum verſatum, qui neſciat, quantùm ſaluti conferant Sylvæ oppoſitæ ventis Euro-notis, & Meridianis, quos maximè exitiales experimur. Quid? quòd etiam ubi liberè cientur, & perflant venti, ſi quando æſtivo tempore ponant; aquæ paluſtres, deſtitutæ motore, ſubſiſtunt; & effluvia intermortua, nec diſſipata facilè inducunt morbos, eoſque graviſſimos, ut de lue epidemica apud Lugdunum Batavorum conſultiſſimè docet Magnus ille Medicus Empiricus Franciſcus de le Boe [*hh*] Sylvius.

[hh] *Append. Tractat. x. per totum.*

XXXVI. Inter rationes, quibus fieri poteſt, ut proficiat aër, hanc quoque propoſitam lego a P. Zacchia [*ii*] in *QQ. de aëre, Locis, & Aquis*, ſi nimirum excidantur Sylvæ, *quæ ſalubrium Ventorum incurſum prohibeant*. His, citra dubium, accenſeas eam, quæ apud Ciſternam everſa eſt, quæve in ſecunda parte objectionis producebatur in exemplum: vergebat ſiquidem ad Occidentem, & Boream, ita ut eâ ſublatâ, amoto velut obice, duobus ſalutaribus ventis tutiſſima ſtrata ſit via. Atque illud ſibi vult P. Zacchias, cæterique qui Zacchiæ conſentiunt Auctores. Res profectò iſthæc adeò aperta eſt, ut cùm nuper de ſubjiciendo licitationi eo nemore ageretur, D. Caſolius harum rerum mirè peritus, & D. Cappuccinius Doctiſſimus Romanus Jureconſultus percontanti mihi, num Excellentiſſimus Dux poteſtatem feciſſet excidendarum earum portionum, quæ in Tabula Hylographica exhibentur num. XVII. XXII. XXIII., & XXIV. quæ Ciſternam ab Euro-notis, cæteriſque ad Auſtrum ven-

[ii] *Quæſt. Med. leg. lib. 5. tit. 4. quæſt. 1. n. 5. pag. m. 342.*

Cur ad ſalubritatem aliquando conferat Sylvas excidere.

ventis tutantur, ſeorſim ſcitè reſponderint, Excellentiſſimum Ducem eas portiones ſtare juſſurum, nè quid ſuæ ditionis oppida periculum ſubeant. Tum ego regeſſi, & iterum regero: Si Dux optimus, pro ea, quâ ſuos complectitur charitate, id officii eis præſtat, ut ſartas tectas velit portiones, queis exciſis, nonnihil ſubirent periculi; nonne majorem, & in omnes effuſam decet eſſe charitatem Summi Pontificis, qui publicæ ſalutis Vindex, & Cuſtos ſupremus, ſuæ credit eſſe pietatis vetare reliquarum portionum exciſionem, quò non uni tantùm genti, ſed etiam cæteris, qui proximi ſub ejus ſunt poteſtate cautum ſit, & benè proſpectum?

XXXVII. Haud inficias iverim, expedire quandoque, quò aër circùm domos tenuior, ac purior fiat, recidi Pomaria, dumeta, ipſaſque Sylvas, quocunque ſpectent, ubi in proxima nimiùm viciniâ conſitæ nimis humectant aëra aut hunc ventis agitari, ſoliſque radiis penetrari prohibeant. Hinc idem P. Zacchias meditatus *quæ proximum aërem labefactant*, nominatim profert *Pomaria*, *ubi frequentia ſint*, & ſubdit: *præterquamquod arbores ipſæ, & ſolis illuſtrationem, & ventorum perflatum impedire facilè poſſunt*: Nec planè illi refragarer, qui aliquam Sylvam recideret, dummodo optimo frueretur cœlo, eaque eſſet Sylva, quæ liberum, & amœnum in porrectiſſimos campos proſpectum impediret. Eam ob rem [*kk*] Cicero auctor fuit Trebatio excidendi cujuſdam Luci: *quem ſi excideris*, inquit, *multum proſpexeris* (quia Villa Trebatii poſita erat) *ſalubri amœnoque loco*. At iſtud hìc non agitur: eſt enim nobis cum Pomptinis Paludibus triſte negotium.

[kk] *Lib. 7. Epiſt. Famil.* 21.

Refellitur argumentum ductum ab eo, quòd in denſarum Sylvarum receſſu venti ſilere videantur.

XXXVIII. Poſſet quis iterum opponere in interiore Sylvarum receſſu ſilere ventos, qui in fronte ſtre-

ſtrepunt concitatiſſimi; proindeque non poſſe ibi excerni inſalubres aëris particulas, ſi quæ à ventis collectæ forent. Ajunt vulgò, aërem illò non ingredi, unde exire vetatur: ſi igitur intima Sylvarum ventis ſubducta ſunt, quì fieri poterit, ut ibi dimittat olidus aër inquinamenta, quibus ſordere creditur, quò bene dilutus & defæcatus poſſit indè ad proxima loca diffluere, & commigrare?

XXXIX. Hoc argumentum, ſi quid ſcio, uſque adeò cauſæ noſtræ non obſtat, nec officit, ut è diverſo ad eam confirmandam, & illuſtrandam valeat quamplurimùm. Non is eſt aër, ut rude vulgus credit, qui ea loca ſubire non poſſit, in quibus viam non reperit, quâ evadat: norunt ſiquidem meliora edocti hac in parte aërem non convenire cum aqua, quæ, ut loqui amant, incompreſſibilis eſt naturæ: ea illi vis ineſt, quâ modò explicari poteſt, & expandi, modò creſcere, & ad inſtar mollium plumarum, aut goſſipii comprimi, & complicari; quo fit, ut in minimum ſpatium cogi poſſit arctiùs complicatus; & ſi à validiore impetu trudatur, induci poſſit in alicujus corporis cavitatem, quamvis non extrudatur prægreſſus aër, qui totam eam cavitatem implere putabatur. Neceſſe igitur non eſt, ut aër, quod paſſim à vulgo creditur, locum aliquem ſubiturus habeat, quo ſibi viam paret ad exitum. Iſta tamen non moror: ſumere tantùm eſt animus eâ parte argumentum, nè elabatur, quâ apertiſſimum continet paralogiſmum, ejuſque auctores interrogando compellare. Dicunt in interiore Sylvarum receſſu ſilere ventos, qui in fronte ſtrepunt concitatiſſimi, & indè colligunt Sylvarum operâ excerni non poſſe aëris ſordes, ſi quæ à ventis collecta forent. Papæ, quæ conſecutio! ſi in interio-

Aëris natura quæ ſit.

teriore receſſu Sylvarum remittit omnis ventorum impetus, & nullo motu concitus aër quieſcit; quæro cui referre acceptum oporteat altum illud Silentium, & pacatam quietem? Sylvæ, reſpondebunt, & rectè. En igitur, ipſis fatentibus Adverſariis, allidentem ad arbores ventorum impetum, ab arboribus ſuſtineri, & frangi. Mox ſubdo: Nonne veriſimile admodum eſt, & digniſſimum quod credatur, inter ramos, & frondes arborum intercipi, & coërceri inquinatas aëris particulas, ſi venti ipſi, qui eas ſordes collegerant, & circumferebant, ad Sylvam alliſi franguntur, & ſubſiſtunt? Nemo moroſi adeò erit ingenii, qui difficulter ſibi perſuaderi patiatur rem, quæ exiſtit maximè, & apparet facillimè; nedum enim recentiores noſtri obſervarunt cortices, & frondes Arborum obverſas Auſtro brevì tabeſcere, exedi, & emaciari, verùm [*ll*] Plinius ipſe advertit *in meridiem ſpectantium folia ſemper ante decidere*. Unicuique igitur perſuaſum eſſe reor, in Sylvis remittere ventorum impetum, & elui infectas ſordes aëris, quo leni motu, tenui, & puro halitu ad vicina loca excurrat. Neque enim fingere debemus primam Sylvarum frontem ad inſtar ſolidi parietis, qui ventos inhibeat, & ſubmoveat. Appoſitum exemplum capiamus ab aquis: aër tenuitate, ac fluxu aquam ſuperat: Quæ igitur vetare non poſſunt aquæ curſum, remorari neutiquam poſſunt fluxum aëris: quis autem unquam vidit inter ramos, frondes, & truncos vel denſiſſimi nemoris hærentem aquam ſive deciderit largus imber, ſive fluviis exundaverit? elabitur utique, & diffluit, & quid ſimile prorſus par eſt credere in aëre, qui per anfractus, & ſepta Sylvarum quodam veluti qualo percolatus, exuit infecta effluvia, & indè molli

Quomodo Sylvæ ventorum inquinamenta excipiant ac detineant.

[ll] *N.H.lib.*17. *cap.* 4. *in principio*.

Idem explicatur aquæ exemplo.

molli flamine, ac tenui motu præterfluit, eâ fermè ratione, quâ ſi valli, junci, calami amnem intercipiant, qui turbidus, & lutulentus decurrit; ſeſe ille evolvit, & eluctatur; & deſidente limo, fluit indè dilapſus, purus, & perſpicuus.

XL. Obtendent alii neceſſitatem Sylvæ, de qua verſatur quæſtio, immodicè urgeri, quoniam etſi latiſſimi ſit ambitus, conſita tamen eſt in planitie ferme horizontali: Loca verò habitata, quibus mox ab exciſione dira timemus, uſque adeò edita ſunt, ut ſupra Sylvas multùm emineant, quapropter pervia ſunt ventis, quantumvis Sylvam objeceris, quæ utpote demiſſior ventorum excurſum, & dominatum prohibere non poteſt.

Refutatur exceptio, quòd Sylva Ciſternæ in planitie poſita ſit, oppida verò in locis editioribus.

XLI. Hanc difficultatem abunde ſatìs in ſuperioribus Paragraphis expedivimus, ubi demonſtravimus ab Auſtrinis ventis, eorumque ſtipatoribus ab imo in altum efferri, & urgeri effluvia. Nemora item Lacubus adpoſita, aut proxima Paludibus, aut Campis, qui crebris alluvionibus obruuntur, excipere maximam partem earum exhalationum, quæ alioquin longum iter emetirentur, & ad ſumma quoque montium juga evaderent. Sed nè ſemper eòdem revolvamur; ſi largiri vellemus edita, & præcelſa loca contrà noxios ventorum flatus à ſubditis Sylvis protegi non poſſe: nonne in eo tractu alia ſunt loca, quæ vel ad libellam Sylvarum poſita ſunt, aut modico aſſurgunt tumulo? Conca, Neptunium, Caſtrum Romanum, Oſtia nonne ſunt in eodem Campi æquore? Nonne quâ parte ſpectant Pomptinas Paludes Libophœnicem excipiunt? Si æquo jure citra perſonarum reſpectum agere velimus, his quoque ſuas ſervare oportet intactas Sylvæ portiones, non ſecus ac quatuor illas ſer-

Oppida Ciſternæ Sylva objecta in planitie fermè orizontali ſita sũt.

ſervare placuit Ciſternæ, de quibus ſupra meminimus. Quis demum ignorat Lavinium, Velitras, aliaque in proximo loca habere ſubjectas valles, ad quas non rari confluunt Coloni? Nè omnia noſtris commodis metiri velle arguamur, hos quoque nobis commendatos eſſe decet, ut incolumes eſſe velimus. Potiſſimùm enim, vitæ ſuſtinendæ alimentum, ſcilicet aëra longè deteriorem exciperent, ſi quis ad meridianam plagam latiſſimam aperiet viam, quâ Auſter, & Libycus irruant, & latè bacchentur. Nec ſibi eadem poſt exciſam Sylvam polliceantur, qui edita colunt loca, quia paluſtres halitus, & effluvia, quæ modò inter ſepta arborum coërcentur, tunc, nacta liberum aëra, hàc illàc diffluerent, & longè, altùmque agerentur à ventis. Parcendum igitur eſt Sylvis, quò tum demiſſis, tum editis locis proſpiciamus.

Rejicitur reſpõſum, quod Pomptinæ marinam aquam continere videantur.

XLII. Pergat quis dicere inanem eſſe formidinem, quam aut concipimus, aut incutimus. Lacus ſupra memoratos ejus generis eſſe, qui potiùs aquam marinam, quàm paluſtrem contineant: quare uti à noſtro mari, cui Terram Deus objecit, quodve vaſtiſſimum Lacum appoſitè dixeris, nihil metuimus; ita quoque niſi vel panicos caſus timere velimus, non eſt quòd tantoperè caveamus à Lacubus, qui cæteroquin, ut ferunt, piſces optimos, & exquiſiti ſaporis educant.

XLIII. Libens concedo ſalſuginoſos eſſe Lacus ſupra memoratos; ſed dari mihi item volo dulces aquas excipere è multis rivis, qui in eos ſeſe Lacus evolvunt. Sit, aut eſſe ponamus Mediterraneum ad inſtar ſalſi Lacus; ſed addamus ampliſſimum, profundiſſimum, & æſtuoſum eſſe alveum hujus Lacus, cui ineptè componas noſtros hos lacuſculos, qui juva-

juvari ſubinde egent novâ aquarum vi è mari derivatâ, & deductâ. Quare, ſi rectam inſtituere velimus comparationem, vix cum Oſtienſi ſtagno, aut Fregenenſi inſtituemus, quæ quàm inſalubria ſint æſtivo potiſſimùm, atque autumnali tempore, non eſt qui ignoret. Præterea illud omittendum non erat ſalſas maris aquas, ſi lenti ſint motus, & dulcibus immiſceantur, *dulcium corruptionem adaugere*, ut ad rem propoſitam exemplo quodam Leidenſi nos pulchrè monet ſupra laudatus de le [*ii*] Boë Sylvius: neque enim ab aqua ſalſum ſal fixum, quod vocant, avolat; tenuiores tantùm, & dulciores aquæ particulæ in vapores exhalant, & ſublimè feruntur. Non eorum igitur modo Lacuum, ſed Oſtienſis etiam & Fregenenſis ſtagni, rata eſto, & explorata inſalubritas, etſi exquiſitiſſimi alioquin ſaporis piſces progignant.

Aquæ ſalſæ lentè motæ dulcium corruptioně augent.

[ii] *Num.* 145.

XLIV. Poſſet quis demum reponere tractum, quem Nemora Ciſternæ, & Serminetæ occupant, è duplici latere probè tectum eſſe, & munitum, quà nimirum reſpicit mare, nemore Tarracinenſi contra Euronotum; & Conchenſi contra Favonium, & Africum; quare nihil timendum ab exciſione Sylvarum Ciſternæ, & Serminetæ, quoniam iis exciſis adhuc à duplici latere obices habemus, quos exitialibus ventis opponamus.

Convellitur eorum opinio, qui tractum à Sylva occupatum à duplici latere munitum jactant.

XLV. At verò quæ foret utilitas, ſi è lateribus probè munitam, à fronte dein rupto veluti aggere Urbem, qua latè patet, hoſti aperiremus? res noſtra mutato nomine narratur, ſi ad unum omnes ejus nemoris arbores cædantur, quæ per multa paſſum millia Auſtrum, & Libycum excipiunt, ſuoque objectu eorum impetus ſuſtinent, & repellunt. Nolim denique hìc ego importunas preces ominari,

quibus hoc exemplo ducti ſanctiſſimum Principem rogabunt circumjectarum ad latera Sylvarum poſſeſſores, ut ſibi quoque tandem eadem fiat poteſtas. Hoc, inquam, mihi volenti tranſmittitur; perſequi enim legalia, politica, & œconomica illis relinquo, quibus curæ eſt Apoſtolicæ Sedis jura tueri.

XLVI. Hactenus pro virili rei publicæ conſultum eſt: vellem modò, ſi quid poſſum, rem quoque Excellentiſſimi Ducis promovere; mihi enim felicitati duco, & honori, privatæ quidem, ſed præclariſſimæ Familiæ commodis cum dignitate ſtudere. Cenſeo igitur, quod erat ſecundum conſultationis caput, tutò permitti poſſe exciſionem aliquarum hujus Sylvæ portionum. Ubi autem locorum, aut quantum excidi poſſit, vel debeat, aptiùs quàm ego poſſim, referent Vobis Eminentiſſimi PP. Corradinus, & Grimaldus; Illuſtriſſimus Præſul Chriſpoltus, & D.D. Archiatri Protomedicus, & Gattuccius, qui Sylvam accuratè luſtratam peragrarunt. Nè meo tamen muneri deſim, partes aliquas hujus Nemoris tutò excidi poſſe fidenter aſſero triplici de cauſa.

Sylva Ciſternæ tutò per partes ſuccidi poteſt, & quæ in hac ſuccisione ſervanda ſint:

Primò. Quia in immenſum propemodum ſpatium longè latèque diffunditur, eaque frequentium arborum vis ſuccrevit, ut etiam vicinos campos invaſerint, qui olim non ſylveſcebant.

Secundò. Terra, in qua conſitum eſt, ſiccitate laborare perhibetur.

Tertiò. A lateribus alii ſunt ſaltus, qui hanc Sylvam à noxiis ventorum flatibus tuentur.

XLVII. Nè quid tamen omittam, hujus negotii Curatoribus ſuas leges ſanciendas eſſe reor.

Primò. Arborum ſeries minimùm lata duo paſſuum millia, quæ à ſuperiore Nemoris parte ad orien-

orientem ſolem attingens Lacum ad meridiem in occidentem ad inſtar falcis porrigatur, intacta relinquenda eſt. Latam hanc ſylveſtrem falcem ſervandam eſſe duco, ut regio, quæ alioquin noxiis ſeu ventis, ſeu aquarum ſtagnantium exhalationibus pateret, hoc veluti obice oppoſito protegatur.

Secundò. Quà flat Boreas, eo loci, quo Ciſternam, & Velitras ab Auſtro, & Libyco tegit Sylva, nè cædatur.

XLVIII. Ita fiet, ut halitus, qui à nudo jam arboribus ſolo effluerent, ibi ſubſiſtant intercepti.

Tertiò. Intima tantùm Nemoris, eaque minimè paluſtria excidi permittantur, nec unquam res iſthæc arbitrio Conductorum relinquatur.

XLIX. Illis in ſingulos annos partirer exciſionem, minoreſque arbores eouſque ſinerem creſcere, quoad in earum locum, & vices ſuccedere poſſent, quæ cæſæ fuerint. Iterum autem ſubmonere cogor, quoniam rei caput eſt, magni intereſſe, ut ea arborum ſeries, de qua primo loco ſcitum eſt, religioſiſſimè ſervetur, quo magis magiſque nobis ab exitialibus ventis, & paluſtribus exhalationibus cautum ſit.

L. Hac ratione conſultum eſſe poterit, ut credo, præſtantiſſimæ Cajetanorum Familiæ, citra ullum publicæ ſalutis periculum. At ſi mei oblitus & experimentorũ vi, & rationum pondere nihilo magis commotus SUMMO PONTIFICI ſuaſerim, ut ad exciſionem totius Sylvæ conniveat, quid me fiet? Perſequente proditæ veritatis conſcientiâ, in omnem vitam magnoperè dolerem; nec impunè mihi eſſe deberet, quòd optimo Principi iniqua ſuggeſſerim. Æquo mecum jure profectò agerent, qui prævaricationis poſtulatum ad expiandam improbi conſilii culpam,

tum, cùm maximè æſtivo tempore ingruunt morbi, & exciſionem vis infecti cœli foret conſecuta, me in Volſcos, & Pomptinam plagam relegarent: non ſecus ac cum eo Medico actum fuit, quem, cùm omnes in nupera Romana peſtilentia ſecuros agere juberet, ſuo ipſius conſilio damnatum, [kk] *Viſum eſt è Republica comprehendi, & in Lœmocomium inferri*. Sua hinc ſtetit veritas veteri illi Græco adagio, quod interprete [*ll*] Varrone ſic habet: *Malum conſilium Conſultori peſſimum*.

[kk] *Card. Caſtal. loc. cit. cap.* 8. §. 9. *pag.* 69.

[ll] *Lib.* 3. *de Re Ruſtic. cap.* 1.

Confu-

Confutatio rationum, quæ ab Excellentiſſimi Ducis CAJETANI Defenſoribus adversùs ſuperiorem diſſertationem allatæ ſunt; novumque

CONSILIUM

JO: MARIÆ LANCISII

DE CISTERNÆ AC SERMINETÆ SYLVARUM EXCISIONE

In Sacro Conventu apud Eminentiſſimum Cardinalem Camerarium V. Kal. Decembris anno 1714. ab Auctore pronunciatum.

EMINENTISSIMI PATRES.

EX iis, quæ hactenus in commentario, quem Vos, EMINENTISSIMI PATRES, quique adeſtis in conſilio, Illuſtriſſimi Præſules, mandante SUMMO PONTIFICE, ad examen revocaſtis, evidentiſſimè, ni fallor, intelligi poteſt, Ciſternæ, ac Serminetæ ſylvam nullo pacto penitùs excidendam eſſe; neque a SANCTITATE SUA Cajetano Duci ejuſmodi facultatem permittendam; quippe quæ ſubdita ſibi oppida majori ſtudio, ac benevolentia complectatur, quàm ut eas imminutâ aëris ſalubritate in capitis diſcrimen velit adducere.

Reſpondetur objectioni petitæ ex lib. Auctoris *De nat. & adv. Rom. cœli qualitat.*

I. Haud quaquam verò meorum argumentorum robur infirmatum iri exiſtimo iis auctoritatibus, queis diſertiſſimi Patroni ſinè ullo tamen rationum firma-

firmamento nobiliſſimi Ducis cauſam ſtudent enixè tueri. Quod enim, primo loco ipſe ego in eo libro, quem de Nativis, & Adventitiis Romani cœli qualitatibus [a] conſcripſi, Albanos Montes aſſerui haud mediocre nobis juvamen afferre, propterea quòd Romam inter, & Pomptinas paludes interjecti Euronotos ventos intercludant: nemo non videt, me non ad nudos duntaxat montes, ſed ad impoſitas quoque ſylvas reſpexiſſe; neque latum quidem unguem ab ea ſententia diſcedere; immo in eo potiſſimùm laborare diſputationis noſtræ diligentiam, ut non alios ſanè quàm hujuſcemodi obices ex montibus nimirum, ſaltibuſque conflatos inſalubribus ventis opponeremus. Illud tantùm me dixiſſe fateor, quòd ſcilicet Euronotus *magnam partem* (non verò nihil aut omnino) *inſalubrium exhalationum, quas ex longo Pomptinarum paludum tractu legit, ac rapit, interpoſitione Albanorum Montium medio quaſi in itinere dimittere cogatur*.

[a] *Part.1.cap.3. §.15. pag.20.*

II. E meis igitur verbis aliud nihil colligi poteſt, quàm objectis opportunè ſylvis noxiorum ventorum impetus inhiberi.

Auctoritate Donii abutuntur adverſarii: ille enim ſylvas, quæ paludibus obſitę ſunt, ac cœlũ inficiũt, excidendas arbitratur.

III. Multò autem minoris momenti ſunt, quæ ſecundò loco ex Jo. Baptiſta Donio, nobili quidem atque erudito Viro, ſed in Medicinæ ſtudiis neutiquam exercitato, ab Adverſariis in hanc rem afferuntur. Quòd enim optimum factu cenſeat everti lucos, noſtro mari proximos, ſatìs ipſe ſuam mentem aperuit, cum [b] eas ſylvas excidio devovet, quæ cœlum polluere, atque inquinare poſſunt: quod tum planè fieri putat, *cùm humili madentique ſolo* (ſunt ejus verba) *plurima earum pars ſit, neceſſe eſt paſſim lamas, atque hujuſcemodi loca hyberno tempore effici; quæ ſive penitùs adulta æſtate exareſcant,*

[b] *De reſtituend. ſalub. Agr. Rom. pag. 101.*

ſcant, ſive paululùm ſiccentur, ſive in hyemem uſque perdurent (ut credibile eſt accidere in umbroſis, depreſſiſque locis) non minùs quàm paludes, ac ſtagna, niſi quod ſparſim, non confertim, halitus tetros, ac fœtentes expirant &c. Nonne igitur Donius eos ſaltus cædi jubet, in quibus paludes interfuſæ reſtagnant; ita ut computreſcens ibidem aqua in profluentem elici, ac ventorum flabra è montibus incidentia paluſtrem humum exiccare poſſint? Quin etiam ejuſdem ſcriptoris verba ex pag. 142. de ſternendis ſylvis ad lamas, & putida ſtagna tollenda, quæ in rem ſuam transferunt Adverſarii, adeò in contrarium vertunt, ut cauſæ noſtræ adminiculo ſint. Unde me præclariſſimum documentum accepiſſe fateor, cujus in poſterum probè meminero; ſi quando enim auctoritatibus res erit agenda, nunquam eas perlegere integras, aut exſcribere prætermittam. Quandoquidem ea ipſa Donii ſententia, quâ rationes noſtras oppugnant, ad ſylvarum, lucorumque utilitatem pertinentes, propterea quòd iis tanquam præſtructis à natura molibus, atque aggeribus, paluſtrium vaporum impetus excipiatur, id ipſum, quod intendunt animo Adverſarii, funditus evertit; noſtræque Diſputationis cornua non generatim modò, verùm in peculiari quoque paludum Pomptinarum negotio ęgregiè firmat; nedum ulla ex parte commoveat, aut labefactet. Quapropter, bonâ Eminentiſſimorum Patrum veniâ, ex Auctoris libro, quem mecum attuli, ipſius teſtimonium recitabo ad controverſiam ejuſmodi breviter dirimendam. Ille autem paulò ſuperiùs pagina ſcilicet 141. de amovendis ab Oſtienſi litore ſalinis, & longiùs ab Urbe, videlicet ad Pomptinas paludes extruendis, verba facit: at metuens Romano cœlo exitialiũ exhalationum

Auctorum ſentẽtiæ prorſus integræ perlegendæ, atque laudandæ.

num perniciem cum earundem paludum vaporibus conjunctarum, alteram ſylvam ibidem conſerendam eſſe contendit: *Quoniam verò*, inquit, *ab uſque eo tractu flantibus Euronotis peſtilentes halitus Romam pervenire poſſunt, haud futili remedio, ni fallor, huic malo occurremus, ſi juxta eaſdem ſalinas Urbem versùs procerarum arborum ſylvam, maximè pinorum, obſeremus: exaggerata etiam, ſi opus fuerit, quàm altiſſimè terra ad eam altitudinem, quæ aliquot arborum ordinibus ſufficiat; ut multò efficaciùs ab exitialium ventorum flatibus illinc ſurgentibus non Latinus ager tantùm, ſed Roma quoque ipſa protegatur &c.* Immo verò, ut denſiorem latioremque ſaltum ad prohibendam Româ paludum illarum noxam apprimè neceſſarium demonſtraret, hæc verba ſubjecit: *Atque hanc quidem pineti conſitionem ſecundùm citeriorem paludum Pomptinarum limitem, tametſi nullæ ibi ſalinæ extruerentur (modò tamen reliqua opera non omittantur) utique faciendam exiſtimarem: eaque ratione omnem ferè illarum noxam ceſſaturam:* Videtis igitur quæ ſit Donii ſententia; quandoquidem Paludum Pomptinarum tractui novas prætendi ſylvas oportere cenſet; tantum abeſt, ut eas, quæ tot ab hinc ſeculis ſuccreverunt, impunè cædi poſſe crediderit.

Donius novam ſylvã juxta pomptinas paludes obſerendam arbitratur.

IV. Sancti denique Pii V. verba in [c] Bulla, ubi ait: *Aër noſtræ Almæ Urbis ex aſſidua agrorum cultura, ſylvarum, ac nemorum extirpatione, paluſtriumque locorum exiccatione factus eſt tutior, clementior, & ſalubrior &c.* Ea nempe verba non ſeorſum ſingula, ſed conjunctim omnia accipienda ſunt, quibus intelligi datur, Romanum cœlum longè ſalubrius, ac clementius factum eſſe, ex quo terra excoli, cædi nemora, exſiccarique paludes cœpere.

Occurritur objectioni ex S. Pii V Bulla.

[c] *Bullar. nov. tom.2. conſtit.16.* §.2.

Haud

Haud ullus enim terræ cultus intelligi poteſt, niſi arefactum ſit paluſtre ſolum, everſæque priùs fuerint ſylvæ, quæ deſides aquas antea cohibebant. Atque ego ipſe cùm primis excidi pervelim lucos Romæ vicinos, qui aut inertium aquarum ſtagna continerent, aut ſalubres ventos eò versùs intercluderent. Neque enim in hac cauſa ſylvæ ipſæ ſpectandæ ſunt; ſed potiſſimùm regionum ſitus, locorum ingenia, ventorum curſus, ac natura conjunctim veniunt conſideranda, atque inſtitutâ harum omnium rerum comparatione de ſylvarum poſtremò utilitate vel noxâ judicandum eſt. In hanc igitur ſententiam Sanctiſſimi illius Pontificii Decreti verba accipienda cenſeo: nimirum cùm excoli humus non poſſit, lamis ac paludibus interciſa, niſi ad ſiccitatem redacta fuerit; neque id conſequi ullo pacto valeamus, ſi arbores ac virgulta, vel aquas remorentur, vel ſerenis, ſalubribuſque ventis obſiſtant, ſoliſque radios intercipiant; excidenda utique hæc omnia ſunt arborum, ac fruticum ſepta, ad ſiccandam ſoli uliginem, terramque aratro ſubactam frugibus conſerendam; quemadmodum in opere de Adventitiis Romani cœli qualitatibus demonſtravi. Immo verò affirmarem (quod nonnullis procul dubio inſolens inuſitatumque videbitur) univerſam Serminetæ ſylvæ, quæ Pomptinis paludibus objicitur, exciſionem nequaquam noxiam futuram; modò hujuſmodi everſio ad paludes penitùs exiccandas conferre poſſet. Verùm quia latiùs olim manaſſe aquas incenſo illic nemore, correptiſque igne radicibus, ſubrutâque humo proximam paludem effuſam in illius locum, omnia limo obduxiſſe comperio, cujus rei conſilium, infelicemque exitum

Nemoris cujuſdã incendio paludes latius effuſæ ſunt

[d] *In ſuo Lat. vet. & novo lib. 4. c. 3. pag. m. 255.*

accuratè perſequitur Pater [*d*] Kircherus, nunquam ego adduci potero, ut ſylvam illam undique patiar excindi cùm depreſſiorem ejus regionis partem verear, inductâ eluvione, vaſtatum iri.

Dux ipſe Cajetanus totius ſylvæ exciſioni non aſſentitur.

V. Neque ſanè in ea diſputatione tempus, atque operam fruſtrà conſumendam exiſtimo: quando nè ipſe quidem ſylvarum Dominus in eam ſententiam diſceſſurus eſt, qui Ciſternæ incolarum commodi ac ſalutis rationem, ſervatâ lucorum parte, ducendam putat; neque ſuorum oppidorum perniciem in quæſtum conferendam. Id tantùm in contentionem venit, quales & quâ parte interlucationes fieri debeant; quæ neque aëris ſalubritati, neque publicis Apoſtolici Ærarii rationibus adverſentur.

Nihil obſtat quò minùs certis in locis, & per partes ſaltus cædatur.

VI. Quod ad primum quidem attinet (alterum enim non eſt officii mei, cùm ejuſmodi rei Curatoribus negotium illud incumbat) haud inficior, Ciſternæ, ac Serminetæ ſylvā collucari poſſe, atque debere; non tantùm quòd vaſtiſſima ſit latiſſimèque porrecta, cùm haud exigua adjacentium olim camporum, ac vicorum pars, proſerpentibus quoquoverſus fruticibus ac virgultis, ſylveſtrem naturam induerit; tum quòd ſolum magnam partem ſiccum, ac duratum ſit, aliique ad latera ſaltus adnati prioribus veluti munimento eſſe poſſint: Verùm etiam propterea quòd penè quotidie poteſtas ſit ex iiſdem lucis ligna cædendi ad naves, domoſque ædificandas, ac nuper quidem parum abfuit, quin in Melitenſium Equitum gratiam ingens arborum copia cæderetur. Quapropter nihil quidquam obſtare video, quominus hoc tempore nobiliſſimo Duci major atque amplior facultas tribuatur; cùm & priores ſucciſiones haudquaquam malè vertiſſe videamus. Duo

tamen

tamen ſolerter atque accuratè diſpicienda ſuperſunt: primum quidem quanta arborum vis, alterum verò, quâ ratione evertenda ſit.

VII. Interea cùm memoriam reſpicio præteriti temporis ſummâ cum moderatione contractum nuper cum mercatoribus hoc negotium ex tabulis ipſis intelligo: ac longè majorem in Excellentiſſimo Duce animi modeſtiam, abſtinentiamque perſpicio, qui nunquam privata commoda publicæ incolumitati prævertenda exiſtimavit. Sed quoniam exteris mercatoribus ſecuris committenda eſt, imperare animo meo non poſſum, quin modò lepidiſſimam, celeberrimamque ſecuris fabulam commemorem: quæ, cum olim manubrio deſtituta, in ſylva mœrens jaceret, ſuamque inopiam conquereretur, vix dum ſibi commodato manubrio ab arbore quadam, eam primùm, à qua beneficium acceperat, ac deinde ſylvam omnem funditus ſolo æquavit. Maximopere igitur curandum erit, nè præter ſpem atque opinionem noſtram conceſſæ ſibi facultatis fines egrediantur mercatores, ſi eorum arbitrio res permittatur.

Ea res mercatorum arbitrio minimè permittenda.

Lepida fabula de ſecuri ſine manubrio.

VIII. Quod ad primum autem ſpectat, interiora Sylvæ ſegmenta (vulgò *quarti*) in ipſo nempe meditullio impune proſterni poſſe videntur; modò tamen quot annis à peritis hominibus deſignentur, quæ priùs, quæ poſteriùs tutò cædi valeant; neque humus abradatur, exciſoque à radicibus trunco convellatur; abſtinendum tamen ferrum à frugiferis arboribus, atque ab iis, quæ brevi caudice ad modicam à terra altitudinem in ramos divaricantur (vulgo crucis aut coronæ inſtar dicuntur.) Temperandum pariter à novellis, quæ in ſucciſarum locum ſuboleſcentes earum jacturam celeriter redintegraturæ ſunt.

Interiora Sylvæ ſegmenta cædātur.

Quæ arbores reliquendæ.

Arborum vallum certo quodam modo poſitum Pomptinis paludibus objectum eſſe debet.

XIX. Nihil autem æquè neceſſarium duco, ac ſepti, ſeu loricæ ex arboribus lunata ſpecie ab oriente, per meridiem ad occidentem ſolem productæ mentionem rurſum injicere, ejuſque neceſſitatem utilitatemque etiam atque etiam demonſtrare. Et verò in novi contractus tabulis excipiuntur quidem ejuſmodi arbores valli more diſpoſitæ; ſed quæ Pomptinis duntaxat paludibus, Euronotiſque ventis ex adverſo Neptuni, ac Lanuvii oppidorum objiciantur. At nè ullum quidem verbum de Auſtri, atque Africi pernicialium pariter ventorum impetu prohibendo, qui trium lacuum, maritimæque oræ exhalationes non Velitras ſolùm, ſed ad finitima quoque circum oppida compellunt. Quapropter ad hanc etiam regionem perneceſſarium judicarim munitionem oppoſitam relinquere, cujus latitudo duo ſaltèm paſſuum millia expleat. Quæ quidem latitudo certis in locis anguſtior fieri poterit, ubi ſcilicet aliæ Sylvæ prætendantur, iiſdem regionibus propugnaculo futuræ.

Dumi, fruteta, & arbuſta pro vallo habenda non ſunt.

XX. Id verò diligenter animadvertatis, haud quidquam ad ſepti, munimentique rationem pertinere partem illam Sylveſtrium dumorum, non ingentibus, craſſioribuſque arboribus conſitam, veluti quercubus, ilicibus, fagis, aliiſque ejus generis; ſed prunis, pyris, ac juniperis, cæteriſque virgultis, ac fruticibus, qui, cùm humiles naturâ ſint, neque ad eam, quam cauſa poſtulat, altitudinem aſſurgant, nihil quidquam emolumenti afferre poterunt; neque eo pacto propoſitum obtinebimus.

Quomodo arbores ſuccidendæ.

XXI. Quod ſupereſt autem de collucandi ratione paucis expediam. Et quidem ſatius eſt, opinor, ac tutius deſignata quotannis luci ſegmenta ſuccidere;

dere;neque novem poſt annis iterum ab interitu renatas arbores excindi velim. Porrò hìc admonere non eſt neceſſe, novellas præſertim, quæque brevi caudice à ſtirpibus eductæ in ramos effunduntur, in contractus tabulis exceptas à belluarum inſidiis ac injuriis ſummâ ope ſervandas, atque tuendas. Ita enim certiſſima ſpes ſupereſt futuræ ſobolis ſylvæque propediem, revireſcentibus undique arboribus, reparandæ.

XXII. Verùm cùm Excellentiſſimus Princeps Cajetanus recipiat ſe ſuis ſumptibus à SUMMO PONTIFICE ſylvæ redemptori facultatem impetraturum cæſam materiem devehendi quacunque litoris Romani regione, haud quemquam veſtrum fugit, Eminentiſſimi Patres, eidem Mercatori poteſtatem fieri quotcunque voluerit vias lato quidem, ac recto tramite muniendi, foſſaſque, utì libitum fuerit. per ſaltum excavandi, quo ligna faciliùs ad litoris oram deportentur. Quis autem non videt iiſdem itineribus Auſtrinis ventis aditum patefieri, qua ad mediterranea oppida pervadant? Quapropter non abs re futurum puto, ſi & certus viarum numerus definiatur; neque illæ rectà, ſed per varios anfractus ad litora producantur, haud ſecus atque aggeres, ac foſſæ, quibus protecti urbium oppugnatores ad ſubruendas earum munitiones aggrediuntur; ita ut in reductos viarum ſinus alliſa ventorum vis penitùs refringatur.

Quæ & quales viæ aperiendæ quibus ad mare materia devehatur.

XXIII. Cæterùm, ut paucis rem abſolvam, eò redit orationis meæ ſumma. I. Ut in orbem ducta lorica ex procerioribus, craſſioribuſque arboribus relinquatur. II. Ut fines, ac termini, intrà quos arbores quot annis cædere liceat, accuratè deſcribantur; neque eos unquam fas ſit mercatoribus

Summa Conſilii.

bus loco movere. III. Ut, niſi præſentibus Apoſtolici Ærarii miniſtris, nè fiat exciſio. IV. Ut à teneris, ac frugiferis arboribus, & ab iis, quas coronæ inſtar vulgus appellat, abſtineatur. V. Id agendum, ut necubi aquę reſtagnent. VI. Ut corticum fragmenta, frondes, ac quiſquiliæ omnes everrantur, nè putore ſuo ejus regionis cœlum inficiant. VII. Denique ut obliquæ, ac ſinuoſæ viæ ad mare ſternantur.

XXIV. Hæc autem conſilia ſi rectè, atque accuratè perficiantur, non ſylvæ planè excidium, ſed interlucationem quandam futuram, ac cæſæ materiæ detrimentum brevì reparatum iri confidimus. Potiſſimùm verò, quod rei caput eſt, ſinè ullo publicæ ſalutis periculo nobiliſſimæ hujus Familiæ rationibus opportunè conſultum erit.

ILLU-

ILLUSTRISSIMI PRÆSULIS

PROSPERI LAMBERTINI

De eodem Argumento

Diſſertationis Summa.

NEque verò Illuſtriſſimi Viri Proſperi Lambertini Conſiſtorialis Aulæ Advocati, ac Fidei Promotoris Conſilium à noſtro haud abhorens, luculentiſſimamque ſcriptionem ſilentio duximus prætermittendam. Ille enim à Summo Pontifice juſſus ſententiam ſuam mandare literis, haud quaquam ejuſmodi Sylvam eſſe cædendam, quatuor potiſſimùm, nec planè contemnendis rationibus demonſtravit, quas hìc ſummatim attingere operæ pretium me facturum cenſeo. Prima igitur ex Romani, ac Volſci cœli ſalubritate repetitur, quæ in haud dubium diſcrimen adduceretur. Altera ex Apoſtolicæ Cameræ juribus, quibus damnum inferretur. Tertia ex privato itidem jure oppidanorum Ciſternæ, ac Serminetæ. Quarta denique ex materiæ, ac lignorum caritate indidem conſecutura.

Sanctiſſimus Pater Præſulem de Lambertinis inquirendæ veritatis gratiâ ſcribere juſſit.

Quatuor pugnat argumentis.

II. Ac primo quidem Vir doctiſſimus copioſè, graviterque in eam ſententiam diſſeruit, quæ nè minimis quidem rebus, aut ſuſpicionibus cœli temperationem violandam eſſe contendit, ita ut nihil prorſus admittendum ſit, quod eandem labefactare poſſit, etiamſi nondum exploratum habeamus anne ea res calamitoſum ſit exitum habitura. Hoc igitur pronunciatum conquiſitis undique experimentis, aucto-

Ex periculo, in quod cœli temperatura, ac ſalubritas incurreret.

auctoritatibuſque clariſſimorum hominum non Medicinæ ſolùm, ſed & Philoſophiæ ſtudiis confirmavit.

Ex ſummo jure, ac publico in ea oppida, penès Apoſtolicam Sedem.

III. Deinde excidendi ſaltus facultatem penitùs abnegandam cenſet, nè quod ſummo Apoſtolicæ Cameræ, & peculiari oppidanorum juri detrimentum afferatur. Et verò quis ibit inficias, quin Apoſtolica Sedes, in Serminetam, ac Ciſternam circumjectamque Sylvam jus ſuum retinere debeat? Quando hæc Cajetanorum Familiæ non gratiæ, beneficiique cauſa à Summis Pontificibus data ſunt; ſed pignoris loco ceſſerunt; eâdem ſcilicet conditione, quâ Sedes Apoſtolica à Richardo è Frangipanis priſtino poſſeſſore acceperat. Videlicet utì ſi quando ipſe Richardus, aut alius quiſpiam ex ejus hæredibus præſenti pecunia ſexcentos aureos ſcutatos perſolveret, aliquotque expenſas in integrum reſtitueret Jacobello è Cajetanis, ejuſve hæredibus, continuò hæc, quæ diximus Oppida antiquo domino redderentur, ut liquidò conſtat ex Bonifacii IX. diplomate, quo primùm ille Cajetanorum genti anno Chriſtianæ ſalutis 1401. eadem addixit. Itaque cùm Richardus ille ſinè ullo hærede deceſſerit, ejuſque locum nunc Apoſtolica Sedes obtineat, ipſa herclè ſummum jus, poteſtatemque habet in dicta jam oppida. Quapropter nullo pacto eorundem bona, copiæ, commoditateſque imminui, aut deteriora fieri debent; inter quæ primas ferre videtur ea Sylva, quæ in contentionem venit.

IV. Verùm quòd illa oppida cum finitimis prædiis, agriſque ab Alexandro VI. proſcripta, & Cajetanorum genti erepta, Apoſtolicæ Cameræ, media, ut ajunt, publicatione, fuerint addicta: poſtmodum

modum autem à Julio II. eâ re diligentiùs expensâ eidem familiæ reddita fuerint: haud quidem inficiandum eſt, quin in iis rerum converſionibus eædem leges, conditioneſque ſervatæ ſint, quibus primùm Apoſtolicæ Sedi tradita, ac deinde Jacobello è Cajetanis parta fuerunt.

V. Obſtat etiam, ut ſuperiùs indicatum eſt, everſioni Sylvæ privatum jus, atque commodum oppidanorum, ſuillos ſcilicet greges illic paſcendi: quâ planè concisâ glandium opportunitas, atque utilitas funditus tolleretur. Ex peculiari Oppidanorum jure.

VI. Quid? Quòd & publicis quoque totius Eccleſiaſticæ Ditionis commodis, rationibuſque damnoſa ſaltus illius exciſio futura eſt, ac lignorum inopiam allatura. Eam enim ob cauſam ſæpe numero ab Eminentiſſimis Camerariis edictum eſt, ne quis in Latio ſylvas everteret; quod ſi cui ejusmodi fiat poteſtas à Principe, qui planè alteri denegari poterit, quibuſve finibus iſtud exemplum coërceri? At hercules eò paulatim res adducenda foret, ut paſſim ſaltus omnes, ac luci, ut cuique commodum foret, tam in mediterraneis, quàm in litore ſternerentur: unde ſummâ materiæ penuriâ laboraremus. Ex lignorũ inopia; quod eodem exemplo cæteri uterentur.

VII. His itaque rationibus Vir Clariſſimus non Iurisprudentię tantùm, verùm & Theologicâ doctrinâ præcellens, ſuam tuetur ſententiam, meque tacitè, nec immeritò forſitan reprehendit, inquiens communi omnium Medicorum conſenſu comprobatum eſſe, atque decretum, ut ex duobus remediis, quorum alterum certò juvare poteſt, alterum anceps, ac periculoſum eſt, prius extra omnem controverſiam ſit deligendum, poſteriore omnino neglecto; quamobrem cùm tutius ſit eam ſylvam, Ex duobus remediis omnino tutius eligendũ.

ut ſexcentis ab hinc annis fuit, intactam relinquere, æquam dubitationem relinqui, cùm ab hujusmodi propoſito nè latum quidem unguem diſcedendum ſit? Interlucandi verò tantùm certis in locis facultatem dari poſſe arbitratur, quemadmodum hucuſque impunè factum eſt. Eò igitur redit doctiſſimi Viri diſſertatio, qua nos Opellam hanc noſtram exornare, nedum confirmare voluimus.

VIII. Exhibetur hoc loco eadem ichnopraghia harum Sylvarum, per ſectiones ſuas diviſa, quæ à Defenſoribus Excellentiſſimi Ducis allata fuit.

EXI-

Roma
Tramontana
Greco
Levante
Faiola
Marino
C. Candolfo
Albano
Genzano
Velletri
Cora
Città Lavinia
Cisterna
Sermoneta
Sezze
Piperno
Rocca Secca
Norma
Villa nuova
Maestro
S. Ciriaco
Sirocco
Sonnino
Strada di Roma per Napoli
Paludi Pontine
S. Carlo
C. Romano
Fiume Sisto
Terracina
Capo di Rame
Ostia
Torre di Fiumicino
Spiaggia Romana
Mare Tirreno
Ponente
Capo d'Anzio
Nettuno
Golfo Di Astura
Lebeccio
Lago di Fogliano
L. di Caprolace
L. di Paola
Linea Meridiana Ostro
Golfo di Terracina
S. Felicita
M. Circello
QVARTI DELLE SELVE
I. Cese di Gio: Grasso Terreno Negro
II. Piano Rosso; che e la Macchia tagliata, e ricresciuta Terreno Negro
III. Pantano Terreno Negro
IIII. Ottaccione Terreno Negro
V. Selua Pisciotta Terreno Negro
VI. Castagnola Terreno Rosso
VII. Casanna, o la Speranza Terreno Rosso
VIII. Cerreto alto Terreno Negro
IX. Cicerchia Terreno Negro
X. Parito, o uero Uiperato Terreno Rosso
XI. Cerrito della Croce Terreno Negro
XII. Canutio Terreno Bianchitio
XIII. Serracino Terreno Negro
XIV. Sessano, e Macchione Terreno Negro
XV. L'Olmeto Terreno Negro
XVI. Ciritello della Casetta Terreno Negro
XVII. Straccia Panni, e Caccia Nuoua Terreno Negro, e Rosso
XVIII. Cirritello di Cento Piscine Terreno Negro
XIX. Vozza, e Malconsiglio, Terreno Negro
XX. S. Donato Terreno Negro
XXI. L'Eschito Terreno Negro
XXII. S. Biagio Terreno Negro
XXIII. Ponte del Cardinale Terreno Negro
XXIV. Femina Morta Terreno Rosso
XXV. Selua di Nottuno XXVI. Conca
Scala di Miglia cinque
1 2 3 4 5
Terre Dirrute
A. Le Mura di S. Donato
B. Le Mura di S. Nicola
C. Le Mura di Parito
D. Tomoleto collinette con Arborscielli
Frezza Scul. Rom. Sup.

EXITUS SUPPLICIS OBSECRATIONIS

Excellentiſsimi Ducis

C A J E T A N I

Cum Chirographo

SUMMI PONTIFICIS.

HÆc autem omnia cum gravi, ac maturo Eminentiſſimorum Patrum, & Illuſtriſſimorum Præſulum, Doctorumque Virorum judicio in tertio conventu VII. Idus Julii Anno MDCCXV. habito fuiſſent expenſa, tandem plerique omnes in eam, quam ſubjicimus ſententiam diſceſſerunt, quæ mox ad Sanctiſſimum Patrem Clementem XI. delata, ſapientiſſimis ejus animadverſionibus rurſus excuſſa, additiſque publicæ ſalutis ſtudio majoribus cautionibus, approbata fuit, atque in ampliſſimæ ſimul familiæ de Cajetanis commodum, & ſubjectorum ſedis Apoſtolicæ ſecuritatem ſubſequentibus Pontificii Chirographi, ut ajunt, verbis, & conditionibus concepta.

REVER^MO CARDINAL CAMERLENGO.

CI fece rappreſentare Don Michelangelo Gaetani, Principe di Caſerta, che ſin dal primo giorno, ch'egli aſſunſe il governo, e l'amminiſtrazione della ſua Caſa, atteſa la preventiva reſtituzione di tutti li beni giuriſdizionali allodiali: e di ogn'altra ſorte a quella ſpettanti nel noſtro Stato Eccleſiaſtico, che ne gli fece Don Gaetano Franceſco Gaetani Duca di Sermoneta ſuo Padre, avendo avuto ſingolarmente a cuore la ſoddisfazione de' groſſi debiti, di cui aveva riconoſciuta gravata detta ſua Caſa, promoveſſe a queſt'oggetto il taglio delle Selve di Ciſterna, e Sermoneta, e dopo eſſerſi praticate molte eſatte diligenze, gli foſſe riuſcito d'accordarlo con Diego Vercaſſoni di Piſa negoziante in Livorno per il prezzo di ſcudi quattrocento cinquanta mila moneta, con più, e diverſi patti, e principalmente quello di dover ſopra l'eſtrazione dal noſtro Stato Eccleſiaſtico del legname da tagliarſi, in conformità di tale contratto, impetrare il noſtro beneplacito, ed opportuna licenza: perilche avendoci ſupplicato, ſtimammo conveniente di commettere a Voi, che in una Congregazione d'altri Reverendiſſimi Cardinali, Prelati, e Soggetti da Noi deputati eſaminaſte ſeriamente queſto rilevantiſſimo affare, principalmente per il dubio, che con tale taglio ſi poteſſe in qualche modo pregiudicare alla ſalubrità dell'aria, ed alla ſalute de' noſtri Sudditi: In eſecuzione dunque di queſti noſtri Clementiſſimi ſentimenti, eſſendoſi incaricato a Monſignor Criſpolti voſtro Uditore di accedere perſonal-

nalmente con Medici, Ingegniere, ed Agrimenſori alle ſudette Selve, a fine di riconoſcere ocularmente; ed oſſervare diligentemente la qualità, e fondo di eſſe Selve, gli andamenti de' venti, e la ſituazione correſpettiva de' luoghi convicini, e di queſt' Alma Città di Roma, e di tutto dataſi poi da eſſo Monſignor Criſpolti eſatta, e diſtinta relazione nella Congregazione delli 23. *Agoſto* 1714., *con aver' anche eſibita una pianta dell' iſteſſe Selve, Venti, e Luoghi, delineata da Luigi Caſoli Ingegniere deputato, pareſſe ad eſſa Congregazione di non concorrere alla conceſſione del beneplacito, in conformità del contratto già ſtipolato, ma bensì d' inſinuare, che dal detto Principe Caetani ſi proponeſſero mezzi, e moderazioni di eſſo, ſiccome dallo ſteſſo Prencipe fu prontamente eſeguito, con recedere dall' accennato contratto, ed accordarne altro col medeſimo Vercaſſoni ſotto tali cautele, e moderazioni, che faceſſero ceſſare ogni difficoltà, poſpoſto il grave diſcapito da ciò occorſogli, e nella minorazione del prezzo, per la ſomma di ſcudi ottantamila, e nella dilazione di due anni di più per compirne il pagamento, dopo di che, eſſendoſi dalla medeſima Congregazione tenuta avanti di Voi li* 27. *dello ſcorſo Novembre preſa riſoluzione per la conceſſione del ſudetto Beneplacito, con alcune dichiarazioni, e cautele; Noi per non omettere ogni poſſibile diligenza in affare di tanta noſtra premura, giudicammo opportuno, che Monſignor Lambertini rilevaſſe tutto quello, che in fatto, ed in Jure ſi poteſſe opporre all' iſtanza, e ciò eſſendoſi dal detto Prelato pienamente adempito, ed' avanzato ſotto la matura ponderazione della ſteſſa Congregazione, riunita li* 9. *Luglio paſſato, con due ſuoi diſcorſi, alli quali fu data accurata riſpoſta per parte del detto Prencipe Don Michelangelo, quella finalmente riſolveſſe poterſi da Noi per-*

permettere al medeſimo Principe il taglio nelle ſue Selve delli legnami da lavoro, e da fuoco, con l'opportuna licenza di poterli eſtrarre per fuori del noſtro Stato, ſempre però ſotto le ſeguenti condizioni, e patti anche penali onninamente da oſſervarſi, cioè

Die 9. Julii 1715.

IN Congregatione à Sanctiſſimo Domino Noſtro deputata ſuper licentia à D. Principe Michaele Angelo Cajetano petita, incidendi ligna in Sylvis Ciſternæ, & Serminetæ, ac inciſa extrahendi, cui interfuerunt Eminentiſſimi, & Reverendiſſimi Domini Cardinales Spinula S. R. E. Camerarius, Caſonus, Corradinus, Grimaldus, & Origus; ac Illuſtriſſimi, & Reverendiſſimi Domini Patritius, Archiepiſcopus Seleuciæ Theſaurarius Generalis, Nuptius Archiepiſcopus Nicænus, de Cavaleriis Archiepiſcopus Athenarum, Marefuſcus Epiſcopus Cyrenenſis Auditor Sanctiſſimi, Bancherius Secretarius S. Conſultæ, de Palagio Secretarius Congregationis Boni Regiminis, Criſpoltus Auditor Domini Cardinalis Camerarii, Lanciſius Archiater Sanctitatis Suæ, Riviera Archiviſta Caſtri S. Angeli, Turchus Commiſſarius Cameræ Apoſtolicæ; Gagliardus, & Gattuccius Phyſici, ac Piancaſtellus Subſtitutus Commiſſarius ejuſdem Cameræ, reſolutum fuit, referendum eſſe eidem Sanctiſſimo Domino Noſtro, poſſe concedi ſupradicto D. Principi facultatem incidendi ligna in Sylvis, de quibus agitur, & inciſa extrahendi, appoſitis tamen, ac omnino ſervatis nonnullis conditionibus, & pactis, etiam pœnalibus inferiùs exprimendis, & non aliàs.

Ex Eminentiſs. Patribus quinam Congregationi interfuerint.

Quinam ex Præſulibus.

Quinam ex Medicis.

I. Nempe, quòd inciſiones, atque extractiones

nes partium in dictis Sylvis permittendarum, ac per idoneum Peritum deſignandarum in decem, & octo portiones dividantur, quarum unaquæque in ſingulis annis incidatur, ſtrictiſſimâ tamen adjecta prohibitione, nè ubi ſemel intrà ſpatium decem, & octo annorum, ut præfertur, arborum inciſio facta fuerit, renovari unquam poſſit; Quinimò ſumptibus ejuſdem D. Principis Cajetani ſitus ille, ubi inciſio facta fuit, ita cuſtodiri debeat, ut ſemper ſylvoſus remaneat, nec ad aliam culturam reducatur, nè novarum arborum regenerationes ullo modo impediantur, aut retardentur.

II. Quòd in Sylvis incidendis debeant reſervari, ac intactæ remanere arbores bis mille ad naves conſtruendas aptæ, vulgò nuncupatæ *Fuſolati*, per Peritum Cameræ Apoſtolicæ eligendæ, advertendo tamen, quòd inter eas non comprehendantur arbores, quæ conſtituere debent aggerem vulgari ſermone appellatum *Barriera*, *o Cordone*, de quo inferiùs. Cæterùm in quovis caſu illarum emptionis eadem Camera conſuetum pretium ſcutorum quatuor pro ſingulis arboribus ſolvere debeat.

III. Similiter in iiſdem Sylvis incidendis remaneant intactæ ab inciſione omnes illæ arbores *Fuſolati* nuncupatæ, quæ ob illarum exilitatem adhuc aptæ non ſunt pro navibus, ac ædificiis conſtruendis, illæ ſiquidem ſunt, quæ Sylvam ſolent renovare.

IV. Arbores communi vocabulo nuncupatæ *Matricine*, proceræ, & rectæ, ac ſpiſſis, & latis ramis expanſæ nequeant in totum recidi, ſed ſolùm poſſint recidi earum rami uſque ad locum nuncupatum *la prima Croce*, itaut illarum truncus intactus remaneat unà cum uno ramo vividiore, & ad regeneran-

nerandum aptiore. Arbores autem *Matricine* nuncupatæ, quæ non ſint proceræ, ſeu rectæ, ſed obliquæ, ac curvæ totaliter incidi poſſint.

V. Non ſit permiſſum incidere ilices in ulla præfatarum Sylvarum portione annis ſingulis intrà ſpatium dictorum decem & octo annorum, ſicut præmittitur, incidenda, niſi infra numerum centenarium portione pro qualibet; imò neque is, aut alius etiam minor numerus ilicum incidi permittatur, niſi ubi conſtiterit in prædicta portione, ſaltem duplo majorem numerum earumdem ilicum ab inciſione præſervandarum remanere.

VI. Item ab inciſione præſervatæ remaneant Sylvæ nuncupatæ di *S. Biagio*, & reliquæ aliæ adjacentes in planta deſcriptæ ſub num. 17. 21. 22. & 23.

VII. Ita etiam præſervandæ erunt ab inciſione per ſpatium latitudinis duorum milliariorum omnes Sylvæ prædictæ, ſecundùm eam quantitatem, & partem, quæ ab oris maritimis uſque ad num. 15. in Planta deſignatum protenditur per totam longitudinem Paludum Pomptinarum, illiſque adjacet: ducta menſuratione dictorum milliariorum non ab humilibus arboribus prope dictas Paludes exiſtentibus, at à magìs proceris, & altis.

VIII. Præſervanda itidem erit ab inciſione per ſpatium latitudinis unius milliarii ab arboribus proceris ut ſupra menſurandi, reliqua portio Sylvarum, quæ ad mare proſpicit, & lacubus nuncupatis *di Fogliano*, *delli Monaci*, *e Crapolace* cohæret; ſpatia autem duorum milliariorum, & unius milliarii reſpectivè, ut ſupra præfinita, deſignanda erunt à duobus Peritis a R. P. D. Theſaurario eligendis, qui ea ſpatia conſtitutis terminis circumſcribere debeant.

IX. Pro-

IX. Prope aggeres Fluminum, & per diſtantiam quinque pedum inciſiones arborum nequaquam fiant. Præterea ligna inciſa non projiciantur in flumina, in eiſdem Sylvis, vel prope illas defluentia, ſed imponantur cymbis, ne aggeres damnificentur & aquarum defluxus ullibi impediatur.

X. Vetitum quoque ſit arbores ita incidere in confiniis illarum partium, quæ juxta, & contra Paludes præſervari debent, ut novus uſquam aperiatur Canalis rectus, & latè patens, aut jam apertus dilatetur; unde facilis in poſterum futurus ſit pravorum ventorum ad mediterranea oppida excurſus, qui omnino coërcendus, atque impediendus eſt.

XI. Per ſeptennium remaneant obligata ſcuta quinquaginta millia ex pecuniis ab Emptore lignorum incidendorum annualiter ſolvendis, ſeu penès idoneum mercatorem Urbis ad formam novæ conventionis ab eodem Emptore deponendis pro pœna incurrenda ad favorem Cameræ Apoſtolicæ in caſu contraventionis alicujus ex conditionibus, ſeu pactis prædictis; & poſt ſeptennium ſuccedat obligatio, & hypotheca bonorum dicti Principis ad eumdem effectum.

XII. Pro omnium præmiſſorum implemento, unus, vel duo idonei, ac periti Commiſſarii à R. P. D. Theſaurario deputandi erunt, qui congruo militum, ſeu aliarum perſonarum ad id aptarum, ac neceſſariarum numero ſtipati curare debebunt, ut eadem præmiſſa, tam in menſuratione, & appoſitione terminorum, priuſquam ſingulis annis inchoetur inciſio, quàm etiam in inciſione ipſa, cui illi omnino aſſiſtent, & extractione lignorum, eadem præmiſſa diligenter, atque exactè adimpleantur, & perficiantur, ac ulteriùs loca, ubi inciſiones arbo-

rum factæ fuerint à corticibus, & lignorum fragmentis, ac herbis inutilibus, cunctiſque aliis corruptioni obnoxiis ante menſem Julii cujuslibet anni, nè aerem inficiant, quàm diligentiſſimè purgentur. Cæterùm Commiſſariis, ac militibus, ſeu perſonis prædictis ſolvendum erit menſtruatim congruum ſtipendium per dictum R. P. D. Theſaurarium taxandum, & quolibet anno anticipatè deponendum expenſis ſupradicti D. Principis.

XIII. Demum pro publicæ ſalutis tutela, quæ primariò, ac principaliter hac in re ſpectanda eſt, omnino reſolutus, ac reſciſſus intelligatur Contractus, ac ſimiliter revocata quæcumque ulterioris inciſionis permiſſio, quoties morbus aliquis in vicinis Regionibus graſſari inciperet, qui Judicio Peritorum à prædicto R. P. D. Theſaurario incunctanter eligendorum ex unius, vel alterius portionis dictarum Sylvarum inciſione provenire rationabiliter credatur. Porrò ad eumdem effectum dictus R. P. D. Theſaurarius ſingulis annis, antequam transmittat Commiſſarios, & Peritos ad novam deſignandam partem Sylvæ incidendam, diligenter curare debebit, ut ſibi tranſmittantur à Parochis, & Magiſtratibus finitimorum locorum, eorumque præſertim, quæ ad excurſum ventorum Euronoti, Auſtri, & Africi ſita ſunt, publica documenta, tam vivorum, quàm mortuorum eo anno, ut ita dignoſci poſſit, an innocuæ, vel noxiæ præteritis annis extiterint peractæ inciſiones, ideoque an aliæ ſucceſſivè permittendæ ſint, vel potius prohibendæ.

XIV. Super præmiſſis omnibus citra præjudicium quorumcumque Jurium Cameræ confici debeat publicum Inſtrumentum coram Eminentiſſimo D. Cardinali Camerario celebrandum cum obliga-

tione

tione ejuſdem Domini Principis de eiſdem præmiſſis inviolabiliter obſervandis.

Noi per tanto, dopo aver ben conſiderato queſta riſoluzione, e decreto, con le condizioni in eſſo riferite, ed il tutto riconoſciuto giuſto, e doveroſo, volentieri ci ſiamo determinati ad interporci la noſtra approvazione, con ferma fiducia, che l'effettuazione del mentovato taglio, a tenore di eſſe non abbia ad apportare alcun nocumento alla pubblica ſalute, e con la rifleſſione, che abbia notabilmente a contribuire a' vantaggi del Prencipe ſupplicante, quale deſideriamo ſempre diſtinguere con grazie, e favori ſingolari, anco a riguardo delle lodevoli premure, che rimoſtra, di ſoddisfare a' Creditori della ſua Caſa; E però di noſtra certa ſcienza, avendo nel preſente noſtro Chirografo, oltre li ſovrainſerti Decreti della ſudetta Congregazione, per ſufficientemente eſpreſſa ogni, e qualunque altra coſa, quanto ſi voglia neceſſaria da eſprimerſi, approviamo primieramente, ed in tutto, e per tutto confermiamo li medeſimi Decreti, patti, e condizioni, anche penali dell'iſteſſa Congregazione, con tutte, e ſingole coſe preſcritte, e contenute in eſſi, ed ordiniamo a Voi, che poſitivamente obbligandoſi eſſo Principe Don Michelangelo alla loro inviolabile oſſervanza, e totale adempimento, ſenza pregiudizio di qual ſi ſiano ragioni, diritti, ed azioni per qualunque capo, titolo, e cauſa competenti alla Noſtra Camera, permettiate a nome Noſtro, ſiccome Noi permettiamo al medeſimo Principe Don Michelangelo il poter liberamente effettuare il contratto del taglio de' Legnami nelle predette ſue Selve di Ciſterna, e Sermoneta accordato con il ſovranominato Diego Varcaſſoni, benchè foraſtiere, e gli diate, e concediate, conforme Noi gli diamo, e concediamo l'opportuna licenza, e facoltà di poter eſtrarre, e fare

eſtrarre eſſi legnami, tanto da lavoro, che da fuoco, anche per mare, fuori del noſtro Stato, non però a Parti, o in beneficio d'Infedeli, Eretici, o altri nemici di Santa Chieſa, ſempre però con iſpeciali lettere patenti voſtre, o di Monſignor Teſoriere da concederſi, e ſpedirſi col precedente pagamento alla Noſtra Camera della ſolita Tratta, o che ſarà da voi, o da eſſo Monſignor Teſoriere concordata per tutta quella quantità di legna, e legnami, che di volta in volta ſi vorrà eſtrarre, e nel rimanente ſotto le condizioni, e patti, anche penali, emanati nella detta Congregazione, e di ſopra referiti, la cui eſecuzione, ed indiſpenſabile oſſervanza incarichiamo ſtrettamente a Voi, e reſpettivamente a Monſignor Teſorire prò tempore, in tutto ciò, che ne' ſudetti Decreti, o reſoluzione viene appoggiato alla ſua vigilanza; e ſopra le coſe permeſſe ſtipolarete publico iſtromento, e farete tutt'altro, che ora, ed in qualunque futuro tempo ſtimarete opportuno, poichè così è mente, e volontà Noſtra eſpreſſa. Volendo, e decretando, che al preſente noſtro Chirografo, ammettendoſi, e regiſtrandoſi in Camera, dentro il tempo preſcritto da Pio IV. noſtro Predeceſſore nella ſua Bolla De Regiſtrandis, *non poſſa in conto veruno opporſi di ſubrezione, obrezione, nè di alcun'altro vizio, o difetto della noſtra volontà, ed intenzione, ma vaglia, ed abbia ſempre il ſuo pieno effetto, eſecuzione, e vigore, con la noſtra ſemplice ſottoſcrizione, benchè non ci ſiano ſtate, chiamate, citate, nè ſentite tutte, e qualſiſiano perſone, che ci aveſſero, o in qualunque modo pretendeſſero d'averci intereſſe, non oſtanti tutte, e ſingole coſtituzioni, ed ordinazioni Apoſtoliche noſtre, e de' noſtri Predeceſſori, leggi, ſtatuti, riforme, uſi, ſtili, conſuetudini, ed'ogn' altra coſa, che poteſſe fare in contrario, alle quali*

tutte,

tutte, avendone l'intiero tenore quì per inſerto; queſta volta ſola, e per l'effetto premeſſo amplamente deroghiamo. Dato dal noſtro Palazzo Apoſtolico di Monte Cavallo. Queſto dì 14. *Settembre* 1715.

CLEMENS PAPA XI.

C A P. VII.

Quæ uſui eſſe debeant paludum accolis, quo minùs à noxiis effluviis lædantur.

CUM aliàs [*a*] demonſtraverimus ſalubrem aërem, viciſſim reſpiratione acceptum, remiſſumque, noſtra fluida blandè premere, miſcere, dividere, ſubtiliora, levioraque reddere; unde vigor, & ſanitas ſolidis etiam partibus accedit: inſalubrem contra ex paluſtribus præſertim halitibus eadem liquida, atque indè totum hominem multifariàm labefactare; locus nunc ſe aperit, ut prophylacticum oſtendamus vitæ regimen, quo quis prope lacunas, & ſtagna habitare coactus ſe ſe a pravis eorum exhalationibus utcumque tueri poſſit. Rectè enim M. Varro [*b*] *graviora* inquit, *quæ ex cœli, terræque inſalubritate oriuntur mala, per noſtram diligentiam leviora fieri poſſunt*.

[a] *Seilicet parte prior. hujus lib. cap.* 20.

Ut aër ſalubris, & inſalubris agant in corpus noſtrum.

Quæ prophylaxis iis, qui degunt prope paludes.

[b] *De re Ruſtic. lib. pr. cap.* 5.

II. Mitto hìc tutiſſimum illud præſidium, quod ab Hippocrate [*c*] primùm, ſubinde à Cornelio [*d*] Celſo, atque à Galeno [*e*] commendatum, jocosè poſtmodum à Capivaccio, aliiſque traditum eſt iis, qui ſe à peſtiferis malis ob cœli inclementiam tutari conſervarique cupiunt. Scilicet fugiendi ſtatim locum, ubi peſtilentia graſſatur. Vocant autem recentiores ejuſmodi remedium *pilulas de tribus*

Tutiſſimum remedium eſt fuga.

[c] *De Nat. Hom. num.* 19.

[d] *Lib. pr. cap. ult.*

[e] *De lib. propr. cap.* 2.

bus, quippe ternis conflatas adverbiis *citò*, *longè*, *tardè*, quæ ſanè lenivit, atque perſtrinxit carmine Vincentius Alzarius à Cruce, [*f*] inquiens.

[f] *Provvidenza Metodica per preſervarſi dalla peſte pag. 99.*

Cede cito, longinquus abi, ſeruſque reverte.

Factum M. Hoſtilii, qui Salapiéſes annua peſte liberavit.

III. Et quidem in cenſu locorum paluſtrium celebre eſt factum M. Hoſtilii, qui, *cum Salapiam ad lacum ſitam quatuor millia paſſum ab eo loco Salapinos transtuliſſet, cives illos annuâ peſte liberavit.* Mitto, inquam, hæc; nam in præſentia non alienigenas adhortamur, quibus unicum eſt pharmacum æſtate, atque autumno vel non venire in loca paluſtria, vel ſaltèm in iis moras minimè nectere, multoque minùs ſomnum capere; ſed eos amicè admonemus, qui aut indigenæ, aut pro munere, officioque, quod gerunt, paludum ſunt incolæ, neque ab illis ſinè certo periculo vel miſerioris ducendæ vitæ, vel incurrendi dedecoris, vel ſubtrahendæ populo charitatis, poſſunt diſcedere; Eouſque ſub gravi etiam cœlo per continentiam præſertim, abſtinentiamque durare neceſſum eſt.

Vitruvius lib. 1. cap. 4. in fine.

Quid circa ædes, & cubicula obſervandum ſit.

IV. Laudamus itaque in primis, ut indigena, vel hoſpes, cùm procul ac longè à paludibus ire prohibentur, ſaltèm in eo aut Oppido, aut Villa, in qua degit, ædes mutet, vel in ædibus cubiculum; unde de noxiis effluviis quàm minimum teneatur haurire; potiſſimùm verò caveat, nè janua illius domus, quam incolit, neve ejuſdem conclavis feneſtræ rectà paluſtrem ſinum ſpectent. Ampliſſimum neceſſitatis, ac bonitatis hujuſce præſidii argumentum olim nobis præbuit poſt Hippocratem M. Varro [*g*] qui, cùm *Corcyræ eſſet exercitus, ac claſſis, & omnes domus repletæ eſſent ægrotis, ac funeribus, immiſſo feneſtris novis aquilone, & obſtructis peſtilentibus, januaque permutata, cæteràque*

[g] *Loco cit.*

ejus

ejus generis diligentiâ ſuos comites ac familiam, incolumes reduxit. Simile quid molitus fuit Empedocles cùm *patrios agros ſterilitate, ac peſtilentia liberavit, obſtructis montis faucibus, per quas auſter in campos incidebat*, ut narrat [*h*] Plutarchus.

[h] *In libell. adversùs Colotem cap. 49.*

Quæ cœli regio deligenda.

V. Sapientiſſimi autem hujus conſilii præſtantiam nos ipſi pluries experti ſumus, amiciſque noſtris inculcavimus, cùm Portuenſe, aut Oſtienſe litus valetudinis, vel relaxandi animi causâ incolendum peterent; videlicet ut abſtinerent à ſomno in cubiculis ad Euronotum, vel ad Auſtrum converſis, ſed diligenter aquilonarem plagam ſeligerent: cùm contra multos cœli tepore allectos, ex quo conclavia ad meridiem delegerint, capitis gravitate, atque etiam febribus laboraſſe deprehenderimus. Neque ſanè opus eſt longiùs rationes perſequi, cur per directionem perpendicularem à paludibus in apertas domorum fores effluvia liberiùs ferantur; ſunt enim eædem per ſe notiſſimæ, atque omnibus exploratæ, ut ſingillatim, & prolixè expendi non debeant. Etenim quis non intelligit ex lacunarum centro effluvia celeriùs per lineam rectam, ac propterea majori copia fluere; quàm per obliquam, in qua diſtrahuntur, ac debilitantur, quemadmodum fumus ex camino egrediens, qui quouſque rectâ fertur, denſus eſt, & oculos ferit, poſtquam verò obliquo itinere decurrerit, diſpartitur per aëra, diſſipatur, ac reſolvitur, ut non ampliùs ſentiatur, aut noceat.

Quo pactoferantur effluvia ex paludibus.

VI. Ad hoc præſidium accedit ſecundum de incendendis intrà domos (nam de publicis ignibus egimus ſuperiùs) reſinoſis lignis, atque odoriferis baccis, quę aërem non ſolùm denſum, ſed inquinatum quoque inſectorum ovulis, paulatim diſpellunt, atte-

Secundo ſuffienda eſt domus reſinoſis atque odoriferis lignis, & ſulphure.

[i] *Odyſs.22. in calce:*

[k] *In Tumul. Peſtis Hippoc. redivivus.*

Quæ ſit ſulphuris vis.

[l] *Tom.1. epiſtol.71.*

[m] *De Feb. peſtil.cap.20.*

[n] *Quæſt. Med. legal.lib.3. tit.3. quæſt.4. n.ult.*

tenuant, & purgant. Inter ſuffitus verò antiquiſſimus eſt, qui ex ſulphure paratur: legimus enim [*i*] Homerum Medicinæ non ignarum, inducentem Ulyſſem, à quo jubetur anus ferre ignem ac ſulphur ad purgandam domum, cadaverum putore inquinatam. Vivum verò ſulphur cum pice ac ſale decrepitato ſummis laudibus extollit [*k*] Helmont.

VII. Et quidem quæ ſit ipſius ſulphuris vis ad extinguenda inſecta, quibus concluſus parietibus aër inficitur, legantur experimenta apud [*l*] Leëuvvenhoëckium. Propterea non immeritò ad ſolvendum corrigendumque aërem [*m*] P. Salius Diverſus, & Paul. [*n*] Zach. ex Lemnio, aliiſque commendant pulverem pyrium, quo fit, ut tormenta bellica diluculò exploſa aëria miaſmata diſſipare, ac diſcutere paſſim credantur.

3. Utendum eſt optimo, & parco victu.

[o] *Lib.1.cap.10.*

[p] *Apud Gellium lib.2. cap.1.*

[q] *Lib.6. de Socrat. temperan.*

VIII. Tertium deindè in prophylaxi ſalutare conſilium erit, ut optimo quis, parcoque victu utatur. Nam vitium aëris raro agit niſi in corpora ad excipiendam labem jam parata: præparant verò, ac diſponunt peccata potiſſimùm in cibo. Vitant è contrario communem cœli labem, qui euchymis, modiciſque alimentis utuntur, ac propterea [*o*] Celſus de peſtilentiæ obſervatione agens nos admonet, *cibum tunc modicum aſſumendum nè cruditatem moveat*. Apertiſſima res eſt [*p*] *Socratem propter ſummam temperantiam nonſolùm omnia ferè vitæ ſuæ tempora valetudine inoffenſa vixiſſe, verùm*, quod noſtram ad rem maximè facit, *ſe à peſtilentiæ illius vaſtitate, quæ in bello Peloponeſiaco, in primis ipſam Athenienſium Civitatem internecino genere morbi depopulata fuit, immunem penitùs perſtitiſſe*, quod etiam memoratur ab [*q*] Æliano. Nobis etiam aliquot ante annos mirum quid accidit obſervare

re XXX. circiter à Romana nobilitate quà Viros, quà Mulieres, qui ad Tiberina oſtia circa Kalendas Januarias ruſticaturi ſeceſſerant, flante ſemel improviſo, ſævoque ex Libya vento tertianis febribus fuiſſe correptos, uno tantùm excepto Equite Marcello Sacchetto Hieroſolymitani Ordinis ad Aulam Pontificiam Oratore, qui cautus, & prudens cùm ſit, tantum cibi, & potioni ſolet adhibere, ut vires ſuas reficiat, non opprimat.

IX. Porrò qui affatim, & multò faciliùs cibos mali ſucci comedunt, duplici ratione ex circumfuſo morbido aëre certam pernicem; dubiam verò qui parcè, ac ſalubriter vivunt, ſibi comparant: primùm ſanè quòd illi cruditates in primis viis perpetuò gerentes, paratam ſemper eſcam habent ad alendos vermes, quorum majorem copiam ingerunt, fovent, ac nutriunt qui magìs edunt: Deinde verò quòd helluones, cùm habeant vaſa, fluidis tumentia, minorem libertatem permittunt itui, ac reditui ſanguinis, & lymphæ per univerſum corpus, atque idcirco, facile fit, ut ex leviſſima quavis cauſa in ipſis augeatur renixus ſenſilibus, atque inſenſilibus ſecretionibus: quinimo ut inhibeatur excurſus puri etiam ætheris ex atmoſphęra per pulmones in ſanguinem, & per cranii foramina ad cerebrum ſubterfugientis;

Quo pacto largior, aut pravus cibus corpora laudat.

X. Ad alimentorum quoque uſum referuntur condimenta quædam acidula, & ſubauſtera, cuiusmodi ſunt ſucci, & conſervæ malorum granatorum, cydoniorum, aurantiorum, citri, atque oxalidis; quæ interdum cibis admixta plurimùm valent tum ad compeſcendum, temperandumque morbidum fervorem, quem edulia intrà ſtomachum æſtivo

Condimenta quædam acidula ſummæ utilitatis.

tempore concipiunt, atque indè ad figenda citiſſimè alioquin à primis viis per galaxiam fugitiva, maligna corpuſcula, quæ cùm ſint urinoſa, & cadaverica ab acido-volatilibus blandè cicurata præcipitantur cum fæcibus; tum etiam ad leviter conſtringenda lacteorum præſertim vaſorum orificia, nè infeſtas particulas ocyus admittant, atque excipiant, quàm per ipſam fermentorum vim cum alimentis probè mixtæ infringantur, ut par eſt, ac levigentur. Qua de re non deſunt Auctores, qui [q]Avicennæ opinioni adhærentes acetum quoque laudant in præſervatione à peſte; quod tamen nos in Villicis, ac Meſſoribus aquæ admixtum; viris autem Urbanis aromatibus caſtigatum commendamus, cujus formulam tradit præ cæteris opportuniſſimam Alzarius à [r] Cruce.

[q] *Lib.4. fen.1. Tract.4. cap.5.*

[r] *Loco cit. pag.* 162.

Non eſt prodeũdum in publicum jejuno ſtomacho, & qua de cauſa.

XI. Referimus quoque ad præcepta alimentorum ſtudium ſumendi ſemper priuſquam quis domo egrediatur, ſumendi, inquam, aliquid, quo ſtomachus roborari, & aëris inquinamento obniti poſſit. Gracilibus potiùs fruſtulum panis aſſati cum vino optimo; ſubpinguibus verò tantillum aceti theriacalis cum buccea ſimiliter panis, ſunt qui cum Galeno ruſticis magìs probant allium: illud certiſſimum eſt unumquemque ſibi Medicumeſſe oportere; itaut modò parum theriacæ, modò allium, modò vinum, modò poſcam roſaceam pro temporum ratione accipiat. Uno verbo vitandum omnino eſt, nè quis vacuo ſtomacho in publicum prodeat. Nam cum jejunium, ſive ut [ſ] Hippocrates ait, *omnis extenuatio cutim laxet*, & vaſa poſt ſomnum propter ſequutam majorem perſpirationem neceſſario tam forìs quàm intus plus ſolito hient,

[ſ] *6. Epid. ſect. 3. n.25.*

hient, atque dehiſcant, aptiora ſunt hæc per id temporis ad prava imbibenda, quæ in aëre fluitant, corpora. Quare conſultiſſimum erit jentaculum ſumere vel antequam feneſtræ aperiantur. Hic tamen pro coronide tertii hujus conſilii animadvertere debemus nos etiam experimentis confirmatum habere in locis damnati aëris *æquè cavendum eſſe à crapula, atque ab inedia*.

XII. Quartò ad antevertendas caſtrenſes febres ex nocentibus paludum halitibus maximum quoque eſt auxilium qualitas, quantitas, & modus potionum, quibus accolæ uti debent. Nam, quod ſpectat ad qualitatem, certè vinum opportunius eſt aquâ, præſertim annuum, defæcatum, auſterum, & ſubtile: ſtomacho enim gratiſſimum eſt, cardiacum, & vermibus hoſtile. Quòd ſi pro hominis temperamento diluendum ſit, aqua advehatur ex locis minimè cœnoſis; hæc nanque latices ferunt non tantum impuros, ſed infectis quoque contemeratos. Menſura autem hauriendi potus longè minor convenit habitantibus propè paludes quàm procul. Nam aër ſtagnis, lacuniſque circumfuſus aqueis particulis magìs redundat, quàm apricus ſubtilis, ac ventilatus. Quare mihi quidem perſuaſum eſt homines minùs commodè ferre largum potum, ubi aër multum aquæ permixtum habet, atque unde non levem fluidi, haud compreſſilis copiam haurire poſſunt: Quod tandem attinet ad modum, certiſſimum eſt potiones non calidas, non tepidas, ſed actu frigidas, ac nive per æſtatem rigentes ad præcavendum iis conducere, qui paludum, atque humentium litorum ſunt habitatores. Nam, præterquam quod [t] Raſis, Jannitius, Ficinus, Nicol. Ma-

Quartò de potu; qualis, & quantus eſſe debeat.

Frigidæ potiones præferuntur.

[t] *De Peſtil. c.4.*

[u] *De Nive apud Carolum Cluſium exotic. in fine.*
[x] *De gelid. pot. abuſ. lib.* 2.
[y] *Lib.* 3. *de Peſt. & in epiſt. hetruſco idiomat. cujus titulus* La Neve non può riceyere contagio.
[z] *De Feb. puncticul. ſect.* 5. *n.* 9.
Cur nivatus potus ſalubrior ſit paludum accolis.
[aa] *De valetudine tuenda Togator.*
[bb] *De eſculent. facult.*
[cc] *Lib.* 4. *de re cibaria cap.* 5.

[*u*] Manard. N. [*x*] Maſſini, P. [*y*] Caſtellus, P. à [*z*] Caſtro, aliique multi frigidas ex glacie, aut nive potiones ad hunc finem commendant; refert [*aa*] Plempius, *poſt uſum nivis vino refrigerando inventum tariùs quàm ſolebat peſtilentiam Siciliæ regnum invadere*: quod confirmari ait à Balthaſſare Piſanello [*bb*] qui tradit, *diligenti obſervatione exploratum eſſe in Urbe Meſſanâ quot annis mille numero pauciores quàm ante uſum nivis interire*. Idemque probat ex Ludovico Nonnio [*cc*] Hiſpanorum exemplo, quos febribus malignis minùs tentari ſcribit, ob frigus nivati potus, quo factum eſſe ait, ut *Hiſpani Medici doctiſſimi Valleſius, & Mercatus, uſum nivati potus Civibus ſuis pro utili & jucundo perſuadeant*. Sed non opus eſt aliunde rationes repetere, cùm diuturno experimento nobis conſtet in regionibus impuri, ac penè lethiferi aëris, præcipuè ſecundùm Tyrrheni maris litus, nullum ſecurius ad tutandos incolas ab epidemicis febribus inventum eſſe remedium ipſo nivis uſu; cujus profectò eventus cauſam, cùm olim ſtudioſè perſequuti fuiſſemus, non aliam veroſimiliorem comperimus, quàm quòd glacies, & nix contactu, & permixtione rigido-nitroſarum ſuarum partium, principia hauriendorum liquidorum, atque etiam aëris, qui eadem liquida inter deglutiendum comitatur, in eum nexum, poſitionem, ac temperiem redigit, cuiuſmodi ſunt aëris, potionumque particulæ decurſu totius hyemis etiam apud ipſas regiones infamis, & damnati aëris, in quibus propterea per id temporis ab hominibus impunè ſolent hauriri.

Aliæ rationes ejuſdem effecti proponuntur.

XIII. Quid? Quòd nitroſi ſales in nive redundantes, non tantùm poſſunt invertere, ac figere illas

illas aëris moleculas, ex quibus caſtrenſes febres naſcuntur, ſed, quod pluris eſt, coarctare quoque ſolent, & conſtringere poros, & immiſſaria œſophagi, aſperæ arteriæ, & ventriculi; undè malignis corpuſculis, quæ cum potu, cibo, & aëre ingurgitata, ſubitò in ſanguinem, præcordia, & cerebrum ſubterfugerent, vel nullus vel ſaltèm minor, quàm illarum perimeter exigit, aditus pateat. Neque aliâ certè ratione quoſdam ventriculi imbecillitate affectos refrigeratis nive aquis feliciter à Galeno curatos fuiſſe legimus, quàm quia ſtomachus urinoſis ſalibus, igneiſque particulis quandoque obſidetur, eique nihil melius, quàm frigidus potus, fluidorum igniculos concentrando, & ſolidorum fibras conſtringendo medetur. Valet etiam nivis uſus quia ovulorum cicatriculas æſtu vigente ita comprimere, ac coarctare poteſt, ut vitales motus in iiſdem inchoari prohibeat; nam hyems vermium ortui obnititur.

5. Vitandus eſt antelucanus, & nocturnus aër.

XIV. Quintum erit conſilium de vitando nocturno, atque antelucano aëre: Etenim cùm aliàs docuerimus noxia effluvia in ea atmoſphæræ parte, quæ nos circumdat, copioſiora natare abeuntibus ſolis radiis, quibus cùm verberantur, quaquaverſum ſolent diſpertiri; proinde eadem magìs compacta, majorique etiam agmine intrà noſtrum corpus, cùm ſol nondum exortus, vel præcipitatus eſt, deſcendunt, ac penetrant. Qui verò publicas ob cauſas noctu iter facere coguntur, nares, frontem, & aures foveant ſpiritu vini camphorato, admixto aceto roſaceo, quinimo tabaci foliis, dentibus contritis, vel per fumum exceptis ſputum moveant; nam impedimento ſunt aëris contagio, quominus

ab

Annibalis infortunium ex nocturno, & paluſtri aëre.

ab ore ad caput, infernaque viſcera prolabatur. Celebre eſt exemplum, quod ab Annibale manavit ad poſteros. Nam cum ſtrenuus hic dux, licèt non æſtivo, ſed verno duntaxat tempore paludes incoluiſſet, *nocturno tamen humore, paluſtrique cælo gravante caput, & quia medendi locus, nec tempus erat altero oculo captus fuit*, ut narrat [dd] Livius. Hoc loco juvat animadvertere fugiendum quoque eſſe magnum corporis motum, quippè quo aër uberius undequaque per poros tubuloſque à nobis excipitur. Etenim cùm propter gymnaſticam, venationem, agrorumque operas violentiùs cum fluida, tum ſolida in nobis agitentur, multa extruduntur corpora, quæ, ubi ſanguis, ſpirituſque reſederint, ſubvacuos poros, carnes, & vaſa relinquunt: quo fit, ut ambiens aër tam per auctam reſpirationem, quàm per cutim facilius, & copioſius ingeratur, cũque illo major quoque effluviorum malignorum vis cerebrum, ac præcordia petat. Audiendus hac in re Magnus [ee] Hippocrates: ubi rectam daturus prophylaxeos methodum iis, qui à malè affecto aëre populares morbos timent, *Providendum*, inquit: *ut quàm pauciſſimus aëris influxus in corpus ingrediatur, & ut ille ipſe quàm peregriniſſimus* (nimirum ab non inquinato loco) *exiſtat*. Factum proindè legimus apud eundem [ff] Coum, ut in quadam aëris conſtitutione *Mulieres non ſimiliter ut viri à tuſſi afflictæ fuerint, quòd non ut viri è domibus prodierint*.

[dd] *Decad.* 3. *lib.* 2.

[ee] *De nat. hom. num.* 19.

[ff] 6. *Epid. ſect.* 7.

6. Abſtinendum à deglutienda ſaliva.

XV. Septimum præſidium ad declinandum putorem aëris maximum eſt, quanquam ſit purè negativum, ſedula videlicet abſtinentia à deglutiendâ ſalivâ, præſertim cùm prope paluſtria loca verſamur. Etenim cùm aërium miaſma majorem partem

tem ſalivæ miſceatur, & implicetur, viamque intrò ſibi paret in viſcera, non tantùm per aſperam arteriam, verùm etiam per œſophagum, idcirco optimum erit præſervativum, ſalivam ipſam (præterquam dum comedimus) ſemper expuere; quod certè vel ipſa natura nos docet. Nam cùm res inſuaves, noxias, fœtidas non ſolum naribus ſentimus, ſed vel nudis oculis intuemur, ſtatim ad ſpuendum impellimur. Idem profectò ſtudium experimento utiliſſimum ſe compertum habuiſſe narrat primus quem legerim [g] Dobizensky cùm ſcribat *impulſum naturæ ſibi ceſſiſſe in beneficium*; ſiquidem nullo alio præſervativo remedio, *niſi ſola cautela, nè ſalivam deglutiret, ſed ſemper expueret, quandiu intrà ſphæram* (ſunt ejus verba) *activitatis contagioſorum morborum moraretur, ab omni contagio*, a quo cæteroquin nunquam cavit, *ſe feliciter tutatum fuiſſe*.

[g] *In exiguo libello, cui titul.* Præſervativum univerſale naturale contra omnē in aura ſerpentē contagionem.

XVI. Quod ſeptimò loco probamus, affine eſt, licèt contrariâ ratione, ſuperiùs expoſito præſidio. Scilicet nobiſcum in paluſtri aëre perpetuò geſtandam eſſe ſpongiam liquido acido-volatili imbutam, cujuſmodi eſt acetum theriacale ſpiritui vini permixtum: hoc enim poros narium, atque aſperæ arteriæ benigno halitu implet, & firmat; unde aëris venenum, quod etiam non deglutitâ ſalivâ intrò ſubterfugere conſuevit, partim intercipitur, partim corrigitur. Verumtamen opportunè hìc animadvertimus, malè ſibi conſulere, qui ſolis odoriferis, acutiſque balſamis abſque ulla acidorum admixtione hiſce in caſibus utuntur: volatilia enim ſpirituoſa, ac purè balſamica meatus, texturamque internæ ſuperficiei narium, & pul-

7. Geſtanda ſpongia imbuta aceto theriacali, ac ſpiritu vini.

pulmonum ita laxant, & aperiunt, ut admittendo potius, incuneandoque aërio toxico, quàm intercipiendo, repellendoque viam ſternant, ac muniant.

8. Quibus medicamentis utendũ, & quo tempore.

XVII. Octavò quod ſpectat ad pharmaca equidem ſuadeo iis, qui vitam juxta paludes ducunt, ut blandis, non validis, ac violentis catharticis interdum per autumnum, hyemem, atquæ veris decurſum, totumque menſem Majum utantur: his autem egent, quia cœnoſus aër, cum ſuaptè natura craſſus ſit, in cauſa eſt, ut viſcera imi ventris, præſertimque lien, atque hepar, ſubſidentibus humoribus infarciantur; quare utilia comperiuntur, quæ ſimul alvum laxant, & ſubtiliant, tonumque viſceribus largiuntur; hujuſmodi ſunt pilulæ, quæ à Practicis Ruffo tribuuntur, eaſque à Paulo, & præcipuè ab [*hh*] Avicenna, ubi de præſervatione à peſtilentia agit, video commendatas. Aſſumunt verò Aloëm, Myrrham, & Crocum; ſunt qui Ammoniacum etiam addunt, atque ex iiſdem exhibent ſæpe ſæpius in menſe plus minus ſemidrachmam. Secundò ſunt pariter magna illa antidota Theriaca, & Mitridatum, Diaſcordium Fracaſtorii, & ſimilia. Tertiò Acetum pariter antipeſtiferum, paratum ex Rad. Gentianæ, Scorzoneræ, Ireos, Centaurii min. Tormentillæ, Contrayervæ, Angel., Pimpinellæ, cort., & fol. Cit. baccar. Laur. Juniperi, Cinnam. flor. Caryophyl. fol. Rutæ, flor. hyperici ana. ad libitum, quæ omnia poſt octiduam infuſionem in aceto q. s. bull. quod ſubinde colatum ſervatur ad uſum. Uſus autem eſt in acetariis, in odoramentis, & in jure, vel aqua dilutum menſura unius, vel alterius cochlearis diluculò haurire. Cæterum caven-

[hh] *Loco citato.*

vendum eſt, ut ait Celſus, nè in ſecunda valetudine adverſæ præſidia conſummentur: ac propterea uſum Chinæ Chinæ in ipſa prophylaxi non laudamus, ſed ad caſtrenſium febrium medelam rejicimus.

XVIII. Nono Prophylacticum remedium eſt animi tranquillitas. Etenim timoris, mœroriſque ſpecies, ſpiritus animales, villoſque cerebri ita enervat, ac percellit, ut ſubinde præcordia, atque hypochondria in conſenſum languoris trahantur; quamobrem mœrentibus individua ſunt ſuſpiria, appetitus dejectus, pulſuſque languidi; quæ quidem omnia clarè demonſtrant, partes tum ſolidas, tum fluidas in hoc pathemate non parùm labefactari; idcirco triſtibus, ac timentibus conſueto minor evadit vis cordis ad trudendum quaquaversùm ſanguinem; ſimiliterque propter concidentes muſculorum fibras, cutemque ipſam faciliùs è converſo refluunt fluida, cum ſubterfugiente aërio miaſmate à corporis peripheria ad idem cor. Contra verò animus magnus, & conſtans, ſeu ſpes bona in adverſis id præſtat, ut villi ejuſdem cerebri, ac proximè cordis in vividum tremorem, naturæ amicum, agantur; unde ſuccus nervorum blandè commoveri ſolet, feliciùſque ac velociùs ſuas ſemitas excurrere in præcordia. Quare ſanguis niſu ſuo, ac volatilitate arcet magnam partem noxiorum effluviorum, quæ cum aëre in viſcera ſerpere adnituntur. Neque rationibus duntaxat perſuaſi hilaritatem, tanquam peſtilentium morborum antidotum, laudamus; ſed experimentis quoque admoniti idem ultro recipimus, ac Lectoribus perſuademus. Etenim præter ea, quæ ab aliis ſunt animadverſa, atque à doctiſſimo Aug. Quirin. [f] Rivino potiſſimùm tradita, ſcilicet in

9. Trãquillo animo eſſe oportet.

Quantùm noceat ægrotis animi dejectio, atque triſtitia.

Quid efficiat lætitia.

[f] *Diſſert. de Lipſienſ. peſt. ann. 1680. pag. 22. & 30.*

peſte timorem plùs ad lædendum valere, quàm ullum verum contagium; itaut ſanctè atteſtetur, *ſe nullum vidiſſe ægrum ex peſte* (vidit autem innumeros in Lipſienſi) *qui non à terrore illam contraxerit*; nos quidem Collegas olim habuimus DD. Jo. Mariam Coſtantium, & Lucam Tomaſinum, qui cùm in poſtrema peſtilentia, quæ ſub annis 1655. & 1656. Urbem Romam penè depopulata eſt, propriam operam ægris in Lœmocomio impendiſſent, nobis candidè faſſi ſunt, ſe idcirco à ſæva illa contagione evaſiſſe, quòd ſtrenuo hilarique animo donati, mortem adeò non timuerint, ut benevoli timentium fuerint objurgatores; cæteros autem timidulos è vivis omnes exceſſiſſe.

Quid de amuletis Helmõtii ſentiendum.

[g] *Loc. ſupracit. pag.* 181.

XIX. Interea hìc nulla mihi erit cum [*g*] Helmontio controverſia, ubi probaturus ille animosè confidere ſummum eſſe in peſte præſervativum, acri, quo pollet, ingenio divulgavit etiam Amuleta, tum ab Ethnicis ſub forma Idolorum, tum a nebulonibus, inſcriptis ſæpè ridiculis characteribus, inventa; eò ſolummodo ſpectare, ut animum illius, de cujus collo pendent, quanquam falſa opinione, certa tamen ſpe validiſſimè erigant; unde ejuſdem periapti ope (quod Zenexton Paracelſus appellavit) omne malum à ſe plerunque depellunt. Itaque ejuſmodi Agyrtarum fraus, licèt multitudini imponat, non omnino tamen damnanda videtur, cùm creduli homines eâdem ex fallaciâ illud animi robur fœnerentur, quod à propriis infirmis viribus nunquam eſſent mutuaturi.

Prophylaxeos compendium ex Celſo.

[h] *Loco citato.*

XX. Sed ut breviter omnem prophylaxim complectamur, verba huc transferemus [*h*] Cornelii

nelii Celſi, qui, cùm quæ in peſtilentia obſervanda ſint, enumeret, inquit: *Vitare oportet fatigationem, cruditatem, frigus, calorem, libidinem: tam neque manè ſurgendum, neque pedibus nudis ambulandum, minimèque poſt cibum. Cum verò hæc in omni peſtilentia facienda ſint, tum in ea maximè, quàm auſtri excitarint*: ad quod genus noxiæ paludum adſpirationes referuntur.

XXI. At enimvero dum humana præſidia probamus, ſacra præ cunctis maximo in pretio habenda eſſe cenſemus, mandamuſque ut paluſtrium locorum habitatoribus cordi ſemper inhæreant. Nam cùm mala omnia præſertim verò [*ii*] peſtilentiæ ad purganda populorum crimina à Deo immitti ſoleant, ut paſſim in Divinis paginis legitur, certè niſi noſmetipſi culpas noſtras bonis operibus expiemus, atque aſſiduis precibus à Deo Optimo Maximo impetremus, ut peſtilentias à nobis avertat; fruſtrà tentabimus cætera præſidia, quæ in irritum planè recidunt, ubi ſummus Opifex benignè noſtrûm clementerque non miſeretur.

Divinum præ cæteris ſubſidium implorandum.

[ii] *Num.* 14. 2. *Reg.* 24.

Ad curativa tandem remedia quod attinet, hæc ſequenti libro fusè perſequemur.

DE

NOXIIS PALUDUM EFFLUVIIS

Liber Secundus.

COMPLECTENS

QUINQUE EPIDEMIAS

Pernicioſarum, & Caſtrenſium Febrium,

QUÆ

Diverſas Pontificiæ Ditionis Urbes penè vaſtarunt.

Eminentiſs. ac Reverendiſs. Principi

CURTIO

S. R. E. CARDINALI

ORIGO.

JO. MARIA LANCISIUS FELICITATEM.

QUæ duæ res ad librorum dedicationem ſolent inducere, ſtudium ſcilicet declarandi obſequii, ac ſpes repor-

tandæ tutelæ, ambæ profectò me ad hujus Operis nuncupationem, Cardinalis Ampliſsime, vehementer impulerunt. Monuit ſiquidem primùm, ac planè coëgit vetuſtus, atque obſervantiſſimus erga Te amor, qui, cùm beneficiis maximè capiatur, ſummus, ac debitus propter ſingularia, perpetuaque, quibus me devinxiſti, benignitatis argumenta, procul dubio habendus erit; præſertim cùm per quindecim jam annos, grande mortalis ævi ſpatium, inter Pontificis familiares, purâ tecum, atque incorruptâ ſemper conſuetudine retenta, ſit confirmatus. Hoc ſanè, quanquam omnes, quotquot Pontificiâ in Aula vivunt, probè norint; cupio tamen, ut affirmatione quoque meâ ſempiterna etiam poſteritas intelligat. Patrocinium deinde quod ſpectat, nemo aut verius, aut validius earum rerum, quæ in deſcriptis præſenti Commentario Epidemiis contigerunt, poteſt ſuſcipere, quàm Tu, Eminentissime Cardinalis, qui per ea

tem-

tempora, cùm in diverſis Eccleſiaſticæ Ditionis Urbibus funera, luctuſque ex paluſtri Cœlo ingraveſcerent, Sacræ, ut ajunt, Conſultæ aderas à Secretis, geſtarumque rerum teſtis ſimul, conſiliarius, & adminiſter mirificè commendabaris; ut proinde lucubrationibus meis fidem valeas confirmare, præſidium impendere, & auctoritatem in longam poſterorum memoriam conciliare. Itaque ſingulari humanitate, quam Tibi, Eminentissime Cardinalis, natura indidit, & aſſidua exercitatio bene merendi auxit, & corroboravit, Commentariolum hoc excipere nè dedigneris. Non ſolùm enim ab eo cliente, & cultore proficiſcitur, qui tuâ ſemper benevolentiâ floruit, ſed publicæ etiam ſalutis rationes tuetur, quas erudita ſapientia tua per varios munerum, ac dignitatum gradus jam indè ab adoleſcentia vigiliis, conſiliiſque curavit, & vindicavit. Immo verò non tam opuſculum meum ad Te properare, quàm

tua ipſa conſilia ; laborumque tuorum fructus ad Te redire videntur . Et tua igitur , & mea benignè complectere, meque auſpiciis tuis fovere perge . Vale

Ex Muſeolo noſtro in Quirinali Prid. Kal. Octobris M DCC XVI.

L E-

LECTORI SUO.

QUANQUAM *ad enarrandas epidemias, alicui videri poſſit, nullâ arte, nulloque ingenii labore, ſed ſolo ſenſuum teſtimonio, ac ſimplici memoriæ monitore opus eſſe; cum illa ſucceſſio rerum, quæ in populari morbo contingunt, nuda videatur hiſtoria: attamen, ſi quis animo reputet, ſe, dum ejuſmodi eventa deſcribuntur, non ſolùm ſimplices, verùm etiam aliquando utiles Commentarios ſibi adornandos ſuſcipere; in iis certè non parum curæ, ſtudiique impendendum eſſe cognoſcet: præſertim ad explorationem primarum cauſarum, quæ, cùm ſæpe multo jam tempore quamcumque epidemiam ſoleant præcedere, rarò eos non fallunt, qui tantummodò inquirunt in illas, quæ morbum ipſum vel proximè antecedunt, vel aſſiduè comitantur. Sed major adhuc vincenda occurrit difficultas, ubi agitur de febribus pernicioſis, & caſtrenſibus, quas nos hìc ſelegimus pertractandas; cùm earum & complicata ſemper, doloſaque ſit natura, & medela non conſtet multitudine remediorum; at judicii magnitudine, ac proprietate conſilii, de ſpecificis potiſſimùm pharmacis decernentis: quæ quidem omnia non cunctis* Cli-

Accurata epidemiarum hiſtoria apprimè utilis eſt, ad earũ cauſas dignoſcendas

Clinicis, ſed ſolertioribus tantùm ingeniis ſe-pandunt. Nam, quanquam Artem Medicam primùm genuerit uſus; ea tamen etiamnum vagiret in cunis, niſi vires ab analogiſmo, & perfectionem à ratione accepiſſet. Solæ enim obſervationes utcunque frequentiſſimæ ſint, confuſam duntaxat exemplorum copiam animis noſtris ingerunt; niſi eadem acta partim componentes, partim ſejungentes illud nobismet ipſis lumen accendamus, cujus beneficio quidquid experientiâ compertum eſt, diſtinctè, atque ordine diſtributum videmus tam in principiis, & cauſis morborum, quàm in progreſſibus, atque anteceſſionibus. Immo evidenter conſpicimus modum (cæteroqui per ſe obſcuriſſimum) conferendi, ac ſecernendi ſigna, & ſymptomata unius epidemiæ, vel unius ægri in unaquaque epidemia, à ſignis, ac ſymptomatibus alterius, vel diverſorum ægrotantium in eadem epidemia. Unde quædam ex quibuſdam colligimus præſagia, quorum gratiâ tam exitus prædici, quam curationes maturè, atque utiliter inſtitui poſſunt; quâ certe unica methodo ipſamet Empirica rationis imperio ſubjici poteſt. Nam egregiè [a] *Hippocrates agens de Medicinæ profectu, inquit:* Sic arbitror univerſam Artem commonſtratam eſſe, eò quòd ex unoquoque obſervatio facta eſt, & conſonantia in idem concurrerint.

Medicina ab obſervatione orta ſinè ratiocinatione perfici non potuit.

[a] *Præcept. n.2.*

Quot modis aquæ ſtagnantes noceant, ex quinque epidemiarũ narratione liquebit.

Daturus autem hoc ſecundo libro quinque Hiſtorias

ſtorias inſignium epidemiarum, quæ præ aliis noſtrâ ætate propter paluſtres aquas varia Eccleſiaſticæ ditionis loca pervagatæ ſunt, in ſpem erigor, haud difficulter deducendum fore, quot cauſis, ac modis aquei latices tum ſtagnare, tum urgentibus æſtivis caloribus, fœdâ corruptione, atque uligine in nos armari poſſint. Nam.

Primò in Romana epidemia clarè apparebit, pluvias, fluviaſque lymphas Curatorum, Ædiliumque negligentiâ in foſſa Hadrianæ Molis, quam Arcem S. Angeli appellant, pratorumque ſcrobibus putreſcentes magnam cladem Vaticanæ regioni intuliſſe. Romana Epidemia.

Secundò in Urbevetana liquebit, fluviales aquas in foſſulis, ſcrobibuſque cum cannabe, ac lino emortuas, ſituque corruptas Civitatem illam depopulatas penè fuiſſe. Urbevetana.

Tertiò in Balneoregienſi, non dulces modò, ſed minerales etiam aquas deprehendemus, propter lapſum cretacei collis jugi curſu per æſtatem intercluſas, putoremque nactas in populum illum crudeliter deſæviiſſe. Balnioregienſis.

Quarto in Piſaurenſi conſtabit, fluidas viarum, cloacarumque ſordes in communem canalem confluentes, ſolitâ per æſtivos calores fluenti aquâ deſtitutas, non fuiſſe deterſas; quamobrem putidis halitibus ibi loci calamitoſum contagium induxiſſe. Piſaurenſis.

Tandem in Ferentinate epidemia luculenter vide- Ferentinenſis.

videbimus, aquas non modò dulces, verùm etiam Thermales incertis annorum recurſibus ſolito majori copiâ ſuis è venis erumpentes, cùm pares exitui ſcrobes, foſſaſque nequaquam inveniſſent, facilè vicinos campos alluiſſe, fœtoremque, luem, ac perniciem in proxima, humilia præſertim loca tranſmiſiſſe. Quamobrem nemo non videbit quantâ vigilantiâ, quantoque ſtudio, quò minùs aquæ putreſcant, animadvertendum ſit; nè idem elementum, quod maximum vitæ noſtræ præſidium eſt, perniciem, mortemque hominibus afferat.

PRI-

PRIMA

EPIDEMIA

Febrium perniciosarum, & castrenſium, quæ Romæ in Leonina nuncupata Civitate, finitimiſque versùs Neroniana prata regionibus, ex cœnoſis foſſarum præſertim, & cloacarum aquis, ab æſtatis initio uſque ad autumnum anni MDCXCV. vagata eſt.

Campiglia inv. *Romæ Typis I. M. Saluoni* *Limpach sculp.*

CAPUT PRIMUM.

De pluviis, deque auſtrinis tempeſtatibus, quæ & Tiberis alluviones, & paluſtres aquas Romanæ Epidemiæ cauſas induxerunt.

CUM à nobis exhibenda ſit hiſtoria caſtrenſium febrium, quæ magnam partem incolarum Vaticanæ regionis, quam à Leone IV. Civitatem Leoninam appellant, anno MDCXCV. epidemicè corripuerunt, illoſque penè deleverunt; ordiemur ab obſervatione antecedentium tempeſtatum, aliarumque rerum, quæ moram, & putorem aquis, labemque aëri afferre potuerunt. Ita porrò facilè intelligemus cauſas, rationeſque ſymptomatum, quibus habitatores illius ſuburbii graviter afflicti ſunt.

Exordium ab obſervatione præcedentium tempeſtatum.

II. Nemo ſanè luctuoſa funera per id temporis Romæ conſpiciens, fœtoremque in vicis illis perſentiens, dubius hæſit, quin cauſa malignarum, pernicioſarumque febrium, quæ publicè vagabantur,

Ingens vis corruptarum aquarum ex pluviis, ac inundatione Tiberis.

tur, fuerit multitudo ſtagnantium, & corruptarum aquarum, tum in ſcrobibus pratorum, tum in magna cloaca, atque in foſſa potiſſimùm Hadrianæ arcis: ſed quoniam ad colligendos eos latices, tam ubertas pluviarum, quàm Tiberis inundatio maximè contulerunt; meritò à præcedenti autumno, utpote admodum pluvio, atque auſtrino, originis filum deducendum eſſe cenſemus. Raro enim ſola, quæ recens, ac præſens urget, etiamſi immoderata ſit, anni tempeſtas, populares morbos progignit; ſed plerunque per varios noxiarum tempeſtatum, aliarumque cauſarum gradus, & converſiones, accedente hominum indiligentiâ, ad communes morbos paratur via: ut rectè admonuit magnus [a] Hippocrates inquiens: *ſi quis rimatus fuerit, ac præcognoverit temporum occaſiones; maximè de ſingulis ſciet &c. & rectâ viâ procedet non minimâ Artis ſuæ gloriâ.*

[a] *Lib. de Aër. Loc. & Aq. n.* 1.

Præcedentis autumni deſcriptio.

III. Itaque autumnus anni MDCXCIV. ſæpe magnis imbribus, meridionaliumque ventorum flatibus udus extitit: quamobrem tellus jam erat humida, cùm Tiberis propter magnam vim aquæ bis auctus eſt; atque idcirco non ſolùm ſcrobes, ac foſſæ pratorum, & Arcis exhauriri non potuerunt; verùm, quod maximè aëris inſalubritatem inducit, ſordes, quæ pluviis prolutæ everruntur, ac dilabuntur, iis in canalibus, atque in cloacis ſubſiſtere coactæ ſunt. Simul etiam per humiliora Leoninæ Civitatis loca exundavit, ſubterraneaſque cellas, multoſque pauperum puteos hìc illic contemeravit. Poſthæc negligentiâ eorum, qui rebus publicis, atque eidem præſertim Arci præerant, initio veris proximi anni MDCXCV. nullum ſtudium purgandis hiſce regionibus adhibitum fuit. Hinc mira

mira hæc proluvies in limoſam paludem ſenſim intrà foſſas, ſcrobeſque converſa vireſcere jam urgente æſtu, fermentari, computreſcere, variaque inſecta admittere cœpit.

IV. Interea temporis vim hujus cauſæ plurimùm adauxerunt aquæ ex Vaticanis fontibus caducæ; quæ cùm verſandæ cuidam frumentariæ molæ juxta Arcis foſſam paulò ante à Romano quodam cive impetratæ fuiſſent, atque eæ quidem, non niſi adauctâ per moram copiâ, rotam in motum agere nequirent; identidem in cloaca illa ſubſiſtere, putoremque cum influentibus proximarum domorum ſordibus inter æſtivos præſertim calores concipere coactæ ſunt.

Acceſſerũt aquæ à Vaticanis fontibus.

V. *His* verò malis acceſſit etiam frequens afflatus vulturni, auſtrinorumque ventorum, qui à medio Majo, uſque ad Septembrem ejuſdem anni MDCVC. identidem recurrentes, non tantùm deteriori putredini immotarum aquarum, verùm faciliori quoque ſublimationi, ac delationi malignorum effluviorum non in vicinas duntaxat ædes, ſed etiam uſque ad finitimas, adverſaſque regiones anſam præbuerunt. Unde per ea loca immanis orta fuit epidemia febrium, quas Medici communiter vocant malignas, perniciosas, ac peſtilentes; nam contagione quoque ſerpere viſæ ſunt.

Obſervatio ventorum.

VI. Non abſimilem epidemiam in Cœlio Urbis Colle ex eâdem ſtagnantium, & fœtidarum aquarum causâ ortam deſcribit Domin. [*b*] Panarolus, qui inveſtigaturus undenam regio Cœlimontana, quam ipſe meritò ſalubrem eſſe contendit, ſub initium ſeculi XVII. notam infamis aëris contraxerit, quamobrem nullis amplius habitatoribus frequentabatur, refert hiſtoriam ſedulâ animadverſione

Hiſtoria Epidemiæ Cœlimontanæ ex Dominico Panarolo.

[b] In diſſert. Italica *dell' aria Celimontana* pag. 9. & 10.

ne digniſſimam, quam ex Etruſco ſermone Latinam huc traducimus. *Anno*, inquit, 1601. *Aqua Mariana*, *vulgò* Marana, *ſuo ab alveo extra portam Cœlimontanam egreſſa, in proximis vallibus ſtagnabat; ubi cum diù corrupta hæſiſſet, per vim ſolis putidos vapores emiſit, qui circumquaque vicina loca afficiens miſeros incolas, aut interitu, aut fugâ perdidit; donec per ſuffoſſam cloacã juſſu Clementis VIII. ſtagnans aqua aliò derivata fuit, & collis antiquæ clementiæ reſtitutus*: hactenus Panarolus. Hanc verò clementiam nunc etiam ſervat, ſervabitque collis Cœlimontanus; modò tamen Ædiles perpetuam curam adhibeant, nè unquam fluviolus Mariana extra ſuas ripas devolvatur, aut perruptis vicinis aquæductibus, alicubi reſtagnent lymphæ, & computreſcant; neve cloaca illa Clementina obſtruatur, quemadmodum ante aliquot annos contigit: quo tempore niſi ſtatim unà cum Illuſtriſſimo Præſule de Auguſtinis diligentiſſimo Ædilium Præfecto, jubente Clemente XI. (cui ipſe ego impendens periculum ſignificavi) diligenter occurriſſemus, rurſum gravis illinc ſerpere, ac dilatari cœpiſſet epidemia.

CAP. II.

Deſcribuntur nonnulla phænomena, quæ per id temporis noxias paluſtrium effluviorum vires in Leonina Regione palàm oſtenderunt.

Subitus veſpillonum interitus ex ſepulchri putore.

NOtatione autem dignum eſt quod per id temporis accidit in eadem Leonina Urbe, intrà ſacram Ædem, nuncupatam S. Mariæ ad Portam Angelicam; cujus ſepulchra, humillimo quippe

pe loco cavata, Tiberinis aquis redundarant. Itaque initio æſtatis, quanquam ii latices maximam partem per terræ poros ad flumen remeaſſent, attamen uſque adeò humidam, putidamque tellurem reliquerunt; ut cùm fortè fortunâ quidam ex fraterculis cœnobium illud incolentibus deceſſiſſet, ac veſpillo in tumulum, nullo quamvis recenti cadavere fœdum, deſcendiſſet, admirationem ſimul, & curioſitatem ſociis excivit, quæ cauſa fuiſſet, cur elapſa jam dimidiâ horâ nec ad ſupera regrederetur, nec ſaltèm inclamaret. Idcirco ſecundus illuc deſcendit, quo mox nullum vitæ ſignum præbente, tertius charitate inflammatus, ſubinde à ſodalibus ligari, atque intrà tumulum per funem librari voluit; ſed vix accenſæ beneficio candelæ, quam ſecum tulerat, gregales ſuos procumbere, humente extinctos ſolo, conſpexit; cùm illicò vociferare cœpit, retractuſque mortem vix potuit effugere. Adeò peſtifera ſunt concluſa effluvia cœnoſæ terræ, ſi cum ſpiritu ab hominibus excipiantur.

Capitis dolor ex tranſitu per Leoninam regionem.

II. Neque ſanè illud negligendum videtur capitis incommodum, quod multi eo tempore ſalubrium etiam regionum incolæ, quod tranſiſſent ſolùm, aut perambulaſſent loca corruptis iis aquis inquinata, pertulerunt; quos inter præ aliis recenſemus Illuſtriſſimum Archiepiſcopum Battellum meritiſſimum, nunc Sanctiſſimi Pontificis à ſecretis ſcribendarum ad Principes epiſtolarum. Is enim ſæpe mihi narravit (eſt enim pro ſua in me benignitate amiciſſimus) decurſu illius epidemiæ, ſe interdum abſtinuiſſe ab itinere ad Baſilicam Vaticanam, cui veſpertinæ causâ pſalmodiæ pro munere ſuo addictus erat; quia ſtatim ſe capitis dolore correptum ſentiebat, cùm veheretur curru à faucibus externorum Arcis munimento-

rum (quæ vulgò dicuntur *la cortina*, *ed il rivellino*) in ſuburbium novum: nam ibidem magna ad dexteram foſſa putidas, malèque olentes aquas, obſtructo emiſſario, continebat; quo ſanè cruciatu non priùs levabatur, quàm cùm ad ædes ſuas in Quirinali rediiſſet: ut minimè dubitandum videatur, quin à corruptis aquis noxii vapores excitentur, qui ad noſtram perniciem per cranii etiam foramina ſibi aditum aperiunt.

Coloris mutatio ex eadem cauſa.

III. Confirmabatur quoque exitialis putidarum aquarum vis mutatione coloris à florido in flavum, luridumque, quo non quidem meridionalis, ſed tantummodo ſeptentrionalis illius plagæ habitatores, utpote paludibus propiores, ſub veris finem fœdati conſpiciebantur; immo verò multitudine culicum, erucarum, muſcarum, aliorumque inſectorum vicos illos, ſcrobes, & foſſam, putidamque aquam per æſtatem frequentantium.

C A P. III.

De certis hujus epidemiæ limitibus, quos lethifera cœnoſarum aquarum effluvia minimè prætererunt.

Quibus in locis Leoninæ Urbis lues graſſata ſit.

SED inter hæc mirandum planè fuit, popularem morbum haud per univerſam Leoninam Regionem; ſed per eam duntaxat partem deſæviiſſe, quæ à via, quam vulgò appellant *Borgo novo*, ad ſeptentrionem, hoc eſt ad mœnia, prata, Arcemque protenditur, latèque patet. Contra verò ædes magis ad meridiem converſæ, ſcilicet in ſemitis ſuburbiorum, vulgò *di S. Spirito*, *e Borgo vecchio*; quemadmodum

modum etiam quæ ad dexteram Baſilicæ Divi Petri poſitæ ſunt; carceres nimirum S. Inquiſitionis, aliæque domus ad Vaticani collis clivum excitatæ, à communi lue penitùs liberæ, ſolutæque permanſerunt ita ut ducta quaſi videretur linea diagonalis à poſtica Pontificii Palatii parte, quam *Belvedere* appellant, uſque ad emiſſarium magnæ illius cloacæ, quæ in Tiberim juxta Arcis foſſam eo loco aperitur, ubi ab onerariis navibus Puteolana terra, lignaque exponuntur. Per hanc verò diagonalem affabrè diſtinguebantur incolæ aëris contagione, quà boream ſpectat, affecti, ab iis, qui, quà reſpicit auſtrum, omnino erant intacti. Illud tamen minimè hic diſſimulandum, ædes nimirum Nobilium de Altovitis, nihil obſtante Tiberis interjectu, ab infamibus cùm foſſæ tum cloacæ halitibus (nam ferè contra illas reſpectant) ſe tueri non potuiſſe, quin Præſul, ad purpuram natus, ex confluenti pernicioſâ febri ibidem interierit.

Cur ii, qui ad meridiem habitabant, incolumes fuerint.

II. Salvus autem, atque ſecundus ſtatus in tanta miſeriarum vicinia, ideo retentus eſt in habitatoribus Leoninæ Civitatis ad meridiem; quia illorum domos neque Tiberis alluvio (quippe ſolo altiores) neque paluſtria effluvia, utpote à foſſis, pratiſque longiùs prodeuntia inquinare valuerunt. Immo verò, quod maximi refert, ac rarò accidit, auſtrales venti, qui per ea tempora frequentiſſimi ſpirabant, ita eas juverunt, ut lethiferas exhalationes, & procul, & in contraria detulerint; ſecus atque contigiſſet, ſi ſeptentrionales ventos tunc habuiſſemus. Noxia enim ſpiramina à pratis, foſſiſque etiam uſque in ſuburbium S. Spiritus, atque in proximum præcipuè Janiculi colliculum, ubi poſiti ſunt Barberinorum horti, tranſducta fuiſſent: quemadmodum

de hujuſmodi ventis Leoninæ Regioni inſalubribus latè demonſtrat Paulus Sanquiricus in (*a*) diſſertatione quadam Hetruſco idiomate edita 1630.

[a] *De aëre Leonin. Civitat.*

A corruptis foſſarum aquis ſinè dubio nata eſt lues illa.

III. Hæc autem clarè docent, epidemiam illam à corruptis duntaxat foſſarum aquis originem habuiſſe; cùm qui noxios halitus reſpirarunt, & coinquinatas lymphas biberunt, communibus malis plerique omnes correpti ſint. E contrario autem ab ea contagione illi ſervati fuerunt, qui domos incolebant extra hanc effluviorum quaſi dixerim ſphæram ædificatas.

Exempla epidemiarum certas urbium regiones vaſtantium.

IV. Nec ſanè novum eſt in Urbe Roma epidemias certis, ac determinatis terminis coërcitas quandoque fuiſſe; cùm apud Alex: [*b*] Petronium, Marſilium [*c*] Cagnatum, & Jo: Baptiſtam [*d*] Donium occurrant hiſtoriæ confluentium malorum, modò in patulis, & humilibus, modò in editioribus Urbis locis. Immo verò (hoc autem ad noſtrum alluvionis caſum bellè facit) elegans eſt deſcriptio epidemicæ tertianæ, colonos Mutinenſes ſub anno MDCXC. affligentis, in qua, ut doctiſſimus æquè, & cùm viveret amiciſſimus [*e*] Ramazinus diligenter animadvertit: *popularem illum morbum in humilioribus tantùm locis, ac ubi ſtagnarint aquæ, ſedem fixiſſe, & non ampliora ſpatia occupaſſe: cum incolæ cæterarum regionum, quæ ab hujuſmodi atmoſphæra remotiores erant (ut totus tractus ſupra viam Æmiliam versùs colles) nunquam aliàs à febribus magnis ſecuros ſe vixiſſe meminerint.*

[b] *De Vict. Rom. lib. 1. cap. 3. pag. 14.*
[c] *De Tiberis inundat. pag. 19.*
[d] *De Reſtit. Salub. Agr. Rom. pag. 16.*
[e] *De Conſtit. anni 1690. pag. 25. num. 29.*

Cur ad incolas Mõtis Marii longe diſſitos pervaſerit peſtilentia.

V. Illud inſuper obſervandum noſtra obtigit in Epidemia; nimirum vires ejus ad Montem, quem Marium dicunt, pervaſiſſe; ita ut Cœnobitæ, villici, aliique illius collis incolæ, quanquam ſeſquimilliario clivi à pratis, multoque majori à foſſis iti-

itinere diſſiti, tamen peſtilentibus febribus magnam partem occiderint. Hoc ſanè infortunium ortum habuit ab iiſdem cœnoſis corruptiſque aquis, quibus prædictæ foſſæ, & ſubjecta Monti Mario Neroniana prata ſcatebant. Etenim facili negotio à ſpirantibus diluculò Euronotis malignæ aquarum exhalationes, veluti à ſcopis abſterſæ, atque elatæ, uſque ad prædicti montis verticem [*f*] attollebantur. Quibus luculenter admonebamur, effluvia per aërem diſperſa, majorem tunc ad lædendum poteſtatem habuiſſe, quàm puteales aquas, quæ certè illo in monte penitùs innoxiæ hauriebantur; ut D. Jo: Baptiſta Macauda ordinarius tum Leoninæ regionis Medicus, & priſcæ indolis amicus evidenter ſe comperiſſe narravit.

[f] *Vide mechanicè deſcriptam meridionalium ventorum vim ab imo in ſummum ferendi ſemper effluvia lib. 1. in Conſilio de Sylvis Sermonetæ non cædendis §. 17.*

CAP. IV.

De mechanica ratione, qua ejuſmodi epidemia ſub initium averti, depellique potuiſſet.

Hominum incuria ſæpe oriuntur, aut diutius perveniunt epidemiæ.

SÆpe ignaviæ, ac negligentiæ ſuæ pœnas luunt homines, cùm ſani, atque incolumes tentari morbis incipiunt, quorum cauſæ ex illorum potiùs deſidiâ, quàm ex naturæ neceſſitate proficiſcuntur. Hujuſmodi certè fuit in Leonina Regione lues aëris, quæ tempeſtivis à mechanica deprōmptis præſidiis, vel anteverti, vel ſaltèm quàm citiſſimè profligari valuiſſet. Inter mechanica verò auxilia præcipuum, expeditumque fuiſſet deducere in Adrianæ Arcis foſſam aquas omnes, quæ ex Vaticanis fontibus tam intrà hortos, quàm extra, ſcilicet in Plateam Baſilicæ D. Petri jugiter effluunt, ex quibus

bus procul dubio, ſi in unum alveum confluerent, non exiguus amnis aſſurgeret.

Auctoris conſiliū Cardinali Camerario exhibitum.

II. Hanc porrò ſententiam deferre tunc temporis non dubitavi ad Eminentiſſimum Cardinalem Palutium de Alteriis, Virum ſanè non acri ſolùm judicio, ſed diuturno etiam difficillimarum rerum uſu mirabiliter ſubactum, cùm ſcilicet, nè ſuo deeſſet muneri (erat enim S. R. E. Camerarius) ſciſcitatus eſſet à me; qui Medicinam apud eundem faciebam, an, & quale inveniri poſſet opportunum præſidium ad compeſcendam ſtragem ſuburbani illius populi, ex paluſtribus aquis frequentiſſimè decedentis. Etenim illicò non voce tantùm, ſed ſcripto etiam reſpondi, me probè cognoſcere principio, quo tunc urgebamur, æſtatis mortuas eas aquas, corruptumque cœnum citra formidinem augendæ perniciei, nec penitùs removeri, nec vel minimùm, interno illato motu, agitari poſſe: reliquum idcircò eſſe, ut ad depellendam epidemiæ cauſam duo alia in uſum revocarentur auxilia, videlicet: Primò fluxus jam memoratus uberrimæ, dulciſque Vaticani Collis lymphæ per omnes Arcis foſſas, quâ quidem temperatæ prolutæque ſordes ſenſim in cloacam, ac Tiberim dilaberentur. Secundò: Simul etiam reſinoſis ex lignis accenſus ignis per octo ſaltèm dies intrà majores foſſas, potiſſimùm verò in marginibus, quâ ſpectant ædes, & vicos Leoninæ Civitatis: arbitrabar enim ab igne, & flamma non inſecta ſolùm comburi, ſed aëris quoque miaſmata ita comminui, & conteri debere, ut partim antiquam indolem exuerent, partim ſublimiùs exilirent, atque extruderentur. De quo ſanè ignis præſidio, cùm plura dicta à nobis ſint Parte 2. lib. 1. cap. 5. non eſt ut hìc cum Lectorum nauſea crambem recoquamus. Sed

Dulci aquâ paluſtres ſordes diluendæ.

Accenſis ignibus inſecta, & aëris miaſmata diſſipanda.

III. Sed quanquam, ut mihi quidem videbatur, ejuſmodi conſilia validis rationibus inſtruerentur, ac præcipuè defluxus jugis aquæ paratu admodum facilis videretur; neutrum tamen cùm Eminentiſſimus Princeps ad œconomicum quendam cœtum rem detuliſſet (conſiliis in diverſa abeuntibus) probatum fuit. Et quidem, quantum ſpectat ad facilitatem, utilitatemque fluxus perennium aquarum in foſſas Adrianæ Arcis opportuno tempore deducendarum; nos ipſi anno MDCCIX. uſu frugiferum comperimus. Cum enim Sanctiſſimo Patri Clementi XI. neceſſitatem hujus remedii ad prævertendam ex foſſarum cœno aëris labem ſub illius veris initium imminentem, demiſsè expoſuerimus, è veſtigio Summus Pontifex rem effici mandavit, ut de [*a*] Rheumatica epidemia ſcribentes fusè commonſtravimus.

Neutrum effectũ fuit, ob opinionum diſſenſum.

[a] *Cap.* 5. §. 4. *pag.* 235.

IV. Unum dumtaxat ſubitò, quippe nullâ impensâ perficiendum, prohibitum fuit, nè ſcilicet aquæ à Vaticano cadentes ad verſandam molam prope Arcis foſſam adhiberentur. Subſiſtebant enim identidem in cloaca, ut ſuperiùs cap. I. animadvertimus. Quod quidem ab eo tempore dejectis etiam molaribus machinis, accuratiſſimè obſervatum eſt.

CAP. V.

CAP. V.

Duplex Febrium epidemicarum natura, & quæ maximè ægros ſymptomata afflixerunt.

Initium Epidemiæ.

HIS pro rerum fide, ac perſpicuitate narratis, ad ipſam veniamus epidemiam. Paulatim medio Majo, atque ſub initium Junii per ſolam plebeculam in ſuburbiis S. Angeli, Pio, aliiſque prope mœnia, foſſaſque degentem, ſerpere cœperunt tertianæ febres, eæque primùm ſimplices, benignæque indolis; modò tamen Medici à phlebotomiâ abſtinerent. Nam quibus ægris vena ſecta fuiſſet, illorum febres in continuas, & malignas ſtatim convertebantur. Mox verò caput extulerunt febres reipſa pernicioſæ, ac peſtilentes, quæ ad Idus uſque octobris ferociùs, latiùſque contagione quoque vagatæ ſunt.

Phlebotomia in eo caſu noxia.

Pro vario ſitu domorum, & habitu corporum diverſa morbi ſymptomata.

II. At enimvero illud maximè notandum fuit, non eandem per æſtum in omnibus promiſcuè naturam morbi ſæviiſſe, ſed ſecundùm varios eo tempore corporum habitus, diverſoſque ſæpe domorum ſitus, plùs minùſve à foſſis diſſitos, varias etiam malignarum febrium differentias pravis quidem, ſed inter ſe diverſis diſtinctas ſignis emerſiſſe. Porrò duobus potiſſimùm diſſimilibus ſymptomatum agminibus in aciem tunc temporis prodierunt; aliæ ſiquidem primis illicò diebus intermittentes, ſed omnino pernicioſæ tertianæ, eæque frequentiſſimæ extiterunt. Aliæ verò, ſed infrequentiores, ſtatim videbantur continuæ, peſtilentem pariter naturam præſeferentes.

Ter-

III. Tertianæ quidem exitiabiles eos potiſſimùm corripiebant, qui improbâ victus ratione utentes, jam ante exortam epidemiam, viſcerum obſtructionibus obnoxii fuerant. Hæ quidem principio ut plurimùm tertianæ ſimplicis, raròò duplicis, ſemper tamen intermittentis typum ſervantes, quintâ plerumque die pernicioſiſſimum morem in continuas verſæ detegebant, ægroſque non raro ſeptimam inter, & undecimam jugulabant, paucis hercle ad decimam quartam pertingentibus; niſi ſi cui morbus in dyſenteriam, aut in chronicam febrem, per totum ſubinde autumnum, hyememque afflicturam, conceſſiſſet.

Quoſnam tertianæ invaſerint.

In continuas febres vertebant.

IV. Hoc autem modo peſtilentes ejuſmodi tertianæ corripere, atque increſcere ſolebant. Primùm facies incolentium vicos illos promiſcuè cum feminarum, tum virorum, tam adoleſcentium, quàm adultorum à noxiis effluviis ſubflava reddebatur. Subinde ab inappetentia cum gravativo capitis dolore, rigor ingens repentè corripiebat cum vomitu non ſolùm phlegmatis, ac variegatæ bilis; ſed plerumque minutiſſimorum etiam vermium; denique calor, & ſitis è veſtigio urgebat. Sæpe febris duobus primis paroxyſmis effuſo ſudore ita remittebat, ut Infirmi ab omni ſe penitùs malo immunes, ac vindicatos putantes ſecundâ, immo quartâ etiam die non modò ſurgere, ſed interdum in publicum prodire viſi fuerint. Verùm interea temporis urinis croceis, craſſis, immo ſæpe confuſis, & ut ajunt, ſubjugalibus redditis, febris quinta die novo rigore cum ingenti præcordiorum anxietate, ac jactatione in tantum creſcebat, ut lippis etiam, ac tonſoribus naturam continuæ, & morem pernicioſiſſimum oſtenderet. Cæterùm lingua erat arida, & ſub-

Ejuſmodi tertianarum adjuncta, variaque ſymptomata.

ſubobſcura; verùm accedente mentis motione, nulla ut plurimùm querela ſitis audiebatur; pulſus varii, ſæpius parvi, atque inæquales; artus frigidi puſillis convulſivis motibus, quos jectigationes dicunt, omnino inconſtantes; papulæ in cute lividæ, facies cadaveroſa, frequentes lipothymiæ, venter elatus, tenſus, ante delirium dolens, ac frequenter poſt ſextam pallido-bilioſis, & fœtidiſſimis, non raro etiam cruentis liquaminibus ſolutus. Lumbrici ab ipſo morbi principio magnâ copiâ, plerunque mortui, per ſedem etiam deturbabantur. Denique gravi cum ſopore, algido ſudore, urinis tenuibus factis, parotides erumpebant, ac ſeptimâ, vel nonâ die, raro undecima pleroſque ægros, priuſquam opportuna inventa eſſet medendi ratio, ſuffocatos de medio tollebant.

Continuarum febrium ſymptomata.

V. Febres verò, quæ initio ideam continuæ peſtilentis oſtendebant, raræ admodum fuerunt, atque in iis duntaxat Civibus ſpectabantur, qui paulò longiùs à foſſis poſiti meliori tum victus ratione uſi, tum vultus colore præditi, innoxiorum humorum ſpeciem, ante quàm ægrotarent, exhibuerunt. Invaſionis autem modus erat cum levi ut plurimùm horripilatione, magno, gravique capitis dolore, inappetentiâ, oris amaro ſenſu, atque minori, quàm in tertianis, ad vomitum propenſione; deinde excitato ingenti æſtu dolor capitis augebatur; mox continuâ perſiſtente, ſolumque pomeridianis horis crudeſcente febri, cum pulſu, magno potiùs, quàm parvo, peticulæ ad cutim rubræ, ſubinde liveſcentes erumpebant. Augebatur malum quarta die cum vaniloquio, & ſopore, accedentibus primùm levibus jectigationibus, ſubinde apertis convulſivis motibus, cum lingua arida, &

facie

facie aliquantulum rubrâ, lotioque nunc ſubjugali, nunc tenui; ſanguis è naribus poſt ſextam largâ copiâ non inutiliter multis effluxit. Per alvum interea circa ſeptimum bilioſa cum paucioribus quàm in tertiana vermibus erumpebant. Tandem ſupervenientibus ut plurimùm parotidibus, auctoque ſopore, multi apoplectico modo decedebant nonâ, vel undecima die, frigidis ſudoribus magnâ copiâ ab univerſo corpore exundantibus. Pauciſſimi interim naturæ ope ſervabantur, vel craſſarum urinarum copia, vel converſione in alium morbum, ſcilicet in dyſenteriam, aut quartanam: licèt poſtea inventâ curandi ratione, ut mox dicemus, multi priſtinæ valetudini fuerint reſtituti.

C A P. VI.

Quæ in cadaveribus decedentium propter epidemicas febres obſervata fuerint, eorumque rationes afferuntur.

UT duplex epidemicarum febrium genus per id temporis graſſatum eſt, ita duplex quoque conſtanti exitu fuit animadverſionum genus, quod in cadaveribus eorum egimus, qui vitam cum morte commutarunt.

II. Primùm in iis, qui ob tertianas pernicioſas occiderunt, ingens malorum ſedes ſub aſpectum venit in abdomine, ubi exta penè omnia livida, & potiſſimùm hepar ſubfuſci, ac bilis cyſtica atri coloris paſſim occurrerunt. Inteſtina autem ferè undique ſphacelo tentata continebant fœdiſſima recrementa, vermiumque copiam; imo verò circulares hic illic ſubnigras maculas exhibebant, quarum in centris

In iis, qui tertiana febre intercmti fuerant, abdominis viſcera vitiata deprehendimus.

ſciſſuras quaſdam inſculptas vidimus, quas nemo noſtrum propter lumbricorum vicinitatem ambigere potuit, eorundem eſſe veſtigia morſuum, atque eroſionum. Cæterùm præcordia, alioqui mollia, & laxa, nigro cruore, quo etiam cerebri vaſa diffluebant.

Cur intrà abdomen viſcera eo morbo corrupta fuerint.

III. Studioſè verò inquirentibus nobis in cauſam, cur abdominis viſcera, atque inter ea grande quidem morboſæ vaſtationis theatrum hepar, atque inteſtina præ aliis viderentur, repetenda eſt unius rei ſuperiùs explicatæ recordatio, ſcilicet ægros illos jam antequam tertianis febribus tentarentur; tum naturalium viſcerum diſcraſiâ, tum improbâ victus ratione uſos fuiſſe. Quamobrem facili negotio imi ventris organa, & præſertim jecur propter morbidam bilem; atque inteſtina (quoniam in illorum cavitatem, tanquam in cloacam multigena liquida à glandulis ſuis quà externis, quà internis ſecreta confluere ſolēt, ac detineri) peculiarem labem contraxerunt. Potiſſimùm verò quia enormis illa complexio corpuſculorum, quæ à paluſtri ſolo cùm organica, tum inorganica elevantur, & per œſophagum cùm ſaliva, cibis, & potibus in accolarum ſtomachum feruntur, fovendis principio, multiplicandiſque lumbricis noſtris aptiſſima eſſe conſuevit. Quod ſanè vermium genus (ut in externis paſſim obſervamus) quemadmodum alimentis naturæ ſuæ analogis majori ſemper & mole, & numero augetur, ita deinceps inducto, ac fervente febrili æſtu, evectiſque paulatim ad ſummam acrimoniam pravis inteſtinorum ſuccis, uſque adeò commovetur, ut quaquaverſus inuſitatâ rabie eorundem inteſtinorum parietes morſibus adoriatur, ac venefico quaſi afflatu contemeret, & afficiat.

Quę ſit vermium vis in humano corpore.

Nec

IV. Nec ſanè irrequietos indè factos lumbricos huc illuc diſcurrere dubitandum eſt, ubi experimento abunde conſtat, eoſdem fugam exitumque ab ejuſmodi ægris per os, & podicem, admirandâ certè induſtriâ, pro viribus exquirere; quinimmo illos graviſſimè ægrotare, atque interire; cùm ut plurimùm hiſce in caſibus, vel phlogoſi affecti, vel mortui dejiciantur. Dum igitur noxia paludum effluvia quaqua verſum ſanguini, & liquido nerveo permixta in viſcera, & artus debbacchantur, ipſi etiam lumbrici ſuis ictibus, ac veneficâ veluti ſalivâ inteſtina ita labefactant, ut vulneris labia aliis etiam confluentibus, interceptiſque pravis, toxicoque ſimilibus ſuccis, poſtremò necroſim concipiant.

Quo pacto, & quales deinde lumbrici ejiciantur.

V. In corporibus autem, quæ ex continuis peſtiferis febribus apoplectico modo decedebant, inter viſcera naturalia certè ipſa inteſtina à vermibus neque multùm obſeſſa, neque adeò depravata comperimus; ſecus verò cerebrum frequentibus varicibus, & plerumque ſanguineo ſero intrà corticis ſulcos effuſo deprehenſum fuit: indicio profectò ſatìs manifeſto tum fibras, tum fermenta viſcerum imi ventris apud robuſtos, & continentes homines aëris inquinamentis quoquo modo obſtitiſſe; ut inter morbi initium feraciſſimum lumbricorum ovarium augeri admodum, ac multiplicari paſſa non fuerint. Quamobrem vulnera, & necroſes, quemadmodum in vulgaribus, malèque nutritis ægrotantibus intrà ipſa inteſtina non admodum ſunt conſpecta. Verùm ſulphureo-venefica atmoſphæræ effluvia partim per pulmones, & cranii meatus, partim per galaxiam in venas ſulphureo jam liquido plenas admiſſa, omnem in cerebro (ſuffragante etiam in

In iis, qui ex continua febre deceſſerant, cerebrum præſertim labefactum reperimus.

inventâ apud ægros plethorâ) vim ſuam coagulando fluida , & irritando ſolida exercuerunt .

C A P. VII.

Per ſummam Innocentii XII. charitatem novum in Civitate Leonina Noſocomium pro ægris mulieribus excitatur .

Vulgares feminæ frequentiùs morbo conficiebantur .

VUlgares feminæ , quippe pauperibus aſſiduè famulantes , cùm ſæviente Romana epidemia præ viris frequentiùs decumberent ; ſimul etiam propter rerum ferè omnium egeſtatem majori numero decederent ; cùmque in Leonina Civitate nullum ad excipiendas mulieres Noſocomium, maximum verò S. Spiritus in Saxia ægrotantibus tantùm viris pateret : Summus Pontifex Innocentius XII. tunc feliciſſimè regnans , pro ingenti, quo erga egenos flagrabat, amore, ſtatim atque accepit, aliquot pauperculas ita neceſſariis præſidiis jacuiſſe deſtitutas , ut ſinè aſſidentibus , atque adeò abſque Chriſtianæ pietatis officiis naturæ conceſſiſſent; juſſit publicum inſtrui pro ſequiori ſexu Valetudinarium, loco quidem minùs inſalubri, nimirum in ſuburbio, quod vulgo Novum appellant (nunc autem ceſſit in Hoſpitium Sacerdotum) illudque non ſolùm quavis domeſticâ ſupellectili , verùm etiam accitis, quod magìs intereſt , Sacerdotibus , conſtitutiſque Medicis , Chirurgis , universâque , & Aſſidentium , & Miniſtrorum Familia , quàm celerrimè comparatum , ornatumque voluit . Atque hinc factum eſt , ut ſua nec animæ , nec corpori medicina deeſſet ; mirumque proinde fuerit cernere, miſeras illas

Noſocomium ægris mulierculis inſtructum .

illas ægrotantes optimis cibis, remediiſque fotas, magnam partem à mortis periculo fuiſſe vindicatas. Adeò verum eſt, Romam præ cunctis totius orbis Civitatibus ſingulari pietate, & charitate (ut innumeris exemplis demonſtrat [a]Amydenus) refulgere; Romanoſque Pontifices nullis uſquam ſumptibus, laboribuſque parcentes de utraque hominum ſalute in perpetuum eſſe ſolicitos.

[a] *Theodorus Amydenus libellum edidit de pietate Romana.*

CAP. VIII.

Quænam remedia in noſtra epidemia maximè profuerint, & primò de methodo curandi tertianas pernicioſas.

DIctum ſanè videtur in Medicos, quod à magnis, ac ſapientibus viris traditum legimus, hiſtoriam eſſe lucem veritatis, ac vitæ magiſtram. Nam, cùm ingens ſit in rebus Medicis obſcuritas, noſtris verò in judiciis infirmitas, niſi ſemper hiſtoriarum, atque obſervationum faces memoriæ obverſentur, ac prælucceant; ſæpius certè, ac faciliùs in errorum, atque inſcitiæ tenebris maximò cùm Reipublicæ detrimento verſaremur.

Hiſtoria Medicinæ facem præfert.

II. Obſervationes itaque iatrophyſicæ ad veritatis lancem, non ad nudam lectorum delectationem ſunt expendendæ: Propterea in deſcribendis graſſantium febrium curationibus, candidè commemorabo cùm ea, quæ nocuiſſe, tum quæ opitulata eſſe à nobis compertum fuit.

III. Quoniam verò vix ulli fuerunt, quos à tam diro malo ſola natura vindicavit, ſcilicet pauci duntaxat ex iis, qui longiùs à paludibus habitantes per abſceſſum dyſentericum, aut urinarum mul-

Pauci naturę beneficio ſervati ſunt.

multitudinem liberati fuerint, idcirco de internis viribus minùs confiſi ad remedia, eaque valentiſſima, ac præſentanea confugere debuimus.

Initio morbi incerta erant remedia: tandem præſentanea reperta ſunt.

IV. Diu ſanè à nonnullis cum incipiente epidemia, non fruſtrà tantùm, ſed magnâ cum ægrorum noxa pugnatum eſt, validiſſimis nunc purgantibus, pulvere ſcilicet Cornachinæ, nunc ſanguinis miſſione, quæ non niſi raró, ut dicemus, juvit. Nam in confluentibus morbis tardè plerunque accidit, ut ſecurior detegatur ratio medendi: Proinde per ſummam ſolertiam adjuvante analogiſmo tandem detecta fuerunt ſpecifica pharmaca, quibus poſtea, qui tempeſtivè ſub prudentium Medicorum imperium venerunt, magnam partem liberati ſunt.

V. At cùm capite quarto monuerimus, duplicem tunc obtigiſſe febris ſpeciem, alteram frequentiorem tertianæ pernicioſæ, alteram verò minùs ſæpe animadverſam ab ipſo initio continuæ malignæque naturæ; dicemus ſeorſim, quæ in utraque febri potiſſimùm profuerunt.

Quænã medicamina pernicioſas tertianas depulerint.

VI. In primis verò, qui pernicioſis tertianis corripiebantur, & illico Medicum arceſſebant, agreſtes quidem homines drachmis quatuor, aut quinque elect. lenit. malaxati cum ol. amygdalino, vel Trypherę Perſicę; Urbani autem, ac delicatuli totidem florum caſſiæ cùm drachmis duabus pulpæ Tamarindorum, & ſcrupulo ocul.canc.pp. blande ac utiliter levabantur. Aliquibus, quos à lauta cœna febris corripuit, placidus ſtatim vomitus emolumento fuit, excitatus tamen ſolo amygdalino oleo admixtis aqua thericali, & jure inſulſo: interdum robuſtioribus ferunt vinum etiã Emeticum ab initio profuiſſe. Cogitavi quoque de uſu pul. radicis Ipecachuanæ; ſed ea tum

fuit inventa; tametſi magnum jurè commodum aliàs expertus fuerim; præſertim in illo pravorum humorum apparatu, à quo malignæ dyſenteriæ progignuntur. Qui contra non niſi poſt tertiam diem curationi ſe ſubmittebant clyſteribus potiùs, quàm ullâ etiamſi leni purgatione tractandi erant. Etenim multiplicatâ per id temporis in primis viis malignorum ſuccorum copia, ob vim eorum, quæ alvum movent, agitari magìs, fundi latiùs, ac potiùs intrà vaſa urgeri ſolebat, quàm evacuari; quinimmo hinc, cùm irritati vermes glandulas, ac fibras inteſtinorum pungerent, atque exederent, cruciatus, dyſenterias, ac poſtremò etiam inteſtinorum necroſes faciliùs arceſſebant. Sed in caſtrenſibus iis febribus invenire ad amuſſim minuendi occaſionem tam eſt rarum, ac difficile, quàm optimum eſſe Medicum, quem ſemper hortabor, ut memor ſit experimentorum magni [a] Hippocratis, qui in Conſtitutione peſtilenti ex nimiis pluviis, atque adeò paluſtri ſolo exorta, claris verbis periculum à purgantibus perſtringit, *Purgationes plurimos amplius lædebant*; & paulò infra, *qui ex acutis, maximè ex iis, qui per alvum ſecedebant, mortui ſunt: omnes enim alvus ſuſtulit*. Legatur Valleſius in Commentario.

[a] 3. *Epid. conſt.* 3

Veſicantia, & china chinæ mirum quantum profuerunt.

VII. At enim verò duo præſidia huic malo comperta ſunt utiliſſima, veſicantia nimirum, & cortex chinæ chinæ, quæ opportunè adhibita jure ac meritò apud nos ſpecifica medicamenta pernicioſarum ejuſmodi febrium dici poterant, cùm ſalus multorum iiſdem conſtiterit.

SECTIO PRIMA.

De locis, ac tempore, quibus veſicantia adhibebantur; & cur miram utilitatem hiſce in febribus afferant.

Quibus membris adhibita ſint veſicantia.

VEſicantia primò cruribus, quinimmo etiam femoribus, præſertim in carnoſo, & ſubpingui habitu præditis; deinde brachiis etiam, atque occipiti, cùm affectio comatoſa urgere cœpiſſet, adhibebantur. Porrò ſingularem, ac penè incredibilem opem, ſi properè admota fuiſſent, ægrotis noſtris attulerunt: quò magìs laudandum venit monitum Herculis [*a*] Saxoniæ, qui, cùm diſputationem ſcriberet de Piſaurenſi epidemia, quæ noſtræ huic Romanæ quàm ſimillima fuit: *Tempus*, inquit, *adminiſtrandi veſicantia in febribus peſtilentialibus ſit eodem die, ſi fieri poſſit, & primâ horâ, qua morbus incipit; imò verò ſi eos, qui febri peſtifera tentandi ſunt, ante quàm in morbum inciderent, dignoſcere poſſemus, veſicantia ante ægrotationem apponere conducibilius eſſet*. Nam tunc maximè proficiunt, cùm nondum ullus decubitus in viſceribus ſit inchoatus. Quemadmodum è contrario tunc nocent veſicantia, cùm vel eroſiones in interaneis, vel cachectici in cruribus tumores adfuerint: *facilè* quippe, ut expertus admonet Petrus à [*b*] Caſtro, *ipſi ægri in necroſes immedicabiles delabuntur*.

[a] *Diſputatione de phœnig. ſeu veſican. uſu in feb. peſtil. cap.2. pag. m.565.*

[b] *De Feb. malig. ſect.6.n.32.*

Duplici de cauſa proſunt veſicantia. 1. Quòd corporis fluida ſegniora in motum conjiciant.

II. Modus autem, quo hiſce in febribus phœnigmata, & veſicantia vim ſuam exerere, atque utilitatem ſolent afferre, duplex eſt; Primo quidem quòd particulæ acro-volatiles ſinapis, euphorbii, cantharidumque nimiùm cohærentia noſtrorum

flui-

fluidorum corpuſcula cuneorum ac menſtruorum inſtar ſummovent, ac ſolvunt, unde fluxiliora redduntur liquida, atque ad ſeparationes faciliùs comparantur. Secundò, quia ab acribus hiſce ſtimulis neceſſariò augetur in artubus vis tenſiva, & circumpulſiva canalium, qui propterea validiùs premunt contentos humores, quorum ſeroſa, ac lymphatica pars, quæ per veſicantium emiſſaria elicitur, malignas particulas ſcilicet ſalinas potiſſimùm ſolutas continet, cùm pulſionibus promptiùs obſequatur, per ipſa veſicantium emiſſaria utiliter ſecerni ſolet: quo fit, ut viſcera à maligna congeſtione, lethalique decubitu præſerventur.

2. Augendo artuum intentionẽ, qui validiùs expellunt exitialia morbi ſemina.

III. Prodeſt etiam hoc remedii genus, quia per illa ulcera artificio reſerata faciliùs citiùſque promovetur excretio eorum corporum, quibus ambiente ab aëre ipſæmet carnes (quas tum ex ventre, tum extrinſecùs aliquid ſemper allicere docuit [c] Hippocrates) in paluſtrium locorum incolis imbutæ ſunt.

Faciliùs etiam excernuntur per ulcera paluſtriũ vaporum particulæ.

[c] *6. Epid. ſect. 6.*

IV. Sed ut rem hanc ſummoperè neceſſariam altiùs repetamus, pernicioſa fermenta, quæ intrà ſanguinem, & viſcera turbas agunt, extra corpus difficulter derivari poſſunt per eas glandulas, quæ naturalibus duntaxat ſecernendis liquidis ob aſſuetudinem comparatæ ſunt; atque idcirco criſes ſalutares in peſtilentibus affectionibus raró ſpectantur. Nam recrementa verè maligna, quoniam ob peculiarem particularum cohæſionem, motumque toto, ut ajunt, genere à naturalibus ſuccis differunt, ægerrimè cùm ordinariis ſecretionum organis, benignorum tantum ſuccorum moli, & craſi congruentibus, accommodari, atque commenſurari ſolent. Huc accedit, quòd peſtiferi ſucci ita ſolidarum quo-

Quare pernicioſa fermenta per glãdulas & vias, quibus naturales excretiones fiãt, derivari nequeant: ut neceſſe ſit alios exitus patefacere.

que partium fibras enervant, ut nativo in iis deficiente tono, propulſiones etiam à centro ad circumferentiam, & ab extremis canalibus in glandulas mirum in modum elangueſcant. Quamobrem in ejuſmodi morbis, qui cæteroqui non ferunt inducias, neceſſe eſt, ut ad ægrorum valetudinem redimendam emiſſaria præter naturæ ordinem ſtatim ab ipſa arte parentur. Etenim cùm Medicus naturam probè agentem debeat imitari, certè à veſicantium uſu hiſce in caſibus minimè poteſt abhorrere, cùm ægros viderit aliquando ab his morbis validâ adnitente naturâ, per ſolos abſceſſus liberari, quod peritioribus Clinicis ſuperfluum eſt pluribus inculcare.

Quo major ſaniei copia è plagis effluebat, eò tutius ægri convaleſcebant.

IV. Illud utique nunquam ſatìs accuratè à nobis repetitum erit, ſcilicet in hac epidemia ægros eò citiùs, tutiùſque convaluiſſe, quò major ſaniei copia à plagis veſicantium effluxiſſet; immo quò deterior etiam ejuſdem qualitas ſphaceli metum injeciſſet.

SECTIO II.

De uſu Chinæ Chinæ, tanquam altero ſpecifico hujus epidemiæ, & quibus ea modis utiliter fuerit propinata.

Quo tempore adhibenda fuerit china chinæ.

Alterum deinde præſidium peculiare, ac ſpecificum experti fuimus chinam chinæ minimè adulterinam, quæ tamen ante tertiam, vel ſaltèm quartam diem in pernicioſis tertianis exhibenda erat. Nam, ſi cui propter incuriam, vel ſerum Medici adventum, tardiùs propinabatur, ejus ſalus plerunque deſperanda. Etenim fermenta maligna virus

virus ſuum in præcordiis, & nervorum principiis figebant; tum vermes in rabiem acti ſuis morſibus gangrænam inteſtinis inurebant.

II. At enim verò non eadem chinæ chinæ formula ſingulis pernicioſâ tertianâ ægrotantibus pariter profuit, ſed ſecundùm varios corporum habitus, diverſaque ſymptomata, ſua cuique aptanda fuit. Porrò quos vires languidæ, artus frigidi, temperamentum phlegmaticum, neque dum coma, aut delirium urgebant; iis quidem cum æquali meracioris vini, & aquæ ſcorzoneræ copia, nempe ad uncias tres bis ſingulis paroxyſmorum diebus, diluculò ſcilicet, & veſperi; diebus autem vacuis ſemel tantùm jejuno ſtomacho exhibebatur. Quibus verò corpus gracile, & cerebrum aliquot læſionis ſigna jam oſtendiſſet, tunc china ſolis aquis cardui Sancti, & ſcorzoneræ infuſa proderat, additis ſemper guttulis olei Matthioli. Doſis chinæ ſingulis vicibus non excedebat ſcrup. 2., vel drach. 1.; ſed bolaris formula noſtro, aliorumque experimento præ aliis probata eſt. Ita ſanè perniciem febris, quæ præcordiorum anxietate, extremorum algore, comate, & convulſivis motibus ad augmentum properabat, hoc potiſſimùm remedio antevertere ſolebamus. Parabantur itaque boli, cum ſcrup. 2. cort. chinæ chinæ, & guttulis VI. ol. Matthioli, addito ab aliquibus etiam ſcrupulo diaſcordii Fracaſtorii: hi verò donec morbus vigeret, nimirum uſque ad nonum, bis imparibus, ſemel paribus diebus; deinde verò uſque ad 14. ſemel quolibet die noſtris febricitantibus opportunè exhibebantur. Incredibile dictu eſt, quâ felicitate chinatis hiſce bolis, quaſi totidem herculeis ſagittis ferox hæc Leoninæ paludis hydra fuerit interfecta. Nam Peruvianus cortex ſuo alchali

Chinæ chinæ formulæ.

chali amaro, atque auſtero, mutuatis quoque particulis balſamico-oleoſo-volatilibus ab ol. Matthioli, ſe præbuit pharmacum ſimul febrifugum, anthelminthicum, ſtomachicum, ac vulnerarium. Enimvero dum Romanam hanc epidemiam ſecundis curis pertractamus, nempe Menſe Auguſto anni MDCCXV. nobis mirandam planè vim ejuſmodi alexipharmaci videre contigit in Excellentiſſimo Principe Michaele Angelo de Cajetanis, qui cùm à tertiana pernicioſa vitio paluſtris aëris animam penè ageret, poſt adhibita infernis artubus veſicantia, ſolo uſu chinæ chinæ guttis olei Matthioli inſperſis brevì convaluit.

Mira chinæ chinæ virtus.

SECTIO III.

Recenſentur alia præſidia, & quænam victus ratio adhibita.

Theriaca quoque mirum in modum profuit.

NEque interim tacendum eſt aliquibus theriacam etiam profuiſſe; cujus profectò vires in edomandâ caſtrenſium febrium pernicie plurimùm quoque laudavit Hercules [a] Saxonia omni laude digniſſimus Auctor. Theriaca enim, cùm ſit pharmacum aromaticis, amariſque potiſſimùm herbis conſtans, vicem chinæ ex Peruvianis regnis nondum advectæ, olim gerere ſolebat. Immò verò noſtrâ etiam ætate plures ex algida febri ad necem properantes, ſolâ theriacâ cùm vino exhibitâ feliciter liberatos conſpeximus.

[a] *Loc. ſup. cit. pag.566.cap.1.*

Formulæ remediorum.

II. Interea temporis uſu moderato diu, noctuque ad diluendum ſanguinem, & blandè volatilizandos, cicurandoſque ſales acres, tum jura alterata ex rad. ſcorzoneræ; contrayervæ, limat. CC., eboris, & foliis, ſuccove ſonchi, tum aquæ ſtillati-

tiæ

tiæ ex iiſdem ſimplicibus cum ſtib. diaph., nitro ſtibiato, CC.philoſ. marg. propriis, & ſmarag.orientalibus. Gelatina etiam CC. apud divites, atque emulſiones ex amygd., & ſem. card.ſan.cum marg., & ſmarag.,nec non confect. de Hyacint. de Alcher. & diaſcord. Fracaſtorii utiliter propinabantur.

III. Victus erat tenuis;immò nihil magìs aliquibus obfuit, quàm largè nutriri, die potiſſimùm paroxyſmi, in cujus idcirco progreſſu ſatìs erant jura optima pullorum, nunc ſimplicia, nunc cum ebullito pane, & CC., nunc verò cum unico recentis ovi vitello.

Victu tenui erat utendum in hiſce morbis.

IV. In ejuſmodi autem medendi, curandique ratione ut plurimùm uſque ad decimum quartum diem manere oportebat, ſcilicet donec ægri omnem acutiei vim effugiſſent. Sed quoniam pleriſque eorum, qui evaſuri erant, in diuturna mala, ac præſertim in quartanam morbus concedebat, ſuperfluum reputamus methodum ſubnectere, qua iidem liberabantur. Nam ſatìs eſt indicaſſe, alios ſimplici cœli mutatione, alios uſu rhabarbari cum china; nonnullos tartar. emetico; aliquos etiam decoct. ſalviæ, & pul. myrrhæ ſub hyemem, vel ad veris exitum percommodè convaluiſſe.

Uſque ad xiv. ea curandi ratio ſervanda erat.

C A P. IX

Quæ profuerint in febri continua peſtilenti.

HActenus, quæ maximè juverint in tertianis perniciosis expoſuimus, nunc quibus potiſſimùm continuæ peſtilentes oppugnatæ ſint,deſcribamus; illud tamen minimè diſſimulantes valida purgantia in iis etiam ſub initium plurimùm obfuiſſe. Nam,

Valida purgantia oberant earum febrium initio, & quam ob cauſam.

Nam præterquamquod boni, vel ſaltèm minùs inquinati ſucci à viſceribus, ac ſanguine magna cum virium jactura à catharticis eliciuntur; ſemper ſtimulorum copia, in qua præſertim eorundem actuoſitas viget, mortiferas turbas in fluidis, & ſolidis acutè febricitantium excitatura relinquitur. Quo magìs admiramur ſummam Hippocratis ſapientiam, qui filios Artis admonuit, nè inter acutorum morborum initia alvum inconſultò moveant; ſed Clinicorum prudentiæ, nè dicam timiditati hujus rei deliberationem commiſit, inquiens, [*a*] *In acutis morbis rarò, & in principiis medicinis purgantibus uti, & hoc cum præmeditatione faciendum* ſcilicet diligenti obſervatione inquirendum, num febrile fermentum primis viis ita hæreat, ut citra turbationem purganti medicinæ poſſit obtemperare; num contra univerſæ humorum maſſæ interiùs permixtum, (quod in continuis, & præmalignis, paſſim contingit) vehementibus purgantibus obſiſtat, quò minùs revelli atque amoveri patiatur; imò verò deterius agitetur, acuaturque. Nam ſæpe, ut probè ſua in epidemia advertit [*b*] Cagnatus *ægri quo die medicamentum biberint, eadem in media purgatione occiderunt*. Satìs igitur fuit aut nullum, aut primo loco placidiſſimum tantum lenitivum, ſcilicet drachmis aliquot pulpæ tamarindorum cum floribus caſſiæ, nimirum addita drach. ſem. pul. oculorum cancr. & ſcrup. ſem. rad. contrayervæ ante tertium diem exhibere. Interdum verò ſolis clyſteribus omnem purgationis indicationem ſecuriùs explevimus.

[a] 1. *Aph.* 24.

[b] *In epid. anni* 1591. *cap.* 7.

Leviora cathartica probari uſu.

II. Sed quoniam communis iſtius quoque febris cauſa fuit atmoſphæræ miaſma, naribus, ore, cuteque hauſtum, & Incolarum fluidis adglutinatum; igitur ſecundò, veſicantia maturè adhibita magnam opem

2. Veſicantia.

opem contulerunt ob rationes ſuperiori capite adductas, de quibus, nè crambem hìc recoquamus, dicere ſuperſedemus. Tertiò, china chinæ matutinis juribus, & aquis diaphoreticis infuſa, non leve attulit emolumentum; quod tamen non adeò præſentaneum extitit, quemadmodum in tertianis pernicioſis, in quibus, donec intermiſſio viget, lues aëris parte ſui minima univerſo ſanguini, maximâ verò (propter viarum impedimenta, quæ in corporibus malè affectis obtingunt) ſubſiſtit in oſculis, & folliculis glandularum tum cutis, tum imi præſertim ventris: idcirco major pernicioſi fermenti moles primarum viarum ſuccis irretita ſpecificum excipere, illiuſque vim ſentire facilè poteſt. Secus atque in continuis, quæ homines alioqui magìs robuſtos, & ſpecie incolumes corripere ſolent, noxa aërea propter pervios galaxiæ, pulmonumque ductus liberè intrà vaſa devolvitur, ac pręparato quoquomodo ſanguini aſſociatur; quamobrem hujus febrifugi uſu nec ſubitò, nec tam validè emendari poteſt; quia antequam ipſius chinæ vis ad ſubclaviam aſcendat, ſuccorum ſtomachi, atque inteſtinorum torturam ſubire debet, quibus non modicè perturbatur, atque invertitur. Utinam interdum vitium non concipiat: proficiebat nihilominus amarum hoc pharmacum, mediocri doſi exhibitum, quòd blandam quandam acrium, acidarumque particularum cum volatilibus mixtionem promoveret, vitioſique humores inductâ veluti coctione eam craſim, ac mobilitatem adipiſcerentur, quâ opus eſt, ut ad loca ſalutarium abſceſſuum procliviùs devolvantur.

III. Deinde cùm in ejuſmodi continuarum febrium ſpecie pulſus eſſent validi, dolor, & calor capi-

Hæmorrhagia è naribus levamento fuit.

capitis urgerent, ſæpe larga etiam ſanguinis copia è naribus effluens non levem multis utilitatem attulit.

Cucurbitulæ, ſcarificatæ.

IV. Cucurbitulæ ſcarificatæ tam infernis artubus, quàm ſub ſcapulis, & juxta occiput, atque, ubi cerebrum comate, delirioque obſidebatur, aliquibus profuerunt.

Sectio venarum jugularium cur adjumento fuerit.

V. Quintò, ſectio venarum jugularium opem tulit; hæ ſiquidem venæ cùm ſanguinem à ſinubus duræ matris, ac propterea è penitioribus cerebri partibus referant, ſi aperiantur, ac ſanguinem fundant, neceſſariò augent momentum motus recirculationis, quod opponitur è diametro momento adhæſionis, & moræ, quam idem ſanguis intrà cerebrum ſuſtinere, & comatoſum morbum inferre cogitur. Multi pariter levati fuerunt perſectâ in fronte venâ. Ex quibuſvis enim locis, modò fuiſſent à ſcapulis, & collo ſurſum, venarum vulnera iis in caſibus ſtipatum, nec liberè refluentem ſanguinem, partim evacuando minuebant, partim ad motum promovendo, prohibebant, quò minùs intrà cranium pertinaciter ſubſiſtens certam, citamque mortem induceret.

Aliorum remediorum formulæ.

VI. Cæterùm emulſiones ſem. card. ſancti, melonum & cucurbitæ cùm ſtibio diaphoretico, nitro ſtibiato, ac præſertim margaritis, & ſmaragdis maximoperè utiles viſæ fuerunt; Hyacinthina quoque, cardiaca, ſuaveolentia, & pretioſa, quæ dicuntur pharmaca, præter vim dulcificandi blandèque vivificandi, profuerunt etiam, quia ſub gemmarum imagine, & odoris ſuavitate ſpem aliquam in credula plebe ſuſtentant.

VII. At enim verò cùm tria potiſſimùm ſingularia mala, quæ apud Medicos nomine ſymptomatum

tum venire ſolent, tunc temporis tam ægris, quàm Curantibus crucem maximè figerent, ſcilicet ingens verminatio; ſuffocans parotis; & dyſenteria perniciosa; idcirco de iſtorum morborum medela ſingillatim tractare conſtituimus.

C A P. X.

De Remediis vermes necantibus.

Nemo ſanè, qui naturalem hiſtoriam vel modicè callet, neſcius eſt, vermes infiniti propemodum generis reperiri, rebuſque ferè omnibus, vegetabilibus potiſſimùm, & animalibus peculiares innaſci, atque innutriri: itaut non eadem pharmaca cunctis inſectis promiſcuè habeantur hoſtilia, quæ Græcè dicuntur anthelmintica: cùm vermes, qui in amaris nidificant, amaris etiam; qui verò in dulcibus, dulcibus quoque; qui in acidis, aut acribus, acidis pariter, acribuſque nutriri, non autem profligari, aut occîdi conſueverint: experientiâque compertum ſit peculiaria plerunque remedia certam vermium ſpeciem in fugam conjicere, atque interimere. Oleum duntaxat, & Mercurius omnia penitùs inſecta (modò ad illorum contactum venerint) indiſcriminatim fundunt, ac perimunt: oleum quidem: Nam cùm hæc animalcula non per unicam pulmonum tracheam, ſed per innumera bronchiorum foramina, in univerſum corporis ambitum aperta, reſpirent, ſtatim atque oleo merguntur, perire ſolent; ſcilicet quòd iis obſtructis, viâque aëri omnino interclusâ, vitales motus amittunt, qui ab aëre, tanquam à fluido apud viventes majoris uſus, magnam

Vermium infinitæ ſunt ſpecies, nec iiſdem remediis interimũtur.

Oleum, & Mercurius omnis generis vermes occidunt.

 partem

partem proficiſcuntur. Mercurius verò, cùm ſcateat corpuſculis perniciſſimi motus, ſimulque ſub parva mole ingentem metallicæ materiæ quantitatem contineat (unde mirè gravitare ſolet) non ſolùm facilè in tenella inſectorum viſcera, minimamque villorum texturam penetrat; ſed ſuffocat etiam, enervat, atque interimit.

Lumbrici inteſtinorum incolæ ſunt, ibique nutriuntur.

II. Verùm, ut propiùs ad humanos vermes accedamus, ſatìs jam conſtat lumbricos, de quibus ſermonem nunc inſtituimus, ita eſſe inteſtinorum incolas, ut eorundem intrà cellulas concipiant, deponantque ova, dulcibuſque chyloſo-lymphaticis ſuccis alantur, atque augeantur: quamobrem meritò Clinici ab ejuſmodi curationibus penitùs arcent dulcia, lactantia, iiſque ſimilia. E contrario autem, amara, acria, oleoſa, & mercurialia plurimùm laudant.

Sublimatum dulcificatum non modò non profuit, ſed & lethales attulit dyſenterias.

III. Sed quemadmodum ſæpiſſimè accidit, ut in peſtiferis conſtitutionibus Medicorum artes deludantur; ſimiliter in noſtra contigit epidemia, ut quam operam, ſtudiumque in profligandam verminum ſobolem, eorumque malignitatem cicurandam contulimus, plerunque perdiderimus: quia ſcilicet lumbrici non fuerunt ſolitarii, ſed cum febribus peſtiferis ipſi quoque maligni, atque peſtiferi. Idcirco ſublimatum dulcificatum, quod alioquin in communi verminatione ſpecificorum maximum eſſe ſolet, non tantùm nullum in noſtro caſu emolumentum, ſed lugendam planè perniciem attulit; dyſenterias enim omnino lethales acceleravit, iis nimirum ſalibus motum præbens, qui ſuapte natura proni erant ad erodendum: ſola infuſio mercurii vivi parata in aquis card. ſancti, & rutæ caprariæ ſi non profuiſſe, ſaltèm nihil nocuiſſe comperta eſt.

Quæ remedia non nocuerint, vel opem tulerint.

eſt. Tutiùs tamen anthelminticum fuit oleum de ſcorpionibus Matthioli tum ſimplex, tum chinæ chinæ, immo oleo amygdalorum dulcium admixtum. Clyſteres quoque ex jure, & lacte, additis guttulis ejuſdem olei Matthioli mortuos vermes per ſedem feliciter educebant; quo ſanè oleo, & guttulis ſpiritus citri ſi nares, atque umbilicus inungerentur, non levis utilitas ægrotantibus accedebat; contulerunt pariter terra ſigillata M. D. C. C. philoſoph. & pul. corallinæ cum ſucco rutæ caprariæ, vel decocto ſcordii addito c. cervi uſto.

Ubi viſcera vitiata fuerant, anthelmintica parum profuerunt.

IV. Illud vero candidè fateri cogimur, omnia planè verminecia (ſit denuo verbo venia) fuiſſe inutilia, ubi viſcera, atque inteſtina præſertim ex veneficis morſibus ſummam labem, & eroſionem contraxiſſent. Sed nè moremur ampliùs in parte hac, in qua plùs fortaſſe à peritis lectoribus intelligi, quàm à nobis ſcribi poterit.

CAP. XI.

De Parotidibus, earumque curatione.

Parotidum tumor infidū morbi genus.

INſidum planè morbi genus meritò cunctis iis, qui longo Iatricæ Artis experimento ſubacti ſunt, tumor ille habitus eſt, quem in glandulis parotidibus vix natum ſæpe ſæpius adultum repente in febricitantibus videmus. Nam, tametſi vitioſus in viſceribus, & canalibus humor per vim naturalium motionum fluxilis reddatur, tandemque totus fortè (in quo univerſa ferè critici decubitus ratio poſita eſt) ad enunciatas glandulas urgeatur; plerunque tamen in epidemicis febribus evenit, ut tanta ſit influentis ac ſubſiſtentis ad externum anguſtumque

que glandulæ locum maligni ſucci copia, ut non ſolum infarciat, impleatque ſanguinea, ac lymphatica illius vaſa cùm omnibus folliculis, atque excretoriis ductibus; verùm etiam ad vicinas quaquaverſum membranas, muſculos, adenaſque cogatur divertere; ac propterea abſceſſus, quâ viâ liberare primùm viſus fuerat, obruat deinde ſuffocet, & quàm citiſſimè perimat. Porrò facit hoc non quatenus nuda eſt, ſimplexque parotis, ſed quia deleterius humor, cùm ſalivale fluidum jam affecerit, & cohibuerit (ejuſmodi enim ægrotantes, cùm maximam jam aëriæ luis partem ore primùm exceperint, ac futurarum parotidum quaſi ſemina eas in glandulas recondiderint; multò priùs, quàm paroris erumpat, implacabili ſiti, aut certè linguâ aſperâ, & nigra laborare ſolent) facilè in refertas, oppletaſque parotidum glandulas totus ingredi prohibetur; atque idcirco per finitimos arteriarum carotidum ramos in circumpoſita, ſubjectaque membra minimo negotio urgeri, ac derivari conſuevit; videlicet in muſculos inferioris mandibulæ, præſertim verò maſſeteres, atque in ſuperincumbentes adenas. Ad glandulas pariter, & muſculos oſſis hyoidis, linguæ ac faucium; quas quidem partes lædi, apertis cadaveribus, evidenter deprehendimus. Unde congeries hæc tumorum partim vaſa ex cerebro reflua, partim laryngem, pharyngemque premendo, atque in ſuis motibus intercludendo, miſeros infirmos cùm inexplebili ſiti ocyſſimè jugulat, & interimit.

In Epidemicis febribus ægrotos plerumque ſuffocat.

Modus quo maligna parotis inducitur ab aëre.

Quomodo ingulat.

II. Accidiſſe etiam non nunquam obſervavimus, ut qui ab acutis, maligniſque febribus, rupto forìs, vel ſponte vel per artem ejuſmodi abſceſſu, crediti fuerant evaſiſſe, ob inductas poſtea internas ſup-

Sæpè rupto foris abſceſſu, interna quoque inducitur ſuppuratio, quę necat ægrotos.

ſuppurationes paulatim extabuerint. Etenim à Chirurgis in parotidibus id perpetuò animadvertitur, quod M. A. [*a*] Severinus graviſſimus Auctor expertus admonuit. P*arotidas*, ſcilicet, *rarò qua parte extuberant, aperiri per ſeſe, ſed per viam obliqui ductus effundi*; addimus nos penetrare internè ad aures, in os, in fauces, atque in thoracem: nimirum ad eas partes, ad quas erodens humor novos cuniculos, quò minori vi ſolida reſiſtunt, per inclinationem, aut pulſionem ſibi effodere: ac propterea frequenter tum Medicos tum Chirurgos ſuâ de ſpe depulſos cernimus. Nam victo priori, eoque peſtifero malo, ægros ſuos in alvi fluxum, purè ſymptomaticum, atque in tabem conceſſiſſe, tandemque mortem oppetiiſſe dolent.

[a] *De Nov. Abſceſs. cap. 15. pag. m. 80.*

III. Placet idcirco meminiſſe duorum, qui cùm à curatis per externa ſuppurantia utcunque feliciter parotidibus in vado jam eſſe putarentur; uterque tamen alter empycus, alter ex mandibulæ carie, ſcorbuto, & alvi fluxu ſublati fuerunt. In priori enim quoniam vicini, ſed profundiores tumores ipſas parotides comitabantur; ideo in muſculis oſſis hyoidis, & in glandula thyroidea, varii quoque ſinus juxta aſperam arteriam intrò repentes (fortè etiam in pulmonibus) producti ſunt; idcirco pus in thoracis cavitatem illapſum, collectumque fuit. In poſteriori autem ægro, cùm per id temporis, quo parotis orta fuit, in tumorem etiam abierit adenoſum illud corpus, quod replet cavitatem ſupra muſculum maſſeterem, & à Iul. Cæſare [*b*] Arantio tanquam *ſedes abſceſſuum, qui poſtremò in aures aperiuntur* conſideratur; facilè in fluorem utrobique acta eſt ſanies, atque illa quidem ſalivalem ſuum ductum; hæc verò vaſcula, quibus maxillæ

Duorum ægrorum hiſtoria, qui ex parotidum ſuppuratione interierunt.

[b] *Lib. 1. obſ. anat. cap. 29. & lib. de tumor. cap. 29.*

xillæ articulatio obliniri ſolet, corrodere cœperunt: qua de re tum ulcera in ore, tum caries iis in oſſibus paulatim extiterunt; corruptâque indè ſalivâ, ſcorbutus, diarrhœa, ac tabes, quæ mortem denique arceſſivit, ſuppullularunt. Hoc ipſum veroſimile eſt olim accidiſſe duobus Ægrotantibus ab[*c*]Hippocrate memoratis *Cratiſtonactæ* nimirum, & *Pictoris Ancillæ*, qui propter ipſam parotidum ſuppurationem mortui narrantur; & ut rectè admonet in Commentario Valleſius, *facto majori abſceſſu, quàm ut ferri poſſet, & lethaliter quibuſdam particulis computreſcentibus*.

[c] *Pr. epid. ſect. 3. apud Valleſ. text. 35.*

Cur ii, quibus in Romana Epidemia parotides eruperunt, deceſſerint.

IV. Sed nè ad Romanæ epidemiæ fidem veritas hiſtoriæ uſquam deſideretur, candidè fatemur tunc temporis pleroſque, quibus parotides eruperunt, interiiſſe: nimirum quia illæ non erant, ut appellantur, criticæ, ſed ſymptomaticæ; quippe quæ per augmentum morbi cum urinis aqueis, & frigidis ſudoribus apparentes brevì jugulabant: id quod magnus etiam Hippocrates animadvertit in [*d*] Coacis; inquiens *In parotidibus urinæ citò, & pauliſper modificatæ peſtiferæ, & quæ hujuſmodi eſt refrigeratio peſſima*. Significatur enim factam fuiſſe permutationem motus pravorum humorum in deterius, hoc eſt malignum craſſamentum, quod priùs ſubjugales urinas reddebat; inductâ deinceps in renali cribro, vel irritatione, vel obſtructione, non ampliùs excipi, trajicique per tubulos in ureteres, ſed inter circulandum per arterias, partim ad caput, partim ad corporis peripheriam ſubſiſtere, atque utrobique capillaribus vaſis, tanquam impedimentum recirculanti ſanguini adhærere; ac propterea malignus fluor, quemadmodum per externas carotides projectus in parotidibus finitimiſque locis reſtagnat; ita

[d] *Juxta Dureti diviſion. lib. 2. text. 7.*

ita quoque in ſubcutaneis venis (ubi cæteroquin lentiſſimè circuit) congelatur, lethiferumque frigus, ac ſudorem inducit; nimirum quia latex ſanguinis à reliquarum particularum conſortio ſejunctus per naturalem membranarum, ac muſculorum concidentiam, & contractionem ab univerſæ cutis ſpiraculis frigidi ſudoris ſpecie extrudi ſolet.

V. Sed cùm nihil in morborum eventibus adeò rarum, ac perdifficile excogitari poſſit, quod aliquando non contingat; fuerunt nonnulli in tanta noſtrorum ægrorum frequentia, qui apparentibus quanquam parotidibus convaluerunt, ſcilicet morbificis humoribus vel converſis rurſum ad vias urinæ, eamque craſſo ſedimento ſaturantibus, vel tranſductis ad glandulas inteſtinorum; unde dyſentericus, ſed criticus fluor exoriebatur. Id ipſum ſanè accidiſſe in quadã à ſe viſa conſtitutione narrat [e] Hippocrates. *Quæ circa aures*, inquit, *in febribus erumpebant tubercula cum dolore, quibuſdam, deficiente judicatoriè febre, neque ſedantur, neque ſuppurant. Hæc diarrhœa bilioſa, aut dyſenteria, aut craſſarum urinarum ſubſidentia ſolvit; ut Hermippo Clazomenio*, cujus hiſtoriam tradit Ægrot. X. ejuſdem conſtitutionis. Quamobrem Medicos cautos eſſe oportet in ſiſtendis alvi fluoribus, qui parotidibus ſuperveniunt. Narrat Ballonius Epid. 1. pag. 7. de quodam Empirico, *qui repreſsâ ventris profuſione hominem parotide laborantem necavit*.

Cur nonnulli contra convaluerint.

[e] 1. *Epid. Conſt. temp.* 3.

VI. Fuerunt quoque, ſed omnium rariſſimi, quibus uſtio mirè profuit. Hi autem fuere, quorum morbidus humor fortè fortuna tum copiâ minor, tum malignitate lenior, externas ſolùm aures, non verò internas etiam faucium glandulas obſederat. Neque porrò *Hippotomus Palamida*, quem

Pauciſſimi, quibus uſtæ parotides ſunt, evaſerunt.

Hiſtoria Hippotomi Palamidæ.

[f] 5. *Epid. n. 16.*

quem Magnus[*f*]Hippocrates commemorat *vixiſſe uſtum*, *& purgatum*, atque unde poſteritas exemplum urendi parotides derivavit; malignâ, vel peſtilenti febri vexatus fuit: ſed ei, cætera ſano, *ſupervenit parotis, poſtquam vulnus accepiſſet in fronte.* Quare illius tumor, vel morbus, vel ſymptoma nuncupandus erat, & ad externi decubitus naturam referendus, atque ita tractandus, ut quàm citiſſimè per ignem ſuppuraret. Sed hæc adeò ſunt incerta in variis epidemiis, atque etiam in diverſis tum locorum, tum corporum temperamentis, ut nihil certò futurum de parotidibus pronunciare poſſit Clinicus; niſi cùm præſens fuerit, omniaque ſigna agitaverit, atque perpenderit.

Ignis quando parotidibus admonendus.

VII. Itaque multò magìs nullâ expectatâ ſuppuratione, ignitum ferrum admovendum videtur parotidibus apud malignè febrientes, quotieſcunque aut critico, aut ſaltèm ſemicritico modo erumpunt: hoc eſt cùm humor glandulas duntaxat externas occupat, ac tumefacit; nec verendum ſit, nè major humoris copia jam interna faucium obſederit. Hoc ſanè remedii genus commendant in malignis parotidibus graviſſimi viri, Franciſcus Valleſius in Com. lib. 6. epid. num. 16., & lib. 7. num. 92., Th. Groſſius in Com. de febr. ac potiſſimùm M. Aurelius Severinus Chirurgorum doctiſſimus de offic. Chirurg., & de abſceſſu critico cap. 31. ubi agit ex profeſſo de Parotide malignâ, quam *non ſolùm urendam*, *ſed cunctantem in exitu*, *affixâ cucurbitulâ alliciendam ſuadet*.

Qui contra admoto igne interierint.

VIII. Contra verò ſæpe vidimus in noſtra epidemia iis, quos parotides cum magna internarum ad fauces partium tumefactione corripiebant, interitum ab uſtione fuiſſe acceleratum: quia ſcilicet inducta

ducta fuit repentina corrugatio in ſuccutaneo parotidibus ſuperextenſo muſculo, veniſque ac nervis illis; unde citiùs liquidorum intrò refluxus, & ſuffocatio inferebatur, quàm inducta per ignem eſchara decidere, atque indè maligni humoris effluxum poſſet promovere.

IX. Dolet autem, tunc temporis à nobis illud non fuiſſe tentatum malignarum parotidum remedium, quod Clariſſimus [g] Riverius laudat tanquam à ſe in Monſpelienſi Epidemia feliciter expertum, ſcilicet *ſanguinis miſſionem non ſemel, ſed ſæpe etiam, parcè tamen repetitam*: ad quod fortè inveniendum præſidium hic Auctor excitatus fuit ab Hippocrate, qui in Prorrh. animadvertit *eos non mori, quibus tumore circa aures maximè ex acutis febribus oborto, ſanguis è naribus fluit*. At enim verò terruit me, alioſque, quòd in ejuſmodi tertianis pernicioſis certam apud nos perniciem afferebat Phlebotomi lanceola. Huc accedit, quòd in Monſpelienſi conſtitutione nulla fit mentio de Paludum effluviis, neque de veneno per vermium morſus fluidis communicato, quæ noſtrâ in epidemia compertiſſima habuimus. Candidè tamen fatemur, ſi res adhuc eſſet integra, in continuis potiſſimùm febribus à nobis incertam à phlebotomiâ ſpem certæ deſperationi fore anteponendam: præſertim cùm à Piſaurenſibus Medicis in conſtitutione febrium eâ in Civitate per annos MDCCIX. uſque ad MDCCXI. ex paluſtri labe graſſantium ſalvatellæ, aut ſaphenæ ſectiones ad parotidum curationem feliciter fuiſſe tentatas, poſtea reſciverimus. Vide epid. 4. & cap. 5. §. In progreſſu.

Cur ſanguinis miſſio tentata nõ fuerit.

[g] *De feb. tit. de febr. peſtilen.*

X. Supereſt nunc coronidis loco ſubjicere quoſdam Chirurgos curandarum parotidum metho-

An ſpiritu vini parotides tractari debeant.

dum ſolere ad compendium conferre : admoto ſcilicet ſtatim tumoribus vini ſpiritu, nè ad ſuppurationem vergant, neve affecta pars cataplaſmatibus gravetur, faſciiſque prematur : E re namque futurum magìs putant, ut ſubtiliores influentis humoris particulæ addito volatilis ſpiritus calcari ad perſpirationem, craſſiores verò ad refluxum promoveantur, quàm ut per ſuppurationem creſcat influxus, & cætera, quæ ſubſequi ſolent, mala excitentur. At enim verò quemadmodum non diffitemur parotides, quæ in benignis febribus pallidæ, ac veluti flatulento liquido tumentes erumpunt, quæque Græcis ad Phyſemata referuntur, & vel per alvi, aut urinæ vias derivari ſolent, ejuſmodi methodo tractari tutiſſimè poſſe; ita inficiari minimè debemus ſæpe ſæpiùs obſervatum, ubi parotides malignarum febrium critici ſunt decubitus, illas longè deteriùs hoc remedii genere habuiſſe. Eouſque Hippocratis oraculum noſtris mentibus ſemper obverſetur oportet : nimirum à Medicis *non multa, ſed opportuna præſtanda eſſe*.

Quando is tutò adhibetur.

Ubi periculoſus.

C A P. XII.

De duplici dyſenteria, quæ in Caſtrenſi Romana febri fuit animadverſa.

Duplex dyſenteriæ ſpecies.

Dyſenteria quandoque per ſe peculiarem inteſtinorum morbum conſtituit, nonunquam ſuccedit alteri morbo ob ejuſdem cauſæ ab uno in alium locum translationem, quam Latini decubitum, Græci verò dicunt metaſtaſim. Jam verò dyſenteria noſtros apud ægros utroque modo ſpectanda occurrit. Nam cùm hujuſmodi ægritudo ſit exceſſio

Utraq; in Romana Epidemia eſt obſervata.

ſio internæ tunicæ,& glandularum inteſtinalium,per quas ichores,mucus, ſanguis, atque ut Hippocrates in Coacis admonuit,non rarò etiam purulenta,& puriformia cum dolore egeruntur; primùm exeſio iſta crebrò in Romana Epidemia per morbi augmentum à vermium morſibus excitabatur.Quamobrem pravi ſucci ad ſolutum locum confluentes ægritudinem geminare ſolebant; quo certè in caſu (qui frequentiſſimus erat) ſemper dyſenteria mortale malum, & ſignum habitum eſt: idque clariùs poſtea cadaverum diſſectiones oſtenderunt,quibus perſpicuum fuit, inteſtinorum gangrænam, quæ à malignis humoribus fovebatur, ab inſectorum ictibus fuiſſe acceleratam. Altera ſimiliter dyſenteriæ ſpecies, quæ per translationem febrilis cauſæ à ſanguine, ac viſceribus ad inteſtina producitur, per id temporis obſervata eſt, de qua in præſenti tanquam de criſi principalis morbi paulò fuſiùs agere conſtituimus.

Quid in cadaveribus animadverſum.

II. Itaque, cùm Medicorum præſertim ſit veritatis inveſtigatio, quippe quæ ad hominum vitam regendam, conſervandamque mentes dirigit, atque illuſtrat; illud hìc repetendum eſt, quod cap. 5. à nobis indicatum fuit, ſcilicet aliquos in tanta noſtrorum funerum frequentia ab imminenti fato per dyſenteriam, evaneſcentibus ſenſim comate, ac parotidibus, fuiſſe ſervatos. Conſentaneum igitur rationi eſt credere, lymphicum humorem, qui exoticis ſalibus imbutus ſubſiſtendo priùs tam in cerebro, quàm in parotidibus, memorata mala moliebatur, per venas in gyrum rediiſſe; tandemque ſecretum partim per externas inteſtinorum glandulas, hepatis nempe, ac pancreatis, partìm per internas, coli videlicet, rectique adenas, tenuiſſimam earundem membranarum texturam corrodere,

Cur dyſenterico fluxu aliqui ſervati ſint.

rodere, ac dyſentericum fluxum inducere potuiſſe.

Methodus curandi hujuſce ſymptomatis ſeu decubitus.

III. Sed quoniam in malignis conſtitutionibus ipſi morbi complicari ſæpe ſolent; idcirco factum non rarò deprehendimus, ut, cùm ſalutaris ad inteſtina decubitus inchoaretur, nunc fractis nimiùm viribus; modò accedente deleterio vermium morſu, aut etiam intempeſtivâ medelâ, ægri decederent. Opportunum itaque erit methodum curandi tradere hujus vel ſymptomatis, vel decubitus, vel abſceſſus, ut ut appellare velimus: poſſumus enim quomodolibet.

Quænam remedia minùs profuerint, aut vitāda ſint.

IV. At verò dicamus primùm quæ minùs contulerunt, immo quæ in ſubitis iis caſibus vitanda erant; quanquam ſtatim parum in Arte peritis eadem certò profutura viderentur. Hæc autem fuerunt diaphoretica, & opiata. Nam, cùm hæc dyſenteria excitaretur à natura quatenus craſſos, erodenteſque humores à circumferentia ad centrum deducebat; cùmque iidem humores copiâ etiam redundarent, nullo modo erant retinendi, rurſumque ad præcordia, cerebrum, & peripheriam per ſudorifica propellendi; ſed omnis linquenda critico motui libertas, donec diminuta, depulſaque eſſet major morbidi ſucci moles. Adeò verum eſt, quod peculiari ſchediaſmate nos demonſtrandum ſuſcipimus, *haud quaquam omnes morbos eſſe curandos*.

Quæ contra utiliter adhibita fuerint.

V. Medela deinde verè opportuna hiſce in caſibus mitis tantùm, & blanda fuit; ſcilicet quæ indicationibus ſatisfaciebat demulcendi ſales acres, laxandi irritatas, tenſaſque vias, tandemque partim detergendi, partim tuendi exeſa loca. Propterea ſub dyſenteriæ initium identidem per os exhibebantur cum emolumento cochlearia ol. amygd. dul. recent. extracti; oleum enim cum aqua agitatum

etiam

etiam apud C.[*a*]Celſum laudatur in peſtilentialibus febribus; atque in ipſis dyſenteriis proponitur à Sennerto. Cryſtallus etiam montana, nec non Smaragdus orient. cum granis aliquot terræ ſigillatæ M.D. opitulabantur. Clyſteres quoque commodè injecti fuerunt ex jure, incoctis hordeo, atque hædino, aut vervecino omento, additiſque ol. amygd. dulc. unciis, & guttul. ol. Matthiol. Utilitatem aliquibus etiam attulerunt clyſmata ex jure, & aqua Tectucciana. Poſtremò, nimirum cùm non tantùm febris, ſed & ipſa cerebri ſymptomata remiſiſſe comperiebantur, contulerunt leviter adſtringentia, & paregorica; videlicet parum Theriacæ recent., vel quod melius, Diaſcordii Fracaſtorii. Sic data tempore proſunt, etiam in morbis, *quum alter*, ut ajebat [*b*] Hippocrates, *alteri ſuccedit*, *& plerunque occidit*.

[a] *Lib. 3. cap. 7.*

[b] *Lib. de affect.*

E X I T U S

Romanæ Epidemiæ ſub initium hyemis.

Cum ex Vaticanis hortis aquæ per æſtatem, quod conſilium dederamus, in Arcis foſſam ad emendanda paluſtria inquinamenta, non fuiſſent derivatæ; peropportunè quidem naturæ beneficio contigit, ut poſt idus Octobris cœleſtes aquæ effuſiſſimè deciderent, eæque, ut ſunt puræ atque incorruptæ, vitioſas, corruptas, ac terreſtres paulatim diluendo, ac temperando malignam aëris labem corrigerent.

Aquæ pluviæ cœnoſas emendarunt.

Flantibus verò paulò poſt borealibus ventis, tum quæ per aëra diſperſæ, tum quæ ſupra ſtagnantes latices emerſerant miaſmata, difflata ſunt. Atque

Boreas ipſam atmoſphæram penitùs abſterſit.

que indè malorum fomes, ac ſemina partim compreſſa, partim everſa fuerunt. Hyeme deinceps adulta, penitùs deleta ſunt, apertis nimirum quæ ad Tiberim hiant cloacarum oſtiis, nec non ſcrobibus foſſiſque pratorum penitùs expurgatis.

Quæ mala ſub hyemem ſucceſſerint.

Quod autem ad morborum indolem ſpectat ſuccedentibus temporum vicibus, malignæ febres in chronicas conceſſerunt, quartanas nimirum, & lentas cum viſcerum obſtructionibus, quas ſola cœli mutatio celeriùs omni arte profligavit: quod ſanè in cæteris diuturnis morbis uſu venire ſolet; unde edocti ſumus *cœlum fugere, quod fecit malum*.

SE-

SECUNDA
EPIDEMIA

Caſtrenſium Febrium, quæ per aliquot annos uſquead MDCCV. in Urbe Veteri graſſatæ ſunt propter vicinitatem ſtagnorum, in quibus linum, & cannabis macerabantur.

CAPUT PRIMUM.

Urbis Veteris deſcriptio, & ſitus.

MOns eſt in Etruria Peliæ nomine, cui ſubjecta ferax pariter, atque amœna planities quinque paſſuum milliaribus in longitudinem, ac duobus ferè in latitudinem explicatur; eaque compluribus undique collibus, diſparis tamen altitudinis, circumſcripta eſt. Hos inter tofaceus quidam tumulus ejuſdem planè faſtigii orientem inter, atque auſtrum aſſurgit; productoque dorſo ad orientem ſolem per tria milliaria procurrit.

II. In iſtius collis vertice ſubſidentibus paulùm lateribus primi ejus Urbis conditores tum Domos tum elatiora quædam Fana ſinè ullis quidem muris (quoniam prærupti collis altitudo, & civium fides, ac virtus pro mœnibus futura erat) excitarunt, appellaruntque locum Herbanum, donec poſteri, nova geſtientes imponere nomina rebus, idem Oppidum, nunc temporis attributum Provinciæ Patrimonii Sancti Petri, Urbem Veterem vocitarunt, hujuſmodi certè nomenclaturâ illius vetuſtatem collaudantes. Egregias autem hujus Urbis dotes, quippe hiſtoriis jam celebratas reticemus; illud tamen à Procopio minimè prætermiſſum hìc ſilentio obvolvere non poſſumus, ſcilicet Urbem Veterem aliquot Pontifices, magnoſque Etruriæ Viros, dum Barbarorum excurſionibus vexaretur Italia, diu tutos, incolumeſque ſervaſſe, ut propterea ampliſſima ſemper ab aliis, multò verò maxima à Regnante Summo Pontifice acceperit beneficia, ad quæ procul du-

Situs Urbis Veteris, quæ olim dicta fuit Oropytum, ſive Herbanum.

Clemens XI. Pont. Max. ejus Urbis Moderator fuit.

dubio deferenda non parum contulit, quòd Sanctiſſimus Pater, quum primùm Eccleſiaſticam iniit Præfecturam, ab Innocentio XI. ejus Urbis Moderator, & Gubernator deſignatus, indè ſummam nominis claritatem ſibi paraverit, ac ſuſceptam in eos Cives benevolentiam retinuerit.

Urbis diviſio bipartita.

III. Urbs igitur Vetus, quum in longitudinem protendatur, ac paulò elatior in medio ſit, ovatam ſpeciem bellè repræſentat, cujus quæ pars ad occidentem vergit, vulgò *Cavea*; quæ verò ſpectat ad orientem, duplo quidem major, *Poſtierla* nuncupatur: hanc verò Caveâ magis apricam ſalubremque, non tantùm oculus ejuſmodi rerum ſpeculator, ac judex, quantùm diſſimiles Incolarum mores, variæque corporum affectiones indicio ſunt.

Quibus Ventis Urbs perflari ſoleat.

IV. Ventis quoque omnibus objectus eſt collis, & primùm aquilonibus, qui nullo propinquorum montium jugo refracti, ex Peliæ latere in ſubjectas valles, ac tumulos vehementiſſimi incidere ſolent: deinde etiam ex occidente, atque ex oriente naſcentibus, qui licet non parum à circumjectis collibus retundantur, cum impetu tamen illati undique vias Urbis, & vicos liberè pervagantur; ita ſcilicet, ut pars ad orientem ſolem poſita venientibus indidem ventis, quæ contra, ex occidente perflari conſueverit. Auſtri denique adeò frequenter ibidem ſæviunt, ut in eam Urbem veluti ad deſtinatum locum ferri videantur. Cæterùm, quamvis eadem vel in arduo monte conſtituta, nullos omnino fontes habeat, ſalubribus tamen ciſternarum aquis, quà publicis quà privatis abundat; potiſſimùm verò ex altiſſimo [a] puteo omnes aquari poſſunt, ad quem in tofo cavandum, conſtruendumque priſcos Cives frequentium obſidionum neceſſitas

De Urbis puteis ac ciſternis.

tas coëgit. Hic quidem inſtructus eſt cochlea, quæ latiſſima quum ſit, atque ad planum illud depreſſa pertingat) quod ſubjecto amni reſpondet ad libellam, facilem jumentis etiam aditum præbet, ut ad jugem aquam illinc hauriendam poſſint deſcendere. Quapropter hic puteus elegantioribus Italiæ opificiis jurè ac meritò vel apud celeberrimos [a] Architecturæ ſcriptores accenſetur.

[a] *Vide in practica Vignolæ cõmentariis illuſtrata ab Ignatio Danti pag. m. 143. elegantiſſimam hujus putei iconem.*

De fluvio Pallia Vrbem præterfluente.

V. Urbs inſuper Vetus fluvii amœnitate gaudet; nam ab Amianis Montibus Pallia delabitur, qui ſuas, aliorumque torrentium aquas in ſubjectam vallem devolvit, eumque preſſiori alveo, placidiorique curſu meantem, non procul indè Clanis irrumpit (aquarum olim, quam nunc temporis copiâ major; navigia enim ſuſtinebat) brevì tamen ſpumâ demiſsâ nomen amittit: ita ut Pallia crebris rivulis planitiem Urbi circumpoſitam diſtinguentibus, colleſque rigantibus acceptis, majori vi, ac mole influat in Tiberim. Ex proximis verò fonticulis, quos Pallia flumen abſorbet, prætereundi minimè ſunt, qui ex Urbevetani tofi radicibus hinc illinc ſcaturientes, pingui, quo ſaturantur, limo circumjacentibus agris fœcunditatem largiuntur.

Fons aquæ ſalſæ magni uſus ad morbos complures.

VI. Hos inter præcipuâ animadverſione dignus eſt ille, qui orientem ſpectans ſalſedinem quandã præſefert, ac thermalium inſtar liberaliter hauſtus, alvum, tametſi nullo præmiſſo dejectorio, benignè ſolvit, & laxat; adeò ut Medici tum ad abſtergenda apud dyſentericos inteſtinorum ulcuſcula, tum ad depellendas plerunque hyſtericas, nephriticaſque affectiones, hanc aquam; quippe Tectuccianæ non abſimilem, feliciter ſoleant propinare.

De aëris ſalubritate.

VII. De aëris verò ſalubritate tantam fidem facit Jo: Villan. [b] ut quondam apud Romanos honeſtum in

[b] *Cronic. lib. 1. Et Leand. Alb. deſcriz. d'Ital.*

in præmium militibus de Republica benemeritis ceſſiſſe referat; cujus veritatis graviſſimum argumentum noſtris quoque temporibus præbet ſenum, ac decrepitorum Civium numerus haud exiguus, quem ipſe meis oculis vidi; cùm puerilem illic ætatem ſalubriter exegerim.

CAP. II.

Cauſæ graſſantis per æſtatem multis ab hinc annis Epidemiæ.

Cannabis maceratio aëra vitiat.

QUanquam verò Urbevetanus aër ſuâpte naturâ ſalubribus adnumerandus ſit, nihilominus propter cannabis præcipuè macerationem, quæ multis ab hinc annis propiùs illam Urbem, quàm olim, fieri cœpta fuit, ab Auguſti principio ad exactum uſque Septembrem adeò infeſtus evaſit, ut per ea tempora multos Cives & læſerit, & perdiderit. Cannabis enim, quũ apud omnes gentes magno in uſu, pretioque habeatur, incitamento ſemper fuit Urbevetanis tum Civibus, tum colonis; ut horrea ſua hujuſmodi mercaturâ avidiùs inſtruerent, quam deinde, ut à cognatis quisquiliis faciliùs citiùſque vindicare poſſent, ſuo quiſque in ſuburbano fundo cìs fluviũ, & prope Urbem foveas (quas vulgus *Vorgas* dicit) ad id accommodatas majori ſenſim numero excavare, inque eas, derivatâ ex flumine aquâ, cannabem in faſciculos collectam ſimul ad putreſcendum relinquere cœperunt. Etenim quum ſuperioribus annis trans fluvium Palliam duntaxat, longiùs ab Urbe, nimirum certis quibuſdam locis, atque interjectis plerunque arboribus, ejuſmodi ſcrobes pararentur, vel nulla, vel celeriùs diſſipanda maligna effluvia ad Urbem poterant pervenire: poſtea verò primùm villicorum, mox etiam

Stagna, ſeu vorghæ propiùs Urbem extrui cœptæ ſunt.

etiam Dominorum avaritiâ eò ventum fuit, ut juxta ipſas Urbis radices multitudo foſſarum ad hunc uſũ effoderentur; quibus factũ eſt, ut dum homines brevitati itineris, & ſuo quiſque compendio ſtuderent, minimè animadverterint ſe ipſos in vitæ periculum conjeciſſe; quum hinc minimo negotio noxii vapores nullâ ex parte refracti intrà eam præcipuè Urbis Veteris regionem deferrentur, quæ excipiendis halitibus pronior, & vicinior erat.

II. Huc accedunt Urbanarũ viarum quiſquiliæ, graveſque mactatarum pecudum ſordes, quæ tunc tẽporis obſtructâ veteri cloaca, elui prohibebantur; ac teterrimus proinde odor quoquoverſus effundebatur, aëremque contemerabat; quinimò aquæ etiã, quibus Cives utuntur, graveolebant, cùm nonnullæ ciſternæ vermibus ſcaterent. His profectò de cauſis plerunque ab Auguſti Kalendis per totum Septembrem, & ampliùs pernicioſæ, quæ propter comites perpetuò vermes, verminoſæ vulgò appellantur, multis ab hinc annis febres cooriebantur, quæque ſexcentos circiter illorum Civium ſingulis æſtatibus de medio tollere ſolebant. Superſtites præterea mœſtique Cives optimorum etiam Medicorum ſuâ in Patriâ defectũ accuſabant: diminuto enim ſtipendio minùs ſanè peritos obſcurioriſque nominis, quàm antea conduci aſſueverant; quamobrem ægrorum curationes minùs diligenter, ac imperitè, quod forſan à veritate alienum erat, fieri cenſebant. Has porrò cauſas omnes è Civibus nonnulli per ſupplicem libellum SS. Patri Clementi XI. expoſuerunt.

Quænam aliæ fuerint hujuſce corruptionis cauſæ.

CAP.

C A P. III.

Natura, Symptomata, & Medela epidemicarum febrium exponuntur.

Ab iis autem, qui per ea tempora apud Urbevetanos Medicinam faciebant, doctiſſimis quidem viris, qualitates, atque indoles vulgatarum illic febrium accepimus. Nàm, licèt pro peculiari corporum apparatu, atque idioſyncraſia (ut ferè contingit) diverſæ plerunque indolis naſcerentur, ſub duplici tamen ſpecie majoris perſpicuitatis gratiâ contineri poſſe videbantur. Etenim aliæ intermittentium, aliæ verò continuarum malignarum indolem ab initio referebant.

Epidèmicæ febres aut intermittentes, aut continuæ.

II. Febres intermittentes tertianarum more, vel quotidie, vel alternis ſolùm diebus cum frigoris horrore invadebant, ſimulque copioſiſſimo ſudore minimè dubiam primis diebus intermiſſionem mentiebantur; poſtea tamen doloſo incremento circa ſeptimum in continuas verſæ, mortis periculum pleriſque intentabant. Haſce autem ab initio bilioſi vomitus, vel alvi reſolutio; capitis, & lumborum dolores; cardialgiæ; hypochondriorum contentio, & quandoque tormina comitabantur: certa demum latentium vermium indicia. Deinde tametſi eundem ab exortu tenorem penè ſervarent, leniori tamen calore augebantur, & pauco, aut nullo ſudore declinabant, tantamque ſpiritibus perniciem afferre ſueverant, ut quinto, aut ſeptimo die, hoc eſt tertio, vel quarto paroxyſmo, præcedenti nondum expleto, ægri omnino algidi evaderent;

Quales ſint febres intermittentes.

derent;

derent; febribus videlicet in Lypiriæ naturam transſeuntibus.

III. In iis autem curandis præſens periculum ex Phlebotomi lanceola vel apud ipſos plethoricos impendebat; venæ autem ſectioni tutiſſimè ſubrogabantur cucurbitulæ, frictiones, ac potiſſimùm veſicantia. Contra verò ſi quando ſub morbi, principium lenem vomitum, aut purgationem, excitare Clinicus potuiſſet, plerunque res erat in vado. At enim verò in ipſo incremento tutiùs erat clyſteres injicere, & juſcula incoctis herbis ſale partim volatili, partim ſubacido aſperſis exhibere; in ſtatu ſubinde utiliora diaphoretica, & alexipharmaca, ac tandē in declinatione à quovis purgante abſtinere opus erat, quoniam ægri in eundem certè morbum recidebant, ac non rarò vitam cum morte commutabant.

Quâ ratione curandę.

IV. Febres verò continuas, vulgò malignas peſtilentiales, graviora quidem, ac deteriora ſequebantur incommoda; nam, cùm raræ ſingulis diebus remitterent, reliquæ (quæ omnium periculoſiſſimæ) alternis recrudeſcebant: iiſdem porrò præludebat rigor, quem magni æſtus, inquietudo, membrorum jactationes, horrendæ lipothymiæ, ſitis immodica, linguæ ariditas, deliria, tandemque agrypniæ, hoc eſt immanes vigiliæ excipiebant; vigiliæ tamen minoris erant periculi, quàm vertigines, & ſoporoſi affectus, qui ad apoplexias, vel convulſiones iter breviſſimè aperiebant.

Cujuſmodi ſint continuæ.

V. In eo rerum ſtatu ſanguinis miſſio, quemadmodum in gravidis mulieribus perrarò optatum non habuit eventum, ita longè aliter ſæpe contigit in viris, & mulierculis non prægantibus. In utroque ſexu ubi recrementorum ſaburra in primis viis fuiſſet obſervata, ab initio lenis vomitus, aut blandè

Earundem curatio.

ſolvens medicamen, veluti in incremento ſubacida-nitrata proficere non raro deprehendebantur; iiſdem tamen acidis, nonniſi magnâ cautione utendum erat: nam ſanguis ſubſidente fervore, facillimè per metaſtaſim, ut ajunt, in capite remorabatur. Contra verò diaphoretica hanc ob cauſam apertiſſimè habebantur ſuſpecta, quòd nimio certè illato fluidis motu, recrementa per carotides in cerebrum, mox ibidem cohibenda, urgere ſolebant; ac propterea cucurbitulæ tantùm, & veſicantia tutiſſimè adhiberi poterant.

Quænam ex iis periculoſiores fuerint.

VI. Ex iiſdem autem febribus, quæ inſolitam inquietem, cordis oppreſſionem, ſitim inexplebilem, deliria, atque artuum dolores modò certos, modò incertos, tandemque horrificam nervorum convulſionem, vel ſoporem afferebant, ad exitium præ cæteris properabant; tametſi illas comitarentur (quoniam omnino ſymptomaticæ) bilioſæ dejectiones; urinæ verò nunc claræ, nunc turbidæ; pulſus nunquam non debilis, & inæqualis; ſudores ſæpeſæpius frigidi, & graveolentes; immò verò livida exanthemata, & vibices, nec ſecus parotides, quibus ægri jugulabantur, erumpebant. Hæc interim ſymptomatum ſyndrome unâ eâdemque methodo tractari non poterat. Illud ſolùm cunctis ægrotantibus utiliſſimum novimus, exhibuiſſe ſcilicet blandum ſub initia dejectorium, ac victum pro tempore moderatum, additis juribus ex ſoncho, & C.Cervi; Confectionibus Hyacinthi, & Alchermes; Diaſcordio Fracaſtorii, & ſimilibus, quæ ad maligni fermenti mitigationem, expulſionemque plurimùm conducere exiſtimantur.

CAP.

CAP. IV.

Ætiologia hujuſmodi febrium breviter expenditur.

SI quis in hac attingenda Ætiologia omnis ambiguitatis caliginem vitare cupiat, animadvertat primùm oportet, humana corpora modò in hypochondriis, aliiſque per viſcera artuſque diſpoſitis glandulis, modò in univerſa ſanguinis maſſa talem, tantamque morbidorum humorum copiam ex longo collectam retinere poſſe, ut procul etiam quavis epidemia identidem vel continuâ, vel intermittente, immò etiam malignâ, & peſtiferâ febri corripiantur: deinde autem animo perpendat, apud [a] Hippocratem morbos in iis corporis partibus ſtatui, atque firmari, quæ anteâ plus minùs laboraverint. Cùm igitur in epidemia ægrotantes licèt ab una eâdemque externa cauſa, ſcilicet ab effluviis potiſſimùm cannabinis, non unâ tamen, eâdemque febri divexarentur, id ſanè diverſæ corporum temperationi, aut humorum copiæ, aut præcedentibus viſcerum affectionibus tribuendum. Nam nonnulli in imo ſolùm ventre, reliqui verò etiam in ſanguine, atque in cerebro morbida recrementa collecta retinebant. Idcirco iis, quibus hypochondria pridem erant affecta, paluſtria miaſmata tertianas primùm pernicioſas excitabant: ſecus verò illos, qui certo aliquo ſanguinis vitio, ac præſertim plethora, & ob quancunque cauſam à capite priùs laborabant, acuta ſtatim, continuaque febris occupabat, cui ſubinde graviora nervorum ſympto-

Quænam ſit febrium cauſa.

[b] 4. *Aphor.* 33. Morbos affectis partibus hærere.

Unde febrium diſſimilitudo.

mata, ſcilicet vigiliæ, convulſiones, vel graviſſimus ſopor adjungebantur: perpetuò tamen comitibus lumbricis, quia inter effluvia ex paluſtri ſolo ſurſum elata, organicæ etiam inſectorum partes, ovula nimirum vagabantur, cibiſque, & potibus admixta vel nativum lumbricorum ſeminarium in ægrotis ſaginabant, vel de integro producebant.

II. Neque autem hìc locus eſſe videtur in omnia utriuſque febrium generis ſymptomata ſedulò inquirendi, tum quia de re jam præterita, & procul à noſtris oculis poſita judicaremus; tum vel maximè quia ſuperfluum putamus ejuſmodi laborem, ac ſtudium iterare, quod alibi forſitan operoſiùs, ac præſertim ubi de Romana Epidemia præſtitimus. Quare humaniſſimos Lectores à ſupervacanea nunc moleſtia liberamus, in ſpem erecti pergratum iis fore, ſi, quæ ab Optimo Principe, ut labis hujus cauſæ ab Urbevetanis Civibus amoverentur, fuerint peracta, narravero.

CON-

CONSILIUM
EXHIBITUM
SANCTISSIMO PATRI
Ad avertendam Epidemicam luem Urbe Veteri ſævientem.

CAP. V.

BEATISSIME PATER.

SI quid nobis, Sanctiſſime Pater, in hac vita cæteris præoptandum, atque ardentiſſimè fuerit expetendum, primo ſanè loco diuturnam incolumitatem, ac proſperam valetudinem cenſeo numerandas. Enimvero cùm à Deo hominum generi vita tanquam præſtantiſſimum munus tributa ſit, eam ipſam jam indè ab initio inſita quædam in animis noſtris vivendi cupiditas conſecuta eſt: itaut omnes naturâ ipſâ, ſinè Doctore, Magiſtrâ, ſummo ſtudio appetamus ea, quæ nobis ſalutis conſecutionem allatura confidimus; & è contrario à nobis illa, quàm maximè poſſumus, repellamus, quæ doloris, aut interitus ſucceſſionem efficere conſueverunt.

Nihil bonâ valetudine præſtabilius.

II. Quamobrem, quemadmodum homines fortunas ſuas, atque adeò vitam ipſam in Principum fidem, poteſtatemque permiſerunt, ita ſuæ incolumi-

Incolumitatis ſubjectorum curâ Principibus gerenda.

lumitatis curam, providentiamque eorum ſapientiæ, atque conſilio non commiſiſſe modò, verùm etiam commendaſſe videntur. Nullum ergo, Sanctissime Pater, ſingularis tuæ in ſubjectos Tibi populos benignitatis, humanitatiſque præclarius argumentum præbueris, quàm cùm creditæ Tibi eorum ſaluti ſtudioſiſſimè proſpiciendo, ab omni non ſolùm periculo præſtas immunes; verùm metu quoque, ac ſuſpicione liberos, & ſolutos. Et ſanè, cùm eam in rem ita curas omnes, cogitationeſque intentas habeas; ut, inter maximas moleſtiarum moles, atque operoſiſſima negotia, quibus perpetuò diſtineris, id unum profectò agere videaris, hanc mihi provinciam demandaſti, ut quantâ maximâ poſſem diligentiâ graſſantium Urbe Veteri morborum naturam, & cauſas inveſtigarem, eoſque præſentibus actutum remediis coërcerem. Nihil enim Tibi erat antiquius, quàm ut primo quoque tempore Civitatem illam, ad quam Eccleſiaſticæ Præfecturæ curriculum ingreſſus ſapientiſſimè veneras, è ſummo Apoſtolicæ dignitatis faſtigio benignè reſpiceres: meaque qualicunque operâ uti non es dedignatus, ut & afflictam erigeres, ac prope perditam recreares. Id igitur ego, ut Sanctitatis Tuæ juſſis, quâ par eſt, celeritate, ac reverentiâ obtemperarem, ſedulò, ac fideliter ſum executus. Itaque epidemiæ cauſis, ac ſignis ſedulò perſpectis, me diu quidem, multumque cogitantem ratio ipſa in eam adduxit ſententiam, ut febrium illarum, quibus Urbis Veteris incolæ aliquot abhinc annis per æſtatem, ac magnam autumni partem conflictari cœperunt, quæque vulgò verminoſæ dicuntur, cauſam, atque originem communem omnibus eſſe judicarem: quippe quòd illæ in omnes pla-

Ea cura Clementi XI. Pont. Max. antiquiſſima eſt.

Febrium Vrbevetanarum cauſa communis fuit civibus.

planè Cives humiliorem Urbis regionem incolentes ſæviant. Quæ ſanè cauſa, niſi funditus, & quàm citiſſimè fieri poteſt, amoveatur, periculum impendere video, nè incolæ cæteri, atque adeò vicina oppida, & pagi (quò verſùs certi cujuſpiam venti curſu bona pars aëris illius ob crudeſcentem luem magìs, magìſque in dies contaminandi, poſſit impelli) ejuſmodi contagio polluantur. Neque id mehercules inſolens, atque inuſitatum videri debet; quandoquidem ſæpe Romæ finitimos Marii montis incolas ſub ſaluberrimo alioquin cœlo in perniciales morbos incidiſſe comperimus, quòd ventorum impetu ex oriente naſcentium, morbidorum effluviorum pars aliqua ad Neroniana prata, ac foſſas Arcis S. Angeli collecta, & quieſcens illuc delata fuerit, & monticolarum corpora vitiaverit.

Morbidi vapores ſæpe vento in alium locum impulſi morbos ſimiles creant, ut in Marii montis incolis experti ſumus.

III. Harum igitur febrium Urbe Veteri latiſſimè pervagantium communis omnibus cauſa in aëris illius, qui humiliori Urbis regioni circumfunditur, vitio, & contagione poſita eſſe videtur. Hujuſcemodi autem luem ex humentibus, æſtuoſis, corruptiſque corpuſculis conflari exiſtimamus; quæ quidem corpuſcula ex lino præſertim, cannabeque putreſcentibus (quippe quòd hæc in ſtagnis, ac lamis, quas indigenæ *Vorgas* appellant, in inferiori regionis parte macerentur) tum etiam ex graveolentibus vicorum ſordibus afferantur. Huc accedit teterrima fœdiſſimorum corporum colluvies circum lanienas collecta, ubi tergora pecudibus detrahuntur; propterea quòd haud quaquam nunc cloaca illa pateat, in quam antea confluebant. Itaque lanienarũ ſitus in Urbis meditullio ſi prioribus cauſis addatur, haud parum conferre videbitur ad hanc peſtem importandam, cùm eorum quoque cala-

Verminoſarum febrium cauſa Vrbevetani cœli vitio tribuitur, quòd cœlum primò ſtagnorum cannabis vicinitate, ſecundò vicorum ſordibus, tertiò lanienarum fœditate inquinari ſolet.

calamitate, atque pernicie, qui ſuperiorem, frequentioremque Urbis regionem tenent. Dum autem hæc conjunctim mecum reputo, facilè adducor, ut credam illic per æſtatem ejus generis putorem enaſci, quem Scriptores noſtri *Verminoſum* dixere: unde æſtivi ſolis ardore peſtiferum quoddam fermentum tenuiſſimis vermiculorum ovis refertum attollatur; quæ deinde ut primùm ſe ſe in Civium corpora inſinuarint, febres illas verminoſas, popularesque progignant, aliquando, niſi maturè obviàm eatur, peſtilentiam allaturas. Enimverò ex literis quibuſdam accepimus, nè ſuburbanos quidem pagos hoc anno, tametſi ſaluberrimo cœlo fruantur, à communi clade incolumes evaſiſſe.

Quartò Culpātur ciſternarum ſordes.

IV. Neque herclè ſilentio prætermittendum cenſeo, è puteis, ac ciſternis, propter ſordes in imo fundo deſidentes, inſalubres aquas hauriri.

Quintò Carnes ac cibaria parum ſalubria.

V. In carnes quoque parùm bonæ notæ, quæ illic apud lanios proſtant, cæteraque cibaria, quorum ſumma illic vilitas, culpa confertur.

Sextò Peritioris Medici defectus.

VI. Poſtremò, quod præſentiſſimum hiſce malis remedium foret, præſtantiſſimo ſcilicet Medico Cives deſtituti ſunt, ex quo conſtituta jam olim honoraria merces imminuta eſt.

Æquè glorioſum Civitatem aliquam conſtituere, ac periclitantem ſervare.

VII. Quoniam verò, Sanctissime Pater, æquè magnum atque præclarum ad immortalitatis memoriam, æquè opportunum, ac ſalutare eſt hominibus Urbem aliquam à fundamentis excitare, ac poſitam demum, & frequentatam à fati faucibus eripere, atque ſervare; tuum ſanè videtur (quæ tua eſt prolixa, beneficaque natura) proſpicere ſummo ſtudio, ac præcavere, ut nè vetuſtiſſima iſta, ac fideliſſima Eccleſiaſticæ Ditionis Civitas ad internecionem uſque deleatur. Quod ſi propria adductus beni-

benignitate præſtiteris, & divino illam affeceris beneficio, & æternam ipſe gloriam conſequere. Quapropter cùm graviſſimo, certiſſimoque morbo, & quotannis pertinaciſſimè recurrenti obviàm eundum ſit, nequaquam incerta, ac levia, ſed certiora, ac præſentiora remedia quærenda eſſe judico, nè poſtmodum non ſinè magno cùm miſerandæ illius Civitatis, tum Eccleſiaſtici ærarii detrimento, ſi uſus poſtulet, utraque adhibere cogamur; utì fermè aſſolet fieri, ubi neque morbi gravitas, neque cauſæ ab initio ſatìs rectà ratione, atque conſilio fuerint exploratæ.

Morbis pertinacibus præſentiſſima remedia adhibenda ſunt.

VIII. Primò itaque longiùs ab Urbe, aut ſaltèm ultra flumen Palliam ſtagnorum, cannabiſque ſordes arbitror removendas; quando enim Civium incolumitas longè majoris momenti, quàm cætera, habenda eſt, de eorum lucri deminutione, aut ſumptus acceſſione, parum ſanè laborandum. At verò etiamſi edicto ſtagna ſæpiſſime purgari jubeatur, utì non nemo faciendum cenſet, id ſanè vix, ac nè vix quidem ea qua par eſt accuratione, ac diligentia perfici poteſt: quod, ut commodè fieri poſſe concedam, haud tamen omnis ſublata eſt dubitatio, ſatis nè ex animi ſententiâ civium ſaluti ea ratione conſultum ſit; præſertim cùm quidam admoneant ejuſmodi ſtagna identidem purgari, ac pura haberi non poſſe, niſi uni, aut alteri Lictori ea cura delegetur: quod quidem genus hominum, utì nunc tenuioribus cannabis manipulos aliquot extorquere ſolet, ita paulatim quoddam quaſi ſtipendium, ac vectigal imponeret. Atque id planè, ut mea fert ſententia, novos ſumptus tenuioris fortunæ hominibus impendendos ad ſtagna longiùs ab Urbe ædificanda, quod certò publicis foret rationibus utiliſſimum, exæquaret.

Suadetur primò ſtagna cannabis longiùs ab Urbe effodienda.

Cannabis, ac linum probè exſiccanda priuſquam in Urbem invehantur.

IX. Illud verò Præſidis fuerit publicæ ſalutis ſtudioſiſſimi, nimirum interdicto cavere, nè ante in Urbem importetur cannabis, quàm probè fuerit exſiccata: quandoquidem narratum nobis eſt, Conſtantinopoli perniciosas febres frequentiùs in populum graſſari, quòd linum, & cannabis penè madida Cairo advecta publicis horreis inferantur. In quibus cùm illa per æſtatem efferveſcant, ac deinde diſtrahendi gratia exponantur, peſtem illam afferre conſueverunt.

Linum, & cannabis Conſtantinopoli quotannis luem creant.

X. Nec porrò ſatìs eſt putorem iſtum, ac ſordes in poſterum amoviſſe, niſi illæ utique quibus nunc vicinia omnis obducta eſt, funditus ejiciantur. Quocirca per hanc hyemem cœnum omne, atque odoris fœditatem ex inferioris ripæ foſſis auferenda cenſeo.

Urbis vicos purgare utiliſſimum. Idque Romæ experimento deprehenſum eſt.

XI. Præterea vicos Urbis verrere, ac purgare opus eſt, putidaſque illinc quiſquilias, ac fæcem Januario, ac Februario menſibus removere, ut altera iſta morbidorum vaporum cauſa tollatur: neque enim prorſus immemor ſum quantâ cum Romanorum Civium utilitate Urbis Leoninæ, Urſi, ac Longariæ regiones incolentium cloacæ, vinariæque cellæ tuo juſſu, Pater Sanctissime, fuerint perpurgatæ.

E'ciſternis ac puteis fæces exantlandæ.

XII. Nec dubium quidquam mihi eſt, quin eodem tempore putei omnes, ac ciſternæ, è quibus publicè aquantur, extergendi ſint, cùm iis quoque communis morbi cauſa poſſit attribui.

Reſinoſa ligna in ſtagnis veteribus concremanda ad ſoli labem abſtergendam.

XIII. Cæterùm hiſce remediis haud planè contentus Hippocratis conſilium capeſſendum exiſtimarim, utpote non mediocri adjumento Civibus futurum; videlicet in veteribus ſtagnis, & quâ inſalubrius eſt cœlum, reſinoſa ligna, nempe Juniperum

rum, Pinum, Malum Medicam, atque id genus arbores eſſe concremandas, ut non modò exitialia morbi primordia, quæ, ut ſuperiùs dictum eſt, nil aliud eſſe putaverim, quàm tenuiſſima vermium ſemina, in cineres redacta ad terram affligantur, verùm etiam cùm alkalicis cineribus caput mortuum ſuperſit, quod ad profundi illius ſoli perniciem, ac labem eluendam plurimùm valet.

XIV. Conſilium autem transferendæ extra Urbem lanienæ, ut toto ſaltèm anni venientis ſpatio coria pecudibus novo in loco detrahantur, mihi ſummopere probatur; ut quàm celerrimè fieri poſſit ejuſmodi remedia felicem habeant exitum, atque inſanabilis peſtilentiæ finis tandem, ac modus inveniatur. Tunc enim temporis vetus illa cloaca recludi, & ad ſordes excipiendas accommodari poſſet. Cùm autem ſua cœlo ſalubritas fuerit reſtituta, ſi è re viſum fuerit, neceſſariam tamen cautionem, ac diligentiam adhibendo in priſtinum locum lanioniæ tabernæ transferentur.

Lanienæ extra mœnia tranſferendæ, & in Urbe cloaca vetus refodienda.

XV. Præterea id ſummâ ope curandum erit; ut carnes, ac cibaria minimè ſint inſalubria: cùm eam ob cauſam in hominum corporibus morbidi humores colligantur; unde illa faciliùs cœli vitio contaminentur. Idcirco *Veteres*, inquit Vitruvius, *Oppida, & ſtativa Caſtra conditurì inſpiciebant jecinora pecorum, quæ paſcebantur in his locis, quæ ſi livida, & vitioſa deprehendebant, ſolum vertebant, aliò commigrantes*. Quòd ſi tantâ cura, atque induſtria Veteres cœli temperationem, noxia nè, an ſalubris eſſet animantibus, explorabant; quantò accuratiùs & carnes, & cætera alimenta ſunt deligenda, quibus nempe potiſſimùm ali corpora, aut pollui conſueverunt?

Cibaria optimæ notæ deligenda.

Veterum in condendis Oppidis inſtitutum.

Hebræi Romæ quamvis in anguſtiis, ac ſordibus verſentur, carnium ſaluberrimarum delectu valetudinem ſuam tuentur.

XVI. Verùm enimvero cùm mecum ſæpius repu-tarem Hebræos non in humiliori tantùm Romanæ Urbis regione commorantes, verùm etiam perpetuis ſordibus, ac putore obſitos, valetudine tamen haud quaquam Chriſtianis concedere, hanc demum cauſam comperi, cur in tanta odoris fœditate valeant, vigeantque; eorum ſcilicet, quod religioſiſſimè ſervant, inſtitutum pecudes, quibus veſcantur, ſtudioſiſſimè deligendi. Si enim earum explorator, partem aliquam viſcerum morboſam, aut tabe pollutam deprehenderit, è veſtigio illas tamquam ſuæ genti minimè uſui futuras rejicit, atque aſpernatur. Quæ ſanè natio cùm Sanctiſſima humanæ redemptionis Myſteria, veluti depoſitum quoddam eſſet ſervatura, quod reaptè præſtitit, perlatis à Moſe legibus divinitus edocta fuit, quo pacto ſuam quoque valetudinem ſuſtentaret, ſaluberrimis nimirum pecudum carnibus eligendis: itaut Medicorum quiſque peritiſſimus ex Deuteronomii præceptis, quæ & Theologorum, & Philoſophorum eruditioni conducunt, conſervandi, ſuſtentandique corporis rationem, utiliumque ciborum delectum poſſit addiſcere. Magiſtratus igitur partes erunt integerrimum quempiam ex civibus, atque iis in rebus intelligentem deligere, cui curatio, ac negotium iſtud incumbat.

Hujuſmodi mos è Deuteronomii præceptis manavit.

Optimus Medicus plurimùm ægrotantibus confert.

XVII. Præterea ſi nobilis quiſquamMedicus priſtina mercede in integrum reſtituta in Urbem alliciatur, non modò Civium ſaluti quàm optimè conſultum foret meâ planè ſententiâ, cùm tantæ peritiæ hominem habituri ſint, qui & morbos propulſare, & eorum cauſas in poſterum præcavere poſſit; verùm etiam non mediocre illis adjumentum, ac levamen allatum iri confido: quod certæ ſalutis fiducia, quam in ſcientiſſimo quoque collocamus, præ-

ſentiſ-

ſentiſſimum ſit ſubſidium ad ægritudines, moleſtiaſque animi depellendas, quæ ad morbos augendos plurimùm conferre ſolent. Quanquam autem eos, qui nunc temporis in illa Urbe verſantur, Medicos ingenio, ac doctrina ornatiſſimos eſſe mihi perſpectum ſit; ipſis tamen id conſilium ſubjicere operæ pretium duco, quod parum ſalubri cœlo utentibus in ejuſmodi malis mirum in modum profuiſſe comperimus: danda ſcilicet eſt opera, ut Cives univerſi, nè egentioribus quidem exceptis per æſtatem, atque autumni magnam partem ad potum nivem adhibeant: neque enim gulæ irritamentum, aut voluptatis illecebra potus nive refrigeratus in eo rerum ſtatu videri debet, quamvis in eum Seneca Quæſtion. Natural. lib. 4. cap. ult. invehatur, ſed potiùs valetudinis firmamentum, atque præſidium. Cujus hercle rei cauſam cùm diligentiſſima inquiſitione perveſtigarim, tandem feliciter, ni mea me fallit opinio, mihi videor indagaſſe, quemadmodum fusè cap. ult. part. poſt. lib. 1. diſſerui. Enimvero nivis quidem frigus potulenta, hæc verò eſculenta, atque ipſum aëra, quem inter edendum ducimus, ad arctiſſimam illam conjunctionem, connexionemque cum eorum principiis, è quibus ſunt orta, ſive ad temperiem illam revocare videntur, quam per hyemem obtinebant: ita ut eam nix ſalubritatem afferre poſſit, qua frigidiſſimis tempeſtatibus ſub inſalubri cœlo fruuntur.

Potus nive refrigeratus ſub inſalubri cœlo ſaluberrimus eſt.

Qua ratione id fiat exponitur.

XVIII. Denique ut ſententiam meam in pauca conferam, eo in loco, PATER SANCTISSIME, rem ſitam eſſe cenſeo, ut quod Hippocrates ſapienter effatus eſt, extremis morbis extrema remedia ſuadenda ſint, atque adhibenda, illa videlicet, quæ mox ſubjiciemus.

Dictorum huc uſque Anacephalæoſis.

Ac

Ac primò quidem ſtagna in quibus cannabis maceranda eſt, quàm longiſſimè fieri poteſt ab Urbe removenda ſunt.

Secundò: Januario, ac Februario menſibus, ea quæ jampridem illic extructa ſunt abſtergenda.

Tertiò: Vicos omnes, ac ſemitas Urbis, & cloacas eſſe purgandas cenſeo.

Quartò: E'publicis ciſternis, ac puteis ſordes funditus exhauriendas.

Quintò: Per Februarium, ac Martium menſes in iis regionibus, quà graſſatus eſt morbus, tum etiam in veteribus ſtagnorum foſſis reſinoſa ligna comburenda.

Sextò: Lanionias tabernas extra mœnia transferendas, ea tamen lege, ut ad ſordium eluviem ſuppetat aquæ copia.

Septimò: Cloacam intrà lanienas in Urbe ipſa recludendam.

Octavò: Curandum, ut optimæ notæ carnes, ſalſamenta, panis, cæteraque cibaria importentur; at fungi, & fructus aut acerbi, aut putidi, aliaque ad victum pertinentia, ſi minùs ſalubria ſint, eliminentur.

Nonò: Per hanc ſaltèm æſtatem, atque autumni initium nivati potus uſum, vel apud tenuioris fortunæ homines adhibendum, retinendumque.

Decimò: Id Civibus ſolatii, gratiæque loco, tribuendum, ut clarioris nominis Medico utantur.

Hæc quidem, Beatissime Pater, mihi dicenda ſuccurrebant, quæ omnia tuo peracri judicio, ac ſingulari mentis perſpicaciæ dijudicanda relinquo, ut quamprimùm afflicti, perditique Cives graviſſimâ

iſtâ,

iſtâ, atque acerbiſſima calamitate leventur,
modò tua ſecundùm divinam eximia
benignitas, atque Clementia,
noſtra conſilia for-
tunarit.

E' Vaticanis tuis Ædibus pridie
Idus Decembris,
Anno
M DCC V.

Hujus Conſilii ſucceſſus.

C A P. VI.

Cum autem Sanctissimus Pater commentariolum hoc evolvere non eſſet dedignatus, Eminentiſſimis Cardinalibus Sacræ Conſultæ perlegendum, examinandumque mandavit: quod poſtea quam illi, omni adhibita diligentia, perpendiſſent, Urbiſveteris Præſidi per litteras imperarunt, ut omnia hæc, quo docuimus ordine, ac ratione perficeret.

II. Tandem igitur felices Nuntii allati ſunt reſtitutam Urbevetano cœlo ſalubritatem, ac priſtinam incolis valetudinem; itaut anno ſtatim conſequenti, ac deinceps nulla omnino pernicioſarum ejuſmodi febrium recurreret, poſtquam ſcilicet ea omnia, quæ tradidimus, remedia, in uſum vocata, ac præcipuè ſtagna longiùs ab Urbe remota fuiſſent. Imperare tamen mihi non poſſum, quin iterum, atque iterum Cives illos admoneam, nè lucri rurſus obtemperantes cupiditati, in eandem perniciem incurrant: quod certo certius futurum ſuſpicor, ſi prope Urbem ſuam, ut ante hac, ſtagna excavarint.

III. Id verò minimè hoc loco videtur prætereundum, communi ſcilicet Civitatis, ac Illuſtriſſimi Præſidis Urbevetani Conſilio tantum, tamque præclarum beneficium, poſito in Romana ejuſdem Urbis porta Monumento, conſignatum eſſe, ut poſterorum memoriæ commendaretur.

TERTIA
EPIDEMIA
Caſtrenſium Febrium Balneoregii graſſantium propter nuper inductas lacunas aquarum dulcium, ac mineralium per æſtatem anni M DCC VII.

CAPUT PRIMUM.

De Urbis Balneoregii etymo, ac ſitu.

Urbis ſitus, ac nomenclatura.

BAlneoregium Urbs eſt in Etruria Pontificiæ Ditionis inter Urbem Veterem, Montemque Phyſconem, Epiſcopali Sede nobilis, vulgari nomine *Bagnarea*, quaſi Balneum Regis appellata, propterea quòd ſulphureis aquis ibidem loci adhuc ſuperſtitibus ad recuperandam valetudinem uſus fuerit, nec mediocre levamen ceperit Deſiderius poſtremus Langobardorum Rex, cujus juſſu Balneoregium primùm vocari cœpit, ſi qua fides habenda eſt Edicto, quod ejus nomine marmori inciſum extat, ſervaturque [*a*] Viterbii, cujus exemplar ad me miſit Vir Illuſtriſſimus ejuſdem Civitatis Prætor.

[a] *In ambulacro publici Palatii,*

Edictũ Deſiderii Regis commentitium eſſe demonſtratur.

II. Illud autem multis de cauſis confictum ementitumque mihi videtur: primò quidem, quòd Lacum magnum Tirenſibus (quæ Civitas Vulſinienſem lacum olim accolebat, ut colligitur ex Adone in Martyrolog. IX. Kal. Auguſti de S. Chriſtina) Deſiderius adjudicat, addicitque Vetulonibus, quorum Urbs multis paſſuum millibus indè aberat, hodieque in ruderibus ſervat nomen *Vetuliæ* haud procul Populonii reliquiis, atque Plumbino. Deinde quis quis Dionyſii Halicarnaſſ. Antiquitat. Romanar. librum I. (ubi Antiochum Syracuſanum vetuſtiſſimum Scriptorem laudat) ut præteream Ariſtotelem *Politicor. l. 7. c.* 10. & Strabonem *lib.6.* accuratè perlegerit, non ignorat profectò primam Itali Sedem non ad Vulſinienſem lacum fuiſſe, ſed in inferiori Italiæ parte, quæ Scylletico, Lametico-

que ſinu continetur, quæque prima Italiæ nomine nuncupata eſt. Præter hæc quam ineptè nugatur ille de tribus oppidis Longula, quam Tirreni ampliatoris cognomine, quod pariter effinxit, *Terbum* dici jubet, Vetulonia, ac Tirrena Volturna, quam *Etruriam* olim dictam fuiſſe fabulatur; quum id regionis ſemper nomen fuerit: quibus addendum nullam unquam in Etruria fuiſſe Urbem Volturnæ nomenclatura: fuit autem Voltumnæ fanum, de quo Liv. l. 4.

Vrbis diviſio, ac ſitus.

III. Verùm, ut ad inſtitutum redeat oratio, animadvertendum eſt Balneoregium Urbem in duas diviſam partes, ſive oppida in duobus tumulis, è regione poſita, quæ ardua quadam via utrinque acclivi junguntur, quâ ex uno in alterum commeatur. Oppidum autem, quod occidentem ſolem ſpectat, *Rhoda*, quod ad Orientem vergit, Civitas nominatur; quæ multo minor eſt Rhodâ, & in abrupti ſaxi vertice ſita: ubi prope miraculum videre eſt Templum illud, Cœnobiumque, in quod paternæ D. Bonaventuræ ædes converſæ ſunt, è præcipiti rupis margine, etiam ſi maximis concuſſum terremotibus, nunquam hactenus cecidiſſe.

IV. Rhoda verò in ampliore, ſed molliori jugo ſita ædificiorum numero, atque elegantia multis partibus ſuperior eſt, & in planitiem longiùs excurrit, vix tamen patet Subſolanis ventis ob circumſtantes tumulos; & gravibus humidæ telluris adſpirationibus objecta eſt; quoniam ejuſdem mœnibus ſubeſt ad meridiem latiſſima vallis, quæ ad perennem uſque rivum pertinet, à cujus ripis alii colles aſſurgunt, fœcundis arboribus, vineiſque conſiti. At iſtæc loci facies nunc admodum immutata eſt repentino, atque admirando planè caſu, quem capite tertio narrabimus.

V. Nunc

V. Nunc autem præcipuè videamus, quomodo rumor ſubortæ Balneoregienſis Epidemiæ Romam pervenerit; ut poſtea detegamus rationes, quibus aquæ ex jugibus omnino paluſtres ibidem factæ fuerint.

CAP. II.

Balneoregienſis Epidemia literis Illuſtriſſimi illius Civitatis Epiſcopi ad Auctorem datis primùm Romæ innotuit: Conſilia utcunque frugifera ad illius, populique præſervationem accommodantur.

Romæ innoteſcit Epidemia per literas Balneoregienſis Epiſcopi.

NOndum Romæ innotuerat, cauſam Balneoregienſis Epidemiæ fuiſſe aquam ex jugi, ac perenni paluſtrem redditam, innumeriſque inſectis inquinatam, ac putreſcentem; cùm primùm ad nos ſcripſit epiſtolam plenam doloris Illuſtriſſimus illius Urbis Epiſcopus, quem aliquot ante annos acutâ febri in Urbe graviter laborantem, feliciter curaveramus. Itaque poſtulavit à nobis, ut viam, quâ ſe, & populum à communi morbo tueri poſſet, indicaremus. Et quoniam in reſponſo, eidem à nobis reddito, non tantùm ignoratam tunc penitùs cauſam, medicis duntaxat conjecturis, quaſi divinavimus, ſed, quod plurimi interfuit, ea monita præbuimus, quibus, & ipſe Antiſtes, & plerique Cives, ac præcipuè Doctor Flaſcus, illuc poſtea unà cum tribus Chirurgis per Summam Pontificis benignitatem miſſus, à graſſante peſtilenti febri ſe incolumes ſervarunt: idcirco pretium operæ exiſtimavimus utramque Epiſtolam huc transferre, quò clarius appareat, homines bonæ mentis, ac temperatos communia mala vitare poſſe, cùm velint.

IL-

ILLUSTRISSIMO CLARISSIMOQUE VIRO

DOMINO JOANNI MARIÆ
LANCISIO

Intimo Cubiculario, & Archiatro Pontificio,

ONUPHRIUS ELISEUS EPISCOPUS BALNEOREGIENSIS.

S. P.

Epiſcopi Balneoregienſis Epiſtola ad Auctorem.

QUæ tua eſt humanitas, & virtus mihi olim Romæ graviter ægrotanti fauſto ad ſalutem reditu, optimè perſpecta, Vir Illustrissime, allicit, ac pænè me cogit, ut propriæ nunc etiam ac publicæ tuendæ gratia valetudinis, tuis iterum conſiliis indigens, ad te fidentiùs confugiam. Etenim febres indolis omnino pravæ Balneoregii in præſentia graſſantur, quæ nec ipſis Medicinam facientibus pepercerunt, quippe tam Doctor Berardus hujus Urbis Medicus ordinarius, quàm Doctor Ciocerus, deinde arceſſitus communi hoc morbo graviter detinentur: quinimmo Doctor Poggius, qui poſtremò intervenit, pavidus jam veretur, nè brevì eundem in morbum incurrat.

Febrium natura & acerbitas.

II. Hæ autem febres, quas vermes, & comitari, & producere vulgus opinatur, adeò debacchantur, ut ſi fortè unum aliqua in domo invaſerint, paulatim ſimul ac periculosè omnes corripiant; quo factum eſt, ut per hæc tempora octo vel decem ſingulis diebus in Urbe, cæteroqui minimè populoſa decedant.

A cce-

III. Accedit verò ad hujus mali gravitatem, quòd Pharmacopolæ iis deſtituuntur pharmacis, quæ ad hanc rem exiſtimantur neceſſaria. Deſideratur quoque Chirurgus: nullus ferè eſt qui ægris pauperibus opportunam opem ferre noſcat. Verbo dicam, in ſumma omnium miſeria verſamur.

IV. Quid interim publica in calamitate mihi Divinâ Providentiâ adhuc ſoſpiti, aliiſque iſtius Urbis Civibus, quibus in Domino præſumus, agendum ſit, Tu quàm primùm, & velim ſuggeras, & facturum confido.

Vale. Balneoregii vi. Id. Auguſti MDCCVII.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO PRÆSULI

ONUPHRIO ELISEO

BALNEOREGII EPISCOPO,

JOANNES MARIA LANCISIUS.

S. P. D.

Auctoris reſponſio.

MAgno, juſtoque dolore acceptis literis tuis confectus ſum, Illustrissime Præsul, ex illis enim cognovi, malignas febres non ſinè ingenti animi tui ægritudine iſtic vagari: verumtamen, ut ſimul intellexi, bonâ te huc uſque valetudine perfrui, eò quidem majori gaudio ſum perfuſus, quò magìs ſperare poſſum conſilia mea tibi opportunè ſubventura. Non enim vigilantiſſimus Paſtor, ubi ſumma ſervandi ſui Gregis neceſſitas urget, abſque ingenti diſcrimine, ac mœrore officiis ſuis deeſſe poteſt.

Pleniorem morborum hiſtoriam deſiderat Auctor.

II. Et quanquam, ut tibi pro tua in me fide, atque humanitate parem gratiam referre poſſim, totius facti ſeriem mihi innotuiſſe oporteret (nam jejunam nimis ad nos hiſtoriam ſcribis) nihilominus tamen cavebo nunc quantùm potero ab incompertis incertiſque præſidiis, nè pro ſalutari periculoſum conſilium ipſe tranſmittam.

Communis morbus ẹ cauſa communi ſcilicet aëre vel aqua, cibis aut potibus.

III. Hæc, meo judicio, vacant omni dubitatione, ſcilicet communem morbum communen habere cauſam. Communem verò cauſam vel in aëre, vel in potu, vel in cibis, vel in aliis quibuſvis corporibus, quæ ad nos extrinſecùs undequaque perveniunt, & à quibus nos tueri vix poſſumus, reperiri. Tamet-

IV. Tametſi verò quænã ejuſmodi cauſarum vigeat Balneoregii probè non noverim; ſuſpicor tamen Hippocratis[*a*]oraculo(vel cujus cujus ſint,quæ habentur in calce libri de natura hominis) cùm unus idemque ſit morbus, qui iſtic communiter urget, illius ſemina in aëre potiſſimùm contineri, ac deinde in præparata veſtrorũ Civium corpora tum proximo contactu, tum per ipſos cibos, & potus ab aëre inquinatos, facillimè propagari. Præterea longus rerum uſus docuit me, aëris labem, quæ haud tota quidem in provincia ſit, ſed peculiari in oppido, vel Urbe, atque ineunte æſtate ſe prodat, plerunque initium capere ab aquis, ex Magiſtratuum,oppidanorumque indiligentia ad ſtagnandum, & putreſcendum alicubi in vicinia damnatis; unde miaſma heterogeneum,craſſum, ac malè olens circumfuſo aëri minimo negotio permiſcetur, quod eâdem facilitate puteales aquas, fructus, olera, carnes, & quid quid aliud eſt alimentorum, ita afficit, ut vitæ auxilia in malorum, mortiſque cauſas brevì convertat.

Aëris labem ſuſpicatur Auctor, eumque ſtagnantium aquarum vitio infectum.
[a] *num.* 19.

Aqua aërem,aër cibos, & potus contaminat.

V. Sed jam cognoſco æquitatem tacitæ expoſtulationis tuæ. Etenim non tam cauſas, quàm remedia, quibus contagionem iſtam præcaveas, vehementer quærere videris. Morem itaque gero; ſed in primis magnopere gratulor, illud à me tibi probari non poſſe alexipharmacum, quod, quanquam tribus duntaxat adverbiis conſtitutum,valentius tamen, ac ſalubrius eſt quocunque alio,ſexcentis conſtante principiis. Hoc ſanè ex [*b*] Tyaneo deſumptum ita habet CITÒ, LONGE, TARDE. Nimirum fuge citò, ac longè, redi tardè. Tu enim, cùm pro egregiis tuis meritis iſti Eccleſiæ laudabiliter præſis, in illorum cœtum feliciſſimè cooptaris, qui

[b] *Ex Philoſt.* 4. *in vita Tyanei*.

Epidemiæ Alexipharmacum tribus adverbiis conſtans, Citò, Longè, Tardè. Hoc eſt Citò, ac Longè fuge,Tardè redi.

à Deo conſtituti ſunt, ut proprias animas ponant pro ovibus ſuis: ita enim cùm Divino Numini reverentiam præſtare debeas, non dubito, quin pœnam illam reformides, quam idem Dominus [c] Prophetæ verbis comminatus eſt fugienti cultum Dei: *Qui longè eſt peſte morietur*.

[c] *Ezechiel. cap. 6. v. 12.*

Sex rerum non naturalium uſus moderatus valde conducit.

VI. Enim verò, quoniam homines continentes rarò, incontinentes, & intemperantes è contrario facilè, & frequenter aëris vitia contrahunt: idcirco nullum tibi ſecurius erit ad prophylaxim remedium, quam prudens, ac religioſus, immò penè ſuperſtitioſus ſex rerum non naturalium uſus

VII. Verùm nè obſcuris Artis Medicæ vocibus Te ſuſpenſum detineam, clarâ, ſimplicique ſequentium canonum ſerie, veluti per laconiſmum Tibi ſatisfactum iri confido. Cùm enim latrante nunc ſirio, cogitari non poſſit de lacunarum, ac paludum, ſi quæ iſtic ſunt, exhauſtu (medela nanque, propter majorem corruptorum corporum agitationem, & cum aëre permixtionem ipſomet malo deterior eſſet) univerſam præſervationem ex duobus potiſſimùm principiis abundè deduces, quorum alterum eſt, ut vel nihil, vel quam minimum inquinati aëris, cibi, & potus in viſcera admittas; alterum verò ut tuum, quoad fieri poteſt, corpus defendas à collectione morbidi, ut ajunt, apparatus, in quem aëria inquinamenta, utì ſcintillæ ignem flammamque tantummodo accendunt, ubi idoneam materiam ad conflagrandum inveniunt; ſævire maximè ſolent, ac debacchari.

Media æſtate de ſiccandis lacunis non eſt cogitandum: nam remedium malo deterius eſſet.

VIII. Primùm itaque cùm Tu Illuſtriſſime Vir cœlum fugere prohibearis, *locum* ſaltèm in Urbe iſta, quemadmodum conſulit [c] Hippocrates *mutare*, ſi opus fuerit, *oportebit*; ſcilicet ut Ædes tuæ à corruptis

Primus canon de domicilio deligendo, fugiendoque aëre vitiato.

[d] *Loc. ſup. cit.*

ruptis aquis, vel à quovis principio labis aëreæ quã longiſſimè abſint; ac feneſtras, ſi quæ ſunt, claudas, per quas ventus à cœnoſo ſinu influere poſſet.

IX. Secundò: Ad vitandas cruditates, & vaſorum plenitudinem, quæ morbidam noſtrorum corporum affectionem conſtituunt, protinus cibi aliquid circumcidendum, victuque puro, & ſimplici utendum erit. Unde facilis alimentorum concoctio. Danda inſuper opera, ut carnes eligantur animalium, quæ non in ſolo Balneoregienſi paſtu, ſed aliunde advecta, & recèns mactata fuerint; cavendumque à fructibus tum multis, tum immaturis, ac præſertim à lauta cœna, quam ſola panatella cum ovo ſorbili debet abſolvere.

Secundò Victus copia minuenda eſt: curandumque ut ſalubris ſit.

X. Tertiò: In potum adhibebis vinum optimum nive refrigeratum, ac pro ratione temperamentorum vel nullâ, vel modicâ dilutum aquâ, quæ ſalubris ſit oportet, & aliunde, ac, ſi fieri poteſt, ex Nuceriæ fonte delata.

Tertiò Vinum nive refrigeratũ cum minima aquæ copia, & aliunde advectæ bibendum.

XI. Quartò: Cura, ut domi Te contineas tum ante ſolis ortum, tum prope occaſum: utroque enim tempore aër craſſior, ac gravior evadit, putidaſque particulas in ſe firmiter nectit, eaſque in noſtrum corpus pertinaciter intrudit, ac figit. Cave etiam, nè te nimiùm exerceas; nam, cùm per motum rapidiùs in gyrum agatur ſanguis, major proinde ambientis aëris copia intrà vaſa urgetur, & admittitur: quò plùs igitur moveberis, eò plus etiam malignorum in aëre natantium effluviorum copiam aſſumes.

Quartò Domo non exeundum ante ſolis torum neque prope occaſum: cavendũ ab incitato motu.

XII. Quintò: Diluculò ſemper, & priùs quàm recludantur feneſtræ, ſæpius utere fruſto panis ex vino optimo, aut potu coffe, non raró ſume pauxillum Diaſcordii Fracaſtorii, & Confectionis de Al-

Quintò cujuſmodi jentaculũ ſumendum.

kermes; aliquando etiam jus vitulinum, incoctis radicibus ſcorzoneræ, ac ſoncho: jejunum nanque corpus eſt veluti ſpongia ad ea faciliùs imbibenda, quæ in aëre deleteria ſunt ſemina.

Sexto: Monitum de ſuffitu.

XIII. Sextò: Reſinoſa pariter ligna, pini videlicet, abietis, citri, aurantiorum, cupreſſi, fraxini, ac juniperi, quò magìs fieri poteſt, ardeant in camino, & univerſa domus nunc ſolo accenſo ſulphure, nunc herbis odoriferis, & præſertim baccis lauri, & juniperi, modico admixto aceto, ſuffumigetur.

Septimò Spongia naribus admovenda, quibus odoribus imbuta.

XIV. Septimò: Spongiam perpetuò tecum feres, imbutam theriaca, quæ aceto roſaceo, & aqua, ut vocant, Reginæ Hungariæ, ac florum aurantiorum ſoluta ſit, eamque ſpongiam ſæpe naribus admove, cùm per Urbem, ac per illam præcipuè ejuſdem oram diverteris, quæ ſuſpectam mihi paludem reſpicit: quibus quidem locis cave, nè ſalivam deglutias, ſed cura illam ſemper expuere; namque maximum id eſt contagionis prophylacticum remedium.

Cum primis æquum animum habere oportet.

XV. Tandem moneo Te, ut pleniſſimus ſis tranquillitatis, atque ut conſtanti in Deum fiduciâ, omnique penitùs amotâ perturbatione animi, non ſolum ſoſpes vivas, ſed, boni Paſtoris officium gerens, alios ſpe dejectos, ac puſillanimes erigas.

Quomodo noceant metus, & triſtitia in epidemiis.

Metus enim, ac triſtitia, ubi de febri agitur epidemica, omni veneno pejor eſt; cùm indè præcordiorum nervi ſubtendantur, & liquida intercurrentia ſuis à motibus naturalibus intercluſa facilè labem contrahant, & ſervent.

Ciceronis ſive Antipatri ſententia de tuenda valetudine.

[e] *num.* 86.

XVI. Hęc tibi Vir Illuſtriſſime indico, proboque præſervationis conſilia, quæ ſummatim ferè in univerſum commodiſſimè Cicero perſecutus eſt in eo lib., qui de [*e*] Officiis inſcribitur, atque in hanc ſenten-

tentiam, non Antipatro ſolum, cui aſſeritur, ſed Hippocrate dignam effatus eſt: *Valetudo ſuſtentatur notitia ſui corporis, & obſervatione earum rerum, quæ aut prodeſſe ſolent, aut obeſſe, & continentia in victu, omnique cultu corporis tuendi cauſa, & prætermittendis voluptatibus, poſtremò arte eorum, quorum ad ſcientiam hæc pertinent.*

XVII. Verùm de iis plura fortaſsè, quàm oportuit, ſed pauciora, quàm volui. Eſt enim quædam etiam in ſcribendo jucunditas, ubi ſimul impellunt obſervantia in Te, Illuſtriſſime Præſul, & amor erga publicam ſalutem. Vale. Romæ Id. Aug. Anni M DCC VII.

XVIII. Rationes autem ſi quis cupit horum conſiliorum adeat poſtremum capitulum par. poſterioris lib. primi, in quo prophylacticam methodum fuſiùs tractavimus.

C A P. III.

Lapſus integri Colles prope Rhodam in Urbe Balneoregii; unde rivus interceptus, & complures lacunæ apertæ ſunt.

ILlustrissimus itaque Balneoregienſis Epiſcopus de ſtagnantibus aquis admonitus, quas ipſe ego ſævientis epidemiæ cauſam, atque originem ſuſpicatus fueram, totius eventus ſeriem Etruſcis literis, quas Latinas damus, ad me perſcripſit: Id autem fuit, inquit, tantæ calamitatis initium. Scilicet non exigua collis pars, quæ ultra rivum è regione Rhodam ſpectat, miſerando hercle ſpectaculo Kalendis Maji anno 1707, horâ noctis ſeptimâ cœpit loco cede-

Integri collis caſus, & ruina.

cedere, & fluentum verſùs prolabi. Quum enim argilloſa, irrigua, ac fluxiore terrâ conſtaret, præcipuè fontibus ſcatens (unde vulgò dicitur *Fontaniche*) facili negotio corruit, quòd propter aſſiduas ingenteſque pluvias, toto vere delapſas plus ſolito ſubactus, ac mollitus, & pondere, moleque auctus eſſet, tum vel maximè quòd ejus baſis ad fluvii ripam, exuperanti ſæpius aquarum copiâ, vehementer fuiſſet abraſa, atque ſuffoſſa. Neque fortaſſis è conſpirantium cauſarum numero eximendum cuipiam videbitur quantulumcunque momentum impetus, quod per id temporis addi potuit à proximo novilunio, ſoliſque defectu; quæ licet in ſequentem diem inciderint, neminem tamen futurum arbitror ingenuum rerum æſtimatorem, qui ſublunaribus humidiſque corporibus aliquantulum inteſtini motus ab iis neget accedere.

Quæ cauſæ collem ſubruerint.

Labentis terræ modus, atque deſcriptio.

II. Telluris autem prorutæ latitudo non minor quàm bis mille paſſuum fuit. Ea igitur per biduum ſenſim in inferiora defluxit multiplici lapſu, atque erratico. Etenim, quemadmodum rivi alveum penitùs obſtruxit, ita ob inæqualem hìc atque illìc occurrentium corporum vìm atque reniſum, inæqualia pariter plana, ac ridendos fermè caſus invexit, ſi ab incolarum damnis abfuiſſent. Siquidem vineæ aliquot ſartis tectiſque ordinibus ſuis, ſalvis etiam ædiculis, & tuguriis, integræ atque illæſæ inferioribus inſederunt; itaut Caſa quædam, in qua mulier parturiebat (quæ feliciter interea fœtum edidit) 24. pedes incolumis progrederetur. At pleræque vineæ validiſſimo impetu provectæ, partim ſibi invicem illatæ, partim à mutuis contactibus divulſæ ſunt: atque idcirco alibi in tumulos excreverunt, alibi in valles, magnoſque hiatus depreſſæ, di-

Eventus quidam mirabiles.

diſciſſæque fuerunt. In quæ ſubinde infera loca cædem aquæ intercepto per rivum curſu, quinimo aliæ etiam ſulphureæ ex ipſomet ſolo ab apertis hìc illic recèns venis erumpentes exundarunt; variiſque in locis collectæ complura ſtagna, & lacunas quàm citiſſimè effecerunt, quas quidem numero decem diligenter delineatas vidimus in Topographia, quæ ad nos allata fuit. Harum autem maxima ad meridiem reſtagnabat, variiſque admixtis vegetabilibus computreſcebat è regione Patrum Capuccinorum; qui ex eo tempore ingentem culicum vim, aliorumque inſectorum examina, quæ nunquam antea ſpectaverant, plagam illam invaſiſſe mihi etiam, qui poſt tres annos illuc commigravi, affirmaverunt. Præterea putidis vaporibus infecto aëre totus ille tractus peſſimè olere cœpit, atque incolarum color ex vivido, ac nitido in flavum & pallidum verti, quod ſemper fieri aſſolet, ubi putreſcentibus aquis cœli temperies, & craſis immutatur.

Stagna & lacunę quo pacto extiterint.

Aëris fœtor, & incolarum color deterior factus.

III. Et quanquam Illuſtriſſimus Antiſtes futura mala è ſtagnantibus laticibus prævidens paulò poſt majorem lacunam, quoad fieri potuit, apertis ſcrobibus exhaurire, necnon deductis illuc perennibus aquis ejus ſolum abſtergere, tandemque accenſo igne purgare ſtuduiſſet: nihilominus epidemiam antevertere ipſi non licuit: cùm multa alia ſtagna, quanquam minora, vitium tamen illi aëri jam illatum aſſiduè foverent.

Epiſcopi cura, ac ſtudium exiccandæ majoris lacunæ.

CAP.

C A P. IV.

Juſſu Sanctissimi Patris *mittuntur Balneoregium Medicus, Chirurgi, Pharmaca, & multa pecunia, ut excitato Noſocomio, quàm citiſſimè periclitanti populo ſuccurratur.*

Accedit Auctoris in id Conſilium.

SS. Patris diligentia, qua ingruenti malo obvìam ivit.

INterea temporis Beatissimus Pater non ſolùm Balneoregienſis Antiſtitis literis, ſed nuncio etiam permotus, quem de maligna ibidem graſſante epidemia Ampliſſimi Patres Conſultationibus rerum totius ſtatus Eccleſiaſtici præpoſiti ab Illuſtriſſimo Præſule Foſcari Viterbienſi Prætore acceperant, hanc mihi curam injunxit, ut ſinè ulla cunctatione eidem Epiſcopo reſcriberem, Cives illos, ac præſertim egentiores non tantùm opportunis remediis, verùm Pontificiis quoque largitionibus, quàm primùm ſublevatum iri; Quod mehercule ut ſedulò perficeretur, quantâ maximè potui diligentia peritiſſimum Medicum Joſephum Mariam Flaſchium, ac tres Juvenes robuſtos, atque in re Chirurgica diu verſatos è Noſocomio S. Spiritus in Saxia delegi, illuc quàm citiſſimè allegandos, meumque pariter conſilium tum prophylacticum, tum therapeuticum exaravi.

Medici, & Chirurgorum Roma diſceſſus.

II. Itaque conſtitutâ iiſdem magnâ, æquâ ſcilicet labori, ac vitæ diſcrimini, quod ab æſtu, aërisque labe ſubire poterant, mercede, diſceſſerunt Româ prid. Id. Auguſti MDCCVII. ut cum variis etiam præſidiis Balneoregienſibus irent ſubventuri. Præterea idem clementiſſimus Pontifex mandavit,

ut

ut quantâ opus eſſet, auri ſummâ à Quæſtore illius Provinciæ eidem Antiſtiti ad publicum ibidem Valetudinarium inſtruendum, adornandumque illico ſubminiſtraretur.

III. Ut autem conſilia mea ad reſtinguendas epidemicas, quæ illo in populo gliſcebant, febres, diligentiùs exararem; è re putavi totius facti ſeriem ex literis partim Epiſcopi, partim etiam ipſius Prætoris perſtringere, cujus ſumma ſequens eſt.

Historia Febrium Balneoregii Grassantium.

IV. Tractus ille Balneoregienſis Urbis, hoc eſt pars Rhodiæ, quæ lacunas nuper collectas reſpicit, prima ſenſit morborum vim; unde Cœnobium Capuccinorum (quorum Præſes, quem Guardianum appellant, tandem caſtrenſi febri correptus diem ſuum obiit) cum propiùs ſtagna proſpectet, luem aëris ſtatim ab initio excepit. Deinceps verò eadem cœli labes ſenſim per reliquam illam regionem vicatim ſerpſit, ſervato tamen more, ut paſſim fieri ſolet, ſcilicet, ut eò graviùs incolæ plecterentur, quò magìs iidem ſtagnantibus aquis eſſent vicini.

Rhodia primùm altera Balneoregii pars epidemiam ſenſit.

V. Atque idcirco altera illius Urbis pars, quæ orientem reſpicit, diciturque Civitas; quoniam longè ab ipſis lacunis diſtat, elatoque in colle ſita eſt, epidemicâ affectione non laboravit.

Civitas pars altera Balneoregii è lacunis diſſita, incolumis fuit.

VI. Febres verò, quæ populum illum vexarunt in ſingulis ægris fuerunt penè ſimiles, ſcilicet invadebant quotidiè plerunque cum levi frigore, ac rigore, miteſque perdurabant uſque ad quintum vel ſeptimum diem, ac brevibus matutinis intervallis deſinere videbantur. Statim ab initio appetitus dejectus, pulſus parvi, & debiles, calor mitis, non ſæpe urens; vires utique ſemper languidæ,

Natura & ſymptomata ejuſmodi febrium.

faciei color ſubflavus; & cadavericus; ſitis cum lingua aſpera, & ſubnigra; urinæ ut plurimùm craſſæ, & confuſæ; cùm verò clareſcere incipiebant, prodromi erant increſcentium cerebri morborum. Augebatur ſubinde malum circa ſeptimum, itaut excretis frequenter per ſuperiora, atque inferiora vermibus quà vivis, quà mortuis, Ægri primùm anxietatibus, ac lipothymiis, mox apparentibus per cutim papulis modò ſubrubris, modò liveſcentibus, & accedente capitis dolore, ſubdelirio, & comate, inductiſque levibus tendinum convulſionibus, quas jectigationes appellant, nono plerunque, undecimo, vel decimo quarto die mortem obibant.

Quæ criſis earũ febrium fuerit.

VII. Qui verò inter paucos evadebant, ii quidem levabantur ſudoribus, & papulis copiosè erumpentibus, largâ etiam narium hæmorrhagia; Atque iis, qui diu cum morbo conflictati fuerant (videlicet prope vigeſimum diem) opem tulerunt abſceſſus ad aures, non tamen ſuppurantes: quod ſi fieret, omnes interibant; dummodo tamen dyſentericus fluxus ſuperveniſſet.

Miſeri ægrotantes omnibus auxiliis deſtituti.

VIII. Cæterùm illud miſeriores reddidit Balneoregienſes Ægros, quòd cùm multi decumberent, & contagione alios afficerent, vix ullus ampliùs ſupererat, qui miſeris Ægrotantibus ſuccurreret. Quare tantò, & Deo gratiora, & Civibus acceptiora futura tunc ſperabantur præſidia, quæ à Sanctiſſimo Patre erant illuc tranſmittenda.

CON.

CONSILIUM AUCTORIS.

IX. EX literis ad hanc diem ab Illuſtriſſimis Viris Balneoregienſi Epiſcopo, & Viterbienſi Prætore acceptis, ac potiſſimùm ex ſignis, ac ſymptomatibus popularis affectionis peculiari in ſcheda narratis, non obſcurè intelligimus febres illas, cùm in omnes penè Cives eodem modo, ac ſinè ullo ferè diſcrimine, magnaque cum ſtrage, atque etiam per contagium graſſentur, malignas omnino eſſe, epidemicas, ac peſtilentes ab una eademque communi omnibus cauſa profectas, nimirum ex cœli vitio à corruptis laticibus orto; cùm, qui prope inductas lacunas degunt, publico malo corripiantur; qui è contrario procul habitant, immunes omnino hucuſque perſiſtant.

Febrium ortus à corruptis aquis.

X. Hæc autem aëris labes frequentiùs, quàm vulgus opinatur, à ſtagnantibus in vicinia aquis proficiſci ſolet. Nam cùm eædem innumeris vegetabilium, inſectorumque corporibus contemeratæ æſtuent, & putreſcant; fieri non poteſt, quin & nidulantium ibidem vermium in muſculas, culices, alioſque papiliones abeuntium fœturam augeant, & perennem vim ſulphureo-acrium particularum, vitiando aëri parem, præbeant, faciantque proinde, ut vermiculorum examina, ſimulque cæteræ peſtiferæ moleculæ in ipſa accolarum corpora incumbant, in quæ illa ſenſim tum ſpiritu ducta, tum ciſternarum, putealibuſque lymphis, ac fructibus etiam admixta minimo negotio illabantur. Civium autem corpora, prout ante magìs vel minùs fuerint affecta, celeriùs aut tardiùs, magìs aut minùs in communes morbos incurrunt.

Quo pacto ex putreſcentibus aquis vitietur aër.

Quo modo corpus incolarum aëris miaſmate interiùs, & exterius afficiatur.

XII. Utraque verò paluſtria hæc corpuſcula, ſcilicet organica, & inorganica, quibus aër iſtic contaminatur, omnium primò habitantium cutim fœdant, quemadmodum vapor accenſi ſulphuris maculare ſolet vultum foſſilia tractantium: ſimul etiam in ſtomacho, atque inteſtinis, in præcordiis, & cerebro ſedem figunt, atque iis omnibus locis pro diverſis partium uſibus diverſam labem inurunt. Unde mox infirmatis, inquinatiſque cum ſaliva cæteris chyli fermentis, bile præſertìm, reliquiſque particularibus corporis liquidis, unà cum ſucco nerveo cuncta proficiſcuntur mala, & ſymptomata, quæ iſtic in Ægris animadvertuntur, nimirum ſitis, ac linguæ ſiccitas, appetitus, vireſque dejectæ, vermium copia, febres lentæ primùm cum frigore, ac rigore; mox verò, labefactato quoque ſanguine, convulſiſque præcordiis, anxiæ, & ſyncopticæ; ſubinde ut tranſductis ad cerebrum multis pravæ indolis recrementis, dolores capitis, deliria, ſopores, & convulſiones, ita ad corporis ambitum ſubſiſtentibus acro-malignis ichoribus exanthemata, atque apud aures parotides naſcuntur. Tandemque mors approperat, cùm coacta liquida mobilitatem, & fibræ cordis, cerebrique enervatæ premendi, pellendique vim prorſus amittunt.

In quibuſnam fiat criſis ſalutaris.

XIII. Sanantur contra, qui majori ſolidarum partium robore donati, ac minori pravorum humorum copiâ, & malitiâ referti noxios humores per criſim, vel per abſceſſus diſcludunt, atque diſpellunt. Quod ſanè accidit, quoties conſociatis viribus tum liquidarum partium ad depurativam fermentationem tendentium, tum ſolidarum ad validè propellendum à centro ad peripheriam, atque ad cæteros excretorios ductus quidquid extranei, quidquid etiam peſtiferi ingeſtum fuerat.

XIV. In

XIV. In hoc igitur miſerrimo rerum ſtatu, quum per æſtum, quo nunc urimur, derivandarum putreſcentium aquarum ſinè magno incolarum incommodo ſpes nulla affulgeat (quod tamen hiberno tempore nullo negotio, magnoque emolumento perfici poterit) hæc tria potiſſimùm ſpectanda ſuperſunt. Primum quidem, ut aquarum, & cœli vitium quoad ejus fieri poteſt, emendetur; Secundum, ut Civium corpora tueamur; Tertium verò, ut hujuſcemodi malo correptos pro virili parte congruis pharmacis eripiamus.

Quænam præſtari poſſent in præſenti epidemia æſtate vigēte.

XV. Quod ad primum, & ſecundum attinet repetantur ea, quæ in epiſtola ad Illuſtriſſimum Epiſcopum datâ in cenſu prophylacticorum poſuimus. Nimirum noctu, atque oriente ſole reſinoſa ligna, juniperi videlicet, pini, cupreſſi, ac mali Medicæ; qua parte præſertim Urbs lacunas ſpectat, affatim comburenda ſunt. Hoc enim conſilio magnus Hippocrates quamdam Græciæ Civitatem à peſtilentia liberavit. Aquæ verò pro potu, & coquendis cibariis aliunde, atque ex ſalubri cœlo ſupportandæ ſunt. Quòd ſi lacunarum circuitus modum non excedat, ruderibus, & vivâ calce poſſent oppleri, ac ſuper aggeſtâ humo eadem ligna ſuccendi.

Vitium aëris emendandum, & quo pacto.

Hippocratis cōſilium, quo Civitatem Græciæ à peſte liberavit.

XVI. Deinde quod ad tuenda incolarum corpora à vitiati aëris pernicie, cùm certum exploratumque ſit hiſce febribus tentari non ſolere homines parcos, & continentes, plerumque autem in eos incidere, qui parum moderato utuntur victu, ac minùs laudabili: propterea ad concionem vocandi ſunt Cives, atque admonendi, ut ad Chriſtianæ pietatis normam ſobriè, ac frugaliter vivant, atque hæc ſtudioſiſſimè ſervent.

Tuenda ſanorum incolarum corpora, & qua ratione.

XVII. Pri-

Jure & carnibus etiam diebus vetitis veſcendum, cum SS. Pontificis venia.

XVII. Primò autem impetratâ à Summo Pontifice venia, quæ ferè nunquam in ejuſmodi rerum caſibus abnegatur; per æſtatem, ac proximum autumnum carnium jure veſcantur vetitis etiam diebus; quibus pro Eccleſiaſticæ diſciplinæ Inſtituto eſt abſtinendum. Id enim in cauſa eſſet, quò minùs probo victu uterentur.

XVIII. Secundò cædendas in lanienis pecudes è longinquis paſcuis curent adduci; & reliqua, quæ jam ſuperiùs capite ſecundo deduximus.

Quibus regulis ægrotorum curatio inniti debeat.

XIX. Denique quod ad curandos Ægrotos pertinet, hæc mihi præ cæteris monita ſaluberrima videntur, quæ non ambiguis indicationibus innituntur: ſcilicet, primò vires Ægrotis nullo modo adimendi, ſed conſervandi, ac reficiendi. Secundò expurgandi abſtergendique primas chyli vias à paluſtribus inquinamentis. Tertiò ad morbidorum humorum, qui ſanguinem jam polluerunt, exitum emiſſaria aperiendi. Quartò febrile fermentum ſpecificis conterendi, ac debellandi. Quintò reliquias lethiferi ſucci, qui univerſum corpus pervaſit, cicurandi, expellendique.

Primum omniũ inſtruendum eſt Valetudinarium, & quibus de cauſis.

XX. Hæc autem omnia in uſum venire, commodumque pauperibus præſtare vix poterunt; niſi Valetudinarium iſtic quàm citiſſimè inſtruatur, atque adornetur: Nam non aliâ ratione omnes ac ſinguli Ægrotantes ſummâ, ut opus eſt, diligentia ab uno Medico poſſunt inviſi, iiſque à duobus duntaxat, vel tribus pietate viris aſſidua ſervitus, & congrua medicamina, ſalubreſque cibi adhiberi valent. Huc accedit, quòd ſi Noſocomium in aliquo Monachorum Cœnobio ſub clementiori, ac longè à ſtagnantibus aquis loco inſtituatur, multo meliùs Ægrotis conſuleretur: tutò enim, ac faciliùs illuc

trans-

transferri poſſent Ægri, prout Romæ tametſi ab longè poſitis regionibus in Valetudinaria convehi ſolent.

Sanguinis miſſio cautè admodum adhibenda.

XXI. Itaque primùm nè vires detrahantur Infirmis, cautè admodum ad ſanguinis miſſionem procedendum; eamque nonniſi corporibus probè nutritis, vermiumque labe minùs affectis adhiberi velim. Neque ob id, quòd natura interdum hæmorrhagias utiliter iſtic tentaverit, ſinè perſpicuis indicationibus, ac procul à contraindicationibus eam cæco caſu imitari oportere arbitramur.

Corpora ad vomitum proclivia vomitione purganda.

XXII. Secundò: Cacochyma corpora, & parum continentia, atque ad vomitum proclivia, vomitu ipſo ſtatim ab initio purganda eſſe cenſerem, ut exitiale virus, & vermium ſeminarium tollatur è ſtomacho, antequam ſanguini miſceantur. Tartarum itaque Emeticum, aut, ſi hoc deerit, vinum Emeticum robuſtioribus propinandum eſt.

Cæteris mite catharticum prębendum eſt.

XXIII. Tertiò: Iis verò, qui nullam ad vomitum propenſionem habent, ante tertiam diem mite catharticum præberi velim, veluti caſſiam cum Tamarind. Elect. Alexandrini, unciam aut Trypheræ Perſicæ, aliorumque hujus generis ſemiunciam, additâ Chinæ chinæ pulveris drachma, & ſalis tartari fixi, & oculor. cancror. ana gra. x.

Veſicantia deinde, & ſinapiſmi.

XXIV. Quartò: Poſt lenem ejuſmodi purgationem nihil præſtantius, aut opportunius erit, quàm admovere veſicantia cruribus, & brachiis, necnon quoties caput impetitur, pedibus quoque ſinapiſmos.

China chinæ, & oleum Matthioli; & altera purgatio.

XXV. Quintò Chinam chinam cum ol. Matthiol. quam vel bis ſingulis diebus, ſi res tulerit, dare oportet: Imo poſt diem decimam quartam obſervandum Medico eſt, an locus ſit alteri leni quoque cathartico cum China china pariter propinando.

Nul-

Nulla enim alia tutior eſt via hujus edomandi, ejiciendique è corpore veneni: quandoquidem eâ ratione non pauci Romæ exitium in Leonina Civitate ex febribus à corruptis aquis imminens effugerunt.

Frictiones, & inunctiones.

XXVI. Sextò: Præterea ſæpiſſime perfricanda ſunt crura, & perungenda Hungaricæ Reginæ aquâ & oleo Matthioli cum nitro, & clyſteres etiam injiciendi ex jure cum aliquot guttulis ol. Matthiol. & Sacch. rub.

Boli ex Diaſcordio Fracaſtorii, &c.

XXVII. Septimò: Bolos quoque ex Diaſcordio Fracaſtorii, & conf. de Alcher. ſemidrachmam pondo dare operæ pretium fuerit; amara enim, & cardiaca plurimùm valere in ejuſmodi febribus comperimus.

Quale decoctũ ægrotis propinandum.

XXVIII. Octavò: Bibant largiter Ægroti modò decoctum ex C. C. uſto, radicibus Graminis, Scorzoneræ, atque Soncho paratum; modò aquam Sonchi, & Cardui ſancti ſolutis ſem. melon. & admixtis pulveribus C. C. Margar. Smaragdor. & rad. contrayervæ. Quod ſi magnus vermium numerus animadvertatur, aliquantulum hydrargyri aquis ſaltem ſtillatitiis admiſceatur, agiteturque. Sed vas fictile ſit, vel vitreum, non cupreum.

Preces ad Deũ ad mali remiſſionem impetrandam.

XXIX. Nonò: Poſtremò, quod primo loco ponendum erat, tam acerbæ calamitatis remiſſio à Deo precibus eſt expoſcenda; cùm humana conſilia, quæ vel artis uſus, vel rerum peritia ſubjicere poteſt, quæque ipſe ego Paternis Summi Pontificis juſſis obtemperaturus expoſui, niſi Omnipotentis Dei benignitas fortunarit, bonum exitum non ſint habitura.

CAP.

CAP. V.

Erectum Balneoregii Noſocomium; Res Medica diligenter procurata; ac ſupplicationes, aliæque ad Deum preces per Epiſcopum inſtitutæ.

MEdicus igitur Flaſcus tribus ſibi Chirurgis adjunctis ſtatim profectus Balneoregium cum ejus Urbis Epiſcopo primùm omnium deliberavit de ſitu domus eligendæ, ad quam, velut in Valetudinarium, Ægroti præſertim pauperes contrahendi erant. Quum autem omnia ſtudioſè perpendiſſent, vetus tandem ſeminarium, quod longè à lacunis, & inſalubri cœlo aberat, in quod mares convenirent, delegerunt, ac vicinam domum fœminis aſſignarunt. Confeſtim hæc domicilia XIII. Kal. Septemb. omni ſupellectilium genere excipiendis, curandiſque Ægris neceſſariò inſtructa ſunt, quibus comparandis coëmendiſque Benigniſſimus Pontifex largâ manu pecuniam ſuppeditaverat. Neque Balneoregienſis Epiſcopi pietas ſilentio eſt prætereunda; quippe qui partem aliquam eorum pro virili præbuerit, locumque illum à Clementiſſimo Pontificis nomine CLEMENTIÆ DOMUM in poſterum voluerit appellatum.

Quo pacto Noſocomium fuerit adornatum.

Noſocomium Clementiæ Domus appellatum, quamobrem.

II. Itaque collecti ſeorſum mares, ac fœminæ populari morbo laborantes magnâ curâ habiti ſunt. Illis enim Chirurgus unus, & duo Capuccini Patres adſtabant, his verò ſuus pariter Chirurgus, & piæ aliquot mulieres inſerviebant. D. Flaſcus autem totius negotii moderator ubique aderat, opportuna cuique medicamenta præcipiens. At verò cùm

Quo pacto ægrotante curatis fuerint.

partitis prudenter miniſteriis, & corporis & animæ ſtudium ſuſceptum eſſet, nil cuiquam omnino defuit, quod ad utramque ſalutem obtinendam pertineret: itaut poſtea, & pauciſſimos morbus abſumpſerit, & qui fortè interierunt, omnes Eccleſiaſticis ſubſidiis, ac Sacramentis, quæ ſuis ipſe manibus Balneoregienſis Epiſcopus miniſtrabat, adjuti, præſentem hanc vitam cum meliore commutarint.

Medicamina, & neceſſaria uſibus unde allata.

III. Româ interim aſſiduè, quæ uſui erant, medicamina, etiam pretioſiora afferebantur nunquam ſatìs laudandâ Pontificis noſtri liberalitate, ac munificentia. Quin etiam optima cibaria affatim ſuppetebant, cùm diligentiſſimè proviſum eſſet, ut præſtantiſſimæ carnes, & ſalubres aquæ aliunde adveherentur. Impetratâ præterea à Sanctiſſimo Patre venia, per quam etiam qui adhuc incolumes Balneoregii plagam inſalubrem habitabant, uti poſſent jure carnium per eos quoque dies, in quibus propter Eccleſiaſticas ſanctiones vetitum eſt.

Quid interim effecerit pro ſuo munere Balneoregienſis Epiſcopus.

IV. Cùm primùm autem Noſocomium apertum fuit, Balneoregii Antiſtes ſacrorum ſtudioſiſſimus in tanta divini auxilii neceſſitate boni Paſtoris partes nullas reliquas fecit. Illico enim indixit Supplicationes; habuit ad Populum Homiliam; aſſiduaſque preces fudit, ut & Deum votis ſuis ad proſperos ſucceſſus flecteret, & Gregem à noxiis criminum paſcuis avocaret, illumque ad continentem, caſtumque vivendi morem redigendo, morbos, atque incommoda ex immoderato, atque intemperanti voluptatum uſu oriri conſueta præverteret. Superſedeo autem hìc ſigillatim iſta omnia recenſere, cùm Medicam ex inſtituto, Sacram verò hiſtoriam obiter tantùm mihi ſcribendam propoſuerim.

V. Et

V. Et quoniam momentum non leve tum hiſtoricæ veritati, tum grato animo Illuſtriſſimi Balneoregienſis Epiſcopi detraxiſſe videri poſſem; ſi aliquot Epiſtolas tam ab eo, acceptas, quàm ad illum datas præterirem: idcirco eaſdem ſedulò hìc exſcribendas curavi.

ARGUMENTUM

Epiſcopus gratias agit Auctori pro officiis in Balneoregienſem populum collatis.

ILLUSTRISSIMO CLARISSIMOQUE VIRO
DOMINO JOANNI MARIÆ
LANCISIO
SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI
CLEMENTIS XI.
Intimo Cubiculario, & Archiatro Pontificio.

Onuphrius Eliseus Episcopus
Balneoregiensis.

S. D.

OBſtricta officiis tuis Balneoregienſis Populi voluntas jure poſtulat, ut Tibi, Vir Illustrissime, ſingulares à me agantur gratiæ ob id præcipuè, quòd mandatis Sanctissimi Domini Nostri diligenter obtemperans, optima huc pharmaca ad ægritudines, quæ in pauperes hoſce dirè

 adhuc

adhuc ſæviunt, fugandas, tantâ pietate, animique alacritate mittenda ſelegeris. Nec minores ſunt mihi repetendæ grates, cùm pari ſedulitate, atque in hunc Gregem meum epidemico morbo fatiſcentem amore, D. Joſephum Mariam Flaſchi Medicum Phyſicum, ac tres Chirurgos non minùs Arte Medica, quàm ſedulo ſtudio erga Ægrotos commendabiles accurrere juſſeris. Dum autem erga Te, Vir Illuſtriſſime, meo fungor munere, hâc mihi occaſione oblata, quam inſerimus Epiſtolam, ut Sanctissimo Domino Nostro humillimè tuis manibus tradas, enixis precibus rogo. Hoc mihi ſicut erit gratiſſimum, ita arctiſſimo obligationis vinculo me in perpetuum habebis obſtrictum. Vale.

Balneoregii Idibus Septembris 1707.

ARGUMENTUM.

Reſcribit Auctor non ſibi, ſed Sanctiſſimo Patri gratias deberi pro ſummis acceptis à Balneoregienſi Populo Beneficiis.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO PRÆSULI

ONUPHRIO ELISEO

Balneoregii Epiſcopo Meritiſſimo:

JOANNES MARIA LANCISIUS FELICITATEM.

NOn obſcurè intellexi ex literis tuis, Vir Amplissime, officiis meis apud Sanctissimum Patrem te mirificè captum, atque devinctum. At tuæ quidem ſummæ in me benevolentiæ, atque amori tribuendum cenſeo, quòd gratus eorum meminiſſe volueris, quæ vel mea planè non ſunt, vel certè

tè à me prætermitti ſinè culpa non potuiſſent. Nam Beatiſſimus Pontifex CLEMENS XI. tantâ animi magnitudine, mentis perſpicaciâ, atque ſolertia, memoriæ firmitate, providendi, cogitandi, perficiendique celeritate valet, ac viget, ut omnia omnium conſilia, ac vota præveniat; verèque dici poſſit miſeris hiſce, ac luctuoſis temporibus eum tot tantaque ſimul aggredi ac maturiſſimè abſolvere, quorum ſingula vix multi tardiſſimè conarentur, ut nulli unquam, niſi nobis, qui ſemper adſumus, credibile videatur. Mihi idcirco obſervantiæ tantummodo, & obedientiæ gloria relicta eſt. Tuam Latinis verbis exaratam Epiſtolam Sanctissimo Patri demiſſiſſimè obtuli. Si reliquum erit, quod per mearum virium tenuitatem præſtari unquam poſſit, apertè juſſeris; quidquid enim expetiveris non attento ſolùm animo faciam, ſed libentiſſimo. Interim in maximarum turba occupationum Te benè valere rurſus gratulor: ſoſpes nanque, & vigens non Epiſcopali tantùm munere accuratè fungeris, ſed Noſocomio quoque, juſſu Summi Pontificis iſtic recèns inſtructo, diligenter praees Phyſico inſuper, & Chirurgis ad veſtram epidemiam depellendam Româ miſſis, hoſpitalitatis officia cumulatiſſimè præbes. Tuam igitur etiam in poſterum valetudinem cura, nè tui Gregis, quà animi, quà corporis valetudini deſis.

Romæ xv. Kal. Octobris
MDCCVII.

EPI-

EPISTOLA

Balneoregienſis Epiſcopi ad Sanctiſsimum Patrem

CLEMENTEM XI.

Pro acceptis per univerſam illam Civitatem Beneficiis.

SANCTISSIME, AC BEATISSIME PATER.

PRædicator Omnipotentis Domini Paulus Apoſtolus me, & hunc Populum tuum, Beatissime Pater, ſuis monet exhortationibus, ut pro eleemoſynis tranſmiſſis, totque beneficiis, quæ populo meo es impertitus, fiant ſinè intermiſſione gratiarum actiones Deo, & Sanctitati Tuæ, quam in ſublimitate Eccleſiæ ſuæ elegit Deus in ſalutem noſtram, in ſatisfactione ſpiritus, & in fide veritatis. Multa igitur medicamenta à Charitate Sanctitatis Tuæ ad ægrotantium languores, morboſque pellendos; ut etiam quadringentos, ad pauperum, ac infirmorum miſerias ſublevandas centuſſes accepi: Inſuper tuis mandatis huc acceſſerunt Ioſeph Maria Flaſchi Medicus Phyſicus, necnon Conſtantinus Grimaldi, Vincentius Ramagini, & Bartholomæus Puccetti Chirurgicæ Artis periti; quos omnes ſingulari diligentia, & charitate integram curationem Ægrotis omnibus adhibentes, in hoſpitium

tium unà mecum excepi in hoc Civitatis Epiſcopio. Ex mandato quoque Sanctitatis Tuæ hìc erectum eſt Valetudinarium pro pauperibus infirmis excipiendis, quod ab Auctoris nomenclatura jure optimo exiſtimavi *Hoſpitium Clementiæ* eſſe nuncupandum. Licèt autem magna ſit in hac Civitate peritorum hominum penuria; operam tamen dare non intermitto, ut undequaque omnibus neceſſariis affluat. Ad hoc Hoſpitium Clementiæ pluries in diem ad infirmorum calamitates ſublevandas, necnon aliquid laxamenti præſtandum me confero: in quo Divinâ adjuvante gratia, Medicorumque ſedulitate uſque ad præſens tres tantummodo ſupremum diem expleverunt. Ad quod, ut in altera Epiſtola narravi, non parum contulit computreſcentium aquarum expurgatio ex Medicorum conſilio: multiplicibus inſuper adhibitis ignibus ad aëris infeſti corruptelam abolendam: quibus admotis remediis pauciſſimi mortem oppetiere. Pro hujus etiam Populi ſalute ac incolumitate, ſecundùm pia deſideria S. T. Conventum Populi in hanc Eccleſiam ad Chriſti Corpus Sanctiſſimum participandum vocavi; ut culparum omnium iram Dei excitantium cumulatiſſimam indulgentiam, quam Sanctitas Tua eſt impertita, compararent: ſicut alterius Indulgentiæ ad campanarum ſonitum, ut animabus ſuis lucrum facerent, ſum exhortatus. Omnibus infirmis præſens opem obtuli: Morbo graves Sanctiſſimi Viatici pabulo refeci; & è vita exceſſuris Apoſtolicam Benedictionem à Sanctitate Tua conceſſam ſum elargitus. Quotidie veſpere Venerabile Sacramentum expoſui: preces ſupplicationeſque per totam Diœceſim ad Dei iram ſedandam indixi. Verbi Dei Præconibus commendavi, ut Populo pœnitentiam promul-

mulgent. Monui hunc Populum tuum, ut tot beneficiis cumulati ad meliorem frugem revertantur. Hanc rerum omnium ſeriem Sanctitati Tuæ hac altera Epiſtola exponere conſentaneum arbitratus ſum; ut quæ operatus eſt Deus in populo, & quæ ipſe minùs inter Paſtores tuis obtemperans mandatis ad gloriam Dei patravi, Sanctitas Tua compertum haberet, ut in omnibus glorificetur Deus. Gratias igitur agimus Omnipotenti Deo quotquot hìc ſumus (dicam cum D. Gregorio ad Brunichildem) qui inter cætera pietatis ſuæ dona, quæ Sanctitati Tuæ largitus eſt, ita Te amore Chriſtianæ Religionis implevit, ut quidquid ad propagationem Fidei, quidquid ad pietatem, & miſerorum ſolamen pertinere cognoſcis, devota mente, ſeduloque agere ſtudio non ceſſes. Ad tuos igitur Sanctiſſimos Pedes provolutus, eoſque humillimè exoſculatus, Benedictionem Apoſtolicam, licèt indignus vehementer expoſtulans Deum Opt. Max. cujus vices geris in terris, deprecor, ut Sanctitatem Tuam ſoſpitem, & incolumem ad majorem ſui Nominis gloriam, Religionis Chriſtianæ firmitatem, & propagationem, & fidelium levamen ſervet ſemper, & muniat. Balneoregii Idibus Septembris, ſupra milleſimum ſeptingenteſimo ſeptimo.

SANCTITATIS TUÆ.

Humillim. addictiſ. & devinctiſ. Servus
Onuphrius Epiſcopus Balneoregii.

EMI-

EMINENTISSIMI CARDINALIS

FABRITII PAULUTII

A Secretis Status Eccleſiaſtici ad Balneoregienſem Epiſcopum Reſponſio nominc Sanctissimi Patris.

ILLUSTRISSIME, AC REVERENDISSIME DOMINE.

MAgno cum animi ſolatio Sanctiſſimus D. N. ex binis tuis literis intellexit ſubſidia à Sanctitate Sua iſti Civitati benignè ſuppeditata ad repellendam morbi vim, quo ipſa nuper affli&abatur, admodum opportuna, ac ſalutaria fuiſſe, morbumque ipſum jam penè omnino depulſum eſſe. Auxerunt Pontificium gaudium ea, quæ de Chriſtianæ charitatis officiis, & Paſtoralis vigilantiæ documentis, quæ hac ipſa occaſione ægrotanti populo exhibuiſti, multorum literis, conſtantique fama ad Sanctitatem Suam allata ſunt. Quamobrem cùm boni Paſtoris partes, cujus eſt animam ſuam ponere pro ovibus ſuis, tam difficili tempore Te diligenter impleviſſe compertum habeat, meritis in Domino Te laudibus ornat, ſibique ipſi magnopere gratulatur, quod ſuſceptæ de tuâ virtute opinioni, cùm iſtam Eccleſiam regendam Tibi commiſit, cumulatè ſatisfeceris.

II. Porrò ſecum reputans Sanctissimus pater publica ejuſmodi mala propter Populi, & Cleri peccata, quibus divinæ iracundiæ flagella provocantur, plerumque nobis evenire; Te, quamvis in Paſtorali ſtadio egregiè currentem, paternis cohortationibus ſuis urgendum duxit, ut Gregis fidei tuæ crediti mores ad rectam Chriſtianæ diſciplinæ normam componere impenſiùs etiam, quàm antea, cures; errantes arguas, obſecres, increpes in omni patientia, & doctrinâ: præteritarum quoque ærumnarum recordatione, præſentium ſenſu, ac metu futurarum propoſitis; peccata publica, ſi qua fuerint, penitùs extirpari, ſcandala tolli, veramque pietatem induci, & coli ſtudeas. Eos autem, qui Eccleſiaſtico ordini adſcripti ſunt, enixè adhorteris, & moneas, ut ſuæ reſpondentes vocationi, ſanctè, piè, ac juſtè vivere ſatagant, & meminerint ſibi potiſſimùm onus hoc impoſitum eſſe, ut divinam indignationem populorum delictis meritò laceſſitam ſacrificiis, jejuniis, orationibus, aliiſque Chriſtianæ pietatis operibus placare contendant. Nullum denique prætermittas officium, quo ii præcipuè, qui Beneficia Eccleſiaſtica obtinent, ad veterem vivendi regulam, priſcamque morum ſanctitatem revocari poſſe videantur, illoſque identidem excites ad recogitandum ſibi ideò Eccleſiaſticos redditus fuiſſe attributos, ut pro peccatis populorum humiles, aſſiduaſque ad Deum, & Redemptorem noſtrum preces fundant, ac pro temporalibus ſpiritualia bona rependant. Quid enim aliud, qui Eccleſiaſticis proventibus fruuntur, quàm Populorum peccata manducant? Hæc Sanctiſſimi Patris Verbis Tibi reſcribere juſſus ſum, qui cæteroquin ea omnia Te ſedulò præſtiturum minimè

nimè dubitat pro egregio, quo præditus es, divini honoris zelo, & pro ſingulari, quam geris iſtius Eccleſiæ ſolicitudine, quod ut alacriùs exequaris, ſua Sanctitas paternæ benevolentiæ teſtem, Apoſtolicam Benedictionem Tibi amanter elargitur; & ego læta fauſtaque omnia ex animo à Deo precor. Datum Romæ die 29. Octobris 1707.

Ad officia paratiſſimus
F. Card. Paulutius.

CAP. VI.

Latiùs de Natura, deque fine ipſius epidemiæ ex Epiſtola Medici Flaſci, in qua tum quæ juverint præſidia, tum quæ in cadaveribus inventa ſunt, narrantur.

Cum hiſtoriæ veritas ſedulæ innitatur obſervationi: neque quis poſſit diligenter obſervare, niſi rebus ipſis præſens fuerit: idcirco pretium operæ me facturum ſum arbitratus, ſi Latinas literas ad me tunc temporis à D. Flaſco datas huc afferrem. In iis enim omnia deſcribuntur, quæ ſciendi cupidis lectoribus ſatisfacere poſſunt.

ILLUSTRISS. AC REVERENDISS. DOMINO

JOANNI MARIÆ LANCISIO

Sanctiſſimi Domini Noſtri à Secretiori Cubiculo, & Archiatro Meritiſſimo.

JOSEPH MARIA FLASCHI

S. P. D.

UT fidem tandem liberem, ſimulque officia mea ex animo Tibi debita, Vir Illuſtriſſime, ac Reverendiſſime confirmem, pauca de hujus epidemiæ ſtatu, exituque, ad quam depellendam à Sanctiſſimo Patre, tuo rogatu miſſus fui, breviter perſtringam. Dividam autem narrationem hanc in quatuor capita. Primum erit de cauſa, natura, & ſymptomatibus popularis febris. Alterum de remediis, quibus plerique Ægri in Noſodochio, quod Clementiæ Domus audit, convaluerunt. Tertium exponet quæ in demortuis per cadaverum ſectiones inventa fuerunt. Poſtremum verſabitur circa tempus, modumque felicis exitus ipſius Epidemiæ.

Diviſio hujuſce narrationis.

II. Non ero autem longus in exponenda cauſa & indole harum febrium; cùm utraque res Tibi jam ſatìs innotuerit; immo verò priùs quàm quidquam de iis aliunde noviſſes, omnium cum admiratione hæc divinaveras. Ex aquarum ſcilicet ſtagnatio-

De Febrium indole, cauſa, & ſymptomatibus.

gnatione, & corruptione ortam fuiſſe noxiam cœli labem, quæ febres malignas, & contagioſas, mites quidem primùm, mox ferocientes produxerit. Ægri enim vermes per os, & alvum deturbabant; acceſſionibus ſyncopticis, extremorum frigore, ac linguæ ariditate, papulis liveſcentibus, delirio, comate, jectigationibus, urinis turbidis, aliiſque ejus generis ſymptomatibus divexabantur. Multis non diu poſt initium dyſenteriæ, ac diarrhœæ malignæ difficillimi exitus ſuperveniebant. Pulſus plerumque valde crebri, parvi, & inæquales ſentiebantur.

III. Criſes per ſudorem vel narium hæmorrhagiam ſolæ morbum interdum ſolvebant; nonnullis maculæ rubræ per totum corpus erumpentes morbum mutabant, interdum in pejus, ſed ſæpius in melius. Quibuſdam, qui diu ægrotaverant, abſceſſus critici in externa, infernaque aliqua parte fiebant; glandulas quoque poſt aures multis intumuiſſe, ſed nihil naturam per hæc emunctoria criticè depoſuiſſe vidi.

Quænam Criſes fierent.

IV. Ab hac febre curati, multi bis, terve in recidivas ſatìs periculoſas, ac ſæpe lethales incurrebant, in primis ſi ſe ipsos, vel nimis citò aëri exponerent, vel in diæta leve peccatum committerent.

Relapſus in morbum periculoſus.

V. Quod verò attinet ad remedia, Ægri maximum ſubſidium experiebantur à veſicantium applicatione.

Veſicantia proderant.

VI. Emulſiones quoque ſeminùm melonum, ferè ſemper cum Diaſcordio Fracaſtorii, vel Theriaca, ut & Julapia, ac condita refrigerantia, & cardiaca non parùm proderant. Stibium diaph. ad ſudores movendos plus contulit, quàm ullum aliud dia-

Emulſiones ſeminum melonũ, Diaſcord. Fracaſtor. &c.

diaphoreticum ; ab eo tamen abſtinendum erat, ſi alvus lubrica exiſteret. China chinæ ſive ſola, ſive commiſta magnum adferebat levamen.

Lenia purgantia initio morbi utilia.

VII. Lenia in principio morbi purgantia profuerunt, idcirco uſus ſum Electuario Alexandrino, Lenitivo, floribus Caſſiæ cum Tamarindis, atque ejuſcemodi aliis: In aliquibus addebatur Camphora, ſed ſæpe ſæpius China china, atque his variis mixturis varia fiebant alvum ſolventia, quæ fuerunt magni levaminis.

Nec minus Emetica robuſtis corporibus.

VIII. Vinum ex cyatho Antimonii Emeticum in principio morbi validis temperamentis propinatum ad detergendas primas vias multùm valuit; & quamvis Ægri gravi moleſtia inter vomendum flavam, viridemque bilem muco permixtam afficerentur, ſymptomatibus tamen non adeò lethalibus progreſſu morbi divexabantur.

IX. At enim verò dici vix poteſt quanto Ægris ſubſidio fuerit erectum hìc Noſodochium, ac propterea Balneoregienſis populus Deum Opt. Max. enixè precatur ut Pontifici noſtro diuturnitate, & felicitate regnandi pares gratias referat.

Quid in cerebro obſervatum ſectis cadaveribus.

X. Cæterùm in diſſectione nonnullorum cadaverum primùm in dura matre reperti ſunt ſinus minores turgentes ſanguine craſſo, & nigricante. In proceſſu hujus Anatomicæ exquiſitionis ſe mihi videndam obtulit copia magna ſeroſi humoris, non tantùm deliteſcentis inter duram, piamque meningem, ſed etiam intrà ventriculos, & præſertim quartum cerebello proximum. Obſervatæ quoque fuerunt tumentes glandulæ plexus choroidis, aliæque, quæ in dura, & pia matre interſperſæ naturaliter locantur.

XI. In

XI. In aliis verò cadaveribus ſinus duræ matris occupabantur à polypis ſe ſe extendentibus uſque ad ventriculos cordis.

XII. In uno ex diſſectis corporibus in medio reticularis plexus pinealem glandulam obtegentis conſpecta fuit hydatis æquans magnitudinem grani piperis, quæ tumens lymphâ comprimebat eandem glandulam, unde neceſſario fuerat impedimento ad functiones ejus ritè peragendas.

De pineali glandula.

XIII. In alio cadavere offendimus duram, piamque matrem ferè nigreſcentem ex cruoris ſubſiſtentia in propriis vaſis, & ſinubus ad duas fortè libras. Cerebrum verò æquè in hoc atque in reliquis diſſectis cadaveribus erat flaccidum, ejuſdemque ventriculi ſcatebant multa lymphâ. In hoc ipſo cadavere animadverſione dignum fuit, quòd in ſuperiori, & ſiniſtra Cerebelli parte videndum occurrit, nimirum depreſſa macula coloris albi, lata penè duos digitos tranſverſos, & longa tres; ad tactum dura, ac reſiſtens; unde habita primum à nobis fuit pro cicatrice; ſed luſtratis poſtea tegumentis, cranio ſcilicet, & dura matre nullum ſe prodidit ſignum læſæ continuitatis. Facta igitur ſeparatione finitimi ſegmenti ejuſdem cerebelli, quod, ut ſolet, molle apparuit, nudata eſt durities illa à nonnullis conveſtientibus membranis; ut quid ipſa eſſet, innoteſceret; tandem deprehenſa fuit corpus ex pluribus globulis compactum, ad eam ferme molem, & figuram, quibus à Stephano Blancardi delineantur cerebri glandulæ. Propterea exiſtimavimus ab hujuſmodi locali vitio, ſuccoque contento convulſivos motus, quibus, vir ille cùm viveret, erat obnoxius, ortum habuiſſe.

Quid in cerebello mirum obſervatum ſit.

XIV. Cæ-

XIV. Cæterùm viſcera naturalia, & vitalia ferè omnia magnopere labefactata, & inteſtina cum vermibus detecta ſemper fuerunt.

XV. Hæc ſunt, Vir Illuſtriſſime, quæ pro mea tenuitate, ut juſſis, conſiliiſque tuis obtemperarem, ſcribenda habui; doleo tamen ſi qua parte defecerim: ſed ea benignitate, qua præcepiſti, precor ignoſcas, & humiliter Sanctiſſimi Patris Pedes tum meo, tum ſodalium Chirurgorum nomine oſculeris. Nam quòd noſtrùm omnium ſalus nullis penitùs morbis hìc fuerit obnoxia, quodque operam noſtram non planè inutilem periclitanti huic Civitati locaverimus, certè id totum acceptum refero piis ejuſdem Sanctiſſimi Patris votis, ac Benedictionibus, quibus in diſceſſu benignè nos cumulavit; atque epidemica lues, quæ immaniter in Balneoregienſem populum ſæviit, tandem extincta eſt. Arctiſſimo denique vinculo me Tibi obſtrictum eſſe fateor; Nam ſi maxima priùs beneficia à ſingulari tua humanitate mihi fuerunt collata; nunc hoc majus elucet, quod ad hoc munus à Te apud Sanctiſſimum Pontificem fuerim delectus. Vale.

Balneoregii 25. Octobris 1707.

Viro

Viro in re Medica expertiſſimo ſtudioſiſſimoque

D. JOSEPHO MARIÆ FLASCO

JOANNES MARIA LANCISIUS.

S. P. D.

TAmetſi mihi ſemper literæ tuæ jucundiſſimæ fuerint, nullæ tamen jucundiores, acceptioreſque redditæ ſunt, quàm illæ, quas ad me ſuperioribus diebus dediſti, quippe quæ in ſumma occupatione tua gratiſſimam hiſtoriam, felicemque exitum deſcribunt epidemicarum febrium, quæ iſtic graſſatæ ſunt. Cùm Romam reviſes, quod feliciter tibi futurum auguror, & præſtolor, eximes ab animo meo ſcrupulum, qui à peractis per te cadaverum ſectionibus injectus eſt. Non enim ita diligenter, ut cerebri mala, inteſtinorum etiam offenſiones, ac potiſſimùm vulnuſcula à vermibus fortaſſis inflicta (quæ tandem in gangrænas abire ſolent) deſignare, ac demonſtrare videris. Cæterùm ſcripta tua Sanctiſſimo Patri legenda demiſsè ſubjiciam, cùm primùm, Deo volente, ex orthopnœa, quâ nunc vehementer laborat, convaluerit: nec ſanè dubito, quin Sapientiſſimus Princeps laudaturus ſit ſtudia tua, quæ vel felici rerum eventu commendantur. Tu interim vale, qui multorum valetudini vacas. Romæ. iv. Kal. Novemb. MDCCVII.

Auctoris ad Medicum Flaſcum reſponſio.

C A P. VII.

Quo tum tempore, tum modo deſævierit Epidemia, & in quos morbos verterit. Remittuntur Romam Medicus, & Chirurgi cum literis Balneoregienſis Epiſcopi.

Poſt largiores, pluvias, & ſeptentriones ventos inductos deſiit epidemica lues.

QUum propria cuique Ægrotanti, ac recta tum victus, tum medicaminum ratio adhibita fuerit in Noſocomio nuper Balneoregii extructo, ex animi ſententia res cecidit. Nam brevi in priſtinã valetudinem plerique omnes reſtituti ſunt; itaut 8. kal. Novembris 1707. poſt longiores pluvias, & ſeptentrionales ventos (quibus diluta, abſterſa, ac temperata fuit cum ipſa atmoſphæra etiam tellus, & paluſtris aqua) reſtincta, ac penitùs profligata fuerit epidemica lues. Eo igitur tempore clauſum eſt Valetudinarium ſuperſtite duntaxat, ut par erat, Epigraphe. HI'C FUIT CLEMENTIÆ DOMUS, Unde Pontificiæ humanitatis, beneficentiæ, & Charitatis perenne poſteris extabit monumentum. Hunc igitur finem habuit Balneoregienſis epidemia opinione quidem celeriorem, quòd inita Romæ conſilia ab Illuſtriſſimo illius Civitatis Antiſtite, atque à Medico Phyſico accuratè, ac ſtrenuè fuerint expleta.

In quos morbos inciderint, qui ab acutis febribus convaluerunt.

II. Quoniam verò ea eſſe ſolet vis peſtilentis morbi, ut vel occîdat, vel Ægros languidulos, atque ad longas Ægrotationes paratiſſimos faciat: hac quidem ratione multi ex iis, qui ab acutis convaluerunt, ut fieri aſſolet (quod & Juvenalis innuit ſat. IV. *jam lethifero cedente pruinis Autumno, jam quartanam ſperantibus ægris*) in quartanas febres,

in

in malum corporis habitum, in ſcabiem, ſimileſque diuturnas affectiones inciderunt; à quibus faciliùs levati ſunt, qui cœlum, ut fit, mutaverunt: eos autem, quos res anguſta domi retinuit; emeticis præſertim, atque uſu Rhab. cum China china adjuti ſunt.

III. Poſtea quàm hæc omnia apud Balneoregienſes feliciter geſta ſunt, Illuſtriſſimus Antiſtes facultatem benignè à Summo Pontifice obtinuit; Fulgineum Patriam ſuam animi, & valetudinis cauſa per menſem repetendi. Interim verò cum idem Epiſcopus pro ſua humanitate animadvertiſſet D. Flaſchum, ſodaleſque Chirurgos magnis exantlatis laboribus jam feſſos, malæque contrahendæ valetudini proximos, è re putavit, eos omnes ſacro inſtituto ad Lauretanam Domum itinere ſublevare. Itaque illuc gratias Deiparæ Virgini acturi pergunt. Mox verò per aliquot dies idem Epiſcopus in amœniſſima ſua Villa prope Fulgineum ruſticationis gratiâ retinuit, videlicet ut refecti viribus tùm corporis tum animi hilariùs Romam poſſent repetere

Epiſcopus Balneoregienſis Fulgineum in patriã ſuam ſecedit, & ad Lauretanam Domum cum Flaſco & ſodalibus pergit.

IV. Subjicimus autem Epiſtolam Illuſtriſſimi Antiſtitis ad Auctorem, in qua hujus itineris, & ſeceſſus ratio deſcribitur.

ILLUSTRISSIMO AC SAPIENTISSIMO VIRO

DOMINO JOANNI MARIÆ LANCISIO

A Secretiori Cubiculo, & Archiatro Pontificio.

ONUPHRIUS ELISEUS EPISCOPUS BALNEOREGIENSIS.

S. D.

EX longo tandem intervallo iſtuc remigrant qui à Sanctiſſimo CLEMENTE XI. tuo rogatu, Vir Illuſtriſſime, ad Balneoregienſem epidemiam depellendam miſſi fuerant: Itaque poſt multos labores exantlatos Sacram Lauretanam Domum, aliaque religioſa loca mecum inviſerunt, in quibus pro Sanctiſſimi Pontificis ſalute fudimus preces; exinde dierum aliquot ſpatio in meæ Villæ Fulginatis amœnitate aliquantulum animos refocillarunt. Ad horum igitur reditum ſilentio involvere nequeo, quos ipſi ſudores, curas, moleſtiaſque pertulerint; quam Artis peritiam oſtenderint; quantaque morum integritate ſe geſſerint. Hiſce autem de rebus certum Tibi, Vir Illuſtriſſime, teſtimonium reddere volui, ut de fructu, te opitulante, percepto nobiſcum gaudeas, & manifeſtam habeas meam in Te propenſiſſimam voluntatem nullo loco defuturam. Vale.

Fulginei 13. kal. Decembris 1707.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO PRÆSULI

ONUPHRIO ELISEO

BALNEOREGII EPISCOPO MERITISSIMO,

Joannes Maria Lancisius

S. P. D.

Multa, & quidem graviſſima pietatis, ac benevolentiæ tuæ argumenta, Illuſtriſſime Præſul, retulerunt Doctor Phyſicus Flaſcus, & tres Chirurgiæ Profeſſores, qui poſt abſolutam feliciter Balneoregii Medicam operam, amœnitate Villæ tuæ corporis viribus recreati, animique etiam virtutibus propter iter ad Lauretanã Domum, aliaque pietatis officia in Sacris iſtic finitimis locis præſtita, non exhilarati duntaxat, ſed fortè meliores facti Romam ſoſpites pervenerunt. Referre ipſi ſe poſſe negant quot, quantaque beneficia abs te acceperint, cùm ſint innumera; dicunt tantummodo quàm prolixo ac libenti animo eadem exhibueris. Idcirco, Illuſtriſſime Vir, nunquam eorum excides memoriâ, cùm ex voluntate potiùs, quàm ex rerum magnitudine hominum munera ſint æſtimanda. Quamobrem ego ipſe, qui ſummi Pontificis juſſu eoſdem humanitati tuæ commendavi, Tibi plurimas ago gratias, viciſſimque, ſi quid erit, in quo meâ tibi opera utendum ſit, non roges, ſed ut præcipias velim. Vale.

Romæ 7. Kal. Decembris 1707.

CAP.

C A P. VIII.

Proponuntur animadverſiones Eminentiſſimis Patribus Sacræ Conſultæ ab Auctore exhibitæ ad lacunas, quæ in Balneoregienſi agro extiterunt, tutò exſiccandas.

Niſi lacunæ exhauſtæ fuiſſent, inſequenti hyeme, rurſus periculum imminebat Epidemiæ.

ETſi multa, eaque grandia, atque opportuna Beneficentiæ argumenta Balneoregienſi populo dediſſet Sanctiſſimus Pater, ea tamen niſi novis ad lacunarum exhauſtum decurſu illius hyemis benignè perfeciſſet, certè ſubſequentibus annis, recurrente ejuſdem cœli pernicie, inutilia, atque irrita prorſus fuiſſent: Enimvero ita cum humanis rebus comparatum eſt, ut priora beneficia interitura penè ſint, niſi illa poſterioribus cumules. Et quidem hoc præcipuum habent ipſæ paludes, ut quò diutius perſeverant, & augeſcunt, eò deteriores evadant. Quare Clementiſſimus Pontifex animum ſimul, & Ærarium ſuum ad abſolvendum opus convertit. Nam Kal. Januarii 1707. juſſu Sacræ Conſultæ in mandatis accepi ab Illuſtriſſimo Præſule Origo tunc temporis ſupremi illius Tribunalis à ſecretis, nunc autem S. R. Eccleſiæ meritiſſimi Cardinalis, ut ſcripto nonnullis quæſitis, quæ Balneoregienſium lacunarum exiccationem ſpectabant, ſtatim reſponderem. Fuerunt autem:

Conſulitur Auctor de ratione Exiccandarum paludum.

Quæſtiones Auctori propoſitæ de lacunarum exhauſtu.

Prima de opere ipſo, quo uſque prolatari poſſit.

II. Primùm, non remittentibus hybernis pluviis, quæ nunc impedimento prorſus ſunt, quo minus in Balneoregienſi agro argilloſa humus moveri, vertique poſſit, quo uſque differendum ſit incilium, & emiſſariorum opus, in quæ paluſtres aquæ derivari debent.

III. Al-

III. Alterum verò, qua ratione foſſæ ducendæ ſint, utrum ſcilicet reclinatis tantùm earum labris, quæ ſatìs per ſe firma aliquibus eâ ratione futura videntur; anne ea ipſa, adactis utrinque per ordinem palis, vel conſitis arboribus ſint munienda.

Secunda: De foſſarum ratione.

IV. Tertiò, An ratio habenda ſit rimarum quarundam, quæ hìc illic in aperta humo, & prope ſtagnum adhuc ſuperſunt; nimirum an terra implendæ ſint, an potiùs relinquendæ, ut tempore, ac proprii ponderis vi ſubſideant, & coaleſcant.

Tertià: An rimæ quædam obſtruendæ ſint.

V. Denique, Utrum in aperiendis canalibus, quos declivi, ac rectiſſimâ, quàm fieri poteſt, via deducere oportet, parcendum ſit privatorum aliquot, ac præſertim immunium Eccleſiaſticorum agris, & prædiis, ſi qua in itinere obvia ſint.

Quartà: An privatorum agris parcendum, per quos canales ducere oporteret.

VI. Hujuſmodi autem quæſtiones adornaverat in ſuis ad Sacram Conſultam literis Illuſtriſſimus Prætor Viterbienſis, cui exhauriendarum paludum cura concredita fuerat.

VII. Itaque, quod ad primam dubitationem attinet, reſpondimus, non ultra Martium menſem prolatandum eſſe opus; cui ſi pluvioſa tempeſtas pertinaciter obſtaret, quò minùs integrè ad exitum perduceretur, in Aprilem quoque menſem; idque ſinè ullo incolarum detrimento, continuato labore extrahi, atque perfici poſſe credideram, tum ratione edoctus, tum experientiâ. Compertum enimvero exploratumque eſt, lacunis illis paucas minerales, majorem verò partem fontanas, atque pluviatiles aquas contineri, nec magnâ cæteroquin ſubſidentium ſordium, ac cœni copiâ (nondum expleto anno) inquinari. Nam ſuperiori duntaxat menſe Majo latices illi ſtagnare cœperunt: Quamobrem, quùm veris initio ſolis radii hebetes, atque imbecilles

Reſpondet Auctor primò non ultra Martium menſem differendum eſſe laborem ſiccandarum paluſtrium aquarum, aut ſummûm ad Aprilem extrahi poſſe.

cilles ſint, nunquam è deſidibus aquis eam putidorum vaporum vim excitare, aërique permiſcere poterunt, quæ illius regionis cœlum per ſe inficiat, atque contaminet. Quod quidem Romæ quotannis experimento poteſt comprobari, quum pratorum, atque Hadrianæ Molis foſſæ denuò cavantur: is enim labor ob recurrentes fluminis alluviones ad Martii menſis initium ſuſcipitur; neque ante medium Aprilem perfici ſolet. Quin immò impunè aliquando prorogatus eſt; modò nè in Majum, aut Junium menſem extractus fuerit; quod cùm duodecim ante annos accidiſſet, Leoninæ Urbis Cives exitialibus ſtatim morbis conflictati fuere.

Secundò: foſſarum labra palis, & conſitis arboribus munienda.

VIII. Ad ſecundum autem diximus multò tutiùs incilium labra, foſſarumque margines conſitis arboribus, vel ſaltèm infixis palis ac ſudibus muniri; non ſolùm propterea quòd eo pacto longè firmiora futura ſint; verùm etiam quòd non mediocris illi cœlo ſalubritas, accederet, ſi Cives illi tiliâ, populo, acere, orno, aut ſimilibus ripas illas arbuſtarent: ſolent enim corrupti putidique humores, quibus humus imbuta eſt, ab arboribus penitùs exhauriri, & quodammodo ad vitam revocari; quippe quæ fixos ſales per radicum oſcula volatiles factos in fibras, ac tubulos commeare compellunt. Id igitur Sacræ Conſultationi ſtudioſiùs eſt conſiderandum, ut quid facto opus ſit, ſtatuat, atque decernat.

Quâ ratione cõſitæ arbores noxia effluvia abſorbeant.

Tertiò: Rimas omnes implendas, neque expectandum dum coaleſcant.

IX. Ad tertium verò, quod rimas ſcilicet, atque hiatus pertinet, omnino aggerandos eſſe arbitramur. Licet enim plerunque ſuâ ſponte coaleſcant; fieri tamen poteſt, ut id non ante proximam æſtatem eveniat. Interea humor ibidem deliteſcens, atque in vapores abiens, non exiguam morbidæ contagio-

tagionis cauſam aleret, ac foveret, quæ mediâ demum æſtate iterum miſerandos incolas aggrederetur. In ea igitur dubitatione præſtat tutiora ſequi conſilia, quàm dubia.

X. Poſtremum autem caput ſilentio præterire conſtitui: non enim ad Medicinam attinet, neque proinde mei muneris eſſe videtur expendere, num ab Eccleſiaſticorum agris incidendis abſtinendum ſit. Illud tamen in confeſſo eſt, cùm populorum agitur ſalus, pleno, atque æquo jure Principem uti debere: ac proinde ſi ipſi Eccleſiaſtici ſenſuri ſunt commodum exhauſtarum paludum, juſtum quoque eſt, ut aliquod incommodum patiantur.

Poſtremum Principis arbitrio relinquitur.

XI. Sed cùm homines ab eventu de noſtris conſiliis ut plurimùm exiſtimare ſoleant; idcirco placet hìc Lectores meos commonefacere etiam de modo, quo lacunarum exiccatio peracta fuit. Nam quanquam ipſe in meis animadverſionibus S. Conſultæ exhibitis putaverim margines Rivi ad paludes exhauriendas arboribus, aut ſaltèm palis eſſe firmandas; (qui modus omnium tutiſſimus eſt) nihilominus, quoniam de publico id fieri debuerat, minori ſumptu peractum eſt, ripis nempe ex ſola, eâque contuſa terra aggeratis. Opus verò integrum adhuc VIII. poſt annos perſeverare novimus. Cæterum Illuſtriſſimus Epiſcopus pro ſua humanitate ad me poſtea perſcripſit in conficiendis ſilicibus, & canalibus Eccleſiaſticos ab omni vectigali, ac tributo, ut ajunt, fuiſſe ſervatos.

EPISTOLA

Balneoregienſis Epiſcopi, quæ & acceptorum beneficiorum gratum rurſus animum atteſtatur, & nova ad exhauriendas paludes à Sanctiſſimo Patre deprecatur.

BEATISSIME, AC SANCTISSIME PATER

POſt quam lethiferi morbi tempeſtas exæviit, fluctibus in tranquillum redactis illius virtute, qui ſolo nutu procelloſum mare ſedavit; redeunt ad Te, Beatiſſime Pater, Joſeph Maria Flaſchi Medicus Phyſicus, ac tres Chirurgi, qui à Sanctitate Tua ad curam Populi Balneoregienſis miſſi ſuum munus abſolverunt: atque eorum ſtudio fruſtrati non ſumus expectatione noſtra. Quapropter conſentaneum mihi viſum eſt, nè virtutibus, & laboribus ipſorum deſiderentur teſtimonia, Sanctitatem Tuam omnium Patrem, & Dominum certiorem facere non de illorum modò vigili cura, & charitate erga pauperes infirmos; verùm etiam de religioſa pariter, & ſpectata in aliorum exemplum pietate.

II. Venimus igitur, Beatiſſime Pater, in altitudinem maris, & tempeſtas non demerſit nos, non ex operibus juſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed Divinæ Miſericordiæ magnitudine. Inter hæc nè iterum pereamus, Sanctitatis Tuæ monitis, & præceptis humillimè pro viribus obtemperavi: nè aſſiduitas calamitatum, augmentum criminum fiat; neque uti mereamur proſperis, quia non corrigimur adverſis. Sed quia vetuſtam Navem, ut loquar

ver-

verbis D. Gregorii, indignus ego, infirmuſque ſuſcepi: per Omnipotentem Deum flexis genibus rogo Sanctitatem Tuam, ut in hoc mihi periculo Benedictionis Apoſtolicæ manum porrigas; ut imbecillum divinâ gratiâ munias, & fluctuantem cœleſtibus auxiliis confirmes. Ut autem in poſterum quibuſcunque morbis via præcidatur, neceſſarium eſt, ut contradicentium poſthabitâ quacunque Inhibitione, & Appellatione, Sanctitas Tua aquarum ſtagnantium præcipiat fluxum ad bonum publicum, nè iterum computreſcentes aërem labefaciant; & quæ jam ceſſerunt, priſtinis renaſcentibus cauſis, mala cum omnium pernicie pullulaſcant. Ignoſcat autem mihi Sanctitas Tua, quòd tantæ Celſitudini ſcribere auſus ſim, ac Deum Op. Max. precor, ut ad Sanctitatis Tuæ perenne gaudium ubique terrarum reſonet vox unitatis, & pacis.

Balneoregii decimotertio kal. Decembris anno ſupra milleſimum ſeptingenteſimo ſeptimo

SANCTITATIS TUÆ.

Humillim. addictiſs., & devotiſs. Servus
Onuphrius Epiſcopus Balneoregii.

RESPONSIO

Eminentiſsimi Cardinalis Paulutii à Secretis Status Eccleſiaſtici ad eundem Balneoregienſem Epiſcopum.

ILLUSTRISS., AC REVERENDISS. DOMINE.

EAdem paterna benignitas, quæ Sanctiſſimum D. N. dudum impulit ad opportuna iſti Civitati tribuenda ſubſidia, ut ex morbo, quo tantopere affligebatur, emergeret, Sanctitati Suæ incitamento fuit ad ea nunc maximè decernenda, quibus ipſa deinceps ab omni periculo ſarta tecta ſervari poſſit. Mandavit idcirco paucos ante dies, ut neceſſariis adhibitis remediis morbi cauſa omnino tollatur quàm primùm, Civiumque incolumitati quàm diligentiſſimè caveatur. Paſtoralis officii tui erit flagrantem zelum, quo Sua Sanctitas iſtius populi ſalutem corporalem tueri ſatagit, æmulari in ejus ſpirituali ſalute ſummo, ut facis ſtudio, procuranda, dum ego læta Tibi, fauſtaque cuncta ex animo à Deo precor.

Datum Romæ die 3. Decembris 1707.

Ad officia paratiſſimus
F. Card. Paulutius.

C A P. IX.

Exhauſtis per hyemem lacunis cautum fuit, nè unquam poſthac Balneoregii rediret Epidemia.

QUum autem hæc, quæ de exhauriendis paluſtribus aquis pro mei ingenii tenuitate Eminentiſſimis Sacræ Conſultationis Patribus propoſueram, ad amuſſim, ac veluti ex præſcripto Illuſtriſſimus Præſul Foſcari Viterbienſis Provinciæ Prætor fieri curaſſet, abunde in poſterum conſultum fuit Balneoregienſis cœli ſalubritati; Non enim ampliùs exiccatis lacunis in eam regionem pedem intulit epidemia; ſed proſperâ exinde valetudine, quantùm unius cujuſque vivendi ratio permittit, huc uſque uſi ſunt incolæ, quod nobis frequentibus literis à Balneoregienſi Epiſcopo ſignificatum eſt.

Exhauſtis lacunis penitùs extincta eſt epidemica lues.

II. Cùm verò nihil detrahendum ſit veritati, huc afferendam, & pro hujuſce epidemicæ tractationis coronide tranſcribendam eſſe putamus epiſtolam Illuſtriſſimi Epiſcopi Balneoregienſis, qui ex maligna febri, qua ejus Vicarius Generalis ipſo vere ſequentis anni graviter laboravit, verebatur, nè lues rurſum caput extuliſſet. Sed morbus ille, ex quo cæteroquin Æger brevì convaluit, ſporadicus fuit, non recrudeſcentis epidemiæ indicium, quæ penitùs exiccatis paludibus oppreſſa fuit, atque ſublata.

Vanus timor recurrentis epidemiæ.

IL.

ILLUSTRISSIMO DOCTISSIMOQUE VIRO

JOANNI MARIÆ LANCISIO.

Onuphrius Episcopus Balneoregiensis.

S. P. D.

QUum RR. PP. Conventualium S. Franciſci collectus ex tota Romana Provincia cœtus ſuperioribus diebus in hujus Urbis Cœnobio haberetur, oblata eſt mihi opportunitas obſervantiæ meæ erga admodum R.P. Magiſtrum Lanciſium tuum Germanum Fratrem pro viribus ſignificandæ. Vehementer itaque gaudeo, id mihi contingere potuiſſe; etſi iſta amoris, ac benevolentiæ demonſtratio acceptis abs te beneficiis nulla ratione reſpondeat. Cæterum in publicis ſupplicationibus, quæ à me cum iiſdem Patribus, & univerſa Civitate in Cathedrali Templo habitæ fuerunt, haudquaquam prætermiſimus pro tua valetudine, ac dignitate, Vir Illuſtriſſime, cui plurimum debet hic populus, preces ad Deum fundere. At quia ſuperioris anni morborum ſemina videntur revireſcere; quandoquidem meus Vicarius Generalis conſimili morbo implicitus eſt; opportuna neceſſitatibus noſtris ſubſidia à Deo Opt. Max. proxima die Dominicæ in publica omnium ſynaxi implorabimus. Harum rerum Te, Vir Illuſtriſſime, certiorem facere volui, ut & pro tua humanitate conſilia nobis in tempore ſuppedites, & meum erga Te amorem, ac ſtudium, gratique animi memoriam habeas exploratam. Vale. Balneor. 7. Id.Maji. 1708.

IL-

ILLUSTRISS. AC REVERENDISS. PRÆSULI

ONUPHRIO ELISEO

Digniſſimo Balneoregii Epiſcopo.

JOANNES MARIA LANCISIUS.

S. P. D.

QUòd Germanum Fratrem meum humaniter exceperis, ſplendidèque tractaveris; tum etiam quòd tua erga me benevolentia effecerit, ut pietas Balneoregienſis Populi, publicis à Te indictis ſupplicationibus, mihi quoque ſervandam valetudinem à Deo Opt. Max. fuerit deprecata: Equidem non ſinè pudore ingentes nunc Tibi gratias ago: cuperem enim factis potiùs, quàm verbis acceptorum beneficiorum memorem me Tibi probare. Dolerem interim, ſi ſemina morborum poſt annum pullulaſcerent: ſed magnum habeo ſolatium, quòd, egeſtis lacunis, quidquid erat noxium, majorem partem jam exaruerit; adeout accedente curâ, diligentiâque, præſertim verò tuarum efficacitate precum, aut nihil, aut ſaltèm minùs in poſterum, ſit certè vobis extimeſcendum. Vale, ac perſuaſum habeas,me tuis ſemper commodis inſerviturum. Vale.

Romæ 14. Kal. Junii anni 1708.

TO.

Totius Negotii Exitus.

UT præſenſimus, ac prædiximus ita accidit, ſcilicet febrem, quâ Vicarius Generalis Illuſtriſſimi Epiſcopi, exiccatis antea opportunè paludibus, correptus eſt, non quidem epidemiæ prodromum, ſed morbifici illius duntaxat apparatus effectum fuiſſe. Nam poſtea neque per inſequentem æſtatem, neque alias uſque ad annum 1716. in quo hæc ſcribimus, ulla aëris labes, ulluſque epidemicus morbus eâ in Civitate vagatus eſt. Quod ſemper futurum, & auguror, & ſpero, ſi Cives diligenter curaverint, nè uſquam prope Urbem aquæ potiſſimùm ſubſideant, & corrumpantur.

QUARTA
EPIDEMIA

Caſtrenſium febrium Piſauri ob ſtagnantes aquas tum ex fluvii alluvionibus, tum ex lento, ac ſæpe interrupto curſu per Urbem illam fluvioli, necnon ex viarum immunditiis per æſtates annorum præſertim 1708. & ſubſequentibus deſævientium.

CAPUT PRIMUM.

Piſauri Etymon, ſitus, ejuſque temperamentum ex ventorum, & aquarum qualitatibus.

PIſaurum, Romanorum Colonia, ab Amne Piſauro, vel Iſauro, vulgò *Foglia*, quo alluitur (flumina enim mundo plerunque æqualia ſæpe ſæpius nomenclaturas, quas ante Urbes conditas habuerunt, ipſis Urbibus impertiuntur) appellatum potiùs cenſemus, quàm vel ab Iſidis Templo, quod in citeriori ejuſdem fluvii ripa nonniſi divites Cives condere potuerunt; vel ab Auro, quod penſatum à Romanis obſeſſis in Capitolio, & per Dictatorem Camillum de Gallorum manibus ibidem ablatum fuerit; ut Servius aniliter arbitratur: Hoc enim factum, præterquam quod accidit multò ante quàm Piſaurum excitaretur: *in ſemirutæ ſolo Urbis*, non extra contigiſſe narrat [*a*] Livius. Colonia primùm deducta fuit [*b*] Coſſ. P. Claud. & L. Porcio à Triumviris Q. Fab. Labeone, & M. & Q. Ful. Flacco, ac Nobiliore; & quidem, ut idem tradit Hiſtoricus, in Gallicum Agrum. Nam tunc temporis Regio illa, quæ ab Ancona Ariminum uſque intercluditur, Gallia Togata dicebatur; quemadmodum de ipſomet Piſauro [*c*] Plinius etiam literis mandavit. Poſterioribus verò temporibus, aliter diviſis Italiæ provinciis, Piſaurum in Piceno ſub ditione Pontificia ad oram Adriatici Maris humili in ſitu ſpectatur, inter Fanum, & Ariminum. Mutuatur Subſolanum ab Illyrico, Boream à Veneto litore, Auſtrum à Senogallia, Zephyrum à montibus, qui ab eadem Urbe duo circiter miliaria diſtant. Pla-

Piſauri etymon.

[a] *Lib.* 5. *ca.*48. A. V. 365. *ante Chr.* 387.

[b] *Ex eodem Livio lib.*3. *cap.*44. *A. V.* 568. *ante Chr.* 184.

[c] *Lib.* 3. *cap.* 14.

Ejuſdem Urbis ſitus.

niciem ejus, quæ per x. circiter paſſuum millia ad mare protenditur, lento curſu perluunt non ſolùm Iſaurus, cujus oſtium in concinnum portum ad excipiendas tantùm vectorias piſcatoriaſque naves aperitur; verùm multi etiam rivuli, quos inter duo inſignes ſunt, alter quidem derivatus ſub montibus à Superiori ipſius Iſauri ſectione, vulgari nomine *Vallato* ſeu *Foglietta* qui quaſi parvus Iſaurus per inferiorem illius Urbis partem deducitur, duplicemque præſtat utilitatem, cujus prior eſt, ut eluat, abſtergat, atque ad mare abripiat ſordes omnes, quæ niſi in ejus fluentum evomerentur, certè in viis, ac plateis (quippe quamminimum declivo ſolo donatis) per æſtatem potiſſimùm non ſinè maximo illius aëris detrimento ſubſiſterent: poſterior verò commoditas eſt, cùm aliquot frumentarias molas ad promptum, expeditumque Civium uſum identidem verſet. Alter autem rivulus appellatur *Genica* fluitque per agri illius planiciem propè Urbis mœnia, qua parte ſpectat Fanum, & Senogalliam. His porro aquis remiſsè fluentibus ut fertilitas finitimis agris, ita adventitia circumfuſo aëri per æſtatem, atque autumnum inſalubritas facillimè accedit; niſi per ſummam diligentiam prohibeatur, quominus eædem alicubi reſtagnent. Inducit autem Piſaurenſi Agro adventitiã ſępius inclementiam, quod duo etiam aquarum ſtagna (vulgo *Guazzi*) alterum minoris propè novum portum, alterum majoris latitudinis in arenoſo litore, ubi olim portus erat, inveniantur, quæ quidem æſtivo fermentata calore malè olentes, noxios halitus eructant. Varias paſsũ eſt vices Piſaurũ. Nam olim à Totila, ut refert[d] Procopius, everſũ, ſubinde à Beliſario celeriter inſtauratum fuit. Paruit deinde Malateſtis, mox

Fluvii.

Rivuli.

Fortuna.

[d] *Lib.3.de reb. Gotic.*

Domini.

mox Sforziis, diuque etiam Urbini Ducibus, donec ad Apoſtolicam Sedem rediit, cujus ſumma ſemper beneficia, ſed poſtremis potiſſimùm annis regnante CLEMENTE XI. maxima, eaque longum, ut ſperamus, duratura expertum eſt.

CAP. II.

Piſaurum adventitiæ olim inſalubritati præcipuè autem propter aquas ſtagnantes obnoxium fuiſſe, graviſſimorum etiam Auctorum teſtimoniis confirmatur.

AD probandam antiquiſſimam Piſaurenſis cœli inclementiam, eamque ſub illius etiam Urbis initium ſatìs eſſet naturam loci, in quo excitata fuit, quod ſuperiori cap. fecimus, expendere; eſt enim ſitus humilis, atque multis lentiſque aquis irriguus, ventis etiam euronoto, auſtroque objectus: quæ quidem ſunt veræ cauſæ, propter quas Piſaurum æſtate uſque ad æquinoctium autumnale, quum præſertim ab Ædilibus tum cloacarum, foſſarumque purgatio, tum aquarum excurſus negligitur, per omnem ætatem cœnoſo fuerit aëre atque inſalubri.

Piſaurenſis cœli inſalubritas è ſitu ipſo ſatìs àparet.

II. Sed quoniam lux veritatis uberior ad nonnullos ac vividior ab exemplis, quam à ratione ſolet pervenire; idcirco juvat huc teſtimonium afferre [*a*] Catulli priſci inter Latinos poëtæ, qui de Piſauro ad Iuventium ſic loquitur.

Catulli teſtimonium, aliorumque ſcriptorum.

[a] *Epigram.* 82.

Præterquam iſte tuus moribunda à Sede Piſauri
Hoſpes, inauratâ pallidior ſtatuâ.

III. At

III. At enim verò ſuſpicantibus, nè à Poëta conficta potiùs, quàm depicta Piſauri inſalubritas fuerit, ſtatim ſuccurrunt Auctores inter hiſtoricos graviſſimi, qui id clarè teſtati ſunt. Etenim Leander [b] Alberti (ut jam obiter. Part. Prior. lib. 1. cap. 3. tetigimus) ſcribit ſuo ævo pauciſſimos Piſaurenſes annos 50. aut attigiſſe, aut ſuperaſſe. Adeò cœlum illud producendæ vitæ parum conducens, tunc etiam temporis exiſtimabatur. Sed majoris longè apud nos auctoritatis reputamus ſententiam Jo. Colle [c], quippe qui, cùm fuerit Archiater Ducis Urbini, ac propterea identidem Piſauri incola, potuit ſedulò inquirere in cauſas endemicorum malorum, quæ per illius etiam ætatem quot annis Piſaurenſes affligebant; quas inter ſtagnantem potiſſimùm aquam, enumerat. Et quoniam maximi duco, ut univerſa poſteritas, ipſique in primis Piſauri habitatores id à graviſſimo ſcriptore illorum quondam cive, liquidò doceantur; exſcriptam, atque huc traductam volui partem conſilii, in qua idem Auctor tum cauſas inſalubritatis, tum rationes præſervandi Piſaurenſis cœli diligentiſſimè tradidit.

[b] *In deſcript. Ital. tit. Piſaur. pag.* 293.

Piſaurenſium vitæ brevitas.

[c] *In ſuo coſmit. Medico triplici pag.* 200.

ARGUMENTUM

Nobilibus, et Civibus Piſaurenſibus.

Quomodo Urbs Piſauri ſit præſervanda ab imminentibus malis, & quibus præſidiis.

Jo. Colle S. P.

Piſauri laudes.

Vehementer doleo, antiquiſſimam, & opulentiſſimam Urbem, quæ amœnitas Piceni jure, & hortus Italiæ poteſt appellari, in qua copiæ cornu uberrimè floret, adeò vinis genero-

neroſis nectareiſque, lacte, oleo, melle, & omni fructuum genere abundat, & quod plus intereſt, nobilibus, & incolis officio, munificentia, & doctrina præclaris, his malis, ac febribus vexari: ipſam enim ſingulariter poſt patriam amo, ipſique plurimùm me debere profiteor.

II. Cùm igitur mala nobiliſſimæ Civitatis Piſauri, ut plurimum ſint febres tertianæ, & duplices, vel tertianæ intermittentes, vel continuæ, quæ tribus ab hinc annis menſe Julii, Auguſti, & Septembris maximam partem virorum, mulierum, puerorum, ætate conſiſtentium, divitum, pauperumque, nobilium, atque ignobilium moleſtent; procul dubio vocabuntur morbi vulgares, & epidemici regionis, & Urbis Piſauri, qui dicentur jurè regionales Piſauri, & Endemii, ut ab Hippocrate, & Gal. in lib. 1. epid. in 3. de morbis acutis, & demum in lib. de cibis boni, & pravi ſucci ſcriptum eſt. Quoniam verò Endemius eſt ille morbus, qui quotannis ſtatuto tempore, vel ſingulo biennio, trienniove vagatur ſinè diſcrimine, eodem modo populum eundem affligit, & hæ febres tertianæ Piſauri vel duplices tertianæ tribus ſolummodo ab hinc annis redeant; ideo morbus Endemius recens appellandus eſt, non huic Civitati proprius, & antiquus, neque talis abſolutè dicendus eſt, ſed ſecundùm quandam analogiam; quia non procedit ſtatuto, ordinato, & antiquo tempore acceſſus, ut peſtis contigit Cayro, neque arbitrandum eſt, has vagantes febres eſſe morbos dictos ſparſos, vel ſporades ab Hippocrate, & Galeno quoniam hi ſpecie inter ſe differunt, oriunturque à diverſis cauſis; ſed harum maxima pars refert naturam tertianæ ſimplicis, vel duplicis, oriunturque ab una cauſa communi: attamen ſi viget diverſitas ulla, potiùs accidit ob varietatem naturarum, & victus Ægrotantium; utì nos doctè docet Gal. in lib. de cibis boni, & pravi ſucci, oſtenduntque conſtitutiones epidemicæ ab Hippocrate recenſitæ: rebus igitur ſic ſtantibus.

Piſaurenſium febrium natura, & recurſus.

III. *Hi morbi communes, & endemii ex neceſſitate habebunt cauſas communes, quæ numero ternario complectuntur, vel aër, vel victus, vel contagium diſſeminatum. At, Deo favente, contagium non extat, nec malignitas, neque ullus ſupereſt dubitationi locus, neque etiam cibus è piſcibus, è fructibus, & ex aqua hoc præſtat, vel ex alio ſimili, ut exercitibus ſolet contingere, qui nutriuntur eodem cibo, & eadem aqua ſitim*

Cauſæ horum morborum vel aër, vel victus, vel contagium.

Singulæ examinantur.

ſitim extinguunt : nam cibaria non ſunt communia, ſed varia , & optima; quoniam hac in Civitate plures ſinè fructibus vitam traduxere , & ſinè piſcibus , optima victus ratione uſi fuere , & probis carnibus , attamen ægrotarunt : ampliùs quot pravi cibi hac in Vrbe , & copioſiores ſemper extitere , neque damnum attulere , quod hodie ? Idem de vinis , & carnibus ſentire oportet . Non negare auſim exuberantiam piſcium , fructuum , pravarum carnium , crapulam , & otium non augere vim cauſæ communis ; quinimo aſſero , maximè indulgentes hiſce cibis evadere magìs aptos, ut ægrotent , & magìs diſpoſitos , ut morte corripiantur, quod maximè poteſt teſtificari, & ratio , & experimentum ; imò fieri poteſt , ut inter hæc mala ſint duo , treſve ægroti febre maligna correpti . Quapropter ex ſufficienti partium enumeratione Aër horum morborum erit cauſa communis extrinſeca , qui quidem non eſt ſecundùm ſubſtantiam corruptus , ſed alteratus , & permiſtus à duabus cauſis : altera eſt communis , & cæleſtis , nempe venti auſtrales , qui annis elapſis dominati ſunt præter ordinem magnopere incraſſantes ſubſtantiam aëris Piſauri , qui ex ſe eſt craſſitiei , & humiditatis particeps , & calefaciens , humectanſque illius qualitates : altera cauſa eſt particularis, majus afferens damnum , magiſque eſſentialis , nempe vapores craſſi, & pravi , qui aſſiduè elevantur à locis aquaticis totius litoris ob Genicam ægrè erumpentem in mare ab Iſauro fluvio , paludibus , ab aquis molendinariis , cæteriſque deſervientibus , à ſtercore , ab aquis mirifloris , quarum halitus dum ſe attollunt, jam reperiunt aerem craſſum , & humidum ex ſui natura , cum ſitu collium , & minticulorum circa , unde magìs , & diutius impreſſi remanent : expertus poſſem aſſerere , & probare, multas civitates evaſiſſe inſalubres propter lacus, fluvios , fontes , piſcariaque ; *at exemplum Mondulphi ſatìs ſuperque ſit. Propter duas jam recenſitas cauſas aër Piſauri ab his redditus vitioſus , evadit cauſa communis morboſa regionalis , magìs ab una parte Civitatis quàm ab alia, prout venti expirant , quia modò vapores paludum , & fluminis vincunt, ideò nocent habitatoribus juxta portum , ut anno contigit elapſo ; modò vapores Genicæ Arcis obſunt habitatoribus juxta plateam, ædes Epiſcopatus , & ulmi , ut accidit hoc anno ; quamobrem cum aër prædictus communis evitari ab habitatoribus non poſſit , ſenſim , & ſenſim ingrediens per os , & per nares ad cor , & ca-*

In aërem ſolum mali cauſa confertur.

Accedunt venti Auſtrales.

Pro ventorum flatibus variæ urbis regiones morbo vexantur.

caput, & per poros ad totum corpus inficit ſpiritus, generat illos craſſos, turbulentos, & ita humores debilitat etiam, permutatque naturas, repletque corpus, & partes extimas, quibus ſuperveniens calor æſtivus, neque liber patet aditus pororum, & totius corporis; hinc incraſſatis, & deturbatis ſpiritibus, & humoribus, hi ebullire incipiunt, & putreſcere, producuntque tertianas, & duplices tertianas exortas ab humoribus pituitoſis prædominantibus cum modica portione bilis, hæc putreſcunt, & quantò magìs corpora ſunt obſeſſa à pravis cibis, & humoribus, tantò faciliùs aër vim ſuam imprimit.

Pro præſervatione igitur primò diligenter inſpiciendæ erunt cauſæ particulares, auferendo, & exiccando loca paludoſa, & aquoſa; expurgare ductus aquarum Molendinariis deſervientium; tollere nè mare prohibeat Genicæ, & Iſauri fluxum palorum ſtructura, una ſub monte Arditio, altera è diametro Arcis; emundare aquæductus, viaſque accendere, veſperi æſtivo tempore in platea, & locis proximis. Quibus remediis huic malo obviādum.

Sereniſſimus Franciſcus Maria Primus anno 1515. 17. & 18. *ut redderet dictam Civitatem ſalubrem, juſſit exiccari foveas aquæ plenas, & quoſdam locos aquaticos, inſervientes olim ad venandas Anates; vias proſterni; ædificari domos, palatia; & tandem ipſam reddidit optimè munitam propugnaculis, & mœniis, remediiſque jam enarratis, ipſam ſalubrem, fortem, & deliciis ornatam fecit.* Franciſcus Maria Dux Urbini ſalubritatem Piſauro reſtituit.

VI. *Cæterùm ſi menſe Majo corpora expurgata erunt ab humoribus craſſis, & pituitoſis, æſtate non ægrotabunt; ſic ſi bonos comedent cibos, exercitationibus indulſerint, evitantes aërem matutinum diluculò, & veſpertinum ſerò, crapulas, & piſces: frictionibus utentur manè, & exercitio; veſperi verò paucis cibis, & probatis vinis, maneque, & veſperi aliquantulum igni hærebunt parato è lignis juniperi, roriſmarini.*

Proximo ante Collenſem ſeculo idipſum memoriæ, prodiderat Amat: Luſitanus, [*f*] qui Piſaurum accitus à Duce Urbinate (cujus in ſalubritate illius cœli tuenda ſtudium, diligentiamque meritis laudibus exornat) *Piſaurum*, inquit, *venimus Urbem antiquam, de qua Catullus dixerat.* Amatus quoque Luſit. Piſauri inſalubritatem à paludibus mutuatur.

Sedes moribunda Piſauri.

Nunc verò Civitas nobilis eſt, & magnifica; in qua

[f] *Cent* 5. *curat.* 69.

at ſalubri aëre, & clementi, amœnaque aura fruitur: ut nuſquam (quod ſciam) *ſalubriùs, aut vegetiùs vivatur: ſed in cauſa eſſe, à ſenioribus Civibus accepimus, in totum exiccatas lacunas, à quibus olim inficiens, & peſtilens aër expirabat: item quia ſilicibus munitæ viæ, nunc lateribus ſunt ornatæ*. Nam lateritii lapides, cum ex argilla conficiantur, alchalicam naturam ſervant, aptam ſcilicet ad noxiam aëris humiditatem imbibendam, acidoſque ſales dulcificandos; ſilices verò, quoniam compactam, ſpiſſamque partium texturam ſortiuntur, cùm ſubacidas aëris humiditates imbibere, ac dulcificare nequeant, illas radiorum ſolis ictibus percuſſas in aërem rurſum propellunt. Utinam Romanæ Urbis ſemitæ, ut paucis ab hinc ſeculis, etiam lateritiis lapidibus ſternerentur, atque illud, quod Pop. Rom. .... decrevit, curruum, ac plauſtrorum frequentiâ per deſuetudinem abolere non coëgiſſet.

Cur viam lateritiis, quàm ſiliceis lapidibus ſternere ſalubrius.

V. Ex iis autem graviſſimorum ſcriptorum teſtimoniis, ab experientia deductis, facilè conſtare arbitror Piſaurenſe cœlum ſuapte natura humidum, & noxiis ventis objectum, ſi quando ſtagnantibus aquis laboraverit, inſalubre penitùs evadere: & quidem, cùm laticum mora, & putredo contingere poſſit modò propter Genicam obſtructum, lentiuſque ad mare fluentem; & tunc ſanè ſuperior Civitatis pars endemicis morbis affligitur: modò verò propter Vallati fluviolum ægrè nimis decurrentem, vel etiam propter Iſauri alluvionem ſtagnaque malè olentia; & tunc inferior Civium pars vulgaribus morbis evadit obnoxia.

Piſaurenſe cœlũ ſuapte natura humidum, & noxiis ventis objectum: unde ſtagnantes aquæ præcaveri debét.

CAP.

CAP. III.

Caſtrenſes febres ex cœnoſis potiſſimùm aquis Piſaurum ſub annis MDCCVIII. & ſubſequentibus divexarunt.

TAmetſi decurſu æſtatis MDCCVIII. non levis tertianarum, & malignarum febrium ſoboles Piſauri propagaretur; nihilo tamen minùs genuina, & quæ maxima dicenda erat, illarum cauſa, quanquam omnium oculis objecta, ab initio diſſimulata eſt. Nam alii fructuum copiam, multi ventos auſtrales, nonnulli fraceſcentium bombycum vim, atque, ut fieri ſolet, alii alia in crimen vocabant. Adeò varia ſunt de una eademque re hominum judicia. Itum igitur per incerta toto illo anno, donec ſubſequente æſtate majori cum pernicie idem mali genus vagari cœpit. Ego verò, cùm aliquot ante annos nimirũ MDCCIII. & MDCCV. benignè annuente Sanctiſſimo Patre, Piſaurum adiiſſem, ejuſque ſitum, ac lentiſſimum aquarum fluxum attentè conſideraſſem; ſtatim atque audivi Piſaurenſes endemicis febribus affligi, priùs quàm vera cauſa Romæ innoteſceret, aſſerere non dubitavi lacuſtres in genere aquas culpandas eſſe; quæ ſanè res divinationi proxima viſa fuit Eminentiſſimo Origo per id temporis Sacræ, ut ajunt, Conſultæ à Secretis, atque aliis in Pontificia Aula illuſtribus Viris.

Incomperta ab initio febrium cauſa; ſed in aquas ab Auctore collata fuit.

II. Itaque quod ſeculo priùs ex ipſis ſtagnantibus aquis Piſauro metuendum admonuit [*a*] Jo: Colle, deteriùs forſitan noſtro ævo contigit, cùm ſcilicet Rivus, quem Vallatum appellant, laticibus

[a] *Loc. præc. cap. cit.*

Quo pacto aquæ Piſauri ſtagnarint, & variis ſordibus inquinatæ fuerint.

bus ſuis depauperatus malè olentes lacunas non ſolùm extra, ſed etiam intrà Urbem in locis inæqualibus, atque depreſſis reliquit; variis quoque domorum, viarum, ſtabulorumque ſordibus, ac bombycibus præcipuè computreſcentibus; Originem deinde ac principium, cur aquæ per Vallati canalem parcè decurrerent, primùm ad nos prudenter, ſcitèque perſcripſit Nobilis, atque Egregia Matrona [*b*] Julia Albani de Oliveriis Sanctiſſimi Pontificis Amita, quæ cùm Octavo kal. Auguſti MDCCIX. de Præclaro Viro D. Vincentio uno ex filiis ſuis, ſecum ea in Urbe degente, malignâque febri correpto apud Eminentiſſimum Cardinalem alterum filium ſuum tunc temporis Præſulem, & Pontificiorum Brevium apud Sanctiſſimum Patrem à Secretis conqueſta eſſet, ſignificavit aggeres illos (vocant à claudendo *le chiuſe*) quibus recto præpedito Iſauri curſu pars ad dexteram flectere in Vallati rivum cogitur, vetuſtate, atque undarum vi dejectos penè fuiſſe. Fama mox publica, Caſtrenſes febres paſſim per inferiorem potiſſimùm Urbis regionem, non plebejos ſolùm, verum Patritii quoque ordinis viros divexare confirmavit. Quare Pontifex, non tam ſobrini ſui caſu, quàm totius Piſaurenſis Populi calamitate commotus, è veſtigio mihi in mandatis dedit, ut literas, quibus tum febris natura, & ſymptomata Nobilis Viri de Oliveriis, tum publicum Piſauri periculum deſcribebatur, expenderem, & quo modo iiſdem occurri poſſet maturè ſtatuerem. Igitur.

[b] *Ex literis M. SS. quæ aſſervantur unà cum tota Hiſtoria Piſauren. Epid. pag 9. in ſecr. Biblioth. SS. Patris.*

CAP.

C A P. IV.

Conſilium extemplo ab Auctore exaratum, in quo tam qualitas febris Illuſtriſſimi Viri de Oliveriis, quàm remedia in commune Piſaurenſis Populi commodum exponuntur.

QUamvis integrâ tum deſtituerer Piſaurentium malorum hiſtoriâ, juſſus tamen à Principe, ſententiam qualemcumque meam celeriter ſcripſi.

II. Vetus proverbium: *Gladiatorem in arena capere conſilium*; unde ait Seneca: *Medicis vena tangenda eſt*. Itaque ipſe ego abſens, (ut Galenus [a] pro Cæciliani filio ſcripturus) cùm Nobilem Ægrum non videam, ſed febre dumtaxat correptum eſſe, pariterque Piſauri nunc ſordes in viis, & aquas in Vallati Rivo putreſcere, per literas duntaxat cognoſcam, facilè decipi poſſum: ſed quia arbitrio caret ſuo qui Principi paret; ideo in tanta rerum obſcuritate ſtudiis meis utcunque obſequar.

Medicis conſilia ex rerum obſervatione capienda.

[a] *In document. pro Puer. epilept. cap. 1.*

II. Quoniam verò ex familiari epiſtola Egregiæ Matronæ Juliæ Albani colligitur, febrem, qua ſub noctem xi. kal. Auguſti Illuſtriſſimus filius ejus ſexagenario minor primùm correptus fuit, eſſe de illarum continuarum genere, quæ tertio quoque die ingraveſcunt; tertia enim nocte vehementior reverſa eſt; juſtus me angit metus, ne aliquid doloſi in ejuſdem Ægri viſceribus, & ſanguine latitet; præſertim cùm erumpens magna vi ſub finem quarti diei ſudor nihil profecerit. Auget etiam formidinem

nem ſublatentis mali moris in febrili fermento, quòd endemica lues, quæ nunc Piſaurenſes à cœnoſis aquis divexat, in corpora pleniori cibo, otioque utentia (cujuſmodi eſt noſtri Equitis) certè non mitiùs, ſed multò ferociùs, quàm in gracilia, victuque parca graſſari ſolet. Et quanquam non dubitem, quin à doctis Viris ea in Civitate Medicinam facientibus præſidia omnia maturè fuerint adhibita; eſt nihilominus, ut animadvertam locum forſitan factum eſſe admotioni phœnigmatum quotieſcunque poſt ſudorem cerebrum lædi, pulſuſque deprimi incœperint. Sed quis poteſt per epiſtolas acutarum ægrotationum (quæ incerti ſemper ſunt judicii) curationes in magna locorum diſtantia, novis tum morbis, tum ſymptomatibus ſuccreſcentibus, enixè ſuſcipere, vel opportunè inſtituere? Illud tantummodo abſens monere poſſum, ſcilicet accelerandum Chinæ chinæ uſum, ubi febris, ſervatis cum extremorum frigore acceſſionibus, malignam, & corruptivam indolem prodat. Hoc enim præſidii genus Romæ in Caſtrenſium febrium epidemia ex paluſtribus aquis orta multam utilitatem attulit. At enim verò, nè, ut eſt in Platonico adagio [b] *Poſt bellum adſimus*, quamplurima ſilentio prætermittimus. Nam raró accidit (licèt apud Romanos plerumque contingere Scriptores aſſeveraverint) *ut quis procul aſpiciens ſit Prometheus*.

Corpora pleniori cibo utentia, & otioſa magìs endemicis febribus afflictantur.

Curationes in magna locorum diſtantia incertæ ſunt notæ, atque judicii.

[b] *Reſcivimus poſtea Ægrū* vii. *die morbi pravis ſymptomatibus, ac præcipuè delirio correptum in* viii. *deceſſiſſe*.

IV. Ad ea utique diligentiùs expendenda venio, quæ è longinquo tum faciliùs intelligi, tum meliùs, immò tutiſſimò diſtingui, ac provideri poſſunt. Videlicet ad tollendam originem, & occaſionem morborum endemicè iſtic graſſantium. Et quidem putridarum aquarum argumentum non levem ſemper mihi addidit ſcribendi alacritatem; cùm per mul-

multos hujus Pontificatus annos uſu ſæpe venerit, ut Princeps conſilia mea in ejuſmodi caſibus non inutiliter adhibuerit. Teſtes ſunt Roma, Urbs Vetus, Balneoregium, aliæque Civitates, quæ propter cœnoſos, putridoſque latices caſtrenſibus febribus afflictæ, inſtaurato poſtmodum iiſdem fluidis curſu, abſterſiſque viarum ſordibus, ad priſtinam ſalubritatem ſunt reſtitutæ. Itaque ſi, quemadmodum narratur, vera, atque maxima cauſa inclementiæ Piſaurenſis cœli ipſe eſt præpeditus fluxus aquarum ab Iſauro in Vallati canalem, certo certiùs in id potiſſimùm incumbere oportet, ut rurſus quàm citiſſimè reducatur. Neque verò ejuſmodi auxilium novum eſt, ut clara ejuſdem teſtimonia in priſcis ſcriptoribus non inveniantur: Etenim legimus apud Frontinum pub. Edicta, *Nè quis aquam oletaret, aut ſalientem duceret in propria*, vel cloacas non purgaret. *Nam & cœlum peſtilens*, ut Ulpianus explicat, *& ruinas minantur immundiciæ cloacarum.* Itaque Imperatorium mandatum ſequens erat.

Exempla epidemiarum ex aquis putreſcentibus, quibus in profluentem reductis febres ſublatæ ſunt.

Veterum Edicta, quibus cavetur nè aquæ reſtagnent.

CADUCAM NEMINEM VOLO DUCERE, NISI QUI MEO BENEFICIO, AUT PRIORUM PRINCIPUM HABENT. NAM NECESSE EST EX CASTELLIS ALIQUAM PARTEM AQUÆ AFFLUERE. CUM HOC PERTINEAT NON SOLUM AD URBIS NOSTRÆ SALUBRITATEM, SED ETIAM AD UTILITATEM CLOACARUM ABLUENDARUM.

V. His igitur animadverſis neceſſariò reducendas Piſaurum aquas illas colligo, quæ illuc antea confluentes per Vallatum ſordes omnes eluebant. Immo verò apertè denuncio, niſi id primo quoque tem-

Non ſatis eſt Piſaurenſibus aquis fluxum reſtitui; ſed neceſſe eſt ſordes etiam eluere.

tempore efficiatur, eò acerbiùs eadem mala ſævitura, quò propiùs ad æquinoctium accedemus. Id tamen haud ſatìs fore arbitror, quanquam fluxus Vallati aquis reſtituatur, ut indè Piſaurenſi cœlo ſalubritas redeat. Curandum etenim præterea cenſeo, ut viæ omnes, ſtabula, cloacæ, & ſiquæ ſunt alia fæcibus, & cœno inquinata loca, mundentur penitùs, atque abſtergantur; noctu tamen, clauſiſque domorum feneſtris, atque ut, ubi in compitis, viiſque immunditiæ diu immotæ jacuerunt, ignis ex fruticibus, ligniſque reſinoſis, ſaltèm per triduum ardeat; ſic enim, quicquid impuri, ac cœnoſi reliquum fuerit, combuſtum extinguetur: dubitandi ſiquidem præbet anſam, impuram nunc ubique eſſe Piſauri Urbem, quippe in qua Germani milites cum pedites, tum equites ſuperiori hyeme ſtativa habuerint.

Quæ in victus ratione ſervanda ſint Piſaurenſibus.

VI. Procurandum interea temporis, ut Populus optimo pane, tenui vino, bonis aquis, paucis ac maturis fructibus, ſalubribuſque carnibus utatur: quamobrem Civium corpora pravis ſuccis minùs obnoxia aëris inclementiæ magìs obniti poſſint. Nam paſſim videmus, continentes, abſtinenteſque, etiam in vera peſte, à communi labe immunes plerunque ſervari.

VII. Cæterùm, ſi quid certius, ac ſingulare reſcivero, nova conſilia novis rerum eventibus accommodabo.

Romæ IV. Kal. Julii MDCCIX.

CAP.

C A P. V.

Hiſtoria Piſaurenſis Epidemiæ ex literis Medici illius Civitatis ad Auctorem datis clariùs explicatur.

INterea temporis Doctiſſimus D. Bartholomæus Traverſarius, qui in factitanda Piſauri Medicina conſtanti fama celebrabatur, cùm accepiſſet Romæ vehementer deſiderari hiſtoriam indolis, cauſarum, necnon methodi curativæ febrium, quæ ea in Civitate graſſabantur, dedit ad me epiſtolam, quam hìc exſcribere operæ pretium duxi; ille enim ſolus poterat de vero totius epidemiæ ſtatu nos certiores facere, atque admonere.

ILLUSTRISSIMO, ET REVERENDISSIMO DOMINO
JOANNI MARIÆ LANCISIO
SANCTISSIMI PATRIS
CLEMENTIS XI.
PONT. OPT. MAX.
Intimo Cubiculario, & Archiatro Meritiſſimo.

Horatius Bartholomæus Traversarius
Medicus Piſaurenſis Obſequentiſſimus.

S. P. D.

DAmnanda planè nunc videretur, Vir Præclariſſime, nimia animi mei confidentia, cùm nobiliora tuæ Mentis ocia rumpens, epidemicam

hujus Urbis conſtitutionem Tibi exponere aggredior : niſi illam alliceret humanior, ſanctiorque tua indoles, quâ nihil avidiùs, nihil lubentiùs præſtare ſoles, quàm aliorum morbos propulſare, valetudinem tueri, vitamque mortalibus prorogare; ut idcirco non inconſultò me facturum putem, ſi, quæ utiliora Piſaurenſi Populo eſſe poſſunt, à Te, tanquam ab oraculo præcepta retulero, eaque in commune beneficium fideliter traducam.

Piſauri ſitus, & ſoli natura.

II. Priuſquam verò hujus epidemiæ hiſtoriam exponam, præſcias, oportet, Vir Illuſtriſſime, Piſaurum Urbem ad Adriatici Maris oram, non tam arte, quàm natura ſpectabilem, habere liberum ſolis ortum, partemque meridiei, arctè tamen quà ſpectat Occidentem, & ſeptentrionem collium ſerie cingi, atque protegi. Unde ejuſdem atmoſphæra tam marinis, quàm iis, quæ ab Auſtro veniunt, effluviis abunde ſaturatur, atque hinc hujus Urbis, ejuſque agri olera, & fructus mirum in modum ſapiunt, ac iis domorum parietes inficiuntur; immo aquæ etiam tartareis, ſalſiſque corpuſculis, quemadmodum in aquæductibus quotannis obſervatur, redundant.

Canalis, qui mediam Urbem ſecat aqua deſtitutus ſordes abluere non potuit.

III. Accedit ad hæc fabrefactus canalis, mediam Urbem perlabens, qui tribus ab hinc annis ſolito aquæ penu deſtitutus, ineptus quoque evaſit commiſſo muneri detergendi vicos, domoſque à cujuſvis generis ſordibus, & præcipuè iis, quæ in latrinis, & in coriariorum officinis abunde collectæ, in eundem ſequeſtrantur, ut & ipſæ tetrum expirantes odorem Incolas non minùs faſtidio, quàm labe afficiant. Nec verò ſolus aquæ defectus, ſed illius pariter exceſſus in Civium moleſtiam recidit; non raró enim contingit, ut Iſauri, Amnis aliàs

Non minùs nocet Piſaurenſibus amnis inundatio, quàm bombyces ac quiſquiliæ.

aliàs amœniſſimi, undas Mare turbatum reſpuat, atque repellat, quæ ſupra fluvii alveum excreſcentes, humiliorem Urbis partem, & ſubterraneas cryptas inundant, multoque cœno complent: Canalis quoque pluvialibus aquis exundans extra mœnia in ſtagna quædam ab alluvionibus olim facta, dilutum cœnum immittit, quod ibidem diu ſtagnans, gravem expirat odorem. Ad hæc fœdum viarum lutum à pluviarum lapſu, & domorum cloacis coacervatum. Tandem ſericorum pluſquam trecenti furni per Urbem diſperſi, in quibus bombycum vellera nentur, ac eorundem Aureliæ in lebetibus putrefactæ per calles, vicoſque incautè nimis projiciuntur, inquinando etiam aëris cauſam præbuerunt.

IV. Culpanda inſuper videtur ipſa ſoli ubertas, præcipuè in fructibus, qui præmaturè, & acervatim huc deferuntur, & ad ementium placitum venduntur. De pane venali quoque notandum remanet, eum ſcilicet aquâ prænarratæ conditionis, & aëre inquinato, tanquam inſtrumentis minùs aptis, confici, adeôque malam conditionem, & ipſum præ ſe ferre: quibus prælibatis, quæ tragicè facta ſunt, clariùs nunc referre licebit.

Fructuum copia nonnihil etiam obfuit, & panis minùs laudabili aqua ſubactus.

V. Jucundiſſimæ igitur hujuſce Civitatis tranquillitatem ab Auguſto ſuperioris anni quædam Caſtrenſis febris interturbavit, quæ exinde vario ſymptomatum apparatu, varioque recurſu pro ætatum, & anni temporum diſcrimine hucuſque Piſaurenſes acriter divexavit. Et quanquam ab æſtivo ejuſdem anni ſolſtitio ad Caniculares uſque dies modò ſynocha, modò tertiana vel ſimplex, vel duplex benignioris moris, & felicioris exitus paſſim afflixiſſet; tamen ante æquinoctium autumnale ſub

Initium caſtrentium febrium, earumque natura.

eadem larva perverſam, malamque oſtentavit naturam, ac latiùs eſt debacchata.

Earundem febriũ ſymptomata.

VI. Hæc itaque febris, vel intermittens, vel continua per ſubingreſſum erat, ut modò ſynocham, modò ſimplicem extenſam, vel duplicem tertianam initio repræſentaret; Primò autem invaſionis paroxyſmo, cui ſecundus, & quandoque etiam tertius reſpondebat, leves rigores, & extremorum refrigerationes præludebant; hoſque calor non admodum acris cum frequenti, validoque pulſu, necnon urinarum parvo quidem, ſed crudiuſculo mictu excipiebat; donec quartus gravioribus ſtipatus ſymptomatis, puta prolixiori frigore, ſummâ patientis anxietate, & anhelitu, ſinceris vomitibus ſuccorum felleorum, croceo, vel viridi, & quandoque deteriore colore tinctorum, & ſimilibus per alvum dejectionibus, ad choleram humidam propè accedentibus, latentem anguem detegeret; quibus ſuperatis incommodis, & membris leni calore excalefactis pulſus humiles fiebant cum ſiti clamoſa, linguaque arida, & aſpera, puniceo-nigricantem colorem æmulante, ac lipothymiæ, & cardialgiæ, non minoris momenti mala ita urgere ſolebant, ut ſtertentes, ac penè aphonos redderent miſeros, mortique vix non committerent.

Narrantur ſymptomata in febris progreſſu.

VII. In progreſſu verò febris ſpaſmodici manuum, pedumque motus, immò in aliquibus non modò clonicæ artuum, ſed & cutis univerſæ vibrationes ſuccreſcebant; exanthemata livida, & parva collum, pectus, & dorſum obſidebant; & in vigore proportionalium inſultuum deliria, & comatoſi affectus affligebant. Quidam urinas ſanis haud abſimiles, alii turbidas, & rubicundas cum nulla, vel admodum craſſa in fundo matulæ decumbente hypo-

hypoſtaſi, excernebant; Nec ſigna vermium primis in viis latentium deerant, qui modò per ſuperiora, modò per inferiora dejecti, perſæpe latentem mali moris conjecturam firmabant: Parotidum quoque intumeſcentiæ in nonâ, undecimâ, vel decimaquartâ morbi die apparentes, quoties emplaſticis, & maturantibus, vel crudo, ignitoque ferro tractarentur, ægrorum vitam in anguſta redigebant. In portu verò res erat, ſi poſt ſaphenæ, vel ſalvatellæ inciſionem, ac quotidianas frictiones manibus aliquo ad id comparato liquore illitis, affectæ parti reſolventia, eaque ſpirituoſa admoverentur. Hæc verò ſymptomata non omnia in omnibus, nec omnia ſimul invaleſcebant; ſed pro temperamentorum, habituum, & ætatum diverſitate plura, vel pauciora hunc, vel illum plùs minùs angebant.

Parotidum cura.

VIII. Aſt Divina Providentia factum videtur, ut hæc centum ſatellitibus ſtipata furia, etſi manifeſtam contagionem redoleret, integras invadendo familias, attamen minis potiùs, quàm cladibus perterreret Piſaurenſes; cùm ex ter millibus ſævâ hac lue pollutis vix centum è vita deceſſerint. Verùm, ni tantus deferbuiſſet æſtus, tantæque reſidiſſent calamitates, recidivi, & valetudinarii Patientes parùm refecti, certo certiùs periiſſent ſub prægreſſæ hyemis rigoribus, ac inſolitis algoribus, quorum vi æternæ quoque olivæ emortuæ ſunt, & robuſtiora corpora febribus lymphaticis, rheumatiſmis, coryzis, & tuſſibus contumacioribus facta ſunt obnoxia.

Eædem febres parum pernicioſæ fuerunt.

IX. Hac rerum varietate jactati Cives noſtri melioris conditionis dies ſub plùs juſto, & intempeſtivè calidiuſculo Aprili numerabant, licèt nimis diſ-

Aprili menſe & exacta hyeme jam in Urbe deſævierat Epide-

mia: ſed oppida finitima invaſit conſtitutio Pleuro-pneumonica.

diſpari ſorte per finitima oppida Pleuro-pneumonica conſtitutio longè, latèque divagaretur, & ocyſſimè plurimorum vitas demeteret, quæ, nè ulteriùs in perniciem mortalium progrederetur, interemptorum cadaverum viſcera cultello Anatomico ſcrutantur, morbique radice perſpectâ de tutiori opportuniorique methodo conſulitur. Aſt Junio appellente ſubitaneum frigus, ac pluvia, nubilaque tempeſtas exoritur, ex qua variolæ tenellulam ætatem divexare cœperunt, & hucuſque mitiùs quidem, ſed latè nimis graſſantur.

Variolæ ſub Junium menſem exortæ.

Inſequenti anno recruduit Epidemia.

X. Ita ſanè cum puerili ætate agebatur, cùm de cætero ſatìs proſperè eâ tempeſtate majores natu reſpiraſſent; niſi interrupta epidemica febris cum ſolſtitio æſtivo nuper hoc anno recruduiſſet, ac in dies increbuiſſet, ut uſque modo pluſquam duo millia percuſſerit, licèt ex his (abſit dicto invidia) vix ſeptuaginta ultimum ſubierint diem: & quamvis hæc febris nullo modo à ſuperiùs deſcripta differre videatur, tum quia eadem ſervat invaſionis tempora, & ordinem, tum etiam quia iiſdem fermè ſtipatur cardialgicis anxietatibus, vomitibus, alvi fluxibus; vermium exitu, dyſenreriis, & quandoque teneſmis; nec deſint pulſus exiles, & frequentiſſimi, ſitis inexplebilis, urinæ crudiuſculæ, vel ſanis ſimiles. Rurſus adſunt peticulæ, parotides, aliaque ſuperiorem comitari ſolita; tamen aliquid notatu dignum, & ſingularius exhibet, ſcilicet quod quamvis ſub ſimplicis tertianæ larvâ, & ipſa ludat, tamen paroxyſmum quemque ad triginta horas, & ultra extendit, & ſua peculiaria incrementi, & declinationis tempora nimiùm protrahit.

XI. Aliud

XI. Aliud inſuper, quod rem animadverſione dignam continet, atque propterea minimè reticendum eſt, quòd inferior Civitatis pars, ea nimirum, quæ Carmelitarum Cœnobio, Foro pomario, & Flaminiâ viâ circumſcribitur, maximè ab hac epidemiâ tentata fuerit, & tentetur, cùm cæteroqui ſuperior, & eminentior Urbis pars tranſacto anno penitùs ab epidemiâ immunis fuerit, & hoc anno parum infeſtetur.

Inferior Urbis pars Epidemia tentata fuit: ſuperior immunis.

XII. Hæc ſunt, quæ ad hiſtoriam ſpectant; ſupereſt tandem, ut pauca de methodo, & rurſus pauca de remediis adhibitis diſſeram. Porrò, quoniam putabamus peregrina in aëre corpuſcula ſanguinis moleculis reſpirationis, ſalivæque beneficio commixta, earundem organicum, atque inorganicum motum perturbare, ac in glandulas meſenterii fermentationis ope majorem partem relegari, indeque cum præterlabentibus ſuccis novas turbas inire, rurſumque affixa miaſmata in liquida majoris uſus quaſi circulo vitioſo affundi, ſicque ſemel incœptam turbationem continuare, omnem proinde paginam nos impleturos exiſtimabamus, ſi abſorbentia, & antifebrilia alexipharmacis admixta propinaremus; ideoque non ſinè fructu in uſu erant præſidia ex cortice Peruviano elicita, & in mixturas alexipharmacas redacta, quibus Sylviano more ſæpius in die exhibitis etiam ſales antifebriles cruſtaceis commixtos, & aquas omnes diaphoreticas, & alexipharmacas propinabamus.

Deſcribuntur remedia, quæ uſui fuerunt.

XIII. Ad avertendas verò Convaleſcentium recidivas, amaras, & antifebriles decoctiones ſuadebamus, atque Rhabarbari fruſtulum cum China contritum præſcribebamus; ut pro urgentibus ſymptomatis paregorica, antidyſenterica, & vermes

ne-

necantia exhibebantur, & adhuc iterantur; venæque etiam, ſi opus fuiſſet, ſectione deplebantur. Veſicantia pariter admota ſunt, aliaque multa celebrantur, quæ tibi fuſius referre ſupervacaneum cenſeo.

XIV. Hæc valetudinarius ſcribebam, quæ tamen acriori ingenii tui examini libenter ſubjicio. Tu interim ea caſtiga, oraculiſque tuis lucem meæ afferre menti, & patientibus ſalutem, ut aſſoles, nè dedigneris, dum ego Neſtoreos tibi annos deprecor. Vale.

Datum Piſauri hac die 28. Auguſti 1709.

C A P. VI.

ALTERUM AUCTORIS CONSILIUM

In quo diligentiùs expenduntur cauſæ, & proponitur curatio Piſaurenſis Epidemiæ.

Plurimum Reipublicæ conferunt, qui diuturno rerum uſu edocti commentaria perſcribunt

SÆpe ac magnopere dubitatum eſt à ſapientibus Viris, contemplando nè, ſcribendoque; an verò agendo, ac multa diligenter navando major Reipublicæ utilitas afferatur. Scio, pauciſſimos inveniri, quos maximè Deus amat, qui ſimul utroque modo, otio nimirum, & negotio hominibus prodeſſe aut valeant, aut velint; atque ideo cæteris longè præſtare, & apud genus humanum magìs promereri, qui poſt diuturnum rerum uſum Commentaria perſcribunt, & poſterorum memoriæ conſignant. Nam ſuis illi animadverſionibus non tantùm amicis, & qui ſecum vivunt mortalibus, ſed abſentibus quoque, & futuris opitulantur. Hoc ſanè

ſanè præſtitiſſe mihi viſus eſt Doctiſſimus Bartholomæus Traverſarius, qui vel inter ipſa experimenta, & aſſiduas Ægrorum curas, malamque propriam valetudinem ſtylo non pepercit, mihique argumentum præbuit ſequentis conſilii, quo ſicuti tunc temporis ejus curandi methodum meis rationibus, atque exemplis plurimùm confirmavi; ita minimè dubito, quin Cives Piſaurenſes, & illius, & mei memoriam in poſterum ſint retenturi, quippe qui tum veras redeuntium per ea tempora quotannis (quid? quod Ædilium indiligentia fortè recurſuras) apud eoſdem epidemiarum cauſas deteximus, tum medendi modum pro viribus indicavimus.

II. Quod autem ſubjicio conſilium, ipſe ego ad D. Traverſarium confeſtim perſcripſi.

Viro Clariſſimo Studioſiſsimoque

D. HORATIO BARTHOLOMÆO

TRAVERSARIO

Poliatro Piſaurenſi.

JO. MARIA LANCISIUS

S. P. D.

VEhementer laudo, proboque curam, ac ſolicitudinem tuam; cùm enim videris, caſtrenſes febres epidemicè rurſum hoc anno iſtic graſſari, quanquam conſiliis meis minimè egeas, ad me tamen ſcribis, tanquam ad Archiatrum Sanctiſſimi illius Principis, qui, pluribus quidem de cauſis, ſed

Clementis XI. Pont. Max. in Piſaurenſes beneficentia.

eo potiſſimùm nomine, Piſaurenſibus beneficentiſſimus eſt habendus, quòd à præſentibus morborum caſibus majorem noxæ partem providentiſſimè averterit. Etenim Sapientiſſimus Pontifex, cùm duos circiter ante menſes reſciverit malignas iſtic febres communiter vagari, confeſtim juſſit, præcipuas cauſas, curandique methodum à me quàm diligentiſſimè veſtigari. Ego verò multarum jam Urbium periculo doctus, admonituſque etiam prudentibus obſervationibus excelſæ iſtius, ac Nobiliſſimæ Matronæ D. Juliæ Albanæ de Oliveriis digniſſimæ noſtri Pontificis Amitæ, ſtatim ſuſpicatus fui, ſtagnantes, corruptaſque aquas unà cum viarum, cloacarumque immunditiis in Urbe iſta, alioquin plano in litore excitata, & vorticibus meridionalium ventorum objecta, labem aëris attuliſſe. Idcirco Principis mandato non ſolùm ipſe ego medicam conſultationem vernaculo idiomate tunc temporis ſcripſi, in qua ſummatim quidquid remediorum veſtris popularibus tum cauſis, tum ægritudinibus adhiberi poſſet indicabam, verùm etiam curavi, ut Ægidius M. Bordonus inſignis aquarum librator Pontificio ære iſtuc è veſtigio contenderet, ac reducendæ per ſuos canales aquæ diligenter ſtuderet. Nunc verò nihil mihi gratius tuis literis venit; declarant enim maximum tuum in Piſaurenſes ſtudium conjunctum cum pari in me benevolentia, atque humanitate.

Aquarum librator Piſaurũ miſſus, ut aquam in canales deduceret.

II. Quanquam verò ingenioſa, pariterque vera ſint, doctiſſime Poliater, quæ de origine iſtius epidemiæ meditaris: tamen cùm videam abs Te judicium quoque meum deſiderari, mihi quidem ita laborandum, nè quâ parte videar hanc de me fiduciam ſtudioſiſſimi Viri fefelliſſe. Veniam igitur dabis, ſi paulò altiùs principia debacchantis iſtic febris

bris repetamus, atque experientiâ ſimul, ac ratione utentes, tutam viam ſternamus iis, qui non ab effectis ſolùm, eventibuſque; ſed à cauſis, ac principiis naturas morborum rimari conſueverunt.

III. Conſtat in primis hiſtoricâ fide, Piſaurum inter Urbes infamis aëris olim connumeratum fuiſſe, quod non tantùm Catulli, qui eam *moribundam hominum ſedem* appellat; ſed etiam [*a*] Leandri Alberti teſtimonio probatur: qui totius Italiæ Urbes enumerans, cùm ad Piſaurum pervenit, candidè fatetur non multos ibidem ad ætatem quinquaginta annorum pertingere. Hanc verò cœli inclementiam quibuſdam circa Urbem iſtam collectis paludibus inductam fuiſſe non ſolùm legimus apud Jo: Colle, ſed accepimus quoque à Viro graviſſimo Michaele Angelo de Paulis, patritio, & Medico olim Piſaurenſi, nunc verò Pontificiæ Aulæ in Urbe Phyſico, & Protomedico Generali; quàm poſtea Civitatem beneficio Sereniſſimorum Urbini Ducum exiccatis lacunis, perductâque per canalem ad abluendam Urbem perenni aquâ, ab omni ferè damnati aëris cenſurâ vindicatam fuiſſe, firma traditio eſt.

Piſaurum olim inter urbes infamis aëris numerabatur.

[a] *Deſcript. Ital. de Piſaur. pag.* 292.

IV. Deinde narras, Vir ornatiſſime, tribus potiſſimùm ab hinc annis, æſtivo præſertim tempore iſtic defeciſſe fluxum ejuſdem aquæ, quæ ab Iſauro deducta per deſcriptum canalem humiliores Piſauri regiones excurrit, omneſque ſordes, eò per multas cloacas confluentes, abſtergere, atque abripere ſolet. Unde ferventibus æſtubus fundum ejuſdem rivi, quo [*b*] coria etiam aliaque cadaveroſa corpora dejecta cernuntur, cœnoſum planè, ac graveolens redditum eſt. Huic rurſus infortunio duo alia acceſſiſſe perſcribis, orta nimirum ex facili al-

Piſaurenſis Epidemiæ cauſæ in compendium redactæ.

[b] *Nota hic, quod olim Romæ nè aër peſtilens redderetur, vetitum erat, projicere in viam coria, aliaſque*

luvione iſtius amnis, qui, non tantùm ex inferna civitatis parte, ſubterraneas multarum Ædium cellas implevit, ſed paludes quaſdam propè mœnia, ac versùs mare, nondum exiccatas, reliquit. Cognoſcimus inſuper tuis ex literis, vias ferè omnes non [c] cœno ſolùm turpes, & immundiſſimas adſpectu, ſed quaſi peſtilentes evaſiſſe teterrimo corruptarum aquarum odore, illarum præſertim, quæ ab extracto, netoque ſerico cum [d] bombycibus computreſcunt.

V. An non deducendum modò videtur, Piſaurum, florentiſſimam alioqui noſtro ævo Italiæ Urbem, paulatim ad antiquam, vitiatique aëris luem iiſdem ſtagnantium aquarum de cauſis tacitè recaſuram; niſi Divino propemodum conſilio Sanctiſſimus Clemens XI. inter tot tantoſque Sacri Regiminis labores, ac ſolicitudines, veſtræ curam civitatis amantiſſimè ſuſcepiſſet?

VI. Sed quid hæc conſector, & colligo, quaſi verò brevi, ac jejunâ oratione complecti poſſim quæ Piſaurenſis Magiſtratus, nè qua intercipiat oblivio, tum in publica Acta mittenda, tum incidenda in ære cogitabit? Ad ea nunc venio, quæ ad ſapientem Medicum pertinent; ſcilicet ad rimandam naturam, cauſamque febrium communiter iſtic ſævientium.

VII. Ad ideam porrò iſtarum febrium quod ſpectat, non admodum laboramus, caſtrenſes nè, pernicioſæ, an peſtilentes vocari debeant, quippe qui de nominibus minimè ſoliciti in res ipſas inquirimus. Illud utique, quod te non præterit, maximè advertendum arbitramur, nimirum febres iſtas verminoſas, ac ſæpe mortiferas eſſe, contagione in aſſidentes migrare, atque in omnibus plùs minùs ſimiles obſervari.

ſordes. Dict. lib. 3. in fin. ff. de via publ. ibi: Non permittant ſtercora projicere, neq; morticina, neque coria jacere, quod Ripa poſtmodũ inculcavit lib. de peſte, ubi agit de præſervat. contra peſt. 2. p.

[c] *Vide fusè agitatum hoc argumentum à Caſtillo de Bovadilla in ſuo opere hiſpani idiomatis De la Limpiezza de las calles pag.* 154.

Periculum imminens Piſauro, niſi Pont. Max. ſuppetias tuliſſet.

[d] *Vide Petrum à Caſtro in comm. de peſte tit. de præſerv. monit. 7. ubi ad præcavendam peſtilentiam monet, ut Urbes purgentur omnibus immunditiis, ac præſertim aquis ex bombyce computreſcentibus.*

De morbi nomine non admodum laborandum, res ipſa inquirenda eſt.

VIII. Quo.

VIII. Quoniam verò communes, ſimileſque febres communibus, ſimilibuſque cauſis inducuntur; profectò principalis cauſa in aërem, noxiis immunditiarum, paluſtriumque aquarum effluviis inquinatum, referenda eſſe mihi videtur. Non enim ulla res plebejos æquè, divites, ac nobiles afficit, præter aërem, quem divinus Cous [e] *Spiritum* appellat, atque reum patratæ ubivis epidemiæ per hæc verba convincit: *Communis febris propterea omnibus accidit, quòd eundem ſpiritum omnes attrahunt, fitque, ut ſimili corpori ſimiles ſpiritus, ſimiliter permixti, ſimiles gignant febres*; quam ſententiam repetit ad excluſionem Diætæ lib.de [*f*]nat.homin.

Iu aërem præcipua epidemiæ cauſa confertur.

[e] *Lib. de flatu n.* 8.

[f] *Num.* 18.

IX. Neque ſanè inficias imus, venalem panem, graveolenti aqua conglutinatum, fructuſque pravos, qui in foris iſtis proſtant (ut ſulphur ignem) communem febrem apud inopes potiſſimùm proritaviſſe. Solent enim hæc multorum quoque vermium ovula in corpus noſtrum ingerere. Sed hæc inter principes veſtrorum malorum cauſas minimè recenſenda putamus. Etenim iſthæc epidemia non in omnes æqualiter Piſauri habitatores, ſed rariùs in Cives illos, qui ſuperiorem partem, quàm qui inferiorem incolunt, vagata eſt: quanquam pauperes eodem pane, iiſdemque fructibus ubique, & universè veſcantur. Accedit, quod popularis morbus, non ſolùm ſævit in eos, qui duriter victitant, ſed etiam in Patritios, qui in omni rerum ubertate viventes, optimo probabiliter pane uti ſolent, quos inter duos, alterum ex Oliveria, alterum ex Ardizia familia, amicos utpote noſtros, è vivis iſtic ereptos graviter in præſentia dolemus.

Quo pacto panis & fructus eandē augeant.

X. Similiter Auſtri, licèt noxia interdum morborum ſemina crebriori flamine aliunde ſoleant convehere

Quandonam Auſtri peſtilentes ſint.

vehere (quod veſtra ab epidemia non alienum cenſeo) plerunque tamen, cùm ſolo impetu flant, *viſum* tantummodo, *atque auditum hebetant*, cæteraque exigua mala hominibus afferunt, quæ in aph. recenſuit [g] Hipocrates; non verò hujus generis febres inducunt, niſi cùm ſtagnantes aquas, morticina corpora, aliaſque immunditias alicubi invenerint, quibus ſe ſe immiſcent, iiſque copiâ, quam comportant ſalium, ac ſulphuris, ad putrorem materiam addunt, motumque impertiuntur. Paluſtres igitur aquæ cum tot, tantiſque ſordibus, quæ infernam potiſſimùm Piſauri partem (præſentis epidemiæ theatrum) occupant, veræ ac principales cauſæ aërii iſtius inquinamenti erunt aſſerendæ.

[g] 3. *aphor.* 5.

XI. At enim verò nec novum, nec rarum eſt calidis præſertim tempeſtatibus malignos halitus ex paluſtribus aquis in hominum perniciem jugiter effluere; cùm nihil apud Priſcos Auctores [*h*] frequentiùs occurrat, quàm monitum, nè quis juxta paludes vel ſerat, vel ædificet.

[h] *M. Varro de Re Ruſtic. lib.* 1. *cap.* 12. *Columella de re ruſtic. lib.* 1. *cap.* 5. *Palladius de re ruſtic. lib.* 1. *cap.* 7. *Vitruvius lib.* 5. *Architect. cap.* 3.

XII. Sed hæc vulgatiora fortè tibi videbuntur, quàm, ut mereri poſſint longiori diſſertatione tractari. Sedulò igitur nonnulla tecum agitabo, quæ cæcutiens vulgus non videt. Tria verò hujus generis maximè utilia arbitramur inquirentibus rationes malorum, quæ è noxiis paludum effluviis proficiſcuntur.

Tria quæ potiſſimum inquirenda ſunt in caſtrenſibus febribus.

XIII. Primò cujus nam indolis ac mixtionis ſint effluvia, quæ ex aquis ſtagnantibus, aliiſque corporibus ſimul corruptis æſtate potiſſimùm partim aſſurgunt, partìm urgentur in aërem?

XIV. Secundò qua viâ ejuſmodi particulæ in accolarum corpora influant, ac penetrent?

XV. Tan-

XV. Tandem quomodò caſtrenſes febres unà cum tot tantiſque ſymptomatibus inducant?

XVI. Non eſt dubium (ut à Priori ordiamur quæſito) accedente propiùs ad noſtrum hemisphærium ſole, ſuiſque radiis validiùs nos verberante, cœnoſas aquas inteſtino motu agitatum iri, multaque iis permixta corpora ad putreſcendum, aut ad vitam proferendam propenſa, ſubmoveri, effluviaque de ſe emittere mixtiformia, quorum pauci naturam, ac diſcrimina noverint. Enimvero experimento nobis conſtat, à paluſtribus, aliiſque ex aqueo-humido corruptis corporibus, duo præ cæteris exhalationum genera, per vim ſolaris ignis, ac ventorum in circumfuſum aërem efferri. Alterum quidem eſt congeries inorganicarum, atque inanimarum particularum impuri ſulphuris, ſaliumque lixivio-acrium, ac volatilium, aliarumque exoticarum, quæ aqueis halitibus craſsè obvolutæ ingratum etiam naribus empyreuma propinant. Alterum verò effluviorum genus conſtat multitudine vermiculorum, atque ovulorum, quæ animatum quaſi agmen inſtruunt in aëre, de quibus fusè egimus lib. 1. part. 1. cap. 16. & ſequen.

Duo genera effluviorum è corruptis aquis exiliunt, unum inorganicum, alterum organicũ.

XVII. Hujuſmodi autem inſecta, eorumque ſemina, tametſi nonnullis ex recentioribus propè lateant, in acutos tamen Priſcorum oculos evidenter incurriſſe teſtes ſunt [*i*] M. Varro, & [*k*] Columella, qui vicinam paludem æſtivis caloribus, idcirco noxiam arbitrati fuerunt, quòd indè *vermium examina, infeſtis aculeis armata, in proximos habitatores inſiliant, cæcoſque morbos* (nempe difficilis tum cognitionis, tum curationis) producant.

Veteres animata effluvia è vermiculis agnoverũt.

[i k] *Locis ſupra citatis*.

XVIII. De viis equidem, per quas aër utroque effluviorum genere inquinatus in humana corpora pene-

Quibus viis hæc effluvia in humanum corpus ſubeant.

penetrat, pauca nunc apud Te Doctiſſimum Virum arbitror ſuffectura, utpote cui ſatìs innotuerit ex Hipocratis libris, ſed magìs adhuc ex viventium Anatome, quatuor præcipuè meatus in nos aërem ingerere; primò cutis [*l*] ſpiracula; deinde quæ ex naribus auribuſque intrà [*m*] cranium dehiſcunt foramina; tertiò nares, atque os in pulmones [*n*] uſque continua; poſtremò ex iiſdem oſtiis per pharyngem, ſive [*o*] œſophagum, in ventriculum, & inteſtina apertum tubum.

[l] *Hipocrates 6. Epid. ſect. 6. carnes dixit attractrices etiam extrinſecùs.*

[m] *De Morbo ſacro n. 17. cerebrū aëris primum interpretem vocat.*

[n] *De flatibus n. 6. agit de aëre per pulmones admiſſo emiſſoque, & ſparſim alibi.*

[o] *Loco cit. n. 9. verba facit de aëre, qui cum cibis & potibus in ſtomachū deſcendit.*

Inorganica effluvia per omnes corporis meatus, organica per os & œsophagum ingrediuntur.

XIX. Porrò ejuſmodi meatus, ſi nihil obſtiterit, ſordido aëri obſtructi eſſe non poſſunt, qui ſalubri ſemper pateſcunt. Illud tantummodo, me judice, in dubium venit, an omnes hujuſmodi viæ recluſæ ſint omnibus aëris inquinamentis. Ego enim in eam ſententiam adducor, ut credam, inorganica, atque inanima paludum effluvia per ſingulos corporis hiatus, ſi nullum adſit impedimentum ſubrepere poſſe; ſecus atque organica per œſophagum duntaxat in ventriculum, atque inteſtina cum cibis, ſaliva, & potibus deſcendere, vel ſaltem nonniſi iis in locis aptum nidum fovendis nutriendiſque lumbricis invenire. Nam hujuſmodi vermes, quemadmodum ab Ægris, qui à caſtrenſibus febribus correpti ſunt, plerunque per vomitum, ac per ſeceſſum deturbantur; ita ſemper eorum in cadaveribus non magni ſolùm, ſed adeò parvi, ut vix cerni poſſint, in ventriculo, etiā, atque inteſtinis confertiſſimi deprehenduntur.

Quo pacto ex his effluviis febres oriantur.

XX. Tandem quomodo hujuſmodi effluvia caſtrenſes febres tot tantiſque ſymptomatibus ſtipatas inducant, facillimum erit ſummatim cognoſcere, ſi ſpectemus fœdam iſtam ſordium, ac vermium in aëre ſocietatem eos graves, & periculoſos morbos noſtris in corporibus conjungere, quos diſcretos,

ac

ac ſeparatos modò à ſolis vermibus, modò à nudo, inanimique pravorum humorum apparatu paſſim produci animadvertimus.

XXI. Sed rogo nunc, Vir optime, animum intendas, ut diſtinctè ac particulatim cognoſcas, paluſtria inquinamenta adverſari partibus penè omnibus humanæ machinæ, non ſolùm fluidis, ſalivæ primùm, deinde fermentis primæ digeſtionis, mox chylo, lymphæ, ac ſanguini, tandemque ſucco nerveo: verùm etiam ſolidis membris, quæ majoris uſus dicuntur, ac potiſſimùm ventriculo, & inteſtinis; cordi, & appenſis ſanguiferis; necnon cerebro, ac nervis ipſis. Nam in febribus, quas ejuſmodi atmoſphæræ labes gignit, ab ore uſque ad peripheriam corporis tam liquida, quàm ſolida afficiuntur ac labefactantur; ut nulli dubium eſſe poſſit, quin æſtivo tempore, ubi palus ac cœnoſa tellus proxima eſt, incolarum corporibus paulatìm noxa inducatur in fluidis quidem per turbationem motus, & mixtionis, cui mox multarum particularum coagulatio, multarum fuſio, ac demum utrarumque corruptio, ut vocant, coniungitur; in ſolidis verò propter fibrarum, villorum, vaſorum, oſcillorumque irritationes, ſpaſmos, ac eroſiones, à quibus, ſi tandem aut valida obſtructio, aut pertinax compreſſio, aut immedicabilis necroſis inducatur, Ægrotantes decedunt. Nos enim, cùm ſingula hæc peculiari libro rimati ſimus, noſtrâ hoc tempore referre maximè putamus, ut, ſi quid Tu meliùs fueris philoſophatus, nobis, Vir doctiſſime, commentaria in lucem daturis uberiori fœnore ſuggeras.

Paluſtria inquinamenta non fluidis ſolùm ſed ſolidis etiã partibus nocent.

XXII. Verùm de iis hucuſque plus fortè, quàm ſimplicis epiſtolæ, vel conſultationis ratio poſtulat.

Quare Piſauri epidemica febris mitior fuerit.

Nunc quid de harum febrium prognoſi, ac medelâ dicendum paucis accipe. Miramur profectò, caſtrenſem febrem mitiùs vobiſcum egiſſe, quàm apud nos, alioſque conſueverit. Nam plerunque, ubi pedem figit, in magnam partem eorum, quos corripit, ſtragem exercet. Hunc autem felicem præ aliis veſtræ epidemiæ exitum duabus potiſſimùm deberi cauſis ſum arbitratus, quarum altera ab Adriatici litoris ingenio pendere mihi videtur, utpote quod exoticorum ſalium venis minùs fortè, quàm Tyrrhenum ferax, reſides, ac putreſcentes aquas non adeò veneficâ mixtione (unde extremam illam lædendi vim utraque effluviorum genera accipiunt) imbuit, inficitque. Alteram verò petendam cenſemus à prudenti, tutaque methodo, quâ vos ægris veſtris mederi hactenus ſtuduiſtis; dici enim vix poteſt, quantùm hujuſmodi ægrotantes à turbata, tumultuosâque magnorum remediorum adminiſtratione vexentur, franganturque eorum vires, ſinè quibus nulla unquam ſpes ſalutis affulget.

Cur primùm tertianæ benignæ, deinde peſtilentes ac pernicioſæ, & poſtmodùm chronicæ febres exortæ ſint.

XXIII. Nec ſanè mirum alicui videri debet, per æſtatis initia, erumpente primùm cœnoſis paluſtribuſque è locis crudo ſolùm, ac ſinè vermibus phlegmate, tertianas vel ſimplices, vel duplices, utraſque tamen benignas, iſtic exortas fuiſſe; mox verò ingraveſcente æſtu, magîſque fermentatis ſordibus, deterioribuſque idcirco ſurſum elatis effluviis, ac potiſſimùm inſectorum phalangibus, pernicioſas omnino, ac peſtilentes ortum habuiſſe, quæ quidem, ut iiſdem aſſiduè valentibus, aſcendentibuſque exhalationibus ad medium uſque autumnum, nihil elapſo apud vos anno remittentibus ſymptomatibus, protractæ ſunt; ita certè ubique locorum, quò celeriùs poſt æquinoctium copioſi im-

imbres cadunt, ventique ab auſtralibus in ſeptentrionales commutati brumam inducunt, eò citiùs miteſcere, atque in chronicos ideo facilè converti ſolent; quia aëris labes (elutâ cœni pernicie, occiſiſque vermibus) ſimplicem lentorem induit, qui noſtris liquidis nudas compedes injicit, quibus pertinaces obſtructiones chronicorum malorum radices facilè cumulantur.

Pontificis diligẽtiâ jugis aqua reducta, ſordes ablutæ, panis melior factus; unde morbus ante æquinoctium deſiit.

XXIV. At verò quid longiùs ea tecum commemoro, quæ diuturni doloris cauſæ fuerunt? Tibi potiùs atque Univerſo Piſaurenſi populo magnoperè lætor, quippe cui Pontifex, verè CLEMENS, ita, dum hæc ſcribo, opportunè providit, ut primùm juſſerit vindicari à putore panem; deinde, nullis aut conſiliis, aut ſumptibus parcens, per Civitatis canalem juges aquas reduci, quæ ſordes omnes, atque immunditias viarum, & cloacarum, illuc confluentium, brevì abſterſerint, & vel ante æquinoctium, quod mirandum erit, communem morbum demerſerint ac ſuffocaverint. Nec dubito, quin, dum ipſe Piſauro vehementer gratulor, Piſaurenſes etiam in ſpem certiſſimam poſſim adducere, fore,ut per ſummum CLEMENTIS XI. beneficium,mutato inferiùs extra mœnia alveo torrentis, qui ſæpe ſuperbit, atque in Urbem exundat; exiccatis juxta maris litus ſtagnis, elevatoque Iſauri ad portum aggere, per quem facilis in vicinos campos ejuſdem fluminis alluvio contingit, poſthac perpetuâ cœli ſalubritate ſint gaviſuri.

Diviſio methodi therapneuticae pro tertianis benignis, deinde peſtilẽtibus, poſtremo quartanis & chronicis.

XXV. De curatione verò iſtarum febrium poſtremo loco dicturus ſanè duplicem, præſervativam nempe, & curativam expendendam ſuſciperẽ, niſi de prioris methodo,te planè ſilente,nos aliàs fusè diſſeruiſſemus. Poſterioris itaque rationes facilè

 aſſe-

aſſequemur, ſi trifariam ſecundùm triplicem malorum, quæ hiſce in caſibus contingunt, indolem diviſerimus. Etenim, cùm hujuſmodi epidemici morbi, ut ſupra tetigimus, ſe prodere ſoleant, primo loco ſpecie febrium tertianarum, ut ajunt, benignarum, circa æſtatis initia (neque enim ſynocharum meminiſſe oportet, quippe quas natura tempore, ac diætâ appoſitè curat) ſecundò medio æſtu, ac principio autumni, caſtrenſium, ac peſtilentium; Tandem ſub autumni finem, ac per totam quandoque hyemem chronicarum, earumque in quartanas, ac dyſenterias maximè deſinentium; nemo certè eâdem methodo univerſos morbos tractabit, cùm non eadem omnium, ſed diverſa ſingulorum ſit cauſa.

Curatio tertianarum febrium.

XXVI. Et quidem benignis tertianis compendio non minùs, quàm feliciter medebimur, ſi animo perpendamus, eorundem fermentum communi fluidorum maſſæ nondum eſſe permixtum, nec malignis adhuc vermibus ſociatum; ſed ab hypochondriis in ſanguinem, & nervos certis dierum horis traduci. Hoc itaque fermentum partim à primis viis extra corpus ſuaviter derivandum erit, partim ſpecificis ita corrigendum, nè turbas deinceps in ſanguiferis concitet. Utramque verò paginam, ut puto, implebimus, ſi, poſthabitâ omni miſſione ſanguinis, quæ plerunque iſtiuſmodi febres continuas, ac interdum mali etiam moris reddit, blandum leniens, ſcilicet Aquam, vulgò Angelicam, aut Electuarium lenitivum cum ſale tartari fixo, & oc.canc.præp. ante tertium diem, ſi fieri poteſt, Ægrotis noſtris propinaverimus. Deinde, nè fermentum febrile multiplicetur, ipſomet purgationis diè, ubi adveſperaſcere incipit, utamur pulveris Chinæ

chinæ

chinæ ſcrup.2. cũ ſcrup.1.conf.de Alchermes,eãque poſtea chinam ter ſingulis diebus uſque ad duodecimum, vel decimum quartum diem repetamus; eo tamen conſilio, ut bis in hebdomade rhabarbari electi drach.1.vel ſaltèm ſcrup.2.ſemper eidẽ chinæ admiſceantur. Hanc vero mixtionem rhabarbari cũ china ipſe ego apud Italos xx. circiter ab hinc annis primus fauſtam, proſperamque hiſce in caſibus expertus fui, felicemque exitum cum aliis per epiſtolas communicavi. Cùm enim tunc temporis cogitarem, unde nam febris, quæ exhibito ex veteri conſuetudine Peruviano cortice extincta quidem viſa fuerat, interdum dulci, acidove propinato medicamine, tam facilè caput efferret, ægroſque, pejus interdum reverſa, quàm primo incurſu tractaret; ſubiit profectò animum, poſſe uſum ſolius chinæ chinæ, nullo interjecto purgante, vivum ignem doloſo cineri ſupponere; poſſe itidem acidum, aut dulce pharmacum amaræ vim chinæ admodum infringere, ac labefactare; quare fermentum utroque modo nervos ſuos rurſum intenderet. Itaque per id temporis nos optimè de noſtris ægrotis merituros putavimus, ſi conjungendo chinam cum rhabarbaro à præſtantiſſimo, quale ipſa china eſt, medicamento omnem cenſuram tolleremus; & quidem voti compotes facti fuimus. Rhabarbarum enim quatenus eſt amarum, amaram hujus febrifugi vim non ſolùm non infringit, ſed auget; quatenùs verò benignè abſtergit, & purgat, opponitur auſteræ ejuſdem chinæ virtuti, propter quam minimo negocio glandularum oſcilla coarctantur, intuſque febrile fermentum non raro concludunt, ac retinent. Rhabarbarum contra ex glandulis, quæ ſuis excretoriis canalibus in ſtomachi,

China china rhabarbaro mixta utilior evadit.

Ejus inventi ratio redditur.

chi, inteſtinorumque cavitates hiant, ſepulta, ac denuo pullulatura febrium ſemina faciliùs eruit, delet, & fugat. Itaque hujuſmodi Ægri, nè recidivas incurrant, oportet, ut diligenter caveant à dulcibus, & acidis tam in potu, quàm in cibo per quadraginta ſaltèm dies: fruſtrà ſiquidem amaris adversùs acida pugnatum eſſet, ſi, novis infuſis acidis, eorundem vis, atque potentia denuo excitaretur.

Qui ab ejuſmodi febribus uſu chinæ convaluerit à dulcibus & acidis per 40. dies cavere debent.

Curatio febrium caſtrenſium.

XXVII. Sed, in multo jam difficiliorem Caſtrenſium febrium curandi rationem deſcendentes, apertè fatemur, nihil Tibi, Vir optime, opus eſſe, ut conſilia à nobis exquiras, utpote qui rem hanc, vertente iterum anno, tam prudenter, ac feliciter iſtic geſſeris. Nos igitur argumentum per ſumma tantùm capita tecum agitabimus, tum nè noctuas (ut in adagio eſt) Athenas feramus, tum nè crambem, quam ſemel in libris noſtris coximus, modò cum nauſea recoquamus.

Conſilium tuta medicamina adhibendi, ac dubia fugiendi.

XXVIII. At enim verò illud nunquam ſatìs admonendum inculcandumque arbitramur, cum ægris ita agendum eſſe, ut nihil eorum, quæ tuta, ac neceſſaria ſunt, omittamus; nihil ſecus, quod dubium, periculoſumque ſit, admittamus, ſalutaris illius moniti perpetuò memores, quo divinus [*p*] Senex Medicos non multa, ſed opportuna facientes voluit laudandos. Atque hinc ſæpe mecum æſtimavi, quantò plures ex ea hominum multitudine, quæ cæteroqui gravibus à morbis vindicari potuiſſet, anceps remedium occiderit, quàm ipſa temeritas ſervaverit; verſâ verò vice quàm multos à medicis quaſi deſperatos ſola natura aut lenibus adhibitis pharmacis, aut ſecretis duntaxat ſuis conatibus ſtatim, aut ſenſim juverit; etiam cum agyrta per

[p] 1. *aphor.* 1.

per cuniculos[q] ad ægroti cubiculum penetraverit. Etenim quilibet circumforaneus, ſi ſolers fuerit, nil præter verba, aut non entia chymica (ſortes ſuas ab ipſo caſu fraudulenter expectans) vendere conſuevit. Natura enim, ſi blandis ac tempeſtivis medicamentis juvetur, propriis quà fluidorum, quà ſolidorum viribus deleterias particulas validè ſubigit, eaſque per cutis ſpiracula, per cæterarum glandularum filtra, &, quod in malignis morbis frequenter accidit, non tantùm per obvias, & conſuetas, quantùm per novas quoque vias, ſcilicet per abſceſſus, ac decubitus, cujuſmodi ſunt parotides, tubercula, veſicantium ulcera, cum levamine pellit, atque extrudit. Idcirco ipſe ego, ſi quando vehementer ægrotarem, præclaram mihi fortunam putarem obtigiſſe, ſi in Medici manus inciderem; docti quidem, ſed cautioris; omnia nimirum, nè graviter erraret, maturè circumſpicientis: contra verò magnum arbitrarer, maloque ipſo fortè deterius infortunium ab eo Clinico curari, qui (proh dolor!) ſcientiam, atque induſtriam Artis credi vellet, nunquam à medicamentis feriari, ſeu, quod idem eſt, aſſiduum, & perenne bellum naturæ non indicere ſolùm ſed facere.

[q] *Vide Ramazzinum Conſtit. epidem. an. 1690. n. 13. ubi narrat à ſe obſervatum, citiùs, ac tutiùs reſtitutos ægros, qui ſoli naturæ univerſum ſalutis negotium commiſerunt.*

Naturæ vires ad morbi ſemina expellenda.

XXIX. Ad curationem igitur caſtrenſium febrium, quòd attinet; quanquam fateor, illam, quam Tu Vir Clariſſime, apud Piſaurenſes inſtituiſti, hoc maximè probandam eſſe, quod pauci ex tuis ægrotantibus è vivis ſublati fuerint, nihilominus tamen neque moleſtum, neque inutile Tibi futurum cenſemus, ſi, dum tuam laudibus proſequimur, noſtram non abſimilem methodum flagitanti tibi libenter deprompſerimus. Licèt verò probè ſciam, medendi rationem non eandem ubique locorum, eodem

Non eadem ubiſque locorum remedia uſurpanda.

dem quantumvis in morbo, eſſe debere: *differre namque pro natura regionum genera Medicinæ*, ſcripſit [r] Celſus, *ut aliud opus ſit Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Gallia*: me tamen non latet, eum optimum eſſe Medicum, qui à certis, atque exploratis ſignis ſua cuique præſidia petit, eaque ad ſingulos ægros ſapienter accommodat. Multum enim intereſt, ut Hippocrates primus faſſus eſt, *inter corpus & corpus, inter naturam & naturam*.

[r] *In proœm. l. 1.*

XXX. In primis autem Nauclerus Medicus, ut Hippocraticâ phraſi utamur, hujus tam procelloſæ vim febris deflexurus ad Ægroti lectum, tanquam ad clavum ſinè pyxide certè ſederet, niſi animo præciperet quid ſibi ſecundùm veras indicationes agendum eſſet. Indicationes verò generatim ſumptæ non ſunt eædem, neque in omni ægro, neque in omni ægrotationis tempore: etenim principio hujuſce febris id propoſitum eſſe videtur, quàm citiſſimè, primo ſcilicet die, ſi fieri poteſt, vel ſaltèm ſecundo, ſuaviter abſtergendi ab hypochondriis partem aërii inquinamenti, quod tam in vaſa traduci, quàm morâ ipsâ (urget enim vermium ſeminarium) multiplicari, ac deterius fieri ſolet; cavendo ſemper ab acribus. Mox verò quidquid reliquum eſt morbidi fermenti, quod tum à chylo, & lympha in ſanguinem, tum per recenſitas cranii vias in cerebrum, ac per pulmonum, & galaxiæ ſemitas exceptum fuit, partim corrigendi, ſolvendi, ac volatilizandi, partim etiam aliò derivandi ad loca tamen minoris uſus, nè in membra majoris lethaliter decumbat.

Principio febris abſtergendũ eſt aërium inquinamentum.

XXXI. Quòd ſi autem accidat, ut Medicus non niſi in ſtatu morbi ægrum ſuum poſſit inviſere; tunc certè prudenter ſe geret, ſi, cicuratis, quantùm in ſe

Si morbus in ſtatu ſit, revulſis pravis humoribus à partibus

ſe fuerit, ſymptomatibus, ac revulſis à partibus majoris uſus pravis humoribus, ipſi naturæ cardiacis, & ſpecificis ſubveniat.

majoris uſus, cardiaca, & ſpecifica adhibenda.

XXXII. Celebre eſt monitum Hippocratis, quod in utrumque, opportunum ſcilicet, vel ſerum viſitationis tempus adamuſſim quadrare videtur. *Ægros*, [s] inquit, *conſiderare oportet ſtatim in conſtitutionis morborum principio, qua re opus habeant, & quales ſint, ut pharmaco purgentur, aut ut aliud quid, quodcunque tandem volueris, exhibeas. Si verò omiſſo principio, ad finem jam vergente morbo exhibueris, in deſperato jam corpore forte quiddam præbere veritus, periculum eſt, nè magìs delinquas, quàm ſucceſſum conſequaris.*

Hippocratis ſententia in eam ré.

[s] *Hip. de affect. c.* 2.

XXXIII. Itaque ſi primo, vel ſecundo die ad ægros accerſamur, tunc quidem, quum turgens pravorum humorum colluvies occurrat in primis viis (rarò autem non occurrit) nec dum latè fermentata ſint ipſius aëris purgamenta, vermiumque ſemina ſubſideant, profectò juvabit blandum emeticum, aut laxativum; emeticum certè, ſi ægrotus à cœna gravis, & facilis ad vomitum ſurrexerit. Hoc in robuſtioribus ex Tartaro etiam, vel vino emetico parari poterit: ſecurius tamen in debilioribus concinnabitur ex olei amygdal. dulcium recenter tracti unc. 4., & aquæ theriacalis unc. 2. cum jure pingui tepido. Quod ſi Ægrotus minùs ad vomendum ſit proclivis, tunc ſimplex laxativum ex drach. 4. elect. lenit. (quod non video, cur blandum alioqui medicamentum, inſignis quidam Author criminetur) cum drach. 3. pulp. tamarind. nec non pulv. corallinæ, ſemin. ſanton. & oculorum cancrorum ana ſcrup. 1. ad omnem denique cautionem malaxatâ mixturâ cum ol. amygd. rec. Tem-

Primò igitur blandum emeticum, aut laxativum proderit.

Emetici formulæ.

Cathartici formula.

peſtiva enim alvinarum ſordium ſubductio hiſce in caſibus ſaluberrima eſt, non ſolùm quia partem detrahit maligni fermenti cum aëre, cibo, ac potu nuper ingeſti; quod ſi ſtatim, non removeatur, evadit deterius, atque in vaſa tranſductum, longè magìs eſt nociturum; verùm etiam quia præcavere poteſt lethalem diarrhœam ex commixtione earundem ſordium cum vermibus, ac multiplicibus maſſæ ſanguineæ particulis oriri conſuetam; quæ ſanguinis partes circa febris augmentum ſymptomaticè ſolvi, fundique ſolent. Unde providentiſſimè Pet. à [t] Caſtro ſuos per hæc verba diſcipulos admonebat: *Obſtate principiis ſecundùm exigentiam, ante quartam evacuate*: ſic *quanquam in progreſſu morbi eveniant ſymptomata, mitiora erunt, ac ſuperatu faciliora*.

Quid conferat initio lene catharticum.

[t] *De feb. malig. ſect. 9. n. 22.*

Si poſt quartam diem ægrotus inviſatur non niſi clyſteribus erit locus.

XXXIV. Secus autem ſi poſt quartam diem ad ægrotum acceſſeris, ſolis clyſteribus utendum tibi eſſe ſuadebit adaucta jam in humoribus fermentatio, per quam liquida ſecundaria copioſiùs compinguntur, & abſcedunt à ſanguine, ac plerunque per inteſtina ſymptomatico motu funduntur; quem ſanè motum tantùm abeſt, ut promovere oporteat, ut potiùs impetu reflexo per diaphoretica, paregorica, ac ſubadſtringentia à centro ad circumferentiam plerùmque temperare conducat, atque compeſcere.

Quid de phlebotomia ſentiendum.

XXXV. Dubitatio eſt, ac non levis inter Medicos controverſia utrum vena ſub initium hujus morbi ſcindenda ſit. Equidem cùm hìc agamus de peſtilentibus febribus ab extrinſeco aëreo principio conceptis, raró ſanguinem, ac non ſinè magna cum præmeditatione phlebotomiâ movendum eſſe arbitror; quia ſcilicet cauſa introrſum magìs, at-

que

que ad præcordia ducitur: propterea experimentis edoctus ſcripſit [*u*] Fracaſtorius, pleroſque, quibus ſua ætate in ejuſmodi febribus detractus fuit ſanguis, paulò poſt aut obiiſſe, aut in deterius lapſos. Quid verò progreſſu morbi, aut de cucurbitulis ſcarificatis, aut de jugularium venarum ſectione ſtatuendum ſit, proximè dicemus.

[u] *Lib. 3. de Morb. contag. c. 5.*

Febrifugi, & anthelmintici formulæ.

XXXVI. Utique ſolers Clinicus, tam ſcilicet initio morbi, quàm in augmento advocatus ad febrifuga diaphoretica, & vermicidia (novo ſit verbo venia) animum ſtatim convertere debebit. Hæc autem aptè conflantur ex drach. 2. chin. ch. gut. *6.* ol. matth. & gr. 1. camphoræ, bis etiam in die repetendis: illud ſiquidem Medici perpetuò ſpectare debent, cuique morbo, præſertim populariter vaganti, applicare ſpecifica; quæ, cum ſimplicia non ſemper naturâ, vel uſu occurrant, ſuo Marte diuturnâ, ſedulaque praxi ſubactus compinget, & conglutinabit. In febribus verò à malignis paludum effluviis, ac potiſſimùm in iis, quæ tertianæ pernicioſæ typum, modumque ſervant (ſervant verò plerunque) nihil certiùs, aptiuſque alexipharmacum, poſt blandam primarum viarum lenitionem, à nobis Romæ inventum, deprehenſumque eſt, præfatâ miſtione corticis chinæ, atque olei Matthioli, quæ, dum cætera medicamenta pravorum humorum copiam diminuunt, aut quaquaverſum expellunt, ipſa deleteriam, ac veneficam vim corrigit, [*x*] vermeſque potiſſimùm enecat.

[x] *Proficuam chinam ad vermes necandos expertus etiam fuit Ramazzinus in ſuis conſtitutionibus anni 1690. n. 49.*

Deinde ad veſicantia progrediendum. Eorum efficacitas.

XXXVII. Et quoniam aëris inquinamenta præcipiti motu etiam propter copiam ſæpe ſæpius feruntur in partes majoris uſus, ibique irritatione, & concretione firmiùs hærent, idcirco quàm ocyſſimè adhibenda ſunt veſicantia tum cruribus, & brachiis, tum etiam

 cervi-

cervici, præſertim ſi ægri ſopore graventur. Dici enim vix poteſt, quanta ſit hiſce in caſibus utilitas, quæ fluit ab hujus fonte remedii, quod agit tum quia nervorum, ac membranarum retia ſtimulat, unde preſſiones liquidorum augentur, indeque eorundem contactus non rarò mutantur in melius; tum vel maximè quòd cantharidum fermentum, quo tempore intrà vaſa cohærentes lymphæ particulas ſolvit, ac per urinæ vias deturbat; ſimul etiam per loca emiſſariorum, quæ in cute aperuit, extra corpus derivat.

Aquæ ſtillatitiæ propinandæ, nè ſales exotici cum ſanguinis ſulphure concreſcant.

XXXVIII. Enim verò dum hæc aguntur, providendum maximè erit, nè ſales exotici, deficiente potiſſimùm aqueo fluido, propter exiccantem febris vim æſtate præſertim, cum nativo ſanguinis ſulphure concreſcant; ideo frequenter in die propinari debebunt largæ potiones nunc ex aquis ſtillatitiis ſonchi, card. ſancti, rutæ caprar. ſcorzoneræ, ac ſimilium cum pulver. cardiacis; nunc ex jure pullæ gallinaceæ junioris incoctis rad. contrayervæ, ſcorzoneræ, ſem.card. ſanct. & fol. ſonch.contuſis; nunc etiam, ſi urgeant vigiliæ, & ſumma linguæ aſperitas, ex mulſis ſem. mel. amygd. dulc. & card. ſanct. cum prædictis aquis, vel Nuceriana, quibus ſanè aliquid ſemper ex Diaſcord. Fracaſt. & confect. de Hyacint. cum C.C. phil. Lapid. Bezoar. ſtibio diaph., & nitro fixo, in formam conditi præparatum præmittere, vel admiſcere conveniet.

Quibus periculis occurrendum ſit in ſtatu morbi.

XXXIX. Sed cùm nunquam ejuſmodi ægris magis metuendum ſit, quàm cùm in ſtatu morbi vel translatio humoris in caput, vel ejuſdem copioſa per ſedem colliquatio, vel tandem immodica, & citra ullum levamen ſudoris eruptio fieri contingat: Igitur ſingulis hiſce caſibus proſpicere quàm diligentiſſimè oportebit.

XL. Ete-

XL. Etenim ſi primum accidat, nulli dubium eſt, quin malum omen portendat ægris; quoniam id plerunque fit propter furentem humoris motum ex emergentibus, ſolutiſque quibuſdam in ſanguine particulis ſpecie levioribus, quæ cæteras alis quaſi ſuis per arterias carotides evehendo, cerebrum, ac nervos ita irritant, atque implent, ut non modò dolores, ac delirium, ſed convulſiones quoque, ſoporem, ac denique apoplexiæ ſpeciem gignant. In hoc autem caſu unica ferè ſpes eſt, ſi, dum per veſicantis ad occiput emiſſarium noxiæ particulæ paulatim abſcedant, ſuperſtites in ſanguine, & nervis miteſcant, ac cicurentur Bezoartico potiſſimùm Joviali, vel Auro diaphoretico cum Diaſcordio Fracaſtorii. In celebri noſtro S. Spiritus Noſocomio etiam ſectio venarum jugularium hiſce Ægris gravi ſopore detentis aliquando mirabiliter profuit, præſertim ſi pulſus validus fuerit, & artus calidi. Similiter in ſpem aliquam erigi poteſt Medicus, cùm propter inductam vividiorem circumpreſſionem in Ægrotantis meningibus totoque genere villorum, qui illius caput, & collum conſtituunt, repentè viderit extruſos, ac veluti ſequeſtrò poſitos eoſdem pravos humores circa loca parotidum. Sed hic adeò fallax, & periculi plenus eſt abſceſſus, ut ſæpe indè mortis diſcrimen impendeat, unde ſalus ægris ſperabatur. Quare in eam ſententiam tecum deſcendo (quanquam id Romæ uſu venire uon viderimus) ut quàm citiſſimè illius humoris motus ac tranſpiratio promoveatur, quod (nullâ expectatâ, quæ raro in peſtilentibus conſtitutionibus opportunè accidit, coctione) ſtatim, ſi vires ferant, promovebitur ex Riverii Conſilio per ſectionem ſaphenæ, aut ſalvatellæ; ſin minùs

Si pravus humor in caput transferatur veſicantia occipiti admovenda.

Venarum jugularium ſectio utilis.

Parotides fallaces, & periculoſæ.

nùs ſacrificatis ad ſcapulas, & reſpondentem humerum, ac brachium cucurbitulis, admotaque unctione cum oleo cheirino, chamæmelino, & Matthioli, vel conſimili demulcente, ac diſſolvente topico.

Diarrhœa nonminùs periculoſa.

XLI. Si verò urgeat diarrhœa, hæc quidem rarò, hiſce in caſibus à vitæ diſcrimine abeſſe ſolet, non ſolùm quia univerſam ſanguinis maſſam fluidioribus partibus privat; quare eadem ad concreſcendum paratior eſt; ſed etiam quia interdum in malignam dyſenteriam convertitur, vermium ſcililicet morſu, & acrium fluidorum interceptione apud inteſtina coëuntibus. In hoc quidem caſu, etiamſi valida adſtringentia uſurpari non debeant, utpote quæ venenum, nondum cicuratum ſanguini remiſcerent; attamen adhibenda veniunt, acredinem demulcentia, & quæ ab imo ventre ad peripheriam divertunt, cujuſmodi ſunt mitiſſima opiata diaphoreticis ac teſtaceis permixta. Itaque clyſteres ſint ex ol.amygd. dulcium nov.tract.cum decoct. omenti vervecis, & guttis aliquot ol. Matth. vel drach.1. Diaſcordii, ac conſimilibus. Per os itidem ſubacida, ubi immanis fervor urget, alexipharmacis ſunt admiſcenda ex ſucco vel granatorum, & citri, vel ſonchi in jure cum gran. ſalis abſinth. Conferunt ſimiliter gelatin. C. C. & mixtura lapid. pretioſorum, qui cum cryſtallo duriores ſint, fragiles præ ſe erodentium ſalium angulos comminuunt, atque confringunt: quo fit, ut in venenis corroſivis tantopere commendentur. Juvat quoque memoratum Diaſcordium, quod à celeberrimo [y] Fracaſtorio ad coërcenda ſeminaria peſtilentium febrium inventum fuit; cæteraque diaphoretica utilia ſunt, quippe quæ ſymptomaticum fermenti motum à centro ad circumferentiam divertunt, ſimulque deleteriam indo-

Quid in hoc caſu agendum ſit.

Clyſterum formulæ.

Aliorum medicaminum formulæ.

[y] *De contag. morb. lib. 3. cap. 7.*

indolem mulcent. Sunt qui, quoties urget dyſenteria, ad ol. amygd., cui guttul. ol. Matth. ipſe admiſcere ſoleo, etiam per ſuperiora exhibendum [z] confugiunt, & magni faciunt, tanquam expertum dyſenteriarum antidotum.

[z] *Vide diſſertationem Etruſco ſermone editam à Matthæo Georgio, & adnexam ſuæ Arti parvæ, de uſu ol. amyg. dulc. pag. 160.*

Sudores colliquativi, ac ſyncoptici lethales ſunt.

XLII. Sudores tandem colliquativi, ac ſyncoptici, præſertim ſi pulſus parvos, atque inæquales comites habeant, lethales eſſe conſueverunt; indicant enim ſanguinis maſſam à ſua craſi jactatam in copioſum ſerum faceſſere, quod ex univerſis venarum finibus partim convulſis, nec reducere ſanguinem potentibus, partim nimiùm laxatis exprimitur, atque excidit; cui ſanè ſymptomati nullum tutius obſiſtit remedium, quàm quod aërium miaſma, tam diri mali authorem, imbibit, cicurat, & coërcet. Hoc autem pro viribus facit indicata china ch. cum ol. Matthiol. & terra ſigill. Potiones ſimiliter aquarum deſtillatarum, gelat. C. C. parata cum aqu. papav. rhœad. atque hujus generis alia: præſertim verò vinum cum Theriaca, quam veluti ſpecificum pharmacum in Piſaurenſibus Febribus inter alia propoſuit celeberrimus Hercules [aa] Saxonia.

[aa] *In pecul. conſultat. adnex. operi pract. cui tit. diſput. de veſican. & Theriac. uſu in Feb. peſtil. pag. m. 554.*

XLIII. Sed hæc ad te rerum iſtarum ſcientiſſimum verboſiora forte videri poſſent, niſi me, meaque tam benevolè exciperes. Pauca nunc ſuperſunt de curatione chronicarum affectionum, quæ autumni fine, & decurſu hyemis apud paluſtrium locorum incolas, vel ægre revaleſcentes, vel lentè decumbentes obſervari ſolent.

De curatione chronicorum morborum, ac primò de tertianis, & quartanis.

XLIV. Sunt verò mala hæc ſecundùm varia corporum temperamenta, in aliis tertianæ nothæ, in aliis quartanæ, in nonnullis contumaces dyſenteriæ. Si de tertianis, quartaniſve ſermo ſit, uſu com-

compertum habemus has facilè cedere primùm emetico antimoniali, mox verò decoctionibus amaris, præſertimque flor. hyperici, aut ſalviæ, vel pulv. myrrhæ electæ, aut etiam ch. ch. cum intermixto rhabarbaro.

De curatione dyſenteriæ.

XLV. Ad diuturnas tandem dyſenterias optimam experti ſumus radicem Ipecacuanhæ, cujus nomen, ac vires ex Occidentali India mirabili ſanè noſtratum etiam commodo primus in Europam invexit Guliel. [*bb*] Piſo. Neque certè ullum tam facilè invenire eſt præſtantius remedium adversùs plurimos morbos, ex longa obſtructione ortos, atque in primis ad ventris fluxus, qui à veneficis cauſis dependent, curandos: eſt autem benignum vomitivum, ac ſuave ſubaſtringens; unde, & ab affectis inteſtinis revellit, & laxis partibus tonum largitur.

[bb] *Hiſt. natur. lib.* 4. *cap.* 53. *pag.* 231.

Cœli mutatio ſuadetur.

XLVI. Cæterum, ſi cœlum, etſi clemens ubi morbum fecit, ſaluberrimo Celſi conſilio, mutandum eſt, præſentiſſimum certè remedium erit hoc ipſum in morbis longis mutare, cùm ſuapte naturâ morbidum fuerit, atque inſalubre.

XLVII. Tu interim da operam, ut quàm citius in publicum commodum, atque in amicorum, præcipuè verò mei ſolatium convaleſcas. Quanquam enim [*cc*] Platoni valetudinarius Medicus non improbetur; [*dd*] Hipocratis tamen meminiſſe magìs debemus, qui cenſet Medicorum incolumitatem argumentum in illis eſſe ſcientiæ, ac felicitatis, quò faciliùs alii ſe iiſdem permittant. Vale. Iterum.

Platoni Valetudinarius Medicus non improbatur, contra Hippocrati.

[cc] *Vide la. Cor. in* VIII. *Plat. Quater.*

[dd] *Lib. de Med. num.* 1.

Romæ Idib. Septembris MDCCIX.

D. Fran-

ARGUMENTUM.

D. Bartholomæus Traverſarius gratias agit Auctori pro accepta epiſtolari ejuſdem Diſſertatione, quam ſummopere laudat: ſignificat epidemiam in ſummo æſtu propter aquam canali reſtitutam remiſſiſſe: Pollicetur ad illius opinionis confirmationem duas obſervationes à ſe factas de conſimilibus epidemicis febribus.

D. Bartholomæi Traverſarii ad Auctorem epiſtola.

ILLUSTRISS. ET REVERENDISS. DOM.

JOANNI MARIÆ LANCISIO

SANCTISSIMI CLEMENTIS XI.

Intimo Cubiculario, necnon Sapientiſſimo Archiatro.

HORATIUS BARTHOLOMÆUS TRAVERSARIUS OBSEQUENTISSIMUS

S. P. D.

DOctiſſimam tuam epiſtolarem diſſertationem, Illuſtriſſime, & Clariſſime Vir, Piſaurenſis epidemiæ Annorum MDCCVIII. nuper elapſi, & vertentis MDCCIX. abditam originem, atque indolem,

ſapienter, atque enucleatè aperientem ſummâ cum voluptate perlegi. Hanc tam ſedulò, & adamuſſim ſemioticæ ejuſdem narrationi, quam ſuperioribus menſibus ad Te miſi, accommodas, ac tanto mentis acumine examinas, ut non tantùm in privatum hujuſce Civitatis, ſed etiam in totius humani generis commodum, atque adeò communem Litterarii orbis utilitatem ſinè cunctatione publicam lucem videre mereatur. Coërcita autem eſt hoc anno (quod miraberis, & gaudebis) caſtrenſis febris decedente ipſo Auguſto menſe, hoc eſt fervente adhuc æſtu, cùm jure metuebamus, nè graſſantis luis ſtrages uſque ad ſolſtitium hyemale produceretur; Coërcita, inquam, eſt tam felici exitu, ut nè Valetudinarii quidem, aut ſaltèm admodum pauci conſuetis chronicis morbis nunc pertinaciter angantur. Tantum profectò beneficium ſpem noſtram longè ſuperans, & communia vota præveniens providentiſſimæ Beneficentiæ Sanctiſſimi Domini Noſtri CLEMENTIS XI. debet amœniſſima hæc Civitas. Namque ſtatim ac ab expertiſſimo amico noſtro Bordonio Hydroſtate celeberrimo per hujuſce Civitatis canalem libera aquarum excurſio reſtituta fuit, majori ex parte retuſum eſt Piſaurenſis aëris inquinamentum, ac priſtinâ valetudine Cives uſi ſunt. Dixi majori ex parte; quoniam tunc etiam temporis abſoluta fuerunt ſerica opificia, quæ odore gravi Piſaurenſium, ut reor, ſaluti magnopere adverſabantur. Utinam & in poſterum hujuſmodi ars longè à Civitate ablegaretur: Urbanum enim aërem à noxiis incoctorum, corruptorumque bombycum miaſmatibus vindicatum cerneremus. Auguror huic etiam Civitati, fore ut per novum canalem extra mœnia conſtruendum fœdus cloa-

cloacarum latex rectà ad mare deducatur, quemadmodum laudatus Bordonus monuit, ac ſpem nobis injecit; Hinc enim exiccationem Paluſtrium jamdiu prope litus Aquarum futuram confidimus. Sed ut redeam ad elaboratiſſimam tuam diſſertationem, Illuſtriſſime, & Conſultiſſime Vir, tuis obſequentiſſimus annuo conſiliis tam quod ad indaginem originis, Indolis, morumque tranſactæ Piſaurenſis epidemiæ, quàm quod attinet ad ejuſdem communium procatarcticarum, atque internarum cauſarum, modique earundem in humani corporis perniciem agendi: nè quid dicam de methodo verè Hippocratica iſtiuſmodi febres curandi. Ad tuæ itaque ſolidiſſimæ doctrinæ confirmationem duæ apud me extant epidemicarum conſtitutionum obſervationes; una quidem ſynochæ putridæ proportionatæ: & altera ſimpliciſſimæ tertianæ intermittentis, geminæque perniciosiſſimi moris, quæ multis ab hinc annis graſſatæ ſunt in Portus Cæſenatici Incolas, primò verò rurales habitatores Terræ Sancti Archangeli, & partis inferioris ejuſdem loci, tunc cùm Clinici munus enunciatis in oppidis exercebam, quas certè (modò ſublimiores tuæ curæ permittant, nec mea hìc negocia preſſiùs detineant) communicare Tibi audebo: & cùm facilè exorari ſoleas, me amare perge, diuque vive, & Vale.

Datum Piſauri Idibus Decembris MDCCIX.

C A P. VII.

Improbatur à quodam Anonymo Chinæ chinæ uſus in febribus Piſauri epidemicè graſſantibus, cujus epiſtola ab Etruſco in Latinum converſa hùc traducitur.

Ut ſemper illos Medicos laudaverim, qui cùm hominum valetudinem tueri, ac quoad fieri poteſt, in longum producere debeant, id maximè ſecundùm Magni [*a*] Hippocratis conſilia, & ipſi per ſe cavent, & aliis cavendum proponunt, nè quidquam in malorum curationibus moliantur, quod ægrorum vitæ, aut ſaluti quoquomodo adverſetur. Clinicus enim ſatìs præſtitit, ſi, cùm juvare nequit, ſaltèm non læſerit: ita profectò dicaces quoſdam obtrectatores ferre non poſſum, qui malevolentiâ potiùs, vel invidiâ, quàm veritatis ſtudio æſtuantes, aliorum facta tametſi præclara, & curationes optimâ methodo inſtitutas inſectantur, & carpunt. In horum porrò cenſum, ut arbitror, venit quidam Medicus, cujus hìc nomini parcimus, qui nec præſens, nec prudens; ſcilicet, neque viſis Piſaurenſibus Ægrotis, neque auditâ Poliatri relatione ſequentem ad Amicum ſuum criticam epiſtolam dedit, quam nos, ut operi noſtro congrueret, ab Etruſco in Latinum fideliter vertendam curavimus; & quidem eò libentiùs, quòd luculenta, & omnibus numeris abſoluta apologetica reſponſio per D. Bartholomæum Traverſarium exarata, mihique nuncupata fuit.

[a] *Primò de morb. popul. ſect. 2.*

Satìs præſtitit Medicus, ſi quũ juvare nequit, ſaltèm non læſerit.

Epi-

Epiſtola Anonymi ad Amicum.

UTinam aliquando, Amicorum optime, Natura cæteroquin benefica, ad aliquam præcavendam calamitatem, ſuas opes non patefaceret, nec nimiùm curioſa hominum mens, ad ipſarum indolem, virtutem, ac robur inveſtigandum ingenii aciem intenderet. Sic enim plerique mortalium tranquilliorem agerent vitam inopinatis ærumnis obnoxiam minùs, nec ita facilè mortis tempus ab ipſa natura conſtitutum anteverterent. Superioribus ſeculis Medicorum Reſpublica, ut ſcribit Henricus Tenkius, veterum induſtriam vicit, invento Cortice Peruviano, quo ſanè remedio ad febres non intermittentes ſolùm, ſed continuas etiam fugandas nullum antea præſentius repertum fuerat. Verùm iſtud tantæ utilitatis acceptum à natura donum, atque arte elaboratum, utinam noſtra ætate, exitiale, ac peſtiferum infelici hominum generi non evaſiſſet, & cùm febres vi ſuâ extinguendæ forent, vitam potiùs non extingueret, aut ſaltèm in contumaciores morbos non conjiceret. Id autem haudquaquam ejuſdem Corticis vitio, quaſi ſuas vires amiſerit, nec ob diverſam febrium indolem, aut ob mutata corporum elementa contingit; ſed Medicorum imperitiâ, negligentiâve, qui, dum ſæviunt epidemiæ, ægrotis frequentioribus diligentem dare operam nequeunt. Hinc enim verò nullo ſtudio, nullaque Chriſtiani hominis charitate febre correptis exhibent citò nimis Peruvianum Corticem; non ſatìs cogitantes, quid indè periculi obvenire poſſit. Quin etiam in hoc

Cortex Peruvianus ad febres fugandas præſentaneum remedium

Ejuſdem uſus prudentiâ moderandus.

hoc pernicioſo inſtituto perſeverant, quanquam videant, ac ſenſu ipſo teneant, Corticem illum non modò febrium radicem non evellere, ſed ægros celeriùs morti objicere, aut diuturno morbo, inſuperabilique; immemores profectò, aut ignari Hippocratis effati: *Judicium difficile, experimentum periculoſum*. Nemo porrò de hujuſmodi Cortice ſermonem fecit, qui non ſtatuat ab eo tamdiu abſtinendum, quoad plures dies febris ingruerit, ac nonniſi ſemel, atque iterum purgato corpore, adhibendum eſſe. Cui quidem ſano, æquiſſimoque conſilio, meâ ſententiâ, aliud non minùs utile adjiciendum eſt, ut ſcilicet Medici advertant animum, ubi terrarum degant, qui febri laborant, & quo utantur vivendi more. Montani ſiquidem cùm aërem ſubtiliorem hauriant, quo à ſanguine lentorem arcent, præſertim ſi ſobrietatem amaverint, faciliùs, & maturius morbos depellunt; contra verò Maritimi, ut qui Piſaurum incolunt, auſtralibus, ſalſiſque ventis obnoxii, unde fluidorum curſus retardatur in corporibus præcipuè edacitati deditis, diuturna febre corripi conſuevere; quippe cujus ſit in cauſa fermentum denſum nimis, & contumax. Quamobrem niſi Medici ita animo præoccupati in iſtud ſolertes incumbant, ut miti, repetitaque purgatione cruditatis impedimentum auferant, atque obſtructiones vel omnino removeant, vel imminuant; difficultatis profectò, ac periculi plena erit curatio, quæ ſolo Peruviani Corticis remedio inſtituatur. Quanquam & cortex ipſe, ſi illum propinare velint, cum aliquo aut volatili ſale, aut tinctura, aut ſpiritu neceſſariò copulari debet, ut ſtypticam denſantemque retundant vim, quæ plerunque, & vix non ſemper fœdus

Cœli, & victus ægrotorum ratio eſt habenda.

Quæ pharmaca cortici Peruviano addenda ſint.

dus

dus init cum morbi cauſa. Igitur mirum utique non videatur, ſi prætermiſsâ hujuſmodi cautione, eâque adhibitâ, quam initio diximus, methodo, Piſauri nonnulli uſque à ſuperioribus annis valetudinarii ſint, ac ſpem vix habeant ullam recuperandæ ſalutis; vel improvisò quoque, ut ſcribis, occumbant.

Anonymi ſententia de reſtituendis ægrotis Piſaurenſibus priſtinæ Valetudini.

II. Quibus equidem Valetudinariis ad priſtinum ſtatum breviori via reſtituendis crederem, nihil utilius eſſe, nihilque priùs perficiendum, quàm, ut ſe ad aliquem montanum locum, Borealibus ventis apertum, conferant, atque ibi corpus diligenter per epicraſim purgent adhibitâ præſertim rhabarbari tincturâ parata aquis per balneum Mariæ diſtillatis è ſucco taraxaci, cichorei, agrimoniæ, aliarumque hujuſmodi, obſtructiones diſſolventium herbarum, repetitoque per ſingulas hebdomadas aliquo miti Cathartico, veluti è floribus malorum perſicorum ſaccharo conditis, aut eorumdem ſyrupo, vel aureo. Quæ ſanè remedia viginti, & ampliùs dies præbeantur. Laudarem quoque dum prandii cœnæque initium fit elæoſaccharum cinnamomi, vel abſinthii, julepum cinnamomi; quidpiam elixiris proprietatis Paracelſi; tìncturam juniperi, citri cortice temperatam; atque iſta quidem, ut depreſſum, obtuſumque ventriculi fermentum coquendis cibis comparatum vires, motumque ſuum inſtauret; hinc autem ſalubrior chylus evadat, ſecumque in ſanguinem deferat eorumdem medicamentorum virtutem, quò ſanguis ipſe lætior, vegetiorque fluat. Quòd ſi adhuc nihilominus non ſe ſe à morbi cauſa expedierint, maximæ foret utilitatis Marte uti diaphoretico, qui cùm ligno ſaſſafraſi cum roſarum radicibus, ac roris marini flori-

floribus ebullierit; idque plures dies crederem propinandum; recreato ſimul corpore modicis ambulatiunculis. Quæ cùm peracta fuerint, tum demum Corticem Peruvianum tutò adhiberem vel in pulverem redactum, vel in bolos diviſum; deinde vinum abſinthio conditum præciperem, cochlearii menſura ſæpius iteratâ portione, quod vinum aquâ chalybeatâ temperetur. In ditioribus verò, vinum excipiat jus incoctis viperina carne,& radicibus chinæ. Infimum ventrem foverem, ungeremque ſpiritu aliquo volatili; etſi quidpiam impedimento eſſet, nè hujuſmodi remedia ad affectam valetudinem reſtituendam ſæpius iterari poſſent, clyſteribus uterer ex pari mole aquæ Tectutii, & hordei cum rubro ſaccharo.

Preſſiùs agitur de Piſaurenſibus ægrotis.

III. Quod verò attinet ad Piſaurenſes Ægrotos, qui novo febrium genere lento ſcilicet,ac intermittenti corripiuntur, ita rem agerem; ſcilicet ſtomachica peptica præberem,ſcilicet ſyrupum acetoſum, ſalem eſſentialem abſinthii, tartarum vitriolatum, tartarū ſolubilem; quæ omnia cum aqua theriacali, aut totius citri commiſceantur. Eos autem, qui viribus pollent, aut nimia ciborum ingurgitatione premuntur, purgarem ſex, aut ſeptem granis tartari emetici diligenter præparati, inſulſo jure diſſolutis, aut immiſtis conſerva florum perſicorum. Idque tribus ante cibum horis, ac poſt horæ intervallum cyathum juris pariter inſulſi hauriendum traderem; quibus omnibus morboſus liquor è ſtomachi glandulis extrudatur; unde contumax illa febrium cauſa exoritur, ac perſeverat. Quod cùm ita geſtum fuerit, manè unciæ aliquot exhibeantur ſucci è ſoncho, aut è ſylveſtri cichoreo per arenam percolato, qui vel unà cum ſyrupo Altheæ Fernelii,

vel

vel è cichorio compoſito, permiſceatur; vel poſt ſyrupum propinetur. Antecedat verò tres horas cibum potio hujuſmodi, ac per octo, vel decem dies abſorbeatur, quo tempore, dum vigent paroxyſmi, ebibendas traderem aquas è carduo ſancto, & ruta capraria, è ſcorzonera ſecundùm artem diſtillatas, conſperſaſque pulvere veri ſtibii diaphoretici, Lapidis Bezoaris occidentalis, ſanguinis hirci præparati; aut guttatim infuſo ſpiritu ſalis Ammoniaci dulcificato, aut tincturâ contrayervæ. Quibus autem pecunia hiſce comparandis remediis non ſufficit, tribui decoctum poterit è cervini cornu limatura, vel è bardanæ pulvere. Et quoniam febres iſtæ intermittunt, modico vino prandentes, meâ ſententia, uti poſſunt, ut reficiantur, eaſque cibo vires addant, quibus illum maximè indigere indicat morbi cauſa. Poſt diem decimum quartum leniter alvum purgent; deinde Tincturam Dolei febrifugam hauriant, aut febrifugum Hadriani A Mynſicht; quibus omnibus ſi febris reſiſtat, tunc Peruviani corticis auxilium implorandum eſt; ſiquidem *temporibus Medicina nocet; data tempore proſunt. Et data non apto tempore vina nocent.*

IV. Præcipuè verò à Phlebotomia caveant, niſi illam poſtulet Pleuritis, aut aliquod moleſtum ſymptoma. Tunc pedum aut manum vena ſecetur, vel Hæmorrhoides aperiantur.

V. Puto me de re hujuſmodi ſatìs ſcripſiſſe, & ſi temporis, cujus anguſtiis excludor, habeatur ratio, pluſquam ſatìs. Cæterum conſilium, & facultas mihi ſanè fuiſſet plura proponendi, non ut quemquam docerem, cùm neminem docere auſim, quin à quovis doceri cupiam; ſed ut morem tibi diligen-

tiùs gererem, qui familiariter imperaſti, ut, quæ mihi tutior, faciliorque videatur, curationem oſtendam febrium chronicarum, quæ iſtic modò deſæviunt, & quo pacto citiùs Ægri, quoad liceat, à morbo convaleſcere poſſint; quin etiam ut Apoplexiæ cauſæ arceantur, quæ frequens adeò Piſauri eſt. Quo quidem mortis genere dum paucis ante diebus correptus eſt ſutor quidam, illinc ad nos profectus, cives noſtros maximo concuſſit metu. Utinam verò illorum nemo è patria ſua fatum fugiens, huc, aut aliò ſe conferat, convehatque ſecum peſtiferum hujuſce arboris ſemen. Vale.

Dabam v. *Kal. Octob.* MDCCX.

CAP.

C A P. VIII.

Diſſertatio Apologetica D. Traverſarii ad Illuſtriſſimum Lanciſium in qua oſtenditur perutilis chinæ chinæ uſus in febribus pernicioſis.

Illuſtriſſimo ac Reverendiſſimo Domino

JOANNI MARIÆ LANCISIO

Archiatro Pontificio

Horatius Bartholomæus Traverſarius Meldulenſis Medicus Piſaurenſis.

S. P. D.

CUM Tua ſingularis humanitas, Vir Illuſtriſſime, tum eximia ſapientia, quâ in Rebus Medicis ita cunctis præſtas, ut meritò noſtri ſæculi præcipuum ornamentum habearis; tum etiam incorruptum judicium, quo polles, mihi calcar addidit, ut hanc ad Te epiſtolicam diſſertationem ſuper Chinæ Chinæ uſu in febribus caſtrenſibus, quæ Piſauri graſſatæ ſunt, iterum darem. Huc etiam accedit quòd ſuo quodam peculiari jure hujuſmodi pertractatio Tibi deberi videatur, qui non modò Peruvianum corticem ritè exhibitum non improbas, verùm etiam, ut eo uterer in poſterum auctor mihi fuiſti, atque utiliſſima monita, de recta ipſius exhibendi ratione, addidiſti. Ut autem ad hanc ſcriptionem animum appellerem, eo inductus ſum,

Exordium.

Scribendi cauſa.

ſum, quòd Vir eruditus, (utinam etiam ingenuus, atque integer) ſuo quodam ſcripto, quod Tibi etiam mitto, veluti quodam claſſico noſtræ curandi methodo bellum acerrimum indixit, quo adeò accolarum animos commovit, ut præſtantiſſimum hoc remedium non modò aſpernentur; verùm etiam tanquam à præſenti veneno abhorreant; ac plerique etiam eiuſdem ope curati, panico timore acti, ac penè lymphati, reſiduum medicamenti virus adhuc viſceribus inhærere, imminentemque vitæ perniciem infixam medullis gerere conquerantur. Quamobrem in majus diſcrimen cives noſtræ curæ commiſſos conjici dolemus, ob hanc animorum peſtem fraudulenter ab erudito viro diſſeminatam, quàm ob aëris virulenta miaſmata: Siquidem arma nobis è manibus eripi videmus, quibus febres huc uſque deſævientes confecimus.

Anonymus temerè, & inconſiderate ſcripſit.

II. Illud autem mirandum, ſapientem hunc prudentemque ſcriptorem, qui tam diligenter aliis conſulere ſtudeat, tam malè ſibi, ac ſuæ famæ conſuluiſſe, utpote qui nec morbi causâ, ac naturâ perſpectis, nihilque de remedijs, quæ adhibuimus, cognoſcendis ſolicitus, tanquam vates divinitus, atque inopinatò exortus ex tripode de ignotis rebus divinando potiùs, quàm ratiocinando reſpondeat, ac decernat. Quod Tu, Vir Doctiſſime, facilè noveris, ſi ejus diſſertationem humaniter conferre digneris cum morbi hiſtoria, quam deſcribere aggredior:

Hiſtorica narratio febrium Piſaurenſium anni 1709.

III. Anno 1709. epidemica febris iiſdem ſignis ac ſymptomatibus, quibus anno 1708. invaſit, quemadmodum ad Te aliâ diſſertatione perſcripſi: ſævire iterum cœpit paulò poſt æſtiuum ſolſtitium uſque ad medium Septembrem; quo tempore penitùs fuit

fuit extincta, neque unquam in chronicos morbos, ut verebamur, deſiit; ſalubri itaque autumno, atque hyeme prorſus uſi ſumus, exceptis nonnullis, qui poſt Autumnale æquinoctium eâdem febri leviter correpti facillimè convaluerunt. Aſt circa initia Februarii 1710. numeroſiſſimæ quædam, benignæ tamen, eæque ſimplices tertianæ debacchari cœperunt, quæ per totum uſque Martium paulò poſt vernum æquinoctium perduraverunt, & ſanè abſque ulla patientium cæde ſuum expleverunt curſum; proprium ut plurimum circulum poſt quintum vel ſeptimum, & quæ longiores erant, poſt nonum paroxyſmum vel ſimpliciſſimo, vel nullo argumento medico, exceptâ diætâ, compulſæ perficiebant.

IV. Propterea totum opus naturæ relinquebamus. Verùm ſpem noſtram fallebant ſæpe ſæpius repetitæ patientum recidivæ, fortè quia iidem imbellem negligentes hoſtem, gulæ poſtmodum nimiùm indulgebant: familiare enim primùm eſt hoc in ſex rebus non naturalibus, præſertim apud vulgares homines peccatum, quod nullis uſque nunc cohortationibus tolli poteſt; & licèt recidivis blandæ purgationes, & mitiorum antifebrilium uſus ſubminiſtrarentur, tamen ad corticem Peruvianum rhabarbaro copulatum, tanquam ad ſacram ancoram, cui decoctiones, vulgò aperientes, ſuperbibebantur, recurrendum erat, quo propterea auxilio ægri priſtinæ ſecuriùs valetudini reſtituebantur. Curandi methodus.

V. Hoc tempore erucarum per civitatis mœnia, ædiumque parietes perreptantium, atque intima quoque domorum penetralia pervadentium ingens vis obſervata fuit. Non enim remotæ fuerunt cauſæ (quemadmodum Tu quàmdiligentiſſimè faciendum docuiſti) hunc aërem inquinantes; quare ut inſe- Ingens vis erucarum per id tempus erupit.

inſectorum ovula, abunde à phalangibus volantium animalculorum anni 1709. æſtate, & autumno ſinè fœtura relicta à ſubſequenti non admodum rigida brumâ coërcita fuerunt, non extincta; quæ tandem blandiuſculo ineuntis veris calore fota, fœtus ediderunt; ita pariter ab iiſdem aëris motoribus noxia effluvia, quæ apud Piſaurenſes latitabant, novum ad motum convocata occaſionem deſcriptis inſurgentibus vernis febribus contumaciter præbuerunt.

Earum febrium qualitas anno 1710.

VI. Ab ineunte igitur Julio 1710. per totum ſubſequentem Auguſtum febris hæc, licèt pernicioſi ingenii, felicis tamen exitus fuit; in paucorum enim necem finiebat, & tantùm nonnullorum, vel qui principio mitiorem ejuſdem morem negligentes, antifebrilia retardari poſſe arbitrabantur; quæ proinde, aucto morbo, incaſſum poſtea catharticis, phlebotomiis, abſorbentibus, blandè oleoſis, alexipharmacis, diaphoreticis, &, ſi quæ ſunt hujus cenſus, aliis præmiſſis uſu veniebant. Aſt epidemica hæc febris paulò ante autumnale æquinoctium, quo tempore anno 1709. penitùs edomita apparuit, immaniùs uſque ad totum Decembrem ſæviit tam pernicie ſymptomatum, quàm ægrorum numero; ita ut Accolarum nec tertia quidem pars ab eadem immunis fuerit. Toto hoc luctuoſo tempore, quanquam penè omnes ægrotantes non minores numero ſex millium uſque ad orci fauces perducti fuiſſent, tamen vix ducenti extincti fuerunt, remedium ab antifebrilibus, & quidem potiſſimùm à cortice Peruviano poſtulantes, præmiſſis, vel etiam prætermiſſis pro ægrotantium temperie, habitu, cacochymia, vel plethora, nec non pro urgentiorum ſymptomatum exigentia, blanda catharſi, & phlebotomia. Laudabamus idcirco tuum de propero Chinæ

Curandi methodus.

China china initio febrium pernicioſarum, utiliſſima.

Chinæ uſu, ampliſſime Vir, conſilium experientiâ millies firmatum. Nec ſanè nimia celeritate patientium curationes præcipitavimus, nos imperiti, inconſulti, cæcique Artifices ab Anonymo nuncupati. Nam cùm felix ægritudinum exitus noſtram methodum ſaltèm repentinas patientium neces præpedientem plerunque roboraverit, negligebamus quicquid multi opinione propria lyncei ac ſapientes, contra præmaturam hujus corticis exhibitionem oblatrabant.

Febrium declinatio hyeme appetente.

VII. Et quanquam nonnullis contigiſſent recidivæ per totum, & ultra Octobrem periculoſiſſimæ; quod, ut ſcriptum eſt, ſuperioribus annis, non eveniebat; mitiores tamen factæ ſunt, minuſque crebræ ineunte Novembre, & multò benigniores appropinquante hyemali ſolſtitio. Tunc enim temporis multi ſingulis octonis diebus vel majori, vel minori adhuc interpoſito ſpatio, à tribus vel quinque ad ſummum harum Febrium, jam mitiſſimarum redditarum Paroxyſmis infeſtabantur, quæ exactâ duntaxat obſervata vivendi norma ſponte finiebant.

Aliquorum opinio ſuſpēſas ejuſmodi febres antifebrilibus, non edomitas.

VIII. Suſpicabantur nonnulli operâ Antifebrilium ſuſpenſas tantùm, non edomitas febres, coërcitis videlicet turgentibus ſuccis intrà primos canales; donec excurſo Antifebrilium fræno, vomitu, & per ſeceſſum egererentur recenter illaqueata fluida; quorum cùm vitia ſuperata non eſſent, denuo recurrebant febres: Dixi antifebrilium, non ſolius corticis Peruviani uſu ſuſpenſis febribus; Namque ex his adhibebantur vel ſales Antifebriles, vel decoctiones amaræ à Sydhenam propoſitæ, vel concreta, ſive tincturæ ex eodem cortice extractæ; aut Mortoniana, aut eſſentialis Dolei à ſagaciſſimo Cenſore hac in conſtitutione laudata.

IX. Su-

D. de Blegnis ſententia de cortice Peruviano.

IX. Suſpicionem videbatur augere de Blegnis in ſuo Opuſculo Quinquinæ uſui dicato, loquens de Febribus, in quibus cruditatum ingens copia ſtabulatur: *Pituitoſæ*, inquit, *ſordes in Ventriculo ſtabulantes Corticis particulas obliniunt, & quaſi viſco implicant, eâque de cauſa plurimùm obtunditur, & impeditur, & quandoque graviſſimæ, & inſuperabiles maſſæ efformantur, quæ eundem opprimentes, Febrientibus vitam eripiunt*: Verùm noſtram in Epidemiam non quadrat monitum de Blegnis: ex hujus corticis enim uſu, nec febris, nec ſymptomata urgentiora eandem concomitantia intendebantur; immo eadem unà cum Febre penitùs edomabantur; Itaut nemo repentino fato ea in ægritudine, quæ cortice oppugnabatur, peremptus fuerit.

Edomitâ febre hypochondriorũ tenſio ſupererat. Quibus remediis eadem oppugnata.

X. Sed quoniam poſt Febres Antifebrilibus deletas hypochondriorum tenſio aliquos detinebat, in curationum progreſſu epicraticas per alvum egeſtiones blandis Catharticis qualibet hebdomade excitabamus ex decoctionibus rad. aperientium cum antifebrilibus, ſtomachicis, ac roborantibus, paratis; quibus etiam Rhabarbari, ope Tartari, tincturas eliciebamus. Itaque non unico Cortice Peruviano enarratas Febrium cauſas edomare tentabamus, quod modeſtiſſimum Cenſorem latet, cujus amaræ in Piſaurenſes Medicos objurgationi obſequium meum pacata mente devoveo. Sciat tamen velim anno nuper elapſo novas penſitatas Antifebriles Tincturas, volatilibus aculeatas, cujus exemplum ſequens ſit, quæ maximum Piſaurenſibus contulit beneficium: ſcilicet ſpatio 24. horarum Pulverem Chinæ Chinarum, & Radicis Gentianæ in vaſe vitreo arenæ calore digerebamus ſpiritibus vini & Salis Ammoniaci; affuſo hinc vino rubro

Chinæ chinæ ac gentianæ tinctura efficaciſſima.

rubro generoſo, producta ſimiliter infuſione ad quinque vel ſex dies phialam ſæpius agitando: Mox per chartam emporeticam liquor percolatus bis in die Ægris exibebatur ad aliquot uncias; Nec obſtat quod ait D. Monginot in ſuo tractatu de Febrium curatione per uſum quinquinæ: Cavendum ſcilicet eſſe, nè quid in quinquinæ præparatione accerſatur, à quo vel imminuatur, vel quod moram injiciat illius actioni: Cui adſtipulatur Thomas Sydhenam epiſt. reſponſ. ad Robertum Bradii ſcribens: *Cùm ſanè, qui aliquid Cortici adjiciunt, præter vehiculum eidem in ventriculum tranſmittendo neceſſarium, aut ignorantiâ peccant, ut mihi videtur, aut dolo malo, à quo vir probus ex animo abhorrebit*: Nam volatilia, ut ſpiritus vini, & ſalis Ammoniaci energiam Antifebrilem Corticis potiùs augent, quàm minuunt; unde clariſſimus Joannes Rajus autumat Antifebrile Americanum volatilibus armatum febrem ſinè recidivæ metu delere; & in Bibliotheca Pharmaceutica Mangeti, ubi de Antifebrilibus agitur, hæc ejuſdem Raji verba leguntur: *Verum ſanè aſſerere poſſum, me in millenis ægris exhibitionem corticis nunquam ſatìs tutam obſervaſſe, omnique prorſus recidivæ antevertendæ aptam, ni volatilia etiam in largiſſima doſi admiſcuerim*: Hanc veritatem hìc quoque Piſauri experientia conſtantiſſimè firmat.

Chinæ chinæ admiſcenda volatilia, ut tutior ſit.

IX. At enim verò non vulgi ſolùm, ſed nonnullorum quoque ſapientum redargutionibus culpabatur tanquam deſcriptorum ſymptomatum potiſſima cauſa, Americanum Antifebrile, præcipuè quia educta fluida per vomitum, & per ſeceſſum, colore illum, ipſiuſque tincturas æmulabantur, & eos, qui novarum redeuntium Febrium immanitate ene-

Docti etiam viri Chinā chinæ inſimulabant, quod egeſta fluida illius colorem referrent.

enecabantur, China chinæ, tanquam veneno ſumpto, interfectos fuiſſe aſſerebatur. Superioribus quoque annis 1708., & 1709. Symptoma expoſitum, licèt non tanta feritate, corripiebat Patientes, de quo ſecunda mea diſſertatione, ruditer ſcripſi. Nec fortè vitium Peruviano Cortici tribuendum eſt, ſed potiùs miaſmatibus ægrè fortaſſis Anno 1710. in tantum hoſtem, laudatiſſimum iſtud Antifebrile vim ſuam alexipharmacam exerebat, quod morbus eſſet vehementior ob majorem perniciosorum effluviorum copiam, vel etiam quia ſicciſſimis hujuſce Anni Tempeſtatibus æſtiva, & autumnali (Pluviæ enim quatuor, & ultra menſium ſpatio deſideratæ fuerunt) eadem effluvia udis vaporibus non lenirentur.

Quare imbecillior fuerit Chinæ chinæ vis anno 1710.

X. Quæ cùm ita ſe habeant, cauſaſque præſentis epidemiæ, quas ego rudi ſtylo ſum perſecutus, tuque, Vir conſultiſſime, doctiſſimâ tua diſſertatione eleganter ac diſertè expoſueris, nimis injuſtè redarguitur Chinæ chinarum uſus, ſinè quo profectò penè dimidia Piſaurenſium pars deſiderarетur.

Quid agat China chinæ in profligandis febribus.

XI. Hæc quidem Antidotus non ſuſpendit febres quatenus coërcet, vel potiùs illaqueat tantummodo cauſam; Verùm etiam quia illas quanquam perniciosiſſimas abſque recidivæ metu profligat, Ægroſque priſtinæ valetudini reſtituit, & eò celeriùs, quo citiùs ad ejuſdem uſum, nobis ſuadentibus Ægri recurrunt, dummodo caſtigatiſſimâ vivendi norma præſidium hoc minimè enervent. Licèt autem interdum ægrotos perfectè non reſtituerit, à morte ſaltèm impendenti liberavit. Quod autem anno 1710. recidivæ ſuis radicibus pejores ſucceſſerint, hoc peculiari, ac peregrinæ cauſæ tribuendum fuit. Nam attentâ obſervatione in noſtra

hac

hac Epidemia compertum habuimus Recidivarum cauſarum Americanum Corticem eſſe non potuiſſe, cùm recidivas paſſi ſint & quidem frequentiores, ac pejores, qui Chinam non ſumpſerunt.

XII. Penſitata enim re in plurium graviter febrientium curationibus nec laudatũ Corticem, nec aliud antifebrile ego, pariterque doctiſſimus Conſultiſſimuſque in Arte Medica ſodalis meus Dñus Chriſtophorus Cervaſius exhibebamus; periculum ſcilicet facturi, an tot recidivarum, & diuturnarum moleſtarum ægrotationum cauſa fuiſſet Quinquina. Verùm abunde docti ſumus illas aliunde ortum traxiſſe. *Reſpirant enim Accolæ multis ab hinc annis Aërem alienis ſordibus inquinatum, nondum emendatis putridorum effluviorum fomitibus*, quos alia mea diſſertatione expoſui. Inſuper jam tribus ad hinc annis repetunt deſcriptæ febres, quarum ob annuum recurſum, cùm ipſæ non poſſint non magna ex parte eoſdem laceſſere Patientes (licèt elapſo anno 1710. plurimos, qui non priùs epidemicas noſtras febres experti fuerunt, corripuerit) ideo jure ſuſpicandum pertinaces factas eſſe in glandulis imi ventris ſalinas aggeſtiones, ac tenaciſſimos lentores, qui ſimul ac quieſcunt, in ſecretiori illarum partium penu, naturalis Oeconomiæ functiones ſaltèm inſenſibiliter lædunt; certis autem anni temporibus, potiſſimùm æſtivo, & autumnali, ab aëris particulis celeriùs agitatis cientur, ac propterea fermenteſcentes felleum, ac lymphaticum humorem inquinant, unde, ut opinor, novarum febrium paroxyſmi excitantur. Igitur immeritò Cortex Peruvianus, tanquam enunciatorum Recidivorum, infeliciumque, & contumacium valetudinum auctor redarguitur. Potiſſimùm quia abſque ipſius uſu difficil-

China chinæ non eſt cauſa febrium recurſus.

Quæ ſit cauſa ejuſmodi recurſus.

ſicillimè convaleſcunt ægri, quin potius vel in autumnales contumaciſſimas quartanas, quarum anno 1710. & currenti 1711. non exiguus eſt numerus, vel in Cachecticas Leucophlegmaticaſque affectiones Hydropi inſuperabili affines incidunt. Accedit quòd cùm non defuerint Lumbricorum in inteſtinis, & ventriculo enormes tumultus, ob hanc etiam cauſam Chinæ chinæ uſus fuit ſummopere neceſſarius.

Quare prætermiſſa ſint cathartica ante Chinæ uſum: ſcilicet ad præcavēdum celerem interitum.

XIII. Venio nunc ad id, quod ſolertiſſimus cenſor de prætermiſſa purgatione, ante Chinam chinā objectat, quod quidem non inconſultò, Vir doctiſſime, à nobis factum agnoſces. Conſiderare enim debuerat peritus ille magiſter, febres in hac Epidemia ab initio ferociſſimā faciem detegere, & miſeros ægros enecare ſolitas; ut idcirco temporis ſpatium non permiſiſſent purgandis præparandiſque corporibus. Quare experientiâ compertum habemus, quamplurimos non adhibito ſtatim febrifugo interiiſſe, pleroſque propinatâ è veſtigio China convaluiſſe, quos inter nonnulli hujuſce Civitatis Nobiliſſimi Patritii ſinè ulla penitùs ſub initiū inſtituta purgatione convaluerunt; & nunc proſperâ valetudine fruuntur. Sunt fateor pauperculi quidam, qui ob inopiam, extremamque egeſtatem gregaria in poſterum vivendi norma abutentes tandem non propter exhibitam Chinam, ſed omnium rerum inopia oppreſſi, ac millenis poſtmodum voluti in ſex non naturalibus erratis occidunt non culpa remedii, cujus ope diutius vixerunt, ſed propriâ, ut paſſim etiam, ubi nulla graſſetur epidemia, ſolet contingere. Hiſce profectò de cauſis cerdò ille, de quo doctiſſimus cenſor adeò exclamat, apoplecticus interiit.

Quum febris non ad celerem interitum vergit, lenientia præmittuntur.

XIV. Cum verò caſtrenſes febres non adeò celeri-

leriter ad necandum ipſæ moventur, atque ubi primarum viarum urget plenitudo, tunc quidem, ut, Tu Vir expertiſſime, nos docuiſti, blandis lenientibus, ac Clyſteribus iter Chinæ chinæ ſternimus; Hippocratis etiam monitum præ oculis habentes, qui agens de tertianis lib. de Affectionibus num. 18. *Tertiana*, inquit, *febris*, *cùm apprehenderit*, *ſiquidem videbitur tibi non purgatus eſſe*, *quarta die pharmacum dato*: *ſi verò pharmaco non videbitur opus habere*, *medicamenta in potu exhibeto*, *quibus febris aut tranſmutetur*, *aut deficiat*. Videſis, Doctiſſime Lanciſi, ut divinus Cous Chinæ inventioni præluſit. Immeritò proinde cenſor noſter ea verba (nec prudens certè nec ſciens) excuſſit; *nos ſcilicet nullo ſtudio*, *nullâque Chriſtiani hominis charitate citò nimis Peruvianum corticem febre correptis exhibere*. Nemo autem non novit, quàm difficile ſit de aliorum operibus, cùm abſumus, judicium ferre. Neque vero (ita nos Deus amet) unquam hìc periculoſum experimentum tentavimus. In eo utique attentos fuiſſe oportuit, ne præcipitem occaſionem perderemus, quam quando cenſor longè à Piſauro habitans cernere, ac expendere potuerit non video; cumque *omnia purgantia*, ut ait Ettmullerus Theſ. 17. *habeant in ſe venenum excepto Rhabarbaro*, *&* *Aloë*, ideo noſtris ægris ad tollenda capita mortua, ut ita inquam, febrilis ignis (Te quoque ſuadente) Rhabarbarum cum China interdum propinabamus.

Hippocratis præceptum de tertianis febribus.

XV. Cæterum tacere non poſſum experimentum in Piſaurenſi epidemia adamuſſim reſpondiſſe animadverſionibus ejuſdem Ettmulleri. Nam hic Auctor de maligna febri ſcriptum reliquit: *Nil exitialius eſt*, *&* *hominem febri maligna correptum certius ad interitum*, *&* *citiùs trahi*, *quàm quæcunque in*

Experimentum confirmans Ettmulleri ſententiam.

in ſpecie ingens & ſuperflua purgatio : ſæpe enim utebar in delicatulis potiſſimùm Matronis duabus mannæ unciis clarificatæ, emulſione ſeminum melonum lege artis exceptis; & tam jucundum catharticum plus quàm viginti copioſiſſimas ſedes inſigni nobiliſſimarum Patientum incommodo provocabat; Nec non etiam aliquos robuſtos viros, hac caſtrenſi febre correptos obſervavi, qui à recentis pulpæ Caſſiæ uncia copioſiſſimè, & crebris dejectionibus comitatis à torminibus inteſtinalibus, & teneſmo, non ſinè notabili virium jactura purgabantur. Remittat igitur Cenſor ab acri nimis loquendi modo, quo nos immanè quantùm! vellicat, ſeu potiùs quo ipſemet in turpitudinem venit.

Quo tempore, & quare adhibenda purgatio.

XVI. Nullam itaque aliam purgationis neceſſitatem invenio, niſi ut præviæ inteſtinales, ſtomachicæque impuritates egerantur; & quidem quàm citò, in febrium nempe principio, ne in progreſſu cauſam febrilem augeant, vermium fœturæ pabulum præbeant; ſicuti etiam, ut oſtiola vaſculorum ſuccos felleos, & lymphaticos deferentium liberiùs hient, patulaſque præbeant vias ſpecificis præſidiis febres jugulantibus, ſecundùm nuper expoſitum Hippocratis præceptum *ſi verò pharmaco non videbitur opus habere, medicamenta in potu exhibeto, quibus febris, aut tranſmutetur, aut deficiat*.

Faciliùs & meliùs vomitu ſtomachi ſordes egeruntur.

XVII. Beneficium eductionis illarum impuritatum, conſentientibus omnibus ſanioris conſilii Auctoribus, feliciùs, & promptiùs emeſi, quam catharſi aſſequimur. Inquit enim Ettmullerus: *Certum namque eſt, quòd radix curandarum intermittentium conſiſtat in vomitu*. Fortaſſis primò ob breviorem, per quam educendi ſucci, viam provocantur: ſecundò quia ſtomachicis & inteſtinalibus tunicis ſtimu-

Confirmat Ettmullerus.

Rationes Phyſicæ.

ſtimulo emetico, à pyloro versùs cardiam in inverſas vermiculationes proritatis, adhærentes illis viſcoſitates faciliùs extricantur, & vomitu viſcus, & filamenta multoties tanta aciditate infecta, ut dentes obſtupefaciant, educantur: Tertiò quia inteſtinales liquores, felleus videlicet, & lymphatici vomitu à ductibus chylifero, & lymphaticis avocatur, quod non contingit catharſi; unde Riccardus Morton egregius Chinæ chinarum Patronus prolixam non tantùm iſtius Corticis Hiſtoriam, ſed etiam varios ejuſdem caſus, primævum apud Europæos uſum, inchoatum nempe ab anno 1649., diverſas apud Auctores, vel defendentes, vel oppugnantes, ſortes exponens, exercit. prima cap.8. inquit: *Me quod attinet, ut ut nauſea inſolita ſuadente, leniùs emeticum ante uſum corticis perſcribere, nonnunquam neceſſarium duxerim*: & niſi cachexia urgente catharticum non commendat, cùm paulo infrà citato loco ait: *Et in cachexia inſigne Catharticum propinaverim. Igitur ſanius conſilium cenſeo in homine robuſto ad vomitum aliàs prono, & debitis obſervatis cautelis, in Febrium principio, emeſi enunciatas impuritates educere.*

Riccardi Mortoni autoritas de Emetico ante Chinæ uſum.

XVIII. Aliâs niſi ſordes iſtæ inteſtinales urgeant, ſicuti profectò non urgebant in Hominibus ſobriæ vivendi normæ aſſuetis, quorum quamplurimi à Caſtrenſi febri corripiebantur, potiſſimùm fervidiori tempeſtate, qua tribus elapſis annis immaniùs graſſabatur epidemia, tum enim humani corporis ſucci ſummâ laborabant fluiditate, & motus utriuſque celeritate. Quare perverſo etiam febrium charactere inſpecto tot tantæque purgationes, repurgationeſque cortici Peruviano præmittendæ non erant.

Superflua eſt purgatio ubi nullæ ſordes in inteſtinis.

XIX. Lau-

Mortoni, & Raymundi Reſtaurandi ſententiæ de ſuperflua purgatione.

XIX. Laudatus præterea Morton eodem loco, ubi de catharſi, & emeſi ante corticis uſum promovendis, præmittendiſque ſermonem facit: *nullo autem*, ait *abſque evidenti indicatione quicquam horum præparationis gratia miniſtratum curationi conducere, multo uſu expertus ſum*: Jure merito igitur Raymundus Reſtaurandus citato loco inquit: *ſi nonnulli Chinam chinæ uſurpantes ejus ope febres non expugnant, id illorum imperitiæ adſcribendum eſt. Hodie purgans exhibent; poſtridie Chinam chinæ porrigunt; qua die data illa eſt, febris deſinit; purgans verò de novo paroxyſmum accerſit, adeò ſibi invicem adverſantur*. Injuſtè igitur doctus Cenſor aſſerit omnes Auctores has corporum purgationes, repurgationeſque ante corticis Peruviani uſum imperare. Audiat rurſum modò citatum Auctorem cap.7. namque inquit: *Revera huic medicamento nihil magìs repugnat, quàm cathartica, quamobrem id in vſum duxi, majori emolumento impurgatis meis ægris præmiſſa plena phlebotomia, injectis clyſteribus, exhibitiſque juſculis refrigerantibus*: Hinc Dominus Monginot in ſuo de febrium curatione per uſum quinquinæ tractatu ſcribit; *purgatio neceſſaria quippe eſt ante corticis Peruviani aſſumptionem* (ſed quando, audiamus quæſo) *cùm pluribus impuritatibus ſcatet infimus venter, vel ſi primarum viarum non adeſt libertas*: Auctor verò annotationum inſcriptarum in libro *febris China chinæ expugnatæ*, poſtquam Auctorem opiniones de purgatione præmittenda nec nè corticis Peruviani uſui expoſuit (problema enim eſt ab utraque parte rationibus, & auctoritatibus fultum) hæc ſcribit: *In ea ego ſemper fui ſententia, non eſſe equidem longo purgantium uſu, & repetita ſæpe venæ ſectione vires atterendas, neque*

Monginoti ſententia de eadem re.

Aliorum auctorum loca.

la-

labefactandam eſſe corporis œconomiam, at levem aliquam primarum viarum expiationem procurandam eſſe clyſteribus ſaltèm, aut caſſia, antequam ad corticis exhibitionem deveniatur : & licèt Mangeti in ſua Bibliotheca Pharmaceutica, ubi de antifebrilibus agit, inquiat : *Antequam febrifugum exhibeatur, & venæ ſectiones neceſſariæ, ut purgantia viribus febrientium accommodata, ſunt adminiſtranda; nam in eo vix cum clariſſimo Morton convenimus, quòd fermento febrili venenato antidotum ſuam, corticem ſcilicet, ſinè ulla præliminari præparatione, utplurimum apponat. Hoc ſiquidem nobis feliciter non ceſſit, indeque recidivas non infrequentes, atque pernicioſiſſimas enatas vidimus*. Attamen huic ſententiæ obſtat experientia in hac Piſaurenſi epidemia millies firmata. Quamplurimi enim, qui fervente Sirio à caſtrenſi luxuriante febre correpti fuerunt, abſque præliminari præparatione, ſaltèm exactâ vivendi normâ obſervatâ, victuque admodum tenui præmiſſo, opera unius corticis Americani feliciſſimè ſinè recidivis evaſerunt; inter quos etiam nuper elapſo anno 1710. mea conjux, filii mei, uxoris meæ famula, & ego recenſemur, qui duplici tertiana ſatìs pernicioſi moris tranſacti anni Auguſto urgebamur. Unico enim febrifugo Americano ſelectiſſimo, canonicè adhibito, per multos dies abſque novarum uſque nunc febrium recurſu convaluimus, Deoque opitulante, jucundiſſima potimur valetudine; modo, quo inſignis Pharmacopęus Donzellus de ſe ipſo fatetur ſuam proferens ſententiam, quòd omine proſperiori à cortice febres fugantur, non præmiſſis purgantibus.

Experientia obſtat Mangeti ſententiæ.

XX. Licèt autem ſub annum 1709. ego & domeſtici mei à conſimili febre tacti fuiſſemus, non qui-

Oſtenditur Chinam chinæ non eſſe recidivarum cauſam.

quidem anno 1710. recidivi cenſendi fuimus ob chinæ chinarum abuſum, vel ſaltèm ob malè ſanam, & incautam methodum, qua ipſi utebamur; ſicuti neque tales dicendi videntur numeroſiſſimi Piſaurenſes, qui tribus expoſitis annis, per ea ſcilicet tempora, quibus epidemia ſæviebat, à recurrente febre correpti fuerunt; cùm enim perfectiſſima ſanitate (qua nunc etiam fruimur) integro anno abſque minima ulla œconomiæ naturalis læſione vegeti, ac bene colorati gaviſi ſimus; quomodo febrile ſemen chinæ chinarum nodo illaqueatum in penitioribus noſtrorum viſcerum angulis conſepultum latere credendum eſt abſque eo quod noſtrorum corporum machina nec tantillum interturbaretur? Igitur Dominus Monginot in citato opuſculo inquit: *Si quis enim ſibi fingat febrem poſt menſes aliquot ingruentem reliquias eſſe præcedentis*, *fraudem ſibi facit*: & paulò poſt ait: *adeò ut ejuſmodi reditus iniquè priori fermento tribuendi eſſent*, *cujus portio in quapiam parte foret reſidua*, *quin potiùs illis*, *qui recentibus ex occaſionibus ſuſcitarentur*.

XXI. Speraverim autem eruditum Cenſorem ob eum, quo Cathartica etiam in Febribus Chinâ curandis proſequitur, amorem, hanc methodum non malè auditurum, precipuè cùm multorum Auctorum teſtimonio fultam viderit; nam Monginot inquit: *Et hoc neceſſariò hìc adponendum fuerit*, *ut* Quæ purgantia admiſcenda Chinæ chinæ. *Curatio ex voto remedii uſum ſequatur*, *ac recidiva præcaveatur*, *purgantia leviora paulò poſt quàm febris deſierit requiri*; *circa quorum uſum perpendendum eſt primò*, *opportunum eſſe*, *ut adjungantur quibuſdam præparationibus quinquinæ*; *hoc quippe modo ab ipſo tempore*, *quo inſtituitur purgatio*, *vis remedii*

citra

citra interruptionem transfertur. (ſubdit deinde ſapiens Auctor) *Cathartica in genere, quorum delectus habendus, ea ſunt, quæ amarore, aut aliis qualitatibus cum Quinquina conveniant; juvandæ ergo illius operationis, aut ſaltèm non interturbandæ, veniant in exemplum Rhabarbarum, Aloë, extractum Colocynthidis, vel quæ ſerum ſuperfluum nata ſunt abripere, cujuſmodi ſunt extractum, vel reſina Jalappæ*: Et revera Rhabarbarum cum cortice miſcebamus, non ſolùm quoties diuturnæ, & chronicæ hæ febres evadebant, ſed etiam cùm eædem repetitis recidivis valetudinarios Piſaurenſes relinquebant, eoſque bilioſis egeſtionibus urgebant: cenſebamus enim ad cauſarum febrilium correctionem quoque ſpectare promovendam corroborationem viſcerum infimi ventris, quod cum ſolo cortice conſequi metueremus, ipſi Rhabarbarum addebamus, quod non tantum cathartica, ſed etiam ſubſtyptica vi potitum, meditatam patientibus opem præſtare valebat; nec propterea ipſo infructuosè utebamur. Hoc beneficium ab iſto ſuppeditandum præſidio, tu quoque ſapientiſſime Vir, permonuiſti tua in doctiſſima diſſertatione, ubi cùm ad præcavendas recidivas conſilium præbes, inquis: *Itaque tunc temporis optimè de noſtris Ægrotis merere putavimus, ſi cum china Rhabarbarum intermiſcendo, à tam utili, quale ipſa china eſt, medicamento, omnem cenſuram tolleremus, & quidem voti compotes facti ſumus*. Aſt ſuperiori Anno 1710. Cortex cum Rhabarbaro non ea felicitate ſtimulabat alvum, qua annis 1708. & 1709. & propterea opus fuit illius remedii uſum, blandioribus Catharticis interrumpere. Huic ſententiæ adſtipulatur pariter Dominus de Blegnis ſuo ſæpiùs citato opuſculo, nec non Doleus aſſerit Chinam de

Feliciùs purgabat Rhabarbarũ cortici admiſtum annis 1708. & 1709. quam anno 1710.

China cum purgantibus mixtam exhibendam: quinimo & Bartholinus in cent. 2. epiſt. 42. ſcribit: Fermentum iſtud Quartanæ hoc medicamento, quaſi vinctum, & in unum compactum, niſi apti cujuſdam & proportionati purgantis beneficio è corpore educatur, vim ſuam fermentativam tandem exerturum.

Chinæ chinæ abuſus, ut & cæterorum remediorum, noxius.

XXII. Cæterum ſi quis Chinâ chinâ abutatur, non dubito, quin ita lædendus ſit, quemadmodum à quovis alio, quanquam innoxio alkalico, puta cruſtaceis omnibus, atque inter hæc inculpabili pulvere Margaritarum, ocul. cancrorum, & ſimilium, quorum certum eſt, diutino, ſeu minùs cauto uſu non exigua mala proceſſiſſe.

Alii cenſent vitanda eſſe purgantia.

XXIII. E contrario non pauci ſano fortè conſilio opinantur, Quinquinæ vires Catharticis minimè interturbandas fore, nè materiam, quam unum vincit pharmacum, aliud ſolvat, motuſque perverſos ſuccorum, quos Cortex ſedat, purgantia redintegrent; ideoque expertiſſimus Sydenam in epiſtola reſponſiva ad Robertum Brady pag. mihi 352. monet: *Vitandas ante omnia evacuationes qualeſcunque, cum vel blandiſſima Catharſis, quinimo Enema ex lacte Saccharato in morbi diſcrimen certiſſimè, fortè in morbum ipſum denuò Ægrum conjiciat*: Raymundus verò Reſtaurandus cap. 7. ait: *Nulla ergo incumbit neceſſitas illis purgans exhibendi, qui per Quinquinam curationem adepti ſunt, præcavendarum ergo recidivarum.*

Raymundi Reſtaurandi judiciũ hac de re.

XXIV. Solvit tamen quæſtionem laudatus Raymundus Reſtaurandus citato loco, hæc ſcribens: *Nec tamen purgationem improbaverim, ſi modò ejus indicans Cacochymia adfuerit, ac Febris character nullus omnino ſuperſit; Porrò ut id ſecurius ſuccedat,*

con-

concedendum eſt aliquod temporis ſpatium præterire, immo die uno vel altero ante uſum cathartici, & die ſubſequente utile eſt infuſionem Chinæ chinæ aſſumpſiſſe in aqua frigida factam, quod niſi factum fuerit poſtliminio redit febris; quarè ſatius ſit abſtinuiſſe, quàm periculo ægrum expoſuiſſe: Quam methodum nos ſecuti ſumus, ut ex jam dictis videre licet.

XXV. Pertæſum jam prorſus, Vir clariſſime, Te arbitror longiſſimæ hujus Apologiæ: quare pudet variam nunc perſequi exhibendæ Chinæ methodum, quâ in Piſaurenſi epidemia feliciter uſus ſum, illamque appoſitis hiſtoriis illuſtrare: illud itaque dixiſſe ſatìs erit, ſecundùm diverſum in Ægris temperamentorum, & reliquiarum morbi occurſum, diverſas quoque chinæ formulas adhibuiſſe, plerumque tamen ad 40. uſque dies remiſſa ſenſim doſi continuatas. Quibus imus venter duriuſculus, & ſiniſtri hypochondrii dolor cum faciei pallore à gravi malo ſupererat, propinabantur per 15. aut 20. dies boli ex Chinæ, & Rhab. extract. ana drach. ſemiſ. cum ſcrup. ſem. martis diaphor. & juſculo tartarizato incoctis radicibus aperientibus: aliis vino rubello infuſam Chinam exhibebamus; multis cum ſuccis concretis: in omnibus tamen unà cum congrua victus ratione. Nam ut rectè animadvertit D. Monginot, *Nemo ſibi fingat ſolius Quinquinæ beneficio præcaveri poſſe damna ex erratis in diæta commiſſis emergentia*: Inter quæ procul dubio ipſæ ſunt recidivæ, quas etiam vidimus arceſſitas adulterino cortice, qui facilè per Mercatorum fraudes ſæpe ſæpius optimo ſolet admiſceri; ut etiam Ettmullerus & idem Monginot teſtantur.

Variæ Chinæ chinæ formulæ pro ægrorum habitu, & temperaturâ.

XXVI. Sed tempus jam eſt, ut ſcribendi finem faciam, Teque, Vir ampliſſime, precer, obteſterque,

que, ut mihi in cauſa propria fortè plura, quàm opus fuerat, dicenti humaniter parcas. Vale.

Datum Piſauri die 15. Martii 1711.

C A P. IX.

Ad confirmandum animum Domini Traverſarii immeritò ab Anonymo inſimulati, Auctor tum hujus objecta refellit, tum illius argumenta corroborat.

CLARISSIMO DOCTISSIMOQUE VIRO
BARTHOLOMÆO TRAVERSARIO
POLIATRO PISAURENSI
Jo: Maria Lancisius
S. P. D.

Antiqua eſt ſententia, propinari Chinam chinam poſſe febriū initio.

CUm primùm abs Te miſſam Anonymi cenſuram graviter accepiſſem, acriorem poſtea quàm putaram, falſiſque criminationibus refertam dolenter inveni, ſimillimam ſcilicet Auctori ſuo, quisquis ille fuerit, contumelioſam, minacem, indignam profectò, quæ de Te urbaniſſimo peritiſſimoque Viro loquatur. Conceptam tamen animo indignationem, tùm indè plurimùm lenivit Apologetica Epiſtola tua, in qua Adverſarii impetum ita debilitaſti, tantâque humanitate acerbitatem viciſti, ut nihil addendum ad optimæ cauſæ, ſeu veritatis confirmationem reliqueris. Enim verò temere ille objecerat novitatem nullâ Scriptorum auctoritate ſuffultam propinandæ chinæ ſub initium, ſi neceſſitas

ſitas poſtulaverit, malignarum febrium: nam ſemper nova erunt remedia, tametſi vetera, apud parum peritos Medicos, qui recens autumare ſolent, quod ipſi non uſurpaverint. Et quanquam ego nullo duce ante annos 20. eam Romæ methodum in epidemia caſtrenſium febrium tenuerim; deinceps tamen nunquam non de felici exitu ſum gratulatus; cum cæteroquin illos ægros paſſim interire animadverterim, quorum Clinici, nè aleam recentis inventi tentarent, maturum, ut vocant, tempus exhibendi febrifugi opperiebantur, atque exinde aliis in dies experimentis eandem medendi viam ab amicis quoque munitam viderim, ac expeditam.

II. Miror proinde Cenſorem tuum, cum gratias Tibi tanquam Magiſtro acturus eſſet, convicium pro benefacto repoſuiſſe. Quid? Quòd pernicioſæ febres, cujuſmodi plerunque ſunt, quæ in epidemicis conſtitutionibus graſſantur, ſæpe ſæpius intrà ſeptimum diem perimunt ægros, ut accuratè obſervaveras, ſapienterque monueras; itaut ſi 14. vel 21. diem quis expectare voluerit, non ægrotum, neque cadaver, ſed reſolutos penè illius cineres curandos ſuſciperet. Hinc planè perſpicio quàm longè abſit obtrectator tuus non ſolùm à docti Cenſoris officio, verum etiam à ſimplicis Empirici munere, & cognitione: duo enim beneficia à Cenſoribus, qui ex veritate, non ex odio nos noſtraque æſtimant, ſolemus arceſſere, rectiùs nimirum cogitandi, & accuratiùs agendi; ut, quæ bona ſunt, animo præcipiamus, quæ mala, opportunè in agendo devitemus. Scire autem pervelim, quid Adverſarius ſua in epiſtola fuerit commentatus, unde vel Tu, Clariſſime Vir, vel quisquis alius levia ſaltèm, aut ethicæ, aut phyſicæ monita poſſit haurire. Fateor

Epidemiæ febres celeriter interimunt.

teor

teor ingenuè mihi quidem videri illius ſcriptum non niſi deteſtandam calumniandi procacitatem, vulgaremque ac ſummopere pœnitendam medendi methodum præſeferre.

Recidiva potiùs quam mors expetenda.

III. Quod autem interdum à Chinæ uſu ægrotantes in eundem morbum relabi Cenſor objectet; miror ſanè non intellexiſſe, recidivam potiùs quàm mortẽ expetendã eſſe, ubi hæc impendet; niſi febris ſubitò profligetur. Cæterum ii quoque, qui abſque Peruviani corticis præſidio ab Epidemicis febribus convaleſcunt, ipsâ morbi indole recidere in febrim ſolent, ut longè ante detectam chinæ vim obſervavit Hippocrates, qui ſecundùm Valleſii diviſionem primo epid. ſect. 1. num. 7. refert morbidam conſtitutionem, in qua quicunque *Superſtites manſerunt, per multas ſolùm recidivas evaſerunt, multique illorum* (ut iſtic contigit) *per hyemem ægrotarunt*, & num. 36. ſect. 3. inquit, *nullum novi, qui ſuperfuerit, cui non contigerint recidivæ*.

Salutare Chriſti præceptũ ad repentinam mortẽ præcavendam.

IV. Riſum autem tenere non potui, cùm legerim quas turbas excitet, ut querelas miſceat, & clamitet, propterea quòd unus è vulgo diem ſuum repente obierit, poſteaquam febrifugo curatus iſtinc diſceſſerat: perinde quaſi qui Chinâ utuntur nuſquam ſint morituri; vel ſani etiam homines improviſo ubique locorum interire non ſoleant, præſertim cùm ſalutare Chriſti (Luc. 21. 34.) præceptum minimè ſervaverint: *Attendite*, inquit, *vobis nè forte graventur corda veſtra in crapula, & ebrietate, & curis hujus vitæ, & ſuperveniat in vos repentina illa dies*. Jurè igitur ac meritò tuorum revaleſcentium auribus in Apologia inculcaſti, nè inductam à China china bonam valetudinem aut lautiori, aut mala diæta (ut ſæpe fit) labefactent,

& cor-

& corrumpant. Nolo interim hìc velut pro aris, & focis cum Cenſore tuo acriter pugnare, ubi Te (neque fortaſſis tacitè) in crimen ideo vocat, quia non purgas, nec repurgas febrientium corpora. Nam ubi per tempus licet, id prudenter opportunêque facis, facioque & ipſe; ſed interdum malumus ægros noſtros ſinè purgatione ſuperſtites, & recidivas patientes, quam poſt validas purgationes in deterius lapſos, atque ſublatos. At video, me longiùs adhuc provehendum, ſi omnibus illius Criticæ capitibus vellem reſpondere; cùm potiùs pudeat malevolentiſſimam ipſius obtrectationem reſcribendo eſſe hactenus proſequutum.

V. Laudo utique cum patientiam abs Te legendis Adverſarii calumniis exhibitam, tum lenitatem reſpondendo inſigniter probatam: quem quidem fructum unicum reputo, qui tibi ex illius acerbitate provenerit: neque Anonymo minorem certè utilitatem acceſſuram confido, ſi reſponſionis tuæ moderationem, doctrinamque ritè animadverterit. Vale.

Romæ VIII. Kal. Aprilis MDCCXI.

C A P. X.

Conſilium ſcripto datum à Doctiſſimis Bononienſibus Archiatris in dubio recurſuræ Piſaurenſis Epidemiæ ab Eminentiſſimo Urbini Legato ad Auctorem miſſum:

QUanquam ſub initium veris anni MDCCXI. omnia jam Piſauri procurata fuiſſent ad inhibendas ſtagnantium aquarum, aliorumque corporum computreſcentium cauſas, quas ſuo loco ſingillatim recenſuimus; ac proinde ſumma, pro cœli illius ingenio, valetudinis tranquillitas vigeret; tamen, quia nonnullorum Civium animi inter dubitationes futuri malorum recurſus fluctuabant, placuit Eminentiſſimo Cardinali Tanaræ Bononienſi, tum Vigilantiſſimo Urbinatis Ducatus Legato, ad duos Clariſſimos Patriæ Academiæ Medicos perſcribere, ut diligenter expensâ totius facti ſerie (quam Dominus Bartholomæus Traverſarius Piſaurenſis Poliater adornaverat) conſilium ederent, quod, ut accepit, datis ad me benignè literis idem ampliſſimus Princeps è veſtigio miſit. Hoc autem, cùm non modò ſummopere eruditum invenerim; verùm etiam in poſterum valde utile, ac ſalutare ejuſdem Urbis Populo fore cenſuerim, quemadmodum Eminentiſſimo Legato tunc per epiſtolam vehementer commendavi, ita pretium operæ me nunc facturum exiſtimabam, ſi præſentibus Actis inſeruiſſem. Porrò hìc præterire nequeo magnos Viros, tametſi longo temporis intervallo disjunctos, cùm viderint conſimiles caſus publicis rebus incommodare, ad con-

ſimi-

ſimilia excogitanda præſidia concordes incidere, & convenire. Nam Eminentiſſimus Tanara mentem ſuam ad illud idem noſtrâ ætate convertit, quod olim, ſcilicet exeunte ſeculo XVI., Franciſcus Maria Urbini Dux excogitaverat, qui nimirum, cùm animadvertiſſet Piſauri Cives peſtilentium febrium recurſu per ſingulas æſtates affligi, Celeberrimum Herculem Saxoniam per id tempus Patavini Lycei ſplendorem, & ornamentum conſuluit, cujus diſſertationem typis editam inter hujus Auctoris opera legimus, legendamque Piſaurenſibus Medicis ſuademus.

TYPOGRAPHI MONITUM

Quod hìc ſubjungendum erat, Conſilium Auctor Medicis Bononienſibus jam diu remiſit, quò ſi opus eſſet, ab eis caſtigatius acciperet: Quod cùm ſe facturos recepiſſent, non dum tamen expleto jam anno ſuam fidem liberarunt: Nè igitur vanâ fortaſse ipſius ſpe, urgentes jam typos retardarem, illud neceſsariò prætermittendum duxi.

CAP. XI.

Agitur preſſiùs de cauſis, quæ noxia effluvia ad Piſaurenſe Cœlum labefactandum per æſtatem potiſſimùm, & autumnum emittunt, & quibus amovendis juſſu CLEMENT. XI. *trium annorum decurſu conſultum eſt.*

CUm igitur Piſaurenſe Cœlum variis de cauſis, unde maligna extiterat epidemia, contami-

naretur, haud quaquam fieri potuit, ut omnes è veſtigio tollerentur. Sed trium annorum ſpatio quotidianâ penè diligentiâ, atque aſſiduitate proviſum eſt, ut popularium morborum radices ſtirpitus evellerentur. Juvat autem hoc loco eaſdem ordine recenſere, ac veluti ſub unum conſpectum dare, cùm de earum amoliendarum rationibus verba facturi ſimus; nec poſteris infructuoſum erit edoceri quid ſibi potiſſimum præcavendum ſit.

Enumeratio cauſarum Piſaurenſis Epidemiæ.

Aggerum everſio; unde defecit aqua ſordibus eluendis.

I. Primam quidem præteritæ Epidemiæ cauſam cenſemus Vallati, qui mediam Urbem perlabitur, aquarum inhibitionem ob everſos ſubrutoſque aggeres vi fluminis, à quo ſuperiùs ad quintum lapidem in eandem Urbem derivatur: quamobrem, cloacis omnibus in eum canalem ſordes exonerantibus, eædem variis in locis hæſitantes putreſcebant, quod præ aquæ penuria elui non poſſent.

Fluminis, & Vallati inundatio.

II. Præterea tunc temporis Vallatus extra Urbem inferiùs ad novum, quem vocant, portum mutato in fluviolum nomine vulgò *Foglietta*, aquas ſuas in idem flumen effundebat, à quo ſuperiùs deducuntur: quare facilè eveniebat, ut Iſaurus, ubi pluviis aquis intumeſceret, Vallati aquas, quo minùs influerent, remoraretur, ſimul etiam in eundem ſuperfuſas, inferiora plana Urbis, & agros inundaret, quibus demum vinariæ etiam cellæ, ac ſtabula reſtagnantibus obducebantur.

Agrorum prope litus inundatio.

III. Quoniam Iſauri fluminis ripæ propè litus, ac portum depreſſiores erant, quoties illud aquarum auctus attolleret, humilior ejuſdem litoris ora, vicinique campi alluvionibus erant obnoxia.

Lacunæ duæ putidæ.

IV. Nec prætereundas cenſemus lacunas duas, putido ſemper humore refertas, minorem unam ad Portum novum, majorem alteram, ubi vetus olim Por-

Portus, quæ longè graveolentior inferiorem Piſauri regionem teterrimis vaporibus afflabat.

V. In eundem cenſum venit magna vis fimi putreſcentis, & ſtagnantium aquarum in hortis ſuburbanis, haud dudum quâ Urbs ad orientem ſolem, & ad euronotum pertinet, conſitis; unde noxii halitus emergunt.

Fimus, & aquæ putreſcentes in hortis ſuburbanis.

VI. Bombycum ſtudium ſerici opificii gratiâ, unde quæſtum faciunt Piſaurenſes, non nihil ad inficiendum aërem contuliſſe videtur. Quum enim in ea Urbe fluentis aquæ inopia laboretur; excoctis bombycibus in magno lebetum numero, fœtidam illam decocturam cum vermium cadaveribus, ac quiſquiliis in vicos projiciebant, in quibus, quod nulla penè declivitas ſit, ſemper putidus humor inhæreſcit.

Bombycum ſordes, & decoctura in vias projecta.

VII. Compertum eſt coriarios ſtrigmenta pellium, & corrupta præſegmina; ſimiliter lanios varia inquinamenta in Vallatum conjicere conſueviſſe, etiamſi tenui rivo vix flueret.

Pellium ſtrigmenta, & laniénarum ſordes.

VIII. Piſtores parum bonis aquis panem ſubigere, qui propterea malè olebat, ac longè deteriorem fuiſſe, qui publicè proſtabat; quandoquidem omnia ſerici quæſtus cupidine in furnos ipſos, cæteroqui ad panem coquendum comparatos, madida bombycum involucra condebant exiccandi gratia: quæ res illos haud mediocriter polluit, atque contaminat.

Panis putidâ aquâ ſubactus.

His omnibus, aliiſque putidorum effluviorum cauſis ſummâ diligentia, ſumptuque, magno amore, & charitate Principis proviſum eſt.

CAP.

C A P. XII.

Quæ peracta fuerint, ut Iſauri aqua per Canalem Vallati ad liberum fluxum reſtitueretur.

Conventus à SS. Pontifice indictus in eam diem.

QUum primum Sanctiſſimus Pater circiter Kalendas ſextiles anno MDCCIX. præ cæteris Vallati curſum interſeptum eſſe cognovit, conventum indixit in Quirinale Palatium, ut quæ revocandis in eundem alveum fluminis aquis opportuna eſſent conſilia, quàm citiſſimè caperentur. Convenerunt itaque Excellentiſſimus Vir Dominus Horatius Albani Pontificis Germanus frater, Illuſtriſſimus Nanzianzenus Archiepiſcopus Alexander Bonaventura, egregius Phyſicus Michael Angelus de Paulis, quippe qui loci naturam, ac Piſaurenſe cœlum apprimè norant: necnon Ægidius Bordonus Hydroſtaticæ peritiſſimus, atque ipſe ego, ut enarrarem omnibus, atque exponerem, quæ ante alios de popularium morborum acerbitate didiceram.

Præcipuè actum de reſtaurandis aggeribus.

II. In eo autem conſilio, etſi de cæteris Epidemiæ cauſis actum ſit, præcipuè tamen in deliberationem venit totius rei caput, atque principium de reſtaurandis ſcilicet ſuperioribus aggeribus potiſſimùm deliberatum eſt, ut in Vallati alveum fluminis aqua reduci poſſet. Sed quia moletrinarum redditus, quæ intrà Urbem iiſdem aquis circumaguntur, Sereniſſima Medicea Familia hæreditario jure capit, in hanc ſententiam diſceſſimus.

Conventus illius decreta.

III. Primò Exorandum Sanctiſſimum Patrem, ut ad Magnum Etruriæ Principem daret literas, quibus eundem impelleret ad peritos homines Piſaurum mittendos, qui cum Pontificis conſultarent; quip-

quippe quod Piſaurenſis Civitatis ſalus ageretur, cui præſens auxilium ſinè ulla cunctatione ferendum eſſet.

IV. Secundò Primo quoque tempore allegandum eſſe Piſaurum aquarum Libratorem Ægidium Bordonum, Eminentiſſimi Cardinalis Paulutii à ſecretis Status Eccleſiaſtici literis non ſolùm Urbinati Prolegato (quum Cardinalis Legatus abeſſet) verùm etiam Piſaurenſibus Magiſtratibus commendatum, ut eum omni ope juvarent, & uſui neceſſaria ſuppeditarent.

V. Tertiò Mandandum eidem Illuſtriſſimo Prolegato, ac Piſaurenſibus Magiſtratibus, ut darent operam, nè quidquam ſordidi, atque impuri poſthac in Vallati alveum conjiceretur; ſed purgamenta omnia extra Urbem ad mare deferri juberent, aliaque hujuſmodi ad tuendam Cœli ſalubritatem procurarent.

VI. Hæc autem omnia non minori celeritate, ac diligentiâ perfecta ſunt; enim verò Sanctiſſimus Pontifex ſuâ manu ad Sereniſſimum Etrutriæ Principem literas ſcripſit, ut ad ferendas Piſaurenſi Civitati ſuppetias operam ſecum conferret. Haud ita multò poſt Ægidius Bordonus (præbente ſumtus Sanctiſſimo Pontifice) Româ profectus XVI. Kal. Septembris, Piſaurum venit XI. Kal. ejuſdem menſis, quò pariter ſe contulit N. Franchus Magni Etruriæ Principis Architectus. Ambo igitur diu, ac ſæpius collocuti in eo conſenſerunt, ut impensâ ejuſdem Principis, qui ex moletrinis quæſtum perciperet, aggeres reſtituerentur.

Pontifex ſua manu ſcribit Etruriæ Prjncipi, ut malo conſuleret.

Ægidius Bordonus à Pontifice, & N. Franchus ab Etruriæ Principe aquarum Libratores Piſaurum miſſi.

VII. Sed quoniam iidem aggeres multis ab hinc annis ligneo tantùm opere refecti fuerant, quod parum firmamenti, ac roboris contra vim fluminis habe-

Quomodo aggeres refecti ſint.

habere videbatur, ſtatuerunt eoſdem vel conſtructo muro, vel ſaltèm projectis ſaxis in cunei ſpeciem, atque oppoſitis defenſoribus communire; itaut lapides, & ſibi mutuo pondere incumbentes, & arenæ aggeſtione paulatim coagmentandi ſatìs validam molem haud longo temporis ſpatio effecturi eſſent adversùs aquarum impetum, etiam cum ſe ſe major vis fluminis incitaret.

Ejus operis emolumentum.

VIII. Cæterum vix dum ſe ſe operi accinxerant, quum in Vallati alveum aqua decurrere cœpit, quæ continuò ſordes, ac cœnum, & putrida animantium cadavera magna ex parte deterſit: quod ut majori cum fructu fieret, vetuit Bordonus, nè ſtatim aqua ex majore Vallati alveo in rivulos ad molas circumagendas deduceretur; in iis enim incilibus fluitantia corpora, ac præcipuè peremptorum cœnum, aëri labem allatura, ſubſtitiſſent.

Deſæviit Epidemia.

IX. His rebus effectis remiſit epidemica lues, ac tandem abolevit, quod ſummâ curâ proviſum fuit, nè poſthac inſalubris panis, ut antea, fieret, nec ſordida craſſamenta, ac bombycum cadavera in vicos, & Vallatum dejicerentur.

C A P. XIII.

Proponuntur duæ opiniones de mutatione alvei Piſaurenſis Vallati ad antevertendas alluviones, quæ per hyemem in inferiori Urbis parte, atque extra mœnia contingunt, ac primò expenditur, & excluditur obliquus percutiendus canalis in fluvium prope Portum.

SUbinde verò de arcendis inpoſterum eluvionibus actum, quæ potiſſima cura omnium animis inſe-

inſederat, ut, quod reliquum erat, Piſaurenſium incolumitati conſuleretur. Dictum eſt autem ſuperiùs, Vallati aquas ab Iſauro flumine ad quintum ab Urbe lapidem derivari, quæ poſtmodum mediam Urbem emenſæ extra illius mœnia in inferiori regione effundebantur in alveum fluminis paullo depreſſioris earum ſuperficie, per lineam, quæ ad rectos penè angulos profluentem ſecabat. Quapropter quotieſcunque aut largorum imbrium, aut liqueſcentium nivium copia flumen augeſcebat, non modò Vallati aquas aditu prohibebat; verùm etiam in ipſum ſuperfluens redundabat: unde inferior Urbs,& finitimi agri ſtagnis opplebantur: eoque faciliùs, quod ſæpenumero contingebat, ut neque exundantes pluviæ exVrbe ipſa inVallatum receptę in Iſaurum effundi, neque Iſaurus procelloſis ventis repellentibus in mare poſſet erumpere: has ob cauſas Ægidius Bordonus in quodam civium conventu coram Illuſtriſſimo Præſule Franciſco Barbarigo Urbini Prolegato Vallati ſive *Foliettæ* curſum neceſſariò mutandum eſſe contendit, quæ oratio æquis animis accepta eſt.

Iſauri fluminis, & Vallati rivuli deſcriptio.

Qua de cauſa fierent eluviones.

II. Sed, ut ſunt hominum vel ſapientiſſimorum de unaquaque re ſemper diverſa judicia, in duas potiſſimùm ſententias diſtrahi cœperunt, quas hìc luculenter exponere non incongruum exiſtimavi; non modò nè quidquam hiſtoricæ fidei detraxiſſe videar; verùm etiam, ut, ſi quando alibi conſimilis neceſſitas, ac difficultas oboriatur, hinc nullo negotio diſcat poſteritas quid optimum factu, ac magìs expeditum in ejuſmodi temporibus uſu ipſo, & rerum eventu comprobatum ſit. Prioris itaque ſententiæ Auctor Vir quidem Egregius, & Mathematicis diſciplinis non mediocriter eruditus opinabatur

Duplex ſententia de arcendis eluvionibus.

tur longiorem alveum ad inferiorem fluminis ripam prope maritimum oſtium eſſe ducendum: poſterioris autem eundem alveum rectâ ad mare per majoris ſtagni ſinum ſatius eſſe perduci.

Exponuntur prioris ſententiæ rationes.

III. Quod ad priorem attinet, hac ratione contendebat illius Auctor, omnino obſtruendum eſſe Vallati canalem A C (ut in appoſito ſchemate videre eſt) qui ad angulos penè rectos in flumen

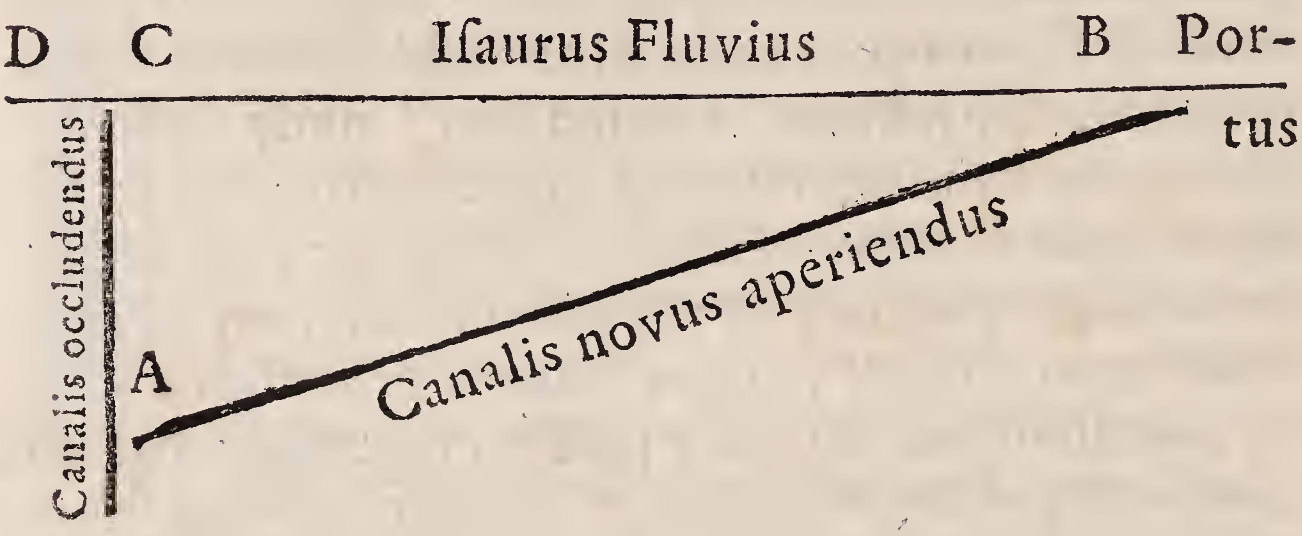

D C B illabitur, ac propterea majorem fluvialium undarum reniſum experitur, quod recto impetu in eaſdem incurrat: novum verò alveum A B effodiendum, cujus incidentiæ angulus C B A quum obliquior ſit, longè procliviorem aperiet exitum Vallati aquis in fluvium.

Ægidius Bordonus priorem ſententiam refellit.

IV. Verùm Ægidius Bordonus hujuſmodi ſententiam, quanquam in genere veram laudibus ſit proſecutus; eâ tamen ad uſum Piſauri revocatâ haud quaquam alluvionibus obviàm iri cenſebat, quòd ſemper reſtagnationis periculum imminebit, ſi Vallato in fluvium erit exitus; propterea quòd largiores imbres è montibus delapſi Iſaurum ſupra Vallati ſuperficiem in omne tempus ſublaturi ſunt,

quo-

quocunque in loco iſtius emiſſarium in flumen aperiatur. Huc accedit quòd novus alveus A B quum longior eſſe debeat, utpote obliquior, aquis retro labentibus auctus pluribus in locis per agros reſtagnaturus ſit, quàm ſi brevior excavetur. Præterea, quum Vallatus ingentem limi, ac ſordium ex Urbis cloacis abſterſarum copiam vehat, ac propterea tardiſſimè fluat, ſi propiùs portum, & fluminis oſtium illius emiſſarium effodiatur, extra omnem dubitationis aleam eſt, deſtitutis illic ſordidis purgaminibus portum tandem aggeratum iri, atque complendum; quod herculès ſummopere cavere debemus, ac majores noſtri præcaverunt mutato fluminis alveo in recentiorem, ac breviorem lineam, ut concitatius laberetur, ac portum cavaret potius, quàm oppleret. Hæc igitur huic ſententiæ officiunt incommoda; quo circa ſatius erit novum canalem rectâ ad mare deducere.

C A P. XIV.

Vallati Fluviolum novo aperto alveo per lacunam antiqui portus rectâ ad mare deducendum, ut ſimul antevertantur inferiores Piſauri exundationes, atque ipſa lacuna per alluvionem exiccetur.

Ægidius Bordonus novum alveum per majorem lacunam ad mare perducendum opinatus eſt.

POſtquam iis rationibus, quas ſuperiori capite recenſuimus, priorem ſententiam confutaſſet Ægidius Bordonus, Vallati alveum ita mutandum judicavit, ut rectâ ad mare per majorem, graveolentioremque lacunam veteris portus deduceretur:

 idque

idque non ſolùm facillimum factu; verùm etiam non pœnitendum conſilium, atque utiliſſimum eſſe Reipublicæ demonſtravit.

Sententiam ſuam confirmat 1. quòd maris ſuperficies Vallati fundo lõge ſit inferior.

II. Ac primò quidem ſe nullo negotio id effecturum, nec fore unquam, ut Principem ejus operis impenſarum pœniteret, oſtendit; quod quum ſæpius totam illius campi planitiem à flumine ad maris litus quâque versùs libellâ examinaſſet (cujus rei deſcriptum [a] exemplar attulerat) maris ſuperficiem Vallati fundo, & quolibet fluvialis alvei loco depreſſiorem eſſe comperiſſet, deprehendiſſetque, quamvis procelloſo mari reluctante, Vallati aquas retardari quidem parumper poſſe; ſed intrà ſuas ripas coërceri, nec eas unquam præterire.

[a] *Aſſervatur in cod. M. S. cui tit.* Raccolta Iſtor. dell'Epid. di Peſaro *pag. 252. in ſecretior. Biblioth. SS. Patris.*

Secundò, quòd triplex commodum perciperetur: primùm eluvionum inhibitio

III. Quin etiam ex novo canali à ſe delineato triplex commodum, atque emolumentum perceptum iri docuit. Primùm quidem, quòd haud quaquam in poſterum frequentiſſimæ antea fluminis alluviones eſſent extimeſcendæ, quum ſcilicet montanis aquis adauctum, & eminens ſupra Vallati ſuperficiem, in eundem torrentis inſtar exundabat.

Secundum Paluſtrium aquarum agitatio, atque dilutio.

IV. Alterum nec planè contemnendum emolumentum ex commotione, agitationeque paluſtrium aquarum in majori lacuna deſidentium, quæ ut poſthac computreſcerent, nunquam fore opinabatur. Et quidem perfluente eas Vallati rivo, non ſegni motu ciebuntur, tum ob perennem profluentis impetum, tum ob illius refluxum urgentibus à mari ventis, ita ut impreſſione facta paluſtris humor in omnes partes commovendus ſit, ſimul etiam in mare abripiendus.

Tertium, ejuſdem Lacunæ aggeratio.

V. Tertium verò aggeratio obtinebitur ex limoſarum, turbidarumque aquarum tranſitu per ejuſdem lacunæ ſinum ex Vallato decurrentium,

quæ

quæ porrò illuc delatæ neceſſario quidquid grave, ac terreum vehunt ad latera, ubi fluenti vis elangueſcit, compellent atque deſtituent; quod certè omnibus in locis paluſtribus ſinuoſiſque contingit, quæ per alluviones aggerari ſolent.

VI. Verùm quia nullum penè conſilium tam perſpicuis rationibus confirmatum comprobatumque reperire poſſis, quod ſi in frequenti conſeſſu propoſueris, non in difficultatem aliquam aut dubitationem incurrat; ideo mirum videri non debet, ſi hujuſmodi Bordoni ſententia nonnullorum reprehenſionem effugere non potuerit. Diluit tamen ille eorum objectiones, quarum præcipuas hìc referemus.

Huic ſententiæ aliquot difficultates objectæ.

VII. Prima in eo ſita eſt, quòd etiam ſi campi planities ac ſitus ad libellam expenſus ſit, hydroſtaticæ ſcientiæ ſcriptores velint, quum de aquis decurrentibus agitur, ut ſingulis decempedis certa declivitatis incrementa reſpondeant; quæ tamen in longiſſimo alvei ductu haud tanta foret, quantam res ipſa poſtularet.

Prima, Quòd haud tanta declivitas foret, quantâ opus eſſet.

VIII. Suſtulit verò hanc dubitationem Ægidius Bordonus, negavitque optimos Auctores, qui de aquarum decurſu ſcripſerunt, præcipere libratori, ut eum ſtrictè ſervet ordinem, ac toties ſingulis decempedis declivitatem metiatur. Idque demonſtravit exemplo canalis ad libellam conſtituti, atque horizonti circulo ubique paralleli, ex quo aquæ, concepto jam motu, ſinè dubio elabuntur, ſi in aliquo fundi loco foramen pateat ad illarum exitum.

Oſtendit Bordonus haud tantam declivitatem poſtulari, quantam adverſarii contenderent.

IX. Ajebant ſecundo fieri poſſe, ut Subſolani venti, ac maris procellæ congeſtis arenis novi alvei oſtium obſtruerent.

Secunda, Quòd novi alvei oſtium obſtrui poſſet.

X. At

Refellitur hæc difficultas ratione, & Genicæ rivuli exemplo.

X. At nihil incommodi ex tempeſtatibus eventurum Bordonus oſtendit. Enim verò intumeſcente ob ventorum impetum æquore, neceſſarium omnino eſſe, ut novi canalis aquæ iiſdem ventis commoverentur, ac proinde pro ſuo modulo ad parem quoque altitudinem aſſurgerent: ſed nihil cauſæ eſſe, cur omnino inhiberent curſum, neque in mare ſaltèm per partes ſubterlabentes erumperent. Deinde paullatim quieſcentibus ventis ſedato maris æſtu eaſdem, nihil prorſus imminutâ, immò aucta ſui ponderis vi, ſubmoturas ſenſim quidquid arenarum aggeſtum foret, oſtiumque ſibi facillimè cavaturas, ac propterea id nunquam obſtructum iri. Eaque res Genicæ fluvioli exemplo confirmata eſt, qui licèt longè minorem Vallato aquam vehat, ſemper tamen apertum in mare, atque expeditum exitum habet ſinè ulla hominum induſtria, atque labore, quod cæteris omnibus, qui in mare exeunt, rivulis uſu venire deprehendimus.

Tertia, Quòd Iſauri portus oppleri poſſet.

XI. Tertiò denique verebantur, nè averſis aliò Vallati aquis Iſaurus ſemper tenuiùs flueret, ac propterea ejuſdem portus ſenſim oppleretur.

Diluitur iſta ſuſpicio.

XII. At metus iſte facili ratione diſcuſſus eſt: quum enim compertum ſit omnibus tot menſium ſpatio, quibus & flumen, & Vallatus fluento penitùs deſtituti fuere, haud quaquam id incommodum accidiſſe, nihil profectò metuendum erit in poſterum, ſi exigua Vallati aqua adimatur Iſauro, cujus portus tot retro annis identidem exiccato flumine nunquam eſt aggeratus; quippe quem maris æſtus, ac ſeptentriones venti excavare potius, ac purgare ſolent.

XIII. Huc accedit, quòd Vallati aquæ officere potiùs eidem, quàm prodeſſe valeant; illuc enim per-

perveniunt ſordibus ac limo graves, quæ omnia illic ad oſtium deſeruntur, & cumulantur.

XIV. Hæc igitur fuit peritiſſimi Viri ſententia: ſed quo pacto ad exitum perducta ſit, deinceps capite ſequenti narrabimus.

C A P. XV.

Quomodo poſt multas difficultates Vallati alveus per majorem lacunam ad mare deductus fuerit; Deque magno indè emolumento tum ad antevertendas exundationes, tum ad lacunam ipſam exiccandam.

SED quia non ſatìs erat novi alvei utilitates in genere demonſtraſſe, niſi de ejus aperiendi ratione, & qua circumjacentis agri regione effodiendus eſſet, eodem tempore ſtatueretur: propterea ſuaſit Bordonus, affirmavitque nihil præſtabilius eſſe, quàm ſi Vallatus, ubi primum ex Urbis mœnibus erumpit, in canalem ad ſemicirculi, vel ſaltèm ad obtuſi anguli ſpeciem excavatum effunderetur, ut proclivius dextrorſum ad majus ſtagnum iter arriperet; neque inflexâ ad rectum, vel acutum angulum viâ detortus in Urbem regrederetur.

Canalis initio ad ſemicirculi formam excavandus.

II. Verum quia longior futurus erat alveus in ſemicirculum ductus, ac proindè gravior ſumptus non ſolum ad majorem Canalem, incidendum; ſed etiam ad extruendum lapideum pontem, quo publica via interrumpenda erat; Patritii quidam ac præſertim egregii Viri Comites Petrus Antonius Santinellus, & Joannes Franciſcus Almericus, quibus judicio Eminentiſſimi Cardinalis

Objecta difficultate gravioris impenſæ mutatur canalis forma.

lis Tanaræ Vrbini tum Legatione fungentis Ægidius Bordonus perficiendi operis negotium commendaverat, ſupervacuis impenſis ob temporum difficultatem parcendum exiſtimarunt. Quapropter Vallati canalem extra mœnia per amplam Urbis foſſam ad eum modum deduxerunt, ut curvato in rectum ferè angulum itinere dextrorſum ad uſque propugnaculum, quod vulgò *Rocchetta* nominatur, perveniret, atque indè ad ſtagnum, & mare decurreret. Vix tamen ejus operis labore perfecto, nonnulli ex Civibus patriæ ſtudium præſeferentes novum conſilium improbarunt, ac Pontifici Maximo ſupplicem libellum Decembri menſe, anno ſeptingenteſimo decimo ſupra milleſimum porrexerunt. Tria verò hæc potiſſimum objiciebant.

Civium aliqui huic operi adverſantur.

III. Primum, Quòd Urbis mœnia paulatim aquis ſubrutum iri metuebant, ſi ſecundùm ea longo alvei ductu, ac propè *Rocchettæ* propugnaculum laberentur.

Primò, Quòd Urbis mœnia ſubrui metuerent.

IV. Secundum, Quòd verebantur, nè major lacuna, ubi portus olim fuit, immiſſo fluento latiùs ſe effunderet, ac cœlo deterius vitium afferret, quòd ejus ſtagni ſolum molliſſimum eſſet, ac vetuſtis ſudibus refertum.

Secundò, Quòd major lacuna latior evaſura eſſet.

V. Tertiò, Sumtus denique magnitudine terrebantur; quoniam aſſidua cura, ac diligentia providendum foret, nè alvei oſtium ad litus occluderetur.

Tertiò, Quòd aſſiduo ſumtu opus eſſet, nè alvei oſtium obſtrueretur.

VI. At ſupplex libellus à Sanctiſſimo Patre ad Ampliſſimum Cardinalem Legatum miſſus fuit, ut iis de rebus cognoſceret, ferretque ſententiam. Ille igitur objectas dubitationes ſcientiſſimè ſapientiſſimèque diſſolvit VII. Kal. Martias anno MDCCXI.

VII. Quod

VII. Quod ad primum attinet, nihil cauſæ eſſe reſpondit, cur tantopere formidarent; quum Urbana ædificia haud tantam firmitudinem, quantam mœnia, ac propugnaculum haberent, & parum altis fundamentis, nullaque objecta crepidine ſuperſtructa, nullum unquam prælabentibus Vallati aquis vitium feciſſent; præſertim quòd antea exploratis muri fundamentis, quàm operi manus admoverentur, compertum ſit, eadem multis pedibus novi alvei fundo eſſe depreſſiora: quod ſanè periculum nuper ad imum quoque propugnaculum factum erat, ejuſque fundamenta firmo opere ædificata quatuor circiter pedes infra alvei ſolum jacere deprehenderant. Cæterum ſpatii aliquantum intercedere ajebat inter alvei ripam, & muri baſim, qui inferiore ſui parte ſex pedes craſſitudinis, ſuperiore tres ac dimidium haberet, ac præterea validiſſimis, & confertis tibicinibus ex interiori parte ſuffultus eſſet.

Eminus Cardinalis Tanara diluit eorum dubitationes.

Primò, Quòd Urbis mœnia firmis fundamẽtis innixa forent, & alvei fundo depreſſiora.

VIII. Alteram verò difficultatem ratione diluit, atque experientiâ. Ac primò quidem ſtagnantium in veteri portu aquarum ſuperficiem longè editiorem mari eſſe confirmavit; quam ob cauſam eò versùs decurrere cogerentur aperto canalis ad litus emiſſario. Deinde eventu ipſo comprobatum eſſe demonſtravit longè aliter rem evenire: quum paucorum menſium intervallo, advecto per Vallatum limo in anguſtiorem jam ſinum redacta eſſet lacuna, & majorem partem aggerata; quin etiam fluentis aquæ motu purgata, atque deterſa antiquam graveolentiam exuiſſet.

Secundò, Quòd major lacuna maris ſuperficie ſuperior eſſet, eademque reipſa anguſtior facta foret.

IX. Quod ad tertium ſpectat, hyeme illa ob ingentem ſiccitatem, humoriſque defectum ſæpius obtigiſſe confeſſus eſt, ut maris tempeſtates novi cana-

Tertiò, Quòd Vallati aqua, niſi quum ſiccitas foret, oſtium excavatura ſit.

canalis oſtium obſtruerent, quod rarò tamen per hyemem accidere conſuevit: ſed reverſam è montibus in Vallatum aquam ſua ſponte congeſtas circa litus arenas depuliſſe. Id præterea contigiſſe narravit, ut intumeſcentes maris fluctus in ſtagnum influerent, ac paluſtris aqua eorum impetu abrepta per novum alveum ſurſum versùs regrederetur, ſed paulo poſt, quàm fluctus reſediſſent, in mare, ut antea, decucurrerit: nunquam tamen Urbis foſſam, nedum finitima mœnibus ædificia, ſtagnantibus aquis fuiſſe obducta.

Bordonus ab Auctore rogatus omnia ex animi ſententia ſucceſſiſſe reſpondet.

X. Per idem tempus Sanctissimus Pater mihi pariter mandavit, utì Bordoni ſententiam ſciſcitarer. Quumque idem Ravennam prope diem profecturus eſſet, alia ſcilicet negotia ab Apoſtolicæ Cameræ Miniſtris ſibi commiſſa procuraturus, ab ipſo igitur percontatus ſum. I. an immutato ejus conſilio, quatenus Piſaurenſes ſecundùm Urbis mœnia novum alveum direxiſſent, aliquid noxæ iiſdem inferri poſſe putaret. II. an prono lapſu aquas per novum canalem defluere ejuſque oſtium marinis tempeſtatibus obſtrui animadvertiſſet. III. an ſtagnum devecto cœno aggerari nec nè deprehendiſſet.

XI. Ille autem ad interrogata reſpondit, ſe nuper in Piſaurenſem agrum contuliſſe, omniaque ad voluntatem fluere comperiſſe; quamvis enim delineatum ab eo exemplum in recens cavato alveo aliquantulum eſſet innovatum; rem tamen ex animi ſententia ſuccedere, cùm nec quidquam omnino Urbis mœnibus eſſet metuendum, & labentes per novum canalem latices liberè ad mare devolverentur, quod eorum ſuperficies marinis undis longè eſſet editior.

XII. Præ-

XII. Præterea quoniam Vallato curſus in majorem lacunam datus fuerat, ut exitiales vapores ex inertibus corruptiſque aquis erumpentes arcerentur, eam rem, prout in optatis fuerat, intrà paucos menſes effectam aſſeveravit; quandoquidem profluentis impreſſione putida, pinguia, & bituminoſa corpuſcula ad ſummum ſtagni emerſerant, paulatimque fluenti impetu in mare abrepta fuerant. Quin etiam majorem lacunæ partem adhæreſcente alvei lateribus cœno, terreiſque ſordibus aggeratam eſſe confirmavit.

Major lacuna profluente purgata, & aggerata devecto limo.

XIII. Huc addidit, quòd quamvis ſæpe numero per id tempus montanis torrentibus auctum flumen excreviſſet, atque illius aquæ effluentes in veterem alveum redundaſſent, attamen Urbem non amplius alluvionibus obducerent: ſed, ubi primum ad mœnia perveniſſent, continuò in novum canalem rectâ irrumpentes ad mare celeriter delaberentur. Unde pro comperto haberetur quantam novus alveus utilitatem, atque emolumentum afferret. Quamobrem Cives non mediocri lætitia perfuſos gaudere, quòd tenuiſſent tandem propoſitum, ut & à fluminis auctibus nihil ſibi in poſterum metuerent, & ſtagnum per profluentis aggeſtiones oppletum viderent.

Nullæ præterea exinde fluminis alluviones contigerunt.

XIV. Hâc igitur occaſione arrepta Bordonus Piſaurenſibus perſuaſit, ut veterem Vallati alveum, ac oſtium in flumen apertum præcluderent his præſertim de cauſis. I. ut tota fluminis aqua, ſi quando excreviſſet, per ſuum alveum flueret; quapropter & altior, & rapidior foret, ac portum vehementiùs excavaret. II. nè turbida unda per novum alveum ad mare decurreret, ac litus, paulatim aggeſtâ humo, longiùs promoveret.

Vetus Vallati alveus obſtruendus.

XV. Bordonus denique orationem concluſit maximo affectos beneficio Piſaurenſes per ſummam Sanctiſſimi Principis munificentiam ob novi operis conſilium tam feliciter Pontificio ære abſolutum, ex quo tantum fructum brevi temporis ſpatio percepiſſent, ac majorem adhuc, ut ſperabat, percepturi forent.

C A P. XVI.

Piſauri ſtatus ſub anno MDCCXVI. *circa ea, quæ de arcendis amovendiſque cauſis paluſtrium effluviorum ſuperioribus Capitibus enarrata ſunt.*

IMprudens profectò forem, ſi meam nunc fidem minimè perſolverem, lectores videlicet non admonendo noviſſimum Piſaurenſis Civitatis ſtatum: Unde facilè colligere poſſint Malignarum, & Caſtrenſium febrium ibidem fœturam ex paluſtri cœno, noxiiſque indè aſſurgentibus effluviis omni tempore ortum habuiſſe. Perſcripſi autem epiſtolam ad Eminentiſſimum Cardinalem nunc Urbini Legatum: nemo enim qui aut diligentiùs exquirat, aut fideliùs referat, occurrit. Itaque cum literas, quas ad eundem Cardinalem dedimus, tum illius reſponſa Latinè reddita hìc adjungimus.

Exquirit aucta per literas, quis ſit præſens Piſauri ſtatus.

Emi-

Eminentiſſimo, ac Reverendiſſimo Principi

JO: ANTONIO DAVIÆ

Ampliſſimo S. R. E. Cardinali, & Urbini Legato vigilantiſſimo.

Jo: Maria Lancisius

Diuturnam felicitatem.

QUoniam multo ab hinc tempore de Noxiis paludum effluviis, eorumque remediis, (argumento à nemine hactenus, quod ſciam, de induſtria pertractato) ſcribere aggreſſus ſum; ſtudium nunc apprimè neceſſarium ſervandæ ubique hiſtoricæ veritatis, juvandæque Reipublicæ me impulit, ut Te, ampliſſime Cardinalis, gravioribus quanquam negotiis intentum audacter interpellarem. Quum enim deſcribam inter cæteras ex paluſtri cœlo ortas Piſaurenſem Epidemiam per tres annos noſtra ætate crudeliſſimè graſſatam, ac tum Pontificis Max: juſſu cuncta per literas non modò ab ejuſdem Civitatis Medicis, verùm etiam ab Eminentiſſimo Cardinali Tanara per id tempus Legato, & ab Illuſtriſſimis Præſulibus Barbarigo, & Cavalerio Prolegatis diligentiſſimè fuiſſem ſciſcitatus; mihi tamen nonnulla adhuc ad præſentem Piſauri ſtatum pertinentia ſuperſunt exploranda, quorum apertâ cognitione, ut opuſculum pro viribus perficiam, carere non poſſum.

II. Primò igitur magni intereſt, ut reſciſcam utrum aggeres (vulgò *le chiuſe*) qui ſub anno 1709. refe-

refecti fuere, ad hunc diem integri firmique permaneant; unde Vallati rivus ſatìs vehemens ſit ad ſordes quàm citò eluendas, quæ ex Piſauri cloacis in eum immittuntur.

III. Deinde utrum vetus ejuſdem Vallati emiſſarium, ſive, ut Piſaurenſes dicunt, *Folietta* oſtium in flumen, nunc penitùs obſtructum ſit; an ſola cataracta occluſum; ac proinde num Iſauri inundationes ex ejus alveo in prædictum oſtium refluxu, olim contingentes, omnino deſierint.

IV. Tertiò num ex recèns aperto Vallati alveo ſtagnum veteris portus, advectâ per alluviem humo, penitùs fuerit ſolidatum.

V. Præterea non minùs reſcire cuperem, num alii aggeres, qui ad Iſauri ripam propè Carmelitarum propugnaculum, ut prohiberentur fluminis exundationes, diligenter excitati fuerint, etiam num ſarti tectique ſerventur.

VI. Denique te rogo, atque obteſtor Eminentiſſime Princeps, ut inquiri jubeas, an Piſaurenſes ſedulò faciant, quæ ipſis anno MDCCX. fuerunt imperata; iis enim exquiſitè proviſum fuit, ut ſtagnantium aquarum, & noxii odoris cauſæ ubique locorum tum intrà, tum extra Urbem radicitus tollerentur. Humanitatis quoque tuæ erit Edicti exemplar, ſi typis impreſſum iſtic fuerit, ad me mittere. Præceptionum autem tunc temporis editarum ſpecimen ad hujus epiſtolæ calcem rejicio.

VII. Hæc ſunt, Eminentiſſime Domine, quæ à Te percontari neceſſitas ipſa coëgit; quorum plenam perfectamque notitiam pro tua ſingulari benignitate me conſecuturum eſſe confido; nam ad publicam, ut vides, incolumitatem, qua nihil tibi eſt antiquius, omnia referuntur. Ejus ſanè beneficii gra-

gratia nunquam aboleſcet, atque interim ego, quoad vixero, futurus ſum Eminentiæ Tuæ obſervantiſſimus, ac ſtudioſiſſimus cultor. Vale.

Romæ v. *Nonas Octob.* MDCCXVI.

Summa rerum Piſauri promulgandarum Principis Edicto.

I. PIſtores ad ſubigendum panem ſalubribus aquis utantur, non inquinatis, ac malè olentibus.

II. Nè quis in Furnos vel publicos, vel privatos bombyces cum involucris condat, exiccandi gratiâ.

III. Nemo eoſdem in lebetibus excoquat, niſi altiſſimam domi foſſam habeat ſeceſſus causâ; in quam decoctura projiciatur.

IV. Lebetum Domini bombyces interiori velamine exuant, prout à publicæ ſalutis Curatoribus docebuntur.

V. Bombycum cadavera nè conjiciantur in Vallatum, quum aquâ deficitur, ſed ad mare, ubi pharus eſt, deferantur.

VI. Laniones, & Coriarii ſimiliter purgamenta, non in Vallatum, fluento deſtitutum, ſed ad Iſauri pontem devecta in flumen congerant, & ſicco flumine in mare projiciant; ſi aliter faxint, puniantur.

VII. In ſingulis domibus, quarum ſordes in Vallatum immitti ſolent, altiſſimæ ſcrobes defodiantur, quo eædem conjici debeant, quum Vallati rivus exaruerit.

VIII. Nè quis in hortis intrà vel extra Urbem aquam

aquam pluviam in aquariis, aut ſcrobibus diutius collectam ſervet: liceat tamen Olitoribus putealium aquarum habere receptacula; modò curent, ut ſemper pura, ac munda ſint, & procul à fimi cumulis abſint.

Reſponſum datum ab Eminentiſſimo

CARDINALI DAVIA

Reſcripſit autem nobis pro ſua humanitate Eminentiſſimus Pater, atque ad interrogata exquiſitè, accurateque reſpondit.

I. VAllatum quidem, adhuc ut antea in Iſaurum flumen per antiquum alveum effundi; novum verò canalem alluvionibus maximo eſſe impedimento; nam abundantibus tunc temporis ab Iſauro aquis, ſubitô per eundem canalem patet iter ad mare, quibus arcendis non ſatîs erat cataracta ad inferiorem Urbis partem aquis objecta; illud utique diligenter animadvertendum Princeps Eminentiſſimus contendit, ut, cùm turbidi latices lentiſſimo curſu per novum alveum fluant, ac paulatim ſubſideant, ſummâ cum diligentia, quemadmodum jam ſemel purgatus fuit (quàm longiſſimè jumentis aſportato cœno) ita, & in poſterum, cùm res poſtulaverit, proſpiciatur; ſemper tamen ineunte vere, nè mediis æſtatis caloribus magno cum vitiandi cœli periculo uliginoſa humus commoveatur.

II. Majorem, malèque olentem ad veterem portum lacunam, accumulato limo ex lentè fluentibus per novum alveum turbidis aquis maximam par-

partem eſſe aggeratam, parumque abeſſe, ut eadem paſcua fiat.

III. Similiter aggeres ad dexteram Iſauri fluminis ripam, & Carmelitarum propugnaculum nuper excitatos, obſtare, quò minùs in finitimas Urbis regiones exundet, & agri ad veterem portum reſtagnent.

IV. Quandiu Iſaurus Vallato aquam ſuppeditat, omnino urbicas ſordes abſtergi; quod fieri minimè poteſt, ſi quando per æſtatem fluvius exareſcit.

V. Præterea Piſtores quàm optimis poſſunt aquis (ſunt verò puteales) panem ſubigere, neque in iis furnis coquere, in quibus per id temporis bombycum involucra ſiccantur.

VI. Quin etiam domos illas, in quibus bombyces lebetibus excoquuntur, altiſſimas foſſas habere, quò grave olens decoctura, non verò in Urbis vicos, projici ſolet.

VII. Id quoque ſtudere eos, qui ſerico opificio dant operam, ut bombyces extremo velamine exuantur, neve iidem in Vallatum, quum fluento deſtituitur, conjiciantur.

VIII. Nec minùs olitoribus curæ eſſe, ut pura, ac munda ſint aquaria, nè quid aëris officiat ſalubritati.

Eadem confirmantur ab Eminentiſſimo

CARDINALI TANARA.

HÆC quidem omnia Ampliſſimi quoque Cardinalis Tanaræ, qui paulò ante Urbini & Piſauri Legationi præfuit, literis benignè ad me da-

tis, confirmata ſunt, itaut non alius planè videatur Piſaurenſium rerum ſtatus, quem ſi perpetuo contra ſtagnantes ac putidas aquas ſtudio, curaque ſervaverint cives illi, nunquam fore arbitror, ut in miſerandam epidemicarum, & peſtilentium febrium perniciem relabantur.

CAPUT ULTIMUM.

Quid ad præcavendas Piſauri Epidemias adhuc præſtandum eſſet.

CUM Superioribus Capitibus rationes omnes fusè ſim perſecutus, quibus trium annorum decurſu conſultum fuit, ut aquæ ſordeſque tum intrà, tum extra Piſaurum per æſtatem præſertim, & autumnum à ſtagnatione, ac congeſtione vindicarentur; quamobrem ea Civitas recurrentibus Epidemiis non eſt amplius obnoxia: nunc, qui meus eſt erga eandem amor, haud committam, ut diligentia curaque mea ad reliqua ibidem caſtrenſium febrium ſemina extinguenda ullâ in re deſideretur. Neque enim illinc vernaculorum aliquot morborum radix unquam prorſus evelli poterit; ſiquidem humilis loci ſitus, ingens fructuum, piſciumque vis, meridionalium ventorum flatus, & non levis aquarum deſidia ſemper ignavam illius Urbis, incautamque plebem infernas præſertim regiones habitantem, ægrotationibus facilem reddet. Cives tamen ac patritii ſe in poſterum prontiùs à novis Epidemiis tueri poterunt, ſi non ſolùm omni induſtria (quod à nobis hactenus inculcatum eſt) ſibi caverint ab aquis una cum ſordibus in Vallato, in vicis, in hortis, intrà vel extra mœnia computreſcentibus; verùm etiam diligenter curave-

Piſauri ſunt aliqui morbi vernaculi.

raverint, ut poſthac minor lacuna prope novum portum penitùs oppleatur. Cùm autem id aggeſta humo, aut aliunde advectis cæmentis ſinè ingenti ſumptu fieri nequeat, promptiùs eſſet per alluvionem eandem aggerare. Quod quidem minimo negotio obtineri poſſet, ducto ſcilicet canali ex propinquiori fluminis ripa ad ipſum ſtagnum, alteroque canali ex oppoſito ſtagni latere ad mare exciſo; itaut, cùm amnis limpidus eſt, canalis oſtium in ripa apertum demiſsâ cataractâ claudatur; eâdem verò elatâ influat per canalem in ſtagnum, cùm lutulentus, ac turbidus eſt: hac enim ratione (quemadmodum in majori lacuna jam contigiſſe diximus) aqua turbida illuc delata torpentibus permiſcebitur, & in latius ſpatium diffuſa hebetior fiet, ac propterea graviores terræ particulæ paulatim ad ſtagni latera, atque ad fundum decident, dum interim purior lympha per alterum canalem ad mare decurret.

Minor ſacuna prope novum portum penitùs eſſet opplenda.

Qua ratione id fieri poſſit.

II. Poſtremum, quod non minùs ad Piſaurenſis Civitatis elegantiam, atque ornatum, quàm ad ejuſdem aëris ſalubritatem collaturum cenſerem, illud eſt, ut canalis, cui nomen Vallatus, intrà mœnia fornice, ad inſtar cloacæ, vbique locorum contegatur; videlicet nè pravorum effluviorum expiratione aërem vicinarum Ædium inquinet: Hoc quidem opus nec novum, nec arduum videbitur iis, qui ejus rei illuſtre exemplum viderint apud [*a*] Plinium ita ad Trajanum ſcribentem:

Vallati rivus intra Urbem fornice contegendus.

[a] *Lib. x epiſt. 99*

Amaſtrianorum Civitas, Domine, & elegans & ornata habet inter præcipua opera pulcherrimam eandemque longiſſimam plateam, cujus è latere per ſpatium omne porrigitur nomine quidem flumen, revera cloaca fœdiſſima, quæ ſicut turpis, & immundiſſima

aſpectu, ita peſtilens eſt odore teterrimo. Quibus ex cauſis non minùs ſalubritatis, quàm decoris intereſt eam contegi, quod fiet ſi permiſeris, curantibus nobis, nè deſit quoque pecunia operi tam magno quàm neceſſario.

III. Quod ſanè Conſilium Trajano fuiſſe probatum ex ſequenti ipſius epiſtola intelligitur: *Rationis eſt, mi Secunde Cariſſime, contegi aquam iſtam quæ per Civitatem Amaſtrianorum fluit, ſi intecta ſalubritati obeſt. Pecunia nè huic operi deſit, curaturum te ſecundùm diligentiam tuam certum habeo*; Porrò haud dubito, quin, modò paulatim negotium hoc Piſauri etiam procuraretur, factu facillimum eſſet; præſertim ſi Pontifex, ut ſæpe ſæpius liberaliter fecit, pro ſua beneficentia ſubſidio veniret. Ita enim Piſaurenſes omnem veneficorum miaſmatum occaſionem arcerent, ac repellerent: ut proinde ſalubri cœlo incolumes perpetuò uſuros, ut maximè velim, conſiderem.

IV. Verùm longiùs fortaſſe ſum progreſſus fallente amore, ac ſtudio, quibus ſolicitus anxiuſque feror in ſingulas ſalubritatis cauſas omnium quidem Civitatum, quæ ſub imperio ſunt Clementiſſimi Noſtri Principis, ſed præcipuè Piſauri, cujus à Civibus multa benevoli, gratique animi teſtimonia tam præſens, quàm abſens accepi, inter quæ maximum certè eſt, quod ſubnectimus.

Exem-

Exemplar Latinè redditum literarum, quas Piſaurenſis Magiſtratus pro acceptis beneficiis ad Auctorem dedit.

ILLUSTRISSIME, AC REVERENDISSIME DOMINE.

URbem noſtram tot pridem ærumnis, & cœli nunc gravitate vexatam, maximis Te, Illuſtriſſime Vir, proſequutum officiis, ope, benevolentiâ apud Optimum, Maximumque Pontificem certiores ſumus. Tanto verò beneficio obſtricti, quo ſimus erga Te grato animo utinam poſſemus re comprobare; ſed, cum modò vires deficiant referendæ gratiæ, hanc Tibi à nobis haberi ampliſſimam, omniaque tuâ cauſa velle, certum, atque exploratum tibi eſſe viciſſim cupimus. Id ſanè officii eximia tua in nos merita æquare nequit, ſed illud ſtudio, ac deſiderio noſtro, non exiguitate ſua metiri debes. Cumulabimus autem, cum Tibi, Vir Illuſtriſſime, gerendi morem occaſio ſe offerat. Non enim fruſtrà ſe ſe obtuliſſe comperies, ac nos Tibi diligentiùs, nobiſque ſatisfeciſſe. Vale.

Piſauri XV. Kal. Novemb. MDCCIX.

Dñis Tuæ Illm̃æ, ac Rm̃æ.

Addictiſſimi, ac Devinctiſſimi ad obſequendum
Vexillifer, & Decuriones Piſauri.

Exem-

Exemplar in Latinum Converſum Epiſtolæ, quam Auctor Piſaurenſibus reddidit.

Illuſtriſſimis Viris Vexillifero, & Decurionibus Piſauri.

Jo: Maria Lancisius
S. P. D.

QUicquid ad reſtituendam Urbi veſtræ ſalubritatem aëris conſultum, factumque eſt, id omne Optimi Principis providentiæ, ac liberalitati referendum eſt, meumque ſalutis veſtræ ſtudium, cura, cogitatio, datumque non nihil eidem tuendæ conſilium, atque opera ex ipſa æternum commemoranda, ac penè divina Summi Pontificis beneficentia profecta ſunt; Quod tamen eâ de re literas ad me, Illuſtriſſimi Viri, ſcribere volueritis officii, ac benevolentiæ plenas, ago, habeoque vobis ſingulares gratias; atque ita vobiſcum animo reputetis velim, me veſtrâ humanitate provocatum, vos Viros Illuſtriſſimos in dies magìs magîſque diligentiùs obſervaturum; etſi â me quidpiam nobiliſſimo Municipio veſtro accedere poſſit utilitatis; curaturum tamen, ut ratio vobis conſtet perpetui obſequii, & voluntatis meæ. Valete.

Romæ x. Kal. Novembris MDCCXI.

QUIN-

QUINTA
EPIDEMIA

Caſtrenſium Febrium quæ Ferentini, Anagniæ, Finitimisque locis Anno MDCCIX. graſſatæ ſunt.

CA-

CAP. I.

De Situ, Planicie, & Aquis Ferentini, Anagniæ & Fruſinonis.

ANtiquiſſimæ, magîſque illuſtres Hernicorum Urbes, Ferentinum, Fruſino, & Anagnia: hæc, facto ab Antonio cum Fulvia divortio, ductâque in matrimonium Cleopatrâ celebris; Bonifacii quoque Octavi Patria: Omnes tophaceis in Collibus, nec multùm editis ad Orientem, & Auſtrum ſitæ ſunt. Quinque circiter millia ab invicem diſtant; ſe tamen mutuò reſpiciunt, atque inter ſeſe agrorum fertilitate contendunt. Earum quippe interjecta, & quaquaversùm extenſa planicies montium veluti coronâ terminatur. Harum autem Cœlum minimè inſalubre eſſet, niſi noxiis lentè decurrentium aquarum effluviis per æſtatem ſæpè ſæpius inficeretur.

Anagniæ, & Ferentini, & Fruſinonis deſcriptio.

II. Occurrit porrò in agris, qui Ferentinum inter, & Fruſinonem interjacent, primùm jugis aqua vulgò *di Tufano*, quæ ex contiguis montibus fluit, paulatimque collecta tantâ demùm copiâ diſcurrit, ut pontem exegerint viarum commercia, & duabus frumentariis molis verſandis ipſa ſufficiat. Æſtate per incertas plerunque annorum periodos ſuis è venis ſolito uberiùs manat; ità ut, cùm ſcrobes, per quas olim liberè decurrebat, aggeſtis modò ſordibus, & ſuccreto ſenſim limo, magnam partem inveniat obſtructas, per campos neceſſariò diffluere, redundare, corrumpique cogatur.

De aqua perenni Tufanienſi.

III. Profectò obſervatione digniſſimum eſt, quod nos ipſi, cum iter quatuor abhinc annis ad Cœnobium Montis Caſini Religionis cauſa ſuſcepiſſe-

Limoſæ concretiones muri ſpeciem præbentes in amnis alveo.

piſſemus, in effuſiſſimis campis Anagniæ animadvertimus: nimirùm antiquum dicti ſuperius Amnis alveum tartareis concretionibus, ac protuberantiis ità inæqualiter obductum, oppletumque, ut eædem ſupra tellurem emergentes murorum rudimenta eminus viderentur.

Ob cæpas, & lini macerationem malè olere ſolet.

IV. Quanquam verò eiuſmodi aqua nullum ſuâpte naturâ ſpiret odorem, nullâque aliâ pravâ, infeſtâque qualitate prædita videatur; tamen propter cæparum in vicinis hortis ſationem, linique, & cannabis in ea macerationem hìc illic malè olere ſolet.

Quinque alii fontes lacunam efficiunt incolis exitiabilem.

V. Præter aquam iſtam tophaceam inter Ferentinum, & Fruſinonem quinque fontes ſcaturiunt, quorum alii dulces ſunt, alii verò minerales.

Primus Ferentino propior eſt.

VI. Primus ad lapidoſi collis radicem emergens Ferentino propior eſt, iſque plures in rivos dirimitur. Sed erumpentes aquæ, cum per inæquale, & plano-concavum ſolum liberè decurrere nequeant, ideo ſæpe ſæpius prægrandem lacunam omnes ſimul confluentes efficiunt, vulgò, dictam *Scroſino*, tum Ferentinatibus, tum Finitimis adeò pernicioſam, ut vulgare, tritumque illud per ora Provincialium circumferatur: *Quando eſce Scroſino atterza Anagni, e ſmeza Ferentino*.

Cloaca excavata ad lacunæ aquam excipiendam.

VII. Proviſum quondam fuit, ut torpidæ, ac putres hujus generis aquæ ad liberum promoverentur curſum per declivem, ingentemque ſubterraneā Cloacam è ſaxo in fornicem exculptam, ad quingentos circiter paſſus, ideſt ad Theletem uſque Campaniæ flumen, protenſam, ſatìs latam, atque etiam altitudine inſignem, ut quilibet, tametſi procerus homo intrà eam & ſtare poſſit, & commodè incedere: non exiguam proindè credendum eſt in id operis

operis impenſam erogatam à Romanis Ædilibus, quorum ſtudio extructum fuiſſe, veroſimillimum eſt. Nam, ut eadem diù duratura aperiretur, continuatum lapidem ſcalpro excindi, atque altè excavari oportuit. At enim verò elaboratiſſimum hoc opus jam ob Civium incuriam, Colonorumque avaritiam, ſationum potiùs lucro, quàm aëris ſalubritati ſtudentium, terra, cœnoque infartum erat, undaſque noſtrâ, noſtrorumque Patrum memoriâ intercipere, ac repellere potiùs, quàm excipere valebat. Quam ob cauſam Regio illa omnino aquis obducta paluſtris evaſit.

VIII. Secundus deinde fons, ut ajunt di *Scrofinello*, qui à primo non longè diſſitus, è terræ poris exæſtuans emergit totus ſulphureus; atque ideo inſigni fœtore nares percellit, ſuamque per ſcrobem fertur in Caveam aquæ *Olentis* nuncupatæ, ubi cum ſuperiùs memoratâ ſcrophinicâ permiſcetur.

Secundus ſulphureus eſt.

IX. Tertius apud Hernicos appellatus *fontana Olente*, naſcitur in medio Viæ Conſularis, totus pariter ſulphureus, cui tamen duo rivuli junguntur, alter dulcis, qui ex proximâ Cavernulâ defluit; acidulus alter, qui è ſaxo ſcatens effunditur in ſubjectum terræ ſinum, Conchæ ſimillimum, mirâ Naturæ elegantiâ, tanquam artis ingenio margine circumvallatum. Illic vetuſtiſſima quædam obſervantur Ædificii veſtigia, quæ quidem Priſcorum Balneorum rudera eſſe nemo non conjiciet.

Tertius pariter ſulphureus.

X. Quartus etiam ſulphure imbutus eſt, eique dulcis aqua permiſcetur, quæ à loco vocitato *Bagnatojo* initium ſumit.

Quartus item ſulphureus.

XI. Quintus, & maximus à Montis Radicini viſceribus biceps oritur ſulphureus, & dulcis, quem, cùm

Quintus ſulphureus & dulcis è duplici ſcatebra omnium maximus.

cùm ſolito alveo contineri non poſſet, per arva diſfundi neceſſe fuit.

Hæ aquæ omnes ſulphure abundant.

XII. Hujuſmodi igitur aquarum capita ferè omnia thermalia ſulphure potiſſimùm abundant; nam aliorum mineralium (excepto vitriolo) particulæ vix ſe ſe manifeſtant. Id ſanè teſtari videtur nedum ſapor, & odor, verùm etiam color: albicant enim; cùm cæteroquin pura lympha diaphana ſit; alumini admixta ſplendeat, quod Infectoribus compertum eſt. Non aliunde igitur, quàm ex ſulphureo halitu lacteæ poſſunt apparere. Hinc eleganter Virgilius: *Sulphureâ Nar albus aquâ, fonteſque Velini*.

XIII. Neque hìc ſilentio eſt prætereundum, ſcrophinicum lacum muſco virideſcere.

Lapides præterea corrodunt, cutim abſtergunt, ſcabiem tollunt.

XIV. Tanta prætereà in iis ſtygiis ferè laticibus ineſt acrimonia, ut etiam lapides, in quos incidunt (ceu oſſa per cariem) corrodantur. Extrinſecùs adhibitæ cutim abſtergunt, ſcabiemque tollunt.

Æſtivo calore mirum in modū augeſcunt, & ſeptimo quoque anno exuberant.

XV. Demum non abs re fuerit animadvertiſſe, aquas hujuſmodi, quaſi Nili æmulas, æſtivis fervoribus non tantùm non minui, ſed interdum etiam mirum in modum augeſcere: Id, quod utplurimùm ſingulis ſeptenis, aut octonis annis ſolet recurrere.

Anno 1709. copioſiùs exundarunt, atque aërem, & ſegetes corruperunt.

XVI. Cùm igitùr pleræque omnes ſub æſtatem anni MDCCIX. copioſiùs, atquè licentiùs ſuis ex fontibus erumperent, promptiùs etiam, ac largiùs extrà proprios alveos redundarunt, inque campos effuſæ tum deprehenſas ſegetes enecuerunt, tum aërem morboſis ſeminibus fœcundarunt, quod clariùs infra docebimus.

XVII. Et quoniam multa eorum, quæ præſenti capite breviter perſtrinximus, à Domino Antonio Coc-

Cocchi, Medico apud Hernicos Eruditiſſimo, per ſummam diligentiam conquiſita fuerunt, nobiſque ſcripto communicata; Idcirco huc adnectendum arbitramur Exemplar literarum, quas tùm ad illum grati animi noſtri teſtimonium libentiſſimè dedimus.

Eruditiſſimo Domino

D. ANTONIO COCCHIO

Rerum Naturalium ſtudioſiſſimo, ac de Medicinâ apud Hernicos optimè merito.

Auctoris epiſtola ad Antonium Cocchium à quo hæc de Aquis Ferentinenſibus obſervata ſunt.

JO: MARIA LANCISIUS

S. P. D.

IMpetravi tandem, quod vehementer cupiebam, Suaviſſime Cocchi, poſtremis tuis literis integram Ferentinenſium, & Anagninarum Aquarum hiſtoriam, quam ſanè abs Te, ſi non miſiſſes, petere rursùs conſtitueram: Non enim alterum librum de Noxiis Paludum effluviis, quo veſtram etiam Epidemiam complector, pro viribus retractare, atque abſolvere potuiſſem; niſi principium aëreæ labis veſtrorum Camporum, quæ ſingulis plerunque ſeptenis annis recurrit, ab iſtis veritatis quaſi fontibus hauſiſſem. Sciebam utique adhuc puer crebrâ [a] Maronis lectione Populos eſſe, qui

[a] 7. *Æneid.*

. . . . *roſci-*

. . . . . . *roſcida rivis*
Hernica ſaxa colunt.

ſed numerum, indolemque iſtiuſmodi laticum, quâve olim arte ad proximum flumen liberè derivarentur, præſertim cùm incertis legibus copioſiùs ſuis è venis effluant, penitùs ignorabam. Maximas itaque Tibi gratias ago, pares videlicet immortalitati hujus beneficii, quod in publicam utilitatem Tu quoque contuliſti.

II. Scitu ſanè dignum, gratumque accepi, fuiſſe quondam iſthic proviſum, nè uſquam malè olentes aquæ torperent; ſed contra, ut ſummo artificio protectæ cum ingenti Accolarum emolumento adigerentur ad curſum; exciſo nimirum duro ſaxo, apertâquæ longâ, ingenti, declivique ſubterraneâ foſsâ, que mihi id quidem revocat in memoriam quod Plinius Junior ſcriptum reliquit in Epiſtolâ IC. lib.x. ad Trajanum de fœdiſſimâ cloacâ Maſtrianorum, quæ cœlo patens, ſicut turpis, & immundiſſima aſpectu, ità peſtilens erat odore teterrimo; quamobrem non minùs ſalubritatis, quàm decoris intereſſe judicavit, ut fornice contegeretur. Eò uſque etiam apud Priſcos perennis, & conſtans fuit cura munditiæ Viarum & clementiæ ipſius aëris; quâ quidem ſemper Hernici procul dubio fruerentur, nec per ſæcula conterraneorum ſuorum mortes vulgari, quod apponis, proverbio lugerent, ſi cloacam illam perpetuò integram, perviamque ſervaſſent. Hoc ſanè docemur, pleraque mala propter noſtram deſidiam, ac negligentiam nobis accidere; fruſtrâque nos de naturâ (ut nequiter de Superis) conqueri; cùm ſortes noſtras noſtris in manibus habeamus. Tu interim perge, ut facis, in

Pa-

Patriâ otiari, ſtrenuè tamen, atque actuosè; Nam, ut Menander ait: *Ignavorum Virorum ignavæ ſunt cogitationes*. Vale.

Romæ IV. Kal. Octobris MDCCXIII.

CAP. II.

Febres Caſtrenſes ex Ferentinenſium Aquarum ſtagnatione apud Hernicos Anno MDCCIX *epidemicè graſſantes deſcribuntur*.

SUB æſtatem Anni MDCC IX. ab Illuſtriſſimo Præſule Curtio Origo, tunc Sacræ, ut ajunt, Conſultæ à ſecretis, nunc verò meritiſſimo S. R. E. Cardinali, interrogatus, quid opinarer in causâ, cur per id temporis in humiliori Hernicorum Regione Anagniæ ſcilicet, Ferentini, ac Fruſinonis malignarum febrium genus communiter graſſaretur; contra verò Incolæ finitimorum montium nullâ penitùs labe afficerentur; illico (quod miratus eſt Præſul) paludes aliquas nuper iis locis inductas horum malorum originem eſſe ſinè ullâ hæſitatione reſpondi, obſecrans, ut rem ipſam diligenter exquireret. E veſtigio autem, cùm id à Campaniæ Præſide poſtularetur, non aliam reverâ, quàm hærentem, corruptamque in agris illis aquam debacchantis Epidemiæ cauſam extitiſſe, reſcitum eſt.

Auctoris reſponſum de caſtrenſium Anagniæ febrium cauſa exitu comprobatur.

II. Porrò Ferentinenſes Aquæ menſe Julio præfati Anni tantâ mole ſuis è venis eruperunt, ut extra alveos torrentis in modum effuſæ univerſam penè planiciem inundarint. Ex fœdiſſimâ verò ho-

Ingens aquarum exundatio anni 1709. Epidemiã peperit.

horum laticum deſidiâ, quâ malignorum morborum ſemina foventur, ea demum aëris labes emerſit, unde pernicioſiſſimæ, ac populares febres æſtate, & autumno ad hyemis uſque initium per vicina loca vagatæ ſunt; Quarum ſanè indoles, mos, & phænomena in ſequentibus ad nos datis literis deſcripta exhibentur.

Viro Ampliſſimo, & Archiatro Pontificio

JO: MARIÆ LANCISIO

Antonius Cocchi

S. P. D.

Epidemia ex peculiari aëris acrimonia.

IN magnis morbis ad Te recurrimus, tanquàm ad Latinum Hippocratem, Vir Ampliſſime. Crudelis hoc tempore apud nos viget Epidemia Caſtrenſium Febrium ab acri, ac penè realgarinâ, Aëris diatheſi oriunda. Hanc porrò dolemus calamitatem, ut ipſum, quo vivimus, quod die, noctèque inſpiramus, in communem perniciem evaſerit Elementum. Scias, itaque oportet, diligens Naturæ Scrutator, ut per conſilia Tua nobis opportunè ſuccurras, Ferentinum inter, & Fruſinonem paluſtres aquas jacere. Sunt verò ſulphureæ præſertim, atque enormiter fœtidæ, quæ hoc potiſſimùm Anno ſupra modum auctæ, humiles agros, & ſata penè omnia inundarunt. Minerales ſanè particulæ, quæ hiſce aquis per abditos Terræ ſinus

Quales aquæ Ferentinum inter & Fruſinonem deſideant.

eve-

evectæ, atque indiſcuſſæ retinentur, æſtivis poſteà ardoribus in Atmoſphæram elatæ tantò quidem deteriùs ad morbos parantur, & cladem, quantò magìs pertinaciter in foveis otioſarum aquarum Linum, & Cannabes macerantur. Addo inquinamenta Ranarum, Bufonum, atque Amphibiorum conſimilium, quæ nunc humi degunt, nunc aliis cum vermibus viles aquas inhabitant: Ex quibus omnibus, Syrio acuente, peſtiferi vapores prodeunt, qui, ubi per aërem diſcurrunt, altè feriunt hominem reſpirantem. Vix oppida in Montium Verticibus ſita, à labe ſecura ſunt. Eorum namque Plebecula ſuſceptas in ſubiectâ Ferentinenſi planicie febres convehit ad montana. Verùm Fruſino, Ferentinum, & Anagnia virulenti Aëris damna maximè ſentiunt.

Aliæ cauſæ vitiati aëris.

II. Febres ſunt verè malignæ, & epidemicæ, quippe in omnibus ſimiles: cum rigore tamen, horrore, & artuum frigore periodicè recrudeſcunt: Nempe unius, aut duplicis Tertianæ typum initio ſervant, pernicioſiſſimam indolem ſuis mox phænomenis detecturæ. Torva occurrit, & pluſquàm icterica Ægrotantium facies. Pulſus, qui eſt Cordis Echo, parvus, creber, inæqualis. Affligunt Capitis dolor, tinnitus Aurium, ſitis, cibi faſtidium, vomitus verminoſus, Cardialgia, & Syncope: mordicato enim ſtomachi ore, per nervos ibi deſinentes, Cerebrum, & Cor in conſenſum trahuntur. Vires uſque ad languorem procumbunt; nec deſunt pertinaces vigiliæ, anxietates, deliria, & motus irregulares, quos puto, ex convulſivâ duræ Meningis oſcillatione pendere. Ob exhauſtos, vel torpidos animales ſpiritus, comatoſus obrepit ſopor. Lingua, cui utpote papillis nerveis contextæ ma-

Harum Febrium epidemicarum Symptomata.

magna fides debetur in morbis, arida eſt, ſcabra, & nigra, vel lento quodam latice obducta. Urinæ corruptum lixivium æmulantur. Exanthemata, modò purpurea, modò livida, efflorescunt in Cute. Parotides interdum extuberant, interdum verò exoſtoſes, gangrænoſique decubitus patefiunt.

Harum Febrium malignitas variis incolàrum incō-modis, atque interitu demonſtratur.

III. En triſtis apud Nos graſſantium febrium aſpectus. Nunc verò earum facinora expendamus. Septimo, & Undecimo ſolent occidere, rarò decimum quartum attingunt, ut Ferentini præſertim obſervamus, cùm ipſe ad plures Cives curandum accerſar. Quæ ſuperantur, nullâ unquam criſi integrâ ſolvuntur: ipſa enim Cœli impuritas criticos Naturæ motus diſtrahit perpetuò, ac turbat; Sed abſumptis ſpiritibus, enervatoque ſanguinis robore in Viſcerum obſtructiones, Cachexiam, Quartanam, & alios hujuſmodi Chroniciſmos migrant. Vidi ſeptem Ruſticos montium incolas, qui ad ſecandam novam Cererem in Ferentini agro ſemetipſos, ut mos eſt, pro pane oppignerantes, morati fuerant. Hi verò, cum non aërem ſolùm venenatum, ſed æſtivâ ſiti, laboreque extenuati, aquas etiam veneni fontem hauſiſſent, colore turpiſſimo infecti, ſe intus uri, ſimulque Caput in partes quaſi diſſilire, conqueſti ſunt: tanta erat gravitas, pondus, & dolor. Circa quartum morbi diem revecti ad patrios lares, anguſtioris rei domeſticæ homines, brevi à tam funeſto malo, & nonnulli parotide præcedente, jugulati ſunt: quò ſanè facit illud in Coacis: *Quæ dolenter ad aurem aſſurgunt, peſtifera*: Aliqui lethargo ſtertentes, Alii verò adjuncto dyſenterico fluxu (factâ ſcilicet ſalium acrium, & erodentium ad Inteſtina metaſtaſi) occubuerunt. Plures contra iiſdem ferè ſymptomatibus affecti, cum

cum per opportunum reditum tempeſtivæ medelæ locum dederint, ope noſtrâ prorsùs ſunt in valetudinem reſtituti. Hinc conjicere fas eſt, quantùm contulerit montanus Aër ob tenue, ac purgatiſſimum nitrum, vegetumque elaterem.

IV. Non eſt hic, ut Te, Vir Ampliſſime, detineam inutili cauſarum, ſymptomatumque explicatione: Cum Te non lateat, ſales alchalino-acres, ipſo aëre, ceu menſtruo dilutos, atque inſpiratione hauſtos per tenella Pulmonum cribra filtrari: primò ſalivâ quoque ad Ventriculum ablegatos unà cum Chylo in maſſam ſanguinis tranare. Quò cum pervenerint, tragicas agunt metamorphoſes: fuſo enim ſanguine, ac veluti à ſui fœdere ſejunctâ parte lymphaticâ, fibroſa denſatur, ut lac ex ſeri ſecretione concreſcit. Hinc febres oriuntur, à coagulo dictæ. Salium Alchalinoacrium effecta

V. Curationem autem ſic inſtituimus. Initio, cùm urget aut vomitus, aut vomendi proclivitas, tincturam emeticam impero, ex croco Metallorum per vinum album elicitam, & quoties vomuerit Æger, aut alvum exoneraverit, hordei, & ſeminum Citri decoctum, ut nempè inania tormina præcaveantur, & vomendi conatus auſpicatò procedant: Id, quod in Cholerâ morbo utiliter fieri ſolet. Aëris labes ſalivæ impreſſa, & ad ſtomachum detruſa, priùs quàm tota in ſanguinem intret, per viam omnium breviſſimam eliminanda eſt, quam ſcilicet innuit Natura, & ejuſdem fidelis interpres Græcus ſenex: *Medicari æſtate ſuperiùs, hyeme verò inferiùs convenit*: ſecus non poſſet non inſequi diarrhæa, quæ ſanguinis deſpumationem, ut in Pleuritide anacatharſim, impedit, quæque diuturna cùm ſit, in dyſenteriam non raró degenerat. Paregoricum Curandi Methodus exponitur.

ſemper ſub noctem exhibeo, ut tumultus ab Emetico inductus ſedetur. Sunt mihi præterea in uſu Aqua Prophylactica Sylvii: Gelatina Cornu Cervi, ut Mucilagine ſuâ ſitim compeſcat, & ſales acres cicuret, leniatque: Emulſa ex Amygdalis dulcibus, & Melonum ſeminibus cum aquis ſcorzoneræ, & ſonchi, ut ſeri defectum reſarciant. Contryervæ radix balſamico-ſulphurea, Cornu Cervi philoſophicum, ſtibium diaphoreticum, & Bezoarticum Jovis, ut peregrini fermenti moleculas Præcordiis potiſſimùm, ac Cerebro hærentes ſolvant, & ad extrema vaſorum urgeant, expellantque. Nec ea tandem omittuntur, quæ gregem helminticum deſtruere valent. ℞ Stib. diaph. gr. xv. Bezoart. Jov. gr. vi. Jecor. Viperin. gr. iv. Ol. ſcorp. Matthioli gutt. ii. Confect. Hyacinthin. s. o. Diaſcord. Fracaſtor. ana ſcrup. i. Coge in bolos, & inaura; quos deglutiat horâ ſomni, & bibat Aq. Card. benedict. unc. v. tot. Citr. unc. i. Laudian. liquid. Sydhenam gutt. xii. Cùm inde optatus ſudor emerſit, ſi febris nonnihil remiſerit, ſtatim ad Peruvianum Corticem, veluti ad Sacram anchoram convolamus, & tertiâ quâque horâ ejuſdem doſes repetimus.

VI. Cùm autem præceps inſtat à coagulatione malum, vix præmiſſo Enemate, aut leni dejectorio, ad ſtimulantia ſolidum, & liquidum iners, ad veſicantia ſcilicet feſtinamus, præſertim ubi æger peſſimâ febri jactatus ad lethargum propendet.

Ægroti cujuſdam miſerandus interitus.

VII. Juvenis quidam temperamenti ſalino-terrei, tam victu, quàm Venere incontinens, nec aëris pravitate, nec tot funerum exemplis deterritus Ferentinum conceſſit, ubi propter negotia plures duxit dies, noctesque. Non dum erat reverſus, cùm cœpit ægrotare: incidit enim in febrem popularem cum

cum vomitu vermium. Idcirco nè vires morbo accederent procraſtinatione remedii, ſequentem miſturam præſcripſi. ℞ Mercur. dulc. gr. xii. diagrid. ſulph. gr. v. Rhabarb. elect. ſcrup. i. Ol. ſcorp. Matth. gutt. ii. Syr. flor. Perſicor. unc. ſem. m. Non ſolùm viſcida, & bilioſa graveolentia, ſed etiam extinctos lumbricos magnâ copiâ ſurſum, deorſumque, ſinè ullo tamen levamine, ejecit. Jura deinde Cornu Cervino, ſoncho, radicibus Scorzoneræ, & Graminis alterata manè, & veſperi potabat cum Pulvere ſudorifico alchalino-fixo, & veneni acrimoniam ſimul retundente. Quinto largiſſimè ſudavit, ſed adhuc fruſtrà: Quæ enim aderant ſymptomata, efferata ſunt; quæ non aderant, ſupervenerunt, nempe cruoris ſtillæ è naribus, ſurditas, & faucium abſque tumore ad deglutiendum impotentia. Undecimo convulſus interiit. Miramur tamen, quomodo ſudor in die critico per univerſam cutim excitatus prodeſſe nequiverit: Miramur ſcilicet, acerrimum febrile fermentum nec deſpumatum eſſe, nec fractum, ſed ſuimet inter ſcorias potiùs invaluiſſe.

VIII. Non ampliùs Te moror, Vir Ampliſſime, veritus, nè Tibi ſim tædio. Cultus tamen erga Te meus, & devotio illud exigat, precor, ab Oraculis Tuis, ut mihi adversùs febres malignas verminoſas ab aëre oriundas methodum aliquam peculiarem aperias, & Patrocinio Tuo me foveas. Vale, atque iterum vale Pontifici noſtro Clementiſſimo.

Datum Fumone xiii. Kal. Septembr. mdccix.

CAP.

C A P. III.

Auctoris reſponſio, qua idea, cauſæ, & curatio Caſtrenſium earum febrium perſtringitur.

ERUDITISSIMO VIRO

ANTONIO COCCHIO

De Medicina apud Hernicos optimè merito.

Jo: Maria Lancisius

S. P. D.

PEtis a me, ſtudioſiſſime Cocchi, ut tibi reſcribam ecquid de paluſtribus iſthic hærentibus aquis, deque inde ortis, & frequentiùs hoc anno per æſtatem graſſantibus malignis, ut ajunt, febribus ſentiam. Quid rurſus agendum, nè libitina adeò immaniter tuos in ægros deſæviat, mihi videatur.

Agri Latini pars antiquitus etiam ob paluſtres aquas infamiâ laborabat.

II. Antiquiſſimam fortè putabit aliquis querelam, quam apud me habes, & in qua vehementer doles, ornatiſſime Vir, partem nempe Provinciæ, quam incolis, Ferentinum inter, & Anagniam, paluſtribus aquis plus ſolito identidem inquinari. Etenim Strabo, diligentiſſimus ille Romani Agri deſcriptor, poſtquam lib. V. Geographiæ omne Latium à ſalubritate commendavit; loca excipit quæ *paluſtria ſunt, atque morboſa, qualis*, inquit, *eſt*

ager

ager inter Antium, & Lavinium, uſque ad Pometiam, & Setini agri quædam, & circa Tarracinam, & Circejum; quo ſanè locorum circuitu iſthæc etiam finitima tellus comprehendi poſſe videtur.

III. Sed non omnia, quæ dolemus, eodem jure queri poſſumus. Vel enim Regio iſta, ob jugem aquarum ſcaturiginem, nullâque hominum induſtriâ vincendam telluris humilitatem, olim etiam cœnoſa fuit, & culpa in eos conferenda eſt, qui primi coluerunt; vel propter temporum injurias (ut arbitror) non corrivatis ſedulò aquis, in hujuſmodi ſtatum pervenit, & excuſanda minùs eſt poſterorum, præſentiumque negligentia, quæ eoſdem latices torpere ſinit, qui apertis tum veteribus, tum novis ſcrobibus, & canalibus, in amnes, ac mare tempeſtivè derivare potuiſſent.

Vel ſuapte naturâ paluſtris eſt regio, vel incolarum negligentiâ, quæ potiſſimum accuſanda eſt.

IV. Quid quod multi, inductâ paulatim exaggeratione, deſertis paluſtribus locis prudentiſſimè ſuccurrerunt? Alterum ſiquidem excitandis lacunis, ac ſtagnis ſemper ſubſerviſſe compertum eſt, ſcilicet alicubi vel non inventa circumſtantis declivitas ſoli, per quam naſcens, aut influens aqua liberè poſſit excurrere; vel importunè occurrens major altitudo proximi fluminis, aut pelagi: unde pigrum fluentum repellitur, quod illorum admiſceri undis, ad integrum paludis exhauſtum, oporteret.

Inertium aquarum cauſæ vel regionis humilitas, vel pelagi, & fluminum altitudo.

V. Cæterum mirari deſines, mi Cocchi, cur iſthic hoc anno affluentior aqua, tam dulcis, quàm mineralis, ſuis ex ſcatebris effluxerit, & vicinos campos inundaverit: etenim dum algidiſſima [*] hyems aqueos vapores è terra excitari prohibuit, recens, exterumque nitrum abundè nimis infuſum eſt. Ver autem pluvium ſubterraneas venas latice ma-

Quibus de Cauſis abundantior hoc anno tam dulcis, quam mineralis aqua fuerit.

[*] *Conſule hiſtoriam Epidemiæ ortam ex Conſtitu-*

tione algidiſſima hyemis anni 1709 *à nobis deſcriptâ, & in calce operis.* De Rom. Cœli Qualitatibus *adnexam*.

magis implevit; exinde, ſub æſtatis initium utrâque de causâ potuit uberior lympha manare. Vidit phænomenon hoc ante menſem ipſa etiam Roma, timuitque, cùm in valle juxtà mœnia montis Cœlii exigua cæteroquì ſcaturigo, tantam aquæ copiam ocyſſimè reddidit, ut brevì locum illum impleverit, & inſectorum, amphibiorumque multitudinem admiſerit, certò certius circumfuſæ etiam atmoſphæræ plurimum nocitura, niſi ſumma Clementis XI. providentia udam ſinuoſamque vallem citiſſimè aggeſtâ terra oppleri juſſiſſet.

Ex variorum, ac minutorum corporum mixtione infectis aquis ſolis æſtu peſtiferi vaporesattolluntur.

VI. Inertes verò latices, ideò tanto putore humiliora circa Anagniam, & Ferentinum loca infecerunt, quia iidem ex enormi diverſorum, qua vegetabilium, ſenſilium, & inſenſilium, qua etiam mineralium corporum mixtione inquinati, agitante ſolis æſtu, corruptivum fervorem cum innumerabilium vermium exortu ſubire coacti fuerunt, quam ſanè fermentationem ſuis, quos defert, igneis ſalibus, ipſe quoque per æſtatem ſæpè flans auſter, adauxit, qui, cum ſemper ex imis ad ſublimia enitatur, ex paluſtribus, verminoſiſque aquis lethifera effluvia & abripit, & attollit, facile etiam ad montana oppida evecturus, niſi eadem effluvia in ſublime delata multùm diſpertirentur, ac partim ipſo in volatu caderent, partim fumorum inſtar diſperderentur, ac diſſiparentur. Undè fit, ut Patria tua ſuper montem poſita innoxio Cœlo fruatur.

VII. Qua verò ratione hujuſmodi labis ſemina, ſive animata, ſive inanimata caſtrenſes, ac peſtilentes febres gignant, & Tu innuis, & nos latius in opere de Noxiis Paludum Effluviis, brevì edendo, demonſtrabimus. Nunc autem ſatìs fuerit M. Varronis [*a*] ſententiam, hujuſcemodi infortuniis

[a] *Lib.* 1. *de Re Ruſt. cap.* 12. *pag.* 107.

pul-

pulchrè accommodatam, referre: *Advertendum, inquit, etiam, ſi qua erunt loca paluſtria, & propter eaſdem cauſas, & quod areſcunt, animalia quædam minuta, quæ non poſſunt oculi conſequi, & per aëra intus in corpus per os, ac nares perveniunt, atque efficiunt difficiles morbos*, quos deinceps Columella [b] *Cæcos* appellavit, quoniam ſubdit, *eorum cauſas nè quidem Medici* (nempe ſuæ ætatis) *perſpicere queunt*: non enim per ea tempora vermium ex ſeminio, ovuliſque propagatio tam clarè patuit; ſicuti noſtro ævo, quo vulgi etiam ſermonibus trita eſt.

M. Varronis ſententia de paludum vermibus, qui morbos gignunt.

[b] *Lib. 1. de Re Ruſt. cap. 5. pag. 22.*

Columella idem ſignificat.

VIII. Nec deeſt probabilis conjectura, exoticum liquidum noſtris fluidis incongruum à vermibus, dum ſtomachum, atque inteſtina corrodunt, ſuas per tenues proboſcides, veluti per totidem ſyphunculos, in albas, rubraſque venas, immo in nervos etiam magno cum ægrotantium diſcrimine infundi. Accedit denique, quod per eadem ulcuſcula multis aliis ab aëre derivatis particulis ſuapte natura nobis infenſis, latius (præter pneumonicum) iter aperitur in ſanguinem.

Quo pacto vermes humanum corpus inficiant.

IX. Triſte ſanè experimentum conſimilis Epidemiæ Roma cepit ſuperioribus annis, cum ad duo circiter millia hominum in Leonina Civitate propter ſtagnantes, corruptaſque in Foſſis Hadrianicæ Arcis aquas, verminoſâ, & peſtilenti febre trimeſtri ſpatio perierunt. Sed quemadmodum tunc temporis nobis accidit, ut funeſtis læta ſucceſſerint; nimirum ingruentibus prope autumnale æquinoctium pluviis, ventiſque in contrarium verſis, ita vobis, deferveſcentibus poſthac æſtibus, arbitror eventurum, & in anteceſſum gratulor. Cæterùm, cùm furit ex paludibus morbus, initio præſertim æſtatis, vix ullis remediis, aut arceri penitùs poteſt, aut re-

Epidemia Romana in Urbe Leonina.

Æſtatis initio morbus curatu difficilis.

reprimi; nè ſi Æſculapius quidem ipſe, & Machaon propulſatores, & curatores adeſſent. Unde ingenuâ, magnoque viro dignâ confeſſione ſcriptum nobis reliquit Hippocrates [c] in æſtiva quadam conſtitutione, *nihil memorabile ſuis ægrotantibus profuiſſe*, ſcilicet *non ventris turbationem*, *non venæ ſectionem*, *neque quæcumque alia*, quæ ipſe tentavit, quem omnia cum ratione tentaſſe putandum eſt: habent enim effluvia iſta certum incrementi tempus, quod plerunque totâ æſtate finitur; cujus decurſu affatim irrumpentia in hominum corpora, quæ magìs propenſa ſunt (ſunt autem valetudinaria, aut quæ minùs congruâ vitæ ratione utuntur) duplici potiſſimum viâ (præter minus conſpicuas) reſpirationis nempe, ac cibi penetrant, paritérque in fluidas, atque in ſolidas humani corporis partes debacchantur. Sed, cum pluere incipit, æſtuſque temperatur, tunc certè paluſtris humor, *imbribus dilutus*, ut docuit Columella, [d] citius miteſcit, & flantibus ventis è ſeptentrione, non ſolùm lethiferæ ſubſident in paludibus exhalationes, ſed quæ jam in aërem ſublatæ fuerant, aliò converti ſolent, ac diſſipari.

[c] 6. *Epid. Sect.* 7

[d] *loc. cit. pag.* 21

X. Ad curationem porrò graſſantis morbi quod ſpectat, illam tu quidem ſuâ duxiſti viâ, partim infuſum venenum detrahendo, partim corrigendo, partim etiam volatilizando, ac diſſolvendo. Sed quoniam mala ſæpè ſæpius Artis vim eludunt, propterea illud Hippocratis [e] ob oculos perpetuò à nobis habendum eſt, *ſi non proſis*, *ſaltem nè noceas*. Ac rite quidem Divinus Senex [f] Medicum Gubernatori navis comparavit: quemadmodum enim ille magnis in tempeſtatibus ita gubernaculum, & vela moderatur, ut ventorum impetus, ſecundos qui-

Qua ratione curatio inſtituenda.

[e] 1. *Epid. Sect.* 2

[f] *De vet. Med. num.* 17.

Medicus Gubernatori ab Hipp. comparatur.

quidem, excipiat, adverſos verò declinet, ne vel illidatur ſcopulis, vel mergatur undis; ſic profectò ſolers Medicus nunquam, nimiâ cupidine celerioris curationis, multiplicandis cum temeritate, vel confuſione remediis, adduci debet; Sed ita diligenter naturæ motus obſervare, ut ſalubribus faveat, noxiis obſiſtat, ægrumque, translatione ſaltèm in chronicum morbum (quod eſt hac in re ut admodum frequens, ita ſummopere utile) ad ſalutis portum utcunque perducat. Exinde fit, ut hujuſmodi in febribus, raró purgantia, niſi ab initio, & quidem cùm abſente diarrhæa, quotidie remiſerint, aut alternis diebus rigore, aut ſaltèm frigore exacerbentur, juvare ſolent; tunc enim, quoniam non levis febrilis fermenti portio hypochondriorum glandulis, quæ in primas vias hiant, hærere ſolet, non ægrè illinc blandis ſubitò emeticis, aut dejectoriis evellitur; ut indè locus fiat uſui Chinæ chinæ, guttulis Olei Matthioli irroratæ, tanquam ſpecifico hujus peſtilentiæ alexipharmaco, quod experimento quoque utiliſſimum compertum eſt apud illos, qui continuis quanquam febribus, gelido tamen artuum frigore laborant. Sed hæc purgatio non niſi primâ, aut ſecunda die laudatur: poſtea verò, quoniam ſæpè (excitatâ diarrhęâ, vel dyſenteriâ) ad alvum confluit malignus humor, ab omnibus purgantibus penè cum ſuperſtitione abſtinendum eſt, ſoliſque diaphoreticis, & alexipharmacis utendum.

Purgantia in hiſce febribus niſi ab initio rarò proſunt.

Specificum harũ febrium pul. chinæ cum ol. Matthioli.

XI. At verò, ſi febris ſervaverit ideam continentis, ſtipeturque delirio, lethargo, & convulſionibus, nullumque urgeat extremorum frigus; quoniam ſignificat acre, malignumque fermentum majori ex parte intrà ſanguifera vaſa furere, atque in præcordia, cerebrum, & nervos impingere;

Quibus in caſibus abſtinendum ſit catharticis.

 pur-

purgantibus exaſperari ſolet, etiam ſi nauſeâ, ac vomitu æger vexetur; exigitque tantummodo blanda crebraque enemata, ſtillatitias aquas vel ſimplicia, quæ longa vocant, jura acidovolatilia, ex decoctione rad. ſcorzoneræ, pimpinellæ, gramin. contryer., acetoſæ, ac foliis contuſis ſonchi; poſtulat pariter emulſiones ex ſemin. melon. cardui ſancti, & amygdalis, additis temperatis diaphoreticis, & cardiacis, modò ex ſtibio diaph. ſuccino, & camph. modò ex C. C., ac lapide Bezoar. vel guttulis ſpiritus ſal. volat. ſal. armon., modò ex confectione Hyacinth., de Alcher., ac potiſſimùm Diaſcordio Fracaſtorii. Quin imò, cùm primùm coacti alicubi ſanguinis indicia apparuerint, auri etiam tinctura, rite præparata, vel ſpiritus Mannæ, quem vitæ appellant, ægris exhiberi poteſt. Sed veſicantia præcipuè non ſolùm artubus, verùm etiam cervici tempeſtivè, atque utroque in caſu, modò abſit dyſenteria, admovenda erunt.

Remedia præſcribuntur.

Veſicantia proficua, & quando.

XII. Hoc tibi fortè mirum videbitur, quod, quanquam in maligna iſta febri viperei dentis inſtar cenſeatur phlebotomi lanceola; nihilominùs tamen ægrotantes plethorici, qui eâdem febri cum dolore capitis, pulſuque magno, & æquali corripiuntur, ſectâ vena frontis, vel jugulari, tunc maximè, cum majori mentis motione, ſoporeque, immo parotide premerentur, quandoque levati fuerint: Sectiones enim iſtæ (modò extremorum frigus abſit, & vires conſtent) accenſetur illis, quas laudat Hippocrates, [g] & proximi ventris appellat; evacuant nanque, & revocant in præcordia, ac ſubindè in vitalem circulum multas cruoris partes, quæ piceam, & quaſi non dixerim, polypeam conſiſtentiam nactæ, ſinubus duræ menyngis, atque uni-

Quibuſnam & quando venæ ſectio utiliſſima fuerit.

[g] 6. *Epid Sect. 6.*

univerſæ propemodum cerebri ſuperficiei, perindè quaſi ſupremi, mortaleſque decubitus, pertinaciter adhæſerant, atque illinc deturbari naturæ operâ non ſolent, niſi magno, ac plerunque irrito, parotidum conatu.

XIII. In eundem pariter ſcopum collimant non ſolùm viſcera recèns mactatorum animalium, cranii ſuturis adhibita, utpotè quæ proprio ſale oleoſo volatili illas ſanguinis particulas diluunt, leniunt, ac ſubmovent, quæ ſummo capiti erant defixæ; verùm etiàm cucurbitulæ ſiccæ, atque adhuc ſemel ſcarificatæ, ſi opus fuerit, ac præ cæteris frictiones per totum morbi curſum, inunctis manibus oleo amygd., & Matth. cum camphora, identidem repetitæ, torpeſcentibus liquidis naturales motus inſpirant. Alia remedia traduntur.

XIV. Sed vereor, nè Tu arguas, meâ ex memoriâ diſceſſiſſe remedium maximopere neceſſarium pellendis necandiſque vermibus, quod fortè primas in hoc morbo tenere debuerat. Porrò illius non ſum oblitus, ſed valdè dubito, nè, dum pharmacum (præter quàm ex amaris vegetabilibus, Chinâ præſertim, atque ex acidiuſculis cardiacis) quærimus, venenum inveniamus, quod ægros citiùs, quàm vermes perdat. Mercurialia enim in tanta naturalis œconomiæ confuſione, nervorumque potiſſimum oppreſſione quid quæsò aliud, niſi, mortiferâ in cerebrum inducta epigeneſi, novas turbas facere poſſunt? Igitur in alexipharmacis, ipſo in tempore, denique in naturæ præſertim ſolertia, quæ docta eſt ſinè magiſtro, ſpem omnem collocare oportet, ut filii Patris ſimus, qui nos admonuit, ut ſaltèm non noceamus. Nanque Medicina eſt quoddam experimentalis prudentiæ genus, quæ vix do-

Remedia necandis vermibus ex China & acidis cardiacis paranda.

Mercurialia maximè periculoſa.

doceri ab ullo poteſt; tota ferè ſedulo, peritoque ab artifice in arena ipſa invenienda, ac tractanda eſt. Macte igitur animo, mi Cocchi. Sed, dum aliorum valetudini incumbis, fac, ut tuæ quàm diligentiſſimè ſervias.

Romæ prid. Kal. Sept. MDCCIX.

C A P. IV.

De modo, & Fine Ferentinenſis Epidemiæ.

Morborum Epidemicorum hiſtoria poſteris utiliſſima.

CONDUCIT etiam ad Poſterorum utilitatem, ut eos non lateat modus, ac tempus, quibus Epidemicæ conſtitutiones ſolent deſinere; ut indè non tantùm naturam, ordinemque rerum ediſcant; verùm ut, quid Ars quoque præſtare aliquando poſſit ad malorum exitum antevertendum, apertè deducant. Cùm enim Ars ſit imitatrix, & miniſtra naturæ, valebit certè, ſi locorum id ferat ingenium, debilitare, atque enervare cauſam Epidemiæ, cùm illa maximè furit, ut aliàs diximus, & nunc rurſus admonebimus.

Ferentinenſis Epidemia ſub hyemis initium deſæviit.

II. Itaque Ferentinenſis Epidemia Anno 1709. circa ſolſtitium æſtivum orta, ſextili menſe aucta eſt, & ferè toto Autumno ſic viguit, ut quingentos penè homines enecuerit, Ferentino præcipuè, & Anagniâ Civium jacturam ſentientibus. Hyemis tandem initio ejuſmodi luis incendium deferbuit: cùm ſcilicèt copioſi à Cœlo decidiſſent imbres ad temperandum, extinguendumque fervorem fraceſcentium aquarum, quæ poſtea obrigentibus frigore cam-

campis coactæ ſunt; imo verò aquilonaribus ventis, quæ in aërem evectæ iam erant, morbidorum vaporum cohortes partim fugatæ, ac diſperſæ, partim ad ima repercuſſæ, ſimul, & cum propriis ovulis penè omnibus inſecta in paludibus ſuffocata, atque exanima reddita ſunt.

III. Pluviæ igitur in memoratâ Epidemiâ primùm omnium juvare deprehenſæ fuerunt: Nam ſales alchalino-acres tum dilui, retundi, ac miteſcere cœperunt; non ſecùs ac ſpiritus acido-urinoſi, immò ſales arſenicales, & venefici multitudine aquarum permiſti de turbativâ, & corrodenti vi magnopere remittunt.

Cur pluviæ morbum retuderint.

IV. Hinc verò nemo non videt, quod ſi Campaniæ flumen è vicinis Ferentino montibus tranſverſo alveo Agros illos, & Conſularem viam ſecaret; vel dulces aquarum fontes ab iiſdem montium radicibus majori copia decurrerent; fieri facilè poſſet, ut, ſi quando mediâ æſtate thermales potiſſimùm aquæ ob Villicorum negligentiam illic ſinantur corrumpi, ſtatim per Aquilegem novis apertis canalibus, & ſcrobibus, vel adhibitis ſyphonibus eædem aut fluminis, aut fontium lymphæ, quò oporteret, deductæ, corruptos latices pluviarum inſtar temperarent, atque diluerent. Quamobrem illa, quæ tot funera inferre ſolet, petita ab inquinatis aquis deleteria vis, per ipſaſmet, dulces tamen, jugeſque aquas (ut à magnis olim Medicis factum fuit) penitùs extingueretur.

Dulcibus aquis infuſis, thermalium putreſcentium noxa levari poſſet.

CAP.

C A P. V.

De Præſidiis per Summum Pontificem adhibitis, nè aquæ in poſterum in Agro Ferentinenſi reſideant.

Pontifex Ferentinenſibus conſuli jubet.

SAcratiſſimus Princeps Clemens XI., cujus præcipuum ſtudium eſt in publica commoda maximas, paternaſque curas dividere, ut etiam ſubditis, quos non videt, quàm diligentiſſimè proſpiciat, mandavit, ut in Sacra, quam vocant, Conſulta negotium hoc ſedulò agitaretur: quod cum Eminentiſſimi Cardinales illius Cœtus accuratiſſimè feciſſent, decreto ſtatuerunt, ut exactis Kal. Ianuarii Ægidius Maria Bordonus R. C. Apoſtolicæ in librandis aquis Architectus Ferentinum contenderet, & mala illa præſens contemplatus remedia pro ſua peritia opportunè adhiberet. Eò itaque Vir diligentiſſimus ſe contulit, quumque omnia perpendiſſet, certò comperit Aquam ſcrofinicam tum copiâ, tum pravitate cæteras antecellere, eamque fuiſſe fontem, & originem graſſantis per ſuperiorem annum Epidemiæ.

Architectus librandis aquis eò mittitur.

Vetus cloaca purgatur.

II. Hanc igitur primò in curſum per antiquam cloacam revocandam cenſuit, ac propterea mandavit, ut ſaxeus ille, atque ingens, quem initio innuimus, ſubterraneus ductus à terra, cœnoque liberaretur, ſed vix amotis operculis teterrimas, & penè ſuffocantes, quales ſpelunca Canis Neapoli, vel ubique locorum frumenti puteus nuper reſeratus emittere ſolet, exhalationes expertus eſt; imò verò paſſim jacentium hìc illic aquarum odore ſulphureo

phureo caput adeò gravari ſenſit, ut ipſe, ejuſque Miniſtri, atque Operarii ad aquam Reginæ Hungariæ, & neſcio quæ balſama naribus, temporibuſque admovenda non ſemel recurrere coacti fuerint.

III. Deinde Ferentini planum per horizontis libram expendens illud ad fluminis uſque alveum ſatìs inclinare deprehendit, & idcirco foſſas in ſolo recens effodi curavit, ut aquæ cæteræ ab invicem diſſitæ moras rumperent, & ſingulæ ad Theletem Campaniæ flumen liberè devolverentur: id quod etiam in Anagniæ Campis confectum eſt. Cùm enim Hernicarum aquarum vitia Bordonus diligenter perſpexiſſet, alias ſcilicet in eo tantùm peccare, quod in ſinuoſis locis otientur; alias infeſtum etiam ſulphur olere, & ferè omnes tartaro ſui generis abundare, quo ſenſim accreto, & lapideſcente, ipſæ ſibi vias impediunt; idcirco novos aquarum ductus altè effoſſos declivitate, atque margine munitos eſſe voluit. Nam telluris inclinatio nova ſenſim decurrentibus lymphis velocitatis momenta ſolet adjungere, quæ graviores, ac tartareas, quas illæ ſecum deferunt, partes in alveis ſubſiſtere ferè nuſquam patiatur.

Effoſis ſcrobibus aquæ in Theletem fluvium deductæ.

IV. Non defuerunt tamen ex Agricolis, qui, ut cannabem, linumque macerare, & cæpas ſerere, atque alere commodè poſſent, diffuſas huc illuc aquas in novos canales reduci, & liberè per ſuos alveos decurrere noluiſſent. Sed quàm miſera eſt hominum conditio, qui tenue lucrum propriæ nedum ſaluti, verùm vitæ etiam anteponunt! Nonnulli autem Anagniæ Cives lacunam quandam reliquam fieri ſatagebant, quò hyeme anates præſertim venatum irent, malum, quod ſubſequente æſtate imminebat, minime præſentientes. Demum Sonni-

Stulta atque importuna incolarum ſtudia lucrum potius quā ſalutem ſpectantium.

nenſes, cum eorum oppidum ad fluminis dext eram ſitum ſit, ne prædictæ aquæ in illud exonerarentur, temerè obſtabant, ignorantes flumina novarum aquarum acceſſu non quidem retardari, ſed potius ad velociorem curſum impelli, quemadmodum lymphas ad fluxum promotas, ac dulcibus permixtas mortiferum virus non amplius emittere.

Res tandem ad xitum perducta

V. At enim verò, ſuperatis ejuſmodi impedimentis, ad exitum res perducta fuit, ſcilicet non amplius in Hernicorum Agris latices reſident: Lini, & Cannabis maceratio, cæparumque etiam ſatus Eminentiſſimorum Patrum decreto vetita ſunt. Quamobrem incolæ illi, ſi de propriâ ſalute parum ſoliciti, tam neceſſarios aquarum ductus deinceps tueri neglexerint, & aut dilabente terra infarciri, opplerique denuò ſinant, aut rupto aggere lymphas ad irrigandos hortos rurſus derivare tentaverint, utinam, adventante jam jam ſeptennio, in priſtinam, quod Superi avertant, haud recidant calamitatem.

IN-

INDEX RERUM NOTABILIUM,

Quæ in hoc Opere continentur.

A

ACeti, & acetoſæ utilitates in locis paluſtribus pag. 170
Aciculæ cuſpis viperæ veneno illita, ut mordens Vipera necat 64
Adagium de emendis paludibus explanatur 80
Admonitio Romanum agrum æſtate peragrantibus 80
Ægritudinum, & curationum in diſtans incerta judicia 330
Ætiologia febrium Romæ epidemicarum 209
Urbevetanæ epidemiæ 250, & ſeq.
Morborum, & Symptomatum Balneoregienſis epidemiæ 280
Febrium Piſaurenſium 339
Ferentinenſ. epidemiæ 444., *& ſeq.*
Malorum, & Symptomatum à lumbricis 68
Aër quid ſit 4
Quibus conſtet particulis 5
Ejus varia nomina, & ipſorum ratio 5
—— Qualitates proprietateſque pag. 4. 6., & 74
Compreſſionis, & expanſionis eſt capax 133
Ea etiam loca ſubire poteſt, à quibus non egreditur 133
Quomodo mediet inter cœleſtia ac terreſtria 4
Aër per quos aditus corpus ſubeat 50
Varias in cerebro vires exerit 51
Cerebro, & ingenio vigorem conciliat 37. 83., & 84
Salubris, vel inſalubris unde 7
Salubris quid conferat animali œconomiæ 54
—— Ejuſdem effecta, & conditiones 8. 54., & 165
Siccus humido ſalubrior 9
Unde lentior, & craſſior fiat 8
Craſſior quare obtuſiora reddat ingenia 84
Ponderoſior vitales motus, & perſpirationem imminuit 75
Noctu gravior fit, & quare 79. 271
Craſſus, & impurus igne, & quomodo purgatur 97
Quomodo vitietur ab effluviis paludum 75
Paluſtris ob craſſitiem, vel ob acritiem nocet 55
Inquinatus ſanguinem conſpurcat 75
—— —— Quomodo animalem œconomiam perturbet 54
Corruptus quomodo intus, & extra Incolas afficiat 280
Paluſtris indormientes, vel aliter imprudentes afficit 78
Exiccatorum locorum quare ſalubrior evadat 84

Aër quomodo in ſylvis inquinamenta deponat 112
Piſaurenſis æſtate ob ſubſides aquas fit inſalubris 320
——Etiam a ventis alteratur 324
——Eundem quæ inquinarint ante epidem. 345
Venetus etſi paluſtris cur ſit innoxius 21
Urbevetanus quare morbidus evaſerit 251
Aërem ſalubrem quæ faciant 7. 97
Peſtiferum quæ reddant 13
Contemerari ab halitibus paluſtrium animalium 37
Inquinari etiam ab ipſorum ſordibus 437
Aquarum vitio epidemiæ cauſam fieri 269
Purgantia cur inutilia ſint in vera peſte 71
—— Utilia ſunt in febribus caſtrenſibus 71
Aëris diverſa temperies, & meteoriſmi unde 6
Et ætheris particulæ quid præſtent in nobis 74
Inclementia in quo conſiſtat 8
Inclementis effecta 8. 165.
Labes quomodo homines afficiat 325.
Paluſtris vitium teſtantur fœtor, & fœdus Incolarum color 275
Humiferi effectus 85
Nocturni major gravitas unde pag. 173
Salubritati cur aliquandò Sylvarum exciſio conferat 131
Motus ignem verſus qualis, & unde 97
Mutatio præſtantiſſimum remedium in chronicis morbis. 364
Aggeſtio paludum quot modis fieri poſſit 89
Albertus Leand. aërem Piſaurenſem inſalubrem aſſerit 322
Amatus Luſ. Piſaurenſe cœlum inclemens putat 325
Amuletorum vis in imaginatione conſiſtit 178
Anagniæ, & Ferentini deſcriptio 429
Anglorum leges prohibent lini macerationem in publicis aquis 33
Animalia venenata non morſu, ſed tabo ſalivali necant 64
Annibalis orbitas à paluſtri, & nocturno aëre 173
Anni tempora præcedentia populares morbos inferunt 194
Anonymi cautiones variæ circa uſum Ch. ch. 373
Idem inconſideratè ſcripſit 376
Anthelmintica - - *vide remedia*
Ch. ch. & aliis cardiacis paranda 449
Mercurialia cur in febribus periculoſa 449
Antliæ quibus Hollandi paludes exhauriunt imitandæ 89
Aqua quid ſit 26
Nullam in ſe putredinis cauſam continet 26
Sub majori calore majorem perſpirationem patitur 29
Inſectorum ovula continet 60
Ejuſdem labes, & noxa unde 28
Ob exotica permixta putreſcit pag. 26
Balnearum per poros cutis viſcera ſubit 51
Nucerina hermeticè clauſa culices non gignit 58
Jugis in ſtagna derivata putrefactionem amovet 95
Saponata latius peſtem diffundit pag. 17
Aquæ dulces jugeſque temperant, & abſtergunt loca cœnoſa 95
Salſis permixtæ citius putreſcunt, & quare 21., & 137.
—— Paluſtrium locorum ab organi.

ganicis effluviis inficiuntur 62
Aquæ, in quibus linum intabuerit, damnantur 32
Fluentes etsì inquinatæ cur non putreſcant 30
Turbidæ Fluentis qua de cauſa clareſcant 135
Deſides cur vitientur 27. 32
—— Quomodo aërem inficiant pag. 269. 279
—— Aërem, aër cibos potuſque contemerant 269
Minerales faciliùs computreſcunt 19
Paluſtres per æſtatem inſectis abundant 43
Iſauri cur ſubſederint, & ſordidæ evaſerint 328
Fruſinonem inter, & Anagniam ſtagnantium indoles 436
Ferentini dictæ *di Tufano* 429
Scrophinicæ lacunæ majori ex parte ſulphureæ 432
—— Lapides corrodunt 432
—— Septimo quoque anno æſtate exundant 432
Cur uberius exundarint anno 1709. 432., & 443
Aquarum quinque genera inducendis paludibus apta 18
Infectarum potus noxius 438
Putridarum noxa dulcium corrivatione emendatur 444
Fœtor à permixtorum corporum putrefactione 444
Deducendarum a paludibus tempus opportunum eſt finis hyemis 93
Paluſtrium quæ ſint nocentiores 19
—— Chymica diſtillatio 45
Aquileja paludum cauſa vaſtata 10
Araneæ cur in Apulia tantùm ſint veneficæ 63
Arbores Dearum membra finxerunt Veteres, & quare 100
Quæ nam intactæ ſervari debeant in Sylva Ciſternæ excindenda pag. 147., & 154
Quæ reſervari voluerit A.C. 159
Arborum vallum Pompt. Paludibus, & auſtris objectum relinquendum 148
—— Quod arborum genus reſpiciat 148
Atmoſphæra ex quibus conſtet 6
Calidis tempeſtatibus minus renititur exhalationi 48
Auctor conſulitur de modo exiccandi palud. Balneoregienſes 306
Ejuſdem reſponſa 306., & ſeq.
Auctoris ingenua proteſtatio 139
Animadverſiones ſuper ch. ch. & rhabarbari natura 353
Obſervationes circa culicum originem 58
Sententia de Montibus Albanis Urbi objectis 142
Conſilia pro compeſcenda Epidemia Romana 202
—— Ad avertendam Epidemiam Urbevetanam 248., & ſeq.
Judicium de Balneoregienſis Epidemiæ cauſis 265., & 297
Suſpicio de obſervatis in cadaveribus Balneoregii 301
Epiſtola reſponſoria ad Illmũm Eliſeum 268
—— Altera pariter reſponſoria. pag. 289. 305., & 315
—— Ad D. Flaſchi 301
—— Ad Piſaurenſes Decuriones 430
—— Ad Emũm Dayiam Urbini Legatum 417
Quæſita per Epiſtolam 418
Auctoris gratus animus erga Piſaurenſes 429
Prævium judicium de Ferentin. epid. cauſis 435
Auctorum ſententiæ integræ perlegendæ ſunt 143

Au-

Auguſtus C. Ægyptum a Niliacis paludibus vindicavit 83
Aures etiam ſunt viæ aëris cerebrum ſubeuntis 51
Auſter cur in Paleſtina ſalubris ſit pag. 127
Cur contra Romæ inſalubris 127
Putida paludum corpora commovet, & elevat 118
Quandonam peſtifer ſit 346
Quare ſuburbium vetus ab epidemia Romana protexerit 119
Auſtri ab imo ad ſumma convehunt pag. 111., & 135
Idipſum exemplis confirmatur pag. 119
Unde ad nos veniant, & cur æſtuent 117
Cur Ægyptum perflando non lædant 117
Quomodo fluidorum curſum retardent 370
Autumnus anni *1694.* ad Rom. epidemiam conſpirans deſcribitur 194

B

BAlneoregienſ. ægros auxiliis deſtitutos SSmus Pater relevat. pag. 278., & 286
Balneoregii ſitus, & nomenclatura pag. 263
Balneoregienſis cujuſdam collis ruina ejuſque cauſa 274
Ruina ſtagna induxit, & lacunas pag. 274
Civitatis quæ partes ab epidemia vexatæ, quæ immunes fuerint 277
Beneficia, quæ nobis à veridicis cenſoribus proveniunt 395
Eccleſiaſtica poſſidentes populorum peccata manducant 295
de Blegnis animadverſio ſuper ch. ch. uſu 380
Bœtii cur ſtupidi, & hebetes 84
Bœticum ingenium quid ſignificet *ib.*
Bombycum aureliæ incautè project. Piſaurenſibus obfuere 335. 401
Bordonus Æg. Hydroſtaticus Piſaurum miſſus 342., & 366
Ejus ſententia de arcendis Iſauri exundationibus 407
Novum canalem aperiendum ſuadet 409., *& ſeq.*
Variæ contra id objectiones 410
Ejuſdem ſententia exitu confirmata 414
Auctoris poſtulatis ſatisfacit 414
Roma Ferentinum miſſus 452
Ejus opera Ferentini ſtagna ſublata ſunt 453
Boreas à ſummo ad ima convehit 111
Roman. epidemiæ cauſas depulit 235
Bulla S. Pii V. interpretatur 144. *& ſeq.*

C

CAdavera inhumata morbidum aërem reddunt 12
Continuas ob febres denatorum quid Romæ exhibuerint 209
in Cadaveribus tertianâ epidemica functis quid obſervatum 207
Dyſenteriâ tentatis inteſtinorum gangræna reperitur 233
Cæſaris miles, religionis cauſa, Sylvam cædere detrectat 109
Cajetanorum Familia laudatur 107
Cajetanus Princeps licentiam petit cædendi Sylvam Ciſternæ 104
Ejuſdem mens aperitur 146
Ch. ch. uſu à tertiana pernicioſa convaluit 218
Calor, & quies paluſtrium aquarum corruptionem adjuvant, & quomodo 27., & 28
Canes cur non ſingulis anni temporibus rabidi fiant 63

Canum interfectio cur utilis peſtis tempore 15
Cannabis maceratio aërem vitiat 242
Linumque non benè exiccata Conſtantinopoli luem quotannis inferunt 254
Capitis dolor corripiebat, deambulantes Leoninam Civitatem epidemiæ tempore 197
Capuccini cœnobitæ prudenter conſerunt Sylvas contra inſalubres ventos 115
Carnes animalium alibi paſtorum quotidie comedant Incolæ locorum Epidemia vexatorum 282
Caſolus aquarum Architectus laudatur 124
Catharticum lene eſt prophylacticum ſub corrupto cœlo 175
—— Quid conferat in principio febrium caſtrenſium 358
Catulli teſtimonium de inſalubritate Piſaurenſis cœli 321
Cautiones ne ſemel emunctæ paludes renoventur 88
in Cerebello viri convulſionibus obnoxii glandulæ induratæ occurrerunt 300
Ceredi Joſ. dogmata de exhauriendis paludibus laudata 88
Chin. chin. præſtantiſſimum antifebrile 369
Ejuſdem vis, & virtutis ratio pag. 218., & 382
Febrium radicem non evellit 370
Quo tempore, & quibus cautionibus adhibenda ſit 370
Eandem exhibendi modi diverſi pag. 217., & 393
Etiam caſtrenſium febrium initio propinari poteſt 394
Ab Auctore inter primos feliciter exhibita in principio febrium Caſtrenſium 395
Citò exhibenda in malignis ſed rigoriferis febribus 330. 379
Quibus pharmacis ſociari poſſit pag. 370
Nullo etiam præmiſſo cathartico febres extinguit 389
Quibus purgantibus ſocianda ſit 391
Rhabarbaro primùm ab Auctore juncta 353
Cum oleo Matthioli efficit ſpecific. pernicioſarum febrium pag. 283., & 447
Imbecillioris virtutis viſa eſt anno 1710. 382
Improbatur in prophylaxi febrium Caſtrenſium 176
Ante tertiam diem exhibita profuit in Epidemia Rom. 216
Serius propinata inutilis erat 216
Cur minus profuerit in continuis, quàm in tertianis pernicioſis pag. 221
Volatilibus admixta tutior fit 381
Cur prætermiſſo cathartico Piſaurenſibus exhiberetur 384
Non fuit cauſa Piſaurenſium recidivarum 383
Chinæ chinæ, ut cæterorum remediorum nocet abuſus 392
Cum radic. gentianæ tinctura eſt antifebrile efficaciſſimum
Uſus exigit diuturnam abſtinentiam ab acidis, & dulcibus 354 pag. 380
Chirographum SSmi Patris continens licentiam cædendi Syl. Ciſternæ 156., *& ſeq.*
Illmus Præſul Chriſpoltus laudatur pag. 125
CHRISTI præceptum ad præcavendam repentinam mortem 396
Chronici morbi qui epidem. febribus ſuccedunt, quomodo curandi ſint 302., & 364
Cibaria corpus vel alunt, vel inficiunt 255

Opti-

Optima ſeligi debent epidemiæ tempore 255., & 258
Cibariorum ratio qualis conveniat ſub cœlo corrupto 271
Cibus vel largior, vel pravior qua ratione lædat 169
Ciceronis aurea ſententia de valetudine tuenda 273
Ciſterna oppidum Sylvæ exciſione inſalubrior fieret 137
Ciſternæ Sylva *vid. Sylva Cajetan.*
Civitatem periclitantem ſervare æque glorioſum eſt, ac novam condere 252
CLEMENS XI. Balneoregienſibus largiter ſubvenit 276., & 291
In Piſaurenſes beneficentiſſimus pag. 342., & 351
De Ferentinenſium ſalute conſuli jubet 452
CLEMENTIS XI. laudes 289
Vigilantia erga ſubditorum incolumitatem 156., & 250
Cura privatarum, & publicarum rerum 107
Cloaca elegans Scrofani aquas apud Ferentinenſes educens pag. 430., & 452.
Eadem purgatur juſſu Sanctiſſimi Patris 452
—— Maſtrianorum ob fœtorem peſtifera 434
Clyſteres poſt quartam diem in febr. Caſtrenſibus laudantur 358
Coctio in peſtilentibus morbis non expectanda 361
Cœli mutatio præſtantiſſimum remedium in chronicis affectibus 236
Cœlimontanus Romæ collis naturâ ſalubris 196
Cœnoſas terras veneficos halitus emittere 197
Cœnum paluſtre à ſpoliis, & fæcibus inſectorum conflatur 28
Ab exauſtis paludibus educendum, ac ſepeliendum 93
Vel alio modo pro locorum ingenio corrigendum eſt 93
Cocchi A. apud Hernicos erudit. Medicus 433
Cœtui ſuper exciſione Sylvæ Ciſternæ qui interfuerint 106. 158
Super Piſaurenſium incolumitate qui interfuerint 402
Cohobatio chymica quid præſtet 46
Coinquere quid ſignificet 102
Colle Jo. conſilium ad avertendas Piſaurenſes contagiones 322
Remedia Piſaurenſibus præſervativa 325
Columellæ opinio de Peſte, & paludum effluviis 36., & 445
Condimenta acida cur utilia ſint ſub inquinato Cœlo 169
Conditiones quibus conceſſa fuit Sylv. exciſio Cajet. Principi pag. 158., *& ſequen.*
Conlucare quid 102
Conſilia Medica ex obſervatione capienda 329
Conſilii ſumma ab Auctore ſuper Sylvæ Cajet. exciſione dati 149
Urbevetanis dati utilis exitus pag. 260
Conſilium anceps, ni res bene cognita ſit 268
Conſuetudinis vires 24., *& ſeq.*
Controverſia de modo arcendi Piſaurenſ. eluviones 405., *& ſeq.*
Controverſia inter Neapolitanos Medicos de lini maceratione in lacu Aniano exponitur, & conciliatur 33., & 35
Convaleſcentes ab epidemia Balneoregii facilè recidivi fiebant pag. 298
Convulſiones, & deliria unde in febribus 361
Corpora minùs cachochyma magìs obniti aëris inquinamentis 332
Magìs ſobria etiam peſtis labem evadere 332
Cor-

Corpus à corpore, & natura à natura differunt 356
Emi Corradini opus citatum, & laudatum 113
Craſis corporum, & animorum indoles climatibus reſpondent 85
Criſes ſalutares cur raró fiant in paluſtribus affectionibus 215
Quænam Balneoregii fierent. pag. 280., & 298
Cryſtalli, pretioſorumque lapidum vis alexipharmaca in quo conſiſtat 362
Curcubitulæ, & jugularium ſectio juverunt quibuſdam peſtilentia affectis 222
Culices ſunt papiliones vermium natantium 57
Ipſorum origo, & metamorphoſeos 57
Ova deponunt in aquis deſidibus pag. 58
Sunt mirum in modum fœcundi, *ibid.*
Telum acutum, & fiſtuloſum habent 57
Culicum vermes piſcium ritu ſe invicem comedunt 59
———Qui antea movebantur obturatâ phialâ immobiles fiunt 59
Copia in paluſtribus locis unde pag. 57
Et inſectorum inſolita vis Balneoregii obſervata ante epidemiam 275

D

EMi Daviæ Reſponſi de ſtatu rerum Piſaurenſium ad Auctorem ſumma 420
Deſiderius Longobard. Rex Balneoregienſ. aquis reſtituitur. pag. 263
Ejuſdem Edictum quoddam eſſe fictitium pag. 263
Deuteronomium Moſaic. tradit præcepta ſanitatis tuendæ 256
Diarrhæa cur ſit periculoſa in febr. caſtrenſibus 362
Ejus remedia *ibid.*
Diaſcordium Fracaſtorii commendatur in febribus epidemic. 284
De Diis Agreſtibus, & fontanis antiquorum commenta 100
Diſquiſitionis de Sylvæ Ciſternæ exciſione ordo 107
Domicilium quale ſeligendum ſit ſub corrupto cœlo 271
Domo non exeundum ante ſolis ortum, & occaſum, epidemia vagante 271
Donii Jo: Baptiſtæ ſententia de Sylvarum exciſione explicatur. pag. 142
Auctoritate abutuntur adverſarii 143
Dormientes prope paludes cur facilius luem contrahant 78. *& ſeq.*
Iidem majorem pernicioſorum halituum copiam imbibunt 80
Dormitio prope paludes æſtatis tempore exitialis 77
Dryopum fabuloſa metamorphoſeos pag. 100
Dyſenteriæ criticæ, & ſalutaris ratio pag. 233
Cur quibuſdam Romæ exitiales fuerint 234
Mortales quæ fuerint in epidemia Romana 233
Diuturnæ curatio 364
in Dyſenteriæ criticæ curatione quæ remedia nocuerint, quæ opitulata fuerint 234. *& ſeq.*
Dyſenteriarum utraque ſpecies in epidemia Romana obſervata pag. 232

E

EDicta veterum aquarum ſtagnationem prohibentia pag. 331
Edicti Piſauri promulgati ad tuendam aeris ſalubritatem ſumma 419
Effluvia paludum quid ſint 6., & 43
Eorum vis, & poteſtas unde 44
Quomodo differant ex Quercetano 39
Diverſa à paludibus exſurgunt pag. 43
Ipſorum ſucceſſiva mutatio chymica diſtillatione adumbratur pag. 45., & 46
Vel organica ſunt, vel inorganica 44., & 347
Quibus ex cauſis in aërem propellantur 47
Directè feruntur, ut fumus 167
Differunt pro anni temporum diverſitate 42. 44., & 47
Eorum noxa conſiſtit in mixtione exoticarum particularum pag. 54
Æſtate ſunt deteriora 53
Noctu pernicioſiora ſunt, & quare 79
Non ubique, & ſemper eadem ſunt, ejuſdemque materiæ. pag. 41., *& ſeq.*
Cur quandoque per æſtatem tantùm ſint noxia 48
Sub dio elevata noctu recidunt pag. 46
Plurifariam obſunt 9
Varios, ſed non ſemper eoſdem morbos inferunt 41
Tripliciter aërem inficiunt 55
In ſicco putreſcentium cur minùs noceant, quàm ea, quæ putreſcunt in humido 15
Morbida quomodo ab arboribus coërceantur 113
Suo tepore affectis pulmonibus medentur 41
Animata, & contagioſa Kircherii quid 38
——Tripliciter corpus noſtrum lædunt 65
——Cum cibis in ventriculum deſcendunt 61., & 348
——Non intrant per poros cutis pag. 61
——Tum fluida, tum ſolida afficiunt 349
——Quomodo evadant febrium caſtrenſium cauſa 348
Inorganica per ſe mortifera ſunt, & quare 53
——Per vias aëris corpus ſubeunt 50., & 61
——Cur benignas primùm, dein etiam peſtilentes febres inducant 350
Elater in quo conſiſtat 6
Illmi Eliſei Balneoregienſ. Epiſcopi Epiſtola ad Auctorem 266
Ejuſdem ſedulitas, & charitas pag. 275
Epiſtola informatoria ad Auctorem 314
Gratiarum actionis ad Auctorem pag. 288
——Altera ad SSmũm Patrem pag. 291
——Commendatitia, & exoratoria ad SSmũm Patrem 310
Epiſtola ad Auctorem de ſua, & ſodalium ruſticatione 304
Emetico cur faciliùs, & meliùs ſtomachus abſtergatur 356., *& ſequen.*
Emeticum in tertianis, & quartanis laudatur 364
Ejus variæ formulæ 357
Initio febrium epidemicarum profuit robuſtis corporibus. pag. 299., & 357
Empedocles, derivatis in ſtagna flumi-

minibus, Salinuntios à peſtilentia liberat 96
Obſtructis montium faucibus patrios agros ſalubritati reſtituit 167
Endemicæ febres otioſa, & ſegniora corpora magis affligunt 330
Endemicis malis quotannis obnoxium fuiſſe Piſaurum 322
Epidemiarum hiſtoria Poſteris utiliſſima 450
Ordo, & progreſſus obſervandus 42
Certas Urbium regiones infeſtantium exempla 200
Reſtituto aquarum curſu ſublatarum exempla 331
Epidemicæ febres plerunque intrà ſeptimum perimunt 395
Epidemici morbi plerunque ob hominum incuriam accidunt. pag. 201
Cur æſtatis initio tam difficulter curentur 446
Quare miteſcere ſoleant poſt imbres, & ſeptentrionales ventos 351., & 446
Eorum ſpecificum Tyaneo apophtegmate continetur 269
Epidemiæ à paludibus excitatæ raro ſimiles ſunt, & quare 42
Epidemiâ affecti qua ratione tractari debeant 282., *& ſeq.*
Epidemia Romana quibus ex cauſis ſuborta fuerit 118., & 445.
Eidem quæ ſigna, & tempeſtates præceſſerint pag. 193., & 198.
Quibus limitibus ſe continuerit pag. 198
Circa eandem quædam obſervatu digna 194., *& ſeq.*
A corruptis aquis ſuborta fuit pag. 200
Ejuſdem initium 204
——Exitus 235
Eidem qui magis vel minùs obnoxii fuerint 200
Cur illam pauci naturæ beneficio evaſerint 201
Etiam Incolas Montis Marii auſtrorum flatu invaſit 200
Quibus auxiliis averti potuiſſet pag. 201
Quibus remediis tractata fuerit pag. 217., *& ſeq.*
Noxia primùm tentata remedia, dein ſpecifica adinventa 212
Cur plerique interierint quibus parotides eruperunt 228
Cur alii è contra convaluerint. pag. 229., *& ſeq.*
Eandem quæ mala per hyemem ſubſequuta ſunt 236
Epidemia Cœlimontana à Panarolo deſcripta 196
Epidemiæ Urbevetanæ cauſæ recurrentes 243., & 252
Eadem quibus ſymptomatibus prodierit 244
Epidemia Mutinenſis humiliora tantùm loca corripuit 200
Epidemiæ Balneoregienſis deſcriptio pag. 266
Indoles & ſymptomata 266. 277
Cauſa fuerunt corrupti latices aërem inquinantes 279
Qua criſi ſolverentur febres pag. 278
Eadem poſt largas pluvias, & ſeptentrionales ventos deſævijt 302
Finis qualis fuerit 316
Recrudeſcentis vanus timor 313
Eadem quos in morbos conceſſerit 302
Epidemiæ Piſaurenſis initium, & indoles 335
Cur mitior fuerit Romana 350
Eidem quæ præceſſerint 345
Cauſæ, illarumque remedia pag. 400. *& ſeq.*

Epidemiæ cauſæ remotæ quæ fuerint 334., & ſeq.
Eadem inopinatò ceſſit æſtate anni 1709. 366
Subſequentium annorum 1709., & 1710. deſcriptio 366
Alterius, quam variolaris excepit, deſcriptio 395
Epidemiæ Ferentinenſis proceſſus, & finis 404. 450
Cauſa fuit peculiaris aëris acrimonia ob putidas aquas 436
Eandem curandi ratio 446
Præcautiones in poſterum 422
Erucarum ingens vis Piſauri obſervata 377
Etheris vis, & effecta in ſolida, & fluida 8
Eventus curioſi in ruina Collis Balneoregienſis 274
Exanthemata ab ictibus vermiculorum excitari 66
Exhalationes putreſcentium aquarum quare diverſæ ſint naturæ 42

F

FÆces à culicum vermibus egeſtæ obſervatæ 59
Fabula jocoſa de ſecure ſinè manubrio in ſylva jacente 147
Febres cur diſſimiles fiant ab eadem cauſa 247
Diuturnæ pendent à materia craſſa 371
Paludum cauſa inductæ ſemper lumbricis ſtipantur, & quare pag. 43., & 248
——Cur primum tertianarum indolem referant, dein mores in deteriùs mutent 46. 71
Epidemicæ à comuni cauſa fiunt pag. 71
Perniciosæ Romæ per æſtatem accidunt iis, qui prope paludes dormiunt 77
Febres Chinâ ch. extinctæ cur acidorum, & dulcium uſu reviviſcant pag. 353
Tertianas perniciosas Romanas quæ remedia depulerint pag. 212., & ſeq.
Piſaurenſes ann. 1709., & 1710. qua methodo curatæ fuerint pag. 377
——Ipſarum ſpeciales qualitates ann. 1710. 378
—— Eædem remittebant prope hyemem 379
Febris tertiana epidemica Romana quos invaſerit 205., & ſeq.
Eadem V. die naturam, & mores mutabat, *ibid.*
Ejus ſigna, & ſymptomata pag. 205., & ſeq.
Ferentinenſis malignitas pluriũ interitu demonſtratur 438
Eædem etſi benè cedant nulla criſi terminantur 438
Origo coagulum 439
Curandi ratio ibid.
in Febribus benignis cur æſtu increſcente perniciosæ ſuccedant. pag. 350
Caſtrenſibus à principio purgandus eſt aër 356
——Probatius alexipharmacum eſt ch. ch. cum oleo Matthiol. pag. 359
Febrium cauſæ quænam ſint 247
Tertianarum fomes ab hypochondriis ſuggeritur 352
Epidemicarum diverſitas unde pag. 204
Urbevetanarum cauſam lini macerationem fuiſſe 250. & ſeq.
Continuarum in Urbevetana epidemia ſigna, & ſymptomata 245
——Ipſarum tutior curandi ratio *ibid.*

Febrium continuarum quæ[ex his infeliciorem exitum habuerint. pag. 246
Intermittentium, in epidemia Urbevetana ſigna, & ſymptomata 244
Piſaurenſium ſpecies, & ſymptomata 336
——Eædem parum pernicioſæ fuerunt 337
Piſaurenſium recurſus cauſæ recoluntur etiam ex Jo: Colle pag. 323., 344., & 378
——Ab initio etiam non dum comperta cauſa, in ſtagna refunditur ab Auctore 327
Caſtrenſium cauſæ conjunctim ſunt conſiderandæ 73
in Febrium caſtrenſium ſtatu quibus periculis occurrendum ſit 360
Feneſtræ lacunis obverſæ etiam interdiu claudendæ contagionis tempore 272
Ferentinenſes ſtagnorum exiccationem detrectant 453
Ferentinus ager ſuapte natura paluſtris 443
Cur magìs paluſtris evaſerit 431
Fermenta pernicioſa cur difficulter excernantur per naturales colos 215
Fermentatio mixtorum faciliùs fit in quiete 31
Flaſchus Joſ. Maria Medicus à SSmo Patre Balneoregium mittitur. pag. 276
Ejuſdem epiſtola ad Auctorem pag. 297
Fluitatio quomodo aquas à putrefactione tueatur 30
Fœminæ plebeæ magìs interibant in Romana epidemia 210
Fœtidorum putatitia vis contra aëris corruptionem refellitur 14
Utilitas in affectibus hyſtericis concinnè explicatur 15
Fons Urbevetanus aquæ ſalſæ, ejuſque efficacitas 241
Sulphureus in Ferentino agro. pag. 431
Fontes varii in Ferentino agro deſcribuntur 430
Foſſæ paluſtribus in locis excavatæ quomodo muniendæ ſint 308
Franciſcus Maria Urbini Dux Piſauro ſalubritatem quomodo reſtituerit 325
Frondes arborum auſtris obverſæ citiùs tabeſcunt, & cadunt 134
Fructuum,herbarumque ſalubritas,vel inſalubritas unde procedat 63
Copia etiam obfuit Piſaurenſibus 335

G

GAleniſtarum opinio de paluſtribus exhalationibus pag. 37
Gandulphi oppidum olim ob Lacus Turni expirationes inſalubre. pag. 120
——A Paulo V.,exiccato Lacu, ſalubritati redditur 24
Graciles in tabem proclives paluſtri aëre juvantur, & quare 23

H

HAbitatores paluſtrium locorum quid animadvertere debeant circa domos pag. 166
Quam cœli regionem ſeligere debeant 167
Domos ſuffiant 167
Abſtineant à deglutitione ſalivæ pag. 174
Quo victu uti debeant 168
Non egrediantur domo vacuo ſtomacho 170
Caveant à motu violento 173

Ha-

Habitatores vitent nocturnum, & antelucanum aërem 173
Geſtent ſpongiam aceto, theriaca, & ſpiritu vini imbibitam 175
Quomodo etiam per noctem cavere poſſint aëris labem 173
Habitatorum numerus auctus inſtauratam cœli ſalubritatem teſtatur 128
Hamadryadæ, arborum conſervandarum cauſa effictæ 100
Hebræi Romæ, quanquam ſordidiora loca incolant, carnium tamen delectu ſanitatem tuentur. pag. 256
Hæmorrhagia juvit quibuſdam peſtilentia affectis 222
Hepar, & inteſtina cur adeò labefactata occurrerint in Cadaveribus Epidemiæ Romanæ 208
Hilaritas quos effectus pariat in fluidis 177
Præſervat à peſte, & quare 177 & 272
Hippocrates aërem communem febrium cauſam judicavit 345
Ejuſdem locus de paluſtribus aquis explanatur 25
—— Præceptum in tertianæ curatione 385
Hippotomi Palamidæ parotidum citò urendarum apud Hippocratem exemplum 230
Hiſtoria eſt fax veritatis Medicæ 211
Hoffmanni Frid. opinio de humidarum tempeſtatum noxa 40
——Idem demonſtrat ſiccum ſolum humido ſalubrius eſſe 9
Homo ſanus quomodo valitudinarius fiat ob paluſtrem aërem 75
M. Hoſtilius, ſedis translatione, Salapinos ab annua peſte liberavit 166
Humidæ tempeſtates quomodo noxam inferant 40
Hydra ac Lernæa palus 87
Hydræ fabula paludum perniciem deſignarunt Veteres 35
Hydri, & Cherſydri nomine quid 92
Hypochondriorum tenſio, febribus Piſaurenſibus ſuccedanea, quibus remediis ſublata fuerit pag. 380

I

IGne Græcas Urbes à peſte liberavit Hippocrates pag. 281
Ignis præſertim reſinoſorum lignorum aërem purgat, & qua ratione 96. 254., & 281
Vis medica in quo conſiſtat 97
Vermes epidemicos in cinerem redigit 255
Incolæ paluſtrium locorum ſtatim vitiatum colorem contrahunt. pag. 66
Montis Gundii, ſeu Marii, qui & quare immunes fuerunt ab epidemia Romana 119
Civitatis Leoninæ ad meridiem cur fuerint immunes ab epidemia Romana 199
Indigenæ *vide habitatores*.
Indicationes curativæ in febribus caſtrenſibus 356
Inedia noxia in locis inquinati aëris pag. 171
Innocentii XII. pietas, & charitas recolitur 210
Inquinamenta aëria tum ſolidis tum fluidis partibus nocent 349
Inſcriptiones FF. Arvalium de lucis conſervandis 102
Inſecta ſunt paludum alumni 60. 65.
Minuta emitti ab aquis cœnoſis. pag. 36., & 60
Etiam viva paluſtros latices inficiunt 27
Paludum cur ſint deteriora 64

In-

Inſecta paludum ingeſta multifariam nocent 76
—— Suis noſtros ſuccos inficiunt, & chylum contemerant 66
An ubi morſu ſalivam, ibi etiam ova deponant 65
Deglutita chylum depaſcunt, & ſubtrahunt 67
Tenuiſſima in aquis reperiit Lavvenoechius 57
Inſectorum ſpolia, & fæces paluſtre Cœlum conficiunt 28
Ovula paluſtri humido foventur pag. 27
In diverſis locis diverſum virus pag. 63
Morſus vim addunt inorganicis paludum effluviis 65
Intemperantes cur citiùs graviùſque ubique ægrotent 25
Ipecauchanæ radicis utilitas in dyſenteria 213., & 364
Iſauri fluminis, & Vallati deſcriptio pag. 405
Exundationes qua de cauſa fiant pag. 405
——Cur Piſauro obfuerint 334
——Novi canalis percuſſione ſedatæ 415
Italiæ quæ pars primùm Italia dicta fuerit 264
Jugularium venarum ſectio utilis in morbis convulſivis febrientium 361
——Qua ratione juvent 222
Julia Albani Amita SSmi ad ultimum ſenium Piſauri 11. 328.
Jus Apoſtolicæ Sedis ſuper Sylva Ciſternæ 152

K

A Kircheris Varronis ſententiam de Vermiculis peſtiferis reſuſcitat 38
Eiuſdem opinio de utiliter exhauriendis Pomptinis Paludibus 124

L

LAcuna metallica in Sylva Ciſternæ. 126
Lacunæ exiccari non debent æſtatis tempore 270
Ipſarum exiccatione proviſum fuit recurſui æpidemiæ Balneoregien. 313
Lacus Turni juſſu Pauli V. exiccatur pag. 24
Lacuum inſalubrium exempla 137
Illmi Lambertini ſumma conſilii ſuper Sylvæ Ciſternæ exciſione pag. 151
Rationes, cur tota Sylva Ciſternæ cædi non dèbeat *ibid.*
Langii C. opinio de contagioſ. morbis pag. 38
Lanienæ tabernæ Urbium aërem inficiunt 251., & 405
Extra Urbes transferantur epidemiæ tempore 255., & 258
Latini agri pars olim etiam ob paludes infamis 442
Latrinarum olfactionem ab Utopica epidemia præſervaſſe 14
Laureta quodnam peſtilentiæ genus avertant 116
Leges, prætensâ Religione, muniebant Veteres 109., & 113
Leigl. C. opinio de paludum natura refutatur 31
Le-

Lenientia initio febrium epidemicarum Balneoregii fuerunt utilia 299
Lentilii R. teſtimonium de paludum noxa 11. & *ſeq.*
Lini, & cannabis macerationem alii nocuam, alii innocuam putant 32., & *ſeq.*
Maceratio innocua eſt in fluentibus, ſecus in deſidibus aquis pag. 34
—— Stagnorum vitium auget. pag. 437
—— Apud Hernicos vetita 454
de Lini emollitione in lacu Aniano celebris controverſia 33
Linum peſtilentes auras emittere 33
Linteamina ſaponata latiùs peſtem diffundunt 17
Liquida, & ſolida quomodo à paluſtri aere afficiantur 55
Litora quæ ſint inſalubris aeris 21
Humilia, & arenoſa cur præruptis ſint minus ſalubria 22
Loca humilia quæ paludes auſtris obverſas habent, ſunt deterioris aeris 23
Paluſtria quomodo alluvione exiccari poſſint 91
——Juvantur à Sylvis 112
Quædam inſalubria evaſerunt ob lacus, & ſtagna 324
Corruptis aquis inquinata quo tempore purganda ſint 94
Leoninæ Civitatis ab epidemia divexata 199
Locorum ſalubritas non ſemper ab Incolarum colore detegitur. pag. 123
Luci apud Romanos ſacri 101
Sacri tot fuerunt, quot loca ſtagnis, aut fœtoribus obnoxia pag. 113
Lucorum Sacerdotes 101
Lucos in agris colendos XII. tabulæ juſſerunt 99
Lucus Feroniæ Pometiam ab halitibus maris protegebat 113
Mephytis ad arcendam aeris labem Romæ conſitus 101
Lumbrici cur mirè propagentur intrà paludum Accolas 67., & 208
Quomodo inteſtina laceſſant, & ſpaſmos excitent 69
Morſu, & excrementis nocent pag. 69., & 209
Cur inquieti fiant 208
Rabidiores fiunt ob eſum paluſtrium inſectorum 67
Quales, & cur exeant à corporibus febrientium 209
Lumbricorum furentium effectus 68
Zootomia, & Ætiologia ex Laurentio Bellino 68
Humanorum patria ſunt inteſtina 224
Vis in humano corpore 208

M

MAcauda Jo: B. Leoninæ Civit. Medicus laudatur 201
Mala ſunt divinæ iræ flagella peccatis provocata 295
Plerunque accidunt ob noſtram incuriam 434
Mangeti ſententia de peſtiferis inſectis 38
Mariana rivus extra alveum egreſſus olim Romæ epidemiam induxit 196
Marini ſalubritatem tuetur incæduum nemus 115
Medendi ratio non eadem convenit ubique 355
Medicamenta non niſi tuta adhibenda ſunt 354
Differunt pro diverſitate regionum 356
Medici quinam meliùs de ægris mereantur 355

Me-

Medicos valetudinarios Plato ; ſanos Hippocrates commendat 364
Medicus de rebus potius, quàm nominibus ſollicitus ſit 344
Optimus, & morbos curat, & cauſas præcavet 256
—— Si juvare nequit, ſaltem non nocet 368
—— Gubernatori ex Hippocrate aſſimiliatur 446
Serò accitus quomodo ſe geret circa Febres caſtrenſes 356
Quidam Lemocomio damnatur in pœnam dati conſilii 340
Meotis impropriè palus dicitur. pag. 2
Mercurius eſt optimus anthelminticus 223
Quibus partibus conſtet 224
Methodus qualis ſimplices, & benignas tertianas feliciter curandi 352
Metus, & triſtitia ipſo peſtilenti veneno ſunt nocentiora 272
Ipſorum effecta, *ibid.*
Mexecani ob conſuetudinem paludum noxam non ſentiunt 25
Mixtura, qua pelles condiuntur, omnino alexipharmaca eſt 17
Monginot, & Sydhenam nil Chinæ chinæ admiſcendum putant. pag. 381
Montes Albani quare Romæ utiles ſint 142
Monumenta olim purgati piaculi ob ferrum luco illatum 102
Morbi communes communi à cauſa pendent 268
Communis cauſa quotuplex eſſe poſſit *ibid.*
Cur graviores accidant ubi aquæ minerales ſtagnant 19
Qui fiant ab aere craſſiori, & acriori 55
A paludibus excitati etiam Veteres vermibus adſcripſerunt 37
Morbis pertinaciter recurrentibus quibus remediis occurri poſſit 253
Morborum cauſas quomodo natura expellat 355
Morbos omnes ab aere ex Hippocrate 52
Tum ab effectibus, tum à cauſis oportet rimari 343
Faciliùs præaffectis partibus adhærere 247
Morſus animalium veneficorum non necat, ſed viam aperit ipſorum veneno 64
Motus vitales ab aere 59
Quomodo aquam à putrefactione defendat 31
Corporis ſanguinis circuitum accelerat 59
—— Concitatior cur vitandus ſub corrupto cœlo 271
Muſcæ, & Crabrones unde fiant contagioſi peſtis tempore 63
Myontii culicum tœdio patriam reliquerunt 57

N

NAres, & os ſunt viæ aeris in pulmones, & ſanguinem 52
Per eaſdem etiam aer ſtomachum ſubit, *ibid.*
Neapolitana epidemia lini quondam macerationi adſcripta 34
Nebulæ, & rubiginis noxa chymicis exemplis explicatur 50
Nebuloſæ exhalationes tranſpirationem prohibent 53
Nemora meridiem verſus poſita inſalubres ventos arcent 114
—— Iiſdem exciſis Ager Romanus inſalubrior evaſit, *ibid.*
Nemorum utilitas 98., & 114
Juſſu Dei exciſorum exempla pag. 99

Nemus auſtris objectum Bononiam protegit ex Aldrovando 114
Nili incrementum cur innocuas reddit Alexandriæ paludes 20
Nivis uſus utilis - - *vid. Potus nivatus*.
Noſodochii - - *vid. Valetudinarii*.
Novilunium, ſoliſque defectiones vim habent in ſublunaria 274

O

OBſtructiones, & quartanæ febribus caſtrenſibus ſuccedunt 43
Obtrectatorum mos 368
Occaſio ſcribendi de Nox. Palud. effluviis xxxi
——De Sylvis 104
Odor, & fœtor cur recreent, vel lædant 51
Odoramenta prophylactica ſub inquinato cœlo 272
Volatilia cur non præſervent, ut acida à contagione 175
Oleum, & Hydragirus quare omnis generis vermes enecant 223
Oleum Matthioli Chinæ ch. utiliter ſociatum fuit 217
Oppida ad meridiem verſa etsì ſublimia à paluſtribus effluviis non ſunt immunia 24
Oſtienſe cœlum deterius factum poſt exciſas Sylvas 115
Ova inſectorum cum paluſtribus effluviis per aera diſperguntur pag. 60
——Eadem poroſis viſcoſiſque rebus implicantur 60

P

PAliliorum ritus apud Veteres. pag. 100
Paludes ex quibus conflentur 27
Sunt inſectorum Seminaria pag. 65
Paludes ſunt veluti grande naturæ matracium reſpectu ſolis 45
Quid exhalent per æſtatis initia, & progreſſum, *ibid.*
Innocuæ quot 20
Quouſque ſint innoxiæ 28
Quo tempore inſalubres fiant pag. 23
Cœnoſæ nocentiores ſunt 19
Non ſunt æqualiter noxiæ, & cur 18
Exitiales magìs ſunt quæ fiunt à diverſis aquis, *ibid.*
A pluviis inductæ minùs nocent, & quare 19., *& ſequen.*
Perenni lymphâ deterſæ innocuæ penè ſunt 20
In Ægypto ubi à Nilo diluuntur perniciem amittunt 96
A ſola aqua marina factæ ob ſalis copiam innoxiæ ſunt, *ibid.*
Profundæ pariter, & piſcoſæ ſunt minùs exitiales 20
Septentrioni expoſitæ, vel ab auſtro protectæ etiam per æſtatem incorruptæ perſtant. pag. 28
Quò diuturniores eò deteriores ſunt 306
Ubi poſſit, exhauriendæ 83
In acclivi poſitæ quomodo exhauriri poſſint 87
Exiguæ ſinè arte exiccantur 86
Quænam difficulter in perpetuum exiccari poſſint 82
Æſtate non ſinè Incolarum periculo exiccantur 281
Tutò per hyemem *ibid.*
Paludis etymon, & definitio 1., *& ſequen.*
Nomen qua latitudine accipiatur ab Auctore 3
Exiccatio quæ commoda afferat pag. 83., & 87
Pa-

Paludis exiccatio omnem aeris labem tollit 83
In Cœlio monte nuper exortæ origo, & remedia, pag. 89 *& ſequen.*
Paludum ordinariæ cauſæ 443
Noxam quæ augeant, vel minuant 18
Accolæ quare inſalubris aeris damna minùs ſentiunt 24
Exiccandarum ratio, & tempus pag. 307
——Rationem ſcire debet Medicus 86
——Diverſitas 87
Exhauſtio cur fieri nequeat per æſtatem 92
Aggerendarum ſpecies 89
Aggeſtio quando alluvione perficienda 90
—— Ejus exemplum in Piſaurenſi Palude 91
Exiccatarum quomodo prohibenda renovatio 87
Exiccatores jure meritò publicis oneribus eximuntur 83
Paluſtria loca exitialia ſunt inſuetis pag. 25
Palladius peſtem timet ab inſectis paludum 36
Pallia Urbevetanus fluvius 241
Panis ex aqua impura, & ſub inquinato cœlo factus, noxius 335. & 401.
Parotides ſunt infidum morborum epigenoma, & quare pag. 225. & 361.
Ipſarum cauſæ, & prævia ſigna pag. 226
——Sedes ex Arantio 227
——Certa prognoſis ſtatui nequit 230
——Felices, & infelices exitus pag. 337
In epidemicis febribus ægros plerunque ſuffocant 226
Parotides quomodo ſuffocent, & jugulent 226
Cur etiam rupto vel aperto abſceſſu necent, *ibid.*
Malignæ ante ſuppurationem urendæ 230
Fruſtrà intumeſcebant in Balneoregienſibus ægris 298
poſt Parotides ſuppuratas denatorum exempla 227
in Parotidibus urinarum imminutio cur exitialis 228
Quibuſdam uſtio profuit 229
An ſpiritus vini tutò adhiberi poſſit 232
Parotidum malignarum materies per ſubjecta, & vicina loca ſe diffundit 227
Uſtio quibuſdam lethalis fuit, & quare 230
Medela ex venæ ſectione 231
Pauli Mich. Ang. Patritius Piſaurenſis, & Protomedicus Romanus laudatur 343
Emi Paulucii epiſtola reſponſoria ad Illmũm Eliſeum nomine SSmi Patris 294
——Altera 312
Pellium conditura examinatur 17
Peſtilentias ab auſtro avertunt Sylvæ ad meridiem plantatæ 116
Peſtis origo, & cauſa ex Varrone, & Lucretio ſunt vermes 36
Adſcribitur vermiculis per vaſa, & viſcera debaccantibus ibique nidificantibus 70
A Deo immittitur in pœnam noſtrorum criminum 179
A peſtilenti febre in quo differat 71
Paluſtrium locorum ab inorganicis effluviis excitatur 70
Phaſiani paludum accolæ deſcribuntur 85
Phlebotomia in tertianis improbatur, & quare 352

Phlebotomia improbatur etiam à Fracaſtorio in febribus peſtilentibus 359
Quando utilis erit in malignis febribus 448
Noxia fuit in epidemia Romana pag. 204
—— Etiam in Balneoregienſi. pag. 283
In parotidibus à Riverio laudata pag. 231
—— Cur non fuerit Romæ experta *ibid.*
—— Piſaurenſibus juvit 362
Phænigmorum utilitas duplex, & qualis 214
Pietatis officia apud Balneoregienſes epidemiæ tempore 292
Pilulæ de tribus verbis, certum remedium corrupti aëris, quæ ſint. pag. 166
Piſaurenſes ægri ſinè Chinæ ch. uſu quæ in mala inciderint 384
Recidivam timent à febrifugis febres tantummodò ſuſpendentibus 379
Piſaurenſis ſoli ubertas 323
—— Cœli ſalubritas unde ſperanda 422
—— Magiſtratus per epiſtolam gratias agit Auctori 427
Piſaurentium malorum cauſam in aerem confert Jo: Colle 324
Piſauri etymon, & topographia. pag. 319., & 334
Scriptores diſſentiunt circa ejus nomen 319
Everſiones, & inſtaurationes. pag. 320
Commoda à mari, & fluminibus, *ibid.*
Regiones cur una plus, alia minùs endemicis morbis objiciatur 327
Inferior pars epidemia tentatur, immune ſuperiore 339
Piſauri frequens eſt apoplexia 374
Lacuna penitùs opplenda, & quomodo 423
—— Aggerata 415
Vallatum Fornice contegendum deducto exemplo ex Plinio in civitate Amaſtianorum 423
Piſaurum cur ſuâpte naturâ ſit inſalubre 321
Humidum eſt, & noxiis ventis patens pag. 326
Exiccatis lacunis, & perenni aqua inductâ ab aeris cenſura vindicatum 11., & 343
Ob ſtagnantes aquas denuò aeris labem contraxit 344
Quibus remediis ſalubrior fieri, & ab epidemiarum recurſu defendi poſſit 322., & 351
Vernaculis morbis eſt, eritque obnoxium 422
Piſonis olim ſententia de non immutando Tiberis alveo 110
Placentiam ab inſalubri auſtro tuetur ſylva muris conſita 115
Pleuro-pneumonica conſtitutio poſt inſolitos algores 338
Pluvia quomodo Romanam epidemiam repreſſerit 235
Juvit etiam in Ferentinenſi epidemia 451
Pomaria, & ſylvæ domibus proxima utiliter reciduntur 132
—— Nimiùm vicina domibus quare aerem labefactent 132
Pomptinæ paludes cur toties fruſtrà exiccatæ 82
Eaſdem Cæſar, & Auguſtus exiccari curaverunt 121
----Fuiſſe olim, & adhuc eſſe inclementis cœli 111.121., *& ſeq.*
Earum perniciem quæ augeant. pag. 122
Inclementiam teſtantur morbi Indigenas quotannis affligentes 122

Pomptinas paludes, incenſo quondam nemore latiùs excreviſſe 145
Pontificum Romanorum ſollicitudo ob utramque hominum ſalutem 211
Populi, Urbeſque in Italia ſalubres, vel inſalubres 10
Porci immolandi ritus apud Veteres pag. 102
Portus marini qui, & unde fiant inſalubres 22
Potus nivatus quid præſtet in viſceribus, & venis 173
—— Vermium ortum prohibet, *ibid.*
—— Perutilis eſt in locis paluſtribus 171., & 257
—— Quomodo paludum accolas ab epidemicis morbis tueatur pag. 72., & 257
—— Quare juvet æſtatis tempore 257
Potus qualis conveniat ægris epidemia detentis 284
Prævidentia malorum à paludibus unicum, ac tutius remedium pag. 81
Principatus fulcitur à populorum incolumitate 98
Prophylaxis degentium prope paludes 165
—— Hippocratica ſub corrupto cœlo 174
Cæter. *vid. Remedia.*
Propoſitum ſecundæ Partis hujus operis 81
Pueri paulatim etiam venenis aſſueſcunt 24
Pulvis pyrius utiliter inceditur in aëre inquinato 168
Purgantia cur noxia fuerint in epidemia Romana 212., & 220
Importunè poſt Chinæ ch. repetita febres contumaciores reddunt 388
Vim Chinæ ch. imminuere credunt nonnulli 392
Ipſorum uſus Clinici prudentiam exigit 397
Niſi ab initio raro proſunt in febribus 447
Purgantium nocendi ratio in acutis, & peſtilentibus morbis 22
Purgatio importuna ab Hippocrate, & Ettmuller. improbatur 385
In febribus quo tempore, & quare adhibenda 386
Putei Urbevetani deſcripto 241
Puteorum impuritates noxiæ 254
Putredinis aëreæ cauſa eſt lini maceratio, ex Avicenna 33
Putrefactio, & corruptio deſcribuntur 29
Aquarum in quo conſiſtit *ibid.*
Pythonis fabulâ paludum pernicies adumbratur 36

Q

QUercetani ſententia de paludum effluviis 39
Quæſita nonnulla circa modum exiccandi paludes Balneoreg. 306
Quies aquarum corruptiva 30
Ejuſdem effecta 30., *& ſeq.*
Quietis causâ innoxia quædam in aquis cohærent, & noxia fiunt pag. 31

R

RAmazzini B. ſententia de cauſis Epid. Mutinen. comprobata 40
Ranarum, bufonumque ſubita generatio fit ex ovo 60
Recidiva in ægris eſt expetibilior ipsâ morte 396
Ejus cauſa in ægris Piſaurenſibus pag. 383

Reipublicæ quæ utilitates proveniant à Doctis Viris Commentaria ſcribentibus 340
Remedia anthelmintica varia, 223., & ſequen.
—— Tutiora in epidemia Romana quæ fuerint 225
—— Non profuerunt, iis quibus viſcera vitiata forent, *ibid.*
Sub corrupto cœlo qualia 230., & ſeq.
Quibus arceri poſſint noxæ inquinati aëris 271
Prophylactica in locis paluſtribus 170., & ſeq.
Utiliter adhibita in febribus peſtilentibus Romæ 222
—— In epidemia Balneoregienſi pag. 292., & 298
Quæ utilia, vel noxia fuerint in epidemia Urbevetana 246
Proficua in epidemia Piſaurenſi pag. 339
Quibus Piſaurenſes à recidiva ſe tuebantur, *ibid.*
Omnia, quæ antea non uſurparunt, nova dicunt imperiti, pag. 395
Remediorum uſus tumultuarius improbatur 350
Prophylacticorum ſumma ex Celſo 178
Remedium tutius ſub morbido aere eſt fuga 165
Idem quod juvat in morborum ſucceſſionibus necare poteſt. pag. 235
Rhabarbarum Chinæ ch. utiliter ſociatur 391
Felicius purgaſſe ann. 1708., & 1709., quàm 1710. *ibid.*
Riva G. celeberrim. Romæ Anatomicus ob incautam dormitionem prope paludes interiit. pag. 78
Romana plaga cur eſſet ſalubrior priſcis temporibus 23
Romanum agrum aquis, & arboribus abundaſſe ex Theophraſto 113
Romæ inſalubrior regio fornacum beneficio tutò incolitur 98
Roris nebulæque natura 79

S

SAcchettus M. Orator Hieroſolym. ordinis à temperantia laudatur pag. 169
Sacrificiorum antiquorum ratio detegitur 102
Salium alchalino-acrium effecta 429
à Salivæ deglutitione abſtinendum eſt, & cur locis inquinatis. pag. 174., & 272
Sanguis dormientium ſegnius movetur, & quare 79
Ejus diſcraſiam qui effectus conſequantur 76
Sanorum corpora qua ratione defendi poſſint ab epidemicis morbis 281
Sapientiam cerebro ab aëre impertiri pag. 51
an Sapientum otium vel negotium utilius ſit Reipublicæ 340
Serica opificia ob fœtorem nocent. pag. 366
Siccum ſolum humido ſalubrius eſt 9
Signa indicantia vim veneficam putreſcentium aquarum 198
Quæ præceſſerunt epidemiam Romanam *ibid.*
Et Symptomata febrium Piſaurenſium pag. 336., & ſeq.
Situs locorum quid conferat ad arcenda, vel excipienda paludum effluvia 23
Socrates ob temperantiam diù vixit, & peſtem evaſit 168
Solis natura, & vis mechanicè exponitur 28

Solis

Solis radii à collibus reflectuntur eorumque vis augetur 45
Radii quomodo corpora diſſolvant 48
Actio in paludes in quo conſiſtat pag. 28. 29. 31., & 347.
—— Ab auſtris adjuvatur 29
Idem eſt qui urget, & elevat paludum effluvia 47
Somnum vitent qui per æſtatem paluſtria loca frequentant 78
Sordes paludum dulci, jugique aqua utiliter diluuntur 202
Viarum, & cloacæ Urbevetanum aerem inquinarunt 243
Specifica in ſingulis morbis applicare deberet Medicus 359
Speluncæ canis mephytim expirantis noxa 452
Spongia aceto, & ſpongia vini imbuta à contagione præſervat, & quare 175
Stagna in agro Romano ſali conficiendo deſtinata 21
Ob ſtagnantes aquas pernicies Italicis Urbibus illata 9
Stelliones in Græcia lethiferi apud Italos ſunt innoxii 63
Stutgardia, exiccatis ſtagnis, ſalubris reddita 12
Stutgardinarum febrium indoles deſcribitur *ibid.*
Stybii calcinatio ſub radiis ſolaribus pag. 48
Subditorum incolumitas Principum ſapientiæ commendata eſt 249
Sublimatum dulcificatum noxium expertum in verminoſis febribus pag. 224
Sudor colliquativus quare lethalis ſit in febribus 363
Suffitum alexipharmacorum varia genera 168
Utilitates & formulæ contagionis tempore 272
Sulphuris accenſio inquinatum aërem purgat 168
Halitus quare inficiat vultum fodinas tractantium 280
Superficies externa viſcerum qualis pag. 61
Superſtitiones veterum circa Sylvas pag. 109
——Earundem ratio *ibid.*
Sylva mechanico-philoſophicè deſcribitur 112
Se habet ut vannus ad percolandas aëris ſordes 112 129
Eſt veluti agger paluſtrium locorum 104
Melius à noxiis effluviis oppida tuetur, quàm collis, & quare pag. 112
Ciſternæ deſcribitur 125
Ejuſdem Icnographia 154
Eadem quomodo in Cajetanorum dominium conceſſerit 152
——Nuſquam ante exciſa 108
——Quæ obſtent ex Illmo Lambertino nè penitùs excidatur pag, 152. *& ſeq.*
——Cur integrè excidi non debeat pag. 108. *& ſeq.* 124. 127. *& ſeq.* 129. 135.
——Etſi depreſſior objecta loca ab auſtris protegit 135
——Quorum oppidorum ſalubritatem ſuſtentet 136
——Quæ mala immineant ab ejuſdem omnimoda exciſione pag. 107 136
——Tutò per partes excidi poteſt 138 146
Ejuſdem exciſio Mercatorum arbitrio non permittenda 147
Quid cavendum ſit poſt exciſionem 149
Quibus conditionibus exciſio conceſſa fuerit 147. 159. *& ſeq.*
Nonniſi intra XVIII. annos totidem portiones cædendæ 159

Sylva qua via ad mare conlucatæ arbores deducendæ 149
Dicta *di Madama* ager fuit epidemiæ Romanæ 119
Sylvæ quibus Numinibus dicatæ forent antiquitus 109
Incæduæ conducunt ad tuendam locorum ſalubritatem 111
Quæ, & quales recidi debeant pag. 143
Salubribus in locis conſitæ impunè reciduntur 132
Inſalubribus ventis, & paludibus obverſæ loca protegunt à noxiis effluviis 111 131
In planitiæ poſitæ etiam montana loca ab auſtris defendunt 116
Septentrioni obverſæ excidendæ quòd ſalubres ventos intercipiant 130. *& ſeq.*
Cur impunè cædantur in Germania 130
Iiſdem non indigent quædam loca paluſtria 129
Sylvarum civilia, & naturalia commoda 98
Abuſus varii 99
Utilitas vel noxa non ab ipſis ſylvis, ſed à ſitu, & ventis colligitur 145
Cura Romanis Conſulibus mandata 101
Objectu noxiorum ventorum impetus inhibetur 142
Conſervationem religione firmabant veteres 100
Exciſio cur alicubi proficua fuerit 129
Sylvas diis ſacras quàm nefarium olim eſſet ferro temerare pag. 181 103
Æſculapio ſacras 104
Symptomata ab inquinatis liquidis quæ, & unde 76
In epidemia Romana duplicis generis 204
Febrem peſtilentem Romanam comitantia 223
Contagionis Balneoregienſis, pagina 298
Febris Piſaurenſis per initia, & progreſſum 336 *& ſeq.*
Febrium epidemicarum Ferentini 437
Syrofænicus ventus ob Pomptin. exhalationes Romæ noxius 124

T

EMi Tanaræ Urbini Legati vigilantia in Piſaurentium incolumitatem 421
Idem difficultates contra Aquilegis Bordonii opinionem ſubortas diluit 413
Tela venenata Scytharum 64
Tellus à paludibus vindicata cur cæteris feracior ſit 83
Putida dulci jugique lympha dilui debet 95
Tepor paluſtrium locorum affectis pulmonibus medetur 41
Tertiana *vide Febris*
Tertianis epidemicis Romæ quæ mala ſucceſſerint 219
——Obfuit larga nutritio *ibid.*
Theriaca profecit in epidemia Romana 218
Tiberis exundatio epidemiam Romanam præceſſit, & invexit 194 *& ſeq.*
Timor ipſa contagione nocentior eſt peſtis tempore 177
Timoris & mœroris nocendi ratio pag. 176
Traverſarius H. B. Piſaurenſ. Medicus laudatur 341
Ejuſdem narratio Piſaurenſis epidemiæ 133 *& ſeq.*
——Apologia pro ch. ch. uſu in epidemia Piſaurenſi 375

Mul-

Multum timet ab ægrorum diffidentia 376
Tolfam inſalubrem olim evaſiſſe poſt exciſum nemus 115
Eadem toties epidemicis morbis fit obnoxia, quoties nemus exciditur, *ibid.*
Tufani amnis limoſæ concretiones in Agro Ferentino muri ſpeciem præbent 430
Aquæ cur quandoque malè oleant, *ibid.*
Turullii exilium ob cæſam Æſculapii Sylvam ſuperſtitioſè receptum à Romanis 104

V

VAleſii filios cur olim peſtifera mala invaſerint poſt lucos everſos 103
Valetudinarii conſtruendi neceſſitas Balneoregii 282
Ejuſdem ordo, & ratio 285
Idem *Clementiæ domus* quare dictum, *ibid.*
Valloneæ odor aëris labem avertit 17
Valſalva A. M. Anatomicus celeberrimus laudatur 51
Vapores morbidi caloris vi à paludibus attolluntur 28
——A ventis aliò vecti, etiam ibi ſimiles morbos pariunt 251
Corruptarum aquarum quomodo caput offendant 198
Vaporum perpetuò per aëra aſcendentium, & deſcendentium circuitus 6
Variolaris conſtitutio Piſaurenſem epidemiam excepit 338
Varronis M. opinio de peſtis origine pag. 36., & 445
Idem obverſis domorum feneſtris morbidam Corcyram incolumem reddidit 166
Vegetabilia cœnoſis in locis ſata putidos ipſorum vapores coercent pag. 94
Venæ per ſomnum plus hiant 170
Venenum animalium eſt inorganica ſubſtantia in corpore organico elaborata 64
Venti, & nebulæ proprio ſale paludum effluvia in aere præcipitant 50
Etiam ſaluberrimi ſolâ vi impulſus nocent 49
Auſtrales qua vi paludum effluvia in accolas immittant *ibid.*
——Cur ſint aliis nocentiores, *ibid.*
——Proprio ſale, & ſulphure paludum fermentationem promovent 22., & 49
——Partem incolarum Leoninæ Civitatis ab epidemia Romana protexerunt 199
Romæ qui ſint inſalubres 111
Regionarii à paludibus, & lacubus oriuntur 126
——Quando magìs noceant 127
Septentrionales in regione Leonina ſunt inſalubres, & quare pag. 200
Ventorum in Æolipilis ratio 126
Impetus ab arboribus frangitur pag. 134
Qui ante epidemiam Romanam perflarunt obſervatio 195
Ventus quare incendia comitatur, & ſequitur 97
Quid interjectu collis vel ſylvæ patiatur 112
An ſylvarum interiora ingrediatur 133
Veritas Medica Hiſtoriæ innititur. pag. 296
Vermes virulentiſſimi ſunt peſtis, & contagionis cauſa juxta Veteres 36., & 71., *& ſeq.*
Non ſunt cauſa peſtis, ſed putre-

trefactionis effectus 38
Vermes quomodo humanum corpus afficiant 445
——Quomodo virus exerant 38
——Etiam interna viſcera morſu lædunt, 66
——Ut ſcabiei pellicelli extrinſecùs cutim petunt *ibid.*
——An ſanguifera penetrent in febribus caſtrenſibus inexploratum eſt 72
—— In ſanguine extracto viſi, non ſunt cauſa, ſed effectus malorum, *ibid.*
Nuſquam in viſceribus, vel abſceſſibus in Epidemia Romana reperti ſunt, *ibid.*
Cum cibis aſſumpti quomodo noceant 62
Fiunt eſca lumbricorum humanorum, qui ob id magìs nocent pag. 67
Fructuum ingeſti grandiores excerni obſervatum, *ibid.*
Inteſtinales cur ferociores fiant in febrientibus 68
In lacte cæteriſque cibis ova deponunt 62
Ipſorum ova à ventis deferri experimento demonſtratur 59
————Cum cibis corpus ſubeunt 62
————Intrant etiam per organa reſpirationis 223
——Effluviorum in viventibus diverſoria 70
——Innumeræ ſunt ſpecies, quæ iiſdem pharmacis non necantur 223
Verminoſa miaſmata à putreſcentibus elevantur 38
Veſicantium efficacitas, & juvandi ratio 197. 214., & 216.
Applicandorum tempus juxta H. Saxoniam 214
Uſus in febribus caſtrenſibus commendatur 359
Ubi, & quo tempore utiliter admota fuerint in epidemia Romana 214., & 448
Eadem occipiti admota quomodo convulſiones, & deliria tollant 361
Quibus noceant 214
Et China ch. ſpecifica fuerunt in epidemia Romana 213
Et ſynapiſmata maximè profuerunt in epidemia Balneoreg. pag. 283., & 298
Veſicantibus quo copioſior, & deterior flueret ſanies, eò citius Romanos ægros relevabat pag. 216
Veſpillonum ſubitus interitus ob ſepulchri mephytim 197
Veteres cur in demiſſis potius locis, quàm acclivibus ædificarent 117
Eſta pecudum inſpiciebant, ut de locorum ſalubritate judicarent 255
Vetuliæ, olim Tirenſis Civitas, memorabilia 263
Vicorum tempeſtiva deterſio epidemias avertit 254., & 258
Victus ratio Piſaurenſibus præſcripta pag. 332
Viæ, per quas effluvia paludum in corpora humana ſubeunt. pag. 348
Per quas aer noſtra ſubit corpora deſcribuntur 51
Lateribus ſtratæ ſalubriores ſunt iis, quæ ſilicibus 326
Vina cur turbentur ab auſtris 117
Vini uſus aquæ præferendus in locis paluſtribus 171
Vinum meracum, & nivatum ſub corrupto cœlo laudatur 271
Viſcera animalium recens mactatorum utiliter capiti admota. pag. 449
Vita quid ſit, & in quo conſiſtat 73

Ejuſdem ratio clarior fit horologii exemplo 74
Ejuſdem conſtituentia, & conſervantia quæ ſint *ibid.*
Vitales motus ſegniores fiunt ſub aere minùs elaſtico 75
Vitruvii ſententia de paluſtribus halitibus 37
——De Pompt. Paludibus 122
Vivendi cupiditas hominibus innata eſt 249
Ulcera veſicantium paluſtris miaſmatis particulas excernunt 215
Vomitione quæ corpora, quæ contra cathartico tractanda ſint 283
Vomitus ratio, & utilitas 439
Vorghæ vulgò ad cannabis macerationem prope Urbem veterem extructæ illius aerem inquinarunt 242
Longiùs ab ea Urbe inpoſterum effodiendæ 253
Urbes in Italia quæ paludum cauſa vaſtatæ 9
——Quæ, & cur ſalubri vel inſalubri cœlo fruuntur 10
Urbis Veteris etymon, & ſitus 239
Diviſio, & nativa ſalubritas. pag. 240., & 242
Eadem quibus ventis pateat. pag. 240
Salubritas quibus de cauſis vitietur pag. 242. . *& ſeq.*
Eadem Pontifices à Barbarorum excurſione ſervavit 239
——CLEMENTEM XI. moderatorem habuit *ibid.*

Z

ZElus Epiſcopalis à Deo inculcatur pag. 270
——In quo conſiſtat 295

FINIS.

In Opere.

Errata	Corrige.
pag. 6 l. 4 multitudine	à multitudine
l. 17 illa	ille
l. 18. duratura	duraturus
17. 18. 38. Diemem-broeckius	Diemerbroekius
45 l. 2 temperata	temperatæ
l. 3 evecta	evectæ
47 l. 19 Æquinoctium	Solſtitium
54 l. 7 craſis	craſes
84 l. 5 à f. craſſiote	craſſiore
96 l. 11 Pater	Petrus
101 l. 7 à f. decideret	decidere
106 l. ult. - adde - Aloyſius Caſolus Aquarum Librator	
111 l. 4 à f. hæc	hæ
119 l. 4 dicto	dicta
121 l. 25 *Laviniam*	*Lavinium*
130 l. penul. monitum	montium
131 l. 14 empiricus	*deleatur*
133 l. 18 creſcere	*dele*
148 XIX.	IX., *& ſeq. num. uſq. ad fin.*
149 l. 18 ligua	ligna
166 l. 23 prohibentur	prohibetur
172 l. 5 *tarius*	*rariùs*
174 l. 5 à f. ſeptimum	ſextum
219 l. 2 propriis	præparatis
225 l. 3 amygdalorum	amygdalarum
227 l. 4 *parotidas*	*parotides*
232 l. 6 à f. nonunquam	nonnunquam
253 l. 7 à f. tenuioribus	tenuiores
256 l. 15 reaptè	reapsè
292 l. 6 minus	minimus
306 l. 13 à f. 1707	1708
310 l. 7 exæviit	exſæviit
326 l. 2. à f. Civium	Civitatis
335 l. 14 aëris	aëri
337 l. 4 latentem	latentis
362 l 9 à f. præ	per
383 l. 2 cauſarum	cauſam
384 l. 7 à f. voluti	veluti
388 l. 6 à f. Auctorem	Auctorum
407 l. 14 recentiorem	rectiorem
419 l. 5 promulgandarum	promulgatarum
426 l. ultim. MDCCXI.	MDCCIX.

In Notis marginalibus.

Errata	Corrige.
pag. 38 concinit	coincidit
39 Mutinenti	Mutinenſi
41 ſimiliſvæ	ſimiliſve
43 Nevvon	Nevvton
54 effectum	effectus
64 venetico	venefico
67 facto	pacto
87 accliviocibus	acclivioribus
147 reliquendæ	relinquendæ
172 ſalubrias	ſalubris
174 ibi	lib.
112	212
226 ingulat	jugulat
230 admonendus	admovendus
285 ægrotante curatis	ægrotantes curati
308 dum coaleſcant	ut coaleſcant
335 caſtrentium	caſtrenſium
351 therapneuticæ	therapeuticæ
395 epidemiæ	epidemicæ
416 Aucta	Auctor

ADDE

pag. 89. lin. 20. egrè *cor.* non egrè
pag. 91. lin. 15. Petrum *cor.* Benedictum
pag. 106. lin. 10. Patricius *cor.* Patricius Archiepiſcopus